

Ovidiu Bîrlea
MICĂ ENCICLOPEDIÉ A POVEȘTILOR
ROMÂNEȘTI

Editura științifică și enciclopedică
București, 1976

Coperta și supracoperta: Gh. Motora

Cuvânt înainte

O lucrare de acest fel, la dimensiunile unui volum, presupune o selecție prealabilă, pe cât posibil judicioasă, pentru a cuprinde aspectele mai importante. Alături de articolele despre speciile narative în proza populară (Basm, Snoavă, Legendă) și de cele teoretice referitoare la istoricul și metodologia cercetării poveștilor (Cercetarea poveștilor, Clasificarea poveștilor, Experimentul folcloric, Legile epice etc.) au fost reținute temele cu mai mare pondere, apoi personajele mai frecvente („Făt-Frumos”, „Ileana Cosânzeana” etc.), care apar, în consecință, în mai multe specii, începând cu legenda și terminând cu snoava.

Trimiterile bibliografice au fost simplificate, indicându-se în text doar cifra care reprezintă sigla volumelor enumerate în capitolul final, Bibliografie, urmată de arătarea paginii. Pentru simplificare, diferitele tipuri narative au fost menționate, de asemenea, abreviat, potrivit

uzanțelor generale, prin numărul din catalogul internațional Aarne-Thompson (AT) sau din catalogul românesc al snoavelor (S), alcătuit de S.C. Stroescu. Alte referiri sunt indicate cu claritate în text.

În Bibliografie au fost menționate numai lucrările din care au fost extrase fragmentele citate spre ilustrare sau s-au făcut referiri la ideile în dezbateri.

Pentru basmele publicate până în 1893 s-a dovedit util acel Indice folcloric întocmit de Lazăr Șăineanu cu ajutorul lui Ion Aurel Candrea și tipărit la sfârșitul amplului studiu monografic, Basmele române (LXXXIII). De asemenea, ne-a ajutat, în ciuda rezumatelor sale prea schematice, catalogul poveștilor românești, Verzeichnis der rumänischen Märchen (LXXIX), întocmit de Adolf Schullerus.

În genere, am înfățișat mai multe variante, mai multe semnificații ale faptelor citate, pe de o parte pentru a pune în lumină pluralitatea de sensuri, rod al creativității populare în continuă efervescentă, pe de alta pentru a preîntâmpina tendința de a se atribui unui fapt o semnificație unică și de a socoti pe celelalte drept aspecte colaterale, minore, dacă nu chiar neautentice.

În selectarea materialelor ilustrative, ne-am lăsat călăuziți de gradul de autenticitate al colecțiilor de povești. Ne-am exprimat îndoiala de fiecare dată față de puținele cazuri dubioase pe care le-am citat, pentru a-l preveni pe cititor.

Se cuvin mulțumiri călduroase Editurii științifice și enciclopedice pentru grija de a publica lucrarea în condiții grafice optime. De altfel, cartea a fost elaborată din inițiativa editurii.

București, octombrie, 1974 O.B.A

Albină. Potrivit unor *legende* din Moldova, **a.** ar fi „făcute din lacrimile Maicii Domnului, când plângea după Dl. Christos” (52, p. 1175; cf. XXXV, p. 749). **A.** ar fi fost la origine o fată foarte silitoare și ascultătoare, în opoziție cu fratele ei, păianjenul; de aceea mama lor a binecuvântat-o în clipa morții: Câtă este frunza, cât trage, nisipul și marea, atâta să ajungă neamul tău... Miere să produci și dulceața ei să nu o întreacă nimic și lumea când să guste, dânsa să se îndulcească... în ce privește pre Păianjen: cuc să rămâie, ziua toată și anul tot să țeasă și noroc niciodată să nu vază!” (47, p. 137). După o legendă oltenească, mierea și ceara ar proveni din sudoarea și sângele ei, când Dumnezeu a chemat la sine toate viețuitoarele: „Albina veni și ea ostenită și plină de nădușeli de multă muncă și alergătură, cu trupul zgâriat și plin de sânge tot alergând pân spini și măcăcini după hrană. Bunului Dumnezeu îi plăcu vrednicia ei și o blagoslovi ca sudoarea și sângele ei să se prefacă în miere și ceară, să-i fie destulă hrană ei și altora și ceara să se ardă în sfintele biserici” (47, p. 138). Dar cele mai multe legende pun mierea în legătură cu blestemul ariciului. Lui Dumnezeu, creând pământul, i-a prisosit o parte

de pământ (sau nu avea loc apa pe pământ, sau nu încăpea pământul sub cer). Neștiind cum să iasă din impas, trimite **a.** să ceară sfat ariciului (**v. Arici, Facerea lumii**). Ariciul o refuză, dar ea îl pândeste alături și reține din monologul lui că ar trebui făcute dealuri și văi. Când își ia zborul, ariciul vede că a fost spionat și o blestemă să i se mănânce „scârna”, dar Dumnezeu „o blagoslovi să fie sfântă, iar scârna ei să se facă miere mai dulce ca orice-n lume” (47, p. 130). O legendă bănățeană relatează că, la început, **a.** a fost albă, de aici i-ar veni și numele. A trimis-o Dumnezeu să întrebe pe Satana dacă e bine să aibă lumea numai un soare sau mai mulți. **A.** s-a așezat pe nesimțite pe capul lui, să-l spioneze și după ce i-a auzit vorbele, a zburat spre cer. Diavolul, văzând că i s-a furat gândul, a plesnit cu biciul peste corpul **a.** care îndată s-a înnegrit și s-a subțiat la mijloc (80, p. 283 – 284). După altă legendă bănățeană, culoarea neagră și mijlocul mai subțire i-ar veni de la fulgerul cu care a lovit-o Sf. Petru pentru că a fost neascultătoare față de părinții ei (80, p. 284). **A.** a cerut de la Dumnezeu ca omul să moară din înțepătura ei. Creatorul a decis ca să i se împlinească dorința numai dacă va putea aduna 12 oca de miere sau o vadră, sau un știubei de miere într-un an; în caz contrar, să moară ea, ceea ce se și întâmplă, întrucât nu poate niciodată aduna singură atâta miere (47, p. 139 – 140; 52, p. 1175). Alte variante arată că Dumnezeu a decis, din milă față de om, ca **a.** să moară după ce

înțeapă sau ca să umble mai multe hotare fără să poată aduna o vadră de miere (47, p. 140 - 141). Uneori, **a.** se arată îndurerate la moartea stăpânului lor. „În Botoșani, se spune că murind tatăl lui Mihalache Holban, au venit toate albinele de la moșiile lui și l-au petrecut roiuri prin aer, până la moșia lui Mogoșești, unde l-au îngropat. O lume întreagă a văzut cum îl petreceau albinele. Aceasta a fost pentru că el toată viața n-a vândut ceara, ci a dat-o numai la biserici” (52, p. 1176).

Incidental, **a.** e protagonistă în *basmele despre animale*. Bondarul s-a îndrăgostit de ea și primăvara mereu îi cântă, „să ne luăm!”, însă **a.** răspunde „nu”, fiind slabă. Toamna, când însă **a.** este grasă, ea cântă bondarului „să ne luăm”, dar acesta refuză, fiindcă e fără provizii și flămând (99, V, p. 326 - 327). Ajută cocoșul moșului, plecat să-i aducă averea împăratului (AT 715 B). Se vâra în fundul cocoșului, apoi îl înțeapă pe împărat când acesta pune cocoșul în pantaloni ca să-l omoare cu un vânt (5, I, p. 151 - 152).

În *basme*, **a.** apare printre animalele recunoscătoare. Când Arap Alb dă de un roi pe care îl prinsese ploaia pe o crenguță, îl cuprinde mila: „O, săracele, bietele goange, cum stau ele ciumelitate-acea! - zice - Unde să le găsesc eu un loc să le-adăpostesc eu p-aștea ca să trăiască și ele!” Și le face loc într-o „butoarcă” pe care o pune mai departe în pădure: „— No ședeți voi aicea”. Dar o **a.** se ia după el și-i oferă o aripă „când îi avea nevoie de noi, s-aprinzi aripa asta, că

noi venim și-ți ajutam” (XV, p. 275). Ea îl va ajuta să distingă pe fata împăratului de servitoarea îmbrăcată în același fel (v. *Probele pețirii*). Într-o variantă moldovenească, **a.** sunt câștigate de Nic-a Câmpului prin cele 12 care de miere pe care le descarcă „pă moșâia lu-mpăratu albinesc”. Drept răsplată, „împăratu albinesc” îi dă o pană de **a.**: „când ai să te gândești la mine, eu am să fiu la tine, că eu știu unde te duci tu. Tu te duci la fata lu-mpăratu șarpesc, și fără mine să știi că n-o iei”. Pe deasupra, împăratul albinesc îl mai ajută la proba facerii pâinii într-o noapte, construind o „pitărie” (XV, p. 256 – 257). În varianta ialomițeană, soția râvnită de naș (AT 465) îndeplinește a doua sarcină, construirea unei biserici de ceară, cu preot de ceară, cu ajutorul **a.** recunoscătoare (LIII, p. 535). O **a.** din stupii Vântului Mare îl călăuzește pe erou la curțile Linei Rujulina (LXXXIII, p. 371). În chip incidental, protagonistul ia forma **a.** pentru a iscodi ce se petrece în casa zmeoaicei. „Țugulea priponi caii, apoi, dându-se de trei ori peste cap, se făcu o albină și plecă înspre miazănoapte încotro ședea Zmeoaica pământului. După ce ajunse acolo, zbârn! în sus, zbârn! în jos, intră în casa zmeoaicei și ascultă ce vorbea cu zmeii, ginerii săi, și cu zmeoaicele, fetele sale” (41, I, p. 270). Într-un basm transilvănean, **a.** e unul din animalele în care se află puterea zmeului. În ostrovul mării „trăiește un porc năzdrăvan, în capul lui e un bongar, în capul bongarului o albină și tot așa 7

vietăți și până în capul celei de a șaptea e o flueriță; în fluența aceea e puterea mea și cine o sorbi, e a lui" (LXXXIII, p. 422). Fata zmeoaicei fugită cu iubitul ei și urmăriți de aceasta (AT 313) se preface în cele din urmă în **a.** „Ș-a mers de a mușcat pe mă-sa și cum a mușcat-o, a murit" (52, p. 878).

A. se întâlnește și ca protagonist în *basmele cu minciuni*. Variantele românești ale tipului AT 1960 relatează cum un prisăcar își cunoaște toate albinele, fiecare având nume. Într-o seară, observă că una - Bârnușca, Nastasia etc. - nu venise. Pleacă în căutarea ei și o găsește înhămată la jug, trăgând la plug. O aduce acasă și îi pune miez de nucă pe rana de pe grumaz. Crește un nuc mare pe ceafa **a.** Și vin nenumărate ciori să fure nuci. Stăpânul **a.** le alungă cu bulgări de pământ care se prind deasupra nukului, alcătuiind o țarină pe care el o ară și o seamănă cu grâu. Când se duce la secerat, azvârle secerea după un iepure, i se înfige în coadă și, iepurele fugind, taie toată holda. Apoi se duce cu griul la moara celui care măcina numai dacă i se spunea o poveste mincinoasă (5, II, p. 518 - 521).

În *snoave*, **a.** are rol incidental. Un țigan are un stup și e păcălit de nașul român să facă schimb cu un cuib de viespi care ar fi **a.** de aur (S 5715). În alte variante, țiganul dă **a.** pe gărgăuni, viesparii cei mai mari (47, p. 203 - 208). Mâncând un fagure de miere, o **a.** rătăcită îl înțeapă în limbă pe țigan, care o înjură furios, cu toate

admonestările unui român: „De-i sfântă, sfântă să fie, / De limbă să nu mă ție, / C-o strâng cu dinții/De-o văd toți sfinții!” (S 4307).

Anecdotală v. Snoavă

Apă - apă vie - apă moartă. **A.** în *legende* este elementul primordial, preexistential, întrucât la începutul lumii „era peste tot numai apă” (52, p. 5; **v.** *Facerea lumii*). **A.** și focul sunt împărați, dar **a.** e mai mare, fiindcă stinge focul (ibid., p. 871 - 872). În ajunul Anului Nou, „toate apele se prefac în vin”. La început, „prin toate pâraiele și prin toate fântânile era vin nu apă”, însă din răutatea oamenilor vinul a fost luat (ibid. p. 900 - 901). Există **a.** cu însușiri miraculoase. Un cioban ajuns împărat, trăiește și astăzi și sub picioarele lui curge „apă de aur”. Alexandru Machidon l-a vizitat cerându-i astfel de **a.** „Doar ar trăi”, dar împăratul l-a alungat (ibid., p. 410). Livantie împărat stătea „pe un râu cu apă vie” și când a venit Alexandru Machidon, i-a dat „patru ciocănele cu apă vie” pe care să le folosească atunci când va fi „tăiat”. Atunci „să puie nevastă-ta bucată lângă bucată și să te stropească”. Mai târziu, când el a fost tăiat de un ministru, nevastă-sa „l-a stropit cu apă și a înviat”. **A.** au băut-o trei îngrijitoare care au devenit sfinte măiestre (99, III, p. 3 - 4; **v.** *Iele*). **A.** Iordanului a înviat peștii, duși să fie spălați. Împăratul duce acolo și soldații morți care învie (52, p. 959). Din locul unde a fost îngropat Sf. Ioan

de la Suceava curge și astăzi a „Care e bună de boli de ochi, de cap, de orice” (ibid., p. 928). Deosebită este **a.** Sâmbetei, pe care se află blajinii. Ea nu poate fi trecută de femei. Fierbe toată săptămâna, în afară de sâmbătă, de când Iisus a fost urmărit de evrei. Ea înconjură pământul „ca un gard”, iar la marginea pământului e rece (ibid., p. 1001 - 1002).

În *basme*, **a.** vie și **a.** moartă sunt folosite pentru însușirile lor miraculoase, având darul de a învia și de a vindeca. **A.** se găsește de obicei într-un loc inaccesibil, unde se bat munții în capete și aducerea ei e o sarcină extrem de grea. Munții se odihnesc numai la amiazi, sau de trei ori pe zi și izbutește cel care așteaptă până la pauza lor (LXXXIII, p. 548). Aducerea **a.** se desfășoară și ca o întrecere între tovarășii năzdrăvani și baba trimisă de fată (AT 513) (4, p. 127; **v.** *Probele pețirii*). **A.** e într-o fântână împresurată de animale fioroase care sunt speriate de o ploaie mare trimisă înadins în sprijinul voinicului (86, p. 100 - 101). Când **a.** este adusă de păsări - corbi (54, p. 704), șoimi (79, p. 56), - boi (52, p. 554), nu se mai ivesc atari complicații. **A.** moartă provoacă moartea celui care vrea să o ia. Ileana Cosânzeana sfătuiește pe voinicul trimis de mama necredincioasă (AT 590) la fântâna moartă să aștepte acolo „când e soarele cruce amiazăzi”, fiindcă atunci nu mai moare cel care ia **a.** (79, p. 27 - 28). **A.** moartă are însușirea de a închea trupul celui tăiat în bucățele, dar în multe variante

aceasta e cumulată de **a.** vie care deține amândouă calitățile, de închegare și înviere. Voinicul, tăiat și pus în desagă de zmeul care i-a furat soția, este înviat de cumnatul său, Gerul. Mai întâi, e spălat cu **a.** moartă și bucățile s-au „închegat îndată... ca un om abia acum mort. După ce l-au spălat și cu apă vie, iată că au înviat” (ibid., p. 56). Procedul e frecvent în basmele AT 315, 590, 303, mai rar în altele. Ler împărat își învie tovarășul credincios care a împietrit povestind înscenările pe care le-a evitat (AT 516), aducând **a.** vie de la munții care se bat în capete (42, p. 516). **A.** vie poate întineri, căci „dacă se spală omu’, se face copil de 12 ani” (86, p. 97). **A.** care curge „la picioarele unei zâne de piatră” din împărăția unei zmeoaice este bună de leac pentru a reda mințile împăratului și împărătesei care înnebuniseră de durere după fata lor, rânduită să fie mâncată de balaur (AT 300, 303). În cele din urmă, și zâna este readusă la viață (60, IV, p. 48 – 58). **A.** din izvoarele babei, stăpână a iepei năzdrăvane, avea „darul de a te adormi” și cei ce păzeau iapa cădeau victime. Băet sărac adoarme în fiecare seară după ce bea **a.**, dar iapa e găsită cu ajutorul animalelor recunoscătoare (83, II, p. 45 – 48). Există și **a.** care conține puteri uriașe (**v. Puteri**). Tarta-cot are la cap și la picioare câte un „urcior” cu **a.** vie și **a.** moartă. Dunăre Voinicul schimbă ulcioarele și când se luptă, Tartă-cot bea din cel cu **a.** moartă „crezând că bea apă vie” (41, I, p. 507 – 508). Zmeoaica are „trei butoaie... apă

vie, apă moartă. Și într-unu care beai să prinzi putere”. Voinicul e sfătuit să verse butoaiele, dar mai întâi să bea din butoiul „ăla care scrie «putere» pă el... că e-n mijlocul lor” și astfel o poate birui (5, II, p. 193 – 194). În curțile unor tâlhari, se aflau „două poloboace, unul cu apă tare și unul cu apă slabă”. Băiatul bea din cel cu **a.** tare, apoi schimbă locul poloboacelor și îi învinge pe cei 11 tâlhari (52, p. 559). Deseori, **a.** din unele fântâni sau lacuri poate reda vederea celor orbi. În cele mai multe variante ale basmului despre săracul orbit de fratele său (AT 613), el își recapătă vederea spălându-se cu **a.** dintr-o fântână, fiind sfătuit de niște păsări în timpul nopții (ibid., p. 360), sau de diavolul care îl trimite „la un tău aici îndărăptu crucii” (5, II, p. 398). Fata unui împărat, părăsită de soțul ei, „adoarme la rădăcina unui copac și visează că acolo sunt 3 șipuri cu apă de ochi: să ducă împăratului că e orb”. Împăratul se vindecă și o face general (52, p. 965). Băiatul orbit de mama necredincioasă e uns peste ochi cu **a.** de rouă adusă de lupul recunoscător și își recapătă vederea (81 a, p. 501). Zmeul captiv când bea **a.** sau e udat cu ea, își recapătă puterile uriașe, sfărâmând butoiul sau lada în care zăcea ferecat (**v.** *Zmeu*). El promite chiar „nouă veacuri” salvatorului său (LXXXIII, p. 285). Între sarcinile extraordinare, se află și aceea de a „face până mâne dimineată o apă de argint... și pe ea să plutească corăbii de argint” (60, V, p. 9; **v.** *Probele pețirii*). Adesea, fugarii din

captivitatea zmeilor se prefac și în lac de **a.** (**v. Metamorfoze**). Astfel, fata se face o **a.** mare (sau un lac), iar băiatul un rățoi. În întreceri, există și cea de a căra **a.** cu ciurul: baba e învățată de o cioară să astupe găurile cu lut (**v. Întreceri**).

În unele *snoave*, trimiterea după **a.** e un mijloc de a îndepărta soțul de acasă pentru ca femeia să se poată întâlni cu amantul ei. Bărbatul e trimis seara la fântână, dar la înapoiere femeia refuză să-i mai deschidă (**S. 3478**). Mai adesea, soțul e trimis de soția care se prefacă bolnavă (**AT 1360 C**) să-i aducă pentru a se lecu **a.** din Dunăre sau de la anumită fântână (**S. 3465**).

Arici. În multe *legende*, el apare dotat cu o inteligență de demiurg, de aceea e înfățișat colaborând cu Dumnezeu la facerea pământului (**LXXIX, p. 88**). Cel mai adesea, Dumnezeu trimite la **a.** albina, mai rar pe altcineva (**Sf. Petru, corbul**) ca să-l povățuiască ce să mai facă cu restul de pământ, sau ca pământul să încapă sub cer (**v. Facerea lumii**). În alte variante, **a.** lucrează împreună cu Dumnezeu, întinzând sfoara de pe ghem până unde trebuie să fie marginea pământului (**XXXV, p. 1649**). După ce Dumnezeu a făcut un aluat din nisipul scos din fundul apelor, **a.** l-a sfătuit să-i dea grosimea potrivită, din care a rezultat pământul de astăzi (**50 a, p. 250**). Uneori, **a.** Însuși e creatorul dealurilor și văilor. „Ariciul a luat și s-a băgat pe sub pământ ș-a rădicat munții, a făcut gârlele, a scos izvoarele și de la dânsul pământul e așa deluros și râpos cum îl vedem”.

Drept răsplată, Dumnezeu „i-a dat să aibă ghimpi pe trup, căci înainte era gol și-l mânca or și ce” (52 p. 16 – 17). După alte variante, a fost răsplătit cu însușirea de a se face ghem „și la vale să se dea de-a roata” sau pedepsit să se facă ghem pentru că a scăpat din mână ghemul cu care trebuia să ajute pe Dumnezeu la urzirea pământului (XXXV, p. 1650). Dealurile ar fi fost create anume ca **a.** să se poată rostogoli. „Movilele le-ar fi făcut Dumnezeu numai după gustul ariciului. Acesta, la întrebarea lui Dumnezeu, cum ar putea pune sau așeza pământul mai bine, plan sau altfel cumva, a cerut să-l urzească cu movile, dealuri și văi, spre a se mai da și el peste cap la trebuință. De aici cuvântul în popor, că omorând sau bătând un arici, e păcat, ca și când ai omorî sau ai bate un om” (38 **b**, I, **f.** 127, Ceacâru – Brăila). **A.** ar mai avea însușirea de a găsi cu ușurință iarba fiarelor. O seamă de povestiri-legende relatează cum sunt închiși puii de **a.** pentru ca aricioaica să aducă iarba fiarelor ca să-i descuie, și apoi omul să o ia (58, p. 137, 193, 09, 89, 99, 311; LIII, p. 275).

Inteligența deosebită a **a.** e subliniată și în *basmеle despre animale*: el izbutește să păcălească vulpea, animalul cel mai șiret. Vulpea se laudă că ea știe „un sac ș-o straiță de minciuni”, pe când **a.** mărturisește că „el atâtu-i de prost, numa una știe”. Intră într-o groapă-cursă, unde amândoi se satură de came, dar nu mai pot ieși. **A.** roagă vulpea să-i apese burta cu botul ca să-i aline durerile, dar când **a.** se strânge

și o înțeapă, ea îl aruncă tocmai deasupra gropii. De pe margine, **a.** Învață vulpea să se prefacă moartă, încât e azvârlită afară de proprietarul gropii și scapă nevătămată (5, I, p. 123 – 125; AT 33). Basmul are răspândire largă în Europa centrală și răsăriteană, cu deosebirea că în locul ariciului apare motanul sau cocorul. Tipul ar fi vechi, atestat încă din antichitatea clasică, după cum se poate deduce din maxima citată de Archilochos: „Multe știe vulpea, ariciul numai ceva cu totul deosebit” (XLI, p. 38). Într-o variantă a basmului despre jurământul pe fier (AT 44), **a.** pedepsește vulpea pentru călcarea învoieli. **A.** a găsit un iepure mort și, neputându-l începe singur, a chemat vulpea să-i ajute. Aceasta îl mănâncă tot, justificându-se la urmă că nu cunoaște „altă dreptate decât dreptatea pântecelui”. **A.** susține totuși că există „și o dreptate a dreptății” și, ca să o convingă, o duce la rădăcina unui copac unde ar fi „culcușul sfintei dreptăți”. În felul acesta, vulpea pune laba în cursa așezată acolo și este prinsă de un vânător (41, II, p. 124 – 126). Alteori, cel pedepsit e lupul (76, p. 42 – 43). În alt basm (AT 80, sporadic întâlnit în Europa), puiul de **a.** e găzduit peste iarnă de o cârțiță bătrână, ca să nu înghețe. Ajuns la căldură, **a.** se desface, înțeapă cârțița, încât aceasta e nevoită să părăsească culcușul (LIII, p. 530). Întrece cerbul la fugă, păcălindu-l (**v.** *Întreceri la fuga*).

În *basmele propriu-zise*, **a.** apare doar ca travestire tranzitorie a eroului principal, în unele variante ale tipului *Cupido și Psyche* (AT 425). De obicei, soțul e ascuns în piele de șarpe sau de porc, dar în 4 variante românești, el se arată în timpul zilei sub formă de **a.** (XV, p. 48 – 51). B

Baba Dochia, patroana primelor 9 sau 12 zile de la începutul lui martie, numite și *zilele babelor*, sau *babele*. Ziua ei e 1 martie „ziua întâi de primăvară” (XXXI a, p. 160), pe alocuri celelalte zile comemorând alte babe: Todora, Todosia sau Lunica, Mărțica, Mărcurana, Joiana, Virita, Sitița și Dominica, sau Barbura, Sava, Ileana, Cosândeana, Măriuța, Salomnie, Nie și Aftinie, sau Sofia, Sâia, Lina, Rebi, Lucia, Frăsina, Cătălina și Jofica (ibid., p. 154).

În Bucovina, se povestește că **B.D.** „trăiește în munți și că vara se coboară la șes să pască oile” (52, p. 740). Cele mai multe *legende* relatează întâmplări petrecute în trecutul îndepărtat care i-au pricinuit moartea tragică. Ele caută să explice atât caracterul capricios al primelor zile din luna martie, cât și forma ciudată, antropomorfă, a unor stânci din Carpații Orientali, Meridionali și Apuseni. Variantele se grupează în patru tipuri care înfățișează caractere diferite ale **D.** Cel mai răspândit prezintă pe **B.D.** ca soacră rea, veșnic pornită împotriva nurorii sale (într-o variantă împotriva celor 3 nurori), într-un subtip, ea își trimite nora, la începutul lui martie, cu lână neagră să o spele până ce va deveni albă (într-o

variantă i se dă lână albă să o facă neagră prin spălare). Trec pe lângă ea Dumnezeu cu Sf. Petru (sau un înger) care săvârșesc miracolul, albindu-i lâna și îi dau pe deasupra o chită cu flori, în alt subtip, **B.D.** își trimite nora să-i aducă fragi. E întâlnită plângând prin poienile acoperite cu zăpadă, de Dumnezeu și Sf. Petru care fac minunea, dându-i o poală de cărbuni care se prefac în fragi sau, mai rar, topind zăpada dintr-o poiană și umplând-o de fragi. Uneori, minunea o săvârșește luna martie dintre cele 12 luni strânse la un foc în munte. Văzând florile sau fragile, **B.D.** crede că a venit primăvara și se pornește cu oile (sau caprele) la munte, adesea însoțită de fiul său Dragomir (Dragobete, Iovan), îmbrăcată cu 9 (sau 12) cojoace. Fiind cald sau plouând din belșug, **B.D.** leapădă în fiecare zi câte un cojoc până ce rămâne în cămașă. Atunci, dă un ger strașnic (de obicei pentru a fi pedepsită pentru răutatea ei), care o îngheață, după ce mai întâi a înghețat fiul ei. Văzându-l din depărtare „cu sloietele la gură”, **B.D.** a crezut că e fluier și l-a apostrofat: „Tu cânti, maică, în fluierel și eu mor, maică, de ger” (38 b, VI, f. 233, Părău-Gorj). Apoi e prefăcută în stană de piatră împreună cu întreaga turmă, cum se poate vedea în diferite locuri muntoase (LXXIX, p. 39; LI, v. II, p. 97 – 107; 52, p. 739; 66, p. 5 – 12; XXXI a, p. 156 – 160; LIII, p. 353). Nu i s-au semnalat variante la celelalte popoare (LXXIV, p. 3 – 45), doar intervenția binevoitoare a lunii martie din varianta musceleană (66, p. 5) se

întâlnește în tipul AT 503, în care actanții sunt însă piticii sau vrăjitoarele și mobilul răsplătirii cu totul diferit. Mai apropiate sunt o variantă cehă din secolul al XIV-lea și una poloneză în care nora, trimisă de soacră în timpul iernii să-i aducă fragi, e ajutată de cele 12 luni, dacă arată care e cea mai bună. Nora consideră luna martie a fi cea mai bună, fiindcă aduce speranțe. Drept răsplată, martie îi scoate înainte un luminiș plin de fragi (XCII, p. 79). Un alt subtip relatează cum **B.D.** și-a trimis nora să-i aducă un ciur de la moarte, cu gândul că va fi mâncată de aceasta. Un șoarece o sfătuiește cum să ia ciurul în timp ce moartea doarme, apoi să-l pună la loc când moartea va mânca. Soacra nu crede și își alungă nora în pădure, unde o găsește un flăcău și o ia de soție. Când află Dragobete, fiul Dochiei, își omoară mama, apoi se sinucide (81 a, p. 355 - 356). Al doilea tip, cu acțiunea mai simplă, o are protagonistă pe **B.D.**, femeie semeață, care se încumetă să înfrunte rigorile lunii martie, batjocorind-o chiar. Terminându-i-se nutrețul, sau părându-i-se că odată cu sfârșitul lui februarie poate ieși la munte, **B.D.** urcă cu turma, îmbrăcând 9 (sau 12) cojoace, spre vârful munților. Când i se spune că e abia martie și că vor veni și zile grele, **B.D.** răspunde sfidătoare: „Ce mărtișor-hărtișor / îl trage baba p-un curișor” (58, p. 250). Luna martie se înfurie și - uneori cerând trei sau mai multe zile împrumut de la făurar - dă întâi o căldură sau o ploaie continuă.

B.D., de cald, sau fiindcă i s-a udat cojocul, leapădă în fiecare zi câte unul, până rămâne în cămașă. Atunci martie dă un îngheț care o petrifică, împreună cu turma (LI, v. II, p. 107 - 112; 52, p. 740; XXXI a, p. 155 - 161; 58, p. 250). Acest tip are mare răspândire la popoarele balcanice, precum și la popoarele romanice („zilele de împrumut”), nu însă la popoarele germanice (LXXXIV, p. 12 - 29). Hașdeu presupune că legenda ar fi de obârșie „frigiană, adevărată tracică”, pornind de la marea asemănare cu legenda clasică despre Niobe pe care ar fi preluat-o grecii de la traci (XXXV, p. 2281). Aria de răspândire ar pleda mai mult pentru o origine mediteraneană. La noi, cele două tipuri au fost localizate la unele stânci, întrucâtva antropomorfe, din tot lanțul Carpaților: Rarău, Ceahlău, Bucegi, Făgăraș, Sibiu, Sebeș, Vârciorova, Semenici, Munții Apuseni (Piatra Caprii și Cheile Turzii) și Țibleș (izvoarele Izei), apoi pe râul Doamnei în Valea Rea, la obârșia Gilortului, în satele Balta și Gornovița, jud. Mehedinți, în Vama Buzăului, pe apa Humorului (Bucovina) și în Piatra Craiului (XXIII b, p. 187 - 188). Al treilea tip e atestat cu totul sporadic și numai în Bucovina. Dochia a fost o fată de împărat care a fugit de împăratul cotropitor ce voia să o ia de nevastă. S-a travestit în păstorită cu o turmă de oi în munți. La început, fiind timp frumos, a lepădat câte un cojoc, apoi a venit frigul cel mare. Nedepinsă cu frigul și temându-se să vină

îndărăt, a început a cârti împotriva lui Dumnezeu care a pedepsit-o, prefăcând-o în stană de piatră, iar oile în bolovani. O altă variantă o arată pe Dochia fată orfană și ciobăniță la turma bunicului; ieșind la munte în martie, ea leapădă întâi câte un cojoc, apoi gerul o strânge până la îngheț împreună cu turma. Ea s-a prefăcut în fântână cu apă rece, iar oile în flori (LI, v. II, p. 94 - 96). Varianta primă a acestui tip e cea mai apropiată de legenda consemnată de Gh. Asachi prin 1840, pe care a versificat-o în balada *Dochia și Traian*. Dacă această variantă, notată de Marian din Lucăcești, nu e un ecou livresc, fără îndoială că o asemenea legendă trebuie să fi auzit Asachi, care a prefăcut însă pe *Dochia* în *Dachia*, fiica lui Decebal, care fuge în munți, de împăratul Traian ce se îndrăgostise de ea. Numele Dochia - foarte rar *Chirdosia* sau *Marta* - al eroinei a fost preluat din calendarul bizantin care serbează la 1 martie pe martira Evdochia, în urma interferenței dintre legenda populară străveche și cea creștină, localizată de asemenea la începutul lui martie. Ultimul tip înfățișează și pe noră tot atât de rea ca și soacra. **B.D.** i-a cerut să-i aducă fragi, dar aceasta îi pretinde să-i aducă ea mai întâi caș dulce de la stâna din munte. **B.D.** se duce la munte îmbrăcată cu 9 cojoace, dar pe drum îngheață de frig (81 a, p. 354 - 355).

Altă legendă interpretează altfel răutatea **B.D.** La început, toate lemnele din pădure pe care le tăia omul veneau singure acasă. O dată, **B.D.**,

după ce a tăiat bușteanul, s-a suit pe el ca să nu vină acasă pe jos. Lemnul s-a revoltat și a blestemat ca pe viitor oamenii să ducă lemnele cu spinarea, sau să fie trase de animalele de povară (66, p. 4).

Babă. **I.** Unele *legende* toponimice comentează întâmplări dramatice din viața unor **b.** În Grohăuți, în Țara Zarandului, o **b.** văduvă și-a cheltuit toată averea pe construirea unei biserici frumoase, cerând ca răsplată să trăiască și ca cât va dura biserica. Rugămintea i-a fost îndeplinită și **b.** a trăit până i-au murit rudele, apoi treptat oamenii nu i-au mai înțeles limba și **b.** și-a pierdut mintea. S-a așezat într-un sicriu în biserică și numai o oră la Crăciun i se limpezea mintea: atunci întreba pe preot dacă mai dănuie biserica. La răspunsul afirmativ, se așeza iarăși în coșciug. Un război puternic a distrus satul și biserica și noaptea se mai aude, peste ruinele bisericii, bocirea **b.** (50 a, p. 256).

B. e în genere rea. În pădurea Năsăudului, o **b.** blestemă pe viteazul Sigmirian pentru că nu vrea să ia de soție pe fata împăratului, să rătăcească 30 de ani prin păduri fără să găsească un strop de apă. Blestemul va fi curmat numai de cel ce se va arăta prietenos cu el (ibid., p. 254 – 255). O **b.** care n-a făcut niciun bine, ajunge după moarte în iad. Ca să o scoată, fiul său întinde până la ea o ață lungă de care se prinde **b.** Întrucât se mai prind și alte suflete, **b.** Începe să le bată și să le împingă până ce se rupe ața și rămân toți în iad

(52, p. 1127). **B.** are cap de drac de când, certându-se odată cu dracul, Sânpetru i-a decapitat, dar când să le reaseze capetele, n-a mai știut care al cui este și capul dracului s-a nimerit la **b.** (LXV, p. 89). **B.**, aruncată în groapă peste un drac, îl cicălește toată noaptea, încât a doua zi are tot părul cărunt pe partea dinspre **b.** (ibid., p. 114). Dracul, sfătuit de **b.** să se strecoare neudat printre picurii de ploaie, a alergat până a plesnit (ibid., p. 122 - 123). **B.** tătarilor erau canibale. O **b.** vrea să vâre o fată captivă în cuptor, invitând-o să se așeze pe lopată. Fata cere **b.** să-i arate cum și o aruncă pe ea în cuptor (52, p. 706).

II. în *basmele despre animale*, **b.** are rol secundar, de obicei ilariant. În unele variante ale basmului 103 D*, caprele se sperie de vântul dat de **b.** (56, p. 26 - 28). În alte variante, **b.** e pedepsită de moș să stea afară până îi ajunge zăpada la glezne, apoi la țâtă și la gât (70, p. 8). **B.** consimte să taie țăpul agonisit prin munca moșului, dar acesta izbutește să fugă, fiind jupuit pe jumătate (5, I, p. 130). În basmul despre animalele în călătorie (AT 210), o **b.** săracă nu are pentru cină decât un ou pe care îl coace în vatra focului. Oul explodează tocmai când se apropie lupul de el, scăpând **b.** de atacul lupilor (ibid., p. 141). Când **b.** e atacată de un lup, ea îi promite trei capre, dar după ce ajunge acasă, se baricadează și lupul rămâne păgubaș (LXXIX, p. 24).

III. în ipostaze contradictorii e înfățișată **b.** În

basmele propriu-zise uneori, ea e zgârcită și rea, punând la cale moartea protagonistului, alteori, dimpotrivă, îl ajută, sfaturile ei dovedindu-se singurul mijloc de a ieși din impas.

Zgârcită și rea e **b.** posesoare a unei găini (AT 715 A), fiindcă nu vrea să dea măcar un ou moșneagului ei, îndemnându-l să-și bată cocoșul până ce va oua (XV, p. 36 - 38). Când e dusă de fiul ei în căsuța aeriană a zânei, după un timp „baba s-o-mbuiecit” și începe să fie nemulțumită: „He, he, hei, că mâncarea nu se pune la timp! C-am să mă dau io să fac mâncare... He, he, hei, că de măturat nu se mătură la timp, am să mă dau eu să mătur”. Intervenția ei distruge sistemul de servire mecanică și soția zână fuge în lume (5, I p. 535). Când moșneagul (AT 555), urcat la Dumnezeu pe tulpina bobului crescut până la cer, îi cere pe rând, la sfatul **b.**, să aibă palate strălucite și ei să fie mai tineri și amândoi împărați, **B.** nu se mulțumește a fi împărăteasă și vrea să ceară de la Dumnezeu să o facă Dumnezeiță, dar vântul turbat o spulberă de pe tulpina bobului (LXXXIII, p. 456). În multe basme, **b.** recăsătorită, persecută pe fata moșneagului și părtinește pe fiica ei, mai urâtă și mai leneșă.

Mai temută e **b.** fermecătoare, adesea cu puteri cosmice. O **b.** din pădure a răpit de pe cer soarele, luna și celelalte constelații, ținând lumea în beznă. Odolean, plecat să elibereze constelațiile, este omorât pe loc: „când îi pușcă un pumn în frunte, dintr-odată l-o despicat drept în

două. Și o suflat pe dânsul și l-o făcut o stâncă de piatră”. Abia fratele de cruce izbutește să o învingă cu ajutorul calului, silind-o să-l învie pe Odolean și să elibereze constelațiile închise în ulcelele sale (5, I, p. 264 – 265). În unele variante, **b.** ia atributele Mumei Pădurii și omoară voinicii ce poposesc în jurul focului. Ea coboară pe copac, văietându-se „Bubu-buu, da frigu-mi-i!” La invitația voinicului de a coborî la foc, ea îi aruncă obiectele fermecate ce țintuiesc locului: „Na tri peri de-a mei, pune-i pe câinii tăi și na inelu meu, pune-l în deștu’ tău”. Abia Petrea Făt Frumos aruncă perii în foc și izbutește să o supună pentru a-i învia frații (ibid., p. 275 – 278). Un băiat sparge coșul cu ouă al unei **b.** Și aceasta îl blestemă să i se împlinească ce va pofti mai întâi. Jucând mingea cu surorile lui, într-un moment de furie le strigă, – înghiți-v-ar pământul”, ceea ce se întâmplă pe loc (LXXXIII, p. 987 – 988). O **b.** insidioasă momește pe voinici cu mărul fermecat: „Ai, dragu mătuși, uiți ce mere mândre și frumoase are mătușa! Vină la mătușa să-ți dau un măr... Când l-o despicat în două, pe babă n-o mai văzut-o și orașu s-o făcut stâncă și fata s-o făcut capră” (5, I, p. 538). Fermecătoarea se încumetă să se ia la întrecere cu Vântul care va aduce mai repede o cofă de apă. Sub pretext că Vântul ar semăna cu un fecior al ei, îl momește să-i caute în cap spre a verifica similitudinea. „Și, cătând în cap, i-o pus un ciolan di zmau su cap ș-o adormit”. Vântul este trezit de săgeata lui Pușcă-țânțari „și

când i-o țâpat un picior în cur la babă, o sărit baba de tri stânjâni în sus!" (ibid., p. 227 - 228). **B.** care stăpânește izvorul cu apă vie e om-pasăre care ocărăște pe solicitanți cu vorbe atât de grele, încât întorc capul și prin aceasta se prefac în stâncă de piatră. Numai o iată „s-a ținut, nu s-a uitat într-o parte când a ocărit-o. Dac-a văzut baba așa, s-a întors cu binele la dânsa” și i-a dat „apă vie și apă moartă, apă răcoritoare, copac care cântă și pasăre care vorbește” (52, p. 1012). **B.** din căsuța din pădure ospătează voinicii care trec pe acolo și-i trimite în casa din fântână de unde să-i aducă luminarea stinsă de pe masă. Voinicul șiret nu ia luminarea, ci o bucată de diamant și **b.** „A început a se văita, că ei luminarea așa-i trebuia... și pe câți a trimis, nime nu i-a adus-o!” (ibid., p. 1056 - 1057). Mai temută este faimoasa **b.** care are iapa năzdrăvană cu mânjii cu mai multe inimi (sau aripi, **v. Cal**). **B.** Relea (**b.** Hârba, **b.** Cămăroane, Vâjbaba etc.) locuiește de obicei într-un ostrov sau la marginea, mării într-un ținut îndepărtat, unde are o casă „nevoiașă, prăpădită. Și toată curtea ei e făcută numai cu pari cu capete dă om, oameni morți. Și numai un singur par mai e fără cap. Și păru ăla strigă mereu: «Cap, cap! cap, cap!»” Când vine voinicul să păzească iapa, **b.** Hârba o amenință, dacă va fi găsită „că-n loc să pui capul lui în par, îți pui capu' tău!” Când iapa e totuși descoperită cu ajutorul animalelor recunoscătoare, **b.** Hârba își iese din fire și are accese de sadism: „Bate iapa, dă-i, omoar-o,

sucește-o, arde-o, bag-o frigare arsă, bag-o pân burtă, pân fătăciune, pă coló, pă coló” (5, II, p. 306 – 311).

B. vicleană este tot atât de temută. Viclenia ei tipică întrece cu mult pe cea a diavolilor care se văd nevoiți să o folosească: „Era o babă așa de rea... că dracii, de rea ce era, au luat-o și au pus-o talpă la iad și au urzit iadul pe dânsa”. Soldatul rus ce se strecoară în iad, nu poate fi scos afară de draci. **B.**, în schimbul eliberării ei, se angajează să-l scoată și cere o darabană pe care prinde „a bate de război”. Soldatul crede că e bătlie și fuge afară din iad (52, p. 1267 – 1268). În basmul AT821 A*, dracul nu izbutește să vîre zăzanie între doi însurăței. O **b.** promite că îi va dezbină, cerând plată „o pereche de papuci boierești”. Ea convinge întâi pe nevastă că soțul o înșală pentru că a fost fermecat și o sfătuiește să-i taie din cap trei fire de păr cu un cuțit nou pentru a-i desface farmecul. Apoi convinge pe bărbat că nevasta îl înșală și vrea să-i taie gâtul în timpul somnului. Bărbatul o surprinde cu cuțitul și o omoară, apoi se sinucide și el, iar diavolul, de teamă, îi întinde **b.** papucii promiși, peste gard, cu o prăjină (LXIV, p. 11 – 15). Tot o **b.** bagă zăzanie între doi cerșetori, prefăcându-se că le dă un galben. Diavolul o răsplătește cu o pereche de păpuci (37, p. 8 – 9). Diavolul nu izbutește să aducă vrajbă între doi frați până ce o **b.** intră în casă la fratele cel mic fără să-i spună o vorbă, iar când iese, strigă s-audă cel de afară „Auzi, să nu spui ce ți-am spus”.

Fratele cel mare crede că **b...** i-a destăinuit lucruri înspăimântătoare, de vreme ce nu vrea să i le divulge și cei doi se iau la ceartă, apoi la bătaie (99, III, p. 304). Un om dă dracului moara într-un moment de necaz, apoi nu știe cum să se scape de el. O **b.** se oferă să-l ajute și simulează că s-a îndrăgostit de diavol cu care se căsătorește. Odată **b.** Îl ferecă pe diavol în moară cu lanțuri pe care nu le mai poate rupe, apoi, sub pretext că vrea să-l spele, îl opărește cu apă clocotită. După ce se vede dezlegat, diavolul fuge, părăsind moara pentru totdeauna (52, p. 203 – 208). Pentru a readuce fata împăratului furată de pajură (AT 516 B), o **b.** ia.

trei mere de aur și un butoi încăpător. Promite fetei un măr din fundul butoiului și când fata intră să-l ia, **b.** Închide capacul și o duce înapoi la tatăl ei. La a doua evadare, **b.** este mâncată de animalele ajutătoare (5, II, p. 224 – 228). Feciorul de împărat nu o poate convinge pe Codreana Sânziana să coboare din copac, dar o **b.** face foc sub acel copac și așază strâmb ceaunul pe pirostrie. Fata îi spune cum să-l îndrepte, dar **b.** se prefacă a nu pricepe și o cheamă să-i arate, prinzând-o și ducând-o fiului de împărat (59, p. 198 – 199). Viclenia este îmbinată uneori cu o istețime ascuțită. O **b.** ce locuia în pădure, neavând copii, confecționează o păpușă frumoasă, de care se îndrăgostește feciorul unui împărat. Acesta o cere de soție, dar **b.** o pune în trăsură numai dacă tot cortegiul are fața întoarsă.

Călătorind pe mare, **b.** aruncă păpușa în apă, apoi dă alarma că i s-a înecat fata. Curtenii scot din mare pe fata mamei mării pe care o – cred fata **b.** (52, p. 996 – 997).

La nevoie, **b.** fermecătoare poate pătrunde în orice odaie pentru a spiona. Pentru a afla care din cei doisprezece feciori e cel năzdrăvan (AȚ 725), „baba s-a dat de trei ori peste cap și se făcu o muscă și intră pe gaura cheii în casă la feciori”, apoi face o creștătură în tunica lui Micu Grămadicu. În serile următoare, **b.** află în același mod părerile lui despre originea vinului: și a împăratului. La urmă, **b.** e decapitată (61, p. 53 – 56). Altă **b.** intrigantă insinuează împăratului că multele cârciumi înființate de soție în absența lui ar proveni din prostituirea acesteia, „pentru că de când te-ai dus dumneata de acasă, umblă alții la femeia dumitale și-i dau bani și ea a strâns”. Împăratul revoltat își decapitează soția (52, p. 964). În genere, **b.** este agresivă în familie, deținând primatul. Soțul este obligat să-i execute poruncile, iar când moșneagul are curajul de a se împotrivi, **b.** „Hap! cociorba și dă baba cu cociorba-n moșneag” (5, I, p. 259 – 260).

În egală măsură apare în basme și **b.** sfătuitoare care îi ajută pe protagoniști în momentele cruciale ale acțiunii. Fata leneșă care este bătută de mama ei (AT 501), ajunge la curtea împărătească unde viitoarea soacră îi dă să toarcă într-o noapte doi saci de fuiore. O **b.** o ajută să treacă toate probele de tors în cursul unei nopți,

cu condiția să o cheme la nuntă. La masa mare, **b.** mărturisește că diformitățile ce le are provin din prea mult tors. Împăratul interzice soției de a mai toarce (60, I, p. 53 - 59). Harap Alb pălmuește bătrâna cerșetoare, dar a treia oară când îi dă un ban, **b.** Îl învață să ceară hainele și calul de mire ale tatălui lui ca să poată izbândi. Când e trimis să aducă pielea zmeului cu piatra scumpă, **b.** din poiana pădurii îl găzduiește și îi arată amănunțit cum să procedeze pentru a scăpa de capul zmeului care l-ar fi omorât (XV, p. 267 - 285). Fiul mai mic al împăratului e învățat de o **b.** cum să găsească luna și soarele furate, drept răsplată că i-a zis „mătușă” (12, II, p. 62 - 63). O **b.** sfătuiește pe ucenicul, prefăcut noaptea în cal de stăpână-sa strigoaică, să așeze căpăstrul în capul ei pentru a o pune pe ea la munci (52, p. 862). Altă **b.** din pădure îl învață pe soldatul pe viață, pentru că nu a stingherit-o din rugăciunile ei, cum să fure lumina miraculoasă din careapărea, îndată ce era aprinsă, „un om cu un n-ai” (AT 562} care îndeplinea orice dorință (ibid., p. 1183). Petrea Piperiul e mereu trist pentru că râd ceilalți școlari de el, până ce o **b.** Îi destăinuie că e fiu de împărat și a mai avut trei surori, furate de zmei, învățându-l cum să plece în căutarea lor (79, p. 130 - 131)... Când fiul de împărat este trimis de mama denaturată să aducă apă vie, apoi mărlul de aur din rai, o **b.** Îl sfătuiește ce să facă și reține apa vie și mărlul de aur. El e omorât de Negru-împarat împreună cu mamă-sa, tăiat în bucăți și pus în

desagi pe cal. **B.** adună bucățile, îl învie cu apă vie, iar cu măruț de aur îl face mai voinic. După ce omoară pe asasinii săi, feciorul găsește **b.** prefăcută în față și se căsătorește cu ea (LXXXIII, p. 662). O **b.** sfătuiește pe fiul vânătorului cum să aducă o cracă verde din pomul raiului, pregătind 200 corăbii cu carne și bucate (41, I, p. 463). Trei frați orfani nu se pot însura până ce **b.** Hârca nu-i învață să comande „o cămașă în care să intrați toți trei frații; după ce vă veți îmbrăca cu dânsa toți deodată, să dați cu sulile în sus fiind într-acea cămașă și care unde o cădea din sulile voastre, acolo vă sunt scrisele” (ibid., p. 477). Altă **b.** Învață pe fiul împăratului cum să se poarte cu cele trei rodii aurite, pentru ca să nu moară ca fiul ei (ibid., p. 307). În unele variante ale basmului nuvelistic AT 910, o **b.** este aceea care dă cele trei sfaturi flăcăului fără noroc: să ajute pe cineva aflat la mare nevoie, să nu mâne unde femeia este tânără și bărbatul bătrân și la mânie să se stăpânească (52, p. 1160). Altă **b.** sfătuiește pe un cioban să se hrănească numai cu mămăligă cu mujdei, căci astfel va prinde putere ca să poată azvârli oi multe peste gard, drept simbrie pe un an (ibid., p. 551).

Uneori **b.** se vădește și miloasă. **B.** Boanța trimisă cu Florița din codru ca să-i scoată ochii, e uimită de frumusețea ei și nu îndrăznește să îndeplinească porunca primită (83, I, P71 – 72)...

IV. În *snoave*, **b.** e întruchiparea neglijenței, dar și a înfumurării erotice. O **b.** avea o fată, o

mâță și o cățea, dar n-a ascultat de sfatul fetei de a semăna și toamna a trebuit să cerșească, întrucât fata nu s-a măritat, mâța n-a crăpat, cățeaua n-a turbat, nici ea n-a murit, cum își prezisese primăvara (52 a, p. 82). **B.** Călinușa e învățată de preot să-și câștige traiul cu descântecul „Nimic nu știu, nimic să nu fie”. Tocmai preotul se îneacă cu un măr și e chemată **b.** să-i descânte. Auzind-o, preotul izbucnește în râs și îi sare mărul din gât (ibid., p. 83 – 84). **B.** învățată de un om să descânte doar cu refrenul „Baba Ilinca n-are tulpan – Dă, Doamne, să-i treacă” vindecă un copil, iar la urmă tata unui pașă turcesc. Când acesta află formula, se face creștin (78, p. 89 – 94). O **b.** bogată e momită să se mărite cu un flăcău, care îi încarcă averea în car împreună cu burduful cu galbeni, apoi o părăsește în mijlocul pădurii unde o mănâncă lupii (99, VI, p. 222 – 223). Altă **b.** vrea să se căsătorească cu un flăcău, acesta acceptă dacă ea îi va prinde trei ciocârlani moțați. **B.** se tot căznește fără succes (S. 3459). **B.** ceartă pe un hoț pe care îl surprinde în măr, dar când acesta spune că la coborâre o va săruta, **b.** tace și așteaptă, iar când acesta sare din măr peste gard, îi strigă că nu e numai hoț, ci și mincinos (S. 3460). Când orășcanul primit în gazdă spune că a ieșit legea – ca fetele să ia moșnegi, iar **b.** flăcăi, **b.** crede că e foarte posibil, întrucât orășeanul vine de la Iași (S. 3461). **B.** crede pe cel venit de la oraș care răspândește vestea că femeile cu gura

mică au drept la doi bărbați, iar cele cu gura mare la trei bărbați. **B.** își cascadează gura până la urechi (S. 3462). Un cioban se însoară cu o **b.** când aceasta pretinde că vede chiar acul înfipț în copac (S. 3464). În câteva snoave, apare **b.** surdă care nu aude întrebările și potrivește răspunsuri ilariante (S. 5873 F, G, H, I, J, K, M). **B.** morăreasă și cârciumăreasă vinde vinul cu ocaua de trei sferturi și ia vama din făină cu ocaua de cinci sferturi, explicând că măsurile se completează una pe cealaltă: patru și patru (S. 4784). În târg, **b.** se plimbă printre cojoace – strigând că vestea nouă le va aduce mare noroc. Ea refuză să o spună până ce nu i se dă un cojoc nou și atunci divulgă că cojocul **b.** este noutatea cea mare (S. 4785). **B.** bigotă, ce se ruga lui Dumnezeu să o ia la el, e momită să intre într-un coș, legat de funia clopotului. Când e ridicată sus, un văr taie funia și **b.** cade cu zgomot, lecuindu-se de biserică (S. 5608 – 3).

Sporadic, **b.** se arată sfătuitoare și în snoave. O nevastă, bătută mereu de bărbat sub pretext că nu i-a așternut să doarmă în cutare loc, e sfătuită de o **b.** să-i aștearnă în toate părțile. Bărbatul „crăpa de ciudă că l-a păcălit femeia” (78, p. 7 – 8).

V. în o seamă de *povești cumulative*, **b.** e protagonistul de la care pornește acțiunea: bocirea puiului mort (AT 2022), refuzul de a șterge laba cocoșului (AT 2030 E), văicărelile după mațul furat de o cioară (99, VI, p. 286 – 288, 89 –

290). **v.** *Baba Dochia, Muma Pădurii.*

Balaur. I. După *legende*, **b.** sunt oameni destinați de la naștere a exista în formă de șarpe și dacă în 7 ani nu își dovedesc puterea de **b.**, rămân oameni obișnuiți. Ei mai provin din sufletele oamenilor necurați: în timpul somnului, sufletele se urcă prin nori în chip de **b.**, unde se bat cu alți **b.** (XXXI a, p. 135 – 136). Cele mai multe legende îi înfățișează ca provenind din șerpi în anumite împrejurări. Devin **b.** șerpilor care stau ascunși încât nu-i vede nimeni, adesea nici alt animal, de la 7 ani până la 100 ani. În acest timp, câștigă în dimensiuni, ajungând cât un bou sau chiar lungi din nori până pe pământ și capătă aripi și picioare (LIII, p. 185 – 186, XXXI a, p. 135). Forma lor e închipuită felurit. Trupul e de șarpe, sau chiar de om, atât că are coadă și cap de crocodil, sau jumătate om jumătate șarpe cu solzi de pește, sau șarpe cu cap de cal (XXXI a, p. 134 – 135). Aripile lor ar fi de os, de aceea nu se pot rupe, iar în gură au clopoței și fluieră cu care șuieră ca un voinic (LIII, p. 185). Pot avea mai multe capete (XXXI a, p. 134). În anumite zile ale anului, mai mulți șerpi se strâng și „fierb piatra”, adică zămislesc din spumele pe care le varsă din gură o piatră de dimensiunea unui ou care are puteri miraculoase. Șarpele care o înghite se poate ridica imediat în nori (LIII, p. 186) sau intră în pământ unde stă ascuns 7 ani și abia după aceea devine **b.** (52, p. 810). **B.** poartă piatra scumpă în cap, de aceea „strălucesc ca soarele”.

Cine poate dobândi atare piatră „ce va gândi, aceea va căpăta” (ibid., p. 812). Piatra îl apără împotriva bolilor și a altor rele (XXXI a, p. 136). Un om a căzut în groapa lor, unde **b.** l-a îndemnat să lingă piatra aceea și s-a hrănit astfel de toamna până primăvara.

La Blagoveștenie, s-a deschis pământul și omul a ieșit și balauroaica l-a avertizat să nu mai omoare șerpi (ibid., p. 839). Lângă Cugir, s-au bătut doi **b.** Și unul a căzut în pârâul Beciului. Nimeni n-a îndrăznit să se apropie de el, numai un negustor neamț i-a despicat capul și i-a luat piatra scumpă, mare „ca pumnul”, care l-a îmbogățit pe el și pe „neam de neamul lui” (38 **b**, XVII, p. 319, Cugir-Alba). **B.** locuiesc de predilecție prin iezăre și bălți, mai rar prin păduri neumblate. Ei se ocupă cu purtatul ploilor, îndeosebi a grindinei și a ploilor torențiale. Pentru aceasta, „ei sug apă din mare ș-o dau că plouă” sau din „iazuri”. Apa suptă de ei e împrăștiată „pe cer ca nourii și crește, ca și cum ar crește pâinea când dospește” (52, p. 804, 803). Grindina are geneză diferită. Ea ar proveni din ploaia înghețată de suflarea **b.** – care este foarte rece – sau din aburii **b.** când se luptă între ei prin nori. Alteori, gheața e făcută jos pe un iezăr de **b.** sau de conducătorii lor, șolomonarii, unde e tăiată mărunț, apoi urcată de **b.** În nori și purtată după voia șolomonarilor. Mărunțirea gheții o face **b.** cu cișmele lui de oțel cu care e încălțat (XXXI a, p. 121). **B.** vine pe un nor „strașnic de mare” și se lasă pe câte un sat pe

care „l-a ras cu totul de pe fața pământului”, retrăgându-se în mare unde e”, șederea” lui. Atari întâmplări au fost consemnate și „prin gazete” (52, p. 801). Grindina cade când **b.** lovesc cu coada, sau se bat între ei, când se întâmplă și ruperi de nori. Căderea – celui învins provoacă ploi torențiale (LIII, p. 185 – 187). Se – citează cazuri de atari căderi în diferite locuri (52, p. 811), – din locul unde au căzut iscându-se un izvor rece, uneori chiar numit „Groapa balaurului” (XXXI a, p. 149). **B.** e iritat când aruncă cineva pietre în iezerul în care stă el și ca să se răzbune, iese afară din apă și lasă ploaie și grindină asupra locului (ibid., p. 138). Dar cel care călăuzește **b.** În norul de ploaie este șolomonarul. Acesta este un om cu puteri extraordinare care umblă de obicei în chip de cerșetor, adesea șchiop, purtând în desagă toaca cu două pietre legate de capătul ei (LIII, p. 187), sau ca un om zdravăn și voinic, dar cu părul zbârlit și haine murdare și peticite; în traistă are ață sau un topor și un frâu de coajă de mesteacăn. Într-o mână ține o carte, iar în cealaltă un toiag. Pâinea căpătată din cerșit o aruncă pe ape. Dorm numai prin peșteri, păduri sau colibe. Sunt considerați drept oameni sfinți, sau, dimpotrivă, vânduți diavolului căruia și-au dat sufletul pentru a avea putere asupra văzduhului și **b.** (XXXI a, p. 142 – 143). Șolomonarii au mâncat carne de om. Ei învață o anumită școală, „șolomonăria”, care e sub pământ, unde stau 7 ani. Tjnnt din ei rămâne acolo, iar ceilalți ies pe

pământ (LIII, p. 187). Acolo învață „toate cărțile din lumea asta”, apoi se duc într-o peșteră depărtată din Orient unde stau la o masă de piatră până scriu „toată învățătura din lume într-o carte”. De aci, Dumnezeu îi rânduiește peste nori (XXXI a, p. 144). Nu toți pot învăța șolomonăria, ci din șapte inși abia unul. Băiatul unui preot s-a dus la Paris unde n-a învățat „decât cum să deie piatra”. Tatăl său l-a certat pentru că și-a cheltuit banii în zadar, fiul său, drept răzbunare, i-a lăsat grindină pe cele 40 de fălci și preotul l-a împușcat (52, p. 808 – 809). Ca să scoată **b.**, șolomonarul se duce la marginea lacului, unde citește din carte, sau îl „șolomănește” și când iese **b.**, îi pune în cap frâul de coajă de tei (sau de mesteacăn), îl încalecă și îl poartă unde vrea să dea ploaie sau piatră. De obicei lasă grindină acolo unde oamenii nu l-au miluit și l-au batjocorit. Se sperie de clopote (LIII, p. 188). După ce au lăsat ploaia și grindina, duc mai departe **b.** până în Țara căldurii, unde îi omoară și vând carnea cu mare preț. „Acolo e așa de cald, încât nu pot lucra fără un os, sau bucată de piele de balaur subsuoară, căci osul sau pielea de balaur e rece ca gheața” (XXXI a, p. 147 – 148). Împotriva șolomonarilor au putere mai mare contrașolomoaarii (oamenii meșteri, pietrarii). Aceștia provin din șolomonarii care și-au îndeplinit anii de serviciu. Ei pot îndepărta norii cu **b.** Împlântând 4 furculițe în cele 4 părți ale lumii, sau cu o bucată de fier, rostind o formulă. Ei pot chiar omorî **b.**, aruncând un cuțit în iaimi

vârtejului (ibid., p. 148 - 149). De asemenea, unele babe pot îndepărta **b.** rostind formule (ibid., p. 149). Un **b.** uriaș venise pe muntele Oslea, la nord de Tismana și sorbea toți oimenii și vitele din jur. Avea 9 capete cu câte un ochi. Iovan Iorgovan și-a făcut gropi în jurul lui și în fiecare zi i-a săgetat câte un ochi. **B.** orbit a pornit spre apus. „Pe unde mergea, munții se desfăceau și rămânea vale”. Iorgovan l-a urmărit și l-a tăiat de la coadă spre cap. La Topleț, Iorgovan a fost amăgit de un glas de fată și capul **b.** a putut trece Dunărea (38 **b**, IX, p. 10 - 11, Baia de Aramă - Mehedinți). După o altă legendă, capul tăiat a fugit în Marea Neagră, de unde ies muștele veninoase. Un **b.** stătea într-o peșteră din Vișoara, județul Olt. E rănit de viteazul Ostrea și din locul unde s-a înecat acest **b.** „iese și astăzi un fel de grăsime din care se formează țânțari” (XXIII **b**, p. 130 - 131). **B.** sunt închipuiți cântând și erau invidioși pe oamenii care îi întreceau. Când un flăcău zicea frumos în frunză, **b.** se urca în copac să-l zărească, apoi fugea să-l prindă (52, p. 847). Pe alocuri e confundat cu șarpele și cu zmeul (**v.** *Șarpe, Zmeii*).

II. în *basme*, **b.** este cel mai adesea ostil omului. Atitudinea lui este cunoscută din basmul foarte răspândit AT 300, unde **b.**, stăpân al unicei fântâni, nu dă apă decât pentru „cap de om”. Totuși, el se teme de voinicul care îl va răpune, fiindcă acestuia îi dă apă imediat: Ia, Ioane, și du-te” (5, I, p. 179), sau chiar zorește baba trimisă de acesta: „Ie, temnița te mănânce, hârcă, apă mai

repede și du la om, că i-i sete" (ibid., p. 229). Lupta pentru a salva unica fată a împăratului rânduie să o mănânce **b.** e dramatică. Drăgan Cenușă îl atacă cu paloșul și toporașul „ș-o tăiat tri zile și tri nopți. Când pocne cu coada odată-n heleșteu, împrășca toată lumea". Cuprins de panică, eroul cere ajutor, dar nu îndrăznește nimeni (ibid., p. 230). În locul capului retezat, răsar pe dată alte trei, încât abia cu ajutorul câinilor năzdrăvani poate fi răpus, căci „apucară fiecare câte un cap". Din aceste capete ieșiră iarăși „trei șerpi, cu care însă avură ce face câinii, îi sfâșiară în bucăți". În locul celui de-al șaptelea cap tăiat, cresc nouă capete din care ies nouă șerpi, cu care lupta a fost mai grea (60, IV, p. 47). De fiecare dată, eroul taie vârful limbilor cu care va demasca pe falsul omorător. **B.** mănâncă în fiecare an puii unei pajure de pe tărâmul celălalt, până ce voinicul plecat în căutarea fetelor răpite (AT 301) îl răpune și este scos pe pământ (5, I, p. 234). Uneori, **b.** fură în timpul nopții portocalele din grădina împăratului. Fiul cel mai mic îl rănește, apoi pleacă pe dâra sângelui până pe tărâmul de jos, unde îl omoară și eliberează trei fete răpite (AT 301; LXXXIII, p. 432 - 433). Într-o pădure, **b.** stă în jurul unui foc mare din care nu dă decât celui care îi va putea spune „o poveste neauzită și nevăzută". Cei ce nu știu, sunt puși să se ardă lângă foc pentru a fi mâncați. Voinicul spune o poveste mincinoasă, iar când arată cum dădea morarul să așeze moara fugită, lovește cu

secura în **b.**, tăindu-i capul (5, I, p. 343 - 344). Un **b.** stătea în scorbura unui copac și după ce înghițea un om, vărsa „pietre scumpe roșii, și mai verzi și mai albe” într-un coș pus în vârful copacului. O fată de împărat avea **b.** În ea care ieșea noaptea și îi mânca bărbații. Un pitic o păzește, taie capul **b.** Și sparge cele trei ouă ce le lăsase acesta (86, p. 143 - 148; **v.** *Veghere*). Fratele de cruce al lui Făt-Frumos îl apără de fata omului de flori. În timpul nopții, ies din aceasta trei **b.** pe care el îi taie, iar al patrilea când el „scoase paloșul și când era gata să taie pe împărăteasa, atunci ieși din gura ei încă un balaur” (35, p. 19 - 20). Băiatul care nu mai poate băga înapoi în urechea boului năzdrăvan (sau în cornul lui) turma de vite, este ajutat de un **b.**, care îi cere în schimb „să-mi dai voie să te mănânc când îi fi mire” (82, p. 183). **B.** are moșii cu ogoare semănate, iar celui care i le calcă, îi ia ochii. Un băiat îl constrânge să redea ochii moșnegilor (52, p. 409). În basmul AT 516, tatăl, gelos pentru nora frumoasă, trimite în a treia noapte în odaia tinerilor un **b.** cu 7 capete ca să-i mănânce. Fratele de cruce care veghea, îl omoară, dar când spune cele prezise de porumbei, devine stană de piatră (81 a, p. 662 - 663).

Uneori **b.** sunt oameni blestemați sau sortiți a sta sub această înfățișare. Un împărat e blestemat de părinții lui să se prefacă în **b.** vreme de nouă ani. El stă ca **b.** În fântână și ajută pe erou să pețească pe sora lui, iar când acesta e omorât de

impostor, el îl învie (XV, p. 251 - 261). **B.** închis într-un copac ardea de sete și îl răsplătește pe ciobanul care îi aduce apă, cu o „răcliți” din care ies palate cu servitori și turme de vite. Îi dăruiește de soție și pe soră-sa care aleargă în urma lui „numa-n coadă și-n cap”. Soțul îi arde pielea de balauriță în foc (5, II, p. 121 - 123). În altă variantă, balauroaica „se încolăcește de piciorul de dinapoi al calului, iar jumătate se târâia pe jos”. La un popas, ca fuge în pădure, și vine prefăcută în față frumoasă „ca soarele” (52, p. 1036 - 1037). Un soldat întâlnește „un balaur foarte groaznic strângând în gură un biet cerb”. La rugămintea **b.**, soldatul rupe coarnele cerbului ca să-l poată înghiți. **B.** era un fiu de împărat blestemat de părinți să fie **b.**, pentru neascultare. „Atunci se întoarce de trei ori peste cap și se făcu un drag de fecior, de nu era pe sub soare mai frumos” (60, III, p. 14). Ca să încerce curajul fiilor sau ficelor, tatăl se prefăce și în **b.** care le aține calea. A treia oară, tatăl Ilenei Simziana se duce la podul de aur unde „se făcu un balaur mare cu douăsprezece capete”. Când apare fata, el iese de sub pod „plesnind din coadă și încolăcindu-se; din gurile lui ieșea văpaie de foc, și limbile îi jucau ca niște săgeți arzătoare”, îmbărbătată de cal, fata se luptă cu el până îl rănește și **b.** se dă de trei ori peste cap, redevenind om (41, I, p. 20).

B. se arată și recunoscător. Fiul împăratului plecat după cele trei rodii, întâlnește „un balaur cu o buză în cer și cu alta în pământ” căruia îi zice

„Bună ziua, frate”. Când voinicul fuge cu cele trei rodii, **b.** nu ascultă rugămintea grădinii de a-l prinde, fiindcă „de când sunt osândit a sta cu gura căscată... nimeni nu mi-a dat măcar o bună ziua și să-mi zică frate. Acest om ne-a scăpat de urgia ce era pe noi” (41, II, p. 307 – 308). Împărăteasa este aruncată de servitoarea geloasă în fântână unde un **b.** domesticit o înghite fără s-o omoare. Când fratele, prefăcut în cerb, cere ajutorul ei, **b.** iese la suprafață și împăratul zărește în gura lui pe fosta lui soție care îndată „au sărit din fântână afară”, divulgând cele întâmplate (7, p. 172 – 174). În palatul monstrului de la care a eliberat cele trei fete, fratele cel mai mic se întoarce după găletușa de aur, dăruită de fata cea mai mică și nu știe cum să mai iasă. Sună dintr-un clopoțel și apar niște **b.** care îl ajută să plece din palat (42, p. 510). Un sărac plecat în lume nimerește într-o mlaștină din pădure. **B.** din mlaștină îi dă aur și pietre scumpe ca să aibă cu ce trăi el și copiii, interzicându-i să spună de unde le are. La târg, un șolomonar ghicește proveniența lor și îl silește să-l ducă la mlaștină. Când șolomonarul începu să descânte, **b.** ieși și omorî pe omul care a divulgat, lovindu-l cu coada (99, V., p. 45 – 46). Printre puii Sf. Vineri pe care trebuia să-i hrănească și să-i spele fata moșului cea cuminte (AT 480), se află și **b.** care răspund că „n-a băgat de seamă dacă a lipsit ea de acasă: așa de bine au fost căutați” (41, I, p. 298).

III. Șarpele de dimensiuni neobișnuite e socotit **b.** E semnalat de mărimea unui vițel cu

peste doi metri lungime și cu doi ochi ca de bivol, iar gura ascuțită, cu dinți puternici. Oamenii îl credeau a fi **b.** de la Șugatag – Maramureș (5, III, p. 315).

Basm despre animale. 1. Denumirea populară a speciei e genericul *poveste*, care desemnează în fapt orice narațiune provenită din tradiție (v. *Poveste*). S-a folosit uneori termenul de *fabulă* (Cipariu, Hașdeu), *fabulă animală* (Șăineanu), *fabulă populară* (Chițimia), dar s-a reținut cel de **b.d.a.**, care este traducerea termenului din clasificarea internațională (v. *Clasificarea*), germanul *Tiermarchen*, englezul *Animal tale* și care înlătură confuzia cu fabula, specie a literaturii culte. El nu e într-utotul corect, deoarece în repertoriul acestei specii se întâlnesc și basme despre plante sau chiar despre obiecte și fenomene atmosferice, dar numărul acestora e cu totul redus.

2. **B.d.a.** s-a bucurat de puțină atenție în cercetările folclorice de la noi (v. *Cercetarea*). El apare în colecții ca o anexă minoră a basmului propriu-zis sau chiar a snoavei. Cronologic, **T.** Cipariu este întâiul culegător de **b. d. a.**, notând în 1831⁴ variante, dar cum ele au fost publicate postum, abia în zilele noastre (LII, p. 89 – 91), nu au putut stârni interesul cuvenit. Nici mai târziu, primii culegători de povești nu-i acordă atenție mai mare, prin colecțiile lor putându-se număra abia câteva exemplare. Ca atare, nu e de mirare dacă **L.** Șăineanu, în ampla sa monografie despre

basmele române, ajunsese la convingerea că „acest gen de literatură orală lipsește aproape cu totul în folclorul român și romanic. El e din contra bogat reprezentat în literatura poporală germană și slavă... în folclorul nostru n-am întâlnit decât o singură fabulă animală propriu-zisă, *Capra cu iezii...*” (LXXXIII, p. 945). În colecția fraților Schott nu se întâlnește niciun **b. d. a.**, abia **M.V.** Stănescu-Arădanul publica în broșura sa din 1860 o variantă a tipului AT 2030, *împotrivituri* (baba care nu vrea să șteargă „laba” fetei trimisă prin noroi la fântână; fata o pârăște la tatăl ei, apoi la rug, foc, apă, bou, pușcă, șoarece și mătă care declanșează goana în lanț), în cele două broșuri ale sale, *Snoave sau povești populare* (1873, 1874), **P.** Ispirescu dă la iveală, printre snoave, patru **b. d. a.** (câteva vor fi des reproduse prin manualele școlare și alte cărți de popularizare): *Câinele leneș*, *Lupul pârcălab*, apoi *Vulpea firoascoasă* și *Crivățul și petecul de cojoc*. După 1875, *Șezătoarea* lui Iosif Vulcan începe să publice și **b. d. a.** printre celelalte producții orale. În colecțiile de mai târziu, numărul **b. d. a.** crește treptat, dar în niciuna nu se vede intenția expresă de a detecta întregul repertoriu al speciei. Principalele colecții în care se află **b. d. a.** sunt cele publicate în secolul nostru: **E.** Niculiță Voronca (52), **P.** Papahagi (56), Șt. Tuțescu (92), **P.** Schullerus (81 a), **T.** Pamfile (54), **C.** Rădulescu Codin (67, 69, 70), **D.** Furtună (38), **M.** Cedru (18), **O.** Bârlea (5, I). Cele mai multe variante se

află însă în coloanele revistelor *Șezătoarea* (101) și *Ion Creangă* (99), covârșind ca număr colecțiile citate.

3. **B. d. a.** este o narațiune scurtă, de obicei având un singur episod, în care protagoniștii sunt animalele, mai rar plantele sau alte obiecte și fenomene naturale. Omul lipsește într-o bună parte din ele, iar când apare, are un rol secundar, fiind subordonat animalelor. În câteva, el câștigă importanță mai mare și acestea ar face tranziția între **b. d. a.** și basmele propriu-zise. Ambiguitatea unora dintre acestea le face greu de clasificat, în ultimă instanță soluția putând părea arbitrară. *Pungața cu doi bani* este orânduită în clasificarea internațională printre basmele propriu-zise (AT 715): a precumpănit faptul că moșneagul, stăpânul cocoșului, îl trimite în lume să-i aducă bogății, deși el nu contribuie cu nimic la peripețiile cocoșului, în basm apărând doar la început și la sfârșit. **A.** Schullerus l-a clasificat însă printre **b. d. a.**, la grupa animalelor domestice (AT 213), călăuzit de rolul preponderent al cocoșului, ca unul care determină desfășurarea întregii acțiuni prin însușirile sale miraculoase. **B. d. a.** e o narațiune ilariantă, fiindcă se râde pe seama animalului păcălit (sau învins în competiție). Dimensiunea comică este mult mărită de împrejurarea că în **b. d. a.** animalul mai tare, samavolnic cu cei mai slabi, este înfrânt sau păcălit de aceștia. Contrar așteptărilor din viața zilnică, animalele temute nu

sunt invincibile, dimpotrivă, cu un dram de istețime sau de viclenie, ele pot fi înfrânte și pedepsite pentru cruzimile la care se dedau. Ca și personajele negative din basmele propriu-zise, cu toate că sunt mai puternice, animalele de pradă au minte mai puțină și prostia lor le duce în cursa întinsă de animalele mai pipernicite. Felul cum se lasă păcălite de animalele slabe dezlănțuie râsetele ascultătorilor, creând o atmosferă de voieșie și bună dispoziție. Există și câteva **b. d. a.** cu profil grav, peripețiile aducând în scenă ciocniri care creează o atmosferă de încordare, în concordanță cu sfârșitul tragic iminent. Acestea sunt însă puține și ele de obicei sunt create după tiparul compozițional al basmelor propriu-zise. Caracteristică **b. d. a.** este voieșia, ilaritatea, chiar atunci când finalul este tragic și victimele ar trebui compătimate. În atari cazuri, atmosfera veselă este creată de punerea în scenă a personajelor și mai cu seamă de unele efecte ale comicalului de limbaj. În **b. d. a.** AT 27, găina, cocoșul, iepurele, capra, vulpea și lupul se întovărășesc într-o călătorie, dar cum nu au ce mânca, decid să fie mâncat cel pe care se sfârșește povestea cu „hâd nume”. Fiecare animal primește o poreclă: lup-lupește, vulpe-pulpe, capră-verișoară, iepure-ustură, cocoș-moroș și găină-cuină. Se înțelege că povestea, fiind debitată de lup, se sfârșește numai pe animalul cel mai slab, începând cu găina, ilustrând în subsidiar ideea că întotdeauna dreptatea e de partea celui

mai tare. Totuși, drama viețuitoarelor se consumă zâmbind și râzând, prin versurile recitate despre poreclele animalelor (5, I, p. 118 – 122). Mai frecvent decât comicul de limbaj în **b. d. a.** este comicul de caracter. Ursul (lupul) păcălit de vulpe (AT 1,) se lasă momit să-și vâre coada în apă ca să prindă pește, iar după ce și-o rupe în gheață, se lasă să i se adauge o coadă de fuior și se ia la întrecere în sărituri peste un foc ca să i se aprindă coada etc. La rândul ei, vulpea crede că ariciul, prefăcut bolnav, poate fi vindecat dacă îi face masaj cu botul pe pânțe (v. *Arici*; AT 105*, în 5, I, p. 123 – 124). Uneori, comicul de situație devine dominant. Motanul viteaz ajuns soțul vulpii (AT 103) sperie pe rând lupul, mistrețul și ursul nu numai pentru că cele șapte cuțite care atârnă de grumaz par „șapte paloșe”, ci mai ales pentru că animalele sălbatice, invitate la ospăț, interpretează fiecare acțiune a lui drept o pornire agresivă, chiar atunci când motanul fuge speriat (5, I, p. 126 – 129). Povestitorul ia partea celui mai slab, mai dezarmat în lupta pentru existență, dar în forma blândă a bonomiei, de ironizare sau persiflare ușoară prin păcăleli, fără revoltă sau alte izbucniri vehemente. Estomparea duce la un umor domolit, întreaga acțiune fiind învăluită în coordonatele străvezii ale visului șăgalnic. Arma animalului mai slab este șiretenia, care, potrivit concepției arhaice, departe de a fi un defect reprobabil, e o însușire de preț. Animalul de pradă este puternic dar prost, iar animalul slab se

dovedește istet și viclean, încât poate birui pe adversarul atât de temut. Atmosfera ilariantă, comicul ce rezultă din prezentarea și pedepsirea agresorului mai puternic apropie cel mai mult **b. d. a.** de snoavă: dacă animalelor li s-ar substitui oameni, variantele animaliere ar deveni snoave propriu-zise, pe deplin concordante cu specificul speciei. La prima vedere, s-ar părea că plăsmuitorii **b. d. a.** au avut în vedere metehnele omenești, pe care le-ar fi pus pe seama animalelor, din nevoia de a le travesti. Această metodă a fost urmată în fabulă care, deși înrudită cu **b. d. a.**, are la bază alte resorturi și a fost izvodită cu alte intenții literare. Mobilul care a generat **b. d. a.** a fost observarea trăsăturilor caracteristice, în primul rând a aspectelor bătătoare la ochi. Fabula se hrănește din observarea metehnelor omenești, transpuse apoi în scenerie animalieră (sau florală etc.) pentru a ilustra un precept, de obicei pentru a înfieră samavolniciile celor mai tari. **B. d. a.** nu are această intenție didactică, iar dacă din acțiune se desprinde vreo învățătură, acesta este un aspect adiacent și posterior. Cititorii culți ai **b. d. a.** cred că și creatorii populari au urmat procedeul autorilor fabulelor, umanizând lumea animală și cea neînsufletită, transpunând asupra animalelor, plantelor și obiectelor gânduri și sentimente, impulsuri și reacții specifice oamenilor. Procesul de creație s-a desfășurat invers decât cel din fabula propriu-zisă. **B. d. a.** a fost plăsmuit într-o

lume arhaică, când era dominantă concepția, numită de unii etnologi, animistă. Se credea că nu numai animalele, ci și plantele, apoi unele obiecte, ar avea un suflet, fiind capabile deci de deliberări, acțiuni voite, putând percepe bucurii și dureri în același fel ca și omul. Forma dominantă în manifestările lor ar fi și trăsătura caracterologică principală prin care se lasă înrubricate în plăsmuirile epice, îngroșând-o după voie pentru a face mai elocvente conflictul și deznodământul. Unele ofereau analogii izbitoare cu o seamă de trăsături proprii psihologiei omului și prin aceasta, învățătura ce se desprindea din povestea animalieră putea fi ușor convertită la relațiile umane. Concepția amintită, extrem de arhaică, se vedește tot atât de naivă. **B. d. a.** cu temă animalieră sunt mult mai numeroase decât cele despre plante și obiecte, tocmai pentru că acestea din urmă nu au puterea de a acționa mișcându-se, pe care o au animalele și necesită o mai mare doză de naivitate pentru a fi percepute. Farmecul propriu **b. d. a.** rezidă tocmai în această naivitate și lectorul modern o percepe cu atât mai contrastant, cu cât ea e mai departe de realitatea percepută după coordonatele științelor. Poezia se dovedește a fi fiica nemijlocită a naivității și cu cât aceasta este mai dominantă, cu atât câmpul de inspirație este mai larg, teoretic în lumea arhaică fiecare element sau incident cât de neînsemnat putând fi perceput ca un crâmpei din universul poetic. Morala care se desprinde este de largă

valabilitate, tocmai pentru că plăsmuitorul popular nu s-a preocupat de ea și ar putea fi rezumată în preceptul: cel mai tare poate fi învins de altul mai slab. În fapt, acesta este cel care se desprinde și din basmul propriu-zis, indiciu indirect de vechime. Eficiența lui etică trebuie să fi fost enormă, el propagând constant optimismul, încrederea în viață, prin constatarea elementară că opresiunea poate fi înlăturată și răul deci curmat. Simpatia pentru cel slab și dezarmat, perpetuă victimă a agresiunii celui puternic a fost elixirul care a fortificat omenirea de la începuturile ei și a călăuzit-o în străduințele ei pentru o lume mai bună, cu orânduiuri mai drepte. Fabula este mai nouă, derivată din **b. d. a.** Și cultivată de poeți cunoscuți care au exploatat observația populară cu privire la comportările animalelor pentru a da o altă interpretare. În creația fabulei, preceptul moral constituie primul impuls creator, poetul năzuind să înfiereze o țară a vremii sale, vizibilă la unii oameni sau categorii sociale. Transpunerea pe seama animalelor reprezintă o simplă convenție literară care avea darul, pe de o parte, de a voala cruditățile observației și vehemența criticii, iar pe de altă parte de a scăpa de cenzura celor puternici, fabula înflorind cu precădere în regimurile despotice. Urmând calea inversă din procesul de creație al **b. d. a.**, creatorul fabulei, după semnalarea deficiențelor din societatea contemporană, căuta personajele animale sau din lumea neînsuflețită

ale căror manifestări sau caracteristici s-ar potrivi cel mai bine cu acestea. În chip firesc, leul întruchipează pe autocratul societății, vulpea pe curteanul viclean etc., dar caracteristicile lor rămân în fabulă pe plan secundar, lăsând mereu să se întrevadă protagonistul uman. Doza de convențional depășește uneori limitele verosimilului și travestirea apare forțată, pierzându-și implicit puterea de a sugera și convinge. Fabula își trage seva din analogia cu defectele umane și are o funcție puternic satirică, în vreme ce **b. d. a.** este în primul rând ilariant, abia în subsidiar puțin satiric, ținând să provoace voioșia ascultătorilor. El nu mai are ambiția de a îndrepta relele satirizate, fiind în joc protagoniști din alt regn, care scapă competenței umane. Dacă faptul povestit prezintă analogii vizibile cu unele deficiențe observate la contemporani și poate oferi un îndreptar etic prin preceptul care se poate desprinde, aceasta e doar un aspect colateral și întrucâtva efemer, de epocă, dată fiind marea varietate de înțelegeri pe care o poate detecta mintea omenească din conspectarea realității poetice. Simplitatea acțiunii l-a făcut ușor de memorat și accesibil tuturor categoriilor, începând de la copiii mici care abia au acumulat o experiență minimă din lumea înconjurătoare, cu exotismul ei luxuriant și copleșitor.

4. **B. d. a.** are o vârstă apreciabilă. Cercetătorii îl consideră printre speciile cele mai vechi, fără să se poată data cu oarecare precizie

apariția lui. Fabulele din literatura indiană și greacă constituie totuși un indiciu sigur că **b. d. a.** a existat înainte de colecțiile de fabule din *Panciatantra* și a lui Esop, precum și de cele câteva incluse în *Vechiul Testament*. Asemănarea dintre unele fabule indiene și grecești a dus la presupunerea unei filiații, dar în timp ce indianistul Th. Benfey atribuia primatul fabulei grecești, **E. Rohde**, cunoscutul cercetător al antichității grecești, credea a fi mai veche fabula indiană. Legendarul Esop a colportat **b. d. a.** din antichitatea greacă, prelucrându-le ca fabule, deși unii cercetători sunt înclinați să-l socotească a fi fost sclav semit care a scris în Ionia, povestind deci narațiuni de sorginte semită (**XLI**, p. 65). Chiar dacă supoziția că fabula ca specie ar fi fost creată în Mesopotamia antică, de unde ea ar fi iradiat atât spre India, cât și spre Grecia, **b. d. a.** este mult anterior, putând fi generat în atâtea părți ale lumii vechi, în stadiul ei de barbarie. Genetic, se presupune că **b. d. a.** provine din legendele etiologice primitive care explicau crearea și firea unor animale, îndeosebi a celor totemice. Supoziția este întărită de observarea repertoriului popoarelor sălbatice. **A. van Gennep** a constatat deseori cum la primitivii australieni aceeași narațiune putea fi pe rând legendă sau **b. d. a.** (**LXXXVIII**, p. 38). Se poate presupune că evoluția nu a fost liniară, de la legenda animalieră la **b. d. a.**, în stadiul arhaic al omenirii ele coexistând într-o strânsă dependență, doar funcția

pe care o da temei povestitorul canaliza narațiunea spre șabloanele uneia dintre specii. Unii cercetători admit o distanțare între legenda totemică și **b. d. a.** odată cu evoluția spre un nou stadiu care depășise totemismul. Când nu s-a mai crezut în strămoșul animal, legendele referitoare la acesta au început să fie parodiate, iar animalul venerat odinioară a devenit obiect al satirizării și sarcasmului. Noile narațiuni îl ridiculizau pe animalul atât de temut odinioară, arătându-l a fi mai slab decât alte animale și decât omul. Vechii idoli erau detronați de pe soclul lor: în locul calităților de odinioară sunt scoase la iveală deficiențele, aspectele respingătoare sau rizibile. Aserțiunea e confirmată de **b. d. a.** european, căci tocmai animalele considerate odinioară totem în cele mai multe regiuni, ursul și lupul, sunt cele învinse, păcălite și ridiculizate. Unii au încercat și precizeze că trecerea de la legenda totemică la **b. d. a.** s-a petrecut în comuna primitivă și anume în perioada de trecere de la matriarhat la patriarhat (5, I, p. 41). Chiar acolo unde a dispărut credința în strămoșul animal, a continuat să dăinuie concepția că și animalele ar avea suflet, ar putea comunica prin limbajul lor anumite stări, mai cu seamă prevestiri în care se specializaseră unele animale. Cercetările etnologice scot la iveală o sumedenie de atestări ale acestei concepții. În multe părți locuite de sălbatici, animalului omorât la vânătoare, i se cer scuze pentru că a fost ucis, uneori înfățișându-i-se aceasta ca o mare

binefacere, alteori aruncându-se vina pe alte popoare - de obicei pe dominatori - cu convingerea că sufletul animalului mort percepe totul, și, mai cu seamă, crede în minciunile ticluite. Pe de altă parte, narațiunile și credințele popoarelor sălbatice și antice, cu unele ecouri până în folclorul contemporan, arată o confuzie intermitentă între om și animal, cu încuscriri și mai cu seamă cu metamorfozări dorite sau impuse. Ca urmare, chiar în antichitatea clasică se întâlnesc zei în formă animală, sau care pot fi și animale, uneori forme hibride. La început, Zeus ar fi fost vultur și ciocănitoare, Atena bufniță, Hera vacă, apoi nordicul Thor prihor, Tyr, ca și Marte roman, lup etc., iar la egipteni unele zeități aveau capete de animale. La noi, a subzistat până târziu credința că animalele vorbesc o dată pe an, în noaptea Anului Nou sau Bobotezei, prevestind anumite întâmplări, dar nimeni nu le poate „auzi nici înțelege, iar acela care le-ar auzi vorbind, ar trebui să moară în scurt timp” (LI, I, p. 5). În chip similar a dăinuit concepția despre plantele dotate cu suflet și despre legăturile dintre acestea și om. În copac ar sălăslui de asemenea un suflet. Potrivit unui mit iranien, prima pereche de oameni ar fi răsărit din pământ sub forma unei plante (*Rheum ribes*), în care Ahuramazda ar fi turnat apoi sufletul. Narațiuni similare despre geneza omului din arbori s-au consemnat în mai multe părți ale lumii (elini, germani, indienii americani etc.). În consecință, copacul a fost conceput

aidoma unei ființe umane și o seamă de credințe și practici atestă dăinuirea acestei concepții până în epoca modernă, când, pe alocuri, tăietorii de pădure își cer în prealabil iertare de la copacul pe care vor să-l taie, adesea chiar în genunchi și cu capul descoperit (L a, I, p. 5 - 25). Cei care vătămau copacii sacri, erau pedepsiți prin legea talionului, tăindu-li-se din corp partea ce corespundea copacului mutilat, după analogia: vârful copacului - capul, scoarța - pielea, trunchiul - măruntaiele (ibid., p. 26 - 31). Atare viziune alcătuia un climat propice pentru crearea narațiunilor despre conflictele dintre o seamă de plante, înzestrate și ele cu impulsuri și reacții ca și celelalte animale. Asemenea narațiuni nu mai constituiau nicidecum un nonsens, cum par omului cultivat de azi, ci realități, fapte verosimile care s-au putut întâmpla. Cu vremea, **b. d. a.** din Europa a decăzut în lumea copiilor, mai cu seamă în țările mai evolute din centrul și apusul ei. Concomitent cu amuțirea vechilor concepții, atari narațiuni despre animale n-au mai fost crezute a fi verosimile, devenind prilej de amuzare a celor mici. În ierarhia povestitorilor populari contemporani, **b. d. a.** se situează la aripa extremă a narațiunilor neadevărate, plăsmuite. Foarte puțini dintre maturi mai cred că și cele povestite în **b. d. a.** „Sigur că s-o-ntâmplat” (5, I, p. 29), în concordanță cu opinia că, inițial, tot ceea ce consemnează narațiunile, au fost întâmplări petrecute în trecutul îndepărtat. Sondajele despre

povestit au arătat că auditorii preferați ai **b. d. a.** sunt copiii, mai cu seamă cei mici. Se poate bănuî că repertoriul a sărăcit în urma amuțirii interesului maturilor. Cu toate acestea, colecțiile de fabule, în primul rând cea a lui Esop, au avut puțin ecou în rândurile povestitorilor populari. Astfel, din fabulele atribuite lui Esop în forma în care au fost colportate la noi, doar 4 au pătruns în circuitul folcloric: *Grădinarul și șarpele*, *Iepurii și broaștele*, *Șoarecele de câmp și cel de oraș* și *Toporul și pădurea*, al doilea cunoscând răspândirea cea mai largă, iar la popularizarea celui din urmă contribuind probabil și versiunea poetică a lui Grigore Alexandrescu. Literatura pentru copii s-a hrănit din **b. d. a.** popular, fie direct, fie prin intermediul fabulei culte, când narațiunea putea suferi modificări pentru a ilustra un precept. Atari fluctuații de sens s-au petrecut în toate timpurile și o atestare din antichitatea ebraică este cât se poate de ilustrativă. Astfel, basmul AT 2030, atât de răspândit și la noi, a fost interpretat în felul următor de cartea liturgică *Had Gadya*: capra ar fi poporul evreu, pisica = Asiria, câinele = Babilon, bățul = Persia, focul = Alexandru cel Mare, apa = Roma, boul = sarazinii, măcelarul = cruciații etc. (XXXIII, II, p. 180 - 181).

5. Repertoriul nostru de **b. d. a.** are întindere medie în comparație cu cel al altor popoare europene. Colecțiile de până acum au scos la iveală vreo 250 tipuri (226 **b. d. a.** + 26 în grupa

basmelor cu formule). Culegerile nu au avut Țel exhaustiv decȃt Țn vremea din urmȃ, Țncȃt se poate presupune cȃ numȃrul **b. d. a.** este mult mai mare decȃt cel atestat pȃnȃ acuma. El depȃșește sensibil pe cel maghiar și sȃrbo-croat, dar este mai mic decȃt cel ucrainean care Țnsumeazȃ 314 tipuri. Confruntat cu catalogul Aarne-Thompson, repertoriul romȃnesc conȚine un numȃr impresionant de tipuri neatestate Țn repertoriul internaȚional care a stat la baza catalogului citat Țn ultima lui ediȚie, lȃrgitȃ, din 1961. Din cele 226 tipuri (și subtipuri), abia 89 se Țntȃlnesc și Țn catalogul internaȚional, iar din basmele cu formule cu temȃ animalierȃ iarȃși numai 7 tipuri apar și la alte popoare, pe cȃnd 167 tipuri de **b. d. a.** Și 19 tipuri din grupa basmelor cu formule sunt atestate numai Țn repertoriul romȃnesc. S-ar crede cȃ acestea ar fi specific romȃnești, creaȚie originalȃ a poporului romȃn, dar ipoteza nu are niciun temei dacȃ se ține seama de modul precar, amatoristic, Țn care au fost culese poveștile. Se poate ca o seamȃ de tipuri sȃ circule – sau sȃ fi circulat – și la alte popoare europene, dar nu au fost semnalate de culegȃtorii diletanȚi. Tematic, repertoriul nostru de **b. d. a.** nu se diferenȚiazȃ de cel european. Locul central Țl ocupȃ animalele sȃlbatice mai puternice, ursul, lupul și vulpea, rareori adȃugȃndu-se mistreȚul și leul. Variantele aratȃ cum cele mai tari, dar mai proaste, sunt pȃcȃlitate de cele mai slabe. Multe tipuri au ca personaj central vulpea, pentru a pune

în lumină ingeniozitatea acestui animal deosebit de șiret în a-și bate joc de animalele pădurii mai puternice. Cel mai răspândit tip arată cum vulpea a păcălit pe urs (sau pe lup), lăsându-l fără coadă. În țările nordice, cel păcălit este ursul și basmul ar avea la bază o legendă etiologică despre modul cum a rămas fără coadă, în timp ce în restul Europei, în locul ursului apare lupul. În repertoriul românesc, apar deopotrivă amândouă animalele și bănuim că situația trebuie să se întâlnească și în alte țări europene, mai cu seamă în răsăritul ei, arătând că încercarea de explicare a lipsei cozii e glumeață în repertoriul de azi, fără a se putea preciza care a fost forma originală, cum au încercat unii cercetători (LXXXI, p. 200 - 202). Există însă și alte basme în care vulpea e păcălită la rândul ei de animalele mai mici: arici, rac, iepure etc. Omul joacă un rol ambiguu, în unele tipuri, el învinge (sau păcălește) animalele pădurii, mai cu seamă când e vânător (AT 157), dar cel mai adesea el trebuie să fie ajutat, de obicei de vulpe, care îl scoate de la șarpele salvat (AT 155), de la ursul care voia să-l mănânce (AT 154) ș.a. Câteodată, omul este însă răpus de animale, drept răzbunare pentru unele necuviințe (AT 159). Dintre animalele domestice, cele mai frecvente personaje sunt câinele și pisica, mai rar găina. Păsările apar mai rar: vrabia, uliul, barza, cucul, cu totul sporadic și altele. Narațiunile despre pești sunt foarte puține: abia două tipuri (disputa dintre somn și știucă și întâlnirea dintre pește și porc).

Conflictele dintre animalele mai mici sunt adesea derizorii, stârnind prin aceasta râsetele ascultătorilor. Se întâlnesc apoi numeroase **b. d. a.** care par să explice unele particularități, în realitate parodiind legendele etiologice. Ogarul ar fugări mereu iepurele pentru că acesta i-ar fi furat ciubotele într-un iarmaroc; turturica cântă ca atare fiindcă s-a sculat târziu, tocmai când se mulgeau vacile, cântecul ei imitând zgomotul mulsului; musca are ochii mari pentru că râde mereu de oamenii care vor s-o prindă etc. Atari pseudoetiologii nu sunt crezute de nimeni, intenția creatorului fiind pur umoristică. Plantele și obiectele, precum și unele fenomene naturale, apar abia în câteva tipuri. Unele sunt cunoscute și din producțiile versificate (disputa dintre tei și brad). Dintre obiecte, mai frecvente sunt oul, apoi acul, actante de seamă în basmul despre animalele în călătorie (AT210), explodând în ochii agresorului sau înțepându-l când se șterge.

6. Compoziția **b.d.a.** este simplă, dată fiind scurtimea lui. Cel mai simplu tip compozițional aduce în scenă un singur actant și asistăm la un monolog cu deliberările lui contradictorii. În timpul iernii, câinele stă ghemuit, hotărându-se ca de îndată ce va da căldura, să-și facă o căsuță mică, abia cât să încapă. Venind vara, câinele se întinde și se convinge că i-ar trebui o casă prea mare pe care n-ar avea vreme să o termine (**v. Câine**). Al doilea tip compozițional e de asemenea lipsit de epic, acesta reducându-se la aducerea în

scenă a unor animale sau obiecte care se mărginesc doar la o dispută cu privire la întâietate sau la explicarea unor conformații bătătoare la ochi. Aproape toate tipurile din grupa AT 275 - 299 se încadrează în acest tip compozițional. Dialogul se desfășoară între doi sau mai mulți protagoniști, narațiunea încheindu-se cu replica cea mai picantă. Întâlnindu-se musca, puricele și țânțarul, cea dintâi explică mărimea ochilor ei prin aceea că ciupește oamenii care dau cu palma s-o omoare, dar ea zboară, râzând că omul se lovește singur, și de atâtea râsete i s-au mărit ochii peste măsură. Puricele e cocoșat fiindcă toată noaptea se căznește să scoale oamenii la muncă, opintindu-se din răsputeri, iar țânțarul e atât de slab fiindcă pe vijelie se luptă să țină copacii în picioare (v. *Muscă*, *Purice*, *Țânțar*). Alt tip compozițional aduce în scenă conflictul dintre doi protagoniști desfășurat într-o singură scenă, arătându-se cum agresorul este păcălit sau chiar omorât. Un lup se apropie de o iapă cu mânz și întreabă de prețul acestuia. Iapa răspunde că stă scris pe copita ei și îl omoară cu o lovitură (v. *Lup*). Cel mai răspândit tip compozițional se desfășoară în două scene. În cea dintâi, asistăm la agresiunea asupra victimei, iar în a doua la revanșa acesteia, agresorul fiind alungat sau omorât. Un om salvează un șarpe și acesta vrea să-l mănânce. Apelând la arbitrajul vulpii, aceasta pretextează reconstituirea faptului, învățând pe om cum să scape (v. *Șarpe*). În alte tipuri, scena primă înfățișează antecedentele, iar a

doua modul cum se desfășoară astăzi conflictul dintre cei doi protagoniști. Tipul e caracteristic pentru **b.d.a.** cu profil de pseudolegende. La început, zapisul animalelor a fost dat în păstrarea câinelui, care l-a lăsat apoi în seama pisicii, în casă, ca să nu-l strice intemperiiile. Alungată prin casă, contractul a căzut în foc și a ars. De atunci, câinele o fugărește, strigând „Contratucontratu”, pe când pisica se zburlește răspunzând „o-arrs!” (v. *Câine, Pisică*). Odinioară, ogarul ținea cârciumă, în care a băut iepurele, plecând fără să plătească. De atunci ogarul îl fugărește mereu pentru a-și scoate datoria (v. *Câine*). Al cincilea tip compozițional e mai complex, constând din înșiruirea mai multor scene. El apare cu precădere în grupa basmelor cu formule. Vulpea cu cercei trece pe lângă un mă răcine în care i se agață unul. Ea cere să i-l restituie, dar mă răcinele refuză. Vulpea părăște mă răcinele la foc, cerându-i să-l ardă, dar și focul refuză. În chip similar, vulpea solicită pe rând intervenția punith a a apei, boului, lupului. De teama lupului, boul aleargă să bea apa, aceasta să stingă focul etc, până ce mă răcinele restituie vulpii cercelul. În alte variante, seria este mai mare, cu mai mulți actanți solicitați, care apoi se fugăresc în lanț. Ultimul tip compozițional, mai complex, este calchiat după cel al basmului fantastic și apare în repertoriul **b.d.a.** cu totul sporadic. **V.I.** Propp arăta astfel că tipul AT 123 (*Capra cu trei iezi*) este construit în chip similar cu un basm propriu-zis, deoarece cuprinde

în desfășurare câteva funcții (acțiuni) tipice acestuia: situația inițială, plecarea caprei, interdicția, propunerile agresorului, încălcarea interdicției, omorârea unor iezi, comunicarea nenorocirii, căutarea agresorului, omorârea lui (LXX, p. 103). În acest tip se mai pot încadra câteva variante ale basmului AT 103 D* care cuprind: situația inițială (tăierea purcelului), întrecerea dintre moș și babă, întâiul să taie lemne cu sapa, a doua să aducă apă cu ciurul, interdicția babei de a mai intra în casă, salvarea ei de către capre, regăsirea cu **moșul**, interdicția de a speria caprele prin vânt, călcarea interdicției și risipirea caprelor. De asemenea, unele variante mai dezvoltate ale tipului AT 122 A (94 a, p. 237 – 240).

7. Forma **b.d.a.** este de asemenea simplă, în concordanță cu puținătatea lui epică. Formulele inițiale și finale, cunoscute din basmul propriu-zis, lipsesc, cum arată variantele autentice, începutul e formulat cât mai simplu, prin introducerea protagoniștilor: „A fost o babă și un unchiaș. Baba avea și ea un țăp” (94 a, p. 244), „Așa era odată un moș și-o babă. Și baba avea o puică, și moșu un cocoș”; „O fost odată o hulpe și c-un arici”; „Un lup era flămând” etc. (5, I, p. 118 – 137). Finalul narațiunii este de asemenea pur expozitiv, menționându-se ce s-a întâmplat cu eroii basmului. Alteori, sfârșitul narațiunii coincide cu ultima replică din dialogul desfășurat între protagoniști. Partea expozitivă a narațiunii este de

asemenea simplă și directă, cu preocuparea de a reda nuditătea faptului, fără podoabe stilistice. Dialogul este însă scânteietor, cu replici fulgurante, care, puse în gura unor animale, au un efect ilariant neașteptat. Motanul se întâlnește cu vulpea în pădure și cei doi se descos reciproc: „— Cine-i aicea?

— He, ice, io-mpăratu mătâlor cu șapte paloșă la grumaz! Ice - Ești căsătorit?

— Nuu, doamne ferit-ai! zice, d-apu tu cine ești?

— Phi, zice, io-s împărăteasă, ice, o crăiasă mare.

— Și ești fată?

— Da, zice vulpea” (5, I, p. 126 - 127). În unele variante, se întâlnesc și replici versificate. Țapul jupuit pe jumătate se recomandă vulpii: „— Țapu babii ș-a mătușii - C-un corn unge, C-unumpunge - C-unu subt pământ să duce” (94 a, p. 244). Mâțul fugit de acasă spune pe rând viitorilor ortaci de călătorie că se duce „unde-i iarbă de păscut - și fântână de băut - să se-ngreșă căluții mei” (5, I, p. 139). Vulpea fugărită de lup strigă atunci când acesta prinde cu dinții de rădăcinile din vizuina ei: „— Aoleu - Picioru' meu - Că mă rupe din nodeu” (XV, p. 28). Capra se recomandă iezilor, enumerând bunătățile pe care le aduce într-o lungă formulă versificată, mai cunoscută fiind cea din varianta Creangă. Vulpea care se duce să mănânce din puțina cu miere sub pretextul că a chemat-o fină-sa cioara să-i boteze

câte un copil, răspunde ursului că i-a pus numele „Lins-pelins, pe jumătate”, iar a doua oară: „Lins, pelins-cu fundu-n sus” (92, p. 16 – 17). Uneori, aproape tot basmul e o expunere versificată, cum e cel despre *Cocoșu roșu*: „Cocoșu roșu – Mătură coșu – Rățoiu – Duce gunoiu – Rața – Mătură casa – Două cioară – Duc la moară – Două cățele – Fac frecăței – Două muște – Fac găluște – Cu ele să te împuște” (81 a, p. 606). Caracteristice **b.d.a.** sunt apoi formulările cu caracter onomatopeic prin care se imită strigătele specifice ale unor animale. Răspunsul găinii și cocoșului se încheie totdeauna: „Câras-fărta, Câras-fărta! ice” (5, I, 119). Pline de comic sunt replicile în care strigătele animalelor sunt interpretate ca amenințări împotriva celui ce a pătruns în culcușul lor. Țițăitul șoarecelui ar însemna astfel: Țâțițâne-l, mă! Țâți-țâne-l!”, iar cutcurezatul cocoșului: „— Cotcodanu – Până-m pui ciocanul” (ibid., p. 142). În altă variantă, strigătul cocoșului „Cutcudau-Dau” este interpretat de cel atacat „Cu cuțitul dau, dau!”, iar țițăitul șoarecelui: „— Țințin, să dau și eu” (18, p. 18). Câinele care latră după pisică ar striga: „Contratu-contratu! Contratu-contratu!”, iar pisica i-ar răspunde: O-arrs! O-arrs!” (5, 1, p. 149).

Basm propriu-zis. 1. Specia e denumită regional *poveste* în Transilvania, Moldova, pe alocuri și în Muntenia, în aceasta din urmă fiind mai răspândit termenul *basm*. Primii culegători din Muntenia, **N.** Filimon și **P.** Ispirescu, au introdus termenul **b.** În literatură, fixat apoi și

delimitat ca atare de **B.P.** Hașdeu. Prin colecțiile de popularizare, el s-a răspândit treptat și în celelalte provincii, fără ca să-l dezrădăcineze pe celălalt (**v. Poveste**). De obârșie slavă, el apare în literatura veche sub forma *basnă* sau *basn*, având înțelesul de narațiune neveridică, inventată, în opoziție cu cea adevărată (la plural *basne* sau *baznuri*). La câțiva scriitori (**D. Cantemir, D. Țichindeal**), el apare și cu înțelesul de fabulă. Forma *bas?* *i* este atestată numai în prima jumătate a secolului trecut (**XXXV**, p. 2656), după aceea generalizându-se cea de *basn*. Evoluția sensului pentru a denumi narațiunile lungi, fictive (**germ, eigentliches Märchen, engl, ordinary folk-tale**) s-a petrecut numai în folclorul românesc. La slavi, specia are alte nume (**pripoviietca, priczca, pravliica, povest, bachora, razpravca, barca, scazca, cazca etc.**); la sârbi *basna* (sau *basma*) însemnând descântec, iar la ruși (*basni, basma*) denumind fabulă animală sau aolog (**XIX, IV**, p. 1 – 2; **LXXXIII**, p. 198).

2. Prin **b.p.z.** se înțelege în chip curent cel fantastic (în care alături de om, apar protagoniști supranaturali, ființe sau obiecte), dar specia are o arie mai largă, așa cum a fost circumscrisă în clasificarea internațională Aarne-Thompson (**v. Clasificare**). Ea cuprinde patru subspecii care știrbesc întrucâtva caracterul unitar: **A. b.** fantastic; **B. b.** legendar; **C. b.** nuvelistic; **D. b.** despre dracul cel prost. Denumirea **b.** fantastic este traducerea termenului corespunzător din

clasificarea AT (*Zaubermärehen, tale of magic*), și acestea convenționale până la un anumit punct. *Fantastic* înseamnă în accepția dată relatare despre fapte miraculoase, ireale, în opoziție cu narațiunile verosimile, mai adecvată fiind denumirea de **b.** miraculos așa cum e delimitată în știința literaturii. **B.** legendar ar cuprinde **b.** cu caracter mixt, cum arată și denumirea. Dacă teoretic delimitarea este oarecum clară, Aarne-Thompson incluzând aici **b.** În care apar Dumnezeu sau alți sfinți, în realitate situația este destul de confuză. În concordanță cu criteriul adoptat de Aarne-Thompson, unele din **b.** clasificate printre cele fantastice (AT 360, 363, 365, apoi 460, 461, 465, 471, 710) pot figura mai adecvat în grupa **b.** legendar (AT 750 – 849). Pe de altă parte, unele **b.** legendare au o desfășurare amplă, cu același tipar compozițional ca și **b.** fantastice, ele fiind orânduite aici numai pentru că protagoniștii care determină desfășurarea acțiunii sunt Dumnezeu (Iisus) și Sf. Petru: AT 750, 756, 780 (mai cu seamă), 785. Câteva **b.** legendare au un vădit profil de snoavă, fiind snoave-legende (AT 791 Sânpetru bătut de două ori, 800). Pe plan european, oscilațiile sunt mai mari, pe alocuri Dumnezeu și Sf. Petru intervenind mai des, chiar în **b.** fantastice în care se arată botezul eroului, iar în țările unde **b.** mai trăiește încă în tradiția orală semnalându-se tendința de a înlocui personajele dispărute din mitologia populară cu cele creștine, sau chiar cu altele din mediul

contemporan. E plin de învățăminte faptul că în variantele germane și italiene strigoii din unele basme (AT 363, 365) a fost înlocuit printr-un simplu hoț, întrucât credința în existența acestuia a dispărut, spre deosebire de Europa răsăriteană, unde această ființă e încă vie în credințele populare (XLI, p. 35). **B.** despre dracul cel prost arată același proces de substituie a zmeilor (uriașilor) cu dracii. În repertoriul nostru pot fi întâlnite variante din această subspecie care aduc în scenă zmei (sau uriași), în timp ce altele i-au înlocuit cu diavoli. Cum se va vedea, aceasta din nevoia de a da un suport verosimil narațiunilor, dovedind că, printre povestitorii populari cu mentalitate arhaică, **b.** este o narațiune verosimilă. Faptul că adversarii supranaturali din această subspecie sunt învinși prin păcălire, o apropiere de snoavă, alcătuind astfel puntea de trecere de la **b.p.z.** la snoavă. De aceea, ar fi fost mai potrivită denumirea de **b.** – snoavă pentru subspecia cuprinsă între AT 1.000 – 1199. Cu mai multă claritate se delimitează **b.** nuvelistic prin profilul realist al acțiunii, apropiat de nuvelă și roman, mai cu seamă de nuvela toscană, care a avut ca model snoava populară. Cu toate acestea, și aici se pot vedea oscilații: unele **b.** nuvelistice au în alte țări europene variante fantastice și invers. Chiar în repertoriul nostru au fost surprinse câteva **b.** fantastice a căror acțiune a fost tratată pur nuvelistic, fără nicio intervenție a vreunui factor miraculos.

3. **B.** este atestat încă din antichitatea îndepărtată. Documentele arată că faimosul faraon Keops, iar mai târziu Alexandru cel Mare iubeau **b.** Și aveau povestitori tocmiți pentru clipele lor de răgaz. Atestările indirecte sunt însă mult mai vechi. Bolte-Polivka au consemnat în monografia lor monumentală o serie de mărturii scoase din documente și din operele scriitorilor antici referitoare la **b.** popular. Cele mai multe pot fi considerate doar fragmente de **b.**, adică motive care se aseamănă mult cu cele întâlnite în **b.** popular din vechiul continent. Ele ar constitui doar dovezi cu privire la vârsta unor motive de obârșie populară care au pătruns în unele mituri (legende sacre) sau în alte opere literare, mai cu seamă în epopeea despre semizeul Ghilgameș (călătoria lui în lumea morților similară cu descinderea eroului din **b.** pe celălalt tărâm, lupta cu taurul monstruos aidoma celei a voinicului cu balaurul din fântână care dădea apă numai pentru cap de om, învierea cu ajutorul ierbii furată de la șarpe, întocmai ca și eroul popular care fură iarba miraculoasă de la o broască sau șerpoaică; **v. Iarba fiarelor**). S-au păstrat totuși și câteva **b. p. z.**, adică narațiuni care au variante apropiate printre **b.** europene. Cele mai multe, unele fragmentare, provin din antichitatea europeană. Așa numita *Poveste ciobănească* relatează cum un cioban a zărit, în timp ce păștea turma, o femeie neasemuit de frumoasă care s-a îndrăgostit de el. Ciobanul caută să scape de ea, dar în ziua

următoare o întâlnește din nou. Restul narațiunii s-a pierdut. Fragmentul citat se aseamănă cu frecventul pasaj din **b.** AT 400 despre zâna ce se scaldă în lac și lasă inelul în degetul tânărului împărat, după ce l-a sărutat în timp ce dormea (**v. Ileana Cosânzeana**). Dovezi mai elocvente oferă cele două narațiuni întregi. Cea dintâi.

numită curent *Doi frați*, scrisă în anul 1250 **î.e.n.**, se aseamănă mult cu variantele europene, în primul rând cu **b.** despre soția necredincioasă (AT 590 A). Se întâlnesc în el o seamă de motive frecvente în **b.** popular: soția adulteră care, respinsă, insinuează că cel iubit ar fi încercat s-o siluiască (motiv cunoscut și în episodul biblic despre Putifar și Iosif); faraonul ce se îndrăgostește doar la vederea șuvițelor de păr; prevestirea morții fratelui prin marea ce spumegă (la noi prin picăturile de sânge lăsate pe năframă); soția trădătoare își recunoaște primul soț după ochi, în ciuda metamorfozărilor lui (la noi de obicei în cal) și îi cere decapitarea (5, I, p. 12). O seamă de cercetători au văzut în narațiunea despre frații Anup și Bātu nu un **b.**, ci un mit sau o legendă. Pornind de la faptul că cei doi frați poartă nume de zeități egiptene, s-a crezut că narațiunea din acest papirus ar fi un mit despre cei doi zei, dar s-a observat în scurtă vreme că încă în secolul al XII-lea **î.e.n.** era obiceiul de a da oamenilor nume de zei. Singurele argumente care ar pleda împotriva apartenenței la **b.** ar fi cele invocate de **J.** de Vries: caracterul compozit al

narațiunii, motivele nefiind atât de organic sudate ca în **b.**, apoi împrejurarea că a fost consemnat într-un papirus, un **b.** neputându-se nicidecum bucura de atare considerație. **J.** de Vries crede că narațiunea ar fi fost legată de un rit referitor la înscăunarea faraonilor (XXV, p. 51 - 60). Asemănarea cu variantele europene este totuși evidentă. Cercetătorii au avut în vedere numai **b.** din Europa apuseană și centrală, pe deplin cristalizat, fără intruziuni legendare. S-a arătat însă că în țările mai arhaice, **b.** și legenda sunt mai apropiate, pe alocuri aceleași narațiune putând fi când **b.**, când legendă (mit), prin schimbarea funcției, care nu aducea cu sine decât foarte ușoare modificări de formă. Se poate presupune că povestea despre Anup și Bātu a trăit în antichitatea egipteană atât ca legendă, cât și ca **b.**, cele două forme deosebindu-se extrem de puțin, fiind deci o narațiune din categoria **b.** legendar. Herodot ne-a transmis apoi din repertoriul egiptean *Comoara lui Rampsinit*, cel mai vechi **b.** nuvelistic, potrivit atestărilor de până acum. El se aseamănă atât de mult cu variantele **b.** AT 950, încât nimeni nu s-a îndoit că Herodot ne-a transmis un autentic **b.** nuvelistic. Mărturiile provenind din literatura greco-latină par mai nesigure. Neîndoielnice sunt însă atestările corespunzătoare despre uriașul orbit (AT 1137) și soțul travestit în animal (sau invizibil; AT 425). În **b.** popular despre uriașul orbit de fratele mai mic se întâlnesc motive absente în *Odiseea*: inelul

fermecat care îl reține în loc pe cel care îl poartă, înlocuit la Homer prin episodul Nimeni și care își are și el corespondent în repertoriul folcloric, la noi Păcală numindu-se „Singur Eu” (v. *Păcală*), foarte rar butoiul cu bani care de asemenea țintuiește locului pe posesor (5, II, p. 509). Larga răspândire a acestui **b.** din India până în Irlanda duce la presupunerea că Homer l-a preluat din tradiția orală, eventual fără episodul cu inelul fermecat. **B.** povestit de Apuleius în *Măgarul de aur* despre Amor și Psyche, căruia i se cunosc peste 1100 variante folclorice, a fost de asemenea preluat din circuitul oral, autorul prelucrându-l în gustul literar al epocii și adăugându-i o seamă de ingrediente mitologice. Cât de cunoscut era **b.** În antichitatea clasică o dovedesc nu numai temele prelucrate literar sau aluziile la ele (XIX, IV, p. 108 – 126), ci și o seamă de aprecieri ale autorilor clasici (ibid., p. 41 – 46). Prețioase sunt cele care trădează atitudinea disprețuitoare a celor cultivați față de atari narațiuni naive, numite „fabulae pueriles” (povești copilărești), „fabulae aniles” (povești băbești). Unii chiar condamnă atari „vanas vulgi fabulas” (povești deșarte ale poporului) și numeroase mărturii arată că erau povestite și în acea vreme numai copiilor de către doicile care îi îngrijeau. E vorba de pătura cultivată, îndeosebi din metropole, care se diferențiasse cu vremea de mentalitatea și gustul păturilor populare, de unde **b.** a fost izgonit în lumea copiilor. Fenomenul se va repeta în Europa

începând cu Renașterea, care a pricinuit scindarea în două păaturi culturale, una din ele hrănindu-se cu cultura clasică și lăsând **b.** pe seama celeilalte păaturi, straturile populare, care se vor adăpa numai la filonul folcloric. La noi, atestările de **b.** sunt destul de târzii, secolul al XVIII-lea (**v. Cercetarea**).

4. **B.** este o narațiune puternic schematizată, dar verosimilă, în care protagonistul uman învinge toate piedicile și este răsplătit la urmă prin câștigarea tronului împărătesc sau prin îmbogățire. Verosimilitatea caracterizează atât **b.** nuvelistic, cât și cel fantastic, decât că are alte coordonate. Apoteoza eroului din final este atât de caracteristică, încât acolo unde ea lipsește, narațiunea își pierde profilul de **b.**, devenind o specie mixtă, **b.** – legendă, chiar dacă peripețiile se desfășoară întocmai după canonul **b.** Lipsa acelui *happy-ending* e semnul cel mai vizibil că varianta respectivă reprezintă o abatere, de cele mai multe ori un fenomen singular în ansamblul variantelor tipului. Un frate este înecat în mare de celălalt care a aflat că a dormit cu soția lui, fără să verifice faptul că aceștia i-a căzut o mână, semnul nevinovăției celui omorât. Abia când se convinge de cele întâmplate și e cuprins de remușcări, se aruncă și el în apă. Sufletele lor s-au prefăcut în două stele care se văd și acuma pe cer. Acest final îndepărtează cu totul varianta de cele cunoscute ale tipului AT 567 (în care se arată cum un frate ajunge împărat, celălalt omul cel mai

bogat, al treilea năzdrăvan etc.), devenind o încercare de descifrare etiologică cu privire la cei doi luceferi. Cea mai cunoscută variantă de acest fel, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* a lui **P.** Ispirescu, prin acel final legendar vrea să ilustreze zădărnicia iluziilor omenești despre o viață perpetuă, care s-ar scurge fără niciun sens, întrucât omul este puternic legat de peisajul natal și de oamenii epocii lui. În opoziție cu legenda, **b.** este o narațiune optimistă care insuflă ascultătorilor vigoare și încredere în viață. În ciuda traiului lor zbuciumat, având a înfrunta atâtea calamități și a îndura spoliurile atâtor exploatatori dinăuntrul și din afara granițelor, păturile populare nu și-au pierdut nădejile într-un viitor mai luminos pe care l-au dorit mereu, transmițând visul generațiilor următoare. Mobilul care a generat **b.** ca specie literară a fost tocmai tendința de a arăta cum trebuie să fie orânduită viața pe pământ după jaloane drepte, cel bun fiind răsplătit, iar cel rău pedepsit în chip exemplar. Morala ce se desprinde din toate **b.** ilustrează cea mai generală normă etică: binele învinge întotdeauna răul. Spre ilustrare, **b.** tratează conflictele cele mai frecvente în societatea umană din toate timpurile. Cel mai pregnant oglindește această trăsătură **b.** fantastic. În ciuda sceneriei sale cu atâtea elemente miraculoase, adesea derutante, **b.** fantastic reflectă problemele mari ale societății, cu vechime multimilenară, pe care le-a amalgamat în conturul unei lumi ideale, lipsită

de orice metehne. Acțiunea din **b.** are întindere biografică, dar spre deosebire de epopee și roman, eroul e urmărit numai până la nuntă, care de obicei coincide și cu obținerea tronului, reprezentând deci punctul culminant nu numai al acțiunii din **b.**, ci și apogeul ce se poate închipui în viața unui om. S-a făcut o apropiere între **b.** Și riturile de trecere, împreună cu obiceiurile prenuptiale și nuptiale de la unele popoare aflate în stadii mai arhaice. Cel ce voia să-și întemeieze o familie, trebuia să dea dovadă de bărbăție și ca atare era supus unor probe de curaj, putere sau înțelepciune. Ca orice operă de artă, **b.** oglindește și el realitatea înconjurătoare, cu concepțiile și preocupările dominante, dar nu se poate vedea în aceasta sau în alte date de natură etnologică, adesea copios oglindite în el, originea lui ca specie literară. Acțiunea afectează două generații, părinți și copii. Cei dintâi au un rol mai șters, adesea doar ca pretext de punere în scenă a acțiunii fiilor. Aceștia pleacă de obicei în lume pentru a-și întemeia o familie, de obicei revenind cu soția la familia părintească. Cu totul excepțional sunt implicate în acțiune mai multe generații, **b.** etajându-se ca o narațiune de tipul romanului ciclic. Începutul **b.** diferă, distingându-se două categorii în care de obicei se încadrează tipurile fără ca să fie obligatorie corespondența dintre ele. Cel mai adesea, eroul este urmărit din pragul adolescenței, la sfârșitul copilăriei, când el este apt de a pleca în lume, gata să săvârșească isprăvi

memorabile. Uneori, el e fiu de împărat, aproape întotdeauna al treilea, cel mai nebăgat în seamă. Unii vulgarizatori au încercat să vadă în această origine hiperaristocratică a eroului o oglindire a unor sentimente dinastice ale maselor populare. Realitatea reflectată în **b.** este însă mult mai veche, probabil din vremea când regii erau încărcăți cu valențe magice, responsabili de prosperarea recoltelor, alungarea epidemiilor etc. De multe ori însă protagonistul descinde dintr-o familie umilă, extrem de săracă, nu o dată fiind orfan sau părăsit în lume. În **b.** nu se semnalează însă nicio diferență între cele două categorii, eroul fiu de împărat comportându-se ca și cel de origine umilă. Faptul că eroul e cel de-al treilea fiu, a fost pus de unii pe seama dreptului consuetudinar de ultimogenitură, cel mai mic fiind moștenitorul gospodăriei părintești. Alții au încercat să vadă în această predilecție a **b.** pentru al treilea fiu influența unor credințe populare potrivit cărora cel mai mic ar fi dotat cu calități cu eficiență magică, fiind apt a îndeplini unele roluri în practicile descântatului (5, I, p. 64). Atari credințe și practici au avut o influență secundară, deoarece, cum se va vedea, particularitatea amintită a avut la bază resorturi estetice, acel ritm tripartit, menit să sporească interesul ascultătorilor. În cealaltă categorie, eroul este urmărit însă mai de vreme, de la naștere, dar aceasta se întâmplă totdeauna în chip miraculos. Părinții nu au copii și, deznădăjduiți, recurg la

mijloace magice de procreație sau la ce le oferă întâmplarea, adesea la rugăciuni îndelungate. Cei doi soți bătrâni pleacă fiecare într-o parte, decizi să înfieze ceea ce vor găsi în cale. În felul acesta, iau acasă un pui de șarpe, de porc, de arici, o bucățică de carne etc, care mai târziu prinde a vorbi, dovedindu-se un om cu calități extraordinare, pedepsit a sta în formă animalieră. Alteori, moșul culege din drum o bucată de lemn sau de fier care devine om prin simplul act al scăldării în copaie: „A pus apă la foc, l-a scădat, cu săpun, cu aia, a-nceput copilul să: Oa! Oa! în copaie” (5, I, p. 240). Câteodată, pruncul e confecționat din lut ca o cărămidă. În câteva **b.**, eroul e născut fără voia mamei prin degustarea unei boabe de piper sau de mazăre care indică prin însăși mișcarea lui continuă că are virtuți neobișnuite: oriunde e pus, sare jos sau alunecă, până ce, disperată, femeia îl înghite. Voinicul ce se va naște se va numi Pipăruș sau Măzăran. Mai des, mama recurge în chip deliberat la degustarea unor alimente cu însușiri germinatoare, de obicei un măr sau un pește (**v. Măr, Pește**). În toate cazurile arătate, eroul e stingher, nu mai are frați și surori decât în câteva situații speciale. Când e născut din boaba de piper sau mazăre, frații și surorile au dispărut luați de zmei sau diavoli, încât eroul află abia târziu că nu e unicul fiu, ceea ce îl decide să plece în căutarea lor. De asemenea, prin degustare din măr sau pește se întâmplă și nască nu numai împărăteasa, ci și servitoarea un băiat,

adesea cu aceeași înfățișare, cei doi evoluând apoi ca doi frați de cruce. Uneori, iapa sau cățeaua nasc și ele câte un pui năzdrăvan dacă au mâncat din resturile alimentului miraculos, aruncat cu lăturile sau la gunoi. Psihologia eroului e puternic schematizată, fiind împins la acțiune de un singur resort. Cel mai adesea el e curajos, dornic de luptă și de aceea pleacă spre a-și elibera surorile sau frații, spre a omorî zmeii și balaurii care tiranizau un colț de țară etc. Uneori, **b.** Îl dezvăluie și ca om milos, sentimentul răsfrângându-se, în chip curios, mai mult asupra animalelor neajutorate sau rănite care se vor dovedi auxiliare prețioase, decât asupra semenilor să-i. De asemenea, eroul se mai arată animat de sentimentul dreptății, pornit ca atare să îndrepte strâmbătățile, prezentând sub acest aspect numeroase similitudini cu cavalerii epice medievale și cu haiducii baladelor populare. În genere, domină calitățile de natură practică: îndemânarea, cuminența și mila. Totuși o seamă de **b.** reliefează cu putere o altă trăsătură care derivă din ultima, umanitarismul neprecupețit al protagonistului, prin care el se ridică deasupra intereselor strâmte ale castei sau familiei sale, câștigându-și simpatia ajutoarelor și a tuturor celor care au legături cu el. În o seamă de **b.**, protagon@stul este cu totul modest, un biet om care, silit de sărăcie, își ia lumea în cap și numai întâmplarea îl pune în legătură cu demiurgul care îi va aduce izbăvirea dorită.

Sondarea nu este adâncă, iar trăsăturile

puternic schematizate, încât **b.** nu aduce în scenă tipuri, ci de-abia figuri, întruchipări șterse care impresionează prin faptele lor uluitoare, nu prin bogăția vieții spirituale. Cercetătorii basmologi au pus în lumină această izolare a personajului de **b.**, care nu evoluează și mai cu seamă nu cumulează nimic din înfrângerile sau durerile la care îl supun întâmplările. Deși eroul nu izbutește să fugă cu mireasa (sau soția lui) fiindcă zmeul are un cal mai puternic decât el, încearcă totuși a doua oară în aceleași împrejurări și numai mila zmeului pentru că l-a scăpat din butoiul sau lada în care era închis, îl determină să-i crute viața. Omul sărac lasă la cârciumarul sau popa care îl găzduiește nu numai masa ce se umplea de bunătăți, ci și mielul (calul) care se bălega galbeni, fără să-și dea seama, nici întâia și nici a doua oară, că totul provine din înșelătoria gazdei (AT 563); abia a treia oară și numai prin faptul că bățul bătea la comandă își recuperează obiectele schimbate. Trăsătura ține de caracterul convențional al basmului, călăuzit de o gândire naivă care constituie și ea un indiciu neîndoielnic de vechime. Din puținătatea resorturilor care îl animă s-a dedus superficialitatea care ar fi caracteristică protagonistului **b.** În fapt, și această trăsătură derivă din construcția schematică, șablonardă a **b.** Cei care pun în relief atare superficialitate a personajului principal uită că **b.** e o narațiune puternic tipizată, în care schema e dusă până la ultimele ei trăsături, în tendința de a

căpăta valențe cât mai universale. Datele despre personaje, acțiune sunt în așa măsură schematizate, încât să se poată potrivi în locuri cât mai diferite și la generații despărțite între ele de milenii. Această schemă care se transmite ca atare în circuitul oral e umplută apoi de fiecare povestitor cu date din experiența lui, oglindind în felul acesta frământările contemporaneității, aspectele specifice ținutului său, precum și înclinările lui în toată plinătatea lor spirituală. Dacă în schema **b.** sunt arătate doar scenele referitoare la soarta eroului, fără niciun indiciu cu privire la caracterul lui, la trăsăturile spirituale dominante, povestitorul popular poate complini cu succes această lipsă dacă talentul său de plăsmuire îi permite să insufle viață figurii schematice. Iancu Duroi din Bughea de Sus – Argeș obișnuia să urmărească reacțiile' sufletești ale personajelor din multele sale **b.**, în momentele – cruciale ale acțiunii prin care faptele luau altă întorsătură. Sentimentele pot fi profunde și ele impresionează prin violența cu care se manifestă. Fiul împăratului din *b. Cazarchina* caută, în lipsa părinților, în odaia interzisă „și-a controlat carte cu carte, hârtie cu hârtie, trei zile și trei nopți, până pă fundu' lăzii”. Abia la urmă găsește o fotografie. „Când a văzut chipu fetii alia... a picat leșinat jos! La trei-patru ceasuri, când și-a vânt în fire: «Asta e ursâta mea!» A luat-o și a băgat-o-n sân”. Mai târziu, când izbutește să o întâlnească „și când a văzut-o așa frumoasă... a căzut în

genunchi, prostu'!" (5, II, p. 189, 05). Cam la aceeași profunzime schițează acest povestitor și dorul de părinții lui, mai ales când aceștia sunt bătrâni și slabi. Sentimentul îl asaltează tocmai când protagonistul atinge apogeul carierei sale prin – căsătoria cu fata împăratului. „O, Doamne, pă cu astăzi trăiesc bine. Da mama și tata o fi muritori dă foame” și spune soției „i-o m-aș duce acasă, că io am doi bătrâni, o fi muritori dă foame” (5, I, p. 553 – 554). Povestitorul Gheorghe Zlotar din Fundu Moldovei – Suceava sublinia la eroii din **b.** sale alt aspect: elevația sufletească a eliberatorului, grandoarea umanitarismului său dezinteresat. După ce Drăgan Cenușă răpune balaurul care monopolizase toată apa, exclamă cu patos: „Dăruit să fii de la mine, de astăzi înainte, apă! Unde-o călca vaca cu picioru', și bou cu picioru', pe tot izvoru și pe tăt părau să fie apă” (ibid., p. 230). Eroul principal se caracterizează în genere prin atitudinea lui activă. Spre deosebire de cel din legendă, unde acesta este pasiv, victimă a unor întâmplări pe care el nu le poate ocoli, sau calcă din neștiință consemnul, totul sfârșind printr-o catastrofă, în **b.** eroul pornește la acțiune, uneori peste voia părinților când acesta e cel de al treilea, fiindcă îl socotesc un netrebnic rămas ca povară pe capul familiei. Contrastul e folosit de creatorii **b.** pentru a reliefa cu mai multă putere virtuțile extraordinare ale eroului. În familie, cel de al treilea e de obicei un neajutorat, adesea peltic la vorbă, întotdeauna rămas ia stadiul

infantil, ca unul care știe doar să se joace în cenușă, însușirile se plămădesc în acest stadiu de latență până când se ivește momentul critic care va dezlănțui acțiunea (răpirea constelațiilor, a surorilor etc.). Alteori, eroul pornește să acționeze abia după ce a dat dovadă de maturitate (**v. Probele puterii**), fiind mânat numai de dorul de a săvârși isprăvi miraculoase, pe măsura armelor cu care a fost dăruit de naș. Introducerea în aventură este uneori un capitol simplu al vieții de gospodar. După ce Tei-legănat a crescut, a pornit să facă o casă nouă în locul, celei care sta să se dărâme. Intră în pădure, dar găsește toate lemnele strâmbe, pietrele sfărâmate și apa tulbure, ceea ce constituie prilejul de a-i întâlni pe Strâmbă-lemne, Sfarmă-piatră. Și Tulbură-apă.

Personajele secundare sunt vremelnice, apărând în acțiune pe o durată scurtă. Ele sunt mult mai șterse, întruchipând o singură calitate, chiar dacă uneori specializarea e de grad maxim. Tocmai aceasta le face indispensabile în acțiune, eroul rămânând în impas total fără concursul lor. Părinții sunt aduși în scenă pentru a zugrăvi starea inițială a acțiunii, punctul ei depornire, mai ales când situația familială e critică (lipsă de copii, sărăcie maximă, boală incurabilă etc.). Abia în unele **b.** mama sau sora au un rol mai mare pentru a se arăta necredința lor față de fiul sau fratele lor (AT 315, 590), iar tatăl incestuos (AT 510 B) sau gelos pentru nora prea frumoasă (AT 516 etc.). Unele variante insistă asupra regăsirii

finale a eroului cu părinții, pe care de obicei îi duce la curtea unde va domni el, dar practic ei nu mai participă la niciun fel de acțiune. Revenirea la părinți va fi prilej pentru erou de a-și uita soția sau logodnica, prin încălcarea unei interdicții, prelungind acțiunea cu încă un episod, dar de obicei aceasta se întâmplă nu din vina părinților. Puține sunt **b.** fantastice în care nu intervin personajele auxiliare, în acestea acțiunea desfășurându-se de obicei în planul, metamorfozelor (**v.** *Metamorfoze*). Doar în **b.** nuvelistic eroul acționează singur, ieșind din impas prin propriile lui însușiri, mai rar prin sfaturile primite și de obicei plătite ca să aibă eficiență. Auxiliarele eroului se recrutează din regnurile naturii: „oameni, animale, plante, apoi arme și obiecte miraculoase. Adesea, partea acestora e atât de covârșitoare, încât eroul principal pare cu totul eclipsat, exploatând succesul numai pentru că el e căpetenia, conducătorul. Oamenii care îl ajută sunt ființe fantastice sau chiar oameni de rând. Dumnezeu și cu Sf. Petru „apoi Sf. Luni, Vineri, Duminică, apoi soarele, mai rar luna, antropomorfizați (**v.** *Dumnezeu, Lună, Sinpetru, Soare, Zilelesfinte*). Dintre oameni, mai proeminent este fratele de cruce „care de fapt poartă tot greul acțiunii, în realitate el fiind eroul principal, dar creatorul **b.** acordă totuși preponderență titularului, acesta devenind moștenitorul tronului și salvatorul împărăției. Părinții sunt îndrumători, uneori

indicând fiilor ce vor trebui să facă după moartea lor. Mai des apare ca sfătuitoare baba (v. *Babă*), care ajută pe erou pentru că a dăruit-o cu ceva neînsemnat, uneori numai cu binețe cuviincioase. Animalele ajutătoare sunt mai numeroase și dețin un rol preponderent, prezența lor constituind una din caracteristicile **b.** fantastic. Cel mai important e calul (v. *Cal*) dotat cu însușiri năzdrăvane, în stare a săvârși nu numai fapte miraculoase, ci și în a sfătui pe stăpân de îndată ce acesta se află în impas. Pe alocuri, rolul lui e covârșitor, el fiind motorul acțiunii. Într-o variantă a **b.** *Harap Alb*, toate sarcinile date de spân sunt îndeplinite după sfatul sau inițiativa calului. Harap Alb se dovedește aproape un neajutorat, pornit numai să plângă, încât calul se vede silit să-l admonesteze: „— Ce-i stăpâne? - zice - tot plângând vii la mine de câte ori vii”. Iar când i se dă însărcinarea de a alege pe fata împăratului dintre servitoarele îmbrăcate aidoma ei, Harap Alb uită de aripa albinei recunoscătoare încât calul trebuie să-i amintească: „— Păi cum să nu știi - zice - ce-ai tu la tine? N-ai tu aripa albinii la tine? Du-teacolo... și când Ț-aprinz Țigara, aprinde și aripa albinii...” (XV, p. 286, 94). Dintre celelalte animale domestice, auxiliare mai frecvente sunt câinele, apoi pisica, iar dintre animalele mai mari boul, toate având puteri năzdrăvane (v. *Bou, Câine, Pisică*). Vaca și oaia apar ca mame ale eroului principal, îndeplinind rolul părinților, îndeosebi acela de a se jertfi pentru învierea fiului și a

tovarășilor lui. Rareori, oaia acționează și ca auxiliară a protagonistului (v. *Oaie, Vacă*). Tot atât de familiare se arată și animalele sălbatice care îl ajută pe erou cu o fidelitate exemplară. Se întâlnesc astfel în **b.** fantastic ursul, lupul, vulpea îndeplinind cel mai adesea rolul unor câini năzdrăvani, apoi vietăți mai mici ca peștele, corbul, vulturul etc, până la cele minuscule: albina, furnica, țânțarulete. Practic, orice animal cât de mic și de neînsemnat în aparență, poate participa la acțiune, ajutându-l pe erou și frecvența lor variază cu condițiile climaterice. Ele ajută pe protagonist din recunoștință, ca răsplătire pentru o binefacere, fiind sau cruțate de acesta la rugămintea lor de a nu le împușca sau mânca, sau lecuite de rănilor pricinuite de alții. Principiul general care consfințește legăturile între protagonist și animalele ajutătoare este *do ut des* (dau ca să-mi dai), deci o convenție etică de grad elementar, potrivit căreia utilul să fie reciproc. Plantele participă mai puțin la întreprinderile eroului, dată fiind inamovibilitatea lor, atât de contrastantă cu multele deplasări ale eroului, adesea la distanțe enorme. Mărul sau părul curățat răsplătește pe eroină la întoarcere, oferindu-i din fructele ce tocmai atunci dădeau în pârgă (AT 480). Când nu face fructe pentru că are la rădăcini o comoară îngropată, răsplătește cu ea pe cel care o scoate, îmbogățindu-l pe dată (v. *Măr*). Dafinul care avea în el fata „de vânt nebătuță” și „de voinic nesărutată” și se

părăginise după plecarea acesteia, e curățat de voinic și îl întreabă – Ceplată să-ți răsplătesc, pentru ce mi-ai făcut binele-ăsta?” Și „la cererea acestuia, îi arată drumul ca să regăsească pe fata din dafin (5, II, p.18; v. *Dafin*). Cu iarba fiarelor animalele recunoscătoare învie pe stăpânul decapitat de impostor (v. *Iarba fiarelor*). Mult mai dese sunt obiectele care ajută pe erou irt felurite chipuri. O primă categorie e alcătuită de armele cu puteri miraculoase: sabia (sau paloșul), apoi chiar pușca, desigur un element introdus mai târziu. Ele sunt dăruite de naș, paloșul putând fi uneori și sabia tatălui său de când a fost mire, funcția rituală conferindu-i puteri miraculoase. Urmează apoi bogata categorie a celorlalte obiecte năzdrăvane: inelul (sau mărgeaua) care îndeplinesc orice dorință, bățul care împietrește pe cel atins sau amenințat, căciula care îl face nevăzut, cișmele care trec peste obstacole, masa care se întinde singură cu mâncări și băuturi, cornul din care ies la cerere mâncări și băuturi, apoi cirezi de vite etc., punga din care nu se mai termină banii, sacul în care poate intra oricine la comandă, scaunul care țintuiește locului pe cel care stă pe el, oglinda care arată pe cea mai frumoasă, cămașa care poate ucide sau deține pe cel care o-mbracă, vioara care învie soldații, căciula care generează soldați alături de războiul care produce soldați la fiecare bătaie a vătalei, lampa din care ies trei oameni de fier la aprinderea ei, căpăstrul care recheamă calul la

scuturarea lui, fluierul care face să joace pe cel care îl aude etc. (v. *Cămașă, Fluier, Vioară*). Unele obiecte au însușirea de a se transforma la aruncarea lor intenționată în felurite obstacole, multiplicându-și forma la proporții uriașe: peria devine pădure, gresia un munte de stâncă din cer până în pământ, năframa sau săpunul un lac uriaș etc. Acestea trebuie adăugată apa care vindecă, mai cu seamă redând vederea, dă puteri uriașe, încheagă trupul și reînsuflește (v. *Apă vie*). Chiar saliva acționează după principiul magic *pars pro loto*, răspunzând în locul fugarilor.

Adversarii pe care îi înfruntă protagoniștii **b.** provin din două domenii. Unii descind din lumea fantasticului, în primul rând cei cu înfățișare monstruoasă, cum ar fi balaurii, închipuiți. a aparține regnului reptilelor (v. *Balaur*). Făpturi mai afinate par zmeii, reprezentați în imaginația populară în chip oscilant între om și balaur (v. *Zmeu*), adesea mai apropiați de zburător (v. *Zburător*), cu care se și confundă terminologic pe alocuri. Ei trezesc și repulsie, dar și fascinație, altfel nu se explică de ce se îndrăgostesc femeile de ei. În **b.** ei sunt în primul rând răpitori de fete frumoase pe care le duc la palatele lor din pustietăți sau de pe celălalt tărâm. Statu-Palmă e o făptură hibridă, alcătuită după tehnica contrastului dintre micimea lui și lungimea bărbii, apoi dintre puținătatea lui și puterea de uriaș, întrucât îl poate răpune pe cel mai viteaz printr-o singură lovitură (v. *Stalu-Palmă-Barbă-Cot*).

Alteori, eroul are de înfruntat adversari supranaturali feminini. Cea mai temută e Mama Pădurii, care învinge voinicii prin vraja ce emană din obiectele ei, hrănindu-se cu inimile sau sângele lor (v. *Mama Pădurii*). Ielele de asemenea se arată animate de răutate față de oameni, scoțând ochii tuturor celor ce le calcă moșiile, dar pasionate pentru joc (v. *Iele*). Ele ar reprezenta stratul cel mai vechi, păstrat până acum în credințele și narațiunile populare. Alături, mai apar alte ființe fantastice cu rădăcini poate tot atât de vechi, dar care au primit un altoi creștin. Cel mai temut adversar, diavolul e înfățișat în **b.** cu atributele sale precreștine, adică dotat cu o mare putere fizică, dar și cu multă prostie. El e învins nu prin luptă, ca zmeii sau balaurii, ci prin șiretenie, prin capcană, sau prin rostirea unor formule cu eficiență de descântec care îl fac să plesnească de necaz. Uneori, el apare totuși ca auxiliar al omului (v. *Drac*). Din aceeași categorie face parte și moartea, înfățișată aci ca o parcă antică în paza căreia se află luminările sau ghebele ce reprezintă viețile oamenilor, aci ca trimisa lui Dumnezeu să secere viețile pământenilor. Eroii scapă prin păcălire sau prin claustrarea ei într-un sac, unde o lasă să tânjească după libertate. Ea se arată și ca binevoitoare omului, mai ales când e chemată nașă de săracul cu copii mulți (AT 332). O categorie intermediară e alcătuită din adversarii care în parte sunt oameni, în parte monștrii nedefiniți, foarte

probabil resturi din niște figuri legendare de tipul centaurilor care s-au estompat în memoria populară. Așa ar fi Iutele Pământului, Jumătate de iepure, rămași fără contururi precise. Din cealaltă categorie, fac parte adversarii umani de diferite categorii. Împărații dușmani pun grele condiții pe care le poate îndeplini numai eroul **b.** Cei mai numeroși sunt însă adversarii din cercul familiei, mai ales când **b.** are ca protagonist principal o figură feminină. Mai temută e mama vitregă, ca una care are o repulsie organică față de copiii orfani. Chiar mama e arătată a fi geloasă pe fiica ei mai frumoasă, decât ea pe care nu se sfiește să o trimită la moarte, după cum tatăl incestuos se dovedește tot atât de tiranizant prin pasiunea lui blamabilă. Unele **b.** pun în opoziție fratele bogat și cel sărac, cel dintâi mergând cu lăcomia lui până la a scoate ochii celuilalt pentru o felie de pâine (AT 613). Folosind și aici contrastul „creatorii **b.** au vrut să sublinieze că bogăția dezumanizează pe om, anulând chiar sentimentele cele mai intime și mai adânci, cum ar fi cele dintre frați. Adesea, membrii familiei devin compliciti adversarilor, mama sau sora îndrăgostindu-se de zmeii captivi pe care îi eliberează și pun la cale omorârea fiului sau fratelui lor. Soția necredincioasă acționează cu mai multă înverșunare împotriva soțului trădat, pentru a-și primi la urmă pedeapsa exemplară (**v. Soție**).

Acțiunea **b.** se desfășoară pe o linie ascendentă, cu mici zigzaguri menite să pună în

relief calitățile eroului și să motiveze ascensiunea lui. Ea e construită după normele contrastului, **b.** dovedindu-se a fi prin excelență poezia contrastului. Mai întâi, cei doi termeni ai acțiunii, începutul și sfârșitul sunt diametral opuși. Eroul pornește de la stadiul cel mai de jos, provenind dintr-o familie extrem de săracă. Chiar când e fiu de împărat, el e rușinea familiei, un cenușotcă, de care râd toți. La sfârșit, el se transformă în opusul său, devenind moștenitorul tronului sau un om neasemuit de bogat. Eroul **b.** parcurge o traiectorie de întindere maximă, făcând un salt spre polul opus celui inițial, fiind răsplătit în felul acesta pentru calitățile lui și pentru binefacerile aduse semenilor săi, eliberând lumea de monștri și calamități. În subsidiar, prin ajungerea eroului la cea mai înaltă poziție a orânduirilor trecute, creatorii **b.** au vrut să pună în lumină dezideratul că numai cel dotat cu însușiri excepționale trebuie să ajungă în vârful piramidei sociale. Atare final răspundea și necesității estetice de a spori interesul ascultătorilor, iar pe de altă parte de a da un sfârșit luminos și liniștitor după atâtea încăierări dramatice și peste măsură de sângeroase. În desfășurarea peripețiilor, se observă o supremă economie: tot ce este de prisos, este eliminat, dar se insistă asupra aspectelor care captează mai mult atenția ascultătorilor, în acest fel, repetările nu sunt ocolite, dimpotrivă, folosite pentru a sublinia dimensiunile eroilor și greutatea obstacolelor de

învins. Tehnica tripartită e utilizată și aici cu eficiență. De obicei, la săvârșirea unor isprăvi pleacă pe rând cei trei frați, dar abia cel mai mic izbândește. El trebuie să răpună trei adversari, cel mai mic dovedindu-se și cel mai puternic, lupta cu el cunoscând și momente șovăitoare sau chiar critice pentru erou. Coroana împărătească e luată de-abia la al treilea salt, iapa babei trebuie păzită trei nopți etc. Un contrast desăvârșit domină și între cele două tabere. Eroii au numai calități, fiind exponenții ideali ai binelui, pe când personajele negative au numai defecte grave, fiind animați de pasiuni fatale omenirii. Nuanțele lipsesc cu desăvârșire, personajele intermediare fiind de neconceput pentru creatorii **b.** care văd totul zugrăvit numai în cele două culori opozante: alb și negru. De aceea, ele nu cunosc nicio evoluție, iar opoziția dintre cele două tabere e ireconciliabilă și continuă până la extincția adversarului dăunător.

B. nu înfățișează caracterele actanților, ci scenele despre soarta lor, etalarea acțiunii eliminând introspecțiile de natură psihologică. Pedepsele vor fi și ele croite pe aceeași măsură, adică vor fi capitale, în contrast cu bunătatea funciară a eroului principal. În forma în care **b.** trăiește printre povestitorii populari, el se înfățișează ca o simbioză dintre schema generală universal valabilă și detaliile proprii comunității povestitorilor.

B. e o unitate dialectică în care tipicul

străbate mileniile și lumile, în vreme ce detaliul constituie partea vie și plastică, dar și caducă, cu durată efemeră, ca o haină ce trebuie schimbată după sezon și modă. De aceea, coordonatele acțiunii sunt în chip deliberat vagi. Locul și timpul sunt indicate la modul cel mai general, uneori prin formulări glumețe menite a deruta orice încercare în acest sens. În chip excepțional, câțiva povestitori încearcă unele localizări care pornesc din nevoia de a da acțiunii o patină de verosimilitate. Povestitorul **I.** Duroi preciza astfel că moșneagul a dus copiii alungați de vitregă „în altă provincie, pân Ardeal, i-a dus la neamuri acolo”, voinicul a plecat „să se bată pe ape cum-păratu Anglii sau al Rusii”, iar fiul împăratului putea fi „ori din România, ori din Rusia, ori din America” (5, I, **p.160**, II, **p.142**, 186). Peisajul din **b.** este mult schematizat, redus la câteva reprezentări șablonarde.

Acțiunea se desfășoară cel mai adesea într-o pădure pe care nu o individualizează niciun detaliu, decât că de multe ori are o întindere nesfârșită, lipsită de orice punct de orientare. La popasurile de pe cărările ei, voinicul e asaltat de Mama Pădurii ce se coboară vijelios din copac sub pretextul de a se încălzi. Prin luminișuri de pădure se află de obicei palatele zmeilor pe care îi va învinge protagonistul **b.** pentru a ajunge în stăpânirea lor. Alteori, eroul parcurge ținuturi în forma unor deșerturi uriașe, lipsite de orice ființă. **G.** Vâlsan a încercat să explice prezența

deșerturilor în **b.** noastre drept ecou al stepelor răsăritene pe care le-ar fi cunoscut creatorii populari. Supoziția nu e verosimilă, crearea lor având la bază aceeași viziune contrastantă, de aci nevoia de a opune pădurilor ținuturi lipsite de orice vegetație, din predilecția creatorului **b.** de a evita nuanțele și stadiile intermediare. Uneori, deșertul e total stâncos, alcătuind un peisaj dezolant prin imensitatea pustietății. Drumul parcurge chiar „chei de bolovani, stană de piatră în dreapta, stană de piatră în stânga” încât voinicul „zărea seninu cerului și bolovanii” (5, I, **p.**162). Caracteristic **b.** fantastic este însă peisajul fabulos, cu unele elemente puternic umanizate. Uneori, eroul trebuie să treacă prin câmpul cu dorul sau câmpul cu setea, apoi prin câmpul cu florile și la urmă prin câmpul cu somnul. Acestea reprezintă tot atâtea obstacole pe care voinicul le învinge urmând sfatul binefăcătorului său și opunându-se ispitei din toate puterile. Când trece prin câmpul cu setea: „aașă-i de sete la om!

— Ai – strigă... – mi-i tare sete!” Balaurul nu-l lasă să bea apă. Prin câmpul cu florile, toate i se îmbie: „— le-mă pe mine, că io îs mai frumoasă!

— Io ȝ-oi fa iasta, ȝ-oi fa ceia...”, mai agresivă arătându-se floarea roșie. La urmă, prin câmpul cu somnul „aașă i se somn! Era de către dzuă, în zori de dzuă, ba cânta și cucu fain... Numa se leagănă omu’!” (5, II, **p.**369). În unele **b.**, pădurea ȝiue ori de câte ori voinicul rupe o creangă. Fata pornită la joc pe lumea cealaltă (AT 306) e urmărită de

protagonistul care rupe pe rând câte o ramură din pădurea de aramă, din cea de argint și la urmă din cea de diamant. De fiecare dată pădurea „o făcut: țâng!”, iar fata tresare speriată: „— Aai-zice - de multe ori am trecut io pe-aicea - zice - și pădurea asta n-au țângăluit! Ce poate să hie asta?” (5, I, p.453 - 454). Alteori, pădurea de aramă, argint și aur e stăpânită de câte un armăsar care asaltează pe cei ce rup o frunză. Calul îl previne „- Rumpe-o, dzău, stăpâne, da din tine iese fum și din mine iese foc”. „Când o rupt o pană din pădurea ceea, așa de strâjnic o huit pădurea, că munții s-o cutremurat și văile s-o tulburat! Au vinit calu de-aramă și când au încungiurat o dată pădurea, când au suflat pe calu Viteazului de apă, l-au băgat de doi stânjâni în pământ” (ibid, p.386). Uneori, muntele peste care trebuie să treacă protagoniștii e de sticlă, din această pricină insurmontabil pentru oamenii de rând. De aceea, când Harap Alb ajunge cu mireasa la munții de sticlă, nașul său, Lotru-n nouă țări pune „potcoave de 12 măji pe cai, ș-o pus 4 cai la cocie, și s-o dat și i-o legat la ochi” pe toți din cortegiu, interzicându-le să privească până trec de acești munți. Aproape de vârful muntelui, unii au vrut să se dezlege la ochi, „o dată o picat caii-n genunț” și nașul îi previne din nou să nu se uite la locurile acelea, altfel vor pieri toți (5, II, p. 181).

Numele personajelor se caracterizează prin aceeași lipsă de determinante care să poată localiza întâmplările la un anumit ținut sau epocă.

Țările în genere nu au niciun nume, iar împărații se deosebesc după culoare: împăratul Negru, Alb, Roșu, Verde, mai rar Galben. Culoarele au rol cu totul convențional, oferind modul cel mai general de a individualiza căpeteniile țărilor, fără nicio corespondență între culoare și temperamentul împăratului. Eroii principali poartă cel mai adesea nume hiperbolice, tipice **b.**, foarte puțin individualizante. Voinicul e numit Făt-Frumos, uneori cu prenume din antroponimia curentă (**v.** *Făt-Frumos*), iar fata se numește Ileana Cosânzeana sau variantele ei (**v.** *Ileana Cosânzeana*). Alteori, aceste nume sunt înlocuite prin genericul Cenușotcă (**v.** uneori și Cenușăreasa, Pipelcuța), iar la băieți se adaugă un determinant care-i trădează geneza specială: Tei legănat, Pipăruș Petru, Măzăran Văsălică etc. În unele **b.**, el mai poartă și alte nume care de obicei sunt cunoscute numai pe o întindere regională: Drăgan Cenușă, Odolean, Busuioc Verde, Viteazu de apă, Lintea Viteazul etc. Câteva aruncă lumină asupra stării precare a eroului: Harap Alb, Sărăcuț Petru, Ion Săracu' etc, sau asupra poziției în familie: Suta Ion, Mia Ion. Alături de acestea, se întâlnesc și nume obișnuite care apropie prin aceasta lumea **b.** de realitatea contemporană, fără ca să se obțină vreun spor de individualizare. Altele provin din lumea feudală și s-au păstrat din aceeași tendință de a accentua verosimilitatea întâmplărilor: Rudolf, Ludric și Franțic, Hat prinț etc. Fluctuația lor oglindește tendințele

contradictorii de a da eroului un nume generic concordant cu trăsăturile tipice ale **b.**, sau de a-i da un nume de rând prin care **b.** să fie coborât și pe această cale în lumea contemporană. În genere, **b.** e o narațiune în care elementele reale se îmbină în chipul cel mai familiar cu detaliile fantastice. Între lumea realului și cea a miraculosului este o punte continuă și trecerile se fac pe nesimțite, fără zguduiri și urmări catastrofale, cum se întâmplă în legendă. Această trăsătură distinctivă a **b.** fantastic explică de ce metamorfozările se țin lanț, eroul putând fi pe rând plantă, animal (de la muscă și țânțar, până la cal) sau chiar obiect (inel pe degetul fetei). Legăturile dintre om, animale și plante sunt extrem de familiare, ele merg până la relațiile de încuscrire, fără a trezi opoziții sau a provoca mirare. Pe alocuri, unii povestitori, simțind **b.** fantastic tot un fel de relatare verosimilă, notează reacția protagonistului la atari ciudățenii. Când socrul i-aduce mireasa în formă de șerpoaică pe care o poate duce numai un cal cu 7 inimi, ginerele tresare speriat: „— Auleoo - zice - mai bine mă făcea mama câte-o bucată de [cât] să pățasc lucru iesta!

— Se scârbește și i se-ntorc perii pe cap îndărăpt” (5, II, **p.25**). Dar opoziția se oprește aci, căci își ia mireasa liniștit și pornește spre curțile sale ca și cum nu ar mai duce vreo șerpoaică.

B. nuvelistic (AT 850 - 999, **v. Clasificare**) e o narațiune verosimilă a unor întâmplări, uneori

complicate și cu întorsături neașteptate, în care personajele acționează numai prin puterile omenești, fără intervenții supranaturale. Miraculosul lipsește, abia în unele tipuri se surprind superstiții care dau suportul necesar unor atitudini și acțiuni. Profilul puternic ascendent se întâlnește și în această subspecie, eroul pornind de jos pentru a ajunge împărat sau om foarte bogat. Întinderea acțiunii este inegală, în unele **b.** eroul fiind urmărit din copilărie până la nuntă, pe când altele cuprind un episod mai restrâns. Actanții izbutesc să rezolve impasurile întâlnite prin calitățile lor remarcabile. Cel mai adesea, ei răzbat prin inteligența ascuțită și mobilă care îi ajută în împrejurările cele mai grele, în multe **b.** nuvelistice, inteligența este îmbinată cu viclenia, apreciată de mentalitatea arhaică, îndeosebi în Orient, ca o calitate aleasă, nicidecum reprobabilă. Alteori, îndemânarea de a fura care, departe de a trezi repulsii, e admirată de creatorii **b.**, în lumea străveche hoția fiind socotită de asemenea o virtute de invidiat. **B.** nuvelistic este mai nou decât cel fantastic, după modelul căruia a fost plăsmuit, totuși destul de vechi, de vreme ce Herodot ne-a transmis unul, *Comoara lui Ramsinit* din repertoriul egiptean. Se pare că leagănul său a fost Orientul Apropiat, popoarele semitice având o predilecție accentuată pentru astfel de narațiuni care pun în joc ascuțimea minții.

5. Asupra verosimilității **b.** fantastic s-au

purtat discuții contradictorii. Investigațiile de pretutindeni au arătat în cele din urmă că **b.** este totuși simțit ca o relatare despre faptele care s-au întâmplat cândva în trecutul îndepărtat, în ciuda sceneriei lui fantastice. Atitudinea naivă privește în același fel toate producțiile epice: ceea ce se povestește, s-a întâmplat fără îndoială, atât că nu se poate stabili data aproximativă, încercările de precizare mai amănunțită au ancorat însă în trecutul fabulos, încadrat de coordonatele lui mitice. Povestitorul Gh. Zlotar credea că relatările din **b.** s-au petrecut acum vreo 3.000 de ani, în vremea „când o umblat Dumnezeu cu Sfântu Pătru pă pământ, când erau viteji cu urieși”. Motivările sunt deduse din experiența de toate zilele, coroborând **b.** cu povestirea propriu-zisă, căci „dacă n-auzi, nu poți să spui nimic, ceea ce auzi, o și fost”. Ficțiunea omenească nu poate încropi așa ceva: „Toate așa or fost, n-ai putea alcătui atâtea minciuni”. Alteori, argumentul veridicității este dedus din formula inițială. „Lumea zice că de n-ar fi, nu s-ar povesti, că-s adevărate, c-o rămas din moș-strămoș. Că viteji o fost, știm și din istorie. Este-a-s adevărate. Dacă-o fost pe timpuri nezdraveni ș-o vorbit cu animalele, o fost când o vorbit animalele. Toate o fost cu putință. Aieștia de azi nu cred și nici nu li s-arată nimic”. Cei cu mai mult simț critic împing geneza în trecutul îndepărtat, când condițiile de viață au fost altele. „S-o făcut povești după omu' năcăjit; eu nu cred că să fie povești să nu să fi-ntâmpat. Că pe

timpuri lumea n-o fost așa civilizată, și-atunci s-o putut întâmpla". Alții din această categorie admit și contribuția fanteziei, **b.** fiind o îmbinare între adevăr și adaos fictiv: „Ceva, ceva s-a-ntâmplat, da' i-a pus ei coade. Dacă vă spun eu ce-am pățit, asta-i un fel de poveste". Geneza e închipuită prin similitudine cu povestirea contemporană, ca atare **b.** fantastic a fost în vremurile îndepărtate o povestire veridică despre întâmplările de atunci, prin transmitere orală devenind **b.** Povestitorii cu o mentalitate evoluată au rezerve totale, fiind convinși că **b.** sunt plăsmuiri ale minții. „Eu n-am crezut niciodată; credea bătrânii care era în bazmele astea, eu n-am crezut decât în Dumnezeu". Unii extind părerea lor la toți oamenii, afirmând că în **b.** „Nu crede nimenea, toată lumea vede că-s bazme de pierdut vremea, poate copiii ești a mai mici mai cred c-așa o fost. Nu, ce să crezi în minciuni? Niciodată n-o existat oameni care să creadă, chiar dacă n-o știut carte" (5, I, p. 29 - 30). Când colectivitatea ajunge la acest stadiu, **b.** este părăsit de maturi, lăsat pe seama copiilor, iar repertoriul alimentat din cărți, pe măsură ce se stinge cel oral.

Legenda este total veridică, pe când celelalte specii, basmul despre animale, **b.** Și snoava sunt simțite a fi verosimile, adică relatări despre fapte care „s-au putut întâmpla". Totuși termenul verosimilitate oglindește cu multă aproximație realitatea folclorică, el nu are înțelesul din creația cultă, unde contemplatorii sunt pe deplin

conștienți că se află în fața unei plăsmuiți, izvodită de mintea creatorului, care imită în anumite limite, variabile după epocă și școala literară, realitatea cu ipostazele ei. Creatorii populari cu mentalitatea arhaică nu se ridică la acest sistem de contemplare, ei nu concep relatarea decât ca o copiere fidelă a realității cotidiene, **b.** fantastic fiind pentru ei tot atât de realist ca și **b.** nuvelistic, snoava etc. Totuși pentru atari povestitori **b.** fantastic nu e tot atât de veridic ca legenda sau povestirea, există un prag care le desparte, trădat de atitudinea ludibundă de nuanță loculatoare, de liberă mânuire, de aci și cu unele trăsături de ironizare sau chiar de satirizare a ființelor în a căror existență se crede neîndoios. În legendă, Dumnezeu e temut pentru atotputernicia lui, oamenii i se supun necondiționat și atitudinea de venerare e adâncă. În **b.** fantastic, el e tratat cu mai multă libertate, care poate merge până la o împotrivire plină de agresivitate. Ca atare, nu poate surprinde hotărârea săracului de a pleca în căutarea lui Dumnezeu cu toporul în mână „să mă duc să-l tai!”, pentru că „el m-a rânduit pe mine rău!” (**v. Dumnezeu**). Nu se poate deduce din această atitudine ostilă că plăsmuitorii **b.** n-ar fi crezut în Dumnezeu, dovadă certă însuși faptul că pleacă în căutarea lui, cerându-i sprijinul. Se pare totuși că veracitatea întâmplărilor din acest **b.** (**AT 563**) nu e de același grad cu cea din legendă, mai cu seamă din cele etiologice, unde omul apare total aservit, dominat de o atitudine pasivă, de

venerare expectativă. Evaluarea **b.** ca o narațiune cvasiveridică a avut consecințe constante cu privire la aclimatizarea lui la realitățile contemporane povestitorilor. Sumedenia de încercări de ajustare, de introducere a elementelor raționaliste în locul celor depășite, desuete, semnalate de cercetătorii **b.**, provin din efortul povestitorilor de a da o patină de verosimilitate întâmplărilor care ar părea incredibile pentru ascultători. Aspectul care oglindește cel mai fidel preocuparea de veridic este înlocuirea personajelor cărora li s-a șters conturul în imaginația populară și a motivelor care contravin reprezentărilor curente cu altele care au consistența necesară. La o seamă de povestitori contemporani se poate observa atât o oscilație între zmei și diavoli, cât și o înlocuire a celor dintâi prin draci. Zmeii au pălit în memoria populară, acumulând local attribute eterogene adesea contradictorii, de aci confuzia, pe de o parte cu balaurii, pe de alta cu dracii, ca să nu mai amintim de identificarea lor cu zburătorii, care pare să fie originară, în orice caz mai apropiată de trăsătura lor dominantă, pasiunea erotică pentru pământence (**v. Zmeu**). Lista modernizărilor din variantele culese recent este întinsă, dominând cele care se referă la achizițiile civilizației moderne. Protagonistii nu se luptă numai cu sabia miraculoasă dăruită de naș, sau cu pușca de aceeași proveniență, ci întrebuințează chiar tunuri și mitraliere, iar în comunicări folosesc telefonul și

telegraful. Palatele cresc și ele în ascensiune, la povestitorul Gh. Zlotar ajungând până la al 99-lea etaj etc. Fenomenul s-a petrecut întotdeauna, sub aspectele cele mai neașteptate. Preocuparea de a pune **b.** În concordanță cu reprezentările dominante se vede și în înlocuirea unor personaje bine consolidate în urzeala **b.** Fratele de cruce se caracterizează în primul rând prin fidelitate față de soțul său, fiind gata a se expune cu prețul vieții pentru a-l salva. Instituția fratelui de cruce din practica populară a fost sublimată în **b.**, potențând legătura dintre cei doi până la sacrificiul suprem. Așa apare el în **b.** AT 303 și 516. Totuși, într-o variantă din Alțina-Sibiu, locul fratelui de cruce îl ia îngerul însoțitor, în chipul cel mai firesc. După ce Sf. Duminică l-a învățat cum să o ia pe Rora cea frumoasă, „fiul împăratului i-a mulțumit, s-a suit pe cal, îngerul său încalecă înapoia lui și acum merg călare până ce ajung la a douăsprezecea zână”. La întoarcere, îngerul aude o pasăre care prevestește că mama vitregă îl așteaptă pe voinic cu un cal otrăvit, apoi cu un pahar de vin otrăvit și la urmă cu o cămașă otrăvită. Oamenii vor să-l spânzure pe înger pentru distrugerea acestora, dar el povestind, se preface treptat în stană de piatră și este înviat potrivit șablonului, prin stropirea cu sânge din copilul tinerei perechi, exclamând „Vai că mult am mai dormit” (81 a, p. 387 – 393). Nu mai încapе îndoială că substituirea fratelui de cruce prin înger s-a petrecut sub influența credinței că

fiecare om are un înger păzitor care îl însoțește pretutindeni fără să fie văzut, decât că în varianta citată creatorul popular i-a dat consistență umană, făcându-l vizibil și punându-l să acționeze aidoma unui om, dominat de aceleași reacții. Din aceeași nevoie de a vivifica veracitatea **b.**, povestitorul înlocuiește zmeii prin hoții din pădure în basmul despre mama necredincioasă (AT 590). După ce voinicul decapitează pe cei 40 de hoți, cruță pe căpetenia lor, închizându-l într-o odaie. În lipsa lui, mama se îndrăgostește de hoț și pun la cale pieirea lui (81 a, p. 500). Se poate bănuși că povestitorul nu a mai acordat credibilitate versiunii tradiționale care punea în scenă zmei și, ca să facă plauzibilă îndrăgostirea mamei eroului, a adus în scenă un om obișnuit, chiar dacă era hoț de pădure. Pornirea de a mări credința ascultătorilor în veracitatea celor povestite duce uneori la intervenții mai adânci în filonul narațiunilor orale. Cea mai elocventă mărturie este **b.** *Filip și Alexandru* din Alțina-Sibiu, o contopire neașteptată între romanul popular *Alexandria* și basmul AT 516. Din cartea populară sunt luate doar elementele de localizare, pe când osatura este cea a **b.**, păstrată cu fidelitate. Alexandru e născut și aici în chip miraculos, dar după șablonul basmului, prin mâncarea supei de pui cu două capete. Întrucât gustă și servitoarea din ea, naște pe Filip, care în felul acesta devine fratele de cruce al lui Alexandru, iar nu tatăl lui, ca în romanul popular. Amândoi pleacă să

pețească pe Rusanda, care în **b.** nu mai e fiica lui Dariu, ci fata din piatră, care va fi soția lui Filip, Alexandru fiind însoțitorul care la înapoiere cufundă fântâna otrăvită, trăsura otrăvită, iar în noaptea nunții taie capul balaurului ce s-a vârat la miri pe gaura cheii. Povestind cele auzite pentru a explica de ce a procedat astfel, Alexandru e petrificat treptat până la stană de piatră. Filip îl învie cu picături din copilul lui și al Rusandei. Apoi toți patru învie orașul împietrit (81 a, p. 460 - 466). Contaminarea dintre cele două narațiuni a avut la bază tocmai nevoia povestitorului de a da un suport mai credibil **b.** tradițional, altoind pe el elementele istorice oferite de romanul popular, despre a cărui veracitate nu se mai îndoia nimeni printre auditoriul popular, mai ales că el se intitula *Istoria a Alexandrului celui mare din Machidonia...* Observațiile aruncă o lumină vie asupra genezei **b.** În epoca preistorică și explică altoirile succesive care au putut fi detectate în **b.** european, cu toate că a fost surprins de culegeri când începuse declinul său în Europa apuseană și centrală.

6. Vechimea **b.** este recunoscută de toți basmologii, chiar dacă nu există consens asupra epocii în care a fost creat (**v.** *Teoria mitologică, antropologică, ritualistă, indianistă*). În vremea din urmă s-a presupus că **b.** ar fi luat naștere în perioada preindoeuropeană în timpul civilizației megalite, pe când alții au opinat că el s-ar fi născut în Orientul Apropiat din vremea

neoliticului, când cultura de aici a luat un mare avânt, depășind cu mult regiunile învecinate (XCI, p. 313 - 314). Dacă precizările de amănunt par riscate, nu mai încapă îndoială că **b.** era prezent în lumea populară în zorile istoriei în continentul eurasiatic, precedând cu mult primele opere literare, care au fost puternic influențate de lumea **b.** O seamă de elemente arhaice de cultură și civilizație oglindite în **b.** confirmă fără tăgadă vârsta lui preistorică. Cercetătorii au detectat multe date etnologice elocvente pentru primitivismul **b.**, înfățișate sintetic în lucrările lui V.I. Propp (LXXI) și L. Rorich (LXXIV).

B., ca și romanul contemporan, oglindește viața în aspectele ei multiple. În năzuința lui de a înfățișa realitatea în chip verosimil, el captează toate torentele într-un șuvoi unic, reflectând mituri, legende, credințe și practici religioase, obiceiuri etc. Totuși, unele apropieri dintre **b.** și obiceiurile primitive au fost forțate. Ca orice operă de artă, **b.** nu e o copie fidelă a realității, o imitare limitată, în urzirea lui intervine în primul rând fantezia creatoare. Multe din elementele **b.** care par a reflecta o credință sau un obicei, atestat la primitivii de pe o anumită parte a globului, nu provin din acestea, ci sunt plăsmuiri ale creatorilor **b.** În cadrul aceleiași viziuni arhaice despre lume, de aceea ele se înscriu în această orbită ca niște elemente înrudite structural. Elementele viziunii primitive se orânduiesc într-o gamă complexă, de la concepția de gândire până

la principiile etice și jaloanele de evaluare estetică. Concepția magică despre lume este vizibil dominantă în **b.** fantastic. Între diferitele aspecte ale realității există o legătură intimă, corespondențe care își răspund semnalând întâmplările iminente. Principiul magic prin care o acțiune sau un agent provoacă ceva similar (*similia similibus*) e oglindit în unele **b.**, mai elocvent fiind în episodul *fuga magică*, unde obiectele aruncate se transformă în similarul lor, dar la proporții înmiite: peria devine pădure, cutea munte de stâncă, săpunul lac întins (**v.** *Metamorfoze*). Principiul potrivit căruia o parte acționează ca și întregul din care e desprins (*pars pro toto*) potrivit legii simpatiei universale, e oglindit mai frecvent în o sumedenie de **b.** Perii pe care îi aruncă Mama Pădurii au aceeași putere de fermecare ca și ea, ținându-i locului câinii voinicului (**v.** *Mama Pădurii*). Scuripatul fugarilor răspunde în locul lor, dar numai de trei ori, pentru a nu încălca nici cifra cu eficiență magică și nici ritmul întreit, atât de caracteristic acțiunilor din **b.** Petele de sânge de pe batistă îi arată posesorului că fratele său de cruce e mort, fluierul confecționat din răchita crescută din soția îngropată de impotoare cântă cântecul întocmai ca ea etc. Sufletul, în concepția arhaică, poate părăsi corpul omului și chiar, spre siguranță, poate sălășlui într-un loc ferit, ascuns dușmanilor. În **b.** noastre, puterile eroului stau ascunse în niște gărgăuni sau ouă ce se află într-o pasăre etc.

(v. *Puteri*). Legătura dintre om, plante și animale se vădește de asemenea neașteptat de intimă. Cu toate că omul este actantul principal în **b.** fantastic, totuși el nu e mai presus decât animalele auxiliare, adesea acestea dovedindu-se superioare sub anumite aspecte. Atare viziune are la bază reprezentările despre înrudirile cu strămoșul totem, care era plantă, dar mai adesea animal. De aceea, prefacerile omului în plantă sau animal se țin lanț (v. *Metamorfoze*). Legăturile se vădesc însă și mai adânci. Plantele pot genera copii: un dafin are în interiorul său o fată care iese noaptea să culeagă flori, intrând și ieșind prin rostirea unei formule cu eficiență magică (5, II, p. 16, v. *Dafin*). Copacii cer trecătorilor să le afle enigma sterilității sau să fie curățați, răsplătind pe binefăcătorii lor. Relațiile cu animalele sunt mai felurite. Eroii au adesea origine animală, mama lor fiind o vacă sau iapă năzdrăvană (AT 301), pajură sau o ursoaică (AT 650). Mirele sau mireasa în formă animală apar în mai multe **b.**, adesea spre disperarea eroului uman care totuși se bucură în cele din urmă, aflând că perechea sa e animal numai ziua și pentru o perioadă limitată în urma unui blestem greu. Se întâlnesc însă și căsătorii între fete și animale propriu-zise care rămân în continuare ca atare (AT 552), cel mai adesea corbul și vulturul luându-și soții pământene. Pentru a face verosimilă încuscrirea, viitorii cumnați pețesc pe cele trei surori noaptea la fereastră, fără să intre în casă: fratele lor

consimte, fiindcă așa i-a lăsat cu limbă de moarte tatăl, săvârșit de curând. Aceste animale cumnate de obicei stăpânesc niște împărății îndepărtate, în care calitate își ajută cumnatul aflat în impas (**v. Corb, Pajură**). Unele animale răpesc copiii oamenilor, crescându-i că ai lor, sau hrănesc copiii lepădați până cresc mari (**v. Pajură**). Pe alocuri, și azi se mai crede că ursul ar duce femeii în bârlogul lui cu care trăiește în intimitate casnică. Canibalismul constituie altă trăsătură arhaică, sporadic întâlnită în **b.** Cei care aleargă mai mult după carne de om sunt balaurii și zmeii, dar se întâlnesc și oameni cu atare apucătură. Uneori, ea e urmarea unui blestem, de aceea fata moartă iese noaptea din coșciug și mănâncă paznicii (**AT 363**). Credințele despre tătarii antropofagi s-au păstrat până târziu, putând fi întâlnite și în unele variante despre fata captivă care scapă, aruncând prin viclenie în cuptor pe bătrâna tătăroaică (**AT 327**). Lepădarea copiilor apare de asemenea ca o practică primitivă menținută în unele **b.**, în care vitrega instigă cel mai adesea împotriva lor. Ei sunt îngropați sau dați pe apă de către impotoare (**AT 707**) și înlocuiți cu căței cu intenția de a compromite iremediabil pe mama lor. Obiceiul străvechi de a omorî pe bătrâni și-a păstrat un ecou întârziat în **b.** despre țara fără bătrâni (**AT 981**). Substituirea unei persoane prin alta este de asemenea o trăsătură arhaică. Fenomenul apare în **b.** despre soția înlocuită cu cea geloasă, sora ei vitregă sau servitoarea de la curtea împăratului

(AT 403, 408, 510). Povestitorii moderni au adus felurite motivări ca să facă substituirea verosimilă, acceptată de soț. Când acesta se îndoiește, i se explică schimbarea fizionomică prin acțiunea arșitei și a vântului sau prin simpla codire. Băiatul care zărește pe țigancă în locul fetei din dafin, observă nepotrivirea: „parcă nu mai semăna așa cum era. Da îi spune lu' ta-său: - Nu știu, tată - zice - o mai fi coclit auru dă s-a negrit așa, nu știu ce-a făcut!” (5, II, p. 9). Normele etice păstrează pe alocuri vizibile rămășițe dintr-o lume arhaică. Viclenia se dovedește a fi calitate primordială, și, departe de a fi reprobabilă, este utilizată de actanți ori de câte ori ei apreciază că nu pot răzbi prin luptă dreaptă. Dacă ea este acceptată ca armă firească împotriva unui adversar mai puternic, e folosită totuși și în alte situații, care astăzi stârnesc cel puțin nedumerirea ascultătorilor. Cel mai slab se vede astfel depozat de cel mai bine înarmat, fără să mai fie dezdăunat pentru paguba suferită. Voinicul care a obținut trochița fermecată care se umplea singură cu mâncări și băuturi, o schimbă pe bâta altui om, apoi pe vioara unui țigan și pe cușma miraculoasă, cu gândul de a recupera trochița cu ajutorul bătei care bătea la comandă. El își face socoteala din capul locului: „Îți dau trochița ție, că trimăt io bota după tine și iară mi-o dai tu!” (5, II, p. 372). În chip similar, hoția este privită cu admirație și cu cât îndemânarea hoțului este mai mare, cu atât crește și vaza lui în ochii povestitorului. Trăsătura

e întâlnită nu numai în cunoscutul **b.** nuvelistic cu această temă, transmis încă de Herodot (AT 950), ci și în alte variante ale **b.** fantastic. Petrea Făt-Frumos se laudă în fața căpeteniei zmeilor: „Io-s acela om care fură ouăle di su țarcă și țarca nu ști nimica pân nu-i dau cu deștu-n cap!” Fiindcă ei nu cred, Petrea fură în fața lor ouăle de sub o țarcă fără să-l simtă „Și pe urmă o dat cu deștu-n cap la țarcă și țarca o zburat ș-o pus ouăle-napoi” (5, I, p. 280). Cruzimea pedepselor aplicate este de asemenea rămășiță dintr-o lume arhaică. În **b.**, pedeapsa este capitală, pentru a fi în concordanță cu specificul lui de a prezenta totul în forme superlative, fără faze intermediare. De aceea, în chip curent, adversarul este decapitat. Dar alături de această pedeapsă se întâlnește și forma depășită a legii ordaliilor (**v. Pedepse**). De asemenea, decapitarea este urmată de extincția totală, cel omorât fiind ars, iar cenușa suflată în vânt. Unele pedepse sunt ecoul întârziat al cruzimii primitive de a prelungi supliciul. Mama sau sora necredincioase sunt silite să plângă până vor umplea un butoi sau chiar trei cu lacrimi. Ungerea cu miere și expunerea perpetuă la muște este de asemenea altă formă de expiere barbară, alături de rostogolirea victimei într-un butoi cu cuie aruncat de pe o coastă înaltă. În **b.** cruzimea lor este mult estompată de însăși construcția lui care operează numai cu datele extreme, cu limitele superlative, mai ales că victimele s-au dovedit în cursul acțiunii tot atât de inexorabile cu

adversarii lor. E apreciat a fi frumos în **b.** ceea ce are o deosebită strălucire, înclinarea pentru ceea ce bate la ochi a fost relevată de etnologi ca o caracteristică a psihologiei popoarelor aflate într-un stadiu arhaic. În **b.** e vădită de predilecția pentru metalele strălucitoare, ierarhizarea acestora făcându-se după ritmul tripartit, de la cele de rând până la cele mai strălucitoare. De aceea, obiectele sunt de aramă, argint și aur, uneori și de diamant („adimant”). Metalizarea depășește regnul obiectelor, extinzându-se la vegetație și chiar la animale. Împăratul cere viitorului ginere nu numai trei poduri, de aramă, de argint și de aur, ci și pomi din aceleași metale pe de lături (**v. Probele pețirii**). Când voinicul are la dispoziție trei cai, ei sunt de aramă, de argint și de aur, chemați prin scuturarea frâului din metalul respectiv (**v. Cal**). De asemenea, podoaba capilară este de preferință de aur: unii copii se nasc cu părul de aur, Cheleş dobândește, de obicei prin scăldare, păr de aur, Ileana Cosânzeana are uneori păr de aur etc. Sporadic, chiar copiii născuți de tânăra împărăteasă sunt „cu totu’, cu totu’ dă aur” încât „pă sfântu soare țineai ochii, da pă copii nu!” (5, II, p. 454 - 455). Modul cum o seamă de instituții primitive sunt oglindite în **b.**, apoi tratarea familiară a zeităților în care totuși se crede, aruncă o lumină vie asupra laboratorului creatorilor de **b.** Și dezvăluie resorturile mecanismului de creație. În genere, procesul de creație a **b.** a fost conceput liniar, ca o consecință

a descreșcenței elementului mitic. Frații Grimm, apoi mai târziu Wesselski și Propp au stabilit secvența mit-basm. La început a fost mitul, legenda etiologică despre demiurgii preocupați de întâile începuturi ale lumii și chivernisitori ai desfășurării vieții cosmice. Cu trecerea vremii, credința în aceștia a slăbit treptat, narațiunile despre faptele lor au încetat a mai fi crezute și au devenit simple relatări, spuse spre desfătarea ascultătorilor. Veridicul mitic a fost convertit astfel în plăsmuire estetică. Examinarea repertoriului narativ al popoarelor sălbatice de astăzi, precum și a elementelor legendare din **b.** european, surprinse mai cu seamă în unele variante care se abat de la aspectele curente atestate de grosul variantelor, arată că procesul de creație a **b.** nu mai poate fi închipuit ca o simplă succesiune mit-b. printr-o foarte ușoară prefacere a celui dintâi. Toate faptele cunoscute azi pledează pentru o existență concomitentă a mitului cu **b.** Cele două specii au coexistat, cum se poate vedea și azi la popoarele mai arhaice, **b.** hrănindu-se copios din mit. Ele nu s-au exclus una pe cealaltă, ci au conviețuit, chiar dacă mitul pierdea treptat terenul în favoarea **b.** Ele se hrănesc din aceeași viziune despre lume, din aceleași reprezentări, diferită fiind doar atitudinea față de ele. O narațiune putea fi – cum este și astăzi în chip curent la popoarele sălbatice, cu totul rar la popoarele din Europa răsăriteană – când mit (legendă etiologică), când **b.**, după

funcția pe care i-o destina creatorul popular. În crearea **b.** povestitorul popular s-a desprins de stadiul de pură venerare a personajelor divine, ridicându-se la o atitudine de dominare și de mânuire a lor într-un context nou de plăsmuire cu intenții estetice care să încânte pe ascultători, fără ca prin aceasta să fie anulată credința în existența lor. Ca atare, la început, **b.** de tip european trebuie să fi fost ceva similar **b.** legendar, așa cum e atestat el de colecțiile europene, adică o narațiune în care actanții supranaturali sunt aceiași cu cei din religia populară, decât că acum săvârșesc și acțiuni noi, neatestate în repertoriul de legende, fiind pe alocuri chiar ușor zeflemisiți. Aspectul amintit se vede și astăzi în **b.** românesc, îndeosebi în libertatea deplină cu care sunt tratați Dumnezeu și, med cu seamă, Sf. Petru. Faptul că Dumnezeu e reprezentat într-un **b.** bihorean ca un cioban „șezând la tri oi... p-o prăpastă de coastă urâtă... cu o bitușă-n spate” (5, II, p. 23), iar alteori e amenințat de săracul plecat de disperare în lume „eu am să iau mâine toporu la mine și-am să mă duc, unde-i da dă Dumnezeu, să mă duc să-l tai!” (ibid., p. 345) nu știrbește cu nimic din credința în existența lui printre plăsmuitorii și ascultătorii **b**; el e privit doar cu mai multă libertate și prin aceasta puse pe seama lui alte acțiuni decât cele înfățișate de cărțile și legendele religioase, apocrife deci, totuși verosimile pentru auditoriul popular din trecut. Dacă se examinează mai de

aproape deosebiriile dintre **b.** Și legendă în modul de a trata personajele supranaturale, se poate surprinde mobilul creației **b.** Acesta are la bază două resorturi: exagerarea unor trăsături până la limitele pe care le poate îngădui reprezentarea în imaginație, cel mai adesea speculând efectele contrastante, iar pe de altă parte, tratarea lor în manieră *scherzando*, cu o ușoară zeflemisire, consecință indiscutabilă a atitudinii de dominare din partea creatorului popular. În producțiile arhaice, înclinarea spre ilaritate e semn vădit de intenție artistică, cronologic putând fi socotită prima modalitate de a da' haină estetică reprezentărilor curente, în care domină totuși cele religioase. Piticul din legendă devine astfel în **b.** Barbă-Cot, adică un ins mare cât o palmă, dar cu barba mult mai lungă, de un cot sau chiar de șapte coți (**v.** *Stătu Palmă.*), o pocitanie care provoacă râsetele ascultătorilor de îndată ce apare în sceneria basmului, mai ales când e arătat a fi încălțat „în găuoci de ouă”. Contrastul nu se oprește numai în zugrăvirea exteriorului, el e speculat și pe plan intern: pa cât e de mic, pe atât e de puternic, încât e în stare să trântască la pământ niște hojmalăi uriași ca Sfarmă-piatră și Strâmbă-lemne, să le pună căldarea arzând pe piept și să mănânce în această poziție toată mâncarea gătită pentru ziua aceea. El e atât de tare, încât poate omorî pe viteazul care a răpus pe zmeii cei mai temuți, eliberându-și surorile, numai pentru că acesta nu i s-a ferit din drum, spunându-

i cu aroganță „tu ești mic” (5, I, p. 483). Alteori, din făptura piticului creatorul **b.** a confecționat un erou atât de mic, încât abia poate fi zărit cu ochiul: cât un bob de mei, care se poate ascunde oriunde, de unde acționează ca un om, stârnind hohote de râs printre ascultători (**v. Pitic**). Din zeitatea stăpână peste copacii pădurii, creatorul **b.** a confecționat pe Strâmbă-lemne, ilariant prin silueta lui enormă și mai cu seamă prin mania nestăvilită de a îndoi copacii, iar Mama Pădurii din legende devine în **b.** o babă vrăjitoare, friguroasă și ahtiată după friptură de porumb, ridiculizată prin aceea că are în frigare o broască cu care atinge mereu friptura voinicului. În loc să fie temută și evitată, eroul o prinde cu câinii și o bate, fără să-i pese de scâncetele ei, până nu-i învie frații, răpuși de ea în același loc. Zeul uriaș care poate secătui lacurile dintr-o sorbitură, atestat și astăzi în mitologia indiană, a fost prefăcut în ridicolul Setilă, cel care suge poloboacele de vin cu atâta poftă, încât „o sărit o doagă-n cea capăt de lume și-o doagă-n ista capăt de lume!” (*ibid.*, p. 225). Dimensiunile uriașilor din legende, care pășesc de pe un deal pe altul, sunt alungite în **b.** până la limita imaginabilă: Munte Vânăț stă cu capul la umbra unui stejar uriaș, iar cu picioarele ajunge la soare! (**v. Uriaș**). Tratări similare se întâlnesc și la celelalte personaje prezente în legendă și **b.**, trădând de fiecare dată libertatea pe care și-o îngăduie creatorul **b.** față de personajele sacre pentru care are în chip curent o atitudine de

venerare obedientă. În această categorie se includ și capii statelor, regii și împărații, încărcăți cu o seamă de virtuți magice care îi făceau atât de temuți în fața supușilor. Introducerea lor în atari narațiuni libere, pentru a aduce plăcere ascultătorilor însemna și un pas de eliberare limitată din partea povestitorului popular. Cu vremea, o seamă de figuri legendare dispar din creațiile populare și se mențin numai prelucrările lor din **b.** În silueta mult caricată, debordantă, chiar incitatoare la ilaritate. Wesselski a stabilit cu claritate cele două categorii de reprezentări, cele dintâi crezute a fi veridice (*Wahn motive*), celelalte stinse și rămase numai ca ficțiuni poetice (*Wundermotive*) XCII, p. 32), dar procesul de separare nu se desfășoară atât de liniar. O vreme persistă oscilațiile, iar atunci când unele figuri încep să se șteargă din panteonul popular, creatorul **b.** intervine, înlocuindu-le cu corespondentele sale din credințele curente tocmai din nevoia de a sublinia „realismul” narațiunii, de a o face mai apropiată de o relatare veridică. Abia atunci când **b.** fantastic nu mai corespunde mentalității de pe un anumit stadiu, figurile se osifică așa cum au fost transmise, dar aceasta aduce cu sine și moartea **b.** din repertoriul viu, rămânând doar pe seama copiilor și mereu împrăștiat din colecțiile tipărite.

7. Tematica **b.** oglindește mai deplin frământările contemporane, mai ales atunci când ea e enunțată chiar la începutul narațiunii. Ea

poate fi atât de realistă, încât **b.** ar părea mai degrabă o nuvelă obișnuită, până în momentul în care acțiunea e transpusă dintr-odată în planul fantastic. Există și o tematică specifică **b.**, de natură supranaturală, care oferă totuși anumite detalii ce pot fi explorate în chip realist de povestitorul talentat. Tipică **b.** fantastic este plecarea după aventuri. După ce eroul a crescut mare, dovedind că și-a maturizat puterea (**v.** *Probele puterii*), el părăsește familia, iar dacă are numai mamă, pleacă împreună cu aceasta în lumea largă. În scurtă vreme, întâlnește adversarii, zmeii, sau dă peste vreo calamitate care trebuie înlăturată. Foarte frecventă în **b.** este pețirea. În unele **b.**, ea se manifestă cu o violență neobișnuită și cu o precocitate deconcertantă, fiind chiar prenatală. Copilul plânge în pântecul mamei chiar până la a douăsprezecea lună și se naște numai după ce părinții îi promet de soție pe Abrumca mândră și frumoasă sau pe Ileana Cosânzeana, Mândra Lumii, Rozuna etc. (**v.** *Ileana Cosânzeana*). După ce crește mare, pleacă în căutarea ei, **b.** enumerând piedicile care i-au stat în cale până la căsătorie. Alteori, pețirea e rezultatul eliberării fetei de la monștri sau răpitori. Când vine rândul împăratului să-și dea unica fată spre a fi mâncată de balaurul din fântână, el o promite de soție, împreună cu jumătate împărăția, celui ce o va salva. Alteori, fetele sunt răpite de zmei sau diavoli și, drept recompensă, cel care le eliberează primește pe

cea mai mică de soție, împreună cu succesiunea tronului, cele mai mari fiind destinate fraților săi în câteva **b.**, pețirea se desfășoară în chip obișnuit, ca în viața colectivității. De data aceasta, pretendentul este pus la încercare pentru a-și arăta puterile (**v. Probele pețirii**). Dacă în **b.** fantastic probele sunt de dimensiuni miraculoase, în cel nuvelistic se pune la încercare ascuțimea minții. Cercetătorii au văzut în acestea oglindiri ale practicilor prenuptiale atestate încă la popoarele arhaice. Aserțiunea pare verosimilă, fiind cu totul firească reflectarea în **b.** a obiceiurilor contemporane creatorului. Urme de atari probe s-au păstrat în folclorul nostru numai în cântecul bihorean de nuntă („Nevestească”, „Cântecul lăcății” etc.). După ce punerea la încercare a mirelui a fost părăsită, ea a fost transpusă în cântec și rezolvată pe plan pur estetic, din obicei rămânând foarte puține înscenări (legarea porților, simularea luptei la intrare). Alături de acestea, în **b.** mai pot fi surprinse câteva teme pur fantastice. Se relatează cum zmeii au furat constelațiile, lăsând întreaga împărăție în beznă și voinicul predestinat pleacă să le readucă din această captivitate. În curtea împăratului a crescut un copac înalt până la cer și împăratul promite fata și tronul celui care va izbuti să se urce până în vârful lui, sau să-i aducă din poamele pe care le răpeau niște ființe necunoscute. Un castel (sau o moară) e bântuit de diavoli și cine îi va alunga, va primi mari

recompense bănești. Fata moartă în biserică care îi mănâncă pe paznici trebuie vegheată de cineva care să înfrângă blestemul (**v. Vegkiere**). Tânărul pleacă în căutarea tinereții fără bătrânețe sau a păsării miraculoase care vindecă prin cântecul ei etc.

În multe **b.** temele sunt pe deplin realiste, luate din frământările contemporane. De obicei, ele sunt fluctuante, o anumită desfășurare putând servi mai multe teme și invers. Dorința de a avea copii care să moștenească gospodăria celor ajunși la adânci bătrâneți sau tronul părintesc e enunțată la începutul multor **b.** fantastice pentru a fi rezolvată în chip miraculos. Trei copii orfani se pun pe rând de pază la unica lor holdă pe care le-o pășteau noaptea niște ființe necunoscute. Un gospodar se înțelege cu soția să-și dea copilul la o școală de la oraș pentru a putea fi ajutorați mai mult la bătrânețe; un țăran iese primăvara la arat și lasă soției vorbă să-i trimită mâncarea prin fete etc. Tema cea mai frecventă din această categorie e sărăcia cea mai cumplită din câte se pot închipui: omul e atât de sărac, încât nu are după ce bea apă, sau nu are nici cenușă în vatră etc. Pentru a ieși din această stare disperată, el trebuie să întreprindă ceva, cel mai adesea plecând în lumea largă. Unele amintesc anumite practici dispărute, cum e dorința tatălui ca după moartea lui fiii să vegheze la mormânt ca să nu i se stingă focul. Obiceiul a fost atestat la alte popoare îndepărtate, fără să se poată preciza dacă

în **b.** noastre e rămășița unei practici similare care a dăinuit în trecut și la noi sau dacă e adusă din alte părți unde se mai practică, odată cu narațiunile care o oglindesc.

Numeric, temele sunt mai puține decât tipurile de **b.** În repertoriul nostru, s-au înregistrat până acuma circa 60G tipuri de **b.** propriu-zise, din care vreo sută sunt nuvelistice. El e cam de aceeași întindere cu cel ucrainean și mai bogat decât cel al unor popoare din răsăritul Europei, cu toate că evaluarea e provizorie, dat fiind că în colecții nu au fost consemnate toate tipurile existente, iar catalogul Aarne-Thompson are la bază numai unele culegeri naționale. Aproape jumătate din totalitatea tipurilor românești nu figurează în catalogul internațional. Împrejurarea ar ispiți să se creadă că cele absente ar fi creații specific românești, dar considerentele amintite cu privire la detectarea repertoriilor naționale invită la prudență în atari evaluări. Chiar atunci când sondările sistematice ar dovedi că un anumit tip circulă numai la noi, nu se poate conchide de aci că ar fi o creație românească, **b.** respectiv putând foarte bine să fie preluat de la alt popor la care a dispărut între timp din repertoriu în epoca anterioară culegerilor de folclor. Catalogul internațional AT înregistrează câteva tipuri care apar ca unicate românești, dar fără un control prealabil, fiind transpuse tale quale din catalogul întocmit de **A. Schullerus** (**v. Clasificare**), care a dat un rezumat extrem de succint la aceste

narațiuni, inexistente în catalogul general. Chiar Baba Dochia apare în acest catalog ca un **b.** existent numai la români (AT368 C*), în vreme ce Șăineanu către sfârșitul secolului trecut semnalase o seamă de variante la popoarele sud-est europene (v. *Baba Dochia*). Abia după noi cercetări minuțioase și sistematice se vor putea delimita care tipuri sunt cunoscute numai de unele popoare, fără să se poată deduce din această împrejurare că atari **b.** ar fi creația acelui popor. Bogăția e mai mare decât arată numărul tipurilor orânduite în consonanță cu catalogul internațional prin posibilitatea povestitorilor populari de a îmbina felurit o seamă de episoade. Deși cea mai mare parte din osatura epică e cunoscută din alte tipuri, **b.** rezultat din atari contopiri e totuși simțit ca o narațiune nouă prin o seamă de aspecte inedite și mai cu seamă prin suflul nou care îl străbate. **B.** noastre se caracterizează printr-o anumită stufozitate, fără să atingă proporțiile **b.** indian, rezultată din împletirea uneori neașteptată a episoadelor cunoscute din alte tipuri. Cercetările mai noi au arătat că, practic, nu se poate imagina un tip „pur”, inapt de a primi noi altoiri, orice **b.** putând suferi prefaceri în sensul unor amalgamări de noi episoade și motive. Stricta fixitate, imuabilitatea, este semn de părăsire a **b.** din repertoriul viu și de pură reproducere a lui după forma fixată în colecțiile mai popularizate.

8. Compoziția **b.** se distinge cu claritate de

cea a celorlalte specii narative prin caracterul ei mai complicat și totuși foarte arhaic. Cercetătorii au surprins de multă vreme unele repetări în construcția **b.** Și au intuit existența unor clișee compoziționale în număr limitat, dar toate încercările de a stabili șabloanele **b.** au eșuat până la cea a lui V.I. Propp din 1928 (LXX). El a stabilit că **b.** fantastic (AT 300 – 749) are 31 funcții sau acțiuni constante, în vreme ce personajele care le săvârșesc sunt variabile. Alături de situația inițială, extrem de variabilă în genere și pe care Propp o trece pe plan secundar, el distinge următoarele funcții sau acțiuni: 1) *absența* (unul din membrii familiei pleacă de acasă); 2) *interdicția* (o interdicție este specificată eroului); 3) *încălcarea* (interdicția este călcată); 4) *iscodirea* (răufăcătorul încearcă să iscodească cum stau lucrurile); 5) *divulgarea* (răufăcătorul obține informații asupra victimei sale); 6) *vicleșugul* (răufăcătorul încearcă să-și înșele victima pentru a pune stăpânire pe ea sau pe averea ei); 7) *complicitatea* (victima se lasă înșelată ajutându-și astfel fără să vrea dușmanul); 8) *prejudicierea* (răufăcătorul face un rău sau aduce o pagubă unuia din membrii familiei); 9) *mijlocirea, momentul de legătură* (nenorocirea sau lipsa sunt comunicate, eroului i se adresează o rugămintă sau o poruncă, el este trimis undeva sau lăsat să plece); 10) *contraacțiunea incipientă* (căutătorul acceptă sau se hotărăște să întreprindă contraacțiunea); 11) *plecarea* (eroul

pleacă de acasă); 12) *prima funcție a donatorului* (eroul este pus la încercare, iscodit, atacat etc., pregătindu-se astfel înarmarea lui cu unealta năzdrăvană sau cu ajutorul năzdrăvan); 13) *reacția eroului* (eroul reacționează la acțiunea viitorului donator); 14-) *înzestrarea, obținerea uneltei năzdrăvane* (unealta năzdrăvană intră în posesia eroului); 15) *deplasarea spațială între două împărății, călăuzirea* (eroul este adus în zbor, călare, pe jos, la locul unde se află obiectul căutării lui); 16) *lupta* (eroul și răufăcătorul intră în luptă directă); 17) *marcarea, însemnarea* (eroul este însemnat, spre a fi mai târziu recunoscut); 18) *victoria* (răufăcătorul este învins); 19) *remediarea* (nenorocirea sau lipsa inițială este remediată); 20) *întoarcerea* (eroul se întoarce); 21) *urmărirea, goana* (eroul plecat este urmărit); 22) *salvarea* (eroul scapă de urmărire); 23) *sosirea incognito* (eroul sosește acasă sau într-altă țară fără să fie recunoscut); 24) *pretențiile neîntemeiate* (pretinsul erou formulează pretențiile sale neîntemeiate); 25) *încercarea grea* (eroul are de făcut față unei grele încercări); 26) *soluția* (încercarea grea este trecută cu succes); 27) *recunoașterea* (eroul este recunoscut); 28) *demascarea* (răufăcătorul sau falsul erou este demascat); 29) *transfigurarea* (eroul capătă o nouă înfățișare); 30) *pedeapsa* (răufăcătorul este pedepsit) și 31) *căsătoria* (eroul se căsătorește și se înscăunează împărat). Pe lângă acestea, Propp mai semnalează existența unor acțiuni rebele care

„nu pot fi încadrate în niciuna din funcțiile menționate și nici determinate de vreuna din ele”, pe care le numește *elemente neclare*. Funcțiile stabilite de Propp decurg în chip firesc una din alta într-o secvență logică și nicio funcție nu exclude pe vreo alta. Se observă apoi că multe acțiuni se conjugă în perechi (interdicție – încălcare, iscodire – divulgare, luptă – victorie, urmărire – salvare etc.). Câteva se orânduiesc în grupe „de pildă, prejudicierea, mijlocirea, contraacțiunea incipientă și plecarea alcătuiesc punctul de înnodare a intrigii”. Alte funcții apar izolate (absența, pedeapsa, căsătoria). Se observă apoi că funcțiile nu se succed obligatoriu una după alta. În cazul în care două acțiuni succesive sunt săvârșite de două personaje diferite, între ele trebuie să apară informarea prin care protagonistul acțiunii următoare să afle ce s-a petrecut în cea precedentă, de la un alt personaj (adesea de la calul sfătuitor). Ritmul tripartit se întâlnește în repetarea de trei ori a unei funcții separate, alteori a unei perechi de funcții (urmărirea – salvarea) sau chiar a unor grupuri de funcții. Repetarea poate fi uniformă, dar mai adesea ea e augmentativă, cea de a treia luptă sau încercare fiind cea mai grea. Se observă apoi că fapte similare sau chiar identice sunt motivate cât mai felurit, de unde se poate deduce că motivările în **b.** sunt recente și mai cu seamă variabile, după orizontul și gustul povestitorului. Analiza schemei compoziționale confirmă constatarea că oamenii,

animalele și obiectele se dovedesc a fi „mărimi echivalente”. În **b.** fantastic se întâlnesc și mișcări paralele, grupuri de acțiuni ce se desfășoară concomitent, dar pe care povestitorul le expune pe rând prin formula: „să lăsăm pe cei doi... și să vedem ce făceau... (ceilalți)”. În cadrul acestei scheme compoziționale se desfășoară variabilitatea, având anumite limite pe care nu le poate încălca. Povestitorul popular nu poate schimba succesiunea funcțiilor care se orânduiesc logic, decurgând una din alta, nici cea a elementelor „ale căror varietăți sunt cuplate între ele prin legături de dependență absolută sau relativă”. Nici personajele nu pot fi alese după atributele lor pentru a săvârși o acțiune anume, iar situația inițială cere anumite funcții care nu pot fi alese oricum. În schimb, povestitorul are libertatea de a omite sau include anumite funcții, apoi de a da o anumită desfășurare acestei funcții, aceasta ducând la crearea de noi variante sau chiar noi tipuri. De asemenea, el e liber în alegerea numelor și atributelor personajelor, deși în realitate și aici se întâlnesc repetări în ansamblul repertoriului. Propp conchide că toate **b.** fantastice (AT 300 - 749) se pot încadra într-un singur tip compozițional, întrucât toate acestea „au o structură monotipică” (LXX, p. 24 - 121). Dacă se ține însă scama de situația inițială și de finalul **b.**, se observă că există două tipuri compoziționale, întrucât acest final este un element definitoriu al **b.** El se conjugă în chip

fericit cu începutul, fiind tocmai opusul acestuia, în concordanță cu linia puternic ascendentă a **b.** spre apoteozarea eroului. Tipul prim, analizat de Propp, ar putea fi denumit **b.** fantastic cu profil biografic, el fiind caracteristic grupei AT 300 - 749. **B.** din acest tip sunt lungi și stufoase, urmărind eroul din copilărie sau chiar de la naștere, când aceasta e miraculoasă, până la nuntă care coincide cu succesiunea sau urcarea pe tronul împărătesc. Întâmplările sunt uluitoare, auxiliarele eroului au un rol de căpetenie, iar metamorfozările se țin lanț, incluzând în acestea decesul temporar și invizibilitatea. Al doilea tip compozițional e cel cu profil episodic. **B.** din această categorie sunt mai scurte și mai clare, insistându-se numai asupra unui episod din viața eroului. Acesta apare ca om pe deplin format, de obicei cu o droaie de copii și sărac lipit pământului, soldat îmbătrânit la oaste etc. Apoteoza în final e mai modestă, el fiind răsplătit cu mari bogății care alungă spectrul sărăciei pentru totdeauna (XX, p. 339 - 343). O seamă de funcții ale primului tip compozițional lipsesc aici cu desăvârșire (marcarea eroului, căsătoria etc.), altele apar foarte rar. În acest tip compozițional se încadrează **b.** legendare (AT 758 - 849), dar mai cu seamă cele despre dracul prost (1.000 - 1199), o bună parte din cele nuvelistice (AT 850 - 999), apoi câteva dintre cele fantastice (AT 330, 332, 470, 480, 563, 564, 670, 713, 715, 736, 745 etc.). Pe plan național, se observă și devieri, unele din

aceste tipuri putând primi o dezvoltare mai largă, cu mai multe episoade, după cum în altele elementele fantastice pot fi eliminate, acțiunea desfășurându-se într-un plan realist, pur nuvelistic. Multe din aceste **b.** au un număr redus de funcții sau acțiuni. **B.** despre dracul (uriașul) păcălit aduc în scenă, după situația inițială, mai multe secvențe de punere la încercare și soluționare (**v.** *Probele puterii*), încheiate prin răsplătirea eroului cu bogății (sau cu recolta câmpului în litigiu etc.). Prea puține din această grupă enunță o interdicție, apoi călcarea ei, urmată de prejudiciere (vătămare), victorie și în final îmbogățire (prin prada luată, dobândită prin vicleșug etc.). În ciuda simplității sale compoziționale în comparație cu plăsmuirile culte, **b.** mânuit de un povestitor talentat reprezintă o culme artistică. Romanticii au intuit în el specia cu precădere poetică și s-au inspirat copios din elementele lui. Farmecul său irezistibil pentru cărturarii care îl pot gusta vine din împrejurarea că el operează cu situații și mai cu seamă cu însușiri absolutizate. Totul este zugrăvit în alb și negru, fără nuanțe intermediare, actanții sunt fie abominabili, fie idealizați în grad maxim. Ciocnirile extrem de violente se termină printr-un final grandios și luminos, culmea exuberanței ce se poate închipui în ciclul vieții omului. Aderența ascultătorului este deplină, fără ezitări, după tensiune urmând destindere, într-o succesiune ce captivează mereu atenția ascultătorului. **B.** poate

fi privit ca specia care încarnează cel mai mult poezia absolută, oferind suprema transfigurare a realității, întrucât se mișcă cu familiaritate pe limitele superlative ale reprezentărilor. Pentru auditorii populari cu mentalitate mai arhaică **b.** are rezonanță mai adâncă. Considerând cele narate drept întâmplări adevărate, participarea lor este strânsă: deprimarea până la lacrimi când eroul este învins sau omorât, urmată de exuberanța cea mai exultantă când acesta învinge. Iar apoteoza din final aduce pentru ei o adevărată descătușare: nicio altă specie nu poate provoca un atare joc al forțelor psihice. **B.** stă mărturie de vigoarea spirituală a omului arhaic care avea puterea să creadă cu toată fervoarea în plăsmuirile sale și să le confere prin aceasta o existență reală, capabilă să dăinuiască peste veacuri în memoria populară. De-a lungul vremurilor, **b.** a oferit straturilor populare o permanentă lecție de etică, dublată de alta estetică, în ciuda condițiilor grele în care au victuit, ele și-au menținut trează credința într-o viață mai luminoasă. **B.** le-a oferit mereu această lecție de optimism. Iar din jocul forțelor sufletești elementare, din ciocnirile puternice dintre adversari, ele au scos lecția de participare totală la elementele narațiunii care le aducea descătușarea, atât de necesară echilibrului psihic.

9. Deși **b.** este o narațiune în proză, forma lui are totuși un aspect încheiat, șlefuit, care dă expunerii o pregnanță vizibilă. Povestitorul are o

mai mare libertate în înveșmântarea narațiunii, după talentul și dispoziția improvizatorică. S-a observat că povestitorii mai rutinați ajung cu vremea să dea o formă cristalizată unor crâmpoie din narațiune, îmbinând formulele tradiționale cu cele izvodite de ei. Contribuția individuală se concentrează îndeosebi asupra dialogului, apoi asupra unor epitețe care însoțesc actanții de seamă. Partea pur expozitivă este mai săracă, tendința fiind cea de a reda prin verbele cele mai adecvate desfășurarea acțiunii. Descripțiile sunt rare și redată în genere prin formulări cristalizate de circulația orală. Ca să se sugereze spațiul enorm parcurs de protagonist, **b.** arată că el a trecut „peste 9 țări și 9 mări” sau că a plecat „prin codru, prin zăhăstrie, prin pustietăți” (5, I, p. 299). Când se dau alte detalii, ele sunt generale și fără culoare deosebită; o insistență mai mare denotă influență livrescă. În compunerea unei variante intră formule și formulări preluate din tradiția orală, vehiculate odată cu **b.**, alături de însăilarea personală a povestitorului care îmbracă restul narațiunii, partea expozitivă. Caracteristice **b.** sunt formulele inițiale, mediane și finale care pot încadra orice variantă, fiind independente de tipurile narative. Formulele inițiale se pot desfășura de la forma simplă de atestare temporală „A fost odată ca niciodată” până la cele mai complicate care insistă asupra veracității („de n-ar, fi, nu s-ar povesti”), invocând și anumite mărturii („Când se potcovea mița cu coajă de

nucă/Și mergea la sfânta rugă”, „Când se potcovea puricele cu 99 de oca de fier” etc.) referitoare la existențe imposibile: „scria musca pe perete”, „avea ursul coadă”, „făcea plopul pere și răchita micșunde” etc. Atari aserțiuni contrastante au rol umoristic, cu tendința vizibilă de a crea buna dispoziție a ascultătorilor și de a le capta în consecință bunăvoința. Contrastul indică apoi și coordonatele neprecise ale acțiunii, fără să-i știrbească din verosimilitate, căci, potrivit viziunii arhaice, umorul ce rezultă din acesta e o modalitate de introducere într-o construcție la care a prezidat criteriul estetic. Auditorii cu o mentalitate mai evoluată interpretează atari aserțiuni drept forme voalate de a arăta că acțiunea relatată nu s-a întâmplat niciodată. Arareori, la sfârșitul formulei inițiale se arată și sursa **b.**: învățat de la pisica bătută, adus de la București, într-un „sac de povești” etc. (5, I, p. 77). Cu totul sporadic, formula inițială încearcă localizarea vagă a acțiunii, de obicei lipsind referirile la timpul ipotetic. Colecțiile autentice arată că ele sunt folosite cu predilecție de anumiți povestitori: „A fost într-un sat, într-o țară, un bogătaș, bogat mare” (5, II, p. 472); „A fost odată într-o pustie mare un pustnic” (LXXVII, p. 35). Formula mediană e mai simplă, atestată la noi într-o singură formă, pe alocuri cu unele completări spre a-i mări funcția de sondare a auditoriului. Ea apare atunci când eroul pleacă, schimbând scena acțiunii, de obicei la începutul

unui nou episod sau motiv. Formula constă din două părți: cea dintâi vrea să sugereze lungimea enormă a spațiului parcurs de erou: „Apăi s-o dus multă lume-mpărăție/Ca Dumnezeu să ne ție”. În partea a doua, formula anunță că narațiunea e lungă: „ca cuvântu’ din poveste/Că de-aici mai lungă și mai frumoasă este!” Pe alocuri, se subliniază și folosul celor ce vor fi atenți: „Cine-o asculta/ bine-o-a-nvăța”. În nordul țării, formula mediană avea, pe lângă rostul de a capta bunăvoința ascultătorilor, și acela de a le verifica atenția, printr-un schimb de cuvinte după modelul parolilor militare. Astfel, povestitorul încheia formula rostind tare un cuvânt din domeniul culinar: *ciont*, iar ascultătorii trebuiau să răspundă *leves* (sau *popricaș*, *guiăș*) (5, I, p. 78 – 79). Originea maghiară a termenilor arată că atare final pentru verificarea atenției a fost preluat din cazărmile de pe teritoriul austro-ungar. Pentru indicarea acțiunilor paralele, povestitorii folosesc o formula simplă utilizând verbul *a lăsa* prin care fac trecerea la cealaltă scenă a acțiunii: „Să lăsăm copiii acolo, să vedem unchiașu ce-a făcut când a vânt acasă” (5, I, p. 101). Formulele finale sunt mai variate și mai complexe. Uneori, ele sunt alcătuite din două părți, finală propriu-zisă și o formulă prefinală, cu profil umoristic bine reliefat. În aceasta se descrie prezența povestitorului la nunta protagoniștilor, de la simpla atestare („Ș-am fost și noi la nuntă”) la participarea la ospăț („și-a format nunta cu ca-nainte, încât am băut și-am

mâncat și-am petrecut, dă sunt sătul și astăzi!") până la explozia ilariantă: „Veniră niște țigani și luară niște câlți. Io m-am fost ascuns aco după... soba-mpăratului. Și băgară în tun și dederă de veselie - tăiară mese, tăiară scaune, toate picioarele le băgară-n oale. Și făcură petrecere mare. Și când dederă să puște, pe mine m-or băgat cu câlții ei a aco și vup! cu mine aici naintea dumneavoastră!" (ibid., p. 79). În alte variante formula prefinală se încheie cu indicarea sursei **b.**: „Da eu i-am lăsat pe dânșii acolo bând și petrecând și-am venit și v-am spus povestea" (LXXVII, p. 62). Cea mai frecventă formulă prefinală indică pe scurt longevitatea protagoniștilor, ascunsă sub aceeași formulare contrastantă, corespunzătoare celei din formula inițială: „Și dacă n-or fi murit, și astăzi trăiesc!" (5, II, p. 86). Formula finală propriu-zisă, prin care se încheie **b.**, enumeră felurilele încălecări ale povestitorului, cea mai des întâlnită fiind: „Am încălecat pe-o șea/Și v-am spus dumneavoastră așa!" Ea e întregită uneori prin sistemul repetiției enumerative, arătându-se cum a încălecat povestitorul pe un fus, cui, roată, coasă, lingură scurtă, custură ruginoasă, cărbune, nuia, prăjină, apoi pe unele plante: secară, căpșună, rădăcină, mărăcine, sau chiar animale mici: rață, găină, cocoș, viespe (LXXVII, p. 66 - 71). Regional, se mai întâlnesc și alte formule care au o frecvență redusă. În Moldova nordică, se insistă asupra continuării nunții: „Ș-o rămas bând și mâncând/Și

chef domnului făcând" (5, I, p. 79). În Muntenia subcarpatică și în Transilvania sudică, apare o formulă prin care se indică în chip glumeț sursa **b.**, care în fond nu aduce nicio precizie: „Și de unde am auzit-o, v-am povestit-o" (ibid.). „De unde am auzit-o, de acolo v-am povestit-o" (81 a, p. 491). În Bihor, formula finală invită la corectarea povestitorului: „Cine-o ști mai lungă/Margă s-o ajungă" (5, I, p. 80), uneori dezvoltată: „Cine ști mai lungă, margî ș-ajungă. Cine ști mai lat, margă ș-o întreacă!" (28, p. 283). În Moldova nordică, sporadic prin Muntenia, formula finală se încheie uneori cu solicitarea unei recompense: „Apoi i-am lăsat pe dâșii bând și petrecând și-am venit la dumneavoastră, călare pe-o roată și v-am spus-o toată. Plătiți-mi-o" (LXXVII, p. 81). Ea pare a fi influențată de formula finală a baladelor din Muntenia și Oltenia prin care lăutarul cere „să-și ude gura", să capete „câte-o para" etc.

Alături de formulele inițiale, mediane și finale, în **b.** se mai întâlnesc o seamă de exprimări cristalizate, versificate pentru a contura cu mai multă pregnanță o însușire sau o scenă. Aceste formulări se repetă ca un clișeu ori de câte ori revine în acțiune personajul cu acea însușire sau scena respectivă. Expresiile cu funcție de epitet însoțesc eroii deosebit de proeminenți, masculini sau feminini: „Petrea Făt-Frumos șteblă de busuioc născut la miezu' nopții"; „Abrunca mândră și frumoasă/din țara femeiască/care din cosiță/floare-i cântă/caredin gură/aur și

mărgăritare-i curge!". Altele plasticizează unele situații-cheie. La drum lung, eroul își ia „comănac de jder". opinci de fier/și botă de oțel" sau „straie de primineală/și bani de cheltuială/și cal de călătorit". Cataclismul produs de un zgomot uriaș are dimensiuni stihiale: „Munții s-o cutremurat/și văile s-o tulburat/și pădurile-o picat!", iar mulțimea ereditată prin câteva coordonate de întindere cosmică: „Câtă, frunză pe pământ, și cetină pe copac și năsip în mare!" Cele mai multe apar în dialog. Voinicul se scuză față de zâna ce-l solicită să o aștepte: He-hc-hei! Dacă am un cal nebun/

și nu-l pot opri pe drum!" Adversarii se salută prin formule care incită la încăierare: Bună ziua, cumnate lăudate/

roade-mi-ai cioarecii-n spate!

— Mulțămăsc dumitale, zmeu sur/roade-mi-ai cioarecii-n e..." Tovarășii năzdrăvani sunt asociați la grup prin formule ce sensibilizează augmentația:

Hai, că unde-s doi, nu-s trei!" până la „... unde-s opt, nu-s nouă!" Auxiliarele solicitate de erou se precipită strigându-și mirarea și spaima: „— Ce-i, stăpâne, lumea o prăpădești/ori o togmești?

— Nici n-o prăpădesc/nici n-o tomăsc/îi bună așa cum îi!" Câteva formulări par rămășițe din descântece. Unele din ele chiar au atare eficiență: dafinul, părinte al fetei frumoase, se deschide și se închide la cuvintele ei: Deschide-te, dafine.

deschide-te, să iasă fata cea frumoasă, de băiat nesărutată, de vânt nebătută!" (5, II, p. 16). În **b.** despre semnificația numerelor, răspunsurile la întrebările diavolului se încheie cu formula „crați, drace!", care devine eficientă odată cu rostirea ei. În unele **b.**, apar cântece care dezvăluie soarta tragică a eroului. Tiu ierul confectionat din salcia crescută din Cenușereasa îngropată de impotoare cântă consecvent: Nu sufla, băiete, tare/Valeo, inima mă doare!" (5, I, p. 81 - 87). Dialogul ocupă un loc preponderent în **b.**, fiind utilizat nu numai pentru aducerea în scenă a personajelor, cu reliefarea conflictelor care îi opun, ci și pentru zugrăvirea stărilor sufletești, dezvăluirea frământărilor, îndeplinind deci funcție descriptivă. Pe alocuri, se întâlnesc chiar abuzuri în a prelungi dialogul, din plăcerea de a enumera toate stările, toate soluțiile posibile, în tendința de a le epuiza. În expunerea orală, el e delimitat de partea pur expozitivă prin particula verbală *zice (ice)*, la început, dar și în corpul replicilor, uneori chiar în chip abuziv, ajungându-se la un adevărat tic verbal. Formele repetiției apar din plin în variantele autentice. Pentru a se indica dimensiunile neobișnuite ale acțiunii, verbul e repetat de 3 - 4 ori la prezent, perfectul compus, mai rar la imperativ. Alteori, e repetat de 3 - 4 ori substantivul, uneori cu funcție verbală, pe când adjectivul și adverbul sunt repetate mai rar. La unii povestitori, substantivul, mai rar verbul, e repetat nu imediat, în consecuție, ci în corpul

frazei, pentru a atrage atenția asupra lui: „Odată era un *om* și el era foarte sărac, *omu'*, ș-ave șapte copii *omu'*”. ‘Câteodată, e repetată chiar propoziția în forma ei simplă: „Bucină le, și bucină le, și bucină le”. Între formele mai complicate ale repetiției, se întâlnește repetiția sinonimică („a *plecat* dracu', iar *s-a dus*”), mai des reluarea propoziției prin punerea la început a adverbilor *când, după ce, cum* („A venit cu el acasă. Și când a venit acasă, ce să vezi?”; „Și s-o pus la culcat. Cum *s-o pus la culcat*, nimică vorbă, o mărș oaia la dânsu...”)). Prin atare reluare, povestitorul insistă asupra aspectelor capitale ale acțiunii, pentru a fi reținute de ascultători, oferindu-i în același timp și un mic răgaz pentru a se gândi la continuarea iirului epic. Alte procedee stilistice caracterizează nu numai **b.**, ci și celelalte specii narative în proză: propoziția incidentă – cu funcție de paranteză, onomatopeele, interjecțiile etc. (5, I, p. 87 – 105).

Berbec **v.** Oaie

Bou. Potrivit *legendelor*, **b.** a fost creat de diavol din lut ca să poarte carul, dar a rămas neînsuflețit. „Dumnezeu i-a stupit și ei înviind a început a crește păr pe dâșii” (52, p. 24). **B.** erau încă sălbatici și Adam le-a dat drumul după ce a tras trei brazde. Diavolul îi prinde **b.** cu condiția ca Adam să-i dea lui „pe toți nepoții și copiii de la copiii tăi după ce vor muri”. Contractul a fost făcut pe lut (ibid., p. 37). În vremea potopului, era un **b.** care vorbea și care n-a vrut să intre în

corabie, zicând că el va înota 40 de zile. „Și-ar fi scăpat, dar i s-au pus păsările ceriului pe coame și l-au înecat” (ibid., p. 19 – 20). A fost binecuvântat pentru că a ușurat nașterea lui Iisus, l-a încălzit cu aburul, său și n-a mâncat tot fânul din iesle. La sfârșitul lumii, numai **b.** va putea rezista vântului năprasnic care se va ivi atunci (LIII, p. 279 – 280). Se află un **b.** care „paște o falce de iarbă pe zi și bea un iaz”, fiind îngrijit de evrei până la sfârșitul lumii. Atunci, evreii îl vor tăia și pe pielea lui se va da lupta decisivă dintre diavol și Și. Ilie (v. *Sfârșitul lumii*). După altă legendă, **b.** acela va fi tăiat în cer „și din sângele lui va ploua ploaie de foc și va arde pământul” (52, p. 1292).

În unele variante ale *basmului despre animale* AT 130, între animalele plecate în lume se întâlnește și un **b** „Fugit și el de răul stăpânului”. În vizuină, el se aciuează după ușă, iar când intră lupul cel șchiop, „boul i-a dat cu coamele” (18, p. 17 – 18), sau aruncă cu capul pe hoț în gura câinelui (81 a, p. 421). Prinsă la plug „cu fiu-său”, acesta o silește să termine peticul de ogor, dar vaca îl cumițește, arătându-i că stăpânul îl va duce în alt ogor „și iar ne dă la bice. Hai mai bine cât de încet” (69, p. 82).

B. joacă rol de căpetenie în *basmul* AT 532*, atestat numai în folclorul românesc. Variantele provin din toate provinciile țării. Copilul unui sărac este botezat de Dumnezeu care dăruiește finului o vițea năzdrăvană. Aceasta îi face un **b.** năzdrăvan care călăuzește toată cireada de vite.

Un împărat dă veste „că cine i-a ara lui o arie de aramă și i-a șamana și pân ce va asfinți soarele i-a aduce colaci calzi pe masă, acelaia îi dă fata, de soție”. Flăcăul se duce cu cei doi **b.** năzdrăvani, până la prânz ară ogorul de aramă, până la amiază seceră. Împăratul dă voinicului băutură adormitoare, dar un **b.** rage atât de tare încât îl trezește, iar celălalt **b.** Împinge soarele cu coarnele către răsărit, făcând o zi din trei zile. După ce face nunta, **b.** Îl învață să-i taie și să arunce coarnele unde vrea să-și facă scaunul de domnie: din carne „s-au făcut niște curți și niște ziduri mai dihai decât la împăratul” (52, p. 196 – 198). **B.** năzdrăvan fătat de vițeaua dăruită de Dumnezeu finului „păzia și ferea cirezile ca să nu le prindă și să nu le mănânce zmeii”. Când copilul a crescut, își caută cireada și zmeii i-o dau cu condiția să le lase lor darul de la botez. **B.** năzdrăvan, văzându-se singur, a început a mugi atât de tare, „cât văile s-au tulburat, munții s-au cutremurat, cetina de pe copaci jos au picat”, iar vacile l-au așteptat. Când zmeii îl cer din nou, **b.** „Au dat cu cornul cel stâng și le-au sfărâmat zmeilor ogrăzile, zidurile și curțile, și au dat și cu cornul cel drept și le-au făcut pulbere pe toate”. Apoi își găsește perechea năzdrăvană și cu plugul de fier ară lunca împăratului. După nuntă, duc cu carul zestrea fetei: toată averea împăratului. Când trec Dunărea cu carul „apa se despărțea înaintea lor și ei trece pe uscat, iar înapoia se tot împreună iarăși”. După ce mor, din cornul drept cresc „doi

pomi sfinți” care rodesc „fel de fel de poame” (79, p. 187 – 191). Unul din **b.** Învie stăpânul omorât de băutura viitorului socru lovind pământul cu piciorul, celălalt mută soarele cu coamele îndărăt spre răsărit. După moartea **b.**, din coarnele lor crește vie din care curge mereu vin. Soția trădează secretul unui armean care îl alungă pe soț în pădure, dar Dumnezeu cu Sâmpetru îl fac să-și recâștige averea și soția, punându-l să parieze cu armeanul că a doua zi, soarele va răsări de la apus, ceea ce se și întâmplă (81 a, p. 606 – 611). Un om sărac primește de la Dumnezeu doi **b.** roșii care se leagă singuri dacă le scutură funiile. Nu vrea să-i schimbe pe toată ciurda boierului și acesta decide ca să-i ia **b.** Dacă nu vor putea mânca într-o noapte tot fânul lui strâns pentru iarnă. A doua zi, „de-abia-i vede pe boi peste grămada cu gunoiu!”. Boierul cere să-i are toate țarinile lui într-o zi, altfel îi va lua **b.** Săracul adoarme pe brazdă după prânz, seara când se trezește, tot câmpul era arat și grăpat. „De-abia zărește boii într-o margină... Fuge câtu-n fuga mare la boi, și-i sărută: – Vai, boiuții mei!” Boierul îi dă toată averea celui sărac, el trebuind să-și părăsească curțile (5, II, p. 98 – 105). În variantele basmului AT 511 A, băiatul (uneori persecutat de mama vitregă) este ajutat de un **b.** năzdrăvan. Când îl ducea la păscut, **b.** Îi da cornul său drept din care mânca „ce inima îi poftea”. Fata cea mai mică a vitregei avea al treilea ochi neadormit în ceafă cu care l-a spionat pe băiat. Aflând că îl

hrănește **b.** din cornul său, decid să-l taie, dar **b.** Și băiatul fug în pădure. Aici, **b.** năzdrăvan se luptă succesiv cu doi **b.** grași pe care îi învinge, dar e răpus a treia oară de un **b.** slab (se luptă sau cu un bou cu coarnele de argint, cu coarnele de aur, învins de **b.** „Tăvălit”, sau se luptă cu un purcel de fier și un **b.** de fier, cu un lup, un urs și un leu etc.). **B.** îl învață să-i ia cornul drept care-i va da mâncare oricând, iar cel stâng cirezi de vite. Băiatul calcă consemnul și se uită în cornul stâng: ies „vite, cai, oi, câtă frunză și iarbă”. Nu le poate băga decât cu ajutorul diavolului, zmeului, lupului, cărora se promite când va fi mire (52, p. 189 – 193). În alte variante, băiatul îi ia numai cornul din care ies cirezile de vite (41, I, p. 409) sau scoate din urechea dreaptă mâncări, iar din cea stângă vaci și oi (82, p. 182 – 183). Un văcar are un **b.** năzdrăvan cu coarnele de aur care păzea singur cireada. Stăpânul lui face rămășag cu alt boier că văcarul nu minte niciodată. O fată trimisă de boier îl momește să taie **b.** cu coamele de aur ca să-i mănânce inima. Fata ia apoi coarnele și fuge, încât văcarul e prins cu minciuna (52, p. 1150 – 1151). Băiatul năzdrăvan, născut de obicei dintr-un bob de piper, primește la botez de la Dumnezeu și Sf. Petru o sabie miraculoasă și doi **b.** (două mere ce se prefac în **b.**). Când voinicul este omorât de impostor care îi ia fata scăpată de la balaur (AT 320), sau după ce soția necredincioasă îi fură sabia și este din nou omorât (AT 315), **b.** îl aduc la viață de fiecare dată. Fiind

aruncat Chipăruș în fântână, **b.** se fac „două păsărele” care îl scot bucăți din fântână, apoi aduc apă moartă și apă vie, îl întregesc și îl învie (52, p. 553 – 555). În alte variante, învierea voinicului e făcută numai prin puterile **b.** care „începu să lingă pe băiat, să sufle peste el... numaidecât căpătă viață” (35, p. 103).

Uneori, **b.** năzdrăvani se arată numai sfătuitori. Fiul unui împărat întâlnește într-o câmpie niște **b.** năzdrăvani care îl trimit la stăpâna lor din palatul de aur (LXXXIII, p. 344).

Metamorfozările în ipostază bovină sunt mai rare. Băiatul de la școala diavolului (AT 325) de îndată ce se întoarce acasă se prefacă într-un **b.** fără pereche pe care tatăl său îl vinde scump, după care fiul se reîntoarce în chip de om (81, p. 142 – 143). Când Pipăruș Petru trece prin pădurea lupilor „aruncă pieptenele jos și îndată se făcu un bou gras și având lupii ce înhăța, lăsară pe Pipăruș să meargă în pace” (60, V, p. 35). Fiul împăratului care eliberase moșneagul de aur (AT 502) este pârât de vizitiul care i s-a substituit că s-a lăudat că poate aduce o pereche de **b.** de aur. Moșneagul de aur îl ajută (LXXXIII, p. 501).

În *snoave*, Păcală primește de la frații săi invidioși un **b.** „Numa pielea și ciolanele”. Pe drum spre târg, oamenii îl conving că va avea preț mai mare dacă îi taie coada, urechile, coamele. **B.** piere sub o răchită care scârțâie și Păcală înțelege să vină marți după bani (82, p. 117 – 118). Hoțul iscusit fură **b.** Și calul unui măcelar, taie coada **b.**

Și o vâă într-o haltă. Măcelarul crede că s-a înămolit în baltă, trage de coadă și e convins că el a rupt-o (61, p. 3). În unele variante ale snoavei despre hoțul iscusit (AT 1525), hoțul fură un **b.** de la plug, îi taie coada și o vâă în anusul celuilalt **b.** Plugarii cred că l-a înghițit acesta (S. 5307 - 310). Cel care vrea să mărturisească popii că i-a furat **b.**, îl divulgă că toți copiii cu părul roșu sunt ai popii (S. 5316). Furtul **b.** divulgat de fratele mai mic este interpretat de cel mai mare ca petrecându-se numai în vis (S. 5370). Bărbatul socotește că are aceeași soartă ca și **b.** de a petrece afară, în frig și noroi, în vreme ce nevasta și pisica stau la căldură (S. 3415). Nașa îi spune bărbatului revenit că vițelul de după cuptor (finul ascuns) a supt tot laptele. Bărbatul îl ciomăgește zdravăn, în timp ce finul-țigan mugea din răspuțeri (S. 3470 A). Prostul plecat la târg cu doi **b.** îi dă pe un car etc. (AT 1415; XV, p. 89 - 91).

Brad. Potrivit *legendelor*, **b.** are cepuri de când lupul creat de diavol a alergat după acesta să-l mănânce. Dracul a intrat în trunchiul **b.**, lupul după el. Ca să scape de urmărire, dracul astupa găurile pe unde ieșea din **b.** cu bucăți din coarneau sale. Acestea s-au prefăcut în cepuri (18, p. 10). După alte legende, cepurile provin din cuiele bătute de diavol. Dumnezeu a luat moara diavolului în chirie „pân va cădea frunza de pe brad”. Văzând că aceasta nu mai cade, diavolul a bătut o mulțime de cuie de fier în **b.** ca să se usuce, dar Dumnezeu a orânduit ca din aceste

cuie să crească crengi cu ramuri verzi (52, p. 199 – 200). Diavolul a fost invidios că **b.** a ieșit atât de frumos din mâna lui Dumnezeu și l-a străpuns cu piroane ca să-l urâțească. Dumnezeu a lăsat ca aceste piroane să dea ramuri verzi (99, III, p. 303). Un **b.** mic a ascuns pe Maica Domnului, acoperind-o cu ramurile. Ea l-a menit să fie „tot verde și frumos și să se bucure lumea când îl va vedea și de atunci bradul are în vârf cruce” (52, p. 649).

În *basme*, **b.** reprezintă una din ipostazele eroului metamorfozat ca să scape de urmăritori sau persecuții. În cele mai multe variante ale basmului despre copiii cu părul de aur (AT 707), din mormântul copiilor cresc „doi brazi frumoși” care noaptea redeveneau copii și se duceau la mama lor să sugă (86, p. 93). Uneori, **b.** sunt de aur (99, IV, p. 73) și lovesc cu crengile pe impotoare. Din fata omorâtă de impotoare (AT 408) crește un **b.** „Din sângele păsărelei cresc la fereastra împăratului un brad înalt și frumos” (41, I, p. 311). Fugarii din casa diavolului (AT 313), ca să scape de urmărirea dracilor, se prefac într-un **b.** cu o pasăre de aur în vârf. Dracii se minunează și se întorc (7, p. 212).

Broască. După *legende*, **b.** a ajutat la facerea pământului pe Dumnezeu care i-a poruncit „să care apă cu gura și să care țărână pe niște beldii de urzică. Ea tot a cărat până s-a făcut pământul destul de mare”. De atunci a rămas **b.** sfântă (52, p. 971). Ea a fost trimisă de Dumnezeu în fundul

apelor să caute pământ. După multe căutări „s-ntors îndărăt aducând o țâr' de pământ în gură” (LXI, p. 24; **v. Facerea lumii**). De asemenea, ea a descoperit izvoarele pământului, de aceea **b.** e sfântă și când moare nu putrezește (ibid.). La început, ea a fost femeie. Murindu-i copilul, ea l-a bocit mereu prin buruieni și Maica Domnului a făcut-o **b.** (52, p. 972). Ea se naște din scoica ținută în casă în noaptea de Paști (LIII, p. 284). Când au scăzut apele potopului, Noe a uitat să despiedice **b.** Și vrabia. Văzându-se singure, **b.** s-a lățit pe mare, iar vrabia s-a urcat în spinarea ei și așa au ajuns la mal. De atunci, **b.** Și vrabia sar când merg (38 **b**, VII, **f.** 482, Șocariciu-Ialomîța). După o seamă de variante, **b.** a consolat pe Maica Domnului la moartea lui Iisus: a avut și ea „nouă brotăcei” pe care i-au călcat „carele mocănești”, scăpând doar unul. Fiindcă aceasta a făcut-o să zâmbească, Maica Domnului a binecuvântat-o să nu se descompună după moarte ca alte viețuitoare (99, II, p. 58 - 59). În alte variante, **b.** e binecuvântată ca atare fiindcă a adus vestea răstignirii de la Ierusalim (48, p. 155, 23, 26, 31, 34, 61). **B.** se află la izvoare, pentru că acolo a găsit-o Dochia când a împietrit și prezența ei e indiciu de izvor apropiat (52, p. 971).

În *basmele despre animale*, **b.** e înfățișată ca animalul cel mai fricos. Iepurele, disperat că e urmărit de toți, vrea să se înece, dar observă că **b.** sar în apă la venirea lui (A T 70) și renunță la sinucidere (5, I, p. 134). **B.** salvează de la înec pe

omul ce îi promite că nu va uita binele făcut (AT 155), dar după ce îl scoate pe mal, la sfatul vulpii, se poate convinge „că binele făcut se uită” (38, p. 88 – 90; **v. Vulpe**).

În *basme*, viitoarea soție a fiului de împărat e uneori metamorfozată în **b.** (AT 402). Plecând în căutarea mireselor, cel mai mic se oprește la un lac unde o **b.** Țestoasă se ținea de nuiua lui. Farmecul e curmat de cuvintele lui: „asta să fie logodnica mea”, când **b.** se dă de trei ori peste cap, prefăcându-se într-o „zână gingașe, și plăpândi, și frumoasă” (41, I, p. 34). În altă variantă, feciorii își caută norocul acolo unde le cad săgețile. A celui mai mic a căzut într-o baltă și **b.** se ține după el. Ziua era **b.**, iar noaptea se prefăcea în față fără seamăn de frumoasă, în cele din urmă, ea scapă de blestem (52, p. 666 – 667). Uneori, soțul aruncă în foc pielea de **b.**, ceea ce va provoca invidia împăratului, care, văzându-i o soție atât de frumoasă, caută să-l piardă prin sarcini extraordinare (LXXXIII, p. 261). O fată de împărat e blestemată să stea în piele de **b.** De la nuntă mai avea 19 zile până la ispășirea blestemului. Soțul nu mai are însă răbdare, îi arde pielea, ea se preface zmeoaică și fuge „în cetatea mea de sticlă cu iarba de mătase” (52, p. 992).

B. are proprietăți curative. Fratele orbit (AT 613), după ce și-a recăpătat vederea, vindecă fata împăratului cu apă în care a fost scăldată „broasca care-i sub piatra cea mare de lângă poarta împăratului” (34, p. 269). Alteori, numai **b.** de sub

pristol poate fi de leac în chip magic. **B.** va fi tăiată și fata împăratului „va lua împărtășania din ea „(LXIV, p. 65) sau se va scoate din această **b** „Sfărâmătura de pască din ea și dând-o fetei s-o mănânce, aceea va fi sănătoasă” (60, I, p. 25).

Ca aliment, **b.** trezește repulsii enorme, de aceea ea e mâncată numai de draci sau de Mama Pădurii. La moara dracilor, în timp ce Păcală își frige slănina, un drac i se alătură cu o broască în frigare pe care o atinge mereu de slănină: „Măi drace, nu-mi spurca slănina, că tu-i păți rău”. Dracul nu se astâmpără și Pepelea îl orbește, lovindu-l cu slănina înfierbântată „de i-au plesnit zgâiții” (79, p. 16). În pădure, eroul frige un porumbel, iar Mama Pădurii o **b.**, strigând: „cine frige porumbu, a mânca broasca, cine frige broasca, a mânca porumbu” (5, I, p. 479).

Repulsia față de **b.** se oglindește și în câteva *snoave*. Plecați la vânătoare, românul mănâncă merindea turcului și pune în loc o **b.** (S. 5576). e

Cal. După *legende*, **e.** a fost creat de Dumnezeu „să slujească ghidul omului”. A fost totuși blestemat să nu se sature niciodată, sau numai în ziua de Ispas (LIII, p. 280). După altă legendă, **e.** a fost făcut de diavol din lutul scos de pe fundul apelor. Fiindcă nu era însuflețit, s-a vârat în el fratele diavolului (52, p. 143 – 144). Când Maica Domnului năștea „în coșarea vitelor lui Moș Crăciun”, **e.** nu s-a liniștit nicio clipă „a sta cu botul prin iesle să mănânce” și a fost blestemat „să nu mai aibă saț” (92, p. 18). A fost

încălecat întâi de Eva. „De atunci carnea de **e.** e spurcată” (99, V, p. 247). Negru Vodă n-a putut alunga pe tătari până ce a intrat herghelegiu la craiul unguresc de la care a primit un mânz „flotocos și alb ca oaia” și cu aripi în păr. Cu el a zburat Negru Vodă peste tătari ca să-și conducă oastea împotriva lor, înfrângându-i pentru totdeauna (65, p. 59 – 63). Ștefan cel Mare a avut un **e.** care trăiește și azi, „paște prin păduri, da cine-l poate prinde?” (12, I, p. 542).

În *basmele despre animale*, **e.** e în stare să insufle teamă leului care se retrage văzându-l (LXXIX, p. 23). În disputa dintre șarpe și om (AT 155), **e.** Ține partea șarpelui, spunând omului: „Să te mănânce, că n-aveți credință. Stăpânul meu a încălecat pe mine de când eram de 2 ani și l-am purtat cum i-a fost drag... Acum, trecând prin ăst noroi și eu fiind bătrân, căzui aici. El... a descălecat după mine, ș-a luat șaua și frâul din cap și mi-a dat o sută-n cap. M-a lăsat să mor aici” (92, p. 54 – 55). **C.** bătrân e destinat fiarelor să-l mănânce. Auzind hotărârea stăpânului, **e.** Îl roagă să-l hrănească 6 săptămâni cu miez de nucă și lapte dulce ca să-și recapete puterile. Apoi pleacă în pădure unde întinde o plasă și se ascunde în vizuina unor lupi. Toți lupii și toate vulpile se adună să-l sfâșie, el sare și fuge, momindu-i pe toți în laț, unde au fost prinși de stăpânul lui (18, p. 21 – 22). Uneori, el se asociază cu animalele în călătorie (AT 210) și rupe cu copita dinții hoțului (81 a, **d.** 421).

În *basmele fantastice*, **e.** năzdrăvan este cel mai de seamă ajutor al protagonistului. Rolul său este multiplu. El e cel care îl poartă pe stăpân la depărtări mari, de cele mai multe ori fiind unicul lui tovarăș. Apoi el participă la lupta cu adversarul, învingând **e.** acestuia. Uneori, intervine chiar împotriva dușmanului. El îl hrănește pe stăpân, furnizându-i pe deasupra hainele necesare și altă recuzită miraculoasă. Dar mai presus de toate, **e.** se dovedește un sfătuitor prețios care oferă stăpânului soluția cea mai nimerită pentru a ieși din impas. **C.** năzdrăvan este obținut în genere pe patru căi: naștere miraculoasă, prin degustarea unor alimente cu însușiri germinative (măr, pește, anumite buruieni), regăsirea calului de mire al tatălui, prinderea **e.** când paște holda sau fură merele din pomul miraculos și, în sfârșit, obținerea mânzului năzdrăvan prin păzirea iepei în trei nopți. O iapă bătrână de 105 ani este hrănită cu fărâmiturile de la bucătăria împăratului. Gustând din spălăturile ceștii din care a băut împărăteasa poțiunea germinativă, ea naște la 11 luni „un mânz tot numai cu părul de aur” (5, I, p. 261). În multe basme, fiul cel mai mic al împăratului, de obicei sfătuit de o babă, cere **e.** tatălui său de când a fost mire. Recunoașterea lui se face de obicei prin proba de jăratec. Feciorul ia o căldare de jăratec și o pune între **e.** Vine un **e.** slab „nenorocit! Să fi suflat așa olcăcă-nspre el, cădea jos. Se duce să mănânce jar. Da’ el cu frâu-n cap: poc!” Dar după

ce se satură de jăratec și eroul îi pune frâu-n cap, **e.** se preface într-unul frumos care îl invită să încalece. Avându-l în șa, **e.** Își răzbună loviturile primite, aruncându-și stăpânul în înălțimi sau urcându-se cu el în nori, la soare și în lună. La coborârea pe pământ, e, îl întreabă cum s-a simțit: „dacă mai ședeai numai două minute, muream!

— Și tu, dacă-mi dideai cu frâu-n cap mai tare, și eu mă prăpădeam” (5, II, p. 290 - 291). Alteori, recunoașterea **e.** de mire al tatălui se face cu ajutorul frâului său care trebuie să se potrivească numai lui. Fiul cel mai mic îl încearcă pe rând la **e.** albi, apoi la **e.** roșii și la **e.** negri, dar nu se potrivește niciunuia. Când se întoarce, lovește din nebăgare de seamă cu frâul în țeasta unui **î.** de pe gard și „îndată stete dinaintea lui un mânzoi de cei răi, păroși, cum sunt la țigani, cu pielea și cu oasele”. Dar când stăpânul îi duce ovăz, **e.** îi cere „o covată de jeratec” de trei ori. Nici nu bea apă din găleată, ci „sare în fântână, be, se scutură o dată și sare afară... și când stete pe pământ, era luciu și neted, sclichind ca cel mai fain parip împărătesc” (7, p. 6 - 7). Simpla scuturare a frâului însoțită de o formulă invocativă e suficientă pentru a găsi **e.** de mire al tatălui: Țu-țu-țui, căluț de strige... De când tata s-o-nsurat / Nu te-ai gătit de culcat?” **C.** apare îndată și cere „dă-mi trei zile ovăs și trei zile jărat” (5, I, p. 385). **C.** năzdrăvani care pasc holda sunt prinși de Cenușotcă cu ajutorul unui șoarece care îi dă căpestrele în mână. Ca să poată pleca, **e.** Își lasă

amanet căpăstrul miraculos: „când îi avea nevoie de mine, să scuturi numa de căpăstru-ăsta, că eu vin și Ț-ajut”. Când vrea să participe la luarea coroanei așezate pe un stâlp, Cenușotcă scutură căpăstrul de aramă „odată fu un cal de aramă” care îi oferă „haine de aramă” înainte de a pleca. În chip similar sunt chemați **e.** de argint și **e.** de aur (5, II, p. 235 - 250). Alteori, **e.** prinși îi dau voinicului câte un fir de păr prin care pot fi chemați la nevoie (LXXXIII, p. 332). O formă ciudată a prinderii **e.** năzdrăvan este deschiderea camerei interzise. Băiatul, intrat servitor la niște bătrâni ai căror ochi au fost luați de iele, este prevenit de aceștia să nu caute într-o cameră. În absența lor, o deschide și zărește „un cal de aur, îmbrăcat într-o piele de urs și frâul într-o piele de șarpe. Calul mânca jăratric și băliga galbeni”. Când îl scoate afară, nechează puternic și se duce cu el să sară peste glodul întins până la fata împăratului, așezată în foișor. Bătrânii îl sfătuiesc la plecare: „calul să nu-l dai de sub tine nici când îi merge la cununie, nici când îi sta la masă și oriunde te-i afla, nici ziua, nici noaptea... până nu vei avea staulul tău și moșia ta” (79, p. 40 - 42).

C. năzdrăvani mai pot fi câștigați prin puterea de a-i stăpâni călare. Trecând prin pădurile de aramă, argint și aur, voinicul rupe câte o frunză și apar pe rând **e.** de aramă, de argint și de aur. Aceștia sunt atât de puternici, încât numai suflând asupra **e.** voinicului „l-au băgat de doi stânjeni în pământ”, apoi de opt și zece stânjeni. Voinicul îi încalecă

îndată. **C.** de aramă „o zburat cu dânsu de 12 ori înaltu cerului și de 12 ori s-o băgat în creile pământului”, fără să-l poată arunca jos. Atunci îl recunoaște stăpân, jurând pe paloș și dându-i un frâu: „Când ȝ-a hi limba mai amară, scutură frâul iesta, c-am s-ajung eu la tine”. La fel sunt supuși **e.** de argint și de aur (5, I, p. 386 – 389). Uneori, **e.** năzdrăvan este captiv și se roagă de voinic să spargă zidul ca să-l elibereze (LXXXIII, p. 344).

C. de la iapa năzdrăvană se obține prin păzirea ei în trei nopți, adică trei ani în calendaristica basmului (**v. Iapă**). Ca să-l înșele pe viteaz, baba adună inimile celorlalți mânji într-unul singur care are înfățișarea cea mai urâtă. Sfătuit de animalul ajutător din ultima noapte sau de un șoarece, feciorul alege mânzul cel mai urât carele dovedește a fi năzdrăvan, putându-l purta „ori ca gându, ori ca vântu”, fără să mai fie ajunși de **e.** zmeului obținut de la aceeași babă. În timpul fugii, e „Vorbesc laolaltă – că era frați caii – Dă-te cu spinarea-n vale să pice zmeul alb de pe tine să se facă prav și vină jos” (5, II, p. 284). Mânzul năzdrăvan mai poate fi fătat de un ȝânțar de la Marea Albă, dar o dată la șapte ani. Mânzul fătat de acesta e atât de mic, încât „abia îl vedeai... Dar pe câți pași făcea, pe atâta tot creștea” (7, p. 156; **v. Țânțar**). Iapa năzdrăvană șade în fundul mărilor unde „fată de trei ori pe zi... în gura unui șarpe”. Voinicul aruncă în gura șarpelui câte o oaie ca să scape un mânz. Mânzul obținut de zmeu avea un picior mâncat de șarpe, voinicul însă are grijă să

arunce în gura șarpelui mai multe oi și vite și iese cu un mânz întreg cu care nu-l mai poate ajunge zmeul ce i-a răpit soția (51 a, p. 178). **C.** își poartă stăpânul la depărtări mari cu viteza dorită. Pus să aleagă între „ca gându, ori ca vântu”, Drăgan Cenușă alege calea intermediară: „Dacă om mere ca vântu, ne prăpădim. Dacă-om mere ca gându, tot la fel! Însă merem lin ca vântu-tremurând pământul” (5, I, p. 211). Viteza desfășurată e de obicei consecința conformației speciale a **e.** El poate avea astfel două sau nouă inimi, uneori chiar mai multe, apoi șapte sau opt picioare, 14 spline, după cum poate fi cu aripi de la 4 la 12 sau chiar mai multe. Uneori, el are „un corn în frunte” pe lângă cele 24 aripi (3, p. 342). **C.** au chiar câte o dimensiune spirituală. Abrunca, stăpâna țării femeiești pune pe băiat să-i îngrijească cei trei e „Un cal ca doru, unu ca gându și unu ca vântu!” (5, I, p. 390). **C.** dispune și de o seamă de ustensile de care va avea nevoie stăpânul său în lunga-i călătorie. Astfel, la indicația **e.**, feciorul bagă mâna în urechea dreaptă „și scoase niște frâie de strălucă, și înfrână calul; și bagă mâna și în urechea stângă și scoase și pentru el haine” (3, p. 342). Din urechile **e.** sunt luate obiectele care, aruncate de fugari, se prefac în obstacole: gresia-munte, peria-pădure (41, I, p. 26).

Mai proeminent este rolul de sfătuitor al **e.** Adesea, eroul este atât de pasiv în ceea ce întreprinde, încât inițiativa aparține în întregime sfătuitorului cabalin. Îndeosebi în tipurile AT 314,

514, 530 și 531, protagonistul basmului se călăuzește după indicațiile **e.** Când pericolul este iminent, **e.** se pricepe să-l ascundă. Intrând în țara „strigelor și a măiestrelor” feciorul împăratului e învățat de e „Să te faci un purece și să te afunzi în gura mea, în fund, într-o măsea bortoasă, că acolo nu te va afla să te mănce” (7, p. 8). În călătorie, **e.** îi deslușește semnificația detaliilor peisagiste. Mușuroiul din zare, peste ape, este tocmai împărăția căutată la care îl duce **e.** printr-un salt. Obiectele găsite au de asemenea semnificații opuse, ceea ce mărește enigma. Găsind o aripă de pasăre, o cosiță de femeie, feciorul nu știe ce să facă, dar **e.** îl avertizează: „De vei ridică-o, ți-a păre rău, de nu vei ridică-o, încă ți-a păre rău, deci le-o că a fi cum a vrea Dumnezeu” (ibid., p. 10). Când trec prin pădurile de aramă, argint și aur, voinicul nu se îndură să treacă „până nu rump o pană din pădurea asta s-o pun în chivără me s-arat și eu... pe unde-am umblat.

— Rumpe-o, zău, stăpâne, da din tine iese fum și din mine iese foc” (5, I, p. 386). Când prezența lui încurcă desfășurarea acțiunii, **e.** știe să se prefacă într-un obiect care nu mai atrage atenția. Ajunși la cetatea căutată, **e.** se prefacă căpățână de **e.** sau un simplu „ciolan”, iar când stăpânul va avea nevoie, e suficientă atingerea căpățânii cu frâul (7, p. 10) sau scuturarea frâului (5, I, p. 391). **C.** îl învață pe voinic cum să prindă cele trei păsări de aur, să aducă pe Ileana Cosânzeana, operație dificilă pentru care **e.**

solicită „faurii... de oțel... să mă potcovească cu strămoșul oțelului ca să pot sui muntele de glaje” unde locuia aceasta, apoi curtea ei (7, p. 11 – 13). Harap Alb se dovedește un neajutorat care aproape la fiecare sarcini primită trebuie să fie sfătuit de e. Când i se dă să aleagă inul de mac, el se duce la e „Năcăjit și plânge” și acesta îi aduce aminte că are aripa furnicii. Scena se repetă când trebuie să consume mâncările și băuturile, să aducă pielea zmeului cu pietrele prețioase, să ghicească soiul vinului, capătul de la tulpină al bețelor, din ce neam se trage împăratul, care e fata împăratului din cele două îmbrăcate la fel, încât e. nu se poate opri de a nu-l probozi „Tot plângând vii la mine de câte ori vini” (XV, p. 293). Când fata pleacă îmbrăcată ca băiat (AT 514), ea e sfătuită de e. să nu se sperie de tatăl prefăcut în urs, întocmai ca în *Harap Alb*, apoi în balaur cu „nouă capete”. În continuare, fata e sfătuită de e. cum să ia curmalele din grădina ursului, apă vie și apă moartă de unde „se bat munții-n capete”, zimbrul cu stea în frunte (5, II, p. 160 – 166), să ajute pe zmeul care i-a promis e. năzdrăvan, să schimbe florile ei veștejite cu cele verzi ale zmeului, să prefere grajdul cu cai grădinii cu flori și să aleagă sabia ruginită și nu arme cu podoabe (41, I, p. 21 – 22). C, învață pe băiat chiar cum să îmbrace hainele scoase din urechea stângă, apoi cum să se poarte ca argat la zâne ca să le poată fura hainele. După ce intră slugă la grădina împăratului, e. strică toată grădina, încât a treia

oară nu mai poate fi dreasă tocmai pentru ca fata cea mai mică a împăratului să se îndrăgostească de stăpânul lui (41, I, p. 124 – 128).

C. năzdrăvan participă în chip decisiv la lupta stăpânului său cu adversarii. În timp ce voinicul se luptă cu zmeul, **e.** său se încaieră cu cel al zmeului și odată cu decapitarea acestuia „căluțu lui când l-o prins odată pe calu zmeului și când l-o izbit odată de pământ, o crăpat drept în două” (5, I, p. 216). Uneori, **e.** singur luptă cu adversarul care a omorât pe stăpânul său (AT 303): „calu, când s-o zvârlit, și când l-o prins odată pe viteaz și când l-o trântit de pământ, l-o făcut în nouăzeci și nouă de bucăți. Ș-atunci s-o dus până-n creile pământului unde-o găsit pe stăpân-su... și l-au scos de-acolo ș-au suflat pe dânsu”, înviindu-l (ibid., p. 263). Baba fermecătoare care a omorât pe fratele voinicului e constrânsă de **e.** să divulge unde l-a îngropat: „...ș-o prins-o de după cap... și când o prins a rupe din babă...” (ibid. p. 265). **C.** zmeoaicei este învins prin obstacolul pe care i-l creează **e.** năzdrăvan al voinicului care „țapă apă fără fund din copite”: oricât aruncă „pară de foc pe nări” **e.** zmeoaicei ca să usuce locul, nu poate. Sarcina de **a.** aduce herghelia de iepe pentru a fi mulse spre îmbăiere (AT 514) implică o luptă mai dârză cu armăsarul ce conduce herghelia. De aceea, la sfatul **e.**, voinicul îl blindează cu nouă piei de bivol, lipite cu rășină. Când încep lupta, **e.** mușca din carnea armăsarului, pe când acesta rupea din pieile ce îl căptușeau, încât la urmă se declară învins (5, I, p.

489 - 490). Adesea, suflul **e.** este omnipotent. Când oastea împăratului adversar cotopește țara, Cenușotcă singur i se opune „calu lui numa de suflă cu un: abur și armata lui căzu jos!” A doua oară, „calu lui numa de suflă - da nu așa tare - armata lui rămase-ncremenită, nu: mai putu mișca nimica” (5, II, p. 256 - 258). Când eroul trebuia, să se îmbăieze în laptele fierbinte al iepelor, **e.** lui îl potrivește suflând „penarea de ger, cât laptele rămâne numai călduț, cum e mai bun de scăldat”. După ce stăpânul său iese din baie, e „Suflă iarăși cu narea de foc” înfierbântându-l, încât împăratul, când intră în el, moare pe loc (7, p. 15). Cumnații lui Cenușotcă sunt înfierați pe spate de potcoava **e.** său (AT 530 A) pentru a putea dovedi apoi că el a procurat lecurile miraculoase (42, p. 519). **C.** pot face pază în jurul tâlharului spânzurat, dar fata, care are curajul să-i ia inelul din deget, duce după sine toată herghelia (52, p. 685). **C.** dăruit de Dumnezeu și Sf. Petru ca nași îl poartă în desagi pe băiatul tăiat bucățele de zmeul îndrăgostit de mama lui (AT 510) tocmai la Sf. Duminică, unde se află apa moartă și apa vie, pentru a-l învia (52, p. 911 - 913). Pentru a-și ajuta stăpânul, **e.** se preface în șoarece și roade ața cu care era legată cheia de gâtul zmeoaicei (5, 1, p. 489). Altă dată, **e.** se preface călugăr ca să ademenească fata în corabie (LXXXIII, p. 512). Uneori, omul e pedepsit să rămână **e.** până îl va încăleca cineva (83, II, p. 50). Vâlva învinsă în luptă devine **e.** de îndată ce biruitorul îi pune

căpăstrul în cap (83, I, p. 15). În unele variante ale basmului AT 563, Dumnezeu dăruiește celui plecat să-l caute un **e.** care se bălega bani (LXXXIII, p. 864). Între darurile miraculoase pe care omul sărac le obține cu ajutorul mărgelui (mesei) năzdrăvane este și un **e.** care înconjura într-o clipă, de trei ori, pământul (ibid., p. 865). Un atare **e.** servește și pentru măsurarea vitejiei. Măzăran ajunge la o stavă de **e.** unde i se dă armăsarul de 99 ani cu 99 de inimi ca să ocolească lumea de trei ori. El face ocolul, dar armăsarul moare, fiindcă au crăpat inimile (**v.** *Probele puterii*). Măzăran îi mănâncă inimile și devine de 99 de ori „mai tare decât cum o fost” (5, I, p. 471). **C.** năzdrăvan poate fi chemat scuturând un fir de păr din capul fetei de împărat care s-a însoțit cu voinicul (52, p. 1158). El se arată recunoscător chiar redus la o căpățână de **e.** Fata moșului cea cuminte îngrijește în casa din pădure o căpățână de **e.** La miezul nopții, vine un cap de **e.** care cere fetei să-l treacă pragul, să-i dea de mâncat și să-i caute în cap. Fata e răsplătită (52, p. 213). Uneori, eroul primește de la împăratul invidios (AT 465) sarcina de a aduce armăsarul „din fundul mării”. Acesta vine când șuieră din frunză soția voinicului și omoară toți **e.** Împăratului (52, p. 672).

Uneori, **e.** are numai însușiri malefice. Iapa unui popă fată un mânz „șolomonar și cum s-a ivit el pe lume... au secat de tot izvoarele”. Ca să-și piardă „puterea cea năzdrăvană de șolomonar”, mânzul va trebui gonit în galop în jurul satului tot

timpul cât stă popa în biserică duminica și atunci „vor începe izvoarele a slobozi apă-n fântâni” (60, I, p. 25). Ca să-și omoare nora, împăratul trimite în dar doi **e.** fermecați, care petrificau pe cine îi încăleca. Vilis îi taie în bucăți (81, p. 83).

Metamorfozările în **e.** reprezintă în genere un mijloc de pedepsire. Un băiat sărac intră slugă la diavol care îi dă să lucreze cu un **e.** Fiindcă a strigat **e.** „De!” împotriva interdicției, acesta a devenit imediat om (52, p. 357). Omul bogat este prefăcut de D-zcu și Sf. Petru în **e.** pentru că nu i-a primit la ospăț, deghizați în săraci, plăcându-i a fi înconjurat numai de bogați (ibid., p. 374). Feciorul cel mare al unui sărac este făcut, la locuința lui, popă de către Dumnezeu, dar fiindcă nu vrea să-l primească în curte, popa e prefăcut **e.** Și dăruit unui țigan să-și care cărbunii cu el (5, II, p. 480 – 484). Suflul fetei care s-a spânzurat a fost prefăcut în **e.** de către necuratul și pus mereu la căraușituri (52, p. 1284). Strigoaica poate preface în **e.** pe ucenicul aflat dormind, dacă îi pune căpăstrul în cap. Prevenit de o babă, ucenicul de fierar nu doarme și îi pune ei căpăstrul în cap, prefăcând-o iapă cu care aduce lemne (ibid., p. 862). Vrăjitorul prefăcut lup înghite **e.** voinicului, slujindu-i apoi de **e.** (81, p. 195).

În vechiul sistem al pedepselor, **e.** aveau un rd important. Frecventă este pedepsirea prin legarea de cozile **e.** Impostorul care a pretins că a omorât balaurul este legat „de coadele a doi cai

neînvățați și dându-le drumul l-a rupt în două” (41, I, p. 295). Alteori, trupul este tăiat în bucăți și pus într-un sac găurit, alături de un sac cu nuci, puși pe doi **e.**, încât „unde pica nuca, pica și bucățica din trupurile lor” (86, p. 327; **v. Pedepse**).

În întrecerile cu dracul (zmeul) cel prost, apare și ducerea unui **e.** În spate în jurul lacului (AT 1082); voinicul câștigă purtându-l între picioare (XV, p. 96; **v. Întreceri fugă**). Constantin, blestemat de maică-sa să n-aibă odihnă în pământ până nu-i va aduce fata (AT 365), iese din groapă și încalecă pe mormântul prefăcut în **e.** (60, IV, p. 66).

Într-un *basn-snoavă*, dracul se răzbună pe o mireasă care îl înjura, intrând în ea în ziua nunții și dând un vânt de sare acoperișul casei. Nașa pune rămășag pe **e.** mirelui pe care îl câștigă (52, p. 781 – 782). În *snoavele* propriu-zise, e luată în derâdere predilecția ȝiganilor pentru **e.** Astfel, bostanul e; luat drept ou de **e.** Și clocit de femeie, iar iepurele, stârnit de bostanul plecat pe coastă, mânzul care a ieșit din ou (52, p. 769). **C.** vândut de ȝigan nu mănâncă fier și omul nu-i poate pune frâul (S. 4932). Când li se fură **e.**, judecătorul le dă dreptate păgubașilor dacă ghicesc ce are el în buzunar (S. 4973). Hoțul încalecă în glumă **e.** Și dispăre cu el (S. 5304, 4926) sau se duce călare sub pretextul de a-i aduce celălalt **e.** pe care i l-a furat, dar nu se mai întoarce cu niciunul (S. 5313). Hoțul mărturisește că a furat doar un căpăstru de care se ținea o iapă cu mânzul după ea (S. 5315).

Cel prins asupra furtului mărturisește că numai doi erau **e.**, celelalte iepe (S. 5319). Hoțul se dă de gol când nu știe cu care ochi nu vede **e.** furat (S. 5320), sau mărturisește că i-a stat în drum și a vrut să sară peste el, dar tocmai atunci **e.** a pornit cu el (S. 5321), sau că a căzut din copac în spatele **e.** care îl urmărea mereu (S. 5324). A furat **e.** din curtea bisericii pentru că îl credea fără stăpân (S. 5325). A fost închis pentru că a găsit un **e.** Înainte de a-l fi pierdut stăpânul (S. 5326). A furat **e.** unuia care dormea fiindcă n-a vrut să-l deranjeze din somn (S. 5329). Când găsește o potcoavă, fură și **e.**, dar e prins și ciomăgit (S. 5452, 5454). **C.** vopsit în verde își pierde identitatea de îndată ce ploaia spală vopseaua (S. 5702). **C.** țiganului moare de foame și stăpânul se răzbună, bătând iarba cu barosul (S. 5718). Omul plecat cu **e.** să-l ajungă pe cel ce i-a luat de la soție scroafa și carul cu boi, îi dă hoțului să țină de **e.** Acesta îi taie coada și o înfige în drum, apoi îl convinge pe păgubaș că a intrat **e.** În pământ (12, I, p. 420 - 421).

Cămașă. După o *legendă*, altițele **e.** femeiești au fost făcute de diavol, dar nu știa unde să le așeze. Dumnezeu le-a pus pe umeri (52, p. 9). Împotriva ciumei sau holerei, se confecționează o **e.** anume, „cămașa de izbândă”. O femeie - adesea mai multe - fac o **e.** Într-o singură noapte. De seara până în zori torc cânepa, țes pânza, o croiesc și cos **e.** O pun într-un par la marginea satului, având putere apotropeică. De obicei, tot

satul trece pe rând prin gulerul cămășii ținută de un om, ca să nu fie atinși de molimă (LXV, p. 331 - 332). Solomonarii se nasc îmbrăcați într-o **e.** de piele. Părinții o îngroapă la naștere, dar șolomonarul, după ce crește, o dezgroapă, căci ea îi dă puterea asupra balaurilor (XXXI a, p. 143).

În *basme*, **e.** e încărcată cu felurite însușiri magice, nocive sau binefăcătoare. În variantele basmului AT 653, mama celor trei frați, Serilă, Miezilă și Zorilă (**v. Murgită**) face câte o **e.** Într-o singură noapte, reținându-i ca să le-o dea. Astfel ei sunt adormiți de **e.**, se trezesc și se iau la bătaie, până ce mama lor le spune că sunt frați și trebuie să salveze pe fiica împăratului (5, II, p. 41 și urm.). **C.** otrăvită provoacă moartea temporară celui ce o îmbracă. Fiul împăratului scoate această **e.** de pe fată, ea învie și se căsătorește (42, p. 518). Atare **e.** apare și în unele variante ale basmului AT 516, dar eficiența ei e împiedicată de relatarea tovarășului credincios care împietrește din această cauză (LXXXIII, p. 595). Împărăteasa, mamă vitregă a șase copii pe care îi persecută, „se îmbracă în cămașa de izbândă” și se duce la casa din pădure unde izgonise copiii, îi preface „în șase lebede și-i blestemă să se ducă peste nouă mări și nouă țări”. Acestea nu pot redeveni oameni decât după ce sora lor le-a făcut șase e „Fără să râdă, fără să vorbească”, cosând pe ele „numai stele și luceferi” (51 a, p. 182 - 183). Voinicul prefăcut cerb de zâne redevine om numai după ce trece prin **e.** ielelor, în timp ce acestea se scaldau la

Muntele de marmură (LXXXIII, p. 282).

C. poate fi și armă de apărare miraculoasă. Un băiat servitor la norocul lui (prefăcut în „cucoană”) primește, între altele, și „o cămașă prin care nimeni nu putea trece” (41, I, p. 520). Șerpoaica, redevenită fată, răsplătește pe voinicul care a slujit-o un an ca să scape de blestemul părinților cu o e. pe care, dacă o îmbracă, „nu s-a prinde niciun rău, nicio boală de tine” (52, p. 827). Soția plecată în căutarea soțului fugit pentru că i-a ars pielea de șarpe (AT 425), primește de la Sf. Miercuri o e. din fir de păianjen care o apără de Mama Pădurii să nu-i sugă sângele (LXXXIII, p. 251). O anumită e. poate indica viitoarele soții. Trei frați săraci nu se pot însura până ce o vrăjitoare îi sfătuiește: „Puneți să vă faceți o cămașă în care să intrați toți trei frații; după ce vă veți îmbrăca cu dânsa toți deodată, să dați cu sulile în sus fiind într-acea cămașă și care unde o cădea din sulile voastre, acolo vă sunt scrisele” (41, I, p. 477). Voinicul prefăcut șarpe dăruiește e. fetei ca semn că o vrea de soție (52, p. 444). Într-o seamă de variante ale basmului AT 400, voinicul se căsătorește cu zâna căreia îi fură e. fără să se uite înapoi și să se înduioșeze de rugămințile ei (52, p. 1031 – 1033). Soțul în piele de animal (AT 425) își blestemă soția să nu nască până ce nu va atinge-o el, dar și ea îl blestemă să nu-i poată nimeni spăla petele de sânge de pe e. decât ea (14 a, p. 23), sau să-i albească „cămașa de mire când ți-oi spăla-o eu” (79, p. 44). Soția dă

soțului la plecarea lui în depărtări o **e.** care, dacă se va înnegri, înseamnă că ea îl înșală (81 a, p. 479). Fata, orbită de impotoare, (AT 510) face o **e.** cu flori „cum nu s-a mai pomenit pe lume de frumoasă” pe care o dă numai pentru un ochi, recăpătându-și astfel vederea (86, p. 326 – 327). Între sarcinile date celui pârât de invidioși se află și cea de a aduce **e.** zmeului (AT 328). Eroul izbutește prefăcându-se în purice ascuns în saltea care îl mușcă noaptea pe zmeu, până ce acesta, disperat, își scoate **e.** (42, p. 515). Fratele este trimis de baba fermecătoare să aducă **e.** de aur a zgripturoaicei, apoi **e.** cu soarele în piept (LXXXIII, p. 410; **v.** *Sarcini de pierzanie*). Între probele de înțelepciune, se întâlnește și cea prin care împăratul cere fetei istețe să vină „nici cu cămașă, nici fără cămașă” (AT875). Fata se îmbracă cu o **e.** numai croită, neterminată (86, p. 106; **v.** *Probe de înțelepciune*).

Cățea **v.** Câine

Cerb. În *legende*, **e.** e o ființă proteguită de pădure și „crengile copacilor singure se pleacă ca să mănânce muguri” (LIII, p. 281). „Mama Pădurii are căruță înhamată cu cerbi, iar în căruță e așternută piele de cerb” (52, p. 213).

În unele variante ale *basmului despre animale* AT 275, **e.** se ia la întrecere în fugă cu ariciul (**v.** *Arici, întreceri la fugă*). **C.** spintecă pânțelele unui urs. Fiindcă prin rugăciunea lui a ajutat cerboaica să nască ușor, ursul e vindecat de **e.**, dar îl închide în pivniță. Este prefăcut morar la

dorința lui, iar apoi redevine urs (52, p. 954).

În *basme*, apare mai adesea o ființă sau un obiect metamorfozat în **e**. Copiii alungați în pădure de vitregă (AT 450) sunt torturați de sete. Împotriva sfaturilor surorii, băiatul bea apă din urmă de **e**. Și „se făcu un cerb mare și frumos, cu coarnele aurite”. După ce soră-sa este aruncată în fântână de impotoare, frații își spun pățania în cântec și astfel e divulgată nelegiuirea, iar **e**. Își scoate sora din fântână (60, I, p. 46 - 50). Băiatul care bea din urmă de **e**. se preface într-un **e**. având în vârful coarnelor „un leagăn împletit numai în fire de mătase”. Sora lui se suie în leagăn și își continuă astfel drumul prin pădure (86, p. 27). Feciorul unui împărat, plecat în căutarea celei căreia i-a zărit chipul.

se întovărășește pe drum cu un cititor din păscălie. Ajungând la curțile fetei, păscălitorul lovește cu bățul pe feciorul de împărat prefăcându-l în **e**. de aur care noaptea redevine flăcău în iatacul fetei (AT 516). Apoi se întorc acasă (LXXXIII, p. 595). Dafin plecat în căutarea iubitei ajunge la curțile ei unde Afin, tovarășul credincios (AT 516) lovește bușteanul ielelor „de trei ori și se făcu un cerb de aur frumos, apoi băgă într-însul pe feciorul de împărat”. Astfel poate pătrunde în odaia fetei unde „feciorul de împărat ieși din cerb și o sărută pe frunte, apoi intră iarăși în cerb”. La întoarcere, „Afin lovi de trei ori în burtă și îndată se făcu dintr-însul o căruță cu doisprezece cai de foc” cu care răpesc pe fată (32

a, p. 416 - 417). Băiatul care pândea zânele scaldându-se în lac, e prefăcut de acestea în **e.** timp de trei ani. Aude de la ursitoare că poate redeveni om numai dacă trece prin cămășile ielilor în timp ce acestea se scaldă și astfel scapă de farmec (LXXXIII, **d.** 282).

Ca protagonist, **e.** joacă un rol șters. Vaca năzdrăvană care naște un băiat se luptă la podul de argint cu un **e.** pe care îl învinge (LXXXIII, p. 577). În luptă cu șarpele (sau cu balaurul), **n.** nu poate fi înghițit din cauza coarnelor. Cei solicitați să ajute unuia dintre ei iau aproape întotdeauna partea reptilei, rupând coarnele **e.**, întrucât sunt momiți de promisiunea acesteia „că-ți voi da tot ceea ce ceri tu” (60, II, p. 41). Totuși, când promisiunea **e.** e mai importantă, voinicul îi ține parte: „... io știu că îmbli după soare și după lună... că io te-oi îndrepta că unde să le caț”. Băiatul taie balaurul și ia **e.** călăuză (12, II, p. 63). Sora necredincioasă, îndrăgostită de lupul năzdrăvan care vrea pieirea fratelui ei (AT 315), se preface bolnavă la insistențele lupului. Apoi își trimite fratele după lapte de cerboaică (82, p. 30). Harap Alb e trimis de spân în pădurea **e.** să-i aducă „pielea cerbului cu cap cu tot, așa bătute cu pietre scumpe, cum se găsesc”. Vânarea lui era deosebit de periculoasă, deoarece are „un ochi otrăvit și când l-o pironi spre tine, nu mai trăiești”. După ce îi taie capul, Harap Alb stă ascuns în groapă până la asfințitul soarelui, când a murit e, (24, p. 96 - 99). Copilul promis diavolului e scăpat

de un **e.** uriaș, „un corn al lui era cât un stejar”. **C.** îl vâra în măsea, „avea o măsea borțoasă și acolo îl ținea ca în casă”. Copilul trăiește mulți ani în măsea, căci „din corn îi da mâncare”. Când moare, **e.** îi cere copilului să-i scoată plămânii și să-i pună în patru grămezi în jurul copilului adormit. A doua zi, acestea s-au prefăcut în „patru câni: un lup, un urs, o vulpe și un iepure” (52, p. 1235 – 1237). Un **e.** care mânca oameni este împușcat la cererea împăratului de un ȋigan care primește o căruță de galbeni (81 a, p. 522). Împăratul ce cade bolnav după ce își mărită fetele – pe cea mai mică cu grădinarul curții (AT 532) – cere ginerilor să-i aducă cât mai repede „lapte de la căprioara din codrul de argint”. Numai grădinarul Nu știu izbutește cu ajutorul calului năzdrăvan: „... într-o clipă fură în codrul de argint, prinse ciuta (căprioara) și o mulse” (7, p. 215). Într-o variantă a basmului AT 560, un înșelător ia forma unui **e.** Și fură soția cu palatele împreună cu cartea miraculoasă care punea la dispoziție 3 soldați (81 a, p. 439 – 441).

Cercetarea poveștilor populare e un capitol al culturii moderne, în trecutul îndepărtat, se întâlnesc prin scrierile istoricilor, îndeosebi prin cronici, unele legende privitoare la întemeierea cetăților de scaun sau la figurile domnitoare proeminente. Într-un fel, legenda precede istoria, în măsura în care e inclusă în cercul observațiilor celui ce scrutează trecutul, cum se poate vedea în chip exemplar la Heredot. Cărțile sacre au reținut

întotdeauna narațiunile cu profil mitic de sorginte populară.

1. Cronicile românești consemnează legendele despre întemeierea celor două state românești. Cronica anonimă munteană relatează sumar descălecarea lui Radu Negru în 1290 din ținutul de peste munți în jos pe apa Dâmboviței, întemeind domnie nouă până la Dunăre. Letopisețul de la Bistrița, apoi cronicile ulterioare din Moldova pun întemeierea Moldovei în legătură cu zimbrul urmărit și emorât de Dragoș Vodă „de la Maramurăș”. Grigore Ureche nu uită să consemneze tradiția orală - „zic unii” - despre ajutorul primit de Ștefan cel Mare de la mucenicul Dimitrie în lupta de la Codrii Cosminului. Ion Neculce pășește mai cu îndrăzneală pe acest făgaș, fără să-și piardă atitudinea critică a celui ce urmărește veracitatea faptelor, în prima colecție de legende istorice, *O seamă de cuvinte*, pe care o așază în fruntea cronicii sale. Îndemnul la prudență e mărturisit de la început la formularea devenită aproape proverbială: „Deci cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face”. Cercetările istoricilor au dovedit totuși că din cele 46 legende povestite în *o seamă de cuvinte*, o bună parte sunt veridice, unele confirmate de documentele contemporane sau apropiate acelei epoci (17 legende), altele (8 legende) de o veracitate mai restrânsă, în care doar se evidențiază un sâmbure de adevăr.

Celelalte rămân ipotetice, fără a li se putea denega aserțiunile, mai cu seamă cele ce relatează dialoguri, replici caracteristice. Abia 6 legende s-au dovedit nefondate (LXXXII, p. 439 - 495).

2. Celelalte specii au fost luate în seamă în chip cu totul sporadic, dată fiind atitudinea ostilă față de atari „basne”. Lectura manuscriselor a dat la iveală un număr infim de basme și snoave de obârșie populară. Preotul Iorga din Cocorăști-Prahova, a scris un basm pe la jumătatea secolului al XVIII-lea care e o variantă a tipului *Baba și dracul* (Schullerus 821 I*), iar un anonim moldovean nota pe un manuscris în 28 martie 1797 basmul nuvelistic *Istoria unui voinic înțelept și învățat, întrebându-se din ponturi cu o fată a unui împărat, după cum arată în gios*, care e o variantă a tipului 851. Izvorul folcloric nu e pur, unele întrebări și răspunsuri fiind luate din cărțile religioase.

3. Impulsul pentru culegerea și studierea narațiunilor populare a fost dat de colecția fraților Grimm (1812). KaragiS este printre cei dintâi care le urmează exemplul, culegând și publicând întâia colecție de basme sârbești. Timotei Cipariu a notat 10 povești scurte (4 basme despre animale, 6 snoave și anecdote) care nu au stârnit niciun ecou, fiind rămase în manuscrisul inedit din 1831. Prin 1839, Arthur Schott culege în Banat o seamă de povești românești pe care le publică împreună cu fratele său Albert. În 1845, în volumul *Walachische Märchen*, cei doi dădeau la iveală 43

narațiuni, distribuite după lungime (27 „narațiuni mai mari”, 16 „mai mici”). Alte 23 povești vor fi publicate în reviste în anii 1857 – 1859. Ca și *Kinder-und Hausmärchen* a fraților Grimm, colecția fraților Schott cuprinde basme propriu-zise (32), alături de snoave (20) și legende (14), în chip curios lipsind basmele despre animale. Frații Schott își urmează modelul și în maniera stilistică de a reda poveștile populare, cu numeroase infiltrări romantice în zugrăvirea peisajului și îndeosebi a stărilor sufletești, chiar dacă Wilhelm Grimm semnală pe alocuri tonul nepotrivit unor atari narațiuni. În anexa colecției, Albert Schott încearcă o interpretare a basmelor și snoavelor în sensul mitologizant inaugurat de frații Grimm. Astfel, Păcală (Bakala) n-ar fi decât un zeu al soarelui decăzut în ipostaza unui ghiduș, legenda Persephonei s-ar găsi la baza multor basme prin faptul că oglindește alternarea dintre iarnă și vară etc. Prin anii 1852 – 1859 mai culeg povești românești L.A. Staufe.

R.O. Waldburg și F. Obert, pe care le publică numai în reviste germane. Colecția lui Obert apare postum în volumul *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen* în 1925, în forma rezumativă schițată de culegător.

Deși anterioare ca dată a culegerii, au valoare redusă cele 6 basme nepublicate, consemnate de scriitorul maghiar de la românii din Cuci (lângă Ludușu de Mureș), fiind transpuse în stilul celor maghiare și cu intervenții în schema

narativă.

4. Cel dintâi român care pășește sistematic la culegerea poveștilor este bucovineanul Ion G. Zbiera. *Povești populare românești* au fost culese prin 1855 - 1856, dar publicate abia peste trei decenii. Apelul difuzat de el prin *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din decembrie 1858 prin care solicita să i se trimită producții folclorice din toate părțile „pe unde se mai află picior de român”, nu a avut ecoul dorit, întrucât poveștile provin numai din satul natal și cele învecinate, fiind culese de el și de doi colegi gimnaziali. Până acum, volumul lui Zbiera e cea mai întinsă colecție de povești bucovinene (54 narațiuni, predominând basmele propriu-zise). În aceeași vreme, începe să culeagă povești Mircea Vasile Stănescu fără danul, cerând sprijinul binevoitorilor în *Foaie pentru minte* din noiembrie 1859. Din întreaga colecție de peste 50 povești (cele mai multe provenind din Năsăud) el a publicat abia 7 narațiuni scurte în broșura *Prosa populară. Povești* (1860). Peste doi ani va publica întâile povești din Muntenia scriitorul Nicolae Filimon în ziarul *Țăranul român*. Exemplul este urmat în același an de Petre Ispirescu, care le adună apoi în broșura ce nu se mai vede astăzi prin biblioteci. Volumașele ulterioare, cu titlul impropriu *Legende său, basmele românilor* (1872 - 1876), apoi ediția cu același titlu din 1882, împreună cu broșurile *Snoave sau povești populare* (1873, 1874) și volumele *Basme, snoave și glume* (1883) și *Povești*

morale (1886) alcătuiesc cea mai întinsă colecție de narațiuni populare, îndeosebi basme propriu-zise (73) și snoave, din Muntenia și Oltenia (foarte puține provin din celelalte provincii). Netezimea stilului în care au fost povestite, folosind graiul simplu muntenesc, totuși cu vizibile influențe ale stilului livresc, a cauzat extrema popularitate de care s-a bucurat colecția de basme a lui Ispirescu, dovadă cele 60 republicări de diferite feluri. La aceasta s-a adăugat împrejurarea că era prima colecție la îndemâna școlarilor și a celorlalți îndrăgostiți de basmul popular. Ea a avut o soartă întrucâtva similară cu colecția fraților Grimm, Perrault, în mai mici măsură cu cea a lui Karagic și Afanasiev. Poetul Ion C. Fundescu dă la iveală o colecție mai restrânsă, *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, cu augmentări succesive până la ediția din 1896 (18 basme, 55 snoave etc.). Câteva basme au fost luate nemărturisit din colecțiile Filimon și Ispirescu, la unele mulțumindu-se să schimbe doar titlul pentru camuflare.

5. După 1870 se ivesc și primele încercări de interpretare științifică a poveștilor populare. Sub titlul de senzație *descoperiri mari*, Atanasie Marienescu, latinist dominat de teoria mitologică a fraților Grimm, publică o seamă de articole în periodice sau în broșuri despre câteva basme din colecțiile publicate (Schott, Ispirescu, Fundescu, Haltrich) sau din cele trimise lui de culegătorii transilvăneni, în care caută și demonstreze strânsul paralelism dintre mitologia clasică și

basmul popular. După cum Petru Maior forța argumentarea, susținând că limba română, derivând din latina vulgară, este prin aceasta mama latinei clasice, tot astfel Marienescu e convins că *Metamorfozele* lui Ovidiu sunt prelucrări „din povestea poporală”, dar „originalul povestei s-a susținut până azi” în repertoriul folcloric. El nu întrevește nicio modificare din antichitatea clasică până la basmul de azi, uitând propria aserțiune că legendele scrise de autorii clasici reprezintă elaborări, prelucrări pentru a le face mai „raționale”, mai pe înțelesul păturii cultivate, prin aceasta îndepărtându-se substanțial de modelul popular. Ca atare, el nu se îndoiește că personajele populare de la noi sunt identice cu cele din mitologia clasică, treaba folcloristului fiind doar de a le detecta de sub învelișul numelui și ipostazei folclorice. Astfel, cei doi copii cu părul de aur (AT 707) nu pot fi decât dioscureii Pollux și Castor, Dafin din basmul cu același titlu (AT 516) nu e decât Daphâos, adică Phaeton, iar Afin e zeul Marte, supranumit și Afneios, împărăteasa mamă „e Clymene” soția lui Merops și iubita lui Apollo (cu care îl are pe Phaeton), iar arapul ce aduce buruienile de leac nu e decât însuși Merops, deoarece numele lui înseamnă „față arsă de soare” etc. Atari apropieri necritice dintre mitologia clasică și basm au discreditat încercările ulterioare din acest domeniu.

Bogdan Petriceicu Hașdeu va deschide noi orizonturi în cercetarea basmului popular. În

prefața colecției lui Fundescu (1867) el dă întâia clasificare a „genului narativ”, distingând trei specii: „tradiția populară istorică, adică legenda istorică, anecdota, „un fel de narațiuni satirice scurte, precum sunt, bunăoară, acelea despre Țigani sau evrei” și basmul „prototipul romanțelor literaturii celei culte și chiar al dramelor moderne, însă întrecându-le și lăsându-le departe în urmă prin bogăția complicațiilor și prin puterea fantasiei”. Hașdeu e autorul primului studiu monografic despre un basm: *Povestea numerelor la români, la slavi, la francezi, la evrei etc.* (1879). Studiul este, se pare, întâia monografie și pe plan european, precedând pe cea a lui Kolmacevski, *Jivotnâi epos na zăpade i u slavian* (1882) și mai cu seamă pe cea a lui K. Krohn, *Bär (Wolf) und Fuchs* (AT 1 – 5, 15, 36, 37, 47), socotită de obicei inauguratoarea metodei finlandeze, zisă și geografică-istorică. Numai împrejurarea că studiul lui Hașdeu a fost scris în românește l-a văduvit de primatul care i se cuvine printre precursorii metodei geograficoistorice (v. *Metoda geografică-istorică*). El a elaborat o nouă teorie despre originea basmului, deducându-l din vis (v. *Teoria onirică*) în articolul *Basm* din *Etymologicum Magnum Romaniae* (1893). El a lucrat independent de Ludwig Laistner, care, în *Das Rätsel der Sphinx* (1889) explica geneza basmelor din visurile de groază. Hașdeu a fost preocupat în chip deosebit să dea la lumină mitologia populară, convins că în ea se mai păstrează urme preslave și

preromane. Cea mai însemnată acțiune în acest sens e difuzarea chestionarului *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (1884) în care întrebările 123 – 206 se referă la obiceiurile, credințele și mitologia populară. Răspunsurile din vreo 700 localități la acest chestionar oferă până acum cea mai bogată sursă informativă despre mitologia populară română. Străduința de a detecta rădăcinile traco-dace din credințele și miturile românilor nu l-a împiedicat de a releva proveniența latină a multor elemente folclorice, adesea alunecând spre aserțiuni exagerate prolatiniste (de ex. *Mingifer* din colecția Schott nu poate fi decât împăratul Aurelian, poreclit „Mână de fier” ca și protagonistul basmului). El a fost preocupat și de problema clasificării basmelor și în acest scop a sugerat elevului său C. Litzica retușarea substanțială a sistemului elaborat de J.G. von Hahn, reducându-l la 28 tipuri (v. *Clasificare*). La propunerea lui, Academia Română a înscris la concurs în 1889 studiul global al basmelor române adunate până atunci, care va fi realizat de elevul său, Lazăr Șăineanu, în 1894. Cât de mare a fost contribuția lui Hașdeu la această lucrare monumentală se vede din mulțumirile din *Prefață* aduse „domnului Hașdeu, ale cărui convorbiri au fost totdeauna pentru autor cea mai bună școală practică” (LXXXIII, p. XIII).

Moses Gaster a examinat poveștile în raport cu cărțile populare cu convingerea că acestea din

urmă sunt sursa celor dintâi. Sprijinul era căutat numai în datele cronologice, ceea ce nu poate constitui o dovadă decisivă, căci poveștile au circulat mii de ani pe cale orală. Au fost influențe reciproce între repertoriul popular și creațiile culte, mai cu seamă cărțile populare în care doar studierea amănunțită a motivelor componente în distribuirea lor pe aria de răspândire poate aduce lumina necesară. Adept al lui Th. Benfey (v. *Teoria indianistă*), el era convins că basmele provin din India. Ca atare, studierea lor nu înseamnă decât urmărirea căilor de răspândire din India până în Europa prin filiația textelor și traducerilor. În acest amplu proces, evreii ar fi jucat rolul de intermediari între narațiunile venite din Orient spre Europa și zona Mediteranei. Sursa livrescă era atât de importantă în ochii lui Gaster, încât el credea, spre deosebire de Benfey, că multe basme populare n-au venit ca atare din India, ci din nuvelele și povestirile indiene, prefăcute de popor în basme. De aci și concluzia eronată că fondul basmelor, de origine literară, nu este vechi, mitologic, ci mult mai modern. În câteva articole, el a urmărit unele filiații de la sursa scrisă la basmul popular, fără să poată dovedi că repertoriul de basme își are originea în creațiile culte ale antichității orientale.

Lazăr Șăineanu întocmește întâia monografie a basmelor românești în *Basmele române...* (1895). El alcătuiește un sistem de clasificare pornind de la cel al lui von Hahn (v. *Clasificare*)

care nu s-a impus din pricina numeroaselor suprapuneri pe care le facilita. Lucrarea e prețioasă prin prezentarea întregului repertoriu românesc cules până la 1893, însumând circa 500 variante. La acestea, el aduce numeroase paralele străine, folosind o bibliografie azi greu accesibilă. Ea rămâne mereu un izvor de informații de natură bibliografică, mai cu seamă prin prețiosul *Indice folcloric* care se cere continuat. Partea teoretică e neînsemnată, autorul arătându-se neîncrezător în teoriile referitoare la originea basmelor, deși în fapt se dovedește aderent al celei antropologice (v. *Teoria antropologică*).

Șăineanu a studiat monografic și câteva legende: *Zilele babei și legenda Dochiei, Căpcâni-Căpcăuni-Cătcăuni*, citind paralele străine (LXXXIV, p. 1 - 45, 175 - 190).

6. După 1870 apare în literatura română și basmul de factură cultă, în maniera cultivată de romantici, atât că scriitorii români de obicei nu se îndepărtează prea mult de modelul popular. Scrierea de basme reprezintă o ucenicie în ale literaturii, o primă fază în care prozatorul își formează mijloacele de expresie. Basmele apar în debutul unor scriitori clasici în anii 1870 - 1880, începând cu *Făt-Frumos din lacrimă* al lui Eminescu (1870), urmat de *Zâna Zânelor, Ileana cea și reală, Florița din codru* (1872) etc, ale lui Slavici, *Ileana Cosânzeana* (1872) și *Codreana Sânziana* (1875) de M. Pompiliu, *Soacra cu trei mirori* (1875) etc, de I. Creangă. Ei tratează

basmul popular felurit: Eminescu și Slavici modifică pe alocuri și schema epică a narațiunii, în timp ce Pompiliu și mai cu seamă Creangă o redau întocmai, povestind-o în manieră proprie, Creangă rezemându-se și aici pe graiul popular pe care îl ridică la mare artă. N.D. Popescu și N.A. Bogdan scriu basmele din colecțiile lor cu multă libertate, îngăduindu-și intervenții, încât variantele par mai degrabă basme culte, mai exact, între cele două domenii, cu toate că izvoditorii lor s-au mărturisit folcloriști. În aceeași orbită se înscriu și basmele povestite de Delavrancea, care a intervenit mai adânc în osatura epică, precum și cele scrise de Enea Hodoș.

7. În același timp, Eminescu a consemnat și întâile basme cu caracter autentic, notându-le după dictatul povestitorului. Nefiind publicate decât târziu (1902) ele nu au putut servi de model. Problema respectării autenticității integrale a poveștilor populare a fost reluată în chip independent de mai mulți folcloriști la finele secolului al XÂX-lea și la începutul celui următor. În revista *Povestea vorbei* (București, 1896 - 1897), frații Artur și Râul Stavri publică 4 narațiuni scurte din ciclul *Din povestirile lui Ilie Pietrarul*, culese cu ajutorul stenografiei. Acest început nu a mai avut continuare. Gheorghe Alexici a publicat în *Texte din literatura poporană română* (1899) 14 povești (cele mai multe snoave, apoi legende, basme despre animale și un basm fantastic) redată „întocmai după cum le-am auzit

de la povestitori” datorită faptului „că totdeauna am recurs la ajutorul stenografiei” (2, p. 293). Narațiunile publicate în *Graiul nostru* (1906 – 1908) de I.A. Candrea, O. Densusianu și Th. Speranția par de asemenea a fi stenografiate, fără să se poată ști dacă sistemul de stenografiere posedă semnele necesare redării consoanelor înmuiate sau dacă semnele diacriticeau fost adăugate ulterior, în conformitate cu sistemul fonetic al localității respective.

Învățătorul doljan Ștefan Tuțescu culege poveștile după dictatul povestitorilor și le publică întocmai în volumașele sale de la începutul secolului. De aceea, completările explicative le face în subsolul paginii, sub forma notelor. Narațiunile culese de Tuțescu rivalizează ca autenticitate cu cele culese prin înregistrare mecanică, caracterizându-se prin aceeași vioiciune și prospețime.

8. Cele mai multe colecții vor fi alcătuite în maniera tradițională: culegătorul reține rezumatul, pe care îl redă apoi în stilul său, încercând mai mult sau mai puțin să se apropie de cel al povestitorilor populari.

În Transilvania (și Banat) cele mai reprezentative colecții sunt ale lui Ion Pop Reteganul, George Cătană și Pauline Schullerus. *Povești ardelenesti* (1888), *Povești din popor* (1895) conțin 55 povești (cele mai multe basme fantastice) din localitățile unde a fost învățător Ion P. Reteganul, puține culese de alți colegi.

Poveștile Bănatului (1893), *Povești populare din Banat* (1908) și *Din lumea poveștilor. Povești populare din Banat* (1924) redau o parte din repertoriul bănățean. Cele 65 povești (majoritatea basme fantastice, câteva snoave și legende) sunt culese de Cătană din satul natal Remetea Pogonici și din Valeadieni unde a fost învățător, mai puține din alte localități, parte din acestea trimise de colaboratori. Cea mai întinsă colecție transilvăneană e publicată de Pauline Scbullerus, în traducere germană: *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale* (1906). Ea conține 139 povești (126 din valea Hârtibaciului, 11 din valea Oltului din vecinătatea Făgărașului) cele mai multe basme propriu-zise. Moldova (și Bucovina) este explorată mai întâi de harnicul S. Fl. Marian. Acesta dă la iveală stocul de legende: *Ornitologia poporană română* (1883), *Insectele* (1903), *Legendele Maicii Domnului* (1904), care cuprind variante și din celelalte provincii, totuși Moldova (îndeosebi cea nordică) deținând numărul covârșitor. De proveniență bucovineană sunt numai *Tradiții populare din Bucovina* (1878, ed. a II-a mult amplificată 1895) și *Răsplata. Povești din Bucovina* (1897) cu 8 basme fără indicarea localității și informatorului.

Strădaniile lui Marian sunt continuate în Bucovina și nordul Moldovei de Elena Niculiță Voronca. În colecția cu profil enciclopedic, *Datinile și credințele poporului român* (1903) sunt inserate numeroase basme, legende și snoave,

unele în mai multe variante. Mai târziu, va culege povești din județele Dorohoi și Botoșani Dumitru Furtună. Volumele acestuia, *Izvodiri din bătrâni* (1912), *Cuvinte scumpe* (1913), *Vremuri înțelepte* (1914) și *Firicele de iarbă* conțin peste 180 narațiuni (majoritatea covârșitoare snoave) povestite adesea în stil prea înflorit, învățătorul Alexandru Vasiliu culege din satul natal Tătărăuși repertoriul de povești pe îndelete, în intimitate cu bătrânii povestitori. Volumul *Povești și legende* (1927) cuprinde 23 basme și 8 legende, culese începând din 1897 și povestite în manieră populară. Moldova sudică e explorată de Tudor Pamfile. *Graiul vremurilor* (1909), *Feți frumoși de odinioară*, *Un tăciune și un cărbune*, *Firișoare de aur*, conțin cele dintâi basme, celelalte cu precădere snoave, alături de câteva basme despre animale. O seamă de legende culese de el din județul Tecuci, îndeosebi din satul natal Țepu, au fost incluse în monografiile sale *Povestea lumii de demult*, *Mitologie românească*, *Cerul și podoabele lui* etc.

Poveștile din Muntenia au fost culese în cea mai mare parte de D. Stăncescu și învățătorul C. Rădulescu Codin. Stăncescu debutează la 19 ani cu volumul *Basme culese din popor* (1885), reluat și amplificat în 1892, *Basme culese din gura poporului*. Volumele se succed la scurtă vreme: *Snoave sau glume populare* (1892), *Alte basme* (1893), *Cerbul de aur și alte basme pentru copii* (1893), *Snoave* (1893), *Glume și povești* (1895),

Povești și snoave noi pentru popor (1895), *La gura sobei* (1895). Unele volume retipăresc narațiuni publicate în cele anterioare, alături de cele noi care de obicei precumpănesc. Stăncescu a cules 47 basme propriu-zise, apoi snoave și abia câteva basme despre animale. Cu puține excepții moldovene și transilvănene, poveștile culese de Stăncescu provin din Muntenia centrală (județele Ilfov, Vlașca, Dâmbovița). Constantin Rădulescu Codin publică basme și snoave culese cele mai multe din județul Muscel: *îngerul românului* (1913), *Nevasta leneșă* (1926), *Cal de zmeu, leuparaleu* (1926), *Vine roata la știrbind*. Cea dintâi e până acum cea mai întinsă colecție de basme propriu-zise muntenesti după cea a lui Ispirescu: 51 variante. El s-a preocupat și de repertoriul de legende, îndeosebi de cele istorice: *Legende, tradiții și amintiri istorice* adunate din Oltenia și din Muscel (1910), *Muscelul nostru* (1922) și *Din trecutul nostru*.

Repertoriul oltenesc se află în volumașele publicate de Șt. Tuțescu și N.I. Dumitrașcu. Basmelor propriu-zise sunt puține, covârșesc snoavele. Volumele lui Tuțescu: *Din trecut* (1901), *Dăfii* (1905), *Taina ăluia* (1906), *O parte din sfinți* (1908), *Din văi și vâlcele* (1911) devenite de mult o raritate, au în genere cuprins miscelaneu, snoavele și legendele predominând. N.I. Dumitrașcu și-a risipit colecția într-o mulțime de broșuri, unele greu de găsit.

Repertoriul aromân e reprezentat îndeosebi

în masiva culegere a lui Pericle Papahagi, *Basme aromâne* (1905) care conține 139 basme propriu-zise și (câteva) despre animale. Poveștile megleno-românilor sunt publicate parțial de Th. Capidan în *Literatura populară la megleno-români* (1928). Repertoriul, destul de întins (94 narațiuni), provine de la copii de vârstă școlară, cules după dictat, de aci rigiditatea expunerii și oarecare schematism. Acestea sunt colecțiile principale de povești.

9. Cercetarea a avut în vedere doar materialul epic, poveștile în nuditatea lor, fără încercarea de a surprinde rădăcinile lor în conștiința populară, mecanismul transmiterii, preferințele, reacțiile ascultătorilor etc. Cel dintâi care se ocupă și de povestit ca fenomen cultural este Pericle Papahagi. În *Basme aromâne*, el înfățișează succint ocaziile de povestit la aromânii sedentari și la cei transhumanți. Aceasta îi prilejuiește o descriere a casei aromâne, arătând că întrunirile femeilor la prelucrarea lânii, în camera specială, constituie o ocazie de căpetenie pentru povestit. Peregrinările cu turmele au favorizat povestirea legendelor legate de toate văile, stâncile, fântânile, pe lângă care au trecut. Desfășurarea povestitului este descrisă sumar, relevându-se obiceiul de a-l corecta pe povestitor.

C. Rădulescu Codin dă note sumare în prefețele primelor colecții, fără o problematică constantă. În *Legende, tradiții și amintiri istorice* (1910) schițează portretul a doi povestitori bătrâni, iar în

îngerul românului (1913) amintește în treacăt funcția apotropeică a povestitului, ca mijloc de înlăturare a duhurilor rele. Alex. Vasiliu dezvăluie amănunte mai multe în prefața colecției de povești. După o schițare a ocaziilor de povestit, în care relevă primatul bărbaților, prezintă fișele povestitorilor de la care a cules, în fapt niște portrete lirice, puternic colorate de duiosia amintirilor. Povestitul ar avea ca resort principal îndepărtarea relelor de casa povestitorului și este considerat ca un act de binefacere, ca „o pomană”.

Fenomenul povestitului va fi studiat la mai mare adâncime în cadrul cercetărilor monografice ale Școlii sociologice de la București. Fenomenul literar este urmărit în strânsă conexiune cu viața colectivității, potrivit coordonatelor stabilite de

D. Gusti, cele patru cadre și patru manifestări. Din materialele publicate, cea mai amănunțită expunere este prezentată de Ion Cazan în *Drăguș... Literatura populară* (1947). Fenomenul povestitului este descris în limitele lui definitorii: terminologia, ocaziile de povestit din cadrul satului și din afara lui, sursele repertoriului de povești, părerile despre originea poveștilor și verosimilitatea lor, categoriile și tipurile de povestitori, iar în încheiere funcțiile, lui (estetico-distractivă, lucrativă și educativă). Repertoriul este înfățișat numai în rezumatele variantelor structurate pe episoade și motive, cu referiri bibliografice la cele din catalogul tipologic al lui

Schullerus și la alte colecții.

10. După înființarea Institutului de folclor (1949), cercetarea poveștilor populare a fost reluată în cele două compartimente principale: făurirea tipologiilor bibliografice, complinind lacunele lui Schullerus și culegerea sistematică a repertoriului de povești. În cercetarea bibliografică a colecțiilor și periodicelor, colectivul s-a servit și de informațiile date de fișele întocmite pentru bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc. Alături de basme și snoave, au fost inventariate și legendele de toate categoriile, care au fost categorisite tematic (v. *Clasificare*). Au fost terminate prin 1962 - 1963 tipologiile bibliografice ale basmelor despre animale (vreo 250 tipuri), snoavelor (aproape 4.000 tipuri) și legendelor (vreo 5.000 tipuri). Până acum a fost publicată numai tipologia bibliografică a snoavelor (LXXX), iar cea a basmelor propriu-zise a rămas în impas.

Culegerea poveștilor a fost călăuzită de țelul de a surprinde fenomenul în totalitatea aspectelor lui: a) descrierea povestitului; b) detectarea repertoriului și înregistrarea lui mecanică și e) transcrierea și orânduirea în arhivă. Fenomenul povestitului a fost urmărit în coordonatele lui definitorii (terminologie, ocazii de povestit, modul de învățare, funcțiile povestitului, ființele fantastice din basme, părerile despre verosimilitatea narațiunilor, influența cărților și părerile despre bunii povestitori). În cercetarea

repertoriului s-a urmărit mai întâi epuizarea lui la povestitorii cei mai buni, potrivit speciilor de povești, cu ajutorul cataloagelor tipologice ale lui Schullerus și Thompson, precum și al repertoriilor celorlalți povestitori anchetați anterior. În a doua fază au fost înregistrate poveștile pe bandă de magnetofon (până în 1951 pe cilindri de fonograf). Repertoriul celor talentați a fost înregistrat global (cu excepția pe alocuri a celor învățate recent din cărți), ale celorlalți selectiv (eliminându-se bucățile din sursă livrescă). În timpul imprimării, a fost schițat pe o fișă rezumatul narațiunii (pentru a servi la identificarea tipului și la clasificarea fișelor respective), iar alt cercetător a notat gesturile, împreună cu cele 2 - 3 cuvinte care le-au provocat, spre a fi apoi înserate la textul transcris de pe bandă sub formă de note. La fiecare narațiune au fost consemnate datele privind „biologia” ei (de la cine provine, de câte ori a povestit-o, cât e de răspândită), apoi părerile despre verosimilitatea ei, pasajele captivante, precum și reacțiile auditoriului prezent. Fiecare povestitor își are fișa lui biografică, mai amplă sau mai sumară după talentul dovedit, împreună cu fotografia etc. Unele înregistrări au fost făcute cu scop experimental pentru a se delimita gradul de fixitate al narațiunilor în proză. Cele culese au fost transcrise și orânduite după numărul de inventar. S-au cules aproximativ 3.000 povești. Din cele 2000 culese până în 1962, 153 au fost publicate în *Antologie* (5, I - III; XVI, XCI, p. 445 - 466).

11. Repertoriul românesc de povești a intrat și în orbita cercetătorilor străini care au urmărit variantele tipurilor pe aria lor de răspândire. Necunoașterea limbii române a silit pe cercetători să se limiteze uneori numai la colecțiile (și antologiile) publicate în limbile de largă circulație. Primul loc îl ocupă monumentală operă bibliografică despre colecția fraților Grimm izvodită de J. Boite și G. Polivka (XIX). În volumele I - III (1913 - 1918) sunt indicate variantele românești ale tipurilor prezente în faimoasa colecție, unele publicate în periodice germane greu accesibile (Schott, Staufe-Simiginowicz etc). Locul variantelor românești este la sfârșitul grupei romanice, ca o punte de legătură cu grupa slavică. Autorii nu au parcurs toate colecțiile, mulțumindu-se cu ceea ce a inventariat Șăineanu în întinsa lui monografie și cu colecțiile (și antologiile) publicate în germană. În volumul V (1932, p. 88 - 93) se află o schiță a istoricului preocupărilor pentru culegerea poveștilor la români, urmată de bibliografia principalelor colecții orânduite cronologic, care se încheie cu catalogul tipologic al lui A. Schullerus. Lucrarea a servit ca izvor de informare de primă mână pentru cei ce au studiat monografia unui tip de basm. În schița sa bibliografică, *Übersicht der Märchenliteratur* (1914), Antti Aarne nu menționează decât monografia lui Șăineanu și colecțiile fraților Schott și Pauline Schullerus.

Au fost conspectate variante românești în

următoarele studii monografice: **A.** Aarne, *Der tiersprachenkundige Mann und seine neugierige Frau* (AT 670; 19M; 3 variante); **A.** Aarne, *Die Tiere auf der Wanderschaft* (AT 130, 10; 1913; 2 variante); **A.** Aarne, *Der Mann aus dem Paradiese* (AT 1540; 1915; o variantă); **A.** Aarne, *Der reiche Mann und sein Schwiegersohn* (AT 930; 1916; o variantă aromână); **A.** Aarne, *Die magische Flucht* (AT 313 etc.; 1930; 6 variante); **R.** Th. Christiansen, *The tale of the two travellers* (AT 613; 1916; 6 variante); **W.** Anderson, *Kaiser und Abt* (AT 922; 1923); **N.P.** Andreiev, *Die Legende von den zwei Erzsündern* (ĂT 756 B; 1924; o variantă); **N.P.** Andreiev, *Die Legende vom Räuber Madej* (AT 756 C; 1927; o variantă); **E.** Rösch, *Der getreue Johannes* (AT 516; 1928; 9 variante); **J.** de Vries, *Die Märchen von klugen Rätsellösern* (1928; AT 875 - 2 variante; AT 921 - o variantă); **M.** Haavio, *Kettenmärchenstudien* (I, 1929; AT 1696 - o variantă); **W.** Anderson, *Der Schwank vom alten Hildebrand* (AT 1360 C; 1931; 2 variante); **K.** Ranke, *Die zwei Brüder* (AT 300, 302; 1934; 2 variante); **F.** Paudler, *Die Volkserzählungen von der Abschaffung der Altentötung* (1937, 4 variante); **J. o.** Swahn, *The Tale of Cupid and Psyche* (AT 425, 428; 1955; 17 variante); **W.E.** Roberts, *The Tale of the kind and the unkind girls* (AT '480; 1955; 4 variante); **L.** D6 gh, *Câinele țarului* (AT 449 A) în tradiția populară maghiară (1959; 5 variante); **G.A.** McGas, *Der Pflegesohn des Waldgeistes* (AT 667; 1968; 7

variante).

Ciocârlan **v.** Ciocârlie

Ciocârlie, numită și „pasărea plugului” sau „ceasornicul plugarilor”.

Legende interpretează cântecul ei ca îndemnând la arat: „la plug! la plug!” sau că a vrut să se urce până la Dumnezeu: „mă sui, mă sui!” și acesta a trântit-o jos. S-ar putea urca până la Dumnezeu dacă n-ar exista vântul turbat care o face să turbeze, căzând jos moartă. Căinii **care** o mănâncă răspândesc turbarea ('LIII, p. 297 - 298). O legendă bucovineană arată că la început a fost o fată de împărat care s-a îndrăgostit de soare. A plecat spre palatele lui, soarele se îndrăgostește de ea, dar mama lui o blestemă să se prefacă „în pasăre și să zbori toată ziua în sus, plângând pe fiul meu, pe frumosul și nepătatul Soare, pentru îndrăzneala ta cea mare, că ai venit până aicea.

și ai vorbit cu dansul” (44, I, p. 335). „Fata se prefăcu în *ciocârlie* și de atunci hojma le drumul către soare ca să-l găsească și nu mai ajunge la el. Când ciocârlia pleacă de jos să se ducă spre sfântul soare, îi tare chefoasă, dar când o ajunge blăstămul mamei sfântului soare, pornește supărată pe pământ, tăcută, de se ascunde în niște tufe” (99, VI, p. 13). După altă legendă, Lia, fata lui Ciocârlan împărat, a fost pețită de feciorul Vântului. Ea însă se îndrăgostise de Soare și în ajunul nunții s-a rugat de Maica Domnului să o izbăvească. A fost prefăcută în **e.** care se înalță veșnic spre soare „până ce dă de plaiurile

Vântului-turbat" care o ametește și cade iar jos (55, p. 140 - 147).

Foarte rar *basmele despre animale* aduc în scenă un ciocârlan lăudăros (AT 243 B*). Fiind o vreme frumoasă, se laudă că el a făcut-o împreună cu fratele pițigoiul, dar când a doua zi e ger mare, se leapădă: „eu unul știu că n-am făcut-o” (99, III, p. 40). C. este mereu victima vulpii” care îi mănca puii când își ara moșia. Ea se plânge ogarului care fugărește vulpea până la vizuină, de unde o scoate de coadă (99, V, p. 328 - 330). C. se joacă pe un câmp cu o prepeliță, până cade în lațul pus de copii, dar spune prepeliței că nu mai joacă fiindcă s-a plictisit. Aceasta se fălește că ea nu se satură de joc și cade și ea în laț (99, IX, p. 268).

În *basmele fantastice* ciocârlanul este de obicei călăuza eroului sau eroinei pentru a ajunge la locuri extrem de îndepărtate sau inaccesibile. Cel mai adesea, soția care a ars pielea soțului (AT 425) este însoțită de un ciocârlan până la curțile acestuia (XV, p. 48, 55). El a schiopătat de prea mult joc, de aceea apare ultimul la chemarea stăpânei: „Bucină le, și bucină id, și bucină le: iacă vine și ciocârlanul cioflânc, cioflâne-cioflânc, cioflâne-cioflânc, cioflânc, schiop, c-un picior rupt.

— Nu ți-i rușine la obraz, măi ciocârlane, de când strig eu după tine și tu nu vrei să vii!

— Lasă-mă, stăpâna mea, că pe unde am fost eu, să nu mai meargă neam de neamul meu și sămânță de sămânța mea... ș-atâta ce-am giucat până mi-am rupt un picior” (5, II, p. 132).

Ciocârlanul șchiop știe și în ce stă puterea Arăpușchii – paloșul fermecat – și îl conduce pe fiul de împărat până acolo, ducându-l în spinare, după ce l-a prefăcut în muscă (85, p. 61 – 62). Împăratul ciocârlanilor trimite ciocârlanul șchiop să-l ducă pe erou după zâna fugită (AT 400) tocmai la curțile lui Filingat (33, p. 141). Uneori, ea cântă prin pădure însoțind pe Zorilă (Zorile) plecat să alunge întunericul (86, p. 290).

Într-o *snoavă*, un flăcău acceptă propunerea unei babe de a se căsători cu ea dacă baba îi va putea prinde trei ciocârlani moțați. Baba aleargă zadarnic, dar nu izbutește (S. 3459).

Câine. După o *legendă*, **e.** a fost făcut de Dumnezeu din surcelele de plop cioplite de diavol (52, p. 7). A fost creat de Sf. Petru. Un cioban i s-a plâns că îi mănâncă lupul oile. Sf. Petru i-a luat fluierul, l-a rupt în două și a aruncat bucățile care s-au prefăcut în **e.** Și cățea pentru a-i păzi turma (LIII, p. 546). **C.** s-ar fi născut din cele două gheme pe care le-a aruncat Sf. Petru împotriva lupului care îi ieșise în cale (LXXIX, p. 88). După altă legendă, viermii din cadavrul lui Cain s-au prefăcut în **e.** pe care i-a domesticit omul (LIII, p. 278). **C.** își apără stăpânul, în opoziție cu pisica, prima la mâncare, cu nasul veșnic prin oale și stând numai la căldură, în vreme ce el e mulțumit, deși șade afară în frig (*ibid.*, p. 548). El vrea mereu binele stăpânului și se roagă să aibă copii mulți ca să-i dea toți câte o bucatură (*ibid.*, p. 278). Mănâncă iarbă când îl doare capul, fiindcă

aşa l-a învăţat şarpele (52, p. 849).

În *basmele despre animale*, ogarul e înduioşat de soarta ciocârliei care rămânea mereu fără pui fiindcă îi mânca vulpea când ieşea la arat (v. *Ciocârlie*). Pândeşte vulpea şi o fugăreşte până în vizuina ei, dar o prinde de coada scoasă afară de ea ca pedeapsă că o împiedica la fugă (99, V, p. 329 – 330). Ogarul a avut odată o crâşmă, la care avea ca asociat iepurele. Acesta i-a rămas însă dator şi de atunci e mereu urmărit de ogar ca să-l prindă (LXXIX, p. 23). Iepurele ar fi furat nişte opinci ale copoiului şi de atunci acesta îl fugăreşte să şi le poată lua. (67, p. 102). Eroul primeşte drept răsplată „o găletuşă de aramă, în care se aflau un iepure şi un ogar: ogarul fugea mereu după iepure şi nu-l putea prinde” (42, p. 509). C. Toroiman a îmbătrânit la stăpân care îl alungă când nu mai poate îngriji de gospodărie. Lupul se oferă să-l ajute, cu condiţia să-l lase să-şi ia câte o oaie. Încenează luarea copilului şi lupta cu Toroiman care readuce copilul sănătos acasă şi este îngrijit din nou de stăpân (AT 101 – f100). Lupul se duce la o cumetrie, împotriva sfatului e. Şi este ciomăgit de oameni. Ca să se răzbune pe e., îl invită la o petrecere organizată de el împreună „cu frate-meu, cu vulpea şi cu ursu”. C. îşi asociază motanul, cocoşul şi răţoiul. Motanul sare la vulpea ascunsă în frunză crezând că e un şoarece (AT 103) şi celelalte animale fug speriate (33, p. 103 – 111). C. bătrân se opune lupilor care atacă stâna, în contrast cu e. tineri care aşteaptă

să mănânce resturile „după voi”. El amenință lupii: „Veniți voi, că îți rupe o oaie și eu oi rupe un lup” (18, p. 41). **C.** știe cu o zi înainte moartea vreunui animal de casă sau a omului, de aceea invită pe **e.** flămând să vină a doua zi ca să mănânce berbecul, buhaiul, armăsarul. Stăpânul, înțelegând limba animalelor (AT 670), le dejoacă planurile (4 a, 255, Dumbrăveni-Suceava). **C.** schimbă locul cu un lup slăbănog care îi invidiază buna înfățișare, dar când se vede ros la grumaz de lanț, lupul preferă libertatea (4 a, 261, Dumbrăvița – Satu Mare). **C.** e leneș: deși rabdă mereu frig și se decide să-și facă bordei vara, totuși amână de pe un an pe altul, mulțumindu-se cu gândul că ar fi fost mai bine dacă ar fi „vara pe jumătate mai călduroasă și iarna pe jumătate mai friguroasă” (41, II, p. 133). Se ceartă mereu cu pisica pentru că a pierdut „contractul” inițial (**v.** *Pisică*). Uneori, se asociază cu animalele în călătorie (AT 210), în căruța trasă de șoarece și condusă demăta. În casa hoților, păzește la prag (81 a, p. 420 – 421).

În *basme*, câteodată **e.** e un om blestemat să fie **e.** pentru câtăva vreme. Un băiat orfan dă vaca pe trei **e.** care omoară 12 hoți la o colibă din pădure, apoi îl apără de unicul hoț scăpat care se îndrăgostise de sora băiatului (AT 315) și omoară balaurul din fântână, scăpând fata împăratului adusă ca jertfă (AT 300). Împlinindu-se cei 9 ani ai blestemului, **e.** redevin feciori de împărat (42, p. 908). În chip miraculos, unii copii sunt născuți de cățele. Mâncând pești, împărăteasa, bucătăreasa

și căteaua Bușleaga nasc câte un copil întru totul similari. Cel mai viteaz se dovedi fiul cățelei, care birui pe Stătu Palmă-Barbă-Cot (AT 301 B), fiind apoi trădat de Sfarmă Piatră și Strâmbă Lemne (LXXXIII, p. 579). În unele variante, - eroul chiar se numește din această cauză „Petrea fiul cățelei” sau „Prepeleac fiul cățelei” (67, p. 106). Mai adesea, **e.** este un ajutor al omului pe care îl scoate din multe situații grele. - Când este năzdrăvan, are și el puteri neobișnuite, născându-se de asemenea în chip miraculos. Căteaua face doi căței cu părul - de aur mâncând dintr-un pește de aur (76, p. 31), sau fiind stropită cu apa în care a fost fiartă buruiana germinatoare (4, p. 134). Fata împăratului îmbrăcată bărbătește și trimisă să aducă inelul zmeului (AT 514) e ajutată de o cătea năzdrăvană care se preface cal slab în grajdul tatălui ei și o învață cum să iasă din încurcături. La curtea zmeului, se preface iar cătea care iscodește planurile zmeoaicei de a o supune pe fata împăratului la probe dacă e fată sau băiat, prevenindu-și stăpâna, iar când fuge de la curtea zmeului cu inelul „căteaua s-a dat de 3 ori peste cap și s-a făcut un cal cu 12 aripi” (52, p. 679 - 681). **C.** năzdrăvani învie uneori pe stăpânul omorât (de impostor în AT 300) prin iarba învierii (61, p. 111; **v.** *Iarba fiarelor*). Ei îl ajută pe viteaz să răpună pe Mama Pădurii. Frații mai mari sunt omorâți de ea fiindcă au pus pe **e.** lor cei „trei peri” care îi petrifică, dar cel mai mic îi aruncă în foc și **e.** sar la ea „ș-o rupt ș-o mâncat”, apoi o țin

până la întoarcerea lui (5, I, p. 276 - 283). Măr cu cei trei **e.** ai săi, născuți toți prin degustare de pește miraculos, se luptă cu un zmeu „care arunca foc din gură”. Amuțați de stăpân, **e.** sar „și-l prinseră de grumaz” pe zmeu, iar Măr îi taie capul (60, IV, p. 39 - 40). Răscumpărat de la niște copii care îl chinuiau, **e.** Își ajută stăpânul să-și recapete inelul sau măргеаuа fermecată (AT 560). Șerpіi dăruiesc unui bătrân un ogar care se bălega numai galbeni (41, I, p. 367). **C.** Greu-ca-pămъntu, Aude-bine, Ușor-ca-vъntu îl scapă pe erou de zmeul care voia să-l mănânce: întâi Greu-capămъntu se аșază peste monstru în groapa din care îl pândeа pe stăpânul lor, apoi în vatra focului și sub masă, iar când **e.** sunt închiși, sparg ușa și aleargă la stăpânul urcat într-un copac înalt, sfărâmându-l pe zmeu (5, II, p. 390 - 394). Cei trei **e.** năzdrăvani Nea-aude, Nea-vede și Nea-greul pămъntului provin din cei trei colaci dăruіți eroului de Sf. Luni, Sf. Miercuri și Sf. Vineri care la urmă redevin colaci (52, p. 195).

Fidelitatea **e.** este reliefată prin contrast cu cea a soției. Diavолul cere celui care l-a scăpat de lup să vină la el cu „nădejdea” lui ca să-l recompenseze (AT 824). Omul vine cu nevasta care este momită de diavол până acceptă să-i taie capul. Diavолul îl trimite din nou acasă să aducă аdevărata „nădejde” și omul vine cu o cătea care nu-l lasă pe diavол să se apropie de el (5, I, p. 341 - 342). Boierul cere unui om să vie la el „cu un dușman și cu un prieten”; acesta aduce „dinele și

femeia", îi poruncește să-i bată pe rând pe amândoi; **e.** schelălăie, dar iar se întoarce la om, în vreme ce femeia îl divulgă că ține ascuns în pivniță pe socrul său (52, p. 175). De obicei, Sf. Vineri (Sf. Duminică etc.) au ca păzitori cățelușe cu dinții de fier.

De aceea, omul rău e amenințat să nu intre, „căci am o cățelușe cu dinții de fier și cu măselele de oțel, și-l face mici fărăme” (41, I, p. 298). Simțurile le sunt dezvoltate în aceeași măsură: Sf. Vineri nu se teme de lupul năzdrăvan ce urmărește pe voinic fiindcă „eu am un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care când îl simte cale de două zile, latră de două ori” (60, III, p. 33). Fata fugită din casa Vidmei (AT 313 + 665 + 318) e apărută a doua oară împotriva pețitorului inoportun de un **e.** care îl poate duce afară din odaie, unde „s-au mai strâns și alți câni ș-au rupt tot de pe dânsul și l-au mozolit prin glod” (52, p. 703). Cățelul sfătuiește fata să nu calce interdicția stăpânei, în opoziție cu mâța care „închide ochii” (ibid., p. 745). Unc, bătrân învață pe fiul mic al împăratului când pleacă în căutarea Ilenei Cosânzenei (AT 300) să ceară de la tatăl lui calul din tinerețe al împăratului. Ca să-l aleagă din stava împărătească, tot **e.** Îl sfătuiește să facă trei focuri și să pună o găleată cu vin: calul care va mânca foc și va bea vin, va fi cel ales (81, p. 127 - 128). Uneori, zmeul se preface în **e.** ca să scape de urmărire. Tuliman, tovarășul credincios (AT 516) vede la intrarea în palat „un câine și javra

începe să se gudure pe lângă ei și să le lingă hainele". Tuliman presimte pericolul și taie **e.** din care începe să curgă otravă (67, p. 106 – 107). În chip inexplicabil, **e.** se dovedește a fi o comoară de bani. În călătoria sa la Dumnezeu, omul întâlnește, între altele, un **e.** care „tot se tologea și nici nu murea, nici nu trăia”. El de fapt nu era „câne, dă-i norocul unui om, să știe să-l lovească îndărăt cu mâna, s-ar răsiți și – banii ar fi ai lui!” (52, p. 215). Fata harnică a moșneagului (AT 480) care îngrijește „o cățea slabă, viermănoasă și dupuroasă”, e răsplătită de aceasta „cu o salbă de galbeni” (ibid., p. 261 – 262). Cățeaua cu dinții de fier a babei Cloanța nu mai face „mici fărâme” pe femeia trimisă să-i aducă fluierul păzit de ea, deoarece femeia i-a spălat scările, podelele, apoi și pe cățea (LXII, p. 21 – 22).

În multe basme, băieții sau fetele duși la moarte sunt cruțați, fiind omorâți în locul lor niște căței, ca să se poată face dovada execuției. De obicei, fetei i se taie numai degetul cu inelul (LXXXIII, p. 612). Fiul mai mic al împăratului e osândit să fie omorât în pădure, dar călăul „a luat un câine sub strai”. Ajunși în pădure, acesta „a tăiat câinele și i-a scos inima, iar băiatului numai degetul i-a tăiat și l-a lăsat acolo” (52, p. 409). Pentru a fi batjocorit, bărbatul este prefăcut de către soția necredincioasă în **e.** (AT 449). „El, dac-o văzut că-i câne, urla ziua și noaptea acolo în jurul casei, și scheuna, și se văita că ce-o făcut el” (5, II, p. 81). Omul prefăcut **e.** nu mai poate

suporta bătaile ibovnicului și fuge la o stână împărătească unde păzește atât de bine, încât lupii nu mai mănâncă oile. Apoi împăratul îl duce la palat ca să apere împărăteasa ce sta să nască, împotriva vulturului care i-a răpit toți copiii. **C.** omoară vulturul și readuce cei trei copii răpiți (82, p. 13 - 14). Cei trei **e.** năzdrăvani luați, în schimbul unei vaci, de un băiat, îl ajută să omoare hoții din pădure și balaurul din fântână. Acești **e.** erau în realitate feciorii împăratului, blestemați să slujească nouă ani, apoi să redevină oameni (42, p. 908). **C.** Aude-bine și Greu-ca-pământu își salvează stăpânul de la sora canibală care măncase tot satul (81 a, p. 494 - 496). Un strigoi travestit în harap ce pețea fata mai mică a împăratului e pândit de aceasta în timpul nopții în cimitir. Astfel îl surprinde cum „se dă de trei ori peste cap de se face câne, apoi dezgroapă mortul și s-apucă să-l mănânce” (82, p. 193).

Nu lipsesc nici trăsăturile pseudoetiologice. La un ospăț împărătesc, bucătarii au uitat să pună „poprică în zamă” și e trimis în grabă un **e.** „Cu coșărcuța... la oraș” să aducă. **C.** nu se mai întoarce, e trimis altul după el să-l urgenteze. Îl va recunoaște percepându-i mirosul de ardei. De atunci, **e.** se miros mereu unii pe alții, întrucât „n-o mai sosit câmile nici-amu cu poprica!” (5, I, p. 605 - 606).

În *snoave*, **e.** e menționat sporadic. Un servitor bate ogarul boierului și e bătut la rândul lui de acesta, dar servitorul îl bate pe boier pentru

că s-ar putea ca ogarul să turbeze (S. 5634). Preuteasa spune popei plecat noaptea la cârciumă că, așteptându-l, i se părea că fiecare **e.** care lătra era el, în drum spre casă (S. 5621). Țiganul, ras gratuit fără săpun, aude un **e.** urlând și crede că și pe acesta îl rade cineva fără bani (S. 5541). Țiganul plecat la București e convins de român să nu-și ia merinde, întrucât acolo **e.** umblă cu covrigi în coadă (S. 5609). Păcală afirmă că ar fi văzut „o cățea neagră se cobora dintr-un vârful de salcă, plină de făină, de era albă ca ghiocul” (7, p. 215).

Cânepă. După o *legendă*, **e.** de vară a fost blestemată de **e.** de toamnă fiindcă a refuzat să meargă la biserică: „— eu văd biserica și de aici, câtă cât sunt de naltă! Du-te tu, că ești mai mică decât mine și n-o vezi!” (52, p. 1059), în legendele despre strigoi, povestirea prelucrării **e.** are rol apotropaic. Strigoii vin să spintece două fete, acestea scapă la o cânepiște, istorisind cum se lucrează **e.** „Ia mai întâi arăm. Pe urmă o sămănăm... o culegem, o punem în baltă și-o topim. O spălăm, o bătlăiem, o melițăm, o răghilăm, o periem, o facem caier și o toarcem. O rășchier, o depănăm, o urzim, o țesem, o ghilim, o croim”. La sfârșitul povestirii cântă cocoșii și strigoii dispar (52, p. 1081). Cu ajutorul unui val de pânză, fata scapă de strigoiul ce o momise până la mormânt: îi dă capătul valului și ea aleargă la o casă pustie, unde stă până la cântatul cocoșilor (ibid., p. 1080). Leneșele care nu lucrau **e.** erau pedepsite de

Joimărica (v. *Joimărița*). Femeia care a furat **e.**, stă cu două fuioare în nas pe lumea cealaltă (84, p. 43).

În *basme*, **e.** apare incidental. În multe variante, cele trei fete care sunt auzite de fiul împăratului (AT 707) culeg **e.** Una dintre ele se laudă că, dacă ar lua-o de nevastă fiul împăratului (sau alt dregător), îi va îmbrăca toată oastea (sau curtea) cu „un tort” (52, p. 1010), sau chiar „cu un fir de cânepă” (62, p. 29).

Câteva *snoave* reliefează lenea unor femei la lucratul **e.** Leneșa pretextează că nu are rășchitor, iar când bărbatul se duce în pădure să-i confecționeze unul, ea îi strigă cu voce prefăcută că îi va muri soția (S. 5154). Când soțul nu are cu ce se îmbrăca în ziua de Paști, ea îl înfășură cu câteva fire de **e.** făcându-l de râsul lumii (52, p. 1065). Soția care n-a tors, se tăvălește unsă cu miere prin fulgi de găscă și astfel îmbrăcată se duce la nuntă, unde toți râd de ea, silind-o în primăvară să semene și ea **e.** (ibid., p. 1066). Soacra ceartă nora că toarce prea gros, în contrast cu firul tors de ea, dar la urmă „din tortul cel gros a făcut pânză, da din cel subțire n-a putut face nimic, că s-a rupt” (ibid., p. 1093).

Clasificarea poveștilor a devenit necesară pe măsură ce creștea numărul colecțiilor. De la început, cercetătorii care operau cu anumite tipuri, le denumeau după varianta cea mai cunoscută, îndeosebi după titlul lor din colecțiile Perrault și Grimm (*La belle au bois dormant*,

Sneewittchen, Hänsel und Gretel etc.). Înmulțirea considerabilă a poveștilor prin noile colecții nu mai putea fi satisfăcută de simpla rubricare după un titlu care întâmpina atâtea dificultăți la traducerea în celelalte limbi. Se impunea găsirea unui sistem de orânduire care să fie, pe de o parte în concordanță cu universul reflectat în povești, iar pe de alta să fie cât mai practic: un instrument de mânuit cu ușurință pentru urmărirea referirilor.

1. La început, a avut întâietate criteriul logic: încadrarea tipurilor într-un sistem de relații care avea la bază familiile de idei după gradul lor de înrudire. Cel dintâi sistem de clasificare a basmelor a fost elaborat de consulul austriac J.G. von Hahn, culegător însemnat de basme albaneze și grecești pe la jumătatea secolului trecut. Sistemul este expus în notele colecției sale, *Griechische und albanesische Märchen* (1864). El a utilizat titlurile tipurilor, încetățenite ca atare printre cercetători. Ideea călăuzitoare a fost asemănarea dintre basmele germane și cele grecești: ea era consecința curentului mitologic, dominant în acea vreme. Sistemul său tindea să stea mărturie de vechimea și mai cu seamă de continuitatea repertoriului de povești, apoi să dovedească gradul de asemănare dintre feluritele tipuri care erau privite până aci izolat. El împarte basmele cunoscute în trei secțiuni mari cu 38 tipuri (*formule* după terminologia proprie), în *Griechische Märchen*.

„Secțiunea întâi: formule familiale] I formule de căsătorie:

a) Părăsire.

1. Formula Freia: a) Femeia sau mireasa lipsesc și de aceea bărbatul le părăsește; b) ele peregrinează căutându-l; e) regăsirea și împăcarea.

2. Formula Melusina. Bărbatul lipsește și femeia care nu e antropomorfă îl părăsește: a) sau pentru totdeauna, fără ca el să încerce să o regăsească, b) sau el o caută în patria ei îndepărtată și se căsătorește cu ea.

3. Formula Penelopa: a) Bărbatul părăsește femeia fără vina ei; b) ea îl așteaptă acasă cu credință și dor; e) întoarcerea bărbatului și reunirea soților.

b) Alungare.

4. Formula Genoveva. a) Mamei i se răpesc de către rudele invidioase copiii care sunt găsiți departe de casă și crescuți de un om fără copii; b) în locul copiilor sunt puse animale, sau mama e învinovățită a-i fi mâncat; e) alungarea sau pedepsirea mamei; d) salvarea mamei prin copiii regăsiți de tatăl lor.

c) Venalitate feminină.

5. a) Soția sau mireasa a doua își vinde bărbatul pentru trei nopți primei soții și prin aceasta îl pierde.

6. b) o fecioară își vinde farmecele în trei etape progresive pentru lucruri prețioase și își pierde fecioria prin înșelăciune sau în chip voit și

trebuie să se mărite cu cumpărătorul.

II. Formule cu dorința de copii:

a) Formule cu dorința de copii.

7. Formula cu copilul animal: a) potrivit dorinței părinților, li se naște un copil în formă animală; b) desfacerea vrăjii prin arderea pielii de animal împotriva voinței celui fermecat.

8. Formula cu făgăduință: a) copilul dorit este promis unui demon; b) la vremea predării, copilul fuge de acasă și se eschivează; e) urmărirea demonului; d) victoria și sfârșitul demonului.

9. Formula cu copil năzdrăvan și formula Orion: a) în concordanță cu forma dorită; b) sau în urma gustării unui măr dăruit sau a unui pește de aur se naște copilul năzdrăvan – sau gemenii năzdrăvani – împreună cu calul și câinele năzdrăvani.

b) Abandonare.

10. Formula Antiope. Abandonarea de către mamă a copilului din flori.

11. Abandonarea copilului: a) de către părinți de teama unei preziceri de nenorociri; b) a copiilor minori de către părinți din lipsă de alimente.

12. Formula Danae. Abandonarea unei fecioare cu copilul ei pe mare și salvarea lor.

c) Formule cu mama vitregă.

13. Formula Phryxos și Helle: a) fratele și sora fug de persecuțiile vitregei; b) unul din ei sau amândoi sunt transformați în animale; e) și salvați din nou.

III. Formule cu frați și surori. Formule cu cel

mai mic cel mai bun.

14. Masculine: a) din cei trei frați plecați spre rezolvarea unei sarcini reușește cel mai tânăr și cei doi mai mari ajung în situații grele; b) după rezolvare, cel mai mic vine în ajutorul fraților săi; e) din invidie aceștia se decid să-l piardă și planul lor izbutește doar într-atât, că ajung acasă înaintea celui mai mic și se împăunează cu isprăvile acestuia.

15. Formula Cenușăreasa.

16. Formula Dioscurii: a) gemenii, cel mai adesea născuți ca în formula 9, se despart în drumul lor prin lume; b) unul ajunge într-o situație dificilă; e) celălalt află aceasta prin semnalizarea miraculoasă, îl caută și îl salvează.

17. Formula cu trădarea surorii sau mamei, sau formula Skylla:

a) eroul, plecat cu sora sau mama, răpune o seamă de zmei sau uriași; b) singurul supraviețuitor nutrește dragoste pentru soră (sau mamă) și o convinge, de teama de a nu fi descoperiți, să-l piardă pe frate (sau fiu), trimitându-l să săvârșească isprăvi periculoase, sub pretextul de a-i aduce leacuri pentru boala simulată; e) eroul trece cu bine aventurile, descoperă înșelăciunea și pedepsește pe vinovați.

18. Formula Signy: a) o soră are mai mulți frați mai mari care, cel mai adesea transformați, trăiesc departe de casa părintească și despre care ea nu știe nimic; b) când află, ea pleacă în căutarea lor, îi găsește și îi salvează.

IV. Formula Berta.

19. a) Copilul adevărat sau mireasa adevărată sunt trimiși de mamă la tatăl sau bărbatul îndepărtat împreună cu o persoană ajutătoare; b) pe drum, cel adevărat e constrâns de servitor să schimbe rolurile sau e alungat în pustietăți; e) servitorul (servitoarea) ajunge drept copilul adevărat (sau soția adevărată) la curtea tatălui sau soțului și cel adevărat servitor sau prin pustietăți; d) înșelătoria e descoperită și dreptatea învinge.

V. Formula cu cumnați.

20. Cumnatul animal: a) trei prinți fermecați ca animale iau în căsătorie surorile eroului; b) eroul le vizitează pe toate trei; e) ei îl ajută la rezolvarea însărcinărilor; d) ei sunt salvați de el.

Secțiunea a doua: Formule mixte.

Formulele despre întrecerile pentru logodnică. Pețitorii își expun capul pentru o fată, a cărei pețire e legată de dezlegări.

21. Formula Oenomaos: rezolvare de sarcini grele.

22. Formula Turandot: dezlegarea ghicitorilor. După ce mulți eșuează, pierzându-și capul, eroul izbutește să rezolve condițiile puse.

Formule cu răpiri: neizbutite și de aci smulgerea celei răpite.

23. Formula Gudrun: răpire forțată printr-un erou sau printr-un monstru.

24. Formula Helena: răpire prin învoială cu iubitul.

25. Formula Iason: răpire norocoasă și căsătoria.

26. Formula cu răpirea hainelor și fecioara lebedă.

27. Iarba șarpelui.

28. Formula Barbă albastră.

29. Formula Skylla: a) Puterea eroului sau monstrului stă într-un anumit loc; b) sora falsă sau cea răpită cu puterea îi smulge secretul prin lingușiri; e) îi ia puterea prin proprie acțiune sau prin trădarea secretului către altcineva.

30. Animalele recunoscătoare.

31. Formula piticului.

32. Formula Bakala [șic!]. Unirea de putere uriașă, putere spirituală tulburată și porniri spre pozne.

33. Formula Ion credinciosul.

34. Travestire: a) eroul (cel mai adesea înapoindu-se în patrie) sau eroina fugită de acasă se travestesc, intră ca servitori și îndeplinesc munci de rând; b) se fac cunoscuți de două ori; e) primesc locul ce li se cuvine.

Secțiunea a treia. Formule dualiste bazate pe contrastul dintre lumea interioară, și cea exterioară.

35. Formula cu Hans cel puternic.

36. Formula Odiseu - Polyphem.

37. Formula domnului Lazăr. Victorie îmbinată cu lăudăroșie goală asupra puterii demonice nedibace.

38. Călătoria în lumea cealaltă: a)

nenorocoasă; **b)** norocoasă”. Sistemul preconizat de von Hahn nu a avut răsunet în lumea cercetătorilor, dovedindu-se nepractic. Aceasta vine din împrejurarea că el a distins nu tipuri - *formule* - ci familii de tipuri, ceea ce îngreua enorm referirea la cutare tip de basm cu variantele lui. Pe alocuri, delimitarea e prea vagă, încât unele basme pot fi categorisite la mai multe tipuri, de ex. 15 (cenușăreasa) și 34 (travestire). Clasificarea lui von Hahn a avut totuși darul de a semnală asemănări între tipuri care păreau îndepărtate până atunci și a ușurat prin aceasta munca folcloriștilor următori care au pornit în căutarea unui sistem mai adecvat de orânduire a basmelor (XXXIII, **t.** I, p. 74 - 76).

2. **C.** Litzica, după indicațiile lui **B.P.** Hașdeu, a corectat sistemul stabilit de von Hahn, reducând „prototipurile” acestuia la următoarele 28:

1. **a)** o ființă supraomenească se căsătorește cu una umană, punând la nuntă o condiție; **b)** omul calcă condiția și ființa supraumană îl părăsește; **e)** omul pleacă după ea și o găsește sau nu.

2. **a)** Bărbatul lasă pe nevastă fără nicio vină; **b)** ea îl așteaptă cu credință; **e)** întoarcerea lui și veselia.

3. **a)** Copiii nou-născuți sunt furati și duși departe; **b)** mama e acuzată că i-a ucis; **e)** mama e pedepsită; **d)** copiii sunt regăsiți de tatăl lor și urmează împăcarea.

4. **a)** o femeie pierde soțul care pleacă în lume și se recăsătorește; **b)** femeia îl regăsește

dar nu se poate apropia de el din cauza nevastei de a doua; e) pentru daruri minunate nevasta a doua îi permite să vină la el; d) a treia noapte el o aude plângând și o reia.

5. a) O fecioară cere daruri de la un bărbat; b) îl înșală de două ori, dar a treia oară e prinsă și se mărită cu el.

6. a) Părinții dorind un copil, la naștere, din anumită cauză, îl făgăduiesc dracului; b) dracul vine la termen, dar copilul fuge; e) dracul îl caută; d) dracul e învins.

7. O fată e aruncată în mare împreună cu copilul născut, dar scapă toți și se reîntorc după câțva timp la tatăl fetei.

8. a) O fată de împărat e expusă unui monstru spre a fi mâncată; b) un erou omoară monstrul; e) urmează căsătoria.

9. a) o mamă vitregă izgonește pe fiica bărbatului său pentru că e mai frumoasă; b) reușește s-o omoare; e) un erou o găsește moartă, o învie și pedepsește pe vitregă.

10. a) Fratele și sora fug de vitregă; b) unul sau amândoi sunt schimbați în fiare, dar scapă curând de vrajă și redevin oameni.

11. a) Spre a face o izbândă se încearcă trei frați, dar reușește cel mai mic; b) învingător, scapă pe cei mai mari; e) aceștia vreau să-l piardă și spun că ei au reușit; d) fratele cel mai mic vine travestit, se descoperă și îi pedepsește.

12. a) Sora cea mai mică e disprețuită de cele două surori mai mari; b) apare de două ori la curte

îmbrăcată împărătește; e) a treia oară e recunoscută și fiul împăratului o ia de soție.

13. a) Doi frați gemeni pleacă în căutarea norocului; b) unul cade în pericol; e) celălalt aleargă și îl scapă.

14. a) Un erou omoară pe toți zmeii, afară de unul; b) acesta se înțelege cu mama sau sora eroului spre a-l pierde: ea se prefacă e bolnavă și îl trimite după leacuri; e) eroul scapă și-i pedepsește.

15. a) o soră are mai mulți frați schimbați în animale; b) pleacă în căutarea lor, îi găsește și-i scapă.

16. a) Adevăratul copil sau nevasta sunt trimiși la tată sau mire, însoțiți de o slugă; b) pe drum copilul sau nevasta se rățăcesc sau schimbă locul cu sluga din cauza vreunui pericol; e) ajungând la destinație, sluga trăiește ca copil ori nevastă; d) minciuna e descoperită și pedepsită.

17. a) Eroul are trei surori căsătorite după fii de împărați schimbați în fiare; b) eroul îi cercetează pe fiecare; e) ajungând în pericol, cumnații îl scapă; d) scăpând el, îi scapă și pe dânsii.

18. Eroul nu poate căpăta mâna iubitei decât dacă va executa întreprinderi grele sau va dezlega enigme.

19. a) Eroul răpește o femeie cu sau fără voia ei; b) răpirea poate să fie urmată de căsătorie sau nu.

20. a) o ființă mai bătrână, de natură

demonică, oprește pe o ființă tânără de a deschide o ușă; **b)** ea nu ascultă; **e)** el vrea s-o omoare, dar nu poate.

21. **a)** Forța fizică a eroului este ascunsă într-un loc; **b)** o rudă, mamă, soră sau nevastă, află locul și demonii îi iau puterea; **e)** eroul recapătă puterea singur, sau cu ajutorul nevestei, dacă nu e vinovată și pedepsește pe culpabili.

22. **a)** Eroul scapă de la moarte niște animale; **b)** ajungând în pericol, acestea îl salvează.

23. E vorba de un pitic de o tărie extraordinară, viclean și malițios.

24. **a)** Un amic răpește o fată pentru erou și i-o duce; **b)** pe drum păsările îi spun că acasă îl așteaptă pericol și-l învață cum să scape, dar să nu divulge nimănui; **e)** el scapă, dar divulgă secretul și e metamorfozat; **d)** eroul sau mireasa îl scapă.

25. **a)** Eroul în călătorie e silit să se facă slugă; **b)** de două ori se arată sub chipul adevărat, apoi se travestește din nou; **e)** a treia oară lucrul se descoperă și eroul își reia locul.

26. **a)** Eroul prinde pe demoni în cursa ce i-o pregăteau lui; **b)** îi face robi și le ia comorile.

27. Un om slab dar șiret, prin ifos face să i se supună niște forțe diabolice.

28. Un om merge în infern și după multe lupte vine iar în lume cu comori și cu nevasta (XXXV, p. 2613 - 2616).

Reducerea numărului grupelor de tipuri face sistemul Hasdeu-Litzica și mai nepractic. Nu a fost adoptat de nimeni în vreo culegere sau studiu,

deși cunoașterea lui amănunțită ajută la detectarea asemănărilor între unele tipuri de basme.

3. Lazăr Șăineanu preconizează o clasificare care pornește, de asemenea de la sistemul lui J.G. von Hahn spre a ajunge la o orânduire întrucâtva diferită. Dacă Hahn lua ca bază categoriile de relații ale individului cu lumea înconjurătoare.

Șăineanu pune în centrul sistemului natura ideilor fundamentale oglindite în basme. De aceea, el împarte basmele în secțiuni, cicluri și tipuri. Sistemul de subordonare reamintește îndeaproape pe cel al lui J.G. von Hahn, dar ideile călăuzitoare sunt de data aceasta de natură mitică, etică sau psihologică. El păstrează de asemenea numirile mitologice sau cele devenite celebre ale celor mai multe tipuri. Schema e următoarea:

Secțiunea întâi: povești mitico-fantastice

1. Ciclul om-animal (părăsire provizorie) **A.** tipul Amor și Psyche (bărbatul animal); **B.** tipul Melusina (femeia animal); **C.** tipul Neraida (femeia lebedă).

2. Ciclul femeie-plantă: **A.** tipul Daphne (zână-arbore); **B.** tipul cele trei năramze (zână-fruct).

3. Ciclul interzicerilor: **A.** tipul locurilor oprite (tabu); **B.** tipul camerei oprite (Barbe-bleue).

4. Ciclul juruințelor: **A.** tipul Iephta (juruință inconștientă);

B. tipul zânelor promise (Tinerețe fără

bătrânețe).

5. Ciclul metamorfozelor: **A.** tipul Iason (conflict magic);

B. tipul copiilor de aur („substituție.”)

6. Ciclul descinderilor infernale: **A.** tipul Teseu (coborâre pe tărâmul celălalt); **B.** tipul Hesperidelor (mere de aur); **C.** tipul deceurilor (întrebări mistice).

7. Ciclul ascensiunilor aeriene: **A.** tipul arborele ceresc; **B.** tipul animale-cumnați.

8. Ciclul expunerilor: **A.** tipul Andromeda (fecioară expusă unui balaur); **B.** tipul Danae (copii expuși pe apă).

9. Ciclul isprăvilor eroice: **A.** tipul apă vie și apă moartă;

B. tipul Ileana Cosânzeana (fecioara cu părul de aur).

10. Ciclul fecioarei războinice (schimbarea sexului).

Secțiunea a doua', povești etico-mitice (psihologice)

1. Ciclul celor trei frați: **A.** tipul fraților perfizi; **B.** tipul tovarășilor năzdrăvani.

2. Ciclul celor doi frați: **A.** tipul Dioscurilor (frații gemeni);

B. tipul celor doi frați de cruce.

3. Ciclul animalelor recunoscătoare.

4. Ciclul femeii perfide: **A.** tipul Scylla (mamă ori soră perfidă); **B.** tipul Dalila (soție ori iubită perfidă).

5. Ciclul incestului: **A.** tipul Peau d'âne

(„străvestire”); **B.** tipul fetei cu mâinile tăiate.

6. Ciclul mamei vitrege: **A.** tipul Holle (fata roaba casei); **B.** tipul Cenușereasa (fata cu condurul); **C.** tipul Phryxos (prefacere în cerb); **D.** tipul Rodia (rivalitate între mamă și fiică).

7. Ciclul pețirilor: **A.** tipul Oedip (enigme); **B.** tipul Enomaos (sarcine).

8. Ciclul fatalității: **A.** tipul Moira (ursita); **B.** tipul Nemesis (dreptatea divină).

9. Ciclul uriașilor și piticilor: **A.** tipul Polyphem (uriașul orbit); **B.** tipul Mirmidon (piticul minunat).

10. Ciclul omului viteaz: **A.** tipul Orioi (naștere minunată); **B.** tipul Hercule-Păcală (voinicul isteț).

Secțiunea a treia: Povești religioase (legende)

1. Ciclul lui Dumnezeu: **A.** tipul dorințelor; **B.** tipul talismanelor.

2. Ciclul necuratul.

3. Ciclul morții: **A.** tipul moartea ca cumătră; **B.** tipul călătoria morții.

Secțiunea a patra: povești glumețe (snoave)

1. Snoave

2. Ciclul fetei istețe

3. Ciclul lui Păcală.

Adaos: fabula animală

Deficiența de căpetenie e aceeași ca și la von Hahn: basmele propriu-zise sunt reduse la cele 46 tipuri, în vreme ce snoavele și basmele despre animale sunt expediate în abia câteva tipuri. Arbitrarul reducăției la numai câteva tipuri e simțit

și de Șăincanu în repetate rânduri, atrăgând atenția asupra distribuirilor artificiale și paralelismelor. Caducitatea clasificării se trage din conflictul dintre temă și episod în a-și disputa întâietatea care va constitui mereu dificultatea de căpetenie în orânduirea narațiunilor complexe, alcătuite din mai multe episoade, a căror posibilitate de combinare depășește prevederile sistematizatorilor (LXXXIII, p. 228 - 230, 954 - 961).

4. După întemeierea asociației folcloriste *Folklore Fellows* (*Folkloristischer Forscherbund*) în 1907, s-a pus în lucru un catalog tipologic al poveștilor care să înlăture neajunsurile sistemelor anterioare și să constituie în același timp un sistem clar și practic de referiri care să înlocuiască folosirea titlurilor. Ca punct de plecare, s-a hotărât ca narațiunile să fie orânduite în tipuri și fiecare tip să primească un număr care să-i fie siglă de identitate. Catalogul a fost elaborat de finlandezul Antti Aarne, pornind de la sistemul danez de organizare a poveștilor din arhiva daneză de folclor (creat de Svend Grundtvig) și ajutat de sugestiile folcloriștilor Kaarle Krohn, Oskar Hackman, Axel Olrik, Johannes Boite și Carl Wilhelm von Sydow. *Verzeichnis der Märchentypen* (1910) deschide o nouă eră în cercetarea narațiunilor populare prin stabilirea unui sistem de clasificare ce s-a dovedit adecvat și mai ales practic, cu toate deficiențele ce i se vor semna cu trecerea vremii. Catalogul

tipologic întocmit și publicat de Aarne cuprinde numai trei specii narative: basmul despre animale (tipurile 1 - 299), basmul propriu-zis (tipurile 300 - 1199) și snoava (tipurile 1200 - 1960). Legenda propriu-zisă a fost lăsată de-o parte din pricina caracterului ei local. Specia basmelor propriu-zise a fost împărțită în continuare în patru subspecii: **A.** basme fantastice (Zaubermärchen, AT 300 - 749), **B.** basme-legende (Legendenartige Märchen, AT 750 - 849), **C.** basme nuvelistice (Novellenartige Märchen, AT 850 - 999) și **D.** basme despre dracul (uriașul) cel prost (AT 1.000 - 1199), iar la snoave au fost inserate așa-zisele povești mincinoase (Lügenmärchen, AT 1875 - 1960). Această clasificare a fost apoi adoptată în cataloagele naționale, precum și în colecțiile de povești întocmite științific, pe alocuri cu unele devieri și corectări. Ea a rămas în uzul științific curent, chiar dacă terminologia speciilor și subspeciilor a întâmpinat obiecții și a fost pe alocuri înlocuită cu cea propusă de **C.W.** von Sydow (LXXXI, p. 60 - 86). Catalogul lui Aarne e o tipologie, o listă de tipuri orânduite pe specii (și subspecii), având la bază narațiunile în întregime, așa cum circulă ele. Cu toate acestea, uneori Aarne s-a abătut de la acest principiu, fărâmițând unele narațiuni în părți componente, în episoade și dându-le acestora numere independente. Așa a procedat la poveștile despre dracul cel prost (orânduite ca atare de **O.** Hackmann), apoi pe alocuri la basmele despre animale și la unele

snoave, unde episoadele componente sunt combinate în chipuri felurite lăsând povestitorului posibilitatea de a le înlănțui mereu în altă ordine și alcătuire. Tipurile au fost grupate în familii după natura personajului principal. Astfel, basmele despre animale au fost împărțite în 7 grupe: animalele de pădure (AT 1 - 99), animalele de pădure și domestice (AT 100 - 150), omul și animalele pădurii (AT 151 - 199), animalele domestice (AT 200 - 220), păsările (AT 220 - 249), peștii (AT 250 - 280) și ultima grupă, alte animale și obiecte (AT 280 - 299). Basmele fantastice au fost grupate după calitatea supranaturală dominantă: adversar supranatural (AT 300 - 399), soț (soție) supranatural (fermecat, AT 400 - 459); sarcini supranaturale (AT 460 - 499); ajutoare supranaturale (AT 500 - 559); obiect supranatural (AT 560 - 649); putere sau știință supranaturală (AT 690 - 699) și alte momente supranaturale (AT 700 - 749). Basmele legende nu au subîmpărțiri, dar tipurile sunt orânduite după gradul personajului sfânt, începând cu Dumnezeu, continuând cu diavolul și sfârșind cu sfinții. După cum a arătat și Aarne, delimitarea acestora de legende e incertă, ceea ce a dus la unele confuzii și soluții arbitrare în cataloagele naționale. Basmele nuvelistice au fost orânduite după profilul personajului feminin, distingându-se la urmă o grupă a basmelor despre soartă și hoți (AT 930 - 999). Snoavele au ca primă categorie cele despre idioți (AT 1200 - 1349), urmată de snoavele

despre căsătoriți (AT 1350 - 1439), snoavele cu femeia (fata) personaj principal (AT 1440 - 1500), cele cu un bărbat (băiat) ca personaj principal (AT 1500 - 1729), snoave despre popi (AT 1730 - 1874). Pentru a da posibilitatea întregirii catalogului tipologic cu alte tipuri ce se vor descoperi în repertoriile naționale, Aarne a lăsat numere libere nu numai la specii și subspecii ca atare, ci chiar la grupele mai mici. În consecință, tipurile stabilite de el ocupă mai puțin de o treime din totalitatea numerelor: în cele 1960 numere de tipuri se află abia 587 tipuri de povești aparținând celor trei specii. Mai mult, în cazul când nu mai există loc liber printre numere, noul tip de orânduit va fi așezat la numărul care i se potrivește cel mai mult în grupa respectivă, adăugându-se cifra romană la cifra arabă: 3001 etc. De asemenea, subtipurile sunt așezate distinct, adăugându-se la numărul tipului majusculele ABC etc, pentru fiecare sub tip. Catalogul elaborat de Aarne a fost revizuit și lărgit de două ori de Stith Thompson: *The Types of the folk-tale* (1928) și *The Types of the Folktale-second revision* (1961). În ediția din 1928, Thompson a adăugat mai multe tipuri din (noile colecții de folclor, lărgind și numerotația de la 1960 la 2411, cu noua subspecie a poveștilor cu formule, și anume povești cumulative (Xî 2000 - 2199) urmate de cele neterminabile și neclasificabile (AT 2200 - 2411).

Thompson a introdus în tipologia astfel

revizuită și criteriul valoric, atestat de frecvența tipurilor. Ca atare, el a împărțit catalogul în două părți, cea dintâi cuprinzând tipurile întâlnite la două sau mai multe popoare (dar pe alocuri se văd variante provenite numai de la un singur popor), iar cea de-a doua, tipurile foarte rare sau de o autenticitate dubioasă, numărul acestora din urmă fiind urmat de un asterisc (ori mai multe), spre a fi distinse în acest fel de cele din prima parte. De asemenea, el a compartimentat în continuare, distingând noi grupe tematice în cadrul categoriilor delimitate de Aarne, fără să schimbe vreunul din numerele stabilite de acesta. Pentru mai multă claritate, Thompson a schițat tipul mai detaliat decât Aarne (care la unele povești bine cunoscute din colecția Grimm s-a mulțumit să indice doar titlul și replica caracteristică, la altele ideea tematică), pe alocuri defalcând rezumatul în episoade (numerotate cu cifre romane) și motive (numerotate cu minuscule). Bibliografia variantelor e mult mai bogată decât cea dată de Aarne, Thompson indicând și studiile care s-au ocupat cu acel tip, publicate atât în volume, cât și în periodice. Ediția din 1961 reprezintă o îmbogățire substanțială a celei din 1928, utilizând noile colecții și studii date la iveală între timp. De deosebită atenție s-a bucurat basmul indian. Cele două părți ale catalogului din 1928 au fost contopite într-una singură, dar consemnând cele rare sau dubioase prin litere mici. Pentru a evita numărul mare de asteriscuri, Thompson a folosit

la noua ediție majusculele urmate de un asterisc pentru a indica tipuri diferite (de ex.: 879 A*, 879 B*, 879 C* etc.), care nu trebuie confundate cu subtipurile, diferențiate numai cu majuscule (de ex.: 920 cu 920 A, 920 B, 920 C, 920 D). Procedul a pricinuit neclarități, pe alocuri nu e evident dacă autorul a vrut să delimiteze un tip sau un subtip. A crescut de asemenea minuțiozitatea analizei tipurilor: la basmele mai lungi, după rezumatul, adesea parcat în episoade, autorul a adăugat lista motivelor componente potrivit indicelui stabilit în al său *Motif-index of folk-literature* (1932 - 1936), la celelalte e înserată în rezumatul tipului referirea la motivul respectiv.

Utilitatea acestui catalog nu mai e contestată de nimeni, cu toate numeroasele obiecții ce i s-au adus. Grupele tematice din cadrul speciilor (și subspeciilor) după calitatea personajului nu sunt întotdeauna cele mai potrivite, întrucât dau naștere la suprapuneri în o seamă de cazuri și de aci la orânduiri arbitrare: un tip nou poate fi orânduit, de ex, atât la adversari supranaturali, cât și la sarcini supranaturale etc., fără a se putea decide care aspect precumpănește. La snoave, criteriul nu e unitar, căci unele grupe sunt deosebite după calitatea psihologică a personajului principal (snoave despre proști), altele după sex (despre femei, bărbați) sau profesie (despre preoți), încât unele tipuri dintr-o grupă pot fi tot atât de bine așezate în cealaltă (la cele despre soți femei, bărbați se întâlnesc și

snoave cu femeia proastă sau bărbatul prost - AT 1384 = bărbatul caută mai proști decât nevastă-sa, AT 1540 = omul venit de pe cealaltă lume, AT 1685 = flăcăul prost în pețit etc.). Dar atari neajunsuri sunt neînsemnate și într-un fel de neevitat (cu cât grupele sunt mai mici, cu atât posibilitățile de suprapunere mai numeroase). Deficiența de căpetenie provine din faptul că la stabilirea tipurilor, Aarne a cunoscut prea puține variante și mai cu seamă de proveniență regională: variantele finlandeze, daneze (sistemizate de S. Grundtvig) și din colecția fraților Grimm. Când au fost conspectate și variantele din restul Europei, s-a văzut că tipurile au altă configurație și că spațiul rămas liber nu mai permite încadrarea tuturor ca tipuri (sau măcar ca sub tipuri). Noile basme aveau episoade comune cu unele tipuri, iar parte din ele cu alte tipuri, încât pentru încadrarea lor în sistemul Aarne-Thompson era nevoie de două sau chiar mai multe cifre, ceea ce nu corespunde realității narative, variantele naționale nefiind suma exactă a tipurilor indicate prin numerele sistemului. Nici desemnarea cu ajutorul indicării tipului și episoadelor nu e salutară decât în unele cazuri, ca să nu mai amintim de faptul că o seamă de tipuri nu au această parcelare în episoade. Mobilitatea folclorică e mai mare de cum se credea, și mai cu seamă vie acolo unde basmul se mai cultivă încă și printre maturi, încât o narațiune din episoade felurit combinate e de fapt un tip independent și

trebuie privit ca atare, nu fărâmițat în conformitate cu un sistem orânduit după o parte a Europei nordice și centrale. În fața unui atare tip care apare drept conglomerat dacă e raportat la tipologia Aarne-Thompson, cercetătorii sunt ispitiți să creadă că într-adevăr acel tip e un rezultat al contaminării de către povestitor al narațiunilor „clasice”, pe când în realitate el provine ca atare din tradiția îndelungată. Ceea ce se dovedește întrucâtva constant, drept nucleu care își păstrează esența, este episodul (sau componenta lui mai mică, motivul) și se pare că în acest sens se lucrează la institutul *Encyklopädie des Märchens* de la Göttingen pentru a remedia neajunsurile provenite din configurarea tipurilor după un număr restrâns de variante. S-a văzut apoi că la snoave numărul afectat tipurilor e cu totul neîndestulător pentru a putea încadra repertoriile unor popoare care au mai multe mii de atari tipuri.

5. Folcloristul danez Arthur Christensen a propus un nou sistem de clasificare în lucrarea *Motif et thème* (1925). În fapt, el reia ideea fundamentală a lui von Hahn de a încadra materialul folcloric într-o construcție logică. La baza sistemului său stau relațiile dintre individ și lumea înconjurătoare. El a stabilit că toate ideile pot fi orânduite în 6 grupe tematice: 1) temperament; 2) finețe; 3) prostie; 4) greșeală; 5) destin; 6) consecințe. La aceste grupe, Christensen a mai adăugat o listă de motive

(episoade) care nu reflectă nici relațiile individului cu lumea, nici viața. La acestea, preponderentă e acțiunea, nu gândurile (tabu, desfacerea vrăjii, oracol, formule de incantație etc.). Ultima grupă a acestor elemente incidentale e alcătuită din motivele ce oglindesc concepțiile metafizice, morale, psihologice sau politice, cu subgrupele: cauză și efect, aparență și realitate, soartă etc. De aci se vede cu ușurință incoerența clasificării lui Christensen: aspectele esențiale, definitorii ale mentalității populare, le așază la urmă, într-o grupă cu anexe de mică importanță. Sistemul de clasificare s-a dovedit apoi nepractic prin încercarea de a compartimenta realitatea poetică în rubrici logice, mult prea neîncăpătoare față de multilateralitatea universului poeziei. Arhitectonica lui a rămas în faza încercărilor, alături de cele anterioare (XXXIII, t. I, p. 76 – 77).

6. Pastorul sas Adolf Schullerus a clasificat poveștile românești după tipologia stabilită de Aarne: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten* (1928). Schullerus a parcurs bibliografia accesibilă aproape în întregime: colecțiile principale și cele mai multe din cele de a doua mână, apoi revistele de folclor și bună parte din cele literare care au publicat și folclor, anterioare anului 1927. Cum subliniază în prefață, nu a avut pretenția de a fi exhaustiv, în primul rând din carențe bibliografice, unele publicații nemaifiind accesibile, apoi din imposibilitatea unui singur cercetător de a străbate toate zierele și

calendarele. În excerptarea variantelor se văd totuși și omisiuni, inerente unei munci de atari proporții bibliografice la un cercetător de vârstă înaintată. Ierarhizarea colecțiilor în cele trei categorii potrivit autenticității lor nu e suficient de critică, cu unele fiind prea indulgent, iar cu altele nejustificat de sever (N.D. Popescu e așezat în categoria A, dar Sevastos în categoria C, deși Popescu întrece pe Sevastos în intervențiile personale. **C.** Rădulescu Codin și **D.** Stăncescu au unele volume trecute la categoria B, deși de autenticitate neîndoielnică, în vreme ce **I.** Slavici apare numai în categoria A etc.). Schullerus a avut greaua sarcină de a găsi locul potrivit celor mai multe tipuri care nu își aveau numărul stabilit în tipologia internațională. Soluția nu e totdeauna cea indicată, căci el s-a lăsat călăuzit de prezența unui episod comun pentru a rubrica toate variantele la un tip față de care totuși diferă, cum a procedat la AT 300. La grupa basme-legende (AT 750 - 849) a înserat o seamă de narațiuni despre sfinți care sunt legende în înțelesul propriu.

Schullerus a căutat să completeze tipologia internațională, dar s-a oprit la jumătatea drumului, ceea ce e total neștiințific în elaborarea unui catalog tipologic care presupune o conspectare exhaustivă măcar a materialului publicat. El adaugă la finele catalogului trei anexe, două despre legende (**I** legende cu cuprins moral, **II** povești despre origini) și una cu snoave despre țigani (la care menționează că reprezintă doar o

selecție). Cât de selective sunt toate cele trei anexe se poate vedea din puținătatea tipurilor: 22 la legendele cu cuprins moral, 128 la cele etiologice și abia 16 din snoavele despre țigani. Cu toate acestea, ele au contribuit la cunoașterea legendelor românești printre cercetătorii străini și folosul ar fi fost și mai mare dacă Schullerus ar fi dat rezumate mai întinse care să-l dispenseze pe străinul necunoscător al limbii române de a mai recurge la textul românesc al variantelor. Căci scăderea supărătoare a catalogului întocmit de Schullerus este tocmai scurtimea exagerată a rezumatelor tipurilor. Tipurile prezente în catalogul lui Aarne nu mai aveau nevoie de un rezumat dacă tipul românesc nu devia față de cel internațional, fiind suficient numărul și titlul. Tipurile (sau episoadele) noi aveau însă nevoie de o prezentare mai detaliată din care să rezulte cu claritate profilul tipului (sau episodului). Dar ce se poate înțelege din simple titluri ca: „534* *Schlange als Helfer*” (șarpele ca auxiliar), „610 I* *Wasser zum Fleilen der*

Blinden” (apă pentru vindecarea orbilor), „812 A* *Vom Teufel gerettet, der die Rätsel nicht lösen kann*” (salvat de la diavol cel ce nu poate dezlega ghicitoarea) etc?

7. Stith Thompson a dus mai departe sistemul de clasificare, luând ca bază nu narațiunile în întregime, cum circulă ele, ci părțile lor componente, adică acele unități mai mici, dar stabile, care se pot combina felurit în narațiunile

populare. *Motif-index of Folk-literature*, a classification of narrative elements în folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books and local legends, în 6 volume (1932 - 1936, a doua ediție 1955 - 1958) arc în vedere, cum se arată în subtitlu nu numai poveștile, ci toate narațiunile populare în proză și versificate, precum și narațiunile semiculte. În prefață, Thomson explică necesitatea unui asemenea inventar clasificatoriu: tipologia Aarne se potrivește poveștilor din Europa, dar în afara continentului e aplicabilă la foarte puține povești. Cu toate acestea, între narațiunile europene și cele extraeuropene există asemănări multe și vizibile, dar nu în tipuri ca atare, ci în motivele componente. Abia un catalog al motivelor narative tradiționale de pe tot globul devine adevăratul instrument de orientare al cercetătorului în acest domeniu pentru a urmări similitudinile și eventualele filiații. Motivul e desprins în unitatea lui intrinsecă, indiferent de specia din care provine și fără alte ierarhizări, în afară de cel tematic. Întreg materialul epic e compartimentat în 23 grupe tematice, numerotate de la A la Z. Orânduirea acestora e orientată de la mitologie și supranatural la realist și chiar umoristic, dar, cum remarcă Thompson, atare progrese nu e vizibilă în întreg sistemul, a doua jumătate fiind realistă în aproape totalitatea ei. În cadrul fiecărei grupe sunt eşalonate alte subgrupe cu alte subîmpărțiri în continuare, delimitate prin cifre

arabe de la 0 la 100 (de ex. A0 - AM Creatorul, A0 - A29 Originea și natura creatorului, A[^] - A4 fl Tovarășii și sfătuitoarii creatorului etc. A100 A499 Zeii (A100 - Aj99 Zeii în general, A200 - A299 zeii lumii de sus etc.). Sistemul de subordonare merge până la submotiv prin folosirea în continuare a sistemului cifric delimitat prin puncte intermediare (de ex.: A 112. Nașterea zeilor. 112.1. Zeu provenit din incest. 112.1.1. Zeu din incestul dintre tată-fică). Spre deosebire de tipologia lui Aarne, motivul este denumit nu numai printr-o cifră, ci și prin inițială grupei tematice. Thompson a stabilit următoarele grupe de motive epice: **A.** motive mitologice (creator, zei, crearea lumii, crearea animalelor); **B.** animale; **C.** tabu;

D. magie; **E.** mortul; **F.** minuni; **G.** căpcăuni (uriași, vrăjitoare), **H.** încercări (de înțelepciune, de vitejie); **J.** înțeleptul și nebunul (purtare înțeleaptă și neghioabă, inteligență, nebunie); **K.** decepții; **L.** inversarea norocului; **M.** deciderea viitorului; **N.** noroc și destin; **P.** societate (clase sociale, familie, profesii, obiceiuri); **Q.** recompense și pedepse; **R.** captivi și fugari; **S.** cruzime nenaturală; **T.** sex (iubire, căsătorie, naștere); **U.** natura vieții; **V.** religie; **W.** trăsături de caracter; **X.** umor; **Z.** grupe miscelane de motive (formule, symbolism, eroi, excepții unice, motive neclasificate). Grupele nu sunt egale ca pondere, dar sistemul de a ierarhiza motivele prin subordonări cifrice s-a dovedit practic, încât *Motif-index*-ul lui Thompson a devenit cu totul util.

Materialul sud-est-european este reprezentat sporadic, iar cel românesc lipsește total, dar autorul atrage atenția că nu a năzuit la o înregistrare bibliografică exhaustivă, încât cititorul nu trebuie să creadă că motivul e atestat numai la popoarele citate (LXXXVI, p. 422 - 428).

8. Legende au fost clasificate felurit, distingându-se de obicei legende istorice de cele etiologice, mitologice și religioase. În vremea din urmă, Societatea internațională pentru cercetarea narațiunilor populare a adoptat clasificarea legendelor în patru categorii tematice: I legende etiologice și escatologice; II legende istorice; III legende mitice (ființe și puteri supranaturale); IV legende religioase (mituri despre zei și eroi). Pentru evitarea îndoielilor, la unele din ele s-au stabilit și subcategoriile în ordinea firească. Astfel, legende istorice cuprind: **A.** geneza locurilor de cultură și a bunurilor culturale; **B.** legende despre localități; **C.** legende despre preistorie și istoria veche; **D.** războaie și catastrofe; **E.** personalități proeminente; **F.** distrugerea unei ordini existente. Legende mitice au subcategoriile: **A.** soartă; **B.** moarte și morți; **C.** locuri bânuite de spirite și apariția spiritelor; **D.** procesiuni și lupte de spirite; **E.** popas pe cealaltă lume; **F.** spirite ale naturii; **G.** spirite ale locașurilor culturale; **H.** ființe metamorfozate; **I.** dracul; **K.** demonii bolilor; **L.** persoane cu însușiri și puteri supranaturale (magice); **M.** animale și plante mitice; **N.** comori (LXXXIX, p. 424 - 425).

Legende românești au fost clasificate în tipologia bibliografică (gata pentru publicare de mai mulți ani) în aceleași patru categorii mari, decât că ordinea lor diferă întrucâtva, iar subcategoriile sunt reduse la specificul tematic românesc. Astfel.

I legende etiologice (10001 - 13035) cuprind creatorul (și ajutoarele), cosmosul, plantele, animalele, omul, popoarele, toponimia și onomastica; II legende mitologice (13055 - 13895) cuprind legende despre soartă, moarte și morți, spiritele naturii, metamorfozați, dracul și ajutoarele, ființe cu însușiri magice, ființele și plantele mitice, popoare mitice și comori; III legende religioase (13.925 - 14.551) au subcategoriile: legende biblice, sfinți și sărbătorile lor, alte sărbători, zilele sfinte ale săptămânii; IV legende istorice (14571 - 16103) cuprind: legende despre figurile istorico-fantastice, figurile istorice ale altor popoare, regii dacilor, figurile istorice ale poporului român (conducători de războaie, haiduci, voievozi, domnitori, figuri feminine, alte figuri istorice și locale), evenimentele istorice și locale, întâmplări din trecut.

9. Alături de sistemul de clasificare a snoavelor adoptat de Aarne-Thompson care s-a dovedit prea neîncăpător atât în ce privește grupele tematice, cât mai cu seamă numerele afectate, au fost elaborate altele pentru a oglindi cât mai fidel specificul acestei specii. Siegfried

Neumann a propus în 1963 orânduirea snoavelor în trei grupe mari: 1. sociale (snoave despre domni, țărani, slugi, meseriași, orășeni și supuși, preoți); 2. ciclizate în jurul unei persoane (Eulenspiegel, regele Fritz etc.); 3. cu conținut general (iubire și căsătorie, căsnicie, tânărul, dans și petrecere) (XIII, p. 147). Lutz Rörich a prezentat într-o comunicare la congresul Societății internaționale pentru cercetarea narațiunilor populare din 1969 următoarea propunere de clasificare a snoavelor și glumelor: **A.** conflicte pe bază de limbă; **B.** conflicte cu logica; **C.** conflicte cu realitatea (narațiuni parodistice, mincinoase); **D.** conflicte cu morala; **E.** conflicte între sexe; **F.** conflicte cu slăbiciuni omenești; **G.** conflicte sociale și **H.** conflicte politice, etnice și confesionale. Institutul *Encyclopädie des Märchens* din Göttingen a adoptat clasificarea snoavelor după conținut și natura poantei, stabilind trei categorii mari: 1. atitudini și trăsături de caracter; 2. conflicte sociale (relații de familie, relații de clasă și de profesie); 3. narațiuni batjocoritoare (jocuri de cuvinte, persiflarea unor persoane).

Clasificarea adoptată în tipologia bibliografică a snoavelor românești (LXXX, t. I, p. IX - X) se apropie întrucâtva de cea precedentă. Ea a fost orientată pentru a oglindi defectul satirizat, începând cu cele care au implicații mai largi din relațiile sociale până la cele inofensive de natură fiziologică. Atare clasificare e în

concordanță cu specificul snoavei de a avea în centrul atenției personajul negativ. În acest sistem de clasificare a snoavelor românești au fost stabilite patru categorii tematice cu un număr variabil de subgrupe: **I. relații sociale** (3.000 – 3328, Păcală, stăpân-slugă, autorități laice și religioase); **II. relații de familie** (3340 – 3643, soț-soție, părinți-copii, frați-surori, alte rudenii, nași-fini); **III. deficiențe și trăsături psihologice** (3650 – 5862, prostie, istețime, răutate, lăudăroșenie, lăcomie, zgârcenie, lene, murdărie, cârcotă, beție, hoție îndemânarecă și neîndemânatecă, batjocoriri, snoave pseudoexplicative, ignoranță naivă, meserii necalificate, neatenție, lașitate); **IV. deficiențe fiziologice** (5870 – 5886, surditate, gângăveală, nevedere etc.). Tipologia bibliografică a snoavelor românești mai are un adăos de glume din viața militară (5895 – 6029) și de anecdote (6036 – 6236).

10. Dumitru Caracostea a căutat un sistem de clasificare lipsit de deficiențele celor anterioare, pornind de la faptul elementar că arta reflectă viața: formele de viață socială și de muncă determină suprastructurile literare. Deși mai întâi clasificarea a fost propusă numai pentru baladele populare în vederea întocmirii *corpus-vihii* lor în 1948, ea a fost apoi lărgită pentru întreg domeniul folclorului și al literaturii culte. Plecând de la constatarea că în literatură există totdeauna un raport (sau un conflict) între doi protagoniști, chiar dacă aparent e numai unul, ca în lirică,

deoarece și aici insul destăinuitător presupune un rezonator (un martor etc.), el a stabilit grupele tematice după natura relațiilor dintre aceștia. Orânduirea celor 12 grupe e crescândă, de la lumea familială la cosmos: **I.** părinți-copii;

II. iubit-iubită; **III.** soț-soție; **IV.** frate-soră; **V.** soacră-noră;

VI. alte rudenii (inclusiv nașfin, frați de cruce); **VII.** relațiile cu natura și ființele naturii; **VIII.** muncile profesionale; **IX.** conflictele de clase sociale; **X.** haiducia și revoltele; **XI.** vitejii și cotropitorii; **XII.** relațiile cu forțele supranaturale personificate. S-ar părea, la prima vedere, că grupa VII (natura) e discordantă în sistemul stabilit, dar și aici natura înconjurătoare e concepută a fi sensibilă, părtaşă la frământările omului. Ea este cel puțin un organ rezonator al durerilor și bucuriilor umane, de aceea e invocată ca martoră în efuziunile lirice; uneori chiar se supune dorințelor protagonistului liric sau epic. Sistemul preconizat de Caracostea se dovedește neașteptat de organic, nu numai pentru că orânduicete faptele poetice de la cele de importanță mai redusă la cele cu implicații cosmice, dar pentru că acestei ierarhii de la simplu la complex îi corespunde în chip paralel complexitatea crescândă a speciilor literare, de la cântecul de leagăn și doină la basmul ce oglindește întregul univers accesibil închipuirii umane. În plus, sistemul lui Caracostea mai oferă posibilitatea unei întreite clasificări în trei serii

tipologice, care se eșalonează de asemenea ierarhiei simplu-complex: 1. o tipologie a imaginilor, pornind de la cuvântul-metaforă, celula expresivă ireductibilă oferită de însăși limba vorbită; 2. o tipologie a motivelor; 3. o tipologie a tipurilor propriu-zise. Tipologiile imaginilor și motivelor depășesc limitele speciilor folclorice, deși în chip practic se elaborează întâi tipologia imaginilor sau motivelor dintr-o specie folclorică, pentru a fi extinsă apoi și la celelalte. Atari tipologii de imagini și motive permit descoperirea legăturilor ascunse, de mare adâncime, dintre speciile folclorice și pun în lumină celulele literare din care sunt plămădite creațiile populare, inclusiv acele șabloane, formule, strofe călătore etc, semnalate mai de mult de cercetătorii folclorului. Posibilitatea de a fi extins și la literatura cultă îi mărește considerabil utilitatea: sistemul Caracostea va putea oferi în viitor instrumentul de cercetare ideal, acel dicționar universal de imagini, motive și tipuri din creația populară și cultă, în ierarhia organică de la simplu la complex și în permanentă concordanță cu formele de viață socială oglindite de fenomenele literare la diferitele niveluri de creativitate (XX, îndeosebi p. 50 – 57, 78 – 89).

Clatină-munți **v.** Tovarăși năzdrăvani

Cocoș. Cântatul lui noaptea la intervale fixe a generat *legende* despre însușiri miraculoase. **C.** cântă noaptea după ce aude toaca din cer. Cel ce cântă mai întâi, e năzdrăvan. De acesta fuge

diavolul și celelalte spirite rele, de aceea după cântatul lui se poate porni la drum (LIII, p. 289 – 290). **C.** năzdrăvan a putut învia din oasele lui în vremurile de demult (52, p. 432). El e năzdrăvan „fiindcă are la coadă o pană năzdrăvană. De cu seară, pana aceea este lăsată în jos. Cocoșul adoarme și el. Pana năzdrăvană însă se ridică, tot se ridică. La miezul nopții, ea stă drept în vârful cozii, sus, și cocoșul după asta cunoaște ceasurile lui și țipă: cucuriguuu!” (38, p. 60). E năzdrăvan fiindcă a fost blagoslovit de Hristos. „De nu era cocoșul, nici Dl Christos n-ar fi înviat” (52, p. 432). A înviat din borșul de pe masă, stropind cu pistrui pe cei din jur (ibid., p.41). Dracul a făcut rămășag cu Dumnezeu că va stăvili Prutul ca să înece pământul. S-a speriat de cântatul **e.** Și a fugit (ibid., p. 434). În culmea Vulcoi din Munții Apuseni, se auzea cântând un **e.** În fundul unui crater „mai ales spre sărbători”. El anunța un zăcământ aurifer pe care l-au descoperit minierii din Bucium-Sat. De atunci, mina s-a numit „Baia Cocoșului” (43, p. 60 – 62). Dumnezeu i-a rânduit să țină „40 de femei și prin sat să umbli” de când a fost în stare să-l convingă pe Simion Stâlpnicul să dea drumul vântului din munte (52, p.413 – 414; **v.** T/f «i).

În *basmele despre animale*, **e.** apare ca protagonist, apoi ca auxiliar. În tipul despre animalele asociate în călătorie (AT 130), **e.** are rolul paznicului de pe culmea casei sau de după ușa. Când vin diavolii (sau animalele pădurii), **e.** îi

lovește cu aripile peste cap (5, I, p 140). Alteori, (de obicei în tipul înrudit AT 210) cutcurezatul lui e interpretat de agresorul speriat drept o amenințare: „Cotcodanu, până-mi pui ciocanul (ibid., p. 142). O babă și un moșneag adoptă drept copii un e. Și un cățel. Fiindcă l-a scăpat de uliu, e. fura toată mămăliga pe seama cățelului. Bătrânii i-au alungat de acasă. În pădure, e. momeste vulpea să intre în gura câinelui. Apoi se întorc la casa bătrânilor care îi căutau plângând (52, p.436). Momit de vulpe că ar cânta frumos, e. Închide ochii și cântă, vulpea îl înhață și-l duce în pădure (AT 61, 6). Acolo, la rândul lui o laudă că ar avea dinți frumoși, vulpea încântată cascadează gura să-i arate, dar e. zboară pe un copac (4 a, ms. 261, Dumbrăvița – Satu Mare). Când e bătut pentru că nu ouă (AT 27 și 20) fuge cu găina în lume. Li se asociază alte animale (iepure, capră, vulpe și lup), dar la popas e mâncat cel care ar avea numele mai urât, rămânând numai lupul (5, I, p. 118 – 122). În povestea cumulativă AT 2030, e. e uneori trimis să aducă lemne sau apă. El acceptă dacă fata (sau baba) îi va șterge laba, dar cum aceasta refuză, cheamă pe rând moșneagul, cerbul (sau rugul), capra, lupul, pușca, șoarecele, mîța (52, p.418). El mai apare în povestea cumulativă *Cocoșu roșu* unde animalele se mănâncă pe rând (LXXXIII, p. 950 – 951).

În *basme*, e. își îmbogățește stăpânul (AT 715 A) care l-a alungat fiindcă nu oua. Înghite stăvile de cai (sau ciurda de vite) a boierului, apoi tezaurul

împăratului pe care le aduce moșneagului (5, I, p.151 - 154). În tipul Cenușăreasa (AT 510), **e.** divulgă uneltirile mașterei atunci când fiul împăratului vine să caute la cine se potrivește papucul: „Cucurigu! fata moșneagului îi după ușa într-un poloboc cu cenușă!” (79. p. 215). În unele variante, **e.** chiar învață fata cum să obțină pe rând hainele de aramă, de argint și de aur: „— Du-te repede la părau și spală-te și spune: «deschide-te, nucuța mea!»”. A treia oară, **e.** o previne ca să lase păpucul încleiat de rășină pe pragul bisericii și să vină numai într-un păpuc (5, I, p. 574 - 578). El deschide ochii stăpânului său care înțelegea limba animalelor (AT 670) că nu trebuie să cedeze capriciilor femeiești: „eu unu singur la treizeci și cinci vă pot porunci, da stăpănu-meu, dacă-i prost, la una nu-i poate porunci, și el a muri” (5, II, p. 439). **C.** păzește cu atâta strășnicie curțile unui împărat, încât nu se pot apropia zmeii „Noi de șapte ani de când ne batem după fata împăratului Verde: cânt-un cocoș de trei-patru poște de loc și se scol santinelile și nu putem s-o furăm!” (5, I, p. 286). Dracul sau strigoii pier la cântarea **e.** Într-o mulțime de povești. Strigoaica împreună cu toți dracii pier la cântatul **e.**, apoi ea este făcută fărâme cu ajutorul unui bici fermecat tot la cântatul **e.** (41, I, p. 490 - 492). În variantele tipului AT 812, dracul venit după cel ce i s-a făgăduit lui, e ținut pe loc cu povestea pâinii (sau a cânepii), sau cu răspunsurile la întrebări până la cântatul **e.**, când plesnește (LXXXII i, **d.** 722). Într-

o variantă, *Fiul vacii vrăjite* (AT 301 B), vaca năzdrăvană se luptă la podul de aur cu un **e.** care se prefăce într-un uriaș. El o învinge, dar e omorât de fiul ei (LXXXIII, p. 577). De obicei, diavolul se prefăce **e.** În basmul despre ucenicul său (AT 325) atunci când acesta s-a metamorfozat în boabe de porumb. Fata împăratului aruncă însă 3 boabe în spinarea **e.** care se prefac în vulpoi care „rupe gâtul la cocoș” (5, 1, p. 504). Uneori, puterile zmeului (AT 302) se află în niște gândaci ascunși într-un **î.** etc. (v. *Puteri*’, 35, p. 52). Într-o variantă a basmului AT 545, **e.** este acela care își îmbogățește stăpânul, Ion Săracul, pețind pentru acesta fata împăratului și luând averea zmeilor omorâți de el (81 a, p. 529 – 531).

Comori. După o *legendă* banii îngropați de împărați, haiduci și hoți, apoi de oamenii plecați în bejenie alcătuiesc comorile aflate în pământ. Un om și-a pus banii într-o căpățână de cal și nu a bănuț nimeni dintre trecători (LXVI, p. 1 – 5). Se crede că banii de aur cu efigia lui Lysimachus, găsiți în 1543 de un pescar în apa Streiului ar proveni din **e.** lui Decebal, îngropată în albia aceluia râu (50 a, p. 273). Împăratul Constantin locuia în Țețin și a ascuns toată averea într-o pivniță „și-a pus o piatră cu numele lui deasupra, care n-o poate lua nime, pan nu va veni el singur” (52, p. 709). Unele movile cu bani provin de la uriașii care „aveau averi nenumărate” care nu pot fi luați, oricine încearcă fiind pocit. În Ștefănești-Argeș, a săpat un om la o comoară și a venit spre

el „o namilă de om lungă, lungă de nu-i mai aflai măsura” (66, p. 29 - 30). De la Pinteza Viteazul au rămas trei butoaie cu bani de aur, de argint și de aramă într-o pivniță sub pământ, păzite de un moș care ședea la o masă „cu o pipă și fuma”. O femeie ia din acei bani, dar fiindcă nu i-a folosit bine, un berbec a venit marți noaptea și a cerut restituirea lor: trebuia să dea jumătate din ei la oamenii săraci (5, III, p. 270 - 272). Multe comori provin de la haiduci și hoți. În Meria-Hațeg, șapte hoți au depus banii într-o peșteră, iar pe butoiul de lângă ușă se află un șarpe de ceară care se umflă când vede pe cineva, ca să-l sperie (ibid., p. 274 - 276). În orașul Șiret, căpetenia hoților pune banii într-o pivniță, dar zidește înăuntru pe toți zidarii ca să nu trădeze locul. Căpetenia e asasinată însă de vizitiu și e. rămâne necunoscută (LXVI, p. 6 - 7).

Banii au fost făcuți din argint de Dumnezeu, care apoi i-a dat diavolului ca să-i facă în continuare. Banii făcuți de Dumnezeu sunt curați, iar cei ai dracului sunt necurați „numai de bucluc”. Unii din cei care strâng e. Îi afurisesc să fie ale dracului (52, p. 26). De aceea, e. din pământ sunt de două feluri, curate și necurate. Cele necurate nu pot fi scoase, fiind ale dracului, sau chiar dacă ia cineva din ele, nu se alege cu niciun folos. Unii au lăsat e. pentru acte de binefacere: să facă fântâni, mănăstiri, să dea la săraci, văduve (LXVI, p. 12 - 16). C. se detectează singure prin aceea că ard. Cele necurate ard înainte de miezul nopții, cu pară albăstrie, iar cele

curate după miezul nopții cu para alburie sau gălbuie. Aceasta se întâmplă o dată pe an, în ajunul marilor sărbători, sau o dată la 7 ani (ibid., p. 26 - 29). Se crede de asemenea că o dată pe an, de obicei în noaptea Paștilor, ușile de la **e.** se deschid singure. În muntele Orlea din Hațeg se află un palat plin de avuții, cu împărați care stau pe tronuri. Când toacă în ziua de Paști, porțile se deschid. Un om din Hațeg a intrat și n-a ieșit la timp, rămânând încă un an în munte (26, p. 59 - 60).

C. necurate sunt păzite de diavol, iar celelalte de Știma banilor sau Duhul **e.** Știma e o femeie îmbrăcată în alb. Dracul, în chip de bătrân, dă bani pușcăriașului silit să intre în peștera din Țețin, dar omoară pe cel ce intră de bunăvoie. De asemenea, dracul dă săracului, venit la pivnițele cu **e.**, o cușmă plină de galbeni, dar când se duc popii, dracul se revoltă: „— voi luați de pe vii și de pe morți și tot nu vă săturați” și îi omoară pe toți (LXVI, p. 17 - 25). Banii necurați se pot scoate dacă se jertfește o vită, uneori chiar un om pentru cel care i-a îngropat. Banii sortiți cuiva se întorc la acela, chiar dacă sunt dați altcuiva (ibid., p. 30 - 39). **C.** se mai pot descuria cu iarba fiarelor (**v. Iarba fiarelor**). Dar cele blestemate nu se pot lua nici în acest chip. Lângă Șiret s-au descoperit, sub austrieci, trei pivnițe pline cu bani. După ce le-au dezgropat, a ieșit un izvor care a umplut pivnițele cu apă (ibid., p. 62 - 63).

Într-un *basn* doi hoți vestiți fură banii din

vistieria împăratului (AT 950). Cel dintâi este prins, al doilea nu poate fi prins cu toate sfaturile celui dintâi. Împăratul îi dă fata de soție (61, p. 5 – 9).

În *snoavele* despre Păcală, acesta vinde vaca moștenită unui copac, pentru 20 de lei. Se duce marți să taie copacul, găsind la rădăcină o **e.**, din care ia numai prețul vacii. Frații lui aduc toți banii și îi împart cu banița împrumutată de la popa (S. 3.000, II a – **d**). Un om găsește o **e.** la rădăcina unei sălcii. Ca să păstreze secretul, spune nevastei că ceea ce a găsit e linte strâmbă și că au plouat cârnați (AT 1381). Femeia divulgă cele întâmplate, dar când spune la judecată că au plouat cârnați, judecătorul nu mai crede că bărbatul a găsit o **e.** (49, p. 21 – 22).

Copac. După o *legendă*, la început, **e.** tăiat venea singur din pădure, dacă i se spunea „– Hai, lemnule, acasă”. O femeie a încălecat pe lemn și de atunci lemnul e blestemat ca să fie dus în spate sau tras cu animale (99, VI, p. 362).

O reminiscență a arborelui ceresc (ygdrasil) persistă în *basmul* AT 468: un **e.** cu vârful până în cer (adesea pom fructifer). Escaladarea lui o poate face numai protagonistul basmului, ajutându-se de toporașe speciale. El se urcă cu „șase toporașe de ace” înfipte în copac, servindu-i drept trepte de urcat și de agățat (5, I, p. 533). Alteori, ascensiunea se face cu ajutorul a 9 barde obișnuite, eroul hrănindu-se cu 9 colțuri de prescură și 9 pahare de vin (41, I, **p.414**). **C.**

crește dintr-un fir de bob de sub lavița casei (LXXXIII, p. 456). Spre vârf, **e.** are crăci pe care se află casa unei zâne cu care se căsătorește eroul (5, I, p. 533), sau a unei zmeoaice Gheșperița, care îl pune pe voinic la munci grele (41, I, p. 415). În vârful **e.** se află raiul și moșneagul urcă pe ei până la Dumnezeu pentru a-i cere îndeplinirea dorințelor nesăbuite (AT 555; LXXXIII, p. 456). Un **e.** uriaș de pe pământ are în vârf o peșteră în care stă de pază la moșia lui Hotiotio o fată îmbrăcată în arnăut care era în stare să taie o oaste întreagă (LIII, p. 535). Ibovnicul Ilenei Cosânzeana își are împărăția așezată pe un **e.** cu 12 crăci și cu vârful până la cer. Viteazul care o pețește pe Ileana Cosânzeana taie **e.** cu împărăția (ibid. p. 536). Drăgan Cenușă găsește la palatul scufundat numai un nuc care ajungea cu crengile „în naltu cerului... El o deschicat nucu cela și s-o băgat în nuc, ș în nuc o rămas ș în ziua de astăzi!” (5, I, p. 238). Alteori, **e.** uriaș crește pe tărâmul de jos și ajunge cu vârful până pe pământ. Pe trunchiul lui revine pe lume eroul trădat de ortacii infideli, în câteva variante ale tipului AT 301 **B.**

Un **e.** crește în chip inexplicabil pe corpul unui om, apoi se dovedește că aceasta este o pedeapsă pentru o mare nelegiuire. El nu dispare decât atunci când aceasta este dată în vileag și victima reabilitată. Pe pântecul împăratului care și-a osândit fika la moarte pe nedrept crește un nuc care se mărește în fiecare zi. El scade mereu

pe măsură ce victima povestește pățania ei
(86, p. 201 – 202).

Mai adesea, **e.** este o formă metamorfozată a protagoniștilor din basme. Adesea din doi copii îngropați la uneltirile impostoarei (AT 707) răsar doi **e.** (uneori pomi). **V. Brad.**

În **e.** este sediul unor personaje (**v. Mama Pădurii**). Fata ieșită din rodie (AT 408) este lăsată de erou într-un **e.** până la întoarcerea lui. Uneori, **e.** ascultă porunca fetei de a se lăsa jos și de a o ridica: „Fata cea frumoasă zise copaciului să se lase jos, și el se lasă, apoi se puse în el și se ridică” (41, I, p. 309). Fata mincinoasă (AT 710) este pedepsită uneori să stea mereu în pădure. „Când o prindea somnul, ea se urca pe un copac înalt și între crengile lui dormea...” (60, V, p. 17). Eroul, urmărit de zmeul care pusese mâna pe paloșul lui năzdrăvan, se urcă într-un **e.** de unde își cheamă câinii năzdrăvani (AT 315, 590). Când ajunge băiat de însurat, Urmă galbină „s-a suit în vârful unui copac și de-acolo și-a aruncat căciula într-o parte și a zis: încătrău s-a dus căciula mea, într-acolo mă voi duce să-mi caut mireasa” (60, V, p. 63). Boul năzdrăvan își ferește stăpânul, ducându-l în pădure. „Acolo a cătat copacul cel mai înalt și au făcut un foișor pentru băiet” (82, p. 9).

Uneori, în *povestea cumulativă* despre baba ce se bocește după oul spart de șoarece (AT 2022 B) se asociază să bocească, între alții, și un **e.** (52, p. 419). În altă poveste cumulativă (AT 2030), **e.**

reține clopoțelul caprei care recurge pe rând la ajutorul animalelor ce se amenință reciproc. În povestea mincinoasă despre imposibilități, protagonistul împlântă codiriștea biciului în pământ și din ea crește „un fag atât de mare de nu-i vedeai vârful și nu-l puteai cuprinde de gros” (77, p. 10).

Sporadic, apare în basmele noastre și pomul care cântă. O fată nu vrea să se mărite până ce frații ei nu-i aduc, între altele, și pomul care cântă (AT 707). „Pomul acela înflorit cânta, că întrecea cele mai minunate muzici” (52, p. 1015). **v. Măr.**

Corb. După *legende e.* prevestește rele, chiar viscol, ploaie. Pe alocuri, e socotit chiar sfânt, întrucât ar avea cruce în gură. Prin croncănitul lui anunță lupii să vină la vite; nicio pasăre nu ciugulește din hoit până nu e început de **e.** La început a fost alb, dar Noe l-a blestemat să se înnegrească pentru că nu s-a întors la corabie (LIII, p. 294 – 295): „Ai, fi-u-ar pana pe tine, cum e inima-n mine!” (52, p. 696). **C.** s-a făcut negru de când s-a opus ca Eva să încalece pe cal (99, V, p. 247). Noe l-a blestemat să nu-și poată vedea nici puii (38 a, p. 79). Alte legende relatează cum a fost blestemat nu numai să mănânce hoituri, ci și să ouă în decembrie, iar puii să-i scoată în februarie, aceștia neputând ieși până nu plesnește de ger coaja ouălor (LIII, p. 294). Dacă puii întârzie, atunci îi mănâncă furnicile, deoarece **e.** a pierdut rămașagul cu furnica de a sui în vârful copacului atâta fier cât poate căra ea (52, p. 696).

În vremea potopului, a mâncat uriașul („jidovul”) care se agățase cu mâinile de torțile cerului (LIII, p. 295). O legendă înfățișează o corboaică uriașă care își hrănea puii cu cirezile și turmele din jur. Numai vântul turbat a putut-o omorî (101, vol. XVI, p. 76; tema e mai frecventă în balada populară). A fost blestemat să nu bea apă din izvoare și râuri fiindcă n-a vrut să curețe păraiele alături de celelalte păsări ca să nu se murdărească de glod. Poate bea numai apa din ploaie, de aceea țipă în vreme de secetă (52, p. 697).

În *basmele despre animale*, **e.** e păcălit de vulpe (AT 57): lăudat că are pene frumoase și că ar cânta tot atât de frumos, corbul scapă cașul din cioc (75, p. 8).

În *basmele fantastice*, **e.** e un auxiliar de preț al eroului. El e uneori printre animalele-cumnați (AT 552) care își ia mireasa în timpul nopții, iar mai târziu își ajută cumnatul să-și recapete soția furată de zmeu. Întâmplător, **e.** cumnat e asimilat cu un zmeu (51 a, II, partea a III-a, p. 176). Când cumnatul e tăiat bucăți de zmeul ce i-a răpit mireasa, **e.** adună bucățile și îl învie (81 a, p. 689). Cel mai adesea, ajută pe erou în lupta nedecisivă cu adversarul (al treilea zmeu, cel mai puternic). La rugămintea eroului, toarnă peste el o cană de apă rece, iar peste zmeu o cană de apă caldă, bucurându-se că va avea „șapte hoituri” (5, I, p. 215). Alte dați, el unge pe voinic cu său pentru „trei stârvuri”, prinde putere și îl răpune pe zmeu (41, 1, p. 78). Uneori, el se încumetă să scoată pe

erou de pe tărâmul de jos (performanță îndeplinită de obicei de pajură), după ce acesta a fost trădat de ortacii infideli (AT 301 B), ridicându-l pe spinarea sa (LXXXUI, p. 421, 579). Mai des, ajută pe erou să găsească iapa năzdrăvană a babei pe care trebuie să o pască în trei nopți (sau zile) succesive, fiindcă a fost cruțat de el sau i-a lecut aripa ruptă. Când iapa se preface în pasăre (sau zboară prin nori), **e.** adună toți **e.** Și o fugăresc până la băiat, care îi pune căpăstrul în cap (85, p. 266 - 267). Mortul căruia voinicul i-a plătit datoriile după moarte și l-a îngropat cuviincios, se preface în **e.** și-l ajută pe binefăcător, găsindu-i mireasa potrivită, apoi salvându-l de la înec și a treia oară plimbându-l prin toată lumea (81 a, p. 677 - 681). El îl ajută pe voinic, fiindcă i-a legat aripa, să se ascundă de fata pețită, în probele de ascundere (AT 329): „lovindu-l cu aripa, îl făcu un pui de **e.** Și îl vârî într-un stol de **e.** ce se urcase până la vântul turbat” (41, I, p. 43). Fata îl va zări totuși cu ocheanul. **C.** ajută pe un „băiat buiac” să scape de diavoli în 3 nopți, pe când veghea într-un palat (**v.** *Veghere*), dându-i o pană miraculoasă. După aceea, eroul îl ajută pe **e.** să redevină om (fusesse blestemat de soră-sa să se prefacă în **e.**) printr-o pană miraculoasă reluată de erou de la cumnatul **e.** (52, p. 698 - 699). În alt basm, împăratul **e.** se luptă cu un împărat ce-i pețea fata, eroul îl ajută, devine ginerele **e.** dar soția necredincioasă îl trădează și oastea **e.** este învinsă (ibid., p. 703 - 704). Un **e.** Învață pe fratele orbit

(AT 613) cum să-și recapete vederea, spălându-și ochii cu rouă din noaptea de Arminden. De la ceilalți doi **e.** află cum să vindece pe împăratul Verde și să scape de foc cetatea împăratului Roșu, ceea ce îi aduce îmbogățire neașteptată (62, p. 21 – 22). Într-o variantă a basmului AT 569, un **e.** învață pe copilul căruia i-a mâncat un bou să ceară de la tatăl său, împăratul **e.**, cele trei obiecte miraculoase: masa ce se întinde cu mâncări și băuturi, bâta ce bate la comandă și pălăria ce generează soldați (81 a, p. 496 – 499). Penele și sângele lui trezesc în cel care l-a rănit în zbor dorul erotic: „... unde aş găsi eu o fată așa de rumenă ca picăturile istea de sânge și cu părul așa de negru ca iste două pene de corb” (33, p. 129).

Cuc. După legende, **e.** e o pasăre misterioasă. El cheamă primăvara în codru, unde cântă haiducilor, de aceea e „pasărea cea mai haiducă” (LIII, p. 298).

Originea lui e explicată felurit. După o legendă, el a fost haiduc, transformat apoi în pasăre (ibid.). Cele mai numeroase legende îl arată a fi fratele cel căutat. Au fost doi frați: Cucu, iar celălalt numit felurit (Sava, Lazăr, Dedu, Pavel, Ștefan). Erau atât de nedespărțiți, încât Dumnezeu i-a prefăcut în păsări. După ce **e.** a fost împușcat de un vânător, celălalt îl caută mereu, strigându-l pe nume. Fiindu-i milă de el, Dumnezeu l-a trimis pe ceea lume să stea cu **e.**, de la Blagoveștenie până la Sânziene. De atunci cântă numai între cele două sărbători (52, p. 450 –

451). Doi frați gemeni, **C.** și Ștefan, au plâns mereu până au murit. După moarte, au fost prefăcuți în două păsări, **C.** în rai și Ștefan pe pământ. Acesta din urmă îl strigă mereu pe celălalt (44, I, p. 7 – 8). Doi feciori de împărați, **C.** și Sava au rămas orfani. Sava și-a omorât fratele ca să ocupe el tronul. Cuprins apoi de remușcări, l-a strigat mereu pe nume, până ce Dumnezeu l-a prefăcut în pasăre (52, p. 451). Doi frați orfani, Dedu și **C.** au plecat în lume. De la un loc, s-au despărțit. **C.** s-a rostogolit într-o prăpastie și a murit. Dedu l-a găsit și l-a tot bocit, strigându-l pe nume, până ce Dumnezeu cu Sf. Petru, în trecere pe acolo, l-au făcut pasăre, care primăvara vine pe la noi să-și caute fratele, strigându-l mereu (67, p. 292 – 293). După unele legende din Muntenia și Oltenia, **C.** a fost un hoț care a furat caii (sau boii) lui Sâmpetru. Acesta l-a blestemat să se prefacă în pasăre „să fie cobe rea și singur să-și spuie numele unde s-o afla” (47, p. 50). A furat boii lui Sâmpetru în timp ce acesta ara, l-a prins și l-a prefăcut în **e.** care amuțește de la Sânzienne (67, p. 293). După ce a furat caii lui Sâmpetru și a fost prefăcut **e.**, se teme mereu de el, de aceea nu mai cântă când se apropie ziua lui (LIII, p. 298). La facerea lumii, grangurul a fost ales „Domnișorul păsărelor”.

C. s-a obligat să-i facă un palat din „fâșii” de tei până la Sâmpetru.

Dar fiind o primăvară frumoasă, **e.** a cântat mereu, uitându-și promisiunea. Când s-a apropiat

Sâmpetru, s-a ascuns și a încetat să cânte de teama grangurelui (99, VI, p. 73). **C.** a fost la început o fată de împărat care s-a îndrăgostit de un argat, **C.** Părinții fetei l-au alungat, dar fata îl striga mereu, plângând. Tatăl ei a blestemat-o să se prefacă pasăre care „tot așa să cucăiască, cât va trăi” (52, p. 451). Femeia **e.** a păcătuit cu pasărea numită ochiul boului. **C.** mâhnit s-a plâns lui Dumnezeu care a hotărât ca el să le cânte în rai, iar femeia lui să rămână pe pământ și ochiul boului să-i fie slugă. De atunci, ochiul boului îi clocește ouăle și-i hrănește puii, iar că își strigă mereu soțul, căutându-l zadarnic (52, p. 451). **C.** a fost un copil care striga mereu după Sf. Petru „cucu, cucu” în batjocură. Cu toate admonestările, copilul nu s-a dezbărat de a-l batjocori și Sf. Petru l-a blestemat să fie pasăre care să cânte „cucu” (100, XI, p. 133).

În *basme*, **e.** apare incidental, dar păstrându-și caracteristicile, într-o variantă a tipului despre leacul miraculos (AT 550), un împărat clădește o biserică strălucită căreia îi lipsea ceva. O bătrână arată că bisericii îi lipsește „cucul din dunga raiului”. Cei trei feciori ai babei pleacă în căutarea lui. Cel mic izbutește cu ajutorul Sf. Duminici, dar frații îi iau **e.** și-l duc în biserică.

C. nu cântă până nu intră cel mai mic în biserică (42, p. 514). Într-o variantă a basmului AT 720, din oasele băiatului omorât de mama vitregă se naște un **e.** care își spune în cântec pățania: „Măștioanea m-a tăiat / Și cu tata m-a mâncat /

Dar eu în cuc m-am schimbat" (44, I, p. 14 - 17).

În *snoavele* despre Păcală slugă la popa, preuteasa (sau servitoarea) se urcă într-un copac de unde imită **e.**, voind să însemne sfârșitul angajării ca slugă. Păcală întrevede înscenarea și o omoară cu un pietroi (79, p. 15; **S.** 3.000 IX **g**).

Cuza - Vodă. 1. Istorisirile populare îl înfățișează om neasemuit de bun, iubitor de țărani, îndeosebi de cei năpăstuiți. **C.** „tare o mai fost dulce și bun, cum n-o mai fost pe lumea asta”, era „om bun, galanton, dulce la cuvânt, la treabă”; „a făcut multe bunătăți pentru noi și ni-a iubit mai abitir ca un părinte. Dă nu era el, nu mai aveam az pământ și tot clăcași era să murim” (12, 1, p. 179, 10, 440). Dacă „nu era el, noi tot robi am fiș-amu!” (1, p. 35). Îi plăcea să ajute cu sfaturi pe cei cu care convenea. Prin sate „povățuia Cuza să puie cânepă și în, să are porumb, grâu, fasole și să hie oameni muncitori”. Cerea „să arăm cânepă, în, să lucreze nevestele noastre, să nu cumpărăm bumbac, că suntem plugari”. „El zicea să fie unire ș-un duh în lume, să trăiască oamenii uniți unu cu altu’”, iar pe soldați îi îndemna „faceți-vă datoria cătră țară... și după ce v-ați duce pl, la casa voastră, am să vă dau pământ, vă scap de boieresc” (12, 1, **p.**221, 23, 336, 399). Ajuta pe cei loviți de o năpastă: a dat bani unui cărăuș să-și cumpere bou în locul celui căzut, a rectificat sentința nedreaptă a judecătorilor împotriva unui țăran, a intervenit pentru hoții bătuți care n-au cu ce plăti etc. (1, p. 23, 173, 179).

2. **C.** a urât pe ciocoi ca nimeni altul. Văzând dârzenia cu care boierii se opuneau reformelor, **C.** le-a spus: Să nu mor până nu mi-oi face un rând de curți domnești acoperite cu piei de ciocoi" (ibid., p. 71). El îndemna ca „fiecare rumân s-aibă pușcă-n casă... și spunea ce-o să-i sune biata spinare-a boierului d-acu-ncolo". Dacă ar mai fi trăit „n-ai mai fi văzut ciocoi. Cu timpul dăscoperea el toate „(12, I, p. 227, 149). Memoria lui a rămas binecuvântată prin împrăștierea clăcașilor. „El o dat pământ la gospodari, la pontaș, câte zece fălci... Lumea vorbea bine de el, și el ținea cu gospodarii, cu lumea. Dacă mai trăia, făcea bine"! **C.** „A făcut mult bine-n țară, el a dat la toți oamenii pământuri. Ferice și halal să-i fie dă sufletu' lui!" El „la oameni a dat pământuri. Să-i ușureze Dumnezeu țărâna" (ibid., p. 398, 17, 180). Exproprierea boierilor s-ar fi făcut prin viclesug: **C.** a formulat legea că se va lua pământ de la cei ce au peste 10 fălci, iar boierii au votat legea, crezând că e vorba doar de exproprierea țăranilor fruntași (1, p. 72). Boierii l-au urât și au complotat până la detronarea lui. După expulzarea sa, la graniță „au pus cazaci și au făcut închisori, ca bietul Cuza să nu mai calce pământ românesc", iar țăranii au fost mereu mințiți cu privire la soarta lui. „De întrebam unde-i Cuza, spuneau că-i în București. De întrebam de moarte, spuneau că trăiește; de întrebam de viață, spuneau că a murit" (ibid., p. 263). Se crede că sfârșitul lui prematur ar fi fost pricinuit de boieri. Pe el „l-o

nenorocit, cred că boierii i-o făcut ce i-o făcut, de-o murit el așe de grabă”. C. „n-a putut trăi mult din pricina boierilor, căci le-a luat moșiile” (12, I, p. 429, 178).

3. C. a luat și averile mănăstirilor, deoarece călugării deveniseră neomenoși. „Călugării mânca și bea bine, ș-apoi să lua la luptă” (12, I, p. 364), de săraci nu mai aveau milă, iar pe oamenii de pe moșiile lor îi sileau „ca să iasă mai repede la lucru” și cei „care au întârziat puțin au primit ca răsplată lovituri de bici” (1, p. 117). C. a verificat el însuși comportările călugărilor și multe legende povestesc inspecțiile lui pe la mănăstiri pe care le făcea deghizat. „Cu suman ca al nostru și cu jocul, iaca, așa umbla... Punea căciulă mocănească pe cap, era cu cămeșoaie de in ori de cânepă și o lua prin țară să-și vadă stăpâniții” (ibid., p. 93). În felul acesta, a controlat mai multe mănăstiri, suferind ocările călugărilor îmbuibăți care luau în seamă numai pe cei ce dădeau bacșiș. La plecare, lăsa câte un bilet scris „Alexandru Ioan Cuza a durmnit în cutare bucătărie pe un țuhal plin dă glod, la mănăstirea Neamț” (12, I, p. 441).

4. Multe legende povestesc călătoriile lui deghizate prin țară nu numai pentru a vedea neomenia călugărilor, ci pentru a fi martor la nedreptățile ce se făceau în toate domeniile. S-a prefăcut chiar ursar ca să joace ursul în curtea unui boier potrivit, pentru a-i lăsa un bilet cu admonestarea: „Cum ai văzut ursul jucând

înaintea ta, așa va veni timpul să joci tu, boierule, înaintea ursarului". A controlat chiar pe slujbașii din palatul său din Iași „îmbrăcat în țoale de opincar” (1, p. 73, 169). Cel mai des verifica pe crâșmari dacă respectă „ocaua lui Cuza”, vestită în toată țara. Îmbrăcat țărănește intra prin cârciumi și hanuri și cerea „Dă-mi oca dreaptă a lui Cuza” (12, I, p. 321) sau „Ia adă o ocă de-a lui Cuza”. Spre surpriza lui, i se oferea câte o ulcică „ca de-o jumătate oca”, negustorul sfidându-l „că pentru voi, țărani, aiasta-i” oca lui C. (1, p. 161 – 162). În felul acesta, a văzut cum trăiesc țărani la munca câmpului, cum sunt învoielile agricole, cum sunt primiți drumeții de boieri, preoți, călugări, cum vând cârciumarii, cum se lasă mituiți judecătorii etc. (ibid., p. 9, 4, 145, 155, 157, 171, 173; 12, I, p. 364, 440).

5. Legende relevă patriotismul adânc al domnitorului. Se străduia să ridice prestigiul țării. Chiar în fața sultanului suzeran el nu merge ca înaintașii, în genunchi de la poarta palatului până la tron, ci „drept, cu fruntea sus și cu sabia zornăind ca un Făt Frumos”, explicând sultanului „Așa m-o trimis pe mine Țara!” (66, p. 106). Când sultanul îl „strâmtora... să-i dea biru”, C. pleacă însoțit de 20 soldați aleși, dă buzna în palatul sultanului și l-a somat: „— Iscălește coala ca să nu mai plătească țara bir; iscălește, ori te tai! Ș-a scos sabia, și sultanu de frică să nu-l taie, a iscălit”. Apoi s-a întors repede în țară până n-a prins de veste garda sultanului. „Cică să se fi luat

după el, da nu l-a putut ajunge" (12, I, p. 354). **C.** iubea muzica și dansul popular. A fost văzut „singur pe strada Berzei din București”, înconjurat de 12 călușari care jucau în jurul lui. **C.** „stătea în mijlocul lor, privindu-i cu dragoste”, iar la sfârșit, i-a răsplătit cu câte un galben. Îi plăceau cântecele din fluier ale unui țăran din Fălciu pe care îl puneă să-i cânte „afară, la fereastră”, în timp ce el petrecea cu comesenii (1, p. 241, 42).

7. Soarta lui **C.** a fost călăuzită de o stea neobișnuit de luminoasă. Ea s-a ivit în vara ce a precedat alegerea lui ca domnitor, când „în toate nopțile vedeai o stea cu o coadă lungă cum tăia cerul de la răsărit spre mieznoapte și lumina pământul ca ziua” (1, p. 257). D

Dafin. După o *legendă* **d.** la început făcea și el fructe pe care le mâncau oamenii. O dată s-a suit Dumnezeu într-un **d.** ca să mănânce dafine și la scoborâre s-a înțepat într-un ghimpe. De durere, l-a blestemat să înflorească, dar să nu mai rodească (99, II, p. 237 – 238).

În variantele din Muntenia ale *basmului* AT 408, în **d.** locuiesc trei fete surori (35, p. 1 – 2; 89, p. 2 – 3). Ieșirea din **d.** se face cu ajutorul unei formule de incantație: „— Deschide-te, dafin verde, să intre fată curată, de soare nevăzută, de vânt nebătută, pe pământ neumblată, de voinic nesărutată” (89, p. 2). Într-un tip înrudit din Muntenia, fata din **d.** e luată de voinic prin sărutare; **d.** nu s-a mai deschis ca să intre fata în el, fiindcă ea nu mai era nesărutată. **D.** părăsit de

fată intră în decrepitudine și voinicul, după ani de umblet, îl găsește „deschis, ca [și] când îl fulgerase un fulger drept în două, crescuse mușchi pe el”. Îl curăță de uscături și, drept răsplată, **d.** i-arată încotro să meargă ca să găsească fata din **d.** (5, II, p. 15 - 18). Fiul de împărat găsește în pădure o fată care își avea patul în vârful unui **d.** Ea coboară și dorm împreună o noapte, dar dimineața fata nu se mai poate urca în **d.** (81, p. 187).

Drac. Are o mulțime de nume, mai frecvente: satana, necuratul, naiba, aghiută, iuda, ucigă-l-crucea, împielițatul, sotea.

I. După o *legendă* **d.** s-a născut din viermele ce stătea pe spuma mării inițiale (52, p. 22), iar după alta, a fost născut de prima femeie din lume care a înghițit două bucăți de fier, dând naștere unui **d.** șchiop dar cuminte și altuia prostănac (ibid., p. 143).

D. e închipuit negru, mai rar roșu, cu coarne și cu coadă, cu ochi mari și cu gheare la mâini, cu cap de câine, având urechi mari ca de capră sau de bivol. E ca omul, îmbrăcat însă în păr negru, adesea cu barbă roșie, uneori cu patru picioare subțiri ca ața sau lungi ca fusele, adesea cu picioare de cal. E închipuit mic sau dimpotrivă „foarte înalt, te prinde dintr-o săritură”.

Se poartă îmbrăcat cu haine roșii, adesea cu fes roșu sau „pălărie nantă” (cilindru) cu bețișor în mină, tichie sau șapcă roșie, „din gură varsă foc și păcură”. „Când se arată noaptea, întâi e mic, apoi

crește cât un bou de cei mari". Se face nevăzut de îndată ce-și pune fesul în cap. Locuiește cu precădere prin bălți, lacuri și iazuri, apoi pe la mori, mai cu seamă pe la cele pustii, la răspântii, apoi prin păduri, râpi și alte locuri neumblate, case pustii, în pământ, mai ales unde sunt comori. Se poate preface cel mai des în câine, apoi în pisică sau capră (ied), mai rar în alte animale domestice (cal, iepure, bivol, porc, bou), om (babă, unchiaș bătrân cu barba roșie, călugăr, popă, boier „cu țilindru”, turc, neamț, jidan), lup, vulpe, șarpe, muscă „în orice fel de ființă” etc. Nu se poate preface în oaie, porumbel, albină, vacă, mai rar cocoș. El face numai rău oamenilor, căutând să câștige cât mai multe suflete. Are o putere extraordinară, „aproape ca a lui Dumnezeu”, adesea „mai presus de Dumnezeu”, fiind „cel mai mare peste duhurile necurate”. El păzește comorile din pământ pe care le dă numai pentru suflet de om. Poate imita strigătele tuturor animalelor, exceptând oaia și albina. Umblă numai noaptea, de cum înserează, dar cu precădere pe la miezul nopții, numai până la cântatul cocoșilor (LIII, p. 163 - 172). Ziua nu poate umbla decât „drept la amiazăzi... când stă soarele”, dar numai vreme de un minut, iar noaptea „are putere 12 minute; atunci de te nimerește, te pocește. Dar nu 12 minute în șir, ci din timp în timp” (52, p. 485). Când aude cocoșii cântând, **d** „Trăsnește, varsă se întei și dispăre”. Se arată celor care îl cheamă, celor care umblă cu farmece, apoi celor fricoși și

drumeților singuratici. Vrăjitoarele fac farmece cu ajutorul lui. În acest scop, ele se duc la bălți sau gârle și, dezbrăcate, îl invocă, bătând prundișul cu o nuia „zice că iese dracul și păcătuiește cu ea și pe urmă îi zice să împlinească ceea ce îi poruncește”. Pe oameni îi sperie, îi rătăcește, mai adesea îi pocește, luându-le o mină sau un picior sau luându-le mintea sau chiar îi omoară. De obicei, îl îndeamnă pe om să facă crime sau să se sinucidă pentru a câștiga cât mai multe suflete. Intră și în corpul oamenilor și animalelor, torturându-i. De la el provine nebunia și, mai ales, epilepsia. „Cine cutează să-l lovească, vede se întei de toate colorile, poate să amuțească”. Oamenii scapă de el făcându-și cruce, când „dracul scapără, țipă și fuge”. Mai fuge de tămâie și scuipare în sân. **D.** se teme apoi de Sf. Ilie care îl „lovește cu săgeata și cu biciul”. **D.** fug și în noaptea Bobotezei spre a nu fi și ei botezați, când se tem și de lupi, pentru că în acea noapte îi pot mânca (LIII, p. 169174).

Inițial, **d.** a avut aproape tot atâta putere cât și Dumnezeu. A colaborat cu el la crearea lumii (**v. Facerea lumii**). **D.** „toate le făcea numai nu știa cum să le-ncheie”, aceasta pentru ca Dumnezeu „să le poată lua de la dânsul și le-a blagoslovit să fie pentru noi”. Astfel, el a făcut „și om, și vite, dar nu știa ce să facă cu dânsule”, de-abia Dumnezeu le-a luat și le-a împerecheat „pe om cu femeie, pe găină cu cucuș” etc. De asemenea, **d.** a făcut casă, dar fără ferești, apoi a făcut carul, dar în casă și

nu l-a putut scoate afară, apoi ciubotele, dar el vâra amândouă picioarele întruna. Abia Dumnezeu le-a perfecționat, făcând ferestrele, demontând carul pentru a-l scoate pe ușă, încălțând numai un picior într-o ciubotă. **D.** a făcut moara, dar nu putea măcina, neavând clenciul sau bortița, care le-a adăugat Dumnezeu după ce i-a dăruit-o lui. El a făcut și plugul, dar nu putea ara, neștiind cum să pună boii, de-abia Dumnezeu i-a înjugat cum trebuie și a tras prima brazdă de învățătură. După ce Dumnezeu l-a alungat din cer fiindcă voia să-i ia locul, **d.** a făcut munții ca să ajungă la cer din nou, dar Dumnezeu a oprit munții să mai crească. A făcut nisipul ca sămânță de piatră ca să devină pământul sterp, dar Dumnezeu l-a oprit să mai crească (52, p. 8 – 14). **D.** se opune ca Dumnezeu să stingă durerea din lume, fiindcă atunci nu va mai fi cine să-și aducă aminte de mărirea lui. **D.** a creat ființele și substanțele dăunătoare: lupul, insectele răufăcătoare (rezultate din piliturile rămase din lupul făcut prea mare), cipurile în brad (LIII, p. 542), șoarecele (provenit din șarpele de casă luat de Eva în corabie la îndemnul diavolului) care începe să roadă dușumeaua (LXI, p. 104), întunecimile de soare și de lună (LXII, p. 98), furtuna înainte de ploaie, întrucât în ea „este diavolul care pornește cu mânie împotriva lui Dumnezeu”, dar e biruit de el „trăgând în necurat cu tunul până ce-l îngrămădește într-un colț unde îl și trăsnește” (LXIII, p. 47), grindina (piatra), făcută de diavoli „cu ciocanele, ca să n-aibă

oamenii pâine" (ibid., p.94, 145), rachiul („ca să capete suflete", 52, p. 917 - 919), tutunul (din **d.** căzut din tumul mănăstirii și prefăcut în păcură; ibid., p. 1218 - 1220), vârticușul din vânt care „e nunta dracului" în care omul aruncă cu cuțitul trântindu-se la pământ, altfel poate orbi sau ologi (ibid., p. 496 - 498). Socul e de asemenea necurat, fiind „lemnul dracului" și **d.** stă la rădăcina lui (ibid., p. 1194).

D. au fost puși să poarte soarele sus pe cer. Noaptea, soarele stă în mare și se scaldă, iar dimineața 77 **d.** Îl ridică pe cer, dar „cum îl scot afară, toți cad arși și a doua zi vin alții în loc" (ibid., p.27).

D. stăpânește banii îngropați (**v. Comori**) care se cunosc în primul rând prin faptul că sunt fugători, adică vin înapoi la fostul stăpân. Atare ban „e însăși dracul, se preface în ban și-apoi fuge la stăpânul său". În Țețin se află bani mulți, blestemați de turci să fie ai **d.** pentru că nu i-au putut duce și **d.** Îi păstrează în poloboace. Un om a intrat și a luat o cușmă de bani, dar la ieșire **d.** i-a prins piciorul cu ușa, rupându-i călcâiul. Un bătrân vârat acolo la arest a ieșit cu o cușmă de galbeni dăruiți de diavol (ibid., p. 479 - 480). Pe un popă îl duce noaptea la haznaua împărătească să-și încarce desagii cu aur. **D.** fuge, popa e prins și condamnat la spânzurătoare, dar **d.**, prefăcut dintr-un „boier mare într-o droșcă", îl scapă (ibid., p. 301 - 302). Într-o peșteră de la Răchițel Cluj locuiau o mulțime de **d.** Căpetenia lor s-a prefăcut

într-un flăcău frumos și a luat de soție o fată din Mărgău. Fiind lăsată o dată acasă, babele au uns-o cu niște buruieni, încât toți **d.** au fugit din peșteră. Fata a adus comorile acasă, dar banii nefiind unși cu acea buruienă, au dispărut toți (50 a, p. 261 – 262). Alteori, banii dați de **d.** sunt falși. **D.** prefăcut în boier tocmește niște lăutari pentru o petrecere, dând primașului o hârtie de 10 florini. Petrecerea are loc în niște curți mari cu odăi frumoase pline de boieri și de cucoane. Un muzicant dă pe la ochi cu apă de a **d.** Și atunci vede că boierii sunt toți **d.**, iar curțile doar movile cu tufe și cioate. La plecare, constată că în buzunar au numai surcele în loc de bani, fiind bună numai hârtia de 10 florini (52, p. 477 – 478). Unii se vând **d.** pentru bani. Un băiat s-a dat lui și **d.** i-a vârat contractul în pulpă. Când avea nevoie, bătea cu măciuca în baltă și **d.** apărea să-i satisfacă dorința. După ce s-a îmbogățit, trebuia să se spânzure. O babă îl învață să spânzure un om de paie îmbrăcat ca el ca să-l scuie **d.**, prin aceasta devenind liber (ibid., p. 482). Un om, neprimut la lucru de nimeni pentru că era prea negru, se vinde diavolului care îl ține 5 ani, dându-i de toate, cu condiția să nu se spele și să nu se roage. Unui boier care pierduse banii la cărți îi face un hambar plin de bani, iar acesta îi dă o fată de soție. Cele două mai mari se sinucid și sufletele le ia **d.**, iar boierul devine liber după 5 ani (ibid., p. 482 – 483). Unui om **d.** îi dă o pungă de bani dacă bea un păhăruț de rachiu. Omul acceptă, se

îmbată și la uneltirile diavolului își omoară fratele: diavolul a câștigat un suflet (ibid., p. 485 – 486).

D. în chip de „domn” momește pe un om sărac, Beneș, să i se vândă lui și va avea parte de o viață îmbelșugată. Contractul e făcut pe o cărămidă pe care Beneș și **d.** Își pun palmele. Trăiește două sute de ani, având tot ce dorea, apoi a fost văzut prin crăpătura muntelui silit la muncă silnică de **d.** care „era înapoia lui c-un scorbaci” (5, III, p. 232 – 234). Un **d.** dă o traistă de galbeni unui om care își băuse toată averea ca să aibă de ce râde de crâșmă, ceea ce se cunoaște după pâlپاitul lămpii în care era **d.** Când a terminat banii, omoară pe crâșmar și, văzând lampa mișcându-se tare, o sparge. Căutându-l apoi pe **d.**, află că l-a omorât odată cu lampa (52, p. 1217 – 1218). Fiindcă **d.** a făcut omul, s-a învoit cu Dumnezeu ca păcătoșii să fie ai lui. De aceea, **d.** umblă în lume să îndemne la rele pe oameni (52, p. 484). Sufletele oamenilor le-a câștigat de la început prin zapisul iscălit de Adam și ascuns de **d.** sub o piatră în Iordan. La botezul său, Iisus a trimis trei luminări în apă care au ars zapisul. De ciudă, **d.** i-a pregătit un scaun ferecat când va trece prin iad, dar Iisus l-a pus pe el în lanțuri de unde nu va ieși până la sfârșitul lumii (ibid., p. 935 – 936) (*v. Sfârșitul lumii*).

D. duce sufletele celor răi, ca femeia care n-a dat simbria slugilor și le-a bătut (ibid., p. 1129), precum și cei care sunt dăruți **d.** la mânie. O femeie bătrână dă **d.** copilul ce-l purta în pânてce.

La 14 ani, **d.** l-a răpit din biserică și abia după rugăciuni multe l-a adus înapoi, rupând contractul (ibid., p. 1232). Ciobanul neprihănit când vine întâia dată la biserică, vede pe **d.** lângă ușă cum „scria pe o piele de bivol păcatele oamenilor”. Când se umple pielea, **d.** o întinde cu dinții și ciobanul râde; „atunci dracul l-a scris și pe dânsul acolo și mai mult nu l-a văzut” (ibid., p. 311). Tâlharii sunt călăuziți de **d.** „Bate, pradă, omoară, face după îndemnul și gustul lui, aceea ce diavolul singur face” (ibid., p. 535). **D.** îi place să ia copiii nebotezați ai oamenilor și să lase în locul lor copiii lui. Copiii schimbați se cunosc prin aceea că au capul mare, încât nu și-l pot ținea, au picioarele moi și nu pot umbla. Unul de 7 ani crescuse numai cât mîna de mare și era subțire ca degetul. Un altul se întindea noaptea până ajungea pe casă, deși n-avea oase, numai vine, iar la mers se târa doar ca un șarpe. Când a devenit bărbat, „avea ochi albaștri, barbă și mustățile roși și era foarte mare artist”. Mamele copiilor schimbați și-au obținut pe ai lor bătându-i pe aceștia cu nuiiele sau 9 spini, din același an, până ce copilul a strigat: „Lasă-mă nu mă omori, că ți-l voi aduce pe al tău” (ibid., p. 513 - 514). Un om din Slobozia Rădăuți și-a dat fata **d.** pentru un poloboc de bani. Peste câțiva ani un domn duce pe moașă sub pământ unde găsește pe fata dată **d.** „Îmbrăcată numai în mătase”, o ducea bine „numai atâta mi-i greu că trebuie să fac copii în toată luna” și-i arată o ladă plină „de draci mărunței”. După ce moașa a moșit-

o, a fost adusă înapoi cu condiția să nu spună nimic 9 ani (ibid., p. 516 - 517).

D. răpesc fete ca să-și petreacă cu ele. Un cimpoier e dus la petrecerea lor unde s-au adunat „draci câtă frunză și iarbă”. Acolo, ei joacă o fată și o muncesc până la cântatul cocoșilor. Ca plată, primește un cal, pe care îndemnându-l greșit cu „de”, se preface în fața jucată de **d.**, care îl învață cum să o scape și cum să ia de la **d.** În nopțile următoare numai banii curați (ibid., p. 1283 - 1284). În Căpâlna, pe valea Sebeșului, se vede Piatra **d.** În marginea râului. Acolo, **d.** a furat pe fata cea mai frumoasă, Filana, tocmai când era mireasă, dar mirele Andronic s-a prins de picioarele lui și l-a silit să se lupte cu el, în cele din urmă aruncându-l peste stânca ce-i poartă numele (50 a, p. 259 - 260). O femeie își „drăcuie fata” și **d.** o ia de soție în iad. Fata revine **cu el**, la nunta fratelui ei și se laudă mamei că o duce bine, nu vrea să-l părăsească. Sfătuită de un călugăr, mama și toate rudeniile postesc o săptămână și **d.** moare, iar fata ei se întoarce pe pământ cu o căruță cu galbeni și se remărită (81 a, p. 556 - 557). Pe cei care au jupuit și nu au mormântul păzit 3 nopți cu o luminare, **d.** îi jupoaie. Un om lasă copiii să-l păzească 3 nopți, dar ei trimit pe altul fără luminare și vede cum **d.** Îl scot din mormânt și i-au jupuit toată pielea, apoi l-au aruncat înapoi în groapă (52, p. 1169).

II. în *basmele propriu-zise*, **d.** se arată adversar oamenilor, căutând să-i răpească în

tărâmurile lui sau să-i omoare. Îndeosebi, pândește omul când e într-o situație dificilă. **D.** dă o comoară de bani unui lemnar sărac, cerându-i în schimb ceea ce îi va ieși mai înainte acasă. Îl întâmpină singura lui fetiță. E scăpată de la **d.** de Maica Domnului (81, p. 13 - 14). Un împărat e trecut peste o apă de **d.** Dacă îi va da neștiutul de acasă. **D.** vine după 7 ani și ia băiatul născut în absența împăratului. **D.** îi dă să facă holdă și pâine dintr-o pădure, băiatul execută cu ajutorul fetei **d.** care îi dă basmaua miraculoasă (AT 313). Apoi fug amândoi, urmăriți de **d.** (52, p. 701 - 702). Celui care nu mai poate băga înapoi în corn cirezile de vite (AT 511 A) **d.** Îi cere ce are „mai scump acasă” ca să i le vâre înapoi. Băiatul juruit își scoate singur „zapisul de la drac”, intrând în iad și plănuind să facă o mănăstire. Renunță la plan numai în schimbul zapisului prin care fusese vândut **d.** (ibid., p.1229 - 1230). Un pescar al împăratului nu mai poate prinde pești. **D.** îl ajută să prindă în schimbul a ceea ce „n-ai tu la știrea ta”. Soția îi pornise gravidă și **d.** a venit după copil. Acesta scapă, făcând cruce cu o cârjă și citind într-o carte (5, I, p.315 - 319). Băiatul, care a întinerit pe sihastru prin arderea lui, a primit drept răsplată un corn din care au ieșit cirezi de vite. **D.** apare ca un „boier cu o trăsură” și i le vâre înapoi, cerând „când te vei însura, ce Ț-a fi mai drag”. Băiatul a voit să-i dea nevasta, **d.** a cerut copilul. Acesta e scăpat de un cerb care îl duce cu sine „în măsea, iar din.com îi da

mâncare". Când moare cerbul, măruntaiele lui se prefac în câini păzitori: lup (Ușor ca vântul), urs (Greul pământului), vulpe (Nea aude) și iepure (Nea vede). Apare din nou „dracul boier”, dar eroul e salvat de animalele năzdrăvane care îl sfârâmă (52, p.1236 - 1237). **D.** prefăcut în domn (negustor de porci) dă lui Ignat cei 9 porci dacă îi va da „neștiutul” de acasă. În absența lui, a născut nevasta și **d.** vine a treia noapte, punându-i 10 întrebări la fereastră (AT 812). Dumnezeu răspunde în locul lui, poruncindu-i la ultima întrebare să crape (LXXXIII, p.357 - 358). **D.** fură și fete cu care se căsătorește. Uneori, vine în pețit travestit în „fecior dă rege” care s-a gătit „foarte frumos”. Fata simte „că nu e lucru curat” și duce un porumbel cu sine. **D.** ajuns în împărăția lui, se prefac în șarpe care „sugea țâța fetii cât putea el. Când se sătura, trei zile și trei nopți dormea”. E salvată de cei trei frați, Dăcu-sară, Miez-de-noapte și Zorilă-zori-de-zi (AT 653) prin îndemănările lor neobișnuite (5, II, p.405 - 419). **D.** ia de soție pe fata cea mai mare a unei văduve și îi dă să mănânce o mână de om. Fata o îngroapă și **d.** o sugrumă. Cu sora mijlocie se întâmplă la fel, dar cea mică dă mâna unei pisici și convinge pe **d.** că a mâncat-o ea. Apoi își învie surorile și pleacă cu averile **d.** ferecat în lanțuri (LXXXIII, p. 345 - 346). Fata unui împărat se va mărita numai cu cel care o va întrece la dans (**v.** *Întreceri*). Numai **d.** o joacă până ce fata strigă ajutor, apoi blestemă ca toată curtea să împetrească până se va ivi cineva

care să-l întreacă (81, p.43 - 44).

D. ține școală cu unii copii dăruți (AT 325) învățându-i vreme de trei ani să se prefacă în toate animalele. Ucenicul îl va întrece însă, îmbogățindu-și părinții și căsătorindu-se cu fata unui împărat (5, I, p.493 - 504). În basmul AT 330, **d.** pun stăpânire pe un castel al împăratului (sau pe o moară) și bântuie pe cel care îndrăznește să petreacă noaptea acolo. Eroul îi vâra însă în sacul fermecat și îi bate, alungându-i pentru totdeauna. Când Scaraoschi vine să-i ia sufletul, protagonistul îl vâra din nou în sac. Alteori, **d.** au degetele mutilate de Ivan ca să-i învețe la fluier, sau li se subțiază degetele ca să poată cânta la vioară (XV, p.40 - 46). **D.** cel bătrân e izgonit din moara împăratului după ce a fost prins cu degetele în butuc de soldat, ca să fie învățat la vioară și e eliberat numai după ce iscălește că nu va mai veni niciodată la moară (52, p. 653 - 654). Ajuns în iad, el se învoiește să plece numai dacă **d.** vor elibera toate sufletele din iad. Dumnezeu îl primește în rai pentru această binefacere (ibid., p. 1221 - 1222). Diavolul e înfruntat și de voinicul care voia să învețe ce este frica (AT 326). Ioaneș mășariul se întâlnește **cu el**, prefăcut într-un bivol care „se tot mărea și țipa atât de urât, încât era să asurzească pe bietul Ioaneș”. Se sperie de el și fuge înapoi în cetatea pe care o despetrificase (60, IV, p.13). Ianoș e furat de **d.** Și ținut într-o stâncă 12 ani. O fată îl învață să spună următoarele vorbe când vin **d.** la el: „mâncă Ianoș, duhănește Ianoș, bé Ianoș,

tronf Ianoș, bagă duhan în pipă Ianoș”, fără să mai pronunțe alte vorbe. Ianoș face întocmai și când cântă cocoșii, **d.** dispar, iar el pleacă împreună cu fata împăratului la părinții ei, unde se căsătoresc (63 a, **p.**151 – 152). **D.** fură paloșul lui Greuceanu și-l dă unui curtean care îi dă sufletul în schimb. Greuceanu se duce la **d.** prefăcut în stană de piatră și se transformă într-un buzdugan de oțel. Începe să bată piatra „de se cutremura pământul”, până o prefăcu în pulbere, unde își regăsește paloșul (41, 1, p. 192 – 193) Un om își trimite cei trei fii să intre senatori la oameni roșii.

D. se preface om roșu și-i primește slugi, dându-le să spună mereu cuvintele „noi trei frați, pentru un cașcaval, așa ni se cade”. După 3 ani, se întorc acasă, uitând celelalte vorbe. Pe drum, găsesc un mort și spun numai formula învățată (AT 360) încât sunt considerați asasinii lui și condamnați (LIII, p. 533).

În basmul AT 613, intervenția **d.** e decisivă pentru desfășurarea acțiunii. În unele variante, el iese travestit în preot înaintea fratelui, pentru a-l convinge că „strâmbătatea e mai bună ca dreptatea”. Fratele mai bogat îi scoate fratelui pe rând ochii. Cel orbit ascultă sfaturile **d.** Și află cum își poate recăpăta vederea, cum poate lecu pe fiica unui împărat etc. Fratele său, invidios pe îmbogățirea lui, se duce la locul de întâlnire al **d.** Și e omorât de aceștia (LXIV, p. 46 – 85). **D.** care aiurat boțul de mămăligă fără să zică „bogdaproste” este condamnat de Scaraosclii să-l

slujească pe acel om, îmbogățindu-l (AT 810 A). La sfârșit, se mulțumește cu o babă ascunsă în sacul cu câlți pentru a fi pusă talpă la iad (XV, p.80 - 88, 308). Când face o pomană, **d.** dă oamenilor niște linguri cu coada lungă, obligându-i să le țină de capăt (AT821 B*). Oamenii nu pot gusta din bucate, doar un spân și unul cu barba roșie au putut mânca, dându-și unul altuia cu lingura (LIII, p.543). În unele variante ale basmului AT 930, băiatul sortit a fi ginerele boierului e trimis de acesta la **d.** sub diferite pretexte, mai frecvent să întrebe care e ora mai mare (LXXIX, p.62).

Pe alocuri, **d.** ia locul zmeilor. **D.** închis într-un butoi e eliberat de Mandalina, soția lui urmă Galbină, care îi dă paloșul soțului. **D.** îi taie capul acestuia și îi ia soția (AT 318, 590). Înviat de Pipăruș Petru, Urmă Galbină își recapătă paloșul, prefăcându-se în porumbel și îl decapitează pe **d.**, iar Mandalina e curățită fiind „plină de zmei de cei micuți” (60, V, p. 65 - 72). În o seamă de variante ale basmului AT 313, **d.** răspund la chemarea fetei zmeului ca să execute sarcinile date băiatului captiv. Zurina, fata zmeului, se îndrăgostește de Suta Ion și cheamă **d.** pocnind din bici ca să facă peste noapte o vie cu struguri copti (49, p.42 - 43).

Mai adesea, **d.** sunt păcăliți. Trei **d.** moștenesc de la părinții lor trei obiecte miraculoase pentru care se ceartă (AT 518). Acestea sunt: un băț („palțau”) care petrifică orice, o pereche de „papucii gândului” care te duc

unde dorești și un comanac roșu ce te face nevăzut (5, I, p.455 - 456), sau o manta care te duce oriunde, un comanac ce face nevăzut și papuci care fac „stâncă mucidă” orice din lume. **D.** sunt puși să urce pe un vârf de munte și să alerge spre voinic care îi petrifică pe toți, însușindu-și obiectele (ibid., p.539). Alteori, **d.** se ceartă „de la un cuțitaș și de la o frunză” și băiatul îi trimite sub pod ca să le împartă, dar își pune frunza pe cap, devenind invizibil, și pleacă în lume (52, p.1057).

În grupa mai mare a basmelor despre **d.** cel prost, păcălirea acestuia formează trăsătura lor distinctivă. În împărțirea recoltei (AT 1030), baba ia partea de deasupra, iar **d.** rădăcinile: locul era semănat cu cereale. **D.** văzându-se păcălit, cere ca la recolta viitoare să aibă el partea de deasupra. Baba seamănă sfecclă, ceapă, **d.** rămânând din nou păcălit (LXIV, p.119 - 121). Un om dă **d.**; holda, nemulțumit de cum arăta. După aceea „grâul s-a făcut frumos și omul s-a dus să-l secere, dar **d.** vrea să-l alunge. Femeia omului se duce dezbrăcată și se apucă desecerat, **d.** se sperie și fuge (99, II, p. 293 - 294). Mai des, pretențiile **d.** sunt zădărnice de femeia care îi dă un lucru imposibil să îndrepte firul de păr creț smuls de la subțioară (AT 1175). I se cere să-l facă „drept, ca firul din mustața pisicii”, sau să-i facă „o spelcă” din el (LXIV, p. 91 - 110). **D.** care petrece o noapte cu o femeie într-o groapă, devine cărunt (AT 1164). Ca să scape de atare femeie, **d.**

promite omului că vor intra în fața împăratului ca să o facă bolnavă, iar el să o lecuiască. A doua oară, omul anunță **d.** că a ieșit nevastă-sa din puț și ei fug speriați (ibid., p. 110 – 118). Alteori, **d.** îl răsplătește pe bărbatul femeii cu un „burduf de aur” pentru că a suportat-o atâta (5, II, p.510 – 511). **D.** face rămășag că nu îngheață iarna vârat în gheață. Țăranul îl păcălește, făcând foc la marginea gheții (LXXIX, p.65). Un om îi fură **d.** o podoabă fără să-l simtă, apoi i-o vinde cu un preț ridicat (ibid.). Când se ia la întrecere în cusut cu Dumnezeu, ața lui era prea lungă și făcea noduri, încât pierde întrecerea (37, p.87). În tovărășie de furt de porci cu un om, acesta cere ca toți porcii cu coada încârligată să fie ai lui, iar cei cu coada dreaptă ai **d.** (AT 1036). Din toți porcii furați, abia unul cu coada ruptă îi revine (5, III, p.23 l). În basmele despre întrecerea cu omul (AT 1060 – 1097), **dl** înlocuiește pe zmeu în aproape o cincime din numărul variantelor (XV, p.92 – 100; v. *Întreceri*). De asemenea, în tipul. Polyphem (AT 1137), **d.** ia locul uriașului orbit de fratele mai mic... Copiii calcă consemnul de a-nu răspunde nimănui în timpul nopții, apoi sunt momiți de **d.** că oile lui ar fi cu lâna de aur... Cel mai mic îl orbește, apoi aruncă nuci ca să-l facă pe **d.** să-i deschidă ușa, scăpând în cele din urmă în blana unui berbec (5, II, p.502 – 509).

D. este supus de om sau păcălit și în câteva *basme-snoave* care au protagonist pe Păcală (Pepelea, Ianoș). Ajuns la moara **d.** „Pepelea

declară că se numește *Eu-singur*. **D.** pune mereu broasca pe slănina lui Pepelea și acesta îl orbește, iar ceilalți **d.** Înțeleg că s-a orbit singur. Pepelea ocărăște apoi **d.** că ar fi pus cenușă în loc de păpușoi și secară și se întoarce la stăpân cu făină „pitluită” (79, **p.**16 – 17). În timp ce Ianoș tăia lemne, un copil de **d.** îi desprinde o roată de la car ca să se joace cu ea, dându-i drumul pe coastă. „Când fu roata în vale, praav se făcu, nu mai fu nimic de le! Dracul se și ștearsă”. Ianoș pocnește din bici și „veniră atâția copii de draci acolo”. El îl alege pe cel care a stricat roata și îl obligă să țină de car în locul roții, plesnindu-l mereu cu biciul: „— ține drace, de rotilă” (5, III, p. 17 – 20). **D.** rupe thiar osia, dar e silit să țină de car până acasă (52, **p.**1226).

În chip excepțional, **d.** părtinește pe om, ajutându-l să-și îndeplinească dorințele sau sarcinile. Unui băiat, fata împăratului îi fură inelul miraculos. Un **d.** șchiop din mare îi aduce inelul și îl învață cum să învie fata cu care se căsătorește. Mai târziu, primul bărbat al nevestei îi fură din nou inelul și nevasta. **D.** s-a prefăcut „un cavaler frumos” și a luat iarăși inelul de la fata împăratului și cu ajutorul lui l-a scos pe băiat de la închisoare, dar nu i-a mai dat inelul, la despărțire iscăbind „că nu mai are nimic” cu el (52, **p.**700 – 701). Un argat nu are noroc, la sfârșit de an prăpădindu-i-se plata pe care slujise. Pleacă în lume și fiindcă ajută pe **d.** prefăcut om să ducă căpițele de fân la un stog, acesta i se arată

noaptea și îl învață cum să ajungă la căsuța în care se află norocul lui (ibid., p. 1030 - 1031). Într-o variantă a basmului AT 613, **d.** merge la fratele orbit, părăsit lângă o rugă și îl învață să se ducă târâș la tăul din spatele crucii „și să te speli cu apă din tău ăla, că-l vin vederi iară” (5, II, p.398). Ionică pleacă în lume să găsească pe fata zărită în fotografie, care era tocmai Mangalina, sora **d.** După ce îi învinge în luptă, **d.** se învoiesc să-i dea pe sora lor de soție, urcându-l cu o macara la împărăția ei de pe „toarta cerului”. În cele din urmă, se căsătorește cu ea, apoi revin la tatăl lui să moștenească împărăția (ibid., p.202 - 217). Trei băieți săraci cer bani împrumut de la **d.** pe un an de zile. **D.** le dă banii, fără să-i mai restituie, dacă vor ghici din ce lemn sunt făcute masa și patul lui. Cel mic pândește sub niște spânzurători și ascultă convorbirea celor trei corbi care destăinuie că masa și patul sunt făcute din tigva și coastele lui Ion cel Mare. **D.**, mulțumit că a ghicit, îl trimite la un munte unde Sf. Vineri îi dă o săgeată: „— cu asta ți-i câștiga pâinea” (ibid., p. 219 - 221).

III. Incidental, **d.** apare și în câteva *snoave*. Diacul trimis de nevasta cu ibovnic (AT1360 C) după spumă de pe mare, e întâlnit de **d.** care îi dezvăluie înșelăciunea și îl duce acasă, vârat într-un sac (S. 3465). În unele variante ale snoavei AT 1563 B, **d.** se însărcinează să arunce pe rând în apă cei trei popi, uciși de soțul amantei lor. El cere ca recompensă sufletul copilului, dar femeia

îi pretinde să-i facă un ac din părul ei pe care **d.** nu-l poate confecționa, sau este alungat de cântatul cocoșilor (S. 3471).

Dumnezeu

I. După o *legendă*, s-a născut din duh și foc, apoi a stins jumătate din foc și a dat o ploaie din care au rămas mările deasupra focului (LIII, **p.541**). „Dumnezeu s-a făcut din spuma mării. Drept în mijlocul mării s-a făcut un vârtej de spumă și din acolo s-a făcut Dumnezeu și îndată chiar din aceeași spumă ș-a sucit Dumnezeu o luminare, căci era întuneric peste tot” (52, **p.881**). Pe spuma mării inițiale ședea un fluture care apoi „a lepădat aripile și s-a făcut om, Dumnezeu, așa de frumos!” (ibid., p.22). El stă în al 9-lea cer, în cel dintâi fiind Sf. Soare, Sf. Lună, Sf. Ilie, apoi ceilalți sfinți. Are „părul alb, înflorit ca copacii primăvara când înfloresc”. „Dumnezeu e ceriul și Sf. lună e soția sa... Soarele e scaunul lui Dumnezeu, acolo e raiul... în soare stă Dumnezeu și Maica Domnului și coroana lor luminează peste toată lumea” (ibid., p.1238 - 1239). „Dumnezeu stă în cer la masă în odaia sa și scrie; c-un ochi stă pe scrisoare, dar cu unul, are o ferestruică în podele jos și se uită ce fac oamenii și vede toate celea” (ibid., p.1245). La început, **D.** umbla pe pământ, dar după ce femeile și fetele l-au murdărit, ascunzându-și rodul în pământ, s-a suit în cer (ibid., p.157).

El e creatorul lumii și al ființelor ce o populează (**v. Facerea lumii**). Multe din

ciudățeniile creației sunt atribuite fanteziei lui, atâta de obicei de răutatea ființelor. Cei care au vrut să-l sperie, mormăind îmbrăcați într-un cojoc, au fost prefăcuți în urși (v. *Urs*). Șurlicarul, pentru că nu a vrut să-și întineze picioarele galbene la săpatul albiilor nurilor, a fost blestemat să bea apă numai din picurii de ploaie, căci îndată ce bea din râu, moare (LIII, p.547 – 548). Atunci când a pus ochi la toate viețuitoarele, racul a venit ultimul. „— Fiindcă ești coada, am să ți-i pun în coadă” (52, p.970). Deși e atotputernic, se sperie de copiii de la început care erau atunci mari și umblau iuga „chiar în ziua nașterii și puteau să vorbească”. Când a intrat într-un sat, s-a speriat de un copil despuat și a decis ca noii născuți să nu poată umbla decât mai târziu și să nu poată vorbi „lămurit decât după trei ani” (66, p. 2).

D. intervine în viața oamenilor, pedepsind sau muștrând pe cei care greșesc. Pentru că un om taie aripile unor pui de barză, **D.** îl prefăce în barză. După ce se căiește de relele făcute, împăratul berzelor îl face iarăși om (LIII, p.548). Doi călugări îmbuibăți de toate bunătățile, se săturaseră de pâine de grâu și au plecat să caute „mama griului”. **D.** i-a prefăcut în bivoli și i-a dat unui om să-i puie la munci grele timp de un an și să-i hrănească numai cu paie. Peste un an, au fost refăcuți iar oameni, slabi și negri, „numai pielea pe dâșii coșcovită” (52, p.254 – 255). Un flăcău, îmbrăcat în haine noi de Paști, îl muștră pe **D.** că nu face „cu dreptate” atunci când floarea pomilor

ține numai vreo 3 - 4 zile, apoi cade și putrezește, ar trebui să dureze cel puțin 3 - 4 săptămâni. A doua zi, flăcăul a murit „căci omul e ca și floarea câmpului” (ibid., 1063 - 1064). Un împărat nu crede în **D.**, socotindu-se cel mai puternic din lume. **D.** îi trăsnește curtea și oastea, împăratul cere iertare și oastea este reînviată (ibid., p.1245). Un sat din Moldova, în care oamenii erau păcătoși, n-a vrut să-l primească pe **D.** peste noapte. Numai o văduvă cu 7 copii l-a primit, prefăcând balega din cuptor în pâine. A doua zi, **D.** a trimis femeia cu copiii pe deal fără să se uite înapoi și tot satul a fost cufundat sub apă (ibid., p.256 - 257). În alt sat, **D.** și Sf. Petru nu sunt primiți de nimeni, iar o femeie îi trimite pe un deal. Satul e prefăcut în mare sărată, iar femeia în stană de piatră (LIII, p.537). Femeia care - a făcut pâine duminică seara e prefăcută în asină (92, p.67). Când se duc la o nuntă îmbrăcați ca oameni săraci, nu sunt primiți în casă, dându-li-se mâncare pe prispă. Apoi se prefac „amândoi boieri, cu trăsură” și când sunt puși după masă, **D.** toarnă băutura și mâncarea pe straie (52, p. 904 - 905).

Adesea, **D.** pune la încercare credința celor pe care îi vizitează. Se duce la un grădinar cu multe bube pe corp și spune că s-ar vindeca cu untură de copil. Femeia vârstnică în cuptor unicul copil, dar când se uită, îl vede cu părul de aur, jucându-se cu două mere de aur. Bogatul nu-l primește în gazdă, un sărac îl primește și când **D.** cere carne, săracul frige un copil (ibid., p. 366).'

O seamă de legende îl înfățișează pe **D.** plin de răbdare, cumpănind îndelung hotărârile pe care le ia. Când **D.** ia viața celor doi părinți, Sf. Petru se arată îngrijorat de soarta copiilor. **D.** îl trimite să scoată o piatră din mare și să o despice: găsește doi viermișori. Cine a purtat de grija celor 2 viermi, va purta și de a copiilor (LIII, p.538). **D.** ia la sine un om și îl pune în locul său. Acesta vede „cum un om fură ciocalăi de la o femeie săracă”. Omul cere să-l pedepsească, dar **D.** îl scoală de pe scaunul lui, fiind prea iute la mânie, căci dacă ar fi și **D.** asemenea, „n-ar mai fi oameni pe pământ” (52, p.1245)... Când vine finul său la el, acesta se roagă să-l lase în scaunul, lui, de unde vede cum o femeie bolnavă a postit în săptămâna, mare, în vreme ce bărbatul cât un munte a mâncat singur ogăină. Omul îi trânteste un bolovan în cap, apoi omoară pe un bogat care fura grâu de la doi săraci. **D.** l-a alungat pentru că „nu știe a răbda” (ibid. p.1246). În vremea când oamenii știau dinainte când vor muri, **D.** întâlnește un om care făcea gard din fire de paie. **D.** decide ca oamenii să nu mai știe când vor muri și când trece pe la acel om, vede un gard de nuiiele „și streșnuit țapăn nici păsăruica să nu-l zboare” (82, p. 49 - 50).

II. în *basme*, **D.** intervine în acțiunile protagoniștilor în momentele critice, de obicei când nu se întrevide altă soluție izbăvitoare. El e înfățișat călător în tovărășia Sf. Petru, de obicei sub chipul a doi bătrâni modest îmbrăcați. **D.** face năzdrăvane animalele lui Constantin, apoi și pe

dânsul prin simpla, suflare. „Ceea ce i-o suflat Dumnezeu pl, dânsu, era mai năzdrăvan di cum o fost” (5, I, p.409 – 410). Când frații, invidioși pe cel mai mic pentru că a omorât scorpia, mistrețul și Miazănoaptea. (AT 304) îi zdrobesc picioarele, **D.** coboară la el și îl vindecă. (86, p.298). În o seamă de basme, **D.** e nașul noului născut, dăruindu-i o armă miraculoasă sau vite năzdrăvane. Văduva, răătăcită în codru bagă în foc balegă de urs și de lup ca să se hrănească, fiind gata să nască. **D.** preface balega într-o „pită mare de grâu”, iar pe băiat îl botează Voinic de Codru „dăruindu-i o pușcă și o sabie, pe care să i le dea când va fi în stare să smulgă „un copaci din pământ... cu rădăcini cu tăt”. Sabia era atât de tare, încât dacă dădea într-un fag, „s-o și îmburdat, o și trecut pin el” (5, I, p.367 – 368). Chipăruș bun viteaz născut de babă dintr-un bob de piper e botezat de **D.** care „a ieșit afară ș-a amenințat și pe loc s-a făcut și popă, și dascăl, și cristelniță și toate cele trebuitoare la botez; iar ca dar i-a dat finului o sabie și două mere”. Merele se vor preface în doi boi ce îl vor învia, iar cu sabia va răpune balaurul din fântână (AT 300), dar îi va fi furată de soția necredincioasă (AT 318). Își va recăpăta sabia, omorându-și soția necredincioasă împreună cu amantul ei (52, p.553 – 555). Băiatului conceput de fata împăratului dintr-o frunză din care cânta și născut în polobocul dat pe apă, **D.** îi dă la botez „o pușcă ș-o tesacă ș-un cal. Cu pușca vâna, iar cu tesaca când melița, toate

celea hăbucea" (ibid., p.911). Copilul unei fete de împărat e botezat de **D.** „Busuioc finul lui Dumnezeu”, dăruindu-i „o pușculiță de vânat”, iar pe fiica altei fete de împărat **D.** o botează „Floarea fina lui Dumnezeu”. Busuioc a omorât toți zmeii cu sabia miraculoasă, afară de unul care s-a îndrăgit de mamă-sa, omorându-i pe amândoi (AT 590). Floarea fina lui **D.** l-a înviat cu apa de la munții ce se bat în capete, adusă de el (ibid., p. 1220). Un om sărac plecase în căutarea unui cumătru. **D.** îi iese în cale și îi botează copilul, dăruindu-i o vacă, dar „să nu cumva s-o sudui păn îi ajunge acasă”. Omul nu s-a putut abține și vaca a dispărut. Peste câțiva ani, finul pleacă să caute vaca și o găsește împreună cu o cireadă, în care era un bou năzdrăvan care va conduce cireada și va putea ara împăratului „o arie de aramă”, în aceeași zi să o semene și să-i aducă colaci (AT 532*). După aceea îl va găsi și pe soțul său, boul, hulub. Omul primește fata împăratului de soție și jumătate împărăția (ibid., p. 196 – 198). Când **D.** botează o fetiță, darul e adecvat stării ei. Fata născută în casa unde au găzduit ei e dăruită de **D.** la botez „că de câte ori se va scălda, să se facă aur apa care se va atinge de ea”, de Sf. Petru „că de câte ori va plânge, să ploaie”, iar de Sf. Paul „că de câte ori va râde, să i se facă două flori la urechi” (ibid., p.932). În altă variantă, copila săracilor e dăruită de **D.** „că de tot pasul ce va păși să se facă în urma ei un galbăn”, Sf. Petru îi dăruiește „că de câte ori va plânge să-i curgă diamante din ochi”,

iar Sf. Paul „că de câte ori va râde, trandafiri să-i curgă din gură” (ibid., p.934). Fata moșului cea cuminte plecată după foc (AT 480) ajunge la **D.** care o pune să-i caute în cap. Fata găsește un păduche, dar spune că a găsit un mărgăritar sau un diamant. **D.** o binecuvântează ca să răsară în urma pașilor ei busuioc și lămâiță, iar din păr să-i cadă mărgăritare ori de câte ori se va pieptăna. Fata babei pătește la fel, dar ea îl ocărăște pe **D.** când găsește păduchele, iar **D.** o blestemă ca să vorbească fără rost și părul să-i fie plin de păduchi (XV, p.61). Sora, omorâtă la uneltirile cumnatei invidioase, e înviată de **D.** care lovește cu toiagul într-o stâncă, făcându-i „un palat unde toate lucrurile o serveau” (LXXXIII, p.704). **D.** ajută pe băiatul deștept al săracului. Când acesta pleacă în căutarea averii dispărute, **D.** îi apare în drum ca un bătrân „șezând la tri oi... p-o prăpastă de coastă urâtă... cu o bitușă-n spate” și îi spune că i-a dus-o viitorul socru care îi da fiica în chip de șarpe (AT 409). Mai târziu, invidiat pentru soția frumoasă (AT 465), băiatul e trimis (v. *Sarcini de pierdere*) la **D.** să-i aducă bitușa lui „să mă culcu-n i6 și să-mi deie doi ca și ș-o oală de jintiță”. **D.** îl pedepsește pe boierul semeț, arzându-i casa și prefăcând ograda în imaș pentru găște (5, II, p.23 – 32). În o seamă de variante ale basmului AT 465, cel invidiat pentru soția frumoasă e trimis în cele din urmă să-l aducă chiar pe **D.** „pe mâne amiazăzi să șadă cu dânsul la masă” (79, p.162 – 163). La cererea Ilenei Cosânzene, fata îmbrăcată

soldat (AT 514) e trimisă să aducă „feredeu de la Dumnezeu și de la Sf. Soare ștergătoare”. Soldatul le fură pentru că **D.** lipsea de acasă, dar când se întoarce și observă lipsa, îl blestemă pe hoț să-și schimbe sexul (60, III, **p.22** - 25). Cel ce se vede înșelat în promisiuni, se duce la **D.** să fie despăgubit (AT 460 A). Pe drum, întâlnește o seamă de ciudățenii și călătorul e solicitat să aducă răspuns. **D.** explică toate, indicând remediul, apoi răsplătește cu o pereche de boi năzdrăvani pe solicitantul care a dat o vacă de pomană (5, II, **p.94** - 99). Băiatul plecat în căutarea norocului (AT 460 B), fiindcă i se prăpădea simbria la sfârșitul fiecărui an, ajunge la **D.** care îl pune să păzească cine se scaldă noaptea în iazul de lângă căsuța lui. Îl învață apoi cum să ia cămașa zânei celei mai mici ca să și-o ia de soție (AT 400) (52, **p.1031** - 1033). Pe alt flăcău, **D.** îl îndrumă să intre argat la cel mai bogat om din sat, cu a cărui fată se va căsători (ibid., p.1165). Într-o variantă a basmului AT 552, **D.** peștește sora unor frați săraci care i-o dau* noaptea pe geam. Cumnații o caută apoi pe rând, cei doi mai mari sunt omorâți de calul dat de **D.** să-l pască, pentru că au stat pe jețul lui **D.** și au cules flori, care erau sufletele copiilor botezați. Cel mai mic șade numai pe podele, nu culege flori și e reținut de **D.** pentru totdeauna (81 a, **p.402** - 405); Un» om sărac e tocmit de **D.** slugă la iepele sale, dându-i un’ ulcior să aducă apă de unde beau iepele și iarbă de care vor paște. Sluga aduce smirnă și tămâie

din malul păscut de iepe, apoi apă din pâ râul de mir din care s-au adăpat. **D.** îl plătește cu o herghelie de cai, o turmă de oi și o cireadă de vaci, toate prefăcute în muște și vârate într-un corn (52, p.1227 - 1229). Împlinește dorințele celor pe care îi întâlnește în cale. Soldatului demobilizat care se arată extrem de generos cu **D.** și soțul său, prefăcuți cerșetori, îi dă o seamă de obiecte miraculoase (AT 330): un sac (turbincă) în care intră oricine la dorința posesorului, mai rar o lulea care nu se mai sfârșește, o bătă ce bate la comandă, o pungă din care nu se mai termină banii, o suliță, cărți de joc câștigătoare (XV, p.44). Împietrește pe frații mai mari care nu vor să-i dea din merinde, dar ajută pe cel mai mic, care își împarte turta cu el, să ia pasărea din rai care întinerește (AT 550), râvnită de tatăl lor (81 a, p.452 - 453). Săracului ce îl primește la botez, îi face dintr-o lingură de untură o mulțime de vite și dintr-o lingură de făină cucuruz ca să le hrănească, iar pe împăratul naș care nu voia să-i lase în casă îl preface în stană de piatră (ibid., p. 515). Săracului căruia vântul i-a suflat toată făina din căuș (AT 563) îi dă o moară care la comanda „moară macină” îi va da „făină cât îți va trebui”, apoi o masă ce se întinde cu mâncări și băuturi, un berbec „ce scutură bani” și o măciucă cu care își recapătă cele schimbate. În altă variantă, în loc de măciucă primește o dobă care la comanda „dați, dar nu omorâți” îi aduce toate lucrurile schimbate de crâșmar (52, p. 1252 - 1253). Cei

trei frați săraci sunt dăruți de **D.** după dorință: celui mai mare o turmă de oi, celui mijlociu 4 boi, iar celui mic o luntre lângă Dunăre să treacă oamenii și să salveze pe cei înecați. Contrar promisiunilor, cel mai mare și cel mijlociu nu dau nimic lui **D.** prefăcut cerșetor, dar cel mic îl trece în toiul nopții peste Dunăre, apoi îi frige copilul din leagăn (AT 750 D). Copilul e descoperit jucându-se cu două mere de aur. Oile fratelui mai mare sunt prefăcute în ciori (60, IV, p. 70 - 78). Înalte variante, frații cer lui **D.** să le dea o livadă cu pomi, o turmă de oi, iar cel mic „o femeie într-un gând cu mine” (52, p. 367), sau cel mare o femeie frumoasă, mijlociul bogăție mare, cel mic o soție „potrivită, dar credincioasă” (5, II, p.477 - 479), sau cel mare să fie popă, mijlociul o turmă mare de oi, cel mic „o muiere credincioasă”. Cei mai mari îl alungă pe **D.**, dar el îl preface pe popă în cal și îl dă unui țigan să ducă cărbuni, iar pe cel mijlociu îl îndeamnă să-și vândă turma și să arunce banii în copacul pe care îl va tăia țiganul. Cel mai mic îl găzduiește, dar nu primește de la vecini nici paie să le aștearnă. E răsplătit cu doi boi, iar gospodăriile vecinilor ard (ibid., p. 480 - 487). Bogatul care nu îl primește la „praznic” pe **D.**, e prefăcut în cal alb, alungat de copiii lui. Aceștia primesc pe săraci la masă și **D.** îl reface om pe tatăl lor (52, p.374). Săracul ospitalier cere lui **D.** să aibă la bătrânețe „trai mai liniștit”. După puțin timp, omul rămâne fără avere, pleacă în lume. La trecerea Dunării, un turc îi ia nevasta, un

lup un copil, iar Dunărea al doilea copil. Intră porcar, iar după 15 ani e ales împărat, își regăsește copiii și nevasta și are o bătrânețe liniștită (60, III, p. 3 – 9). Fratele cel mai mic care i-a dat lui **D.** pere de pe craca sa, e răsplătit cu o mireasă bună, apoi cu o casă, iar pentru ospitalitate cu un sac de galbeni (81 a, **p.**430 – 433). Băiatul care s-a arătat ospitalier, e pus să semene oasele mielului mâncat care se prefac într-o turmă de oi (60, III, **p.**56 – 57). **D.** împlinește de asemenea dorința celor trei fete sărace: cea mare să aibă un bărbat cu „multă pâine”, a doua un bărbat cu vaci multe, cea mică un bărbat „așa ca mine și într-un gând cu mine”. Cele două fete îl alungă pe **D.**, cea mică îl găzduiește și-i dă copilul fript să se ungă pe la ochi cu untură din el ca să-și recapete vederea (AT 750 B). Copilul e găsit viu (52, **p.**1251). Totuși femeia, nemulțumită cu cea mai înaltă situație, e pedepsită. Baba ajunsă împărăteasă vrea să fie „Dumnezeiță” (AT 555), dar vântul turbat o aruncă în fundul mării (LXXXIII, **p.**456). Fata cu mâinile tăiate (AT 706) se vindecă de îndată ce **D.** îi arată „să-și bage boantele în gârlă” (41, I, p. 429), sau i le lipește el însuși cu scuipat, înviindu-i în același mod și copilul tăiat (86, p. 315). Fata orbită de sora ei vitregă (AT 510) e ajutată de **D.** să-și recapete ochii scoși, dându-i să coase o cămașă în schimbul căreia **D.** va obține ochii de la impotoare (ibid., p. 326 – 327). **D.** schimbă scrisoarea, trimisă soției de boier prin Aflatul ca

să-l omoare, cu alta în care cerea să fie căsătorit cu fata lor (AT 930), pentru că împotriva ursitorilor nu se poate nimeni opune (60, I, p. 17). Descoperă pe popa lacom de bani care i-a furat din partea lui (AT 785), făcând a treia grămadă pentru hoț (52, p. 1254 - 1255; **v. Popă**), sau a patra pentru cel ce a mâncat prescura (81 a, **p.526**). Când diavolul vine să ceară copilul juruit, **D.** răspunde la întrebări, făcându-l să crape (**v. Drac**). Decide ca fata harnică să se căsătorească cu flăcăul leneș (AT 822), cu toată mirarea Sf. Petru (52, p. 1250). Fata care zice că va termina holda cu ajutorul lui **D.** își îndeplinește dorința, pe când cea care crede că o va termina cu sau fără ajutorul lui **D.** rămâne să secere și a doua zi (*ibid.*, p. 1249).

Puterea lui **D.** nu este însă absolută. Ursitoarele se arată a fi mai tari: ele ursesc ca băiatul născut să moară înecat când va fi mire. Sf. Petru se plânge lui **D.** de nedreptatea verdictului, dar **D.** arată că „ceea ce este sortit, nu se poate înlătura” (LXXXIII, **p.22**). Oamenii săraci se arată apoi nemulțumiți de discrepanța socială pe care a instituit-o **D.**, Lemnarul sărac îl refuză de a-i fi naș copilului, pentru că „nu ești drept... ba unu bogat putred alături de un biet sărac de n-are codru de pâine, ba unu sănătos tun lângă altul slab să-l sufli să cadă...” (86, **p.167**). Via fratelui sărac e distrusă de grindină, în timp ce a fratelui bogat rămâne neatinsă, de aceea cel sărac refuză să dea struguri lui **D.** pentru că „nu faci dreptate nici

tu", în opoziție cu moartea care face dreptate, întrucât nu alege „pă cel mare din cel mic: dai la unu ca la altu' porția" (5, II, p. 527 - 528). Un negustor își prăpădește toți banii, iar acasă îi moare femeia. Revoltat, se duce la judecătorie „că vreau să pârăsc pe Dumnezeu, uitați-vă mi-a luat și banii, și femeia". Judecătorul îl trimite la împăratul care îl închide într-o chilie până va veni **D.** După 3 zile de așteptare, negustorul pleacă, renunțând la despăgubire (52, p.1248). Uneori, revolta împotriva nedreptăților ia forme agresive. Săracul cu 12 copii pe care n-avea cu ce-i hrăni, în contrast cu fratele său bogat, se decide: „eu am să iau mâine toporu la mine și-am să mă duc unde-oi da de Dumnezeu să mă duc să-l tai! Ce mai încoa și-ncolo!" Când îl întâlnește pe **D.** prefăcut moșneag, îi spune „că hoțu dă Dumnezeu pă mine m-a rânduie așa dă rău, dă n-am ce da la copilașii mei să mănânce". **D.** îi dă un miel care scutura numai aur din lână (AT 563), apoi o masă ce se umplea cu mâncări și băuturi (5, II, p.345 - 347). Alteori, **D.** se dezvinovățește, mărturisind că ursitorile sunt mai tari. Un sărac se întâlnește cu **D.** „Merg să aflu pe Dumnezeu și să-l omor, căci m-a lăsat pe lume sărac"... **D.** îi spune că greșește: „Nu Dumnezeu este cel vinovat că ești sărac, ci *Ursoaica* ta". Apoi îl conduce la întâlnirea cu ursitoarele, unde săracul află că a fost sortit să fure (LXV, p.15).

În *basmele-snoave* despre Păcală, **D.** se arată sensibil la sacul de tămâie aprinsă de Ivan și îi dă

fluierul fermecat (AT 592) cu care face să joace oile prin spini, apoi pe popa ce-l pândea și pe preuteasa din polobocul din pod (52, p. 1225 - 1226). Popa se visează în rai, la masă cu **D.**, crezând că al lui va fi visul cel mai frumos pentru a primi puiul fript (AT 1626) pe care Păcală l-a mâncat tocmai pentru că l-a visat pe popa ghiftuindu-se în rai (S. 3016). Călător pe pământ, **D.** e înduioșat de bătăile primite de un bărbat de la soția lui de ziua femeilor, Ciurica, și ridică dreptul femeilor de a-și mai putea bate bărbații în acea zi (S. 3494).

Experimentul folcloric în domeniul poveștilor a urmărit cu precădere problema stabilității lor în circuitul oral.

1. Cel dintâi care l-a utilizat a fost folcloristul englez **F.C. Bartlett** în 1920. El a ales câteva narațiuni provenite de la popoarele extraeuropene pe care le-a supus memorizării unor serii de englezi. Celui dintâi ins din serie i s-a pus la dispoziție narațiunea pe care a citit-o de două ori, apoi după 15 minute a scris ceea ce a reținut în memorie. Narațiunea sa a servit apoi celui de-al doilea din serie care a procedat identic: a citit-o de două ori, apoi după un sfert de oră a scris forma înregistrată de memoria lui. Experimentul a continuat astfel în serii de câte 9 și 20 de inși. Suma devierilor față de textul inițial oferă aspecte extrem de interesante, dar Bartlett a publicat foarte puține date despre experimentul său (IX, p. 43).

2. Independent de Bartlett a întreprins un experiment cu aceleași intenții, dar cu alte coordonate **A.** Wesselski împreună cu **G.** Jungbauer, în 1931. A fost aleasă o clasă a școlii medii din Komotan cu eleve între 12 - 13 ani. Celor 38 eleve li s-a dat ca temă în clasă să scrie ce au reținut din basmul *Domröschen* povestit la începutul orei. Din cele 38 eleve, numai 18 au redat toate părțile principale ale basmului, dar devierile de amănunt au fost numeroase și neașteptate. Wesselski conchidea că basmul se păstrează numai când e fixat în scris, varianta literară fiind aceea care impune mereu forma corectă împotriva devierilor și degradărilor pe care le aduc variantele orale. El nu se îndoiește că, de îndată ce basmul e repovestit pe cale orală, încep fluctuațiile și alterările, până la nerecunoaștere (XCII, p.127 - 131).

3. Mai multe experimente a întreprins **W.** Anderson în felul celui efectuat de Bartlett. Ideea călăuzitoare a fost însă alta: stabilitatea „extraordinară” a narațiunilor populare de-a lungul existenței lor, adesea multimilenare, și pe spații neobișnuit de întinse. Aceasta s-ar datora legii „autocorectării” (v. *Legile epice*), expusă mai întâi în studiul monografic *Kaiser und Aht* (1923). Pentru a verifica eficiența acestei „autocorectări”, el a efectuat mai multe experimente. Cel dintâi a fost organizat împreună cu prof. Konstantin Ramul înainte de 1935. A fost aleasă numai o narațiune și supusă memorizării unor elevi, împărțiți în opt

serii paralele. Primilor din serii li s-a citit narațiunea numai o singură dată, pe care apoi au fixat-o în scris după trei zile. Versiunile acestora au fost citite apoi următorilor din serii care au procedat la fel, până la ultimii. „Rezultatul a fost exact asemănător cu cel al lui Bartlett, și anume se deosebea a zecea versiune a fiecărei serii în chip neașteptat de textul princeps, dar și versiunile a zecea de la toate seriile difereau între ele până la ridicol” (IX, p. 44). Materialele nu au fost însă publicate și între timp s-au pierdut. Anderson conchide că „o narațiune populară în transmiterea orală dacă e auzită o singură dată de la un singur izvor într-adevăr se denaturează în cel mai scurt timp până la nerecunoaștere” (ibid.). În 1950, el a reînnoit experimentul cu studenții săi de la universitatea din Kiel. Materialele au fost publicate în două broșuri *Ein volkskundliches Experiment* (1951) și *Eine neue Arbeit zur experimentellen Volkskunde* (1956). Au fost aleși 36 studenți, împărțiți în 3 grupe egale (A, B, C). Primilor trei li s-a povestit o legendă scurtă pe care aceștia au repovestit-o următorilor din serie (A - A1 (B - B¹ C - C2) după ce au consemnat în scris forma memorizată de ei. Apoi repovestirea s-a continuat în lanț în chip similar - Ax - A2 până la A12 etc. - fiecare scriind ceea ce a reținut din versiunea precedentă, împărtășită pe cale orală. S-au obținut în total 36 variante, transmise succesiv prin 12 intermediari, în trei serii paralele. Ele arată o mare îndepărtare de varianta

princeps, adesea în forme de nerecunoscut, ca și la experimentele anterioare. Concluziile sunt aceleași: narațiunea orală se deosebește de prototip pe măsură ce trece din gură în gură (5, I, p.20 - 21, 107). Experimentele întreprinse de Bartlett, Wesselski și Anderson nu pot fi concludente, întrucât au fost efectuate în condiții nefolclorice. Cercetătorii citați au ales elevi sau studenți la care în genere memoria vizuală este mult mai activă decât cea auditivă. Cei aleși nu aveau un interes deosebit pentru narațiunile populare, îndeosebi pentru cele cu intriga complicată, căci nu oricine poate memoriza un basm. Se știe de multă vreme că și în straturile populare sunt o mulțime de ascultători care se desfată la auzirea unui basm, fără ca să-l poată memoriza pentru a-l povesti altora. Abia cei înzestrați cu o bună memorie rețin dintr-o singură ascultare basmul pe care sunt apoi în stare să-l repovestească de mai multe ori, repetarea contribuind atât la fixarea lui în memorie, cât și la rotunjirea lui stilistică, inclusiv eventualele adaosuri creatoare. Experimentul ar fi trebuit întreprins într-un mediu folcloric cu inși dotați cu o bună memorie și cu vădit interes pentru o anumită specie narativă, căci și la aceștia preferințele, departe de a fi similare, se văd neașteptat de divergente, adesea specializate la o singură subspecie (XCL, p. 459 - 461).

4. În culegerile de narațiuni populare din anii 1950 - 1968, am efectuat și câteva experimente în vederea aceluiași țel: conturarea limitelor stabilității poveștilor orale. În acest scop, au fost aleși povestitorii cei mai reputați din localitate, care aveau o îndelungată experiență în ale povestitului. Un prim experiment, practicat pe scară mai largă, a urmărit înregistrarea de două ori - uneori de trei ori - pe documentul sonor a aceleiași narațiuni de la același povestitor, dar după un interval care a variat de la o lună până la 4 ani. Câteva din ele au fost publicate în câte două versiuni paralele (5, I, p. 159, 404, 544, 571; II, p. 69, 405, 534; III, p. 125, 173). Printr-un alt experiment s-a urmărit detectarea variabilității pe scară orizontală, de la un povestitor la altul. Am înregistrat astfel aceeași poveste, dar de la doi inși diferiți și totuși dependenți, adică de la povestitorul sursă și de la cel care o învățase de la cel dintâi. Spre ilustrare, au fost publicate numai două narațiuni în versiunile lor paralele (5, I, p. 340 și 355; II, p. 69 și 89). Versiunile paralele, mai cu seamă cele din primul experiment, dovedesc o evidentă stabilitate a schemei epice, variabile fiind doar unele detalii de localizare la povestitorii următori. Un al treilea experiment a avut țintă reliefaarea diferenței dintre variantele povestite în ritm încetinit, cu pauze, pentru a putea fi notate direct (nu stenografiate!) de culegător și cele debitate de același povestitor la microfon, în maniera firească de reproducere,

liberă de orice stingherire. Atât versiunile paralele publicate (5, II, p.69, 31, 63; III, p.7), cât și cele inedite dovedesc că narațiunea spusă în ritm încetinit este schematică, adesea cu omisiuni ale unor părți constitutive, lipsite de fluidul artistic, de vioiciunea și exuberanța caracteristice narațiunii orale în gura povestitorilor talentați (XVI, p. 95). F

Fabulă v. Basm despre animale

Facerea lumii. E concepută felurit: creată de Dumnezeu singur, de Dumnezeu cu ajutorul unor animale sau de Dumnezeu cu ajutorul diavolului.

1. La început, Dumnezeu umbla prin văzduh cu o trăsură de foc. Nu se știe din ce s-a iscat un foc uriaș și Dumnezeu a scuipat să-l stingă. Saliva lui a devenit apa oceanelor și mărilor. Apoi Dumnezeu mai face 4 pești și pune pe spinarea lor câte o bucată de pământ: când se mișcă aceștia, e cutremur de pământ. După altă legendă, apa mărilor provine din ploaia iscată ca să stingă focul inițial. Din cenușa focului Dumnezeu face o turtă pe care o pune pe apă, devenind pământul de azi. Stelele sunt scânteile rămase de la foc. Apoi Dumnezeu toarce țărână și din ghemurile obținute face munții și dealurile. Face apoi o broască țestoasă din ouăle căreia vor ieși toate soiurile de animale. Din negrul de sub unghie face pe Adam, iar din talpa și coasta lui pe Eva. Altă legendă înfățișează marea inițială pe care plutea corabia lui Dumnezeu, având vâslaș pe îngerul Andrei.

Când acesta scapă lopata și sare să o caute, Dumnezeu rade mâl de pe aripa corăbiei și face pământul, punând pe Andrei să-l țină cu spatele. Apoi dintr-o bucată de sticlă Dumnezeu face cerul și constelațiile. Dumnezeu dă cu piciorul în pământ și ies toate soiurile de animale, iar din 7 pietricele face pe Adam și din 5 pietricele pe Eva. După aceea, Dumnezeu crapă pământul, scoate fier și face un plug la care prinde boii și ară împreună cu Adam (LIII, p. 540 – 541). Dumnezeu a făcut pământul ca o minge, apoi a lățit-o și a lăsat-o să plutească pe apă. Nu putea însă trăi nicio viețuitoare, pământul fiind neted, nu putea să țină apa necesară. O legendă oltenească arată că Dumnezeu a făcut pământul din saliva scuipată în palmă (LXI, p. 26). El l-a scobit apoi ca să facă loc apelor (ibid., p. 43). 2. Pământul a fost făcut de broască la porunca lui Dumnezeu. „I-a poruncit Dumnezeu să care apă cu gura și să care țămă pe niște beldii de urzică. Ea tot a cărat până s-a făcut pământul destul de mare”. Ca răsplată, Dumnezeu a blagoslovit-o (52, p. 971; v. *Broască*). Dumnezeu i-a poruncit broaștei să coboare în fundul mărilor să vadă dacă este pământ. Broasca a adus puțin pământ în gură, spunându-i că e mult pământ în fundul apelor. Dumnezeu a poruncit apelor să se dea în lături și pământul a ieșit la suprafață (LXI, p. 24). Dumnezeu a făcut pământul întins, neted ca în palmă. Fiindcă nu ședea apa pe el, cere sfatul ariciului care îi arată că nu vor putea trăi viețuitoarele din lipsă de apă. Dumnezeu îi

poruncește să remedieze lipsa și ariciul scurmă pământul, ridicând munți și făcând gârle și izvoare (52, p. 16 - 17). Dumnezeu și-a luat ariciul ajutor la urzirea pământului, dându-i un ghem să-l măsoare ca să nu întreacă cerul. Pământul a ieșit însă mai mare decât cerul (LXI, p. 22 - 24; **v. Arici**). Casă încapă pământul sub cer, ariciul l-a sfătuit pe Dumnezeu să facă dealuri și văi (ibid., p. 38 - 42). După alte legende, albina a fost sfătuitoarea care a propus ondularea pământului în munți și văi (ibid., p. 31 - 38; **v. Albină**) sau țâncul pământului (ibid., p. 39) sau năpârca (ibid., p. 43).

3. În crearea lumii, Dumnezeu l-a avut colaborator pe diavol. La început era un munte care atârna în aer, clătinat de vânt, din vârful lui ieșind mereu foc. Din acest foc purtat de vânturi s-a născut o femeie, însuflețită de vântul cel mai de sus. Femeia a mâncat două bucăți de fier din care a născut doi diavoli, unul șchiop dar cuminte, celălalt prost. Acesta din urmă a scos lut din mare și a vrut să facă pământul, dar nu s-a priceput și l-a chemat pe Dumnezeu; acesta a suflat în turta de lut și pământul a început să se lătească, dar a cerut ca jumătate să fie al lui. Diavolul a pretins ca trei sferturi să fie ale lui și cheamă în ajutor pe fratele șchiop. Acesta observă că pământul nu are stabilitate pe apă și îl trimite pe fratele cel prost să se vâre sub pământ și să-l susțină de la mijlocul lui. Apoi se duce după niște lanțuri și îl ferecă pe fratele său ca să țină pământul cu capul până la

sfârșitul lumii. El scutură mereu ca să rupă lanțurile și atunci se cutremură pământul. Diavolul șchiop a rămas el stăpânitor pe cele trei sferturi ale pământului, Dumnezeu numai pe un sfert (52, p. 143 - 145).

La început era numai apă și întuneric, iar pe spuma mării un fluture și un vierme. Fluturile s-a prefăcut în Dumnezeu, iar viermele în drac. Dumnezeu îl trimite pe drac în mare să aducă o mână de pământ în numele său. Dracul a luat însă pământ în numele lui, dar abia a treia oară a izbutit când a cerut pământ în numele lui Dumnezeu (ibid., p. 22). Dumnezeu trimite pe diavol în fundul mării să scoată de acolo lut în numele lui Dumnezeu ca să urzească pământul. Diavolul ia însă țărână în numele său și când iese deasupra, nu mai are nimic în mână. A treia oară, luă pământ în numele său și al lui Dumnezeu, dar nu i-a rămas lut decât sub ungjii. Dumnezeu îl adună cu un pai și face o turtă pe care a lățit-o cât un pat. Apoi se culcă amândoi, dar în timp ce Dumnezeu dormea, diavolul vrea să-l înece ca să rămână el stăpânul lumii. Îl împinge din pat și începe să-l rostogolească în apă, dar pe măsură ce îl rostogolea, pământul se lățea mereu, ajungând atât de mare cât este astăzi (LXI, p. 11 - 14). Dumnezeu trimite pe diavol să scoată nisip din fundul mării, dar în numele său. Diavolul izbutește a treia oară când a văzut că Dumnezeu face gheață deasupra apei, adunând trei fire de nisip, unul ascuns sub limbă, ca să fie a lui a treia parte

din pământ. Dumnezeu a făcut o turtă pe care a pus piciorul și turta a crescut cât pământul. La mijlocul lui, Dumnezeu a făcut o piatră și a zis diavolului că va fi a lui a treia parte din pământ dacă va ghici ce se află în piatră, dar n-a putut ghici: era un vierme. De atunci sunt viermi în lume ca să-i mănânce pe oameni (52, p. 881). Dumnezeu a trimis pe diavol să aducă pământ în numele său, dar acesta l-a înghițit. Apoi după ce a făcut o turtă cât un pat și s-au culcat, diavolul îl împingea mereu pe Dumnezeu ca să-l înece, dar pământul se lățea într-una și în același timp creștea și pământul înghițit de diavol până era gata să plesnească. Dumnezeu l-a pus de l-a vomat și din acel pământ a făcut munții (ibid., p. 15; v. *Drac*). Dumnezeu face o turtă din molozul cules de pe tălpile diavolului, care apoi s-a lățit cât pământul. Dracul, invidios pe creația lui Dumnezeu, ia ciocanul și lovește pământul, făcând găuri, din care au rămas dealurile și văile de astăzi (LXI, p. 18).

Dracul a avut inițiativa de a face „un petec de pământ ca un scaun” ca să aibă pe ce se odihni, cerând la nevoie ajutorul lui Dumnezeu. Se scufundă în mare, dar totdeauna nisipul îi fugea din palmă, abia a treia oară când zice „Doamne ajută-mi” poate scoate nisip sub unghii. Dumnezeu face o turtă pe care o lățește „în chip de spătar”. Noaptea, când diavolul îl împinge pe Dumnezeu în apă, pământul se lățește în toate părțile (LXI, p. 15 – 16). Diavolul a scos pământ din apă și ca să

nu cadă, a făcut un păienjeniș pe care arunca țărâna scoasă. De la o vreme, păienjenișul s-a rupt și pământul a căzut iar în apă. Dumnezeu a cerut diavolului să-l lase pe el să-l urzească și a făcut pământul cum este astăzi (ibid., p. 18).

4. Diavolul face apoi clădiri, dar fără ferestre. Dumnezeu le face ferestre după ce dracul neputincios i le dăruiește, cerându-i în schimb omul mort. Dumnezeu, văzând că toți morții se duc la iad, trimite pe Ilie (în alte variante pe Sâmpetru) să-i fie slugă 9 ani diavolului ca să-i fure zapisul. Sluga fură zapisul când diavolul a fost prins sub gheață, dar fugarul e prins de picior la intrarea în rai (LIII, p. 541; v. *Sâmpetru, Sântilie*). De ciudă că nu l-a putut îneca pe Dumnezeu, dracu' a făcut din lut pe om și a suflat să-i dea viață, dar degeaba, suflul lui ieșea „prin gaura fundului de la om”. Abia Dumnezeu l-a putut învia pe om „și de-atunci stăpânește dracu' pă trupu ominesc”, trimițându-i boli, iar după moarte să fie mâncat de viermi (2, p. 270). Dracul a făcut pe om din lut, dar nu l-a putut însufleți până ce Dumnezeu nu i-a suflat duh. De ciudă, dracul l-a scuipat pe om și Dumnezeu l-a întors pe dos, scoțându-i partea dinăuntru afară, pentru că aceasta era curată. Dracul a mai făcut carul, sania, ciubotele, dar Dumnezeu le-a făcut utilizabile. De asemenea, vitele au fost făcute din lut de diavol, dar Dumnezeu le-a însuflețit. Dracul a mai făcut plugul, dar Dumnezeu l-a învățat cum să prindă boii (52, p. 8 - 9).

Când Adam a venit pe pământ, a primit avere de la drac după ce a iscălit o cărămidă crudă că va fi al lui după moarte. Eva a făcut cu dracul un copil, născut cu 7 capete. Adam a promis orice celui care le va tăia. Dracul a tăiat trei capete, iar celelalte patru au murit singure. Cu sângele acestui copil, Adam a scris zăpăsul prin care dădea diavolului toate sufletele vinovate și nevinovate. Zăpăsul e pus de diavol într-un șip, sub o piatră ce se află în apă (ibid., p. 17 - 18).

5. După ce a făcut lumea, Dumnezeu a poruncit tuturor viețuitoarelor să arunce pe primii născuți peste locuințele lor. Toate animalele l-au ascultat, numai femeia s-a împotrivit, de aceea Dumnezeu a pedepsit-o să-și țină copilul mulți ani la gât, în timp ce puii celorlalte viețuitoare sunt în stare să umble îndată după naștere (50 a, p. 250).

6. La început, cerul era aproape de pământ, încât „dai cu mâna de el”. Un cioban a aruncat cu balegă în fața lunii, chiorând-o. Dumnezeu s-a supărat și a ridicat cerul sus, cum e astăzi (66, p. 1). După alte legende, cerul a fost murdărit de o femeie cu scutecele unui copil sau ștergându-și mâna murdară de fața cerului și Dumnezeu l-a ridicat ca să-l ferească (LXII, p. 4 - 6).

„Dintru-ntăi, pământul era străveziu ca stecla, tot ce era într-însul se vedea”. Dar după ce Cain l-a ascuns pe Avei în pământ și l-a acoperit cu buruieni să nu se vadă, fără să izbutească, Dumnezeu a decis ca pământul „să fie întunecat” (52, p. 157).

Făt-Frumos. 1. Nume generic dat eroului principal din basmele fantastice, întruchipând tinerețea, frumusețea, vitejia și bunătatea. El salvează împărățiile de la calamități, răpunând zmeii și balaurii și urmează pe tronul țării după moartea împăratului (basmelor AT 300, 301, 303, 314). Cu toate acestea, variantele cunoscute nu arată o constanță onomastică, deseori eroul având alte nume, după cum numele de F.F. s-a extins și la protagoniștii altor basme (AT 400, 425, 550, 551 etc.) fără să existe întotdeauna o corelație între el și isprăvile săvârșite. Când Petre Fiul oii omoară balaurul ce mânca puii pajurei, aceștia răspund că i-a scăpat „Un Făt-Frumos, mamă!” (4, p. 132).

2. De obicei, F.F. apare singularizat, nemaiavând frați. Uneori, nașterea lui este cea obișnuită. Un împărat „avea un băiat cu numele F.F. și roabe multe. După moartea împăratului, băiatul s-a îndrăgostit cu o roabă”. Fiindcă îl ceartă maică-sa, el pleacă la fata lui Roșiu împărat (AT 400) și basmul primește o coloratură pur erotică (35, p. 21). Câteodată, el e copil lepădat de fata unui împărat într-un sicriu dat pe apă. Un pustnic îl crește și devine „Făt Frumos cu părul de aur”. Ajutat de calul năzdrăvan, intră argat la curtea împăratului și dobândește de soție pe fiica cea mai mică (AT 314), remarcându-se apoi în luptă cu oastea dușmană și în aducerea leacurilor de vedere pentru socrul său (41, I, p. 122 - 132). El e dat de către tatăl său, împăratul Verde,

craiului zmeilor, care i-a cerut „ce n-ai acasă”, fiind încă nenăscut, de aceea se va numi „Făt Frumos zălogit”. Ia curtea zmeilor, el se va îndrăgosti de fata craiului lor cu care va fugi pe urmă acasă (AT 313), scăpând de urmărirea zmeului (60, I, p. 30 - 42).

3. Mai adesea nașterea lui e miraculoasă, lovită **F.F.** e născut de împărăteasă prin degustare din mreana de aur. El se prinde frate de cruce cu Calonfir, împăratul florilor, apoi răpune scorpia și redă inima acestuia (AT 303), căsătorindu-se cu sora lui (41, I, p. 446 - 452). **F.F.** se arată a fi conceput de împărăteasă din îmbăierea în apa în care s-a fiert o buruiană, în chip similar, naște și servitoarea un băiat care îl va întovărăși (AT 516), scăpându-l de moarte (4, p. 134 - 141). O femeie stearpă îl naște pe „Făt Frumos cel rătăcit” dintr-un măr procurat de la un vrăjitor, iar iapa care a mâncat cojile, naște un mânz năzdrăvan. La sfatul acestuia, intră grădinar la un împărat (AT 314), sfârșind prin a se căsători cu fata cea mai mică (41, I, p. 134 - 145). El poate avea origine animală, detaliu adăugat numelui generic: **F.F.** fiul oii, **F.F.** fiul iepei, **F.F.** fiul vacii, în aceste cazuri el fiind protagonistul basmului AT 301 B, cunoscut și sub alte nume (Tei Legănat, Ion năzdrăvanul de lut, Craiovisin, Petre fiul oii, Busuioc fiul vacii, Frunză verde, Rujănic voinic etc., XV, p. 101 - 103). El e născut chiar de un buchet de trandafir, la rugămințile repetate ale împărătesei amenințată cu expulzarea dacă nu va avea copil la

întoarcerea soțului (81 a, p. 579).

Creșterea lui **F.F.** este de asemenea miraculoasă: „era frumos și creștea ca din apă; cât creștea el într-o zi altul creștea într-un an” (24, p. 163). „Când era d-un an, parcă era de cinci; iară când fu de cinci, parcă era de cincisprezece și de ce creștea, d-aia se făcea mai frumos și mai drăgălaș” (41, I, p. 135).

4. Se întâmplă rareori ca **F.F.** să fie cel mai mic dintre cei trei frați. Un împărat are trei fii, cel mai mic numindu-se „Petrea Făt Frumos șteblă de busuioc născut la miezu’ noptii” care era „năzdrăvan și viteaz, însă nu știa nime pe fața pământului că el este viteaz”. El răpune pe Mama Pădurii care i-a ucis cei doi frați, silind-o mai întâi să-i învie, omoară zmeii ce pețeau pe fata împăratului Verde, după cum îl scapă și pe acesta de porcul care îl sugea de nas. Apoi se căsătorește cu fiica acestuia (AT 300 + 302 - f 303 + 653 + 723), după ce a scăpat-o și pe ea de câinii ce îi sugeau sânul (5, I, p. 274 - 294). **F.F.** este al treilea fiu al împăratului care alungă păsările ce furau merele de aur. Vrând să fure colivia cu împăratul păsărilor, e prins și trimis după „iapa cea sireapă”, apoi după „Zâna Crăiasa” (41, I, p. 65 - 72). Ionică **F.F.** fiul unui văduv este lăsat în pădure împreună cu sora lui, la instigările mamei vitrege. După ce crește, săvârșește o seamă de isprăvi temerare (AT 301 B, 315, 327). Cruță o vulpe, un lup și un urs care îi dăruiesc câte un pui năzdrăvan, omoară zmeii dintr-un castel, cruțând

pe unul de care se va îndrăgosti sora lui. Zmeul în înțelegere cu ea vrea să-l omoare, dar îl scapă câinii. Apoi se prinde frate de cruce cu Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră, coboară pe celălalt tărâm în urmărirea unui zmeu și e scos de pajura căreia i-a salvat puii de la balaur (LIII, p. 531). În altă variantă, F.F., lăsat în pădure cu sora, se va apăra numai împotriva zmeului care s-a îndrăgostit de sora necredincioasă (AT 315) cu ajutorul câinilor (86, p. 384).

5. F.F. devine numele de circumstanță al unor protagoniști care au numai vocație erotică: redobândirea soției-zâne care a dispărut (AT 400), sau regăsirea lui de către soția care i-a ars pielea de animal sau l-a zărit la luminare (AT 425). Ioniță F.F., fiul unui împărat, paște caii lângă un lac din care iese o zână ce-l sărută în timpul somnului și îi lasă un inel să o caute (34, p. 248 – 250; v. *Ileana Cosânzeana*). Ionică F.F. fură papucul zânei care fura mere din pomul miraculos și ea îi cere s-o caute la „Neagra-cetate” cu calul tatălui lui. Cu ajutorul celor trei obiecte miraculoase pentru care se certau trei draci (AT 518), el ajunge la zână, dar căsătoria durează puțin, soția fiindu-i răpită de zmeul ferecat în poloboc. O readuce cu ajutorul calului năzdrăvan (LXXXIII, p. 284 – 285). F.F. Graur nu este decât șarpele înfiat de doi bătrâni, a cărui piele o aruncă în foc soția, sfătuită de o babă (AT 425). Îl regăsește la curtea unui zmeu, de unde scapă fugind cu ajutorul obiectelor miraculoase care devin obstacole (36, p. 30 – 45).

În chip similar, **F.F.** năzdrăvan se căsătorește cu fata unui negustor, dar o vizitează numai noaptea. Mama ei o învață să-l vadă cu luminarea. „Pipăindu-l la cap, dede peste o cheiță în creștetul capului. O luă și, mai pipăind, dede peste un lacăt la buric și, când să se uite prin lacăt, vede un târg mare și frumos, unde toți lucrau pentru copilul ce avea să nască”. Îl picură cu luminarea, el se trezește și trimite să fie omorâtă, dar arapul aduce în loc ochii unui câțel. Mai târziu, ea ajunge la sora lui **F.F.** unde urmează împăcarea (41, I, p. 522 – 524).

Fântână. O *legendă* relatează că în apropierea Săliștii (jud. Sibiu) a existat o **f.** miraculoasă. Pentru a răsplăti pietatea călugărilor din mănăstirea de lângă acea **L.**, Dumnezeu a dispus ca să curgă miere din ea. Cum însă oamenii au început să negustorească acest dar, a preschimbat mierea în lapte. Oamenii au vândut și laptele și Dumnezeu s-a supărat, prefăcând laptele în apă amară (50 a, p. 264). O variantă, consemnată cu o jumătate de veac mai târziu, susține că din această **f.** – **F.** Foiții – curgea mai de mult lapte și vin, care mai târziu s-a prefăcut în apă (12, II, p. 105). În Zărand, este menționată o **f.** ce vindeca epilepsia. Bolnavii o înconjurau de trei ori rostind rugăciuni, apoi îi lăsau în dar, bărbații un cocoș, femeile o găină, puse într-un coș în jurul **f.** Dacă pasărea murea, era semn că boala a trecut asupra ei (50 a, p. 264). Facerea unei **f.** se numără printre binefacerile mari. „Dacă

faci o fântână, atunci pînă la al nouălea neam ai pomană; or dacă la altă fântână, faci reparație, o curăți... ai încă parte din izvorul acela pe ceea lume". O femeie bolnavă a făcut o **f.** pe câmp după care s-a liniștit (52, p. 890). Unele legende relevă minunăția **f.** care cântă. În piața Târgu Mureșului era faimoasă în secolul trecut „fântână cântătoare” a lui Bodor, „clădită cam în anul 1810, care tot la câte 6 ore cânta, iar cântecul său se auzea pînă departe în satele învecinate”. **F.** a fost distrusă de un vînt, împreună cu mecanismul sonor, în 1836. Legenda pretinde că constructorul ci Petru Bodor (1788 – 1894) ar fi fost osîndit la moarte și a avut drept ultimă dorință să mai vadă **f.** cântătoare, cu care prilej i-ar fi luat un șurub și de atunci **f.** n-a mai cântat (59 a, p. 19 – 20). Altă legendă relevă existența unei **f.** cu turn undeva în Ardeal „pe care boierul o ține închisă și numai la zile mari se deschide ea singură și atunci dă apă; dar așa de bună cum nu se mai poate. Spre ziua în care are să se deschidă, noaptea din fântână aceea cântă în fluier fel de fel de cântece frumoase, iar a doua zi pe la amiază cântă muzici din fântână” (52, p. 926). Împăratul Cioană din sudul județului Mehedinți a fost alungat de turci și și-a aruncat toate averile „în fântână din mijlocul palatului”. Mai târziu, cei ce au căutat comorile, n-au găsit decât niște bănuți plini de nămol (66, p. 12 – 13). În Bucovina se menționează o **f.** din care puteau lua apă numai bărbații, căci orice femeie se apropia de ea „se ducea în lume cu cofă cu tot,

nu se mai întorcea" (52, p. 873).

În *basmele despre animale*, apa din **f.** e o femeie, iar focul un voinic, de aceea el a fost mai tare. Cărbunele stins s-a arătat și mai tare, căci a fript pe zâna care l-a luat în mână și focul crește atât de tare încât „abia a rămas în mijlocul lui o mică fântâniță... toată apa secase, o uscaser el cu fierbințeala lui" (52, p. 872). În basmul cumulativ AT 2022, **f.** se schimbă în sânge, de durere că stiglețul și-a smuls penele (ibid., p. 419).

În *basme*, **f.** are valențe multiple. Ea poate fi un mijloc de expiere a unor crime. Fata care și-a omorât mama zmeoaică pentru că o urmărea fără încetare (AT 513 + 313) se prefacă în **f.** vreme de 12 ani „să bea oamenii apă din mine, să se răcorească și Dumnezeu mi-a iertat păcatul" (ibid., p. 878). O **f.** se umple de banii pe care îi varsă mereu soția ucisă pe nedrept, îmbogățind pe cei care descoperă **f.** (ibid., p. 964 - 965). Există și **f.** cu însușiri neobișnuite. Fata cu părul de aur, lepădată de impostoare într-o cutie pe apă (AT 707), a crescut mare și nu vrea să se mărite până nu i se va aduce, între altele, și „fântâna ce luminează". Acea **f.** „Arunca o lumină ca de la soare; se vedea noaptea ca ziua de la ea". Însușirea miraculoasă se transmite în **f.** din curtea fetei prin turnarea unui „șip" de apă din **f.** luminoasă (ibid., p. 1014 - 1015). **F.** răsplătește pe fata harnică a moșului (AT 480) care o curăță „de buruiene și de mătreață". La înapoiere, ca află „doauă pahare de aur, pline de apă rece pe colacul

fântânii. Ea au luat și au băut din ele și după aceea le-au pus în sân și au plecat mai departe...” Dar fata leneșă a babei nu vrea să o curețe și la înapoiere, arsă de sete, vede cele două pahare de aur pline cu apă. Dă să le prindă, paharele sar în **f.** „Cum s-au ridicat fata, paharele îndată s-au suit în sus, și când au dat ca să le prindă, paharele iarăși s-au lăsat în fundul fântânii și tot așa” (79, p. 206 - 210). Cei doi băieți plecați după „floarea de la calu Calman” (AT 707) curăță în drumul lor o **f.** „Dă țierea dragă lumea să beai din ea”. La întoarcere, **f.** nu ascultă îndemnul calului, deposedat de floare, de a se umfla și a îneca pe cei doi băieți, fiindcă au curățit-o, „încât toată lumea bea apă cu mare plăcere din mine” (5, II, p. 457 - 458). Într-o pădure există o **f.** de vin din care beau cei doi rătăciți „ș-o fo’ sătui, și n-o fo’ flămânzi” (5, I, p. 366). Băiatul aruncă în **f.** crițarul câștigat în fiecare an, rugându-se ca acesta să poată ieși iarăși. I se împlinește dorința în al treilea an și cu acești crițari cumpără pisica ce-i va aduce noroc (XXXIII, I, p. 345). Un flăcău aruncă pe rând cei trei taleri câștigați ca servitor într-o **f.:** dacă vor pluti, înseamnă că e om de treabă, dacă rămân la fund, nu are niciun preț. Talerii rămân la fund, abia a treia oară plutesc și fostul servitor se îmbogățește cu ei (81 a, p. 477 - 478). **F.** se vădește a ascunde chiar o casă în care stau patru draci la o masă jucând cărți. Luminarea stinsă de pe masă e solicitată de o babă (52, p. 1056). Unele **f.** ar avea apă vie și apă moartă: în valea

Iordanului ar fi „două fântâni cu apă vie și apă moartă” (41, I, p. 283; **v. Apă**). Într-o variantă nesigură se întâlnește **f.** vulturului, din care cel ce bea „se face rob lui pe viață” (LXXXIII, p. 331). **F.** poate fi și înveninată spre a provoca moartea celui care ar bea dintr-însa. Aceasta nu e decât o zmeoaică, metamorfozată pentru a-și răzbuna în chipul acesta uciderea soțului ei. Voinicul năzdrăvan presimte stratagema și intervine prompt. „Atunci el o strâns odată calu cu pintenii și când ș-o făcut calu o viteză, o fo' pe fântână, ș-o făcut cruce cu paloșu, s-o făcut tăt sânge” (5, I, p. 217). Alexandru lovește **f.** cu un bici și ea se cufundă cu 99 stânjeni în pământ și tuturor le trece setea (81 a, p. 464). **F.** este sediul obișnuit al balaurului care nu dă apă decât pentru o ființă umană și sacrificiul se întinde până la fata împăratului (AT 300). În Veza-Blaj se crede chiar că datina udatului de Sângeorz ar exista „de când păzea fântâna un bălaur cu 12 capete” căruia îi dădeau câte o fată să o mănânce (97, V, p. 53). Într-o **f.** nemaintâlnită la noi, cu scări pe care se coboară în ea și cu capac, impostorul silește pe Harap-Alb să-i ia locul (XV, p. 79 – 80); **v. Apă**.

Flămânzilă **v.** Tovarășii năzdrăvani

Fluier. După o *legendă*, **f.** a fost făcut de Dumnezeu în vremea când a: fost cioban pe pământ. El l-a pus sub lâna oii și l-au găsit ciobanii la vremea tunsului (58 a, p. 103). La început, **f.** a fost în rai, pus după ușă. Dumnezeu îl dă lui Petrea (Păcală) ca răsplată pentru fumul de

tămâie ajuns până la cer. „Și de atunci e fluierul pe pământ” (52, p. 1225). În legendele despre Solomon se arată că, ajuns la cer, „a apucat un fluieraș de aur de pe masă de la Dumnezeu și-a venit de i l-a adus mâne-sa ea semn” (ibid., p. 969). Virtuozitatea la **f.** se poate obține cu ajutorul ielelor. În acest scop, se astupă găurile **f.** cu ceară, apoi se umple cu lapte de capră roșie. Omul, în pielea goală; îl duce la răspântii, unde îl îngroapă, ținând mâinile la spate’.

După trei săptămâni, se duce să-l dezgroape tot în pielea goală și cu mâinile dinapoi și cântă din el întorcându-se acasă, cu grija de a nu se uita înapoi, altfel îl pocesc ielele (38 **b**, XII, p. 183, Obilești-Yrancea). După altă legendă, **f.** trebuie îngropat în mijlocul drumului vreme de nouă zile, apoi cel ce l-a pus vine acasă, cântând din **f.** „Chiar să nu știe cânta de loc, că cântă”. Dracii joacă împrejurul lui până acasă, de aceea cântărețul trebuie „să-și puie un ceaun în cap, căci arunc cu bulgări și nici să se uite în urmă, că-l sfarmă” (52, p. 476). În noaptea Manecătoarei (ajunul Sângeorzului) se cântă din **f.** Și bucium pentru ca fermecătoarele să nu poată lua laptele de la vaci (LIII, p. 249). În lună e un cioban care avea un **f.** atât de minunat, încât toate oile vecinilor se adunau la stâna lui (LXII, p. 14; **v.** *Lună*).

În unele *basme*, **f.** e un auxiliar prețios. **F.** miraculos descoperă crima întâmplată la curtea împăratului. Din împărăteasa înecată în fântână (AT 403, 780) crește o răchită din care un băiat își

face o trișcă. Ea cântă cu „glas de om” și în felul acesta e descoperit omorul, iar din trișca aruncată (sau ruptă) răsare împărăteasa înecată (5, I, p. 586 - 589). **F.** are puterea de a chema animalele recunoscătoare în ajutor. Când voinicul cântă din el „s-a făcut un joc, cum e păru și nășipu al mării, roată pe lângă el, fel dă fel dă animale din pustietăți”. Atacat de zmeu, băiatul îl roagă să-l lase „să mai cânt odată din fluierașu ăsta al meu; mult mi-a fost drag din mica copilărie” și îndată apar animalele năzdrăvane care îl salvează (ibid., p. 170 - 174). Omul de flori eliberat de fiul împăratului (AT 502) îi dăruiește acestuia un **f.** care avea puterea să-l cheme la nevoie. Când e trimis să aducă cloșca de aur, băiatul zice din **f.** Și apare omul de flori care îndeplinește sarcina (42, p. 517). Sf. Vineri dă lui Petru un fluieraș, al cărui sunet are puterea de a adormi orice vietate, să-l folosească în împărăția zorilor, „căci toată lumea va dormi”. În felul acesta, adoarme și uriașul paznic, balaurii, leii din râul de lapte (83, p. 31 - 36). Un astfel de **f.** primește Ionică de la Sf. Duminică pentru a putea străbate la palatele Ilenei Cosânzenei (AT 400). Când trece prin pădurea de argint, Ionică rupe flori și „toate lighioanele din pădure” vin asupra lui, dar el începe a cânta din **f.** Și ele adorm (18, p. 65 - 66). **F.** miraculos are puterea de a zămisli, suflând în el, o oaste numeroasă care să stea în ajutorul solicitatorului. El e moștenit de la părinți, alături de sumanul ce făcea nevăzut pe purtător și de

punga ce se umplea de galbeni (AT 566; LXXXIII, p. 868). Un astfel de **f.** Îl ajuta pe fiul cel mic al împăratului să îndeplinească sarcina de a aduce luntrea de aur de la râpa îndepărtată (ibid., p. 390)... Cârlijie se prefăce „un prunc bubos” și e angajat de zmeul care i-a furat sora, păzitor la găște. El le zice din **f.** Și „găștele jucau, toate jucau, dădeu din aripi” (28, p. 277 – 278). Într-o variantă ardeleană, se arată că puterea zmeului se afla într-o „fluieră”, ascunsă în mai multe animale, dintr-un porc năzdrăvan (LXXXIII, p. 422). Intrând păstor la oile împăratului orbit de iele, Tei Legănat cântă din **f.** ielelor, apoi îl rupe ca să-și facă altul, silind ielele prinse cu mâinile în crăpătura copacului să-i restituie ochii (5, I, p. 252 – 253; **v.** *Iele*). Aducerea **f.** de la cățeaua babei Cloanța e o încercare primejdioasă care nu poate fi săvârșită decât spălând cățeaua (LXII, p. 21 – 22; **v.** *Sarcini de pierzanie*).

În *snoave*, Păcală (**Pepelea**) are un **f.** miraculos, la auzul căruia orice ființă e silită să joace (AT 592). Plecând cu oile la păscut, el le cântă mereu din **f.**, oile joacă și nu mai au vreme să pască, încât slăbesc și încep să moară. Popa se duce să-l spioneze și se ascunde într-un mărăciniș. Când Păcală cântă din **f.**, popa începe să joace, zgâriindu-se și rupându-și hainele și barba. Preoteasa ce era în pod, joacă de asemenea până când cade din pod și moare. În alte variante, Păcală zice din **f.** până ce mor toți din casa popii, epuizați de joc. La urmă se întoarce cu turma

ciobanului care a intrat în sac în locul lui „Du-lu-lu! Du-lu-lu! c-un fluier colo, din capătu satului” (5, III, p. 87; **S.** 3.000).

Furnică. Potrivit *legendelor*, la început, **f.** a fost unica flică a unei văduve. Trimisă, îmbrăcată ca bărbat, să pască oile cu interdicția de a vorbi cu cineva, ea o calcă și e invitată de un zmeu la casa lui. Cu ajutorul unei garoafe care se veștejește sub pernă, e descoperită de zmeoaică și obligată să se căsătorească cu fiul ei. De necaz, ea s-a prefăcut **f.** Și a fugit pe sub talpa casei. Zmeul a voit să-i taie mijlocul, dar a izbutit numai să i-l facă subțire. **F.** roșie ar proveni din lacrimile Maicii Domnului când s-a bocit pe mormânt (47, p. 234 – 236).

În *basmele propriu-zise*, **f.** Îl ajută pe eroul ce le cruță. Arap Alb dă peste „un furnicar mare - avusese uspăț cu o furnică, mărita o furnică.

— Vai, da ce de putere de furnică! Aicea cum calc eu furnicele estea aicea atâtea să le omor, trecând peste ele și eu, și calul? Mai bine mă duc pe lângă ele”. O **f.** aleargă după el și-i dă o aripă: „când îi avea nevoie de noi, s-aprinzi aripa asta - zice - că noi cu toate neamurile venim și-ți ajutam” (XV, p. 274). Ele vor alege macul din în, iar în altă variantă vor lua griul din paielesnopolilor (**v. Probele fteurii**) pentru că Nic-a câmpului „ajuns pe moșia lu-mpăratu furnicesc... a prins a descărca mălaiu cel mărunțel”. Împăratul furnicesc îi dă o pană: „când ai să gândești la mine, eu ara să fiu la tine” (XV, p. 255). Printre obiectele miraculoase cu care mama păsării rănite răsplătește pe binefăcător se întâlnește și o pernă. Când băiatul o descoase, ies **f.** de „s-a umplut poiana. Deodată din furnicele celea s-au făcut fel de fel de vite” (52, p. 194). Voinicul plecat după Frumoasa Lumii izbutește să intre în cetatea acesteia numai cu ajutorul unei babe. Aceasta „se sui cu feciorul pe o furnică și furnica îi duse pe sub pământ” până la Frumoasa Lumii (7, p. 127).
G

Găină. După *legende*, cântatul ei e de rău augur (LIII, p. 290). În muntele Găina din **M.** Apuseni ar fi existat o **g.** de aur care făcea ouă de aur pe vârful acestui munte. Vidrenii au vrut să o prindă, dar ea a zburat la minele din Roșia

Montană. De atunci nu s-ar mai afla aur, acea **g.** ducând tot aurul cu sine (**v. Vâlva**), iar moșii au încetat de a mai fi mineri (34, p. 67).

În *basmele despre animale*, are un rol mai șters decât cocoșul. Ea se asociază în călătorie (AT 20 și 27), dar e mâncată cea dintâi, „găină-cuină” fiind „hâd nume!” (5, I, p. 120). În unele variante ale poveștii cumulative AT 2030, **g.** e solicitată „să mănânce viermii, că viermii nu vrau să mănânce boii...” etc. Împotriva **g.** e chemat uliul care pe dată „s-o repezit la găină” etc. (52 p. 396).

Apare ca auxiliară în mai multe *basme*. Ea face figură minoră pe lângă cocoșul năzdrăvan (AT 715 A) și când e trimisă de babă să-i aducă bani, ea scormonește gunoiul și vine cu o para ruginită, sau cu zdrențe. Baba îi rupe coada „și de atunci a rămas de sunt unele găini berce” (86, p. 165) sau o omoară „ș-o făcut zamă ș-o mâncat cu moșu” (5, I, p. 153). Dar **g.** e uneori năzdrăvană. În variantele tipului AT 567 ea se manifestă felurit: ouă în fiecare zi câte un ou, îmbogățindu-și stăpânul, dar cine îi va mânca „rărunchii” (sau ficatul, pipota), va găsi în pat „o legătură de galbeni”, iar cine îi va mânca inima (sau capul), va ajunge împărat (5, II, p. 356). Ea face chiar ouă de diamant (41, I, p. 229), iar părțile mâncate au efecte felurite: cine mănâncă pipota, găsește bani în așternut, cine mănâncă ficatul ajunge împărat, iar cine mănâncă inima devine năzdrăvan (86, p. 355) sau: capul > împărat, pipota > năzdrăvan, inima > pungă cu bani, (41, I, p. 234). Uneori, **g.** o

ajută pe Cenușăreasă (AT 511 A) să aleagă semințele de cânepă de cele de mac: vițeaua năzdrăvană o învață: „cată în urechea mea stingă și scoate găini cât lumea, că ele au să aleagă semințele” (18, p. 72). Soția plecată în căutarea bărbatului în piele de animal (AT 425) este dăruită de una din zilele sfinte cu o cloșcă cu puii de aur pe care o dă stăpânei lui, să o lase să doarmă o noapte în patul lui (XV, p. 54). În chip incidental, Sf. Lună dăruiește eroinei o simplă **g**. friptă, din oscioarele căreia va face o scară pentru a intra pe deasupra în casa soțului (41, I, p. 54 – 55). O cloșcă cu pui de aur iese dintr-o cutie pe care eroul o găsește pe drum (AT 590). Diavolul îl ajută să vâre cloșca și puii în cutie după ce eroul a promis că nu se va căsători niciodată (75, p. 22 – 23). Uneori, iapa năzdrăvană a babei (AT 552 A) se prefacă în a treia noapte într-o „cloșcă cu pui și te bagi după cameniță” (5, II, p. 282). Eroul pârât de sluga invidioasă e trimis să aducă, între altele (AT 328 + 302), cloșca „cu puii ei cu totul de aur” (41, I, p. 519). Argintarul curții împărătești primește comanda de la fratele mijlociu să-i facă pentru nuntă „o cloșcă cu puii de aur, care singuri să umble” (LXXXIII, p. 433). Fiul împăratului intrat argat e pârât de servitorii invidioși că s-ar fi lăudat să fure cloșca de aur cu pui cu tot (42, p. 517). Uneori Sf. Miercuri locuiește într-o „căsuță învârtindu-se pe o labă de găină” (52, p. 194).

Gerilă **v**. Tovarășii năzdrăvani

Glumă **v**. Snoavă

Greier. O *legendă* povestește că a fost un fecior din cale afară de frumos și de harnic care stârnise multă gelozie printre fetele de împărat. Fiind dușmănit de Alexandru împărat, soarele „care pe atunci umbla pe pământ”, l-a alungat mult, încât s-a înnegrit și a devenit mic cât o gânganie, până ce a ajuns **g**. Altă legendă îl arată a fi fost o pasăre frumoasă cu penele galbene, prietenă cu Maica Domnului. După ce s-a născut Iisus, pasărea își bătea joc de scâncetele lui, îngânându-l *gri-gri* și a fost blestemată să se prefacă în gândac urât care să cânte tot timpul *gri-gri* (47, p. 528 - 530). S-ar fi născut din căpățână de câine sau chiar din necurățenii (LIII, p. 304). A fost blestemat de arici să umble cântând pe câmp pentru că l-a spionat împreună cu albina (38 **b**, XIV, 50, Caravaneț-Teleorman). H

Horea. 1. **H.** ar fi făcut armata la vânători („legări”) și ar fi ajuns chiar caporal. Fiind cu batalionul în Viena, **H.** a avut prilejul să expună împăratului doleanțele moșilor cu privire la desființarea iobăgiei. Împăratul l-a sfătuit să-și facă ei dreptate: „Cotați-vă dreptul”.

2. După înăbușirea revoluției, **H.** s-a refugiat în muntele Drăgoiasă (sau Scorocet) la stâna („băceagul”) preotului din Albac, sau la un molid mare, numit apoi „Bradul lui Horea”. Mâncarea îi era adusă săptămânal de cantorul din Albac sau de soția lui. Îmbolnăvinduse cantorul, l-a înlocuit un nepot de al lui **H.**, care apoi i-a trădat ascunzișul. L-au trădat vecinii din familia Mătieș

„doi veri de ai lui” în urma promisiunii că vor primi atâta aur cât va trage **H.** pe cântar. Când a fost prins, s-a luptat cu soldații ce l-au înconjurat.

3. După ce a fost prins, **H.** a fost ținut 3 zile într-o casă din cătunul Mătișești, unde el a scrijelit niște însemnări pe grindă, până ce a venit armată mai multă, 20 sau 40 de soldați. La ieșirea din Albac, **H.** și Cloșca au fost legați cu mâinile de parapetul podului până au mâncat soldații care îi escortau. La prinderea lui, au plecat doi oameni din Mătișești până la Viena cu cererea de grațiere. Împăratul i-ar fi grațiat, dar ei au sosit cu o zi după tragerea pe roată, aducând „biletul să nu-l omoare”. Călătoria celor doi a durat șase săptămâni. După altă legendă, „scrisorile” de grațiere ar fi sosit la timp „da n-o vrut stăpânirea de atuncea să le deie pe față”.

4. După tragerea pe roată, „l-o pus pe cântar și atâția bani le-o dat la nemeși cât o tras Horia”. Unul din trădători a cumpărat grâu și a făcut pâine. Când a rupt primul coc scos din cuptor, „numa deasupra o fost de grâu și-n inima pâinii o fost sânge”. Boțul de sânge închegat a căzut și „s-a învârtit ca un pristin de mai multe ori prin casă”. Trădătorul s-a înspăimântat, iar un bătrân i-a apostrofat: „Vai ș-amar de voi! Ați vândut sânge nevinovat!” De atunci, „tot neamul lor o fost nefericit. Și nefericit îi astăzi. Și i-o blăstămat popii până-n ziua de astăzi” (6, p. 3 - 32).

5. **H.** ar fi scos pe țărani din iobăgie („din boieresc”) după ce „a deschis lăcățele” încuiate în

urma faptului că nu i-au plătit lui **H.** decât „jumătate”, deși el „a fost slujit cu dreptate”. Deschizând lăcățele, „boierii s-au temut de păcate și au rădicat boierescul, au dat la fiecare pământ și a venit ca să le plătească munca bănește” (52, p. 534).

Iancu, **Avram**. 1. **I.** ar fi studiat „la facultate la Viena”, unde a învățat foarte bine „de-o fost întrecând pe toată facultatea”. În timpul nopții, **I.** își petrecea timpul cu perfecționarea armamentului, „învăța să facă armament, pistoale, puști cu cremene”. Ca să nu afle ceilalți studenți ce lucrează el noaptea, și-a instalat „niște arcuiri” la cufărul cu armele făcute care au „lovit peste obraz, le-o rupt dinții-n gură și i-o sângerat” pe colegii care au vrut să-l deschidă.

2. La facultate, **I.** a fost coleg cu viitorul împărat Franț Iosif. Acesta l-a rugat pe **I.** „ca să-l învețe ca să fie el primul și Iancu să fie al doilea pe facultate”, promițându-i că „îi va da Ardealul sub stăpânirea Iancului”. **I.** l-a ajutat pe Franț Iosif să ajungă întâiul „pe facultate”, dar după ce a ajuns împărat, nu s-a mai ținut de cuvânt de a-l face pe **I.** „crai la Ardeal”.

I. a știut că împăratul nu-i îndeplinește promisiunea și de aceea nu l-a așteptat la întâlnirea de pe muntele Găina, sau împăratul a întârziat anume ca **I.** să nu-l mai aștepte. **I.** a plecat de pe Găina, lăsând „pe-o piatră scris c-un prost și c-un mincinos niciodată nu se pot înțelege!”. La întâlnire, **I.** s-ar fi întors cu spatele

către împărat, lămurindu-l „că un prost și c-un nebun nu se pot întâlni laolaltă decât numai așa”.

3. Prima lui acțiune a fost sistarea muncilor iobăgești în

Munții Apuseni. Întâlnind, la confluența celor două Arieșuri, moșii ce transportau lemne, le-a strigat: Jos cu cârligele!

Că iobăgia de astăzi nu mai este!”. Locul acela „va fi Vadu Moșilor”, numire păstrată până astăzi. Fiindcă tatăl său era înstărit și pune pe oameni să-i muncească moșia „desculți, goi” și „fără nicio plată”, **I.** vine cu armată de 800 oameni împotriva lui. O dispune pe coastă „din sus de casă” și îl somează; la insistențele soției, tatăl său cedează. **I.** își ia tot armamentul de la casa părintească și pleacă cu oastea spre Abrud, apoi pe valea Mureșului. **I.** a biruit totdeauna, deoarece înaintea lui mergea „pretutindenea o femeie cu furca în brâu, care e călăuzită de o capră neagră nevăzută. Aceasta arăta lui **I.** calea bună, unde e scutit de orice primejdie”. Din această expediție, **I.** ar fi adus acasă bani mulți pe care i-ar fi îngropat „acolo unde-s morile la Incești”. Mai târziu, unii au găsit din banii îngropați, iar un om din cătunul Trifonești „de trei ori o găsit bani acolo în căsile Iancului”.

4. În timpul luptelor, **I.** a capturat pe valea Ierii bogățiile unui grof ungur, fost coleg de școală la Cluj, împreună cu logodnica acestuia. Ea trebuia să revină celui care va rămânea lângă un butoi cu praf de pușcă pe care **I.** a aprins o

luminare de ceară. Când s-a văzut para aproape de butoi, ceilalți pretendenți au fugit, rămânând numai **I.**, care, după pacificare, a trimis fata la fostul său coleg, fără să se fi atins cineva de ea.

5. În luptele de la Fântânele, moșii ar fi prins pe Vasvâry și l-ar fi adus în Arada. Un bătrân „mâncat de necazuri”, comentând „aiesta n-o venit aicea să ne facă niciun bine”, „i-o pus o piatră-n cap și l-o omorât”. **I.** „i-o-nvinovățit” pentru moartea lui, fiindcă trebuia „să-l lăsați să stea de vorbă cu mine”.

6. După pacificarea Ardealului, **I.** s-a prefăcut a fi nebun. „Că dacă nu se făcea nebun, și pe el îl tăia pe roată, ca cum o tăiat pe Horia, și pe Cloșca și Crișan”. **I.** „n-o fost nebun, numa o zis că-i nebun” zicându-i lui Franț Iosif: „— Eu-s hoț și tu ești mincinos! Ai mințit”. **I.** s-a prefăcut ca atare „ca să nu puie mâna pe el, c-o zis că mai bine face el și se sacrifică el cum poate”. După alte legende, nebunia **I.** ar fi provenit din otrăvire. La masa de la întâlnirea cu Franț Iosif „o socăciță l-o otrăvit” după ce a găsit „o scrisoare acolo sub tăier că «Francisc Iosif o fost împărat și Iancu iară împărat»”. L-ar fi otrăvit „o jidovoaică din Câmpeni” pe care „ar fi plătit-o ungurii doară fantazească de cap cumva”. După altă versiune, generalul comandant învins de **I.** l-ar fi invitat după încheierea păcii „la un restaurant” unde „i-o pus în mâncare un fel de mătrăgună de l-o otrăvit. Nu l-o omorât, da l-o făcut nebun”. Printre actele săvârșite în timpul nebuniei se citează omorârea

unui cal. După întoarcerea de la Câmpeni, sau în drum spre acest orașel, **I.** „o luat toporul și l-o băgat în cal”. Tatăl său avea „un cal porumb frumos ș-acolo în Vidra în centru s-o dat jos de pe cal ș-o băgat sebalu-n cal”, omorându-l pe loc. După aceea, a încercat să pună șaua pe o vacă, „ș-o pus-o cu oblâncu cela dinapoi dinainte”, iar pojile „pe după cap la vacă”. Ungurii care îl urmăreau să-l prindă se conving că-i „nebun. Uită-te, și-o omorât calul și vrea să puie șaua pe vacă”. De atunci, ar fi rămas vorba „Nu fi prost ca Iancu când o pus șaua pe vacă 1” Altă dată când au venit niște jandarmi să-l aresteze la Vidra, **I.** trimite sluga tatălui său să-i aducă în casă un prun smuls cu rădăcini, fără să se scuture prunele. Când intră în casă, căpitanul de jandarmi îl vede pe **I.** culcat și mâncând prune. **I.** îl invită la prune, dar ofițerul îl lasă în pace, fiind convins că „de bună seamă îi nebun”. Apoi au vrut să-l aresteze la târgul de Sâmedru din Câmpeni. Când i-a zărit, **I.** „o sărit acolo-n vale, îmbrăcat, ș-o-necput a se scălda”, invitând pe cei ce-l urmăreau „veniți și vă scăldați, mă, că așa apă bună de făcut baie”. Ei se conving că e nebun și îl lasă în pace. „Iancu s-O’ făcut nebun ca să nu-l prind a să-l omoară” (6, p. 58 – 122).

Iapă. În *basme despre animale* **i.** nu se lasă ademenită de lup. Arătându-i că prețul mânzului stă scris pe copita ei, îi dă lupului o lovitură de moarte (5, I, p. 137).

În unele variante ale *basmului* AT 301 B,

băiatul năzdrăvan e născut de o **i.** (XV, p. 103). Deseori, **i.** naște un mânz năzdrăvan prin gustarea unui aliment cu puteri germinative. O femeie pregătește o cafea din oscioarele unui pește pe care scria că poate ajuta la procrearea copiilor și o dă împărătesei. Spălătura ajunge la o **i.** „De o sută și cinci de ani” care nu se mai putea ține pe picioare, fiind, hrănită dintr-un jgheab pe care veneau „hârmăturile” de la bucătărie. La 11 luni, „fată și iapa un mânz tot numai cu părul de aur” (5, I, p. 260 – 261). O **i.** năzdrăvană a babei trebuie păzită în trei nopți de voinicul venit să primească drept simbrerie un mânz năzdrăvan. Sarcina poate fi îndeplinită numai cu ajutorul animalelor recunoscătoare (lup, pește, corb, vulpe etc.). **I.** se metamorfozează în timpul nopții ascunzându-se printre animalele speciei respective, sau se ascunde numai ca **i.** **I.** se preface în pasăre, iepure, „stejar bătrân în mijlocul pădurii” (34, p. 256), vulpe, lup, pește, cloșcă cu pui, oaie. Chiar neschimbată, **i.** are puterea de a se ascunde în cele trei medii, nour, pământ, apă. În prima noapte, ea se ascunde „în fundul munților unde nu străbătea nici păsările cerului”, în a doua noapte „s-au ascuns tocmai în fundul norilor” iar în ultima noapte „tocmai în fundul mării în nisip” (79, p. 58 – 60). De obicei, după fiecare noapte **i.** se întoarce cu un mânz după ea; uneori numărul lor crește la doi și trei mânji, după a doua și a treia noapte.

Fata îmbrăcată în flăcău (AT 514) este trimisă

în cele din urmă să aducă herghelia cu **i.** năzdrăvane, spre a se îmbăia în laptele lor. Fata izbutește cu ajutorul calului ei năzdrăvan care îl învinge pe armăsarul **i.** Le poate mulge în urma unei ploi mari urmată de îngheț, picioarele **i.** fiind prinse în gheață (41, I, p. 28). Alteori, îmblânzirea **i.** se întâmplă la vorbirea blândă a fetei (86, p. 160). Făt-Frumos, prins când voia să fure pasărea măiastră, e eliberat numai dacă va putea aduce „iapa cea sireapă” de la împăratul vecin. Când să o scoată din grajd, ea nechează „de hauri văzduhul și urlă toată curtea și palaturile” (41, I, p. 69). Săracul orbit pentru mâncare (AT 613) află noaptea de la o „văjă” remediul secetei dintr-un sat: „să se suie pe iapa cea mai slabă din herghelia care-i lângă sat, apoi s-o sature cu jar, să înconjoare după aceia cu iapa de trei ori satul... când ar ajunge în mijlocul satului, iapa ar crepa și din locul acela ar izvorî un așa izvor, de s-ar putea din el sătura toți cei din sat” (34, p. 269). Ogorul de aur al unui împărat este pustiit de 12 **i.** Ele stârnesc un vânt dulce care adoarme pe paznic. Ajutat de un șoricel, fiul cel mai mic izbutește să le prindă (3, p. 139 - 142).

I. vorbesc între ele, dar numai cei ce înțeleg limba animalelor află tainele lor. **I.** spune calului când merg pe drum:

Nu te duce tare, frate, că i-o bată de șarpe pe mine și nu mă poci mișca, rău mă duc”. Flăcăul îi înțelege spusele fiindcă „știa mai multe limbi” și decide să facă popas (51, II, p. 25 - 26). În basmul

despre omul care știa limba animalelor (AT 670), **i.** de a făta încălecată de soția însărcinată probozește calul cu stăpânul să meargă mai încet, întrucât „io tare greu mă duc cu patru... Voi mergeți doi” (ibid., p. 435).

Iarba fiarelor, numită și *iarba tâlharilor*, e o plantă fictivă, cu însușiri miraculoase. Era cunoscută încă în antichitatea greco-romană, precum și în Orientul apropiat, de unde s-a răspândit în Europa (XIX a, p. 35 - 38).

După o *legendă*, **i. f.** ar fi luat naștere din picătura de sânge care a curs din buricul lui Christos-răstignit pe cruce (LIII, p. 275). Legende populare o înfățișează felurit. Pe alocuri, ea e identificată cu rândunița, trifoiul cu 4 foi și mai ales cu feriga. Cel mai adesea, ea are însușiri aparte care o individualizează și o fac, mai cu seamă, foarte inaccesibilă. Ea ar crește acolo unde a fost foc multă vreme pe un loc, mică, foarte subțire, ca un fir de păr. Are culoarea verde, aurie sau argintie, dar mai ales roșie, adesea în vârf cu o bobită roșie, care ar fi chiar o picătură de sânge. De aceea, când răsare soarele, picură sânge din ea, dacă pui o batistă albă pe locul unde crește rămân pete roșii, iar pemână lasă de asemenea pete roșii. De obicei, strălucește numai noaptea ca soarele, ca aurul, ca o lumânare aprinsă etc., iar peste zi e veșnic înrourată. După alte povestiri, ziua piere sau intră în pământ (LIII, p. 273 - 274). Ar crește pe piatră. „Ea are cap, ca și omul și e vie, umblă, frunză n-are, numai niște aripi din

umere, coadă și picioare; e de culoare gălbie. Rădăcină n-are. Pe piatră își lasă o țără de rădăcină și merge mai departe" (52, p. 532). Dacă e aruncată în apă, **i. f.** cade la fund, pe când celelalte „plutesc pe fața apei”, acesta fiind unul din procedeele de a o cunoaște dintre alte plante. De asemenea, dacă e aruncată în apă curgătoare, ea „merge în contra apei” (LXVI, p. 60 - 62). E veninoasă: omoară vitele care o mănâncă. Poate fi culeasă în anumite feluri și în momente sau zile deosebite. Mai lesne e găsită cu ajutorul unor animale - arici, dihor, ciocănitoare, grangur - prin stratagema cu închiderea puilor cu un lacăt de fier: mama puilor pleacă să aducă **i. f.** cu care atinge lacătul ce se descuie pe dată. Însușirea ei de căpetenie e puterea de a „înmuia” fierul sau chiar de a-l face invulnerabil pe posesorul ei. De aceea, cei ce o folosesc, o vâra sub piele în palmă și în felul acesta deschid toate lacătele și nu sunt atinși de glonț (LIII, p. 274). „Iarba ceea dac-o ai, toate ți se deschid în cale și ești nazdravan, înțelegi limba tuturor dobitoacelor și păsărilor, florilor și orice știi... de dai mâna c-un om bogat, vin toți banii de la acela la tine” (52, p. 532). Hoții și haiducii o posedau. Se povestește astfel despre Bujor și Jianu (LIII, p. 274), despre hoțul muscclean Fulga (XIX a, p. 23), Pinteia, Tunsul, Marcu Viteazul etc. (76, p. 40). Unele povestirilelegende relevă însușirea de a descuia noaptea fiarele cailor ori de a face coasa să sară din toporiște „cu o mare putere” (XIX a, p. 25 -

26). I se mai atribuie și însușirea de a detecta iluziile optice. Un comediant arăta oamenilor cum un cocoș trăgea un buștean, dar o fată cu o sarcină de fân a văzut că în locul bușteanului e doar un pai lung de fân. Comediantul a înțeles imediat că în sarcina cu fân se află **i.f.** și a cumpărat-o toată „cu un taler”, apoi, ca să arate oamenilor că fata a mințit, fiind nebună, a iluzionat-o că vine o apă mare, încât ea a luat-o la fugă „ridicându-și poalele” și strigând: – „Fugiți, oameni, că ne înecăm toții „(38 **b**, XVIII, p. 140, Maidan-Caraș). Legenda e răspândită în Europa – *Der Hahnenbalken* în colecția fraților Grimm – cu atestări încă din sec. al XIII-lea, dar acolo planta antiiluzionistă este trifoiul cu 4 foi (XIX, vol. III, p. 201 – 206). Puterea de a iluziona ar veni de la diavol (XCII, p. 95 – 96).

În *basmele fantastice*, **i. f.** are însușirea de a învia din morți și de a lipi tăietura capului. Incidentul se petrece când eroul e omorât de impostor (AT 300, 304). Cățeii întâlnesc o broască cu **i. f.** În gură ce se ducea să-și învie puii călcați de o roată. Iau și ei un fir, pun capul la loc, apoi așază „firuțul cel de iarbă în tăietură și Stan s-a sculat ca din somn” (61, p. 112). Alteori, șerpoaica duce firul de **i.** pentru a-și învia puii și e deposedată de câinii stăpânului decapitat.

Iele. După *legende*, **i.** au fost servitoarele lui Alexandru Machidon. Când Ivantie împărat i-a dat trei vase cu apa ce întinerea, ele au băut apa și „îndată... au și început să se schimbe și să

zboare”, prefăcându-se în **i.** (38 **b**, IX, **f.** 272, Hârtiești-Argeș). Ele zboară mereu, căutând calul lui Alexandru Machidon, pe care nu-l vor găsi până la vremea de apoi când se vor duce împreună cu el în rai (LXV, p. 261). Au fost trei fete orfane care, la rugămințile lor, au fost făcute nemuritoare, veșnic idntând (LIII, p. 543). Au o sumedenie de nume: zâne, zânioare, sfinte, șoimane, dâns, frumoase, iezme, fecioare, rusalii, milostive, miluite, măiestre, puternice, doamne, împărătesele văzduhului, ursoaice. Numărul lor variază de la două, trei până la nouă, prin Banat având fiecare un nume (Rudeana, Ruja, Trandafira, Păscuța, Cosânzeana, Sânziana, Ogrășteana, Bugiana, Magdalina, Ana, Tiranda, Todosia, Sândălina, Ruxanda etc.), dar pe alocuri pot fi foarte multe, cete întregi. Au aripi și zboară cu părul despletit, îmbrăcate în mătase sau veșminte albe, puxtând și coroane. Dar sunt invizibile, numai noaptea putând fi văzute de om. Sunt trimise de Dumnezeu să pedepsească pe cei răi, sau de dracul. Locuiesc în văzduh sau prin păduri, prin munți, la marginea apelor sau la răspântia drumurilor, dar pot sta și deasupra streșinilor. Își întind masa pe iarbă verde și beau apă de prin fântâni, se scaldă prin izvoare și lacuri. Sunt ființe cărora le place îndeosebi cântecul și jocul. Umblă prin văzduh cântând și jucând, îndeosebi noaptea, sau pe câmpii sau mai cu seamă pe la răspântii (LIII, p. 207 – 211). „Au zale pe piept și clopoței la picioare” (LXV, p. 261),

precum și alte instrumente muzicale: cimpoi, toacă, tobe, trâmbițe. Uneori umblă într-o căruță trasă de cai de foc. Obişnuiesc să ia cu ele lăutari, alegând pe cei mai iscusiți muzicanți, îndeosebi pe fluierașii renumiți. Cântă nespūs de frumos și melodiile lor nu seamănă cu niciuna de ale oamenilor (LIII, p. 211). „Dacă s-ar întâmpla ca să le știe cineva cântecul lor, zicându-l pe violină în miezul nopții, acela ar fi dus numaidecât de măiestre prin văzduh” (38 b, XVII, f. 299, Scorei-Brașov). Pe cel care îl iau cu ele, îl pun numai să cânte „ținându-l foarte bine”. Îi interzic însă să spună unde a fost sau să cânte cântecul lor (LIII» p. 211). I. au dus pe un flăcău din Mărăști-Vrancea și l-au vârat cu picioarele într-o fântână, spunându-i să nu le mai cânte cântecul. Flăcăul a povestit însă cele întâmplate și a albit „ca zăpada” (38 b, XI, f. 433, Găuri-Vrancea). Joacă „abia atingând pământul”, încât „nu le întrece nimeni pe lume la joc”. Jocul lor se desfășoară în anumite locuri, pe câmpii, la răspântii, în vetrele de foc părăsite, în poienele din păduri, „mai cu seamă unde sunt paltini”, în jurul arborilor (nucilor) sau pe o „vârtelniță cu trei mâini”. Locul unde joacă ele rămâne ca pârjolit, fără să mai crească iarbă pe el, sau cresc anumite ciuperci (LIII, p. 212 – 213). Cine le aude, trebuie să stea nemișcat. „Dacă miști, apăi tot așa miști și când nu vrei”. „Un cioban a auzit fluierând din fluier, și el așa ancremenit cu mâna pe fluier”. Dacă omul răspunde cumva, „îl pocește, îi strâmbă gura, vo

mână” (58, p. 81, 36, 44). În genere, **i.** pricinuiesc nenorociri: omoară vite, aduc furtuni cu grindină, aprind case, după cum iau pe sus pe cei ce lucrează în zilele lor, mai ales la Rusalii (LIII, p. 213). Niște femei au ghilit pânza la Rusalii, altele au scuturat țoalele în acea zi și s-a stârnit un vânt mare care le-a zvârlit pânza și țoalele tocmai pe sârmele de telefon (58, p. 201). Obişnuiesc să ia cu ele în joc pe cine întâlnesc, lăsându-l apoi schilodit sau smintit. Paralizează de asemenea pe cine întâlnesc, sau pe cine trece prin locul unde mănâncă sau joacă ele, pe cine face zgomot când joacă ele sau pe cine le aude cântând, sau le spune vorbe urâte. Sunt pociți și cei ce beau din lacuri și izvoare necunoscute, sau din vase descoperite noaptea din care au băut **i.** Se arată binevoitoare celor ce vor să obțină un fluier fermecat (**v. Fluier**), după cum caută să atragă tinerii frumoși.

Dar schimbă și copii. Cei nenorociți de **i.** se vindecă prin descântece de **i.** Și prin jocul călușarilor. Obiectele lăsate de ele în locul unde au mas sunt foarte bune de leac împotriva pociturilor pricinuite de ele, precum și **o seamă** de buruieni (avrămeasa, cristineasa, leușteanul **i.**, mărarul **i.**, leuștean etc.). Spre a se apăra, oamenii poartă la brâu, în sân sau la pălărie „în zilele lor” pelin sau usturoi (LIII, p. 213 – 217). De asemenea, oamenii pun câte un cap de cal într-un par de care „ielele fug” (LXV, p. 263). Cei răpiți se mai pot apăra prin muțenie desăvârșită. Un fecior

din Rodna Veche este furat de zâne și dus într-o odaie în stâncă. Un moșneag aflat acolo îl învață să nu răspundă nimic și zânele îl aduc înapoi (5, III, p. 241 - 242).

În *basme*, zâna se căsătorește cu flăcăul care e în stare să se urce, pe copacul cu creștetul până în cer, în locuința lor, „o căsuță stând în văzduh”. Numai cea mai mică poate suporta însoțirea cu omul, cu condiția ca soacră-sa să nu se amestece în gospodăria ei unde „toate treburile se face singure”. Cum ea calcă interdicția, zâna fuge în ținuturile ci și voinicul ajunge la ea numai cu ajutorul celor trei obiecte fermecate luate prin păcăleală de la dracii ce se certau pentru împărțirea lor (AT 518). Se arată mai întâi copilului (5, I, p. 533 - 540). Uneori, zâna se îndrăgostește de voinicul ce doarme lângă lacul în care se scaldă ea, lăsându-i un inel pe care era scris „Ileana Cosânzeana, din cosiță flori îi cântă, nouă împărați o ascultă”. O regăsește, intrând slugă la moara ci, vârandu-i inelul într-o pâine (34, p. 249 - 254). În multe variante ale basmului AT 400, zâna cea mai mică e silită să vină după flăcăul care i-a furat hainele în timp ce se scaldă în lacul zânelor. Alteori, voinicul îi fură aripile și fiindcă se uită înapoi, zâna „îi arse o palmă de-i scăpără măselele”, luându-și aripile furate. Abia la cea mai mică are tăria de a nu se uita înapoi și se căsătorește cu ea. La o nuntă, soțul e momit să-i restituie aripile ca să joace mai frumos și ea dispăre „la curțile lui Filingat, la fântâna de

mărgăritar” (33, p. 130 - 137). Uneori, se arată binevoitoare celor căzuți sub vreun blestem. Băiatul prefăcut în cerb poate redeveni om numai după ce ajunge la Muntele de marmură unde se scaldă zânele și trece prin cămășile lor (LXXXIII, p. 282). Mai adesea, **i.** sunt dușmănoase oamenilor. În mod obișnuit, ele iau ochii celor care le încalcă moșiile. Tei Legănat se vâra slugă la împăratul orbit de **i.** pentru că a lăsat caprele în pădurea lor. Tei Legănat cântă din fluier ca să joace **i.**, iar când jocul era mai încins, rupe fluierul ca să-și facă altul cu ajutorul lor. Astfel le silește să vâre mâinile în crăpătura unui copac, strângându-le până îi cedează ochii împăratului (5, I, p. 252 - 253). Cele trei **i.** fură inima lui Mogârzea pe care o păstrează într-o sticlă. Băiatul care îi paște oile le cântă din fluier, apoi îl sparge și, la îndemnul lor, crapă un cireș ca să-și facă alt fluier. Le prinde mâinile în crăpătură, silindu-le să restituie inima lui Mogârzea (41, I, p. 362 - 363). În drumul spre Chiralina, feciorul bucătăresei și al împăratului ajung la gârla de păcură aprinsă (AT 516). Ca să treacă acest obstacol, fiul bucătăresei încalecă pe bușteanul **i.** din mijlocul pădurii împreună cu Dafin „și dându-i piteni de trei ori, se prefăcu într-o căruță cu doisprezece cai de foc și într-o clipă se înălță până la vântul turbat și se pogorî la porțile palatului doamnei Chiralina”. După ce coboară, căruța se preface în buștean. Apoi bușteanul e lovit din nou și se preface în cerb de aur în care e vârat Dafin pentru a ajunge în

odaia fetei. La înapoiere, Afin lovește de trei ori cerbul de aur care se preface iarăși în căruța cu doisprezece cai de foc (3, p. 271 – 272).

Iepure. Într-un *basn despre animale*, se socotește animalul cel mai fricos și vrea să se înece, dar observând că broaștele fug de el, își dă seama că sunt alții mai fricoși (AT 70) și decide „să mai trăiesc încă” (5, I, p. 134; v. *Broască*). Nouă i. văd un ogar și se hotărăsc să i se opună toți, dar unul îi sfătuiește: „Îmi vedeți voi mie mustața asta? De fugă mi-a albit!”. Atunci se decid toți să fugă (99, I, p. 59). În târg, a furat opincile ogarului și de atunci e mereu urmărit de acesta (LXXIX, p. 23; v. *Câine*). A fost pus de Dumnezeu cârciumar și fiindcă a băut vinul cu „mândrele lui”, Dumnezeu a trimis ogarii să-l găsească (12, I, p. 84). Se întrece cu melcul la fugă. E păcălit de melc fiindcă acesta s-a înțeles înainte cu alt melc să stea în celălalt capăt al câmpului de alergat, de unde să strige „cucu” la sosirea i. (4 a, 261, Dumbrăvița – Satu Mare, AT 275). Se ia la întrecere cu bivolul și când e depășit de acesta, îl convinge să nu fugă tare, căci se scufundă pământul, apoi îl întrece (99, VIII, p. 16).

În *basme*, e întâlnit, ca auxiliar, cu totul sporadic. O iepuroaică dăruiește băiatului un iepuraș năzdrăvan care stă mereu pe umărul stăpânului și-i dă sfaturi, prevenindu-i împotriva pericolelor (5, I, p. 405 – 433). Pisica năzdrăvană (AT 545) găsește o turmă de i. flămânzi pe care îi duce la curtea împăratului Verde, speriiind ofițerii

care „o prins a comăndăli în lături și-ncolo și-ncolo din calea mătii” (ibid., p. 266). **I.** se arată recunoscător voinicului care l-a cruțat și îl ajută împotriva zmeului, numărându-se între cei trei sau patru câini năzdrăvani, alături de vulpe, lup și urs (N-aude, Na vede, Na greul pământului și Ușorul Vântului). Când îi strigă din vârful copacului, cel dintâi „a auzit iepurele” (41, I, p. 290). **I.** cu piciorul rupt, cruțat de voinic, îl ajută mai târziu să găsească iapa năzdrăvană a babei care se prefăcuse în i „adunând toți **i.** care recunosc de îndată „iepurele cel strin” (34, p. 255 – 256). **I.** momește pe vânător până îl aduce într-un teritoriu străin. „Într-o zi, se luă după un iepure... nu băgase de seamă că, alergând după iepure, trecuse în Valea Plângerii” (41, I, p. 11). Pocitania de „om mic de ceară cu picioarele de secară șezând călare pe un iepure șchiop” răpește calul voinicului (LXXXIII, p. 548). Boul năzdrăvan care fuge de acasă împreună cu băiatul care îl iubea, răpune în luptă animalele mai tari (AT 511 A), dar e învins de un **i.** șchiop (LXXXIII, p. 722). Între sarcinile extraordinare date eroului pentru a-l pierde, se întâlnește și aceea de a-i aduce zmeoaicei „un iepure albastru găsit. Să-l prinzi din miile de iepuri ce se află în codru ăla de pădure. Iepurele să fie nici trecut de fript, nici cu mustul crud în el” (41, I, p. 417).

Deseori, puterea zmeului se află dispusă succesiv, între altele și într-un **i.** Ea poate fi în 3 gândaci, într-o cutiuță din inima unui **i.** (LXXXIII,

p. 285), sau în 3 gândaci într-un cocoș, acesta într-un **i.** etc. (35, p. 51), sau în două muște, într-o rață, într-un **i.** etc. (60, III, p. 80). Argintarul curții trebuie să facă la nunta feciorului mai mare un **i.** Și un ogar de aur care să alerge unul după altul (LXXXIII, p. 433). Fata mijlocie, salvată de la monstru, dăruiește voinicului o găleată de argint „în care se afla un iepure și un vânător (iagăr), care nu putea de loc împușca iepurele” (42, p. 509 – 510). Eroul păcălește pe diavol (sau pe zmeu), punându-l să se ia la întrecere cu „nepotul”, **i.** (v. *Întreceri la fugă*).

I. apare uneori în *snoavele* despre ȣiganul lăudăros. Mai întâi, el pretinde că a prins un **i.** din care a scos 45 kg grăsime, pentru ca la urmă să spună că a fost o glumă (S. 4919). Văzând un **i.** adormit, își face planuri din ce în ce mai mari, până ce se vede comandând slugilor, dar când ȣipă, **i.** se trezește și fuge.

Când vrea să prindă **i.** aȣipit, se sperie de mișcările acestuia și **i.** scapă (S. 5464). Același **i.** prins de ȣigan e vândut succesiv la trei inși (S. 5672). Un vânător se laudă că a împușcat 99 **i.** La observaȣia că de ce n-a spus o sută, vânătorul răspunde cu demnitate că pentru unul nu se face să mintă (S. 4918).

Ileana Cosânzeana. Puȣinele *legende* o înfăȣișează a fi zâna cea mai frumoasă, „cu ochii din soare, cu trupul din mare și cu hainele de flori”. **I.C.** ia și dă mirosul florilor, fiind stăpâna lor. Ea ar fi și „stăpâna vacilor frumoase și

lăptoase” și se arată numai la Sânzienne (LIII, p. 207).

Cele mai multe legende o arată a fi sora soarelui care a cerut-o de soție. Ca să scape de incest, **I.C.** s-a slujit sau s-a aruncat în mare, sau s-a prefăcut în lună (LIII, p. 207). Pe vremea când soarele era împărat, om cu capul de aur, **I.C.** era sora lui, „trup de femeie, iar capul îi era de argint”. În ziua nunții cu fratele ei, Dumnezeu a răpit-o din biserică și a aruncat-o în mare, prefăcând-o în mreană. Fiindcă soarele a vrut să o caute și în mare, Dumnezeu a prefăcut-o lună pe cer, ca să nu o mai vadă soarele (86, p. 413 - 417).

În *basme*, **I.C.** este tipul fecioarei idealizate, frumusețea întruchipată, râvnită ca soție de protagoniști sau de rivalii acestora. Atributele frumuseții sunt maxime, nemaîntâlnite, epitetele însoțind de obicei numele său ori de câte ori revine în narațiune. **I.C.** mai poartă și alte nume: Ileana Simziana, Lina Rujalina, Ileana Rujuleana, Ruja Rujulina, Rozuna doamna florilor, Floarea Florilor, Frumoasa Lumii, Zâna Dobrozâna, Mândra Lumii, Mărgărita înălbită, Crăiasa zânelor, Abrunca mândră și frumoasă, Rora cea frumoasă, Mangalina-mpărăteasa florilor etc. Ea are de obicei origine miraculoasă, fiind făcută din rouă de 12 zâne (81 a, p. 387) și locuiește la mari depărtări, în locuri inaccesibile, spre deosebire de Făt-Frumos, care pleacă dintr-o familie terestră. **I.C.** „Din cosiță floarea-i cântă, nouămpărății ascultă” iese din lac, sărută pe tânărul împărat

adormit și îi lasă inelul să o caute. Trezindu-se, împăratul „sărută inelul și se jură că nu se va odihni până nu va da de stăpâna frumosului inel” (AT 400). E îndrumat de cumnați până la moara **I.C.**, unde vâără într-o pâine inelul prin care e recunoscut. Zmeul din camera interzisă o fură și e reluată cu ajutorul calului năzdrăvan (59, p. 163 – 190). Triști Copil este încarcerat de un împărat pentru că a călcat interdicția de a pomeni pe Iniia

Diniia. Aceasta îl scapă, dar fuge la „mănăstirea Calu Gastru într-un pai rezemă și-ntr-un păr spânzură”. Cu ajutorul unei zmeoaice, eroul trece apele până la moara nici Diniei și e dus la ea de omul ce venea călare pe un poloboc cu făină (94, p. 32 – 39). Cel mai adesea, copilul plânge încă în pântecul mamei și nu tace decât după ce i se promite pe **I.C.** de soție. Petru-PărFrumos cere, după ce a crescut, „pe Ileana Costânteana cu părul de aur”. Cu ajutorul Sf. Miercuri, Vineri și Duminică, ajunge la muntele de sticlă unde locuia **I.C.** Se angajează porcar și în cele din urmă e recunoscut de **I.C.** după ceara lipită de ceafă (34, p. 259 – 265). În chip similar, Florea nu se naște până ce mamă-sa nu îi promite de soție pe „Floarea Florilor, care era minunea florilor”. Florea o găsește ajutat de caii năzdrăvani și călăuzit de un porumbel. Se tocmește slugă, dar la horă vine pe rând în haine de aramă, argint și aur și e recunoscut prin ceara lipită de păr (86, p. 250 – 255). Viteazu-de-apă nu se naște până ce mamă-sa nu-i promite de soție pe „Abrunca

mândră și frumoasă din țara femeiască, care din cosiță, floarea-i cântă, care din gură aur și mărgăritare-i curge". Cu ajutorul calului năzdrăvan ajunge în „țara femeiască”, unde stăpânea Abrunca și e angajat grăjdar. Se duce succesiv la trei nunți cu caii de aramă, argint și aur și Abrunca se îndrăgostește de el. Dat în vileag prin ceara lipită de păr și, la insistențele celorlalți, consimte să o ia de soție (5, I, p. 384 – 399). Rudolf ajunge la o curte unde mâncările și băuturile se servesc singure, iar când aude glasul unei nevăzute, găsește într-o cameră pe **I.C.** Mândra Lumii, „o minune de femeie”, care era prizoniera unui zmeu. După ce o eliberează se căsătoresc, dar îi interzice să-i pomenească numele. Când Rudolf calcă porunca, **I.C.** îi ia inelul din deget și dispare, dar o găsește cu ajutorul celor trei obiecte luate de la draci (AT 518) și stă lângă ea nevăzut: era tocmai în ajunul nunții cu un altul. **I.C.** reziliază, sub pretextul că a găsit „cheia veche” (ibid., p. 322 – 338). Alteori, **I.C.** e îndrăgită de cel ce îi zărește chipul. Fiul unui împărat intră în camera oprită, unde găsește pe fundul lăzii o fotografie. „Când a văzut chipu fetei ălia... a picat leșinat jos! La treipatru ceasuri, când și-a vânt în fire: Asta e ursita mea”. În cele din urmă, o găsește pe „Mangalina-mpărăteasa florilor”, sora dracilor „și când a văzut-o așa frumoasă... a căzut în genunchi” (5, II, p. 189 – 205). **I.C.** locuiește chiar în tărâmul aerian, în palatul de pe crăcile părului miraculos cu vârful în

cer, unde porcarul o găsește după îndrumările Sf. Duminici (81 a, p. 564). Mărgărita înălbita stă ascunsă în piatră și la trecerea unui băiat, îi strigă să o ia de soție. La răspunsul afirmativ, iese o fată frumoasă fără pereche, de care se îndrăgostește nașul care vrea să i-o ia (AT 465). Mărgărita înălbita face cele cerute (pod de aramă, biserici de ceară, Dumnezeu la masă), cu ajutorul inelului năzdrăvan (LIII, p. 535). **I.C.** e uneori o ființă malignă pe care numai fiul mai mic al împăratului, la sfatul calului, o leagă de pari și o bate până îl acceptă de soț (ibid.). Ea poate fi pețită numai de cel ce se poate ascunde de ea. Petru se ascunde pe rând în nori ca pasăre, pește în mare și este descoperit; apoi păduche în părul ei și îi obține mâna (81, p. 130 – 132; v. *Probele pețirii*).

Uneori, **I.C.** este pețită pentru alții de cel căzut în subordinele unui puternic. Ileana Simziana e ademenită în corabie de fata-flăcău pe seama împăratului care este omorât în baie denarea de foc a armăsarului (41, I, p. 24 – 31).

Cu totul rar, **I.C.** întruchipează fecioara războinică, stăpânitoare într-o țară femeiască, având străji numai de femei. **I.C.** câștigă toate războaiele, iar cei învinși erau mâncați, cu oasele lepădate într-o poiană. Fiul năzdrăvan al jităriței e alungat de **I.C.** ca să nu-i urmeze la tron, dar acesta, după ce crește, o răpește pe **I.C.** cu care se căsătorește la sfârșit (LIII, p. 536). Alteori, **I.C.** e trimisă de un împărat să-i aducă herghelia năzdrăvană, apoi vasul de botez (AT 514).

Călugării o blestemă să devină bărbat și urmează pe tronul împăratului omorât în baie de lapte fierbinte (ibid., p. 536).

Întreceri.

Întrecere în căratul apei cu ciurul. Apare de obicei în unele variante ale basmului AT 103 D*, între un moș și o babă. Tăind un purcel, moșul vrea să-l mănânce singur și propune babei să se ia la **î.**: purcelul va fi al celui ce va termina mai repede munca: el să taie lemne cu sapa, ea să care apă cu ciurul. Moșul izbuteste să taie câteva lemne, în vreme ce baba încearcă zadarnic să aducă apă și pierde! O cioară o sfătuiește să înfunde găurile cu humă, dar sosește prea târziu cu apa.

Întrecere în cântat: cine cântă cel mai lung cântec (S. 4820). **Î.** se desfășoară între neamț și drac sau român și italian și câștigă cel dintâi. Există apoi! Între cine știe cântece mai multe. Baba se ia la! cu dracul la împărțirea recoltei „că aceuia să rămâie malaiul, care va ști mai multe cântece”. Fiecare cântă, fiind purtat în spate de celălalt. Dracul cântă trei zile, dar baba îl întrece cu „doina și tot doina și doina a ținut-o vreo două săptămâni” (52, p. 176).

Întrecere în cusut. Dracul se ia la! cu Dumnezeu „care coase mai bine!” Dracul lasă ața lungă care se încurcă, pe când Dumnezeu coase cu ață puțină și îl întrece. De aceea, când cineva se împunge cu acul „se zice că vine Necuratul și-și răzbună pe noi!” (38, p. 87).

Întrecere în fugă. În *basmele despre animale* se întâlnește! Între rac și vulpe: care ajunge mai repede la ținta propusă (AT 275). Racul se agață la pornire de coada vulpii fără ca să-l simtă și când vulpea întoarce la capăt, racul se desprinde, e aruncat departe și strigă apoi că el a fost acolo înaintea sosirii ci (4 a, ms. 268; Valea Mare – Arad).

1. Între bivol și iepure: bivolul fuge mai repede. Iepurele îl convinge că se va scufunda pământul cu el de atâta greutate; bivolul se lasă la pas și e întrecut de iepure (99, VIII, p. 15).

1. Între cerb și 2 arici: care ajunge mai repede în deal, apoi în vale. Cei 2 arici stau unul în deal, altul în vale și strigă că au sosit înainte. Cerbul crapă de atâta fugă (76, p. 41 – 42). Uneori, **î.** are loc între iepure și doi melci (4 a, ms. 261, Dumbrăvița – Satu Mare).

În *snoave* (S. 4820), românul se ia la! cu neamțul care e mai ușor de picior ducându-l unul pe celălalt în spate. Românul câștigă, cântând un cântec lung.

În *basme*, **î.** Între cel care sosește mai repede cu apa apare între Fugilă și o babă (sau cei doi cai). **V. Probele pețirii.**

Întrecere în joc. Un împărat promite fata celui care va putea să o întreacă la dans. Mulți feciori de împărat au căzut jos morți, fără ca ea să obosească. Numai diavolul, prefăcut în om străin, o poate dansa, până ce fata nu mai putea răsufla. Acesta refuză mâna fetei și blestemă ca tot orașul

să rămână împietrit, până ce se va ivi un om care să-l întreacă (81, p. 43 - 44).

Întreceri în minciuni. Se căsătorește cu fata împăratului cel care va ști mai mult decât ea, silind-o să spună „asta e o minciună” (AT 852). Fata unui împărat pe care nu o întrecuse nimeni nici la școală, nu a putut fi întrecută în replici decât de Toaică porcarul. Când acesta afirmă „că pe deal îi mierea până-n jenuți, da pe vale nici să lingi cu limba”, fata izbucnește „Ba aici mințiși” și e silită să-l ia de soț (101, I, p. 274 - 276). Împăratul cere să i se spună minciuna cea mai sfruntată, amenințând cu decapitarea pe necâștigători. Un om spune o poveste mincinoasă, în care la sfârșit pretinde a-l fi văzut pe tatăl împăratului cioban la oi. Împăratul se înfurie, afirmând că aceasta e minciună și omul câștigă (S. 4904; **v. Probe de înțelepciune**).

Deseori, **î.** În minciuni se desfășoară la moară. Morarul cu barba roșie care și-o „cănește degrabă... cu niște boia neagră” ca să nu-l ocolească un flăcău, îi promite acestuia că „a cui a fi minciuna mai lată, a aceluia să fie burca”. Flăcăul câștigă, spunând povestea mincinoasă despre albina rătăcită, prinsă la jug, căreia îi crește un nuc în ceafă (AT 1960; **v. Albina**). Morarul vrea să verifice, dar e ocărit de tatăl flăcăului (33, p. 58 - 66). În alte variante, morarul promite o turtă: „Cine-o spune un basm mai lung, ăla mănâncă turta”. Flăcăul câștigă cu povestea mincinoasă ce începe cu sarcina dată lui de tatăl

său înainte de nuntă și se încheie cu răvașul care cade din coada iepurelui seceră tor (67, p. 302 - 304). Alteori, morarul cere celui venit „să-mi spui unde-i fundul minciunii și eu îți voi da fata cu moară cu tot; de nu, eu îți voi lua carul cu boi cu tot”. Un flăcău câștigă spunând povestea mincinoasă despre albina rătăcită și prinsă la jug, care se încheie cu găsirea tatălui lui în fundul unui harbuz de unde abia îl scoate (99, III, p. 360).

Debitarea minciunii maxime e legată de câștigarea unui lucru de preț. Punga găsită va fi a celui ce spune că tatăl său avea o iapă care făta de două ori pe an, primăvara un mânz și toamna un țițan (S. 4897). Trăsura în care se aflau 9 popi, 9 protopopi și 9 boieri mari e câștigată de vizitiu prin povestea mincinoasă despre pregătirile făcute de el la nunta tatălui său care, fiind în sicriu, se cununa cu mamă-sa (99, II, p. 220).

Cea mai spectaculoasă întrecere în minciuni e desfășurată de Păcală și Tândală. După ce se prind tovarăși, Păcală pleacă înainte, păcălind, iar Tândală vine în urma lui ca să confirme (S. 3.000 - 3011). Într-un sat, Păcală pretinde că a văzut pești fugind cu focul în spinare și e încarcerat. Arebsuială vine în urmă „arebsuind” și pretinde că a văzut Mureșul arzând. Sătenii eliberează pe Păcală și îl despăgubesc cu o felderă de bani. În alt sat, Păcală spune că a văzut 12 oameni tăind o varză, Arebsuială confirmă că a văzut o turmă de oi „mărginenеști” adăpostită la umbra unei verze și câștigă încă o felderă de bani. Mai departe,

Păcală pretinde a fi văzut o cățea neagră coborându-se dintr-o salcie, albă de făină, iar Arebsuială confirmă, fiindcă a văzut o moară cu 12 pietre în vârful unei sălcii (7, p. 215). Păcală afirmă că a văzut un ou de rață cât un bou, iar Tândală confirmă, spunând că există și o căldare cât turnul bisericii, sau a văzut găoace de ou în care încăpeau 12 banițe de grâu. Ouăle în satul său sunt atât de mari, că de abia le întorc 12 inși cu răngile, celălalt întărește, găinile fiind atât de mari încât dacă n-ar fi priponite, ar ciuguli toate stelele (S. 3.000). Păcală pretinde că în satul său un pui e așa de mare, încât satură 24 de oameni. Tândală confirmă, existând o jumătate de găoace de ou în care încăpeau 96 banițe de grâu. Păcală afirmă că varza la ei e atât de mare, încât adăpostește turmele de la 12 sate și e tăiată cu securile de 12 inși, fără să se audă unul pe altul. Celălalt întărește: a văzut o foaie de varză care îl ascundea în întregime. Păcală se laudă că a împușcat un lup, intrându-i glonțul prin laba dinapoi și ieșindu-i prin ureche. Tândală lămurește că glonțul a fost trimis tocmai când lupul se scărpină la ureche cu piciorul dinapoi. Păcală minte că Dumnezeu ar fi murit, iar Tândală confirmă, întrucât a văzut moara lui Sf. Petru măcinând făină pentru colacii de pomană (S. 3011).

Există și! numai din plăcerea de a minți. Unul pretinde că în țara turcească albinele au coarne mari ca ale boilor, celălalt că în țara sârbească

există covrigi cât roata carului (S. 4902 A). Unul afirmă că la ei în sat s-ar afla un om atât de înalt, încât ia crucea din vârful turnului bisericii, celălalt nu se miră, fiindcă și la ei există unul atât de înalt încât, când răcește, abia după 3 zile i-ajunge guturaiul la cap (S. 4906). Un grec pretinde că în satul său biserica e atât de mare, încât preotul abia într-un an poate trece cu cădelnița pe la icoane, rusul se laudă că la ei clopotul e atât de mare, încât dacă e tras la Paști, se aude până la Crăciun (S. 4907). Unul afirmă că a văzut case acoperite cu carne, celălalt că a văzut garduri din cârnați împlețiți (S. 4910). La o întrecere, unul pretinde că la ei iarna a fost atât de friguroasă, încât chiar focul îngheța în sobă și trebuia spart cu securea, celălalt răspunde că în satul său, iarna a fost atât de călduroasă, încât găinilor le-au dat gheață ca să nu facă ouăle fierte (S. 4913).

Mai cunoscute sunt! În minciuni între vânătorii care pretind că spun adevărul. Unul afirma că era pe punctul de a fi sfâșiat de un leu, celălalt îl contrazice, neexistând lei în pădurile noastre. „Tocmai de aceea mai trăiesc” răspunde primul (S. 4899). Un vânător afirmă că a împușcat în 3 zile 99 iepuri, nu o sută, fiindcă nu e de demnitatea lui să mintă pentru un iepure (S. 4918). Când servitorul îl trage de mânecă pentru a nu exagera, vânătorul se înfurie, fiindcă nu vrea să lase vulpea (pasărea) fără coadă (S. 4922).

Întrecerea în mâncat apare de obicei între zmeul care a răpit pe sora eroului și acesta, venit

să o elibereze. Cei doi frați mai mari sunt învinși și omorâți, dar fratele cel mai mic - pe alocuri Pipăruș Pătru (născut din bobul de piper înghițit) - îl învinge, învoiala este ca acel care mănâncă mai mult să dea cu ciolanele în capul adversarului. **Î.** se desfășoară progresiv, de la întâiul la al treilea zmeu: până ce mănâncă acesta carnea de pe un ciolan, voinicul mănâncă douăsprezece, al doilea zmeu trei ciolane - voinicul douăzeci și patru, al treilea zmeu zece ciolane - voinicul patruzeci și opt. „Și când i-o zvârlit un ciolan în frunte la zmău, prraf l-o făcut și piacela zmău!” (5, I, p. 303). Alteori, lovirea cu oasele în cap nu e decisivă și e continuată de! la trântă și decapitare. „Le o dată zmău un piciorag dă bou ș-îl trage pân gură: *hapi*, gata, care face păăuc! la Măzăran în frunte: nici n-o mișcat capu-nt-o lătore. Se scoală Măzăran iară-n picioare și apucă altu' piciorag dă bou, trânteste una la zmău în frunte. Atunci zmău face-nt-o lătore cu capu'” (5, I, p. 473). **Î.** În mâncat se desfășoară și între zmeu și adversarul său, țigan sau cioban (AT 1088). Acesta câștigă, simulând că a mâncat tot, dar vârand proviziile într-un sac (XV, p. 98).

Întrecerile în puteri alcătuiesc capitolul principal al basmelor din subspecia celor despre dracul (zmeul) prost (AT 1.000 - 1199). Eroul are adversar pe zmeu, rareori pe diavol care aparține unui strat mai nou. La aromâni, eroul se întrece cu un leu. Contrastul este desăvârșit: eroul e de obicei un om peste măsură de sărac, cu o spuză de

copii, adesea silit de sărăcie să intre slugă chiar la dracu'. Alteori, el e arătat a fi țigan din aceeași categorie socială, mai rar cioban (ungurean). El învinge prin viclenie, prin arta de a masca aparențele slăbiciunii umane, căci puterea zmeului (diavolului) este de dimensiuni supranaturale.

1. sunt eșalonate de la puterea fizică, unită cu îndemânare, până la puterea cuvântului (blestemul).

A. 1. Cea mai răspândită este! În a căra apă de la fântână în piei de bivol, pe care eroul de abia le duce goale. Ca să se eschiveze, el simulează că vrea să sape de jur' împrejurul fântânii pentru a o duce toată o singură dată (AT 1045). Zmeul (diavolul) înspăimântat renunță la sarcina impusă, oferindu-se să ducă singur burduful din piele plin cu apă.

2. Cam tot atât de frecventă e! În a duce un copac din pădure pentru lemne de foc: eroul înconjură pădurea cu o frânghie, pretextând că vrea să care toată pădurea pentru a evita drumurile zilnice. Zmeul (diavolul) se înspăimântă, renunță și duce singur copacul întreg, adesea și pe erou deasupra pe lemn (AT 1046).

3. Cu frecvență mijlocie apare! În a scoate apă din piatră prin stoarcere puternică: eroul arc la îndemână caș, din care, prin stoarcere, curge zer. Zmeul (dracul) strânge piatra cu atâta putere, încât se prefăce în praf, dar fără să cadă nicio picătură de apă (AT 1060).

4. Îmbinată cu! În a stoarce apă din piatră, dar mai rar este întâlnită cea de a scoate apă din pământ, izbindu-l doar cu piciorul. Eroul a săpat mai înainte o groapă în care a turnat zer – sau a așezat o căldare cu zer – peste care a așezat cu grijă o glie de pământ. **Î.** – la noi în cinci variante – nu e atestată în catalogul internațional Aarne-Thompson.

5. Destul de răspândită este! În azvârlirea buzduganului (mai rar a barosului) (AT 1063). Adversarul îl aruncă atât de sus, încât revine pe pământ cu întârziere mare, uneori până la 3 zile. Eroul pretextează că vrea să-l arunce fratelui său din lună care ar avea mare nevoie de așa ceva. Atunci, adversarul renunță.

6. Înrudită cu cea precedentă e! În a arunca o piatră (AT 1062), dar cu o frecvență scăzută la noi (XV, p. 98). Zmeul (dracul) o aruncă atât de sus, încât revine după câteva zile, eroul aruncă o pasăre care nu se mai întoarce, sau ascunde piatra în traistă, simulând că a aruncat-o.

7. În mai puține variante este înfățișată! În fugă: eroul îl pune pe adversar la! cu fiul (sau fratele) său, iepurele (AT 1072), pe care zmeul (diavolul) nu-l poate ajunge (**v. Întreceri în fugă**).

8. Adesea! la fugă e îmbinată cu un obstacol: cine poate alerga mai iute ducând un cal în spinare (AT 1082). Eroul se laudă că el îl poate duce între picioare și în timp mult mai scurt: îl încalecă și îl aleargă.

9. **I.** la trântă este de asemenea câștigată prin

șiretlicul eroului care pune pe adversar să se lupte cu tatăl (moșul său strămoșul), său, ursul (AT 1071). Zmeul (diavolul) este trântit de urs.

10. Asemănătoare este! În trântă voinicească (fără înlocuitor AT 1070). Zmeul îl strânge atât de tare, încât îi ies ochii din cap și i se taie răsuflarea, dar la întrebarea acestuia de ce a „boldit așa ochii”, răspunde „ia caut și eu peste care nour să te azvârl” (79, p. 182). Zmeul se înfricoșează și se declară învins.

11. În puține variante e atestată! În bătaie cu armele proprii (AT 1083). Prin aceeași stratagemă, eroul îl bate pe zmeu, fiindcă în casă prăjina zmeului e prea lungă și se izbește de pereți, în timp ce făcălețul eroului nimerește la sigur, iar afară, schimbând armele, eroul îl poate croi cu prăjina, în vreme ce zmeul nu-l ajunge cu făcălețul.

12. **Î.** În a prinde iepuri e înfățișată mai neclar și în puține variante. După ce zmeul apleacă de vârf un pom (păr, cireș) pentru ca eroul să poată culege fructele, îi vine rândul acestuia, să țină de vârful pomului, dar e smuls și proiectat peste creștetul lui. În cădere, nimerește peste un iepure adormit și arată zmeului că a sărit anume să-l prindă (AT 1051: în tipul internațional, întrecerea stă în a sări peste vârful copacului. Versiunea românească mai este atestată incidental în sud-estul Europei, XIX, I, p. 158).

13. **Î.** În strigat e relativ frecventă, dar amănuntele diferă pe alocuri (în loc de strigat

apare şuieratul). Zmeul (dracul) țipă (șuieră) atât de tare, încât „se cutremură pământul”, dar eroul pretinde că-l va asurzi și-l convinge să se lase legat la ochi, apoi îl lovește peste cap cu o prăjină (AT 1084).

14. O formă înrudită cu precedenta este! În a pocni din bici, cu totul rară la noi și neatestată în catalogul internațional. Zmeul trăsnește atât de tare din bici, încât „pica țiglele” de pe casă, iar „țiganul pică jos la pământ”, dar acesta îl plesnește cu biciul peste ochi, încât zmeul se declară învins după prima lovitură (75, p. 32).

15. **Î.** În a da vânturi, neatestată în catalogul internațional, este rezolvată de erou: tencuiește pereții ca să nu crape de suflul dat de el sau încearcă tavanul dacă poate rezista unui astfel de șoc teribil. Adversarul se declară învins. (XV, p. 98).

16. **Î.** În a scoate scânteii, neîntâlnită în catalogul internațional, apare în două variante diferit formulată, a) A da scânteii din unghii: eroul izbește amnarul de cremene, zmeul își ciocnește zadarnic unghiile degetelor (88, Țiganul și zmeii); b) zmeul scrâșnește din dinți de necaz de „a lăsat scânteii de foc”, țiganul ia „un tăciune de foc și când mi-l trage prin dinți, vărsa și el scânteii ca zmeul” (92, p. 78). Întrecerea în a scoate scânteii lovind piatra cu piciorul apare și în basmul animalier AT 118, unde calul câștigă, în timp ce ursul își rănește unghiile și prinde frică de cal (102, I, p. 87 – 88).

17. **Î.** În blesteme apare ca încununarea celorlalte, deși e întâlnită cu totul sporadic, atât la noi cât și la alte popoare (AT [1094: la ruși și unguri, apoi la țigani, XIX, I, p. 160). Diavolul blestemă atât de tare „de-i pocnește lui Dănilă un ochi din cap”. Eroul recurge la ajutorul pieptenilor de dărăcit lâna cu care e fugărit dracul (24, p. 37, XV, p. 97).

18. **Î.** În înțeput: baba are un țăpoi cu un corn rupt, în vreme ce diavolul are unul întreg, cu două coarne, cu care se bat prin gard. Dracul nu izbutește să ajungă cu țăpoiul la babă prin gard, în vreme ce baba „îl sparge de tot”, până ce acesta se declară învins (52, p. 177).

19. Mai sunt menționate unele **î.**, dar autenticitatea unora e dubioasă, confirmată și de unicitatea variantelor. Zmeul și eroul se mai întrec: a) în a duce fiecare cât poate (o variantă, confer AT 1153); b) să doarmă cu ochii deschiși (o variantă, AT 1140); e) să trăiască atât cât arde luminarea (o variantă, AT 1187); d) să aducă măgarul de funie (eroul îl aduce călare, o variantă); e) să scoată bălegarul din grajd (o variantă: eroul taie peretele și-l aruncă); f) să ducă o piatră de moară ca fiind o mărgea (o variantă, AT 1146).

20. Zmeul (diavolul) e alungat prin strigătul copiilor eroului, în timp ce-și ascut cuțitele: „așmânca carne de zmeu” (AT 1149; detaliul apare în majoritatea covârșitoare a variantelor). Uneori, zmeul e ucis prin „călire”: eroul îl bagă în apă

clocotită ca să fie prin această călire tot atât de tare ca și el (AT 1134, în trei variante) sau e alungat de blestemele însoțite de lovituri de piepteni (XV, p. 97).

B. 1.0 formă a! În puteri este lupta dintre zmeul răpitor (al surorilor eroului, al constelațiilor sau al ochilor părinților) și salvatorii năzdrăvani plecați să le readucă. Eroii preferă „lupta dreaptă”, trânta voinicească, dar uneori ea e precedată de lupta în săbii – și chiar în sulii – care nu sunt decisive, întrucât li se frâng armele. Cei doi frați mai mari sunt învinși, dar cel mai mic învinge pe zmeu și îl decapitează. Lupta este aprigă, *zi de vară până-n seară* sau *de la miezul nopții până-n prânzul mare*, prin cufundări alternative până la glezne, la genunchi, la brâu și la gât, capul anume rămânând afară pentru a fi retezat cu paloșul. Uneori, eroul îl apucă pe adversar de păr pentru a nu intra cu totul în pământ. Cei care se vor prinde frați de cruce cu eroul sunt grațiați în această postură, dacă se declară învinși.

2. Lupta cu zmeul cel mai mic nu se încheie întotdeauna prin cufundarea până la gât, el dovedindu-se tot atât de tare ca și eroul basmului. Pentru a fi învins, e nevoie de ciocniri suplimentare în formele metamorfozate ale celor doi protagoniști, în unele basme, ei se prefac în două roți, de fier și de lemn, de oțel și de plumb (de oțel și de aramă) care se rostogolesc de pe două povârnișuri, ciocnindu-se cu violență, fără ca

să se poată învinge unul pe celălalt. Urmează transformarea lor în două flăcări care se izbesc cu violență, fără a se putea învinge. Cer ajutorul unui corb care toarnă o picătură de apă caldă pe flacăra-zmeu și o picătură de apă rece pe erou, răcorindu-l și sporindu-i puterile pentru a-l putea răpune pe adversar. Turnarea apei pentru întremarea puterilor eroului se întâmplă în unele basme chiar direct, peste chipul lui de om, apoi peste calul lui. Eroul se mai face pară de foc, iar zmeul sloi de gheață, dar nu se pot stinge sau topi (23, p. 131).

3. O formă rară de! În puteri este sfărâmarea în așchii a unui ciung (copac) cu pumnul și jupuirea zimbrului cu unghia pentru a fi băgat la fiert. Frații cei mari nu pot realiza niciuna din probe, dar cel mic „când o trântit zimbru gios, l-o jupehit cu unghia, ș-o trântit un pumn la ciung, ș-o fărmat ciungu, ș-o făcut foc, ș-o pus carnea și hiarbî” (5, I, p. 300).

Întrecere în speriat. Un român și un țigan fură o oaie și decid să o mănânce acela care nu va putea fi speriat de celălalt. Țiganul face multă larmă, dar fără efect, în vreme ce românul simulează că e bătut de cineva și strigă că oaia a fost furată de celălalt. Țiganul fuge, rămânând românului oaia (S. 5369).

Întreceri în tors. Fetele când decid să se întreacă la torsul unui caier de lână: „care nu l-a isprăvi, să găsească pe mă-sa acasă vacă neagră” (86, p. 318). **J.L**

Joimărița **v.** Zilele rele Lățilă **v.** Tovarășii năzdrăvani

Legendă. 1. Specia e denumită popular, pretutindeni la noi, *poveste* (**v.** *Poveste*). Termenul *legendă*, de proveniență cultă, a fost adoptat treptat în secolul trecut, nu fără șovăieli în delimitarea sensului. El a fost făurit de hagiograful Iacobus de Voragine în secolul al XIII-lea. La început, sub forma de neutru plural, *legendum*, desemna partea din biografia unui sfânt care trebuia citită în ziua comemorativă. El a evoluat apoi în latina medievală la forma de feminin singular, *legenda-ae*, denumind viața scrisă a unui sfânt. Mai târziu, termenul a căpătat înțelesul de narațiune neadevărată, fictivă, în opoziție cu cea istorică, adevărată. În acest sens a început să fie adaptat și la noi, de ex. **P.** Ispirescu își intitula colecția, începând din 1872, *Legende sau basmele românilor*. Aceeași neprecizie se vede și la **V.A.** Ureche care își intitula o colecție *Legende române* (1891), întrucât, alături de 1. istorice, cuprindea basme nuvelistice și basme legendare. **B.P.** Hașdeu încearcă cel dintâi precizarea terminologiei, extinsă și la subspeciile ei. În 1867, el adoptă termenul *tradiție* pentru întreaga specie, pentru ca în 1892/93 să admită sinonimia „*legende sau tradiții populare*” (cuvinte

din bătrâni)". În studiul său, *Basma* (1893), Hașdeu introduce termenul *deceu*, făurit după modelele europene „le pourquoi”, „das Warum”, „the why”, pentru a denumi narațiunile menite „a da soluția unei probleme”, adică cele cu profil etiologic (XXXV, p. 2645). El nu s-a impus însă nici la noi, nici în celelalte țări europene. A rămas în uzanță doar cel de *tradiții populare* denumind 1. istorice cu caracter local, așa cum a fost folosit mai întâi de S. Fl. Marian, *Tradiții poporale române* (1878), apoi în ediția a doua, lărgită, *Tradiții poporane române din Bucovina* (1895). O subspecie a 1. se mai numește *mit*. Cuvântul a fost larg întrebuințat, cu sensuri adesea total diferite. În chip curent, prin *mituri* se înțeleg 1. popoarelor antice, care relatează isprăvile zeilor și eroilor semizei cu privire la facerea lumii, apoi la rivalitățile dintre ei, suma lor alcătuind *mitologia* cu care ne-a obișnuit literatura antică. În vremea din urmă, unii cercetători îi dau un înțeles mult mai restrâns de istorie sacră despre acțiunile ființelor supranaturale, relatări adevărate, care devin prin aceasta model permanent pentru om și sunt reproduse, în consecință, numai în intervalele de timp sacre (XXVII, p. 15 - 20). Reactualizarea rituală e însușirea lui distinctivă, în folcloristică, s-a încetățenit folosirea termenului *mit* pentru a denumi toate narațiunile despre lumea anterioară celei de azi, arătând isprăvile zeilor și originea tuturor ființelor și lucrurilor, de obicei creația acestora (LXXXVI, p. 9).

2. **L.** etiologice despre cosmos și zeii ocârmuitori s-au bucurat de atenție de la începuturile culturii, dat fiind caracterul lor sacru. Cu toate acestea, întâile consemnări, atât în literatura indiană, ebraică, cât mai ales greacă, nu redau forma primară, autentică a miturilor, căci au fost supuse ajustărilor, modernizărilor. Cercetătorii au surprins chiar în *Vechiul Testament* straturi diferite, uneori contrazicându-se între ele, rod al „raționalizării” 1. sacre arhaice, incompatibile cu o mentalitate mai evoluată (XXX). În Grecia, prefacerile au fost mai substanțiale, începând cu Hesiod care, sistematizând miturile transmise de tradiție, introduce un principiu rațional, prezentând genealogiile zeilor ca o serie succesivă. Ulterior, scriitorii greci căutau în mituri felurite semnificații ascunse, alegorismul lor fiind dezvoltat mai cu seamă de stoici. În felul acesta, s-a produs și alunecarea de sens a termenului grec *mythos* de la relatare veridică la cel de narațiune fictivă, plăsmuită (XXVII, p. 181 – 190). Din aceste 1. greco-latine demitizate s-a hrănit cultura europeană de la Renaștere încoace, prilejuind acel avânt cultural care va deschide o nouă etapă în istoria omenirii. **L.** istorice au fost de asemenea consemnate de timpuriu, odată cu primele scrieri istorice. Îndeosebi *Istoriile* lui Herodot abundă în narațiuni legendare, încât el poate fi socotit nu numai „părintele istoriei”, ci și „părintele colecțiilor de 1.”. Felul cum le-a surprins istoricul grec arată cât de imprecisă era limita între

relatările veridice și cele fictive, cum se împleteau ele atât de strâns tocmai pentru că erau socotite toate veridice, revelatoare de fapte autentice. Cititorul folclorist întâlnește la tot pasul motive și episoade cunoscute din repertoriul folcloric, unde se repetă aidoma unor clișee, arătate de Herodot a se fi întâmplat în cutare parte a lumii antice. Din lumea asiro-babiloniană s-au păstrat mai puține narațiuni legendare, cea mai de seamă fiind 1. potopului care este și cea mai veche versiune a tipului cunoscut din Biblie.

La noi, se întâlnesc câteva 1. istorice prin scrierile cronicarilor (v. *Cercetarea*), Ion Neculce dând la iveală întâia colecție de atari narațiuni în fruntea cronicii sale. Colecțiile sistematice încep destul de târziu în secolul trecut. Timid apar 1. În colecția fraților Schott (1845), între cele 43 narațiuni fiind și 11.1., cele mai multe etiologice. Mai multe variante românești vor apare în colecția lui Fr. Müller, *Siebenbürgische Sagen* (1857), între cele 444.1., cele mai multe germane, fiind incluse și 26.1. românești, sporite la ediția a doua din 1885 la 42 variante în secția *Walachischer Sagenkreis*. Totuși o seamă de 1. din colecția acestuia, consemnate de la sași și maghiari, sunt cunoscute și în repertoriul românesc, îndeosebi cele istorice și cele referitoare la unele cetăți. Cele mai importante colecții de 1. vor fi date la iveală de S. FI. Marian, îndeosebi în scrierile sale cu profil monografic. El începe cu publicarea repertoriului bucovinean de 1. istorice, *Tradiții*

poporane române (1878, 1895) cu intenția vădită de a alcătui oâstorie „populară” din documente folclorice, dar fără discernământul critic necesar (din colecția lui ar rezulta că amintirea dacilor s-a păstrat neconținut în memoria populară, ceea ce e total fictiv). Marian a publicat apoi 1. despre păsări (*Ornitologia poporană română*, 1883), insecte (*Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, 1903), apoi cele religioase (*Legende Maicii Domnului*, 1904), alte 1. fiind presărate prin cele trei volume despre ciclul calendaristic, *Sărbătorile la români* (1898 – 1901). Exemplul lui este urmat de T. Pamfile care este mai mult ordonator al 1., cele mai multe variante fiind extrase din publicații. El a dat cea mai întinsă colecție de 1. etiologice în volumele *Povestea lumii de demult*, (1913), *Diavolul învrăjbitor al Uimii*, (1914), *Cerul și podoabele lui*, (1915), *Văzduhul*, (.1916), *Mitologie românească I Dușmani și prieteni ai omului* (1916), *II Comorile* (1916), *III Pământul*, (1924). O seamă de 1. sunt inserate în volumele despre ciclul calendaristic. *Sărbătorile de vară la români* (1910), *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului* (1914), apoi prin volumele sale de povești, îndeosebi în *Firișoare de aur* (1911). În Muntenia, cea mai de seamă colecție de 1. e alcătuită de C. Rădulescu Codin, aproape toate cu profil istoric: *Legende, tradiții și amintiri istorice* (1910) și *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*. Cele cu caracter etiologic se află presărate prin volumele

sale de povești, alături de basme și snoave. **S.T.** Kirileanu a adunat în *Ștefan Vodă cel mare și sfânt* (1924) toate 1. referitoare la marele voievod, publicate și trimise de câțiva corespondenți, iar împreună cu **L.** Mrejeriu și Gh. Popescu-Vânători a grupat în volumul *Cuza-Vodă* (1909) narațiunile care circulau la începutul veacului despre întemeietorul României moderne. Mai modest se arată volumul *Alexandru Ion I. Cuza în tradiția populară* (1909), întocmit de **P.** Danilescu.

3. **L.** este o narațiune scurtă în proză, cel mai adesea alcătuită dintr-un singur episod, cu țelul de a explica obârșia unui fenomen sau de a înfățișa însușirile și modul de comportare ale unei ființe. Mobilul care a generat 1. este curiozitatea populară din toate timpurile, dorința de a găsi cauza care a generat cutare fapt sau de a comenta de ce cutare personaj s-a comportat ca atare. Intenția care a prezidat la alcătuirea ei e pur didactică, aceea de a oferi cheia tuturor tainelor din natura înconjurătoare. Creatorul lor s-a situat pe o poziție „științifică” din punctul de vedere popular care s-a călăuzit după alte coordonate decât cele ale logicii științifice, în care totul e supus măsurărilor și experimentului. În locul acestora, au intrat în joc imaginația și sistemul magic de asociere; imaginile au ținut locul conceptelor, iar credința în veracitatea celor relatate a făcut de prisos orice verificare și experiment. S-ar deduce de aci că 1. ar fi niște plăsmuiri fanteziste, fără niciun substrat real,

pure ficțiuni, menite să satisfacă o curiozitate naivă. Cercetările au corectat de multă vreme atare aserțiune, dând la lumină sămburele de adevăr de la care a pornit 1. O seamă de 1. despre movile, presupuse a fi morminte ale unor înaintași imaginari, s-au dovedit a fi într-adevăr osuare uriașe, locuri unde au fost îngropați cei căzuți în lupte de amplă desfășurare. 1. despre întemeierea Moldovei prin Dragoș Vodă pornit în urmărirea unui zimbru a fost confirmată istoricește, mai puțin jertfa rituală care nu e totuși neverosimilă, având poate altă desfășurare decât cea relatată. Cu mai mult scepticism a fost privită 1. despre descălecarea lui Negru Vodă ca să întemeieze

Muntenia, dar în vremea din urmă câțiva istorici s-au arătat înclinați a-i acorda o bază reală. În acest fel, balada despre zidirea mănăstirii Argeșului n-ar fi decât un ecou al întemeierii cetății de scaun pe Argeș, cu „case bune”, alături de mănăstire. Importanța statală a construcțiilor ar fi făcut necesară o jertfă pentru a asigura dăinuirea lor, chiar dacă aceasta n-a fost soția meșterului, cum pretinde 1. versificată. Chiar unele din cele care păreau mai improbabile, cum ar fi 1. despre potop, au fost verificate științificește, în vremea din urmă, arătându-se că fenomenul s-a petrecut într-adevăr, dar având alte cauze decât cele atribuite de 1. consemnate în textele religioase. Memoria populară are în genere limite mici, 150 - 250 ani (cam 5 - 6 generații). După trecerea acestui interval, faptul petrecut

începe să se estompeze în amintirea populară și concomitent i se altoiesc attribute și proporții miraculoase, făurite de imaginația populară în concordanță cu clișeele din sistemul de gândire arhaici. Există însă și 1. În care fabulația nu oglindește niciun fel de fapt real în afară de stadiul actual al aspectului reflectat pe care încearcă să-l explice. O atare 1. pretinde că pajurele au fost copiii unei văduve sărace care, hămesiți de foame, mâncau aluatul de pe lopata cu care vâra pâinea în cuptor (v. *Pajură*). Creatorul 1. a pornit de la tipătul pajurei, căci timbrul lui ascuțit se aseamănă cu cel al copiilor, iar de aci până la a stabili un nex causal n-a fost decât un pas. Lectura 1. arată că au ațâțat curiozitatea populară aspectele neobișnuite, ciudățeniile din lumea înconjurătoare, dimpotrivă banalul, cotidianul nu trezesc niciun ecou. Explicațiile sunt oferite de orizontul „științific” al creatorului popular care crede în existența atâtor ființe fantastice și într-un sistem simpatetic al fenomenelor, ele putându-se înrâuri prin simplu contact sau prin imitare. O piatră de mărime neobișnuită care se află stingheră undeva pe un șes nu poate fi atribuită decât diavolului sau altor făpturi similare care au rupt-o din munte ca să arunce cu ea după cineva etc. Unele pornesc de la numele popular al aspectului dat, conformația lui deosebită avându-și o cauză precisă în trecutul îndepărtat. Munții Retezat poartă acest nume după vârful lor trunchiat, retezat parcă de un

instrument uriaș de tăiere: în fapt, așa s-a și întâmplat, căci odată un uriaș a aruncat după altul cu fierul plugului care a nimerit tocmai în vârful muntelui, retezându-l ca pe un colț de mămăligă... în genere, faptele care au precedat cutare fenomen de astăzi s-au soldat cu un cataclism sau cu o nenorocire, instituind o nouă continuitate serială. De aceea, 1. e străbătută de o undă tragică, mereu ascendentă până la ivirea catastrofei. Dacă basmul e dramatic, 1. e de obicei tragică. Finalul tragic se încheie cu anunțul caracteristic: „de atunci...”. Chiar de la începutul ei se simte că pulsează în ea o dramă care creează o continuă încordare printre ascultători. Tensiunea crește pe măsură ce e ațâțată și curiozitatea de a ști cele ce se întâmplă în împrejurările inedite care au dus la stadiul actual al fenomenului. Catastrofa finală e așteptată de ascultători cu sufletul la gură, prinși de tăcerea gravă care pregătește și mai mult sufletele în a se lăsa impresionate de cele întâmplate. De aceea, în chip curent, 1. nu sunt povestite în șir, ca basmele și snoavele, ci izolat, atunci când faptul comentat de 1. e adus în atenția ascultătorilor prin cine știe ce asocieri. Tensiunea internă caracterizează mai cu seamă 1. etiologice și e cauzată de ciocnirea dintre cele două lumi, tărâmul nostru și tărâmul celălalt din care descinde demiurgul sau altă ființă fantastică. Îmbinarea neobișnuită a celor două lumi, trecerea de la un tărâm la celălalt se face prin forțarea ordinii existente, prin încălcarea

legilor firești. Spre deosebire de basm, unde trecerea dintr-o lume într-alta, ca și feluritele metamorfozări ale eroului, se desfășoară în chip familiar, fără nicio zguduire, în 1. pătrunderea omului în cealaltă lume sau ivirea ființelor supra-și subpământene printre oameni înseamnă ceva neobișnuit, care nu poate prevesti decât calamități. Eroul din 1. este în genere pasiv, el e victima unor împrejurări nefaste, a unor încălcări care s-au încheiat cu cutare dezastru, în opoziție cu eroul basmului care pornește la acțiune deținând mereu inițiativa și asociindu-și după nevoie fel de fel de obiecte miraculoase și ființe fantastice. În 1., interferența între cele două târâmuri se întâmplă în chip excepțional, ca un fapt izolat care nu se va mai repeta în viitor, sau față de care trebuie respectate indicațiile care ar împiedica repetarea lui. Cele referitoare la personalitățile mari pun în lumină însușirile neobișnuite prin care s-au impus atenției populare, faptele putând fi deopotrivă reale sau inventate, dar ilustrative pentru acestea. Și aici apar clișeele, imaginile șablon care se aplică categoriei respective. Astfel, haiducii erau victorioși pentru că erau invulnerabili, fiind „dreși” încă de mici de o babă știutoare ca să poată fi răniți numai în cutare chip, modalitățile de vulnerare variind regional. Ca să nu poată fi urmăriți, ei aplicau potcoavele invers, indicând un sens opus celui real etc. Marile căpetenii, de războaie sau de răscoale, au avut mereu succes,

fiind călăuzite de o ființă nevăzută care îi ferea de primejdii (v. **A. Iancu**). Răscoalele populare s-au putut desfășura în atari proporții datorită și aureolei mitice: Crișan strânge cetele de iobagi arătându-le crucea pe care ar fi dăruit-o împăratul lui Horea, iar țăranii pornesc în 1907 la atacul conacelor, la instigarea unora veniți în goană pe niște cai albi, aidoma unor „îngeri” (XX, p. 288 – 289). Prin năzuința ei de a explica aspectele ciudate sau memorabile din lumea înconjurătoare, 1. e locală, legată de un anumit ținut sau chiar localitate. În opoziție cu acestea, se întâlnesc și câteva 1. cunoscute pe arii întinse, la mai multe popoare. Atari 1. migratorii se presupune că au depășit prin circulație cadrul ținutului de baștină, suferind în noile spații umane ușoare adaptări, cel mai adesea restrânse la numele eroului principal. La noi, se povestește că regele Sigismund, tatăl lui Ioan Corvin, a lăsat mamei acestuia un inel de recunoaștere, cu care să se înfățișeze mai târziu la curtea lui. În chip similar povestește și o 1. munteană despre Mihai Viteazul cum tatăl nelegitim a lăsat un inel pentru a-și identifica mai târziu fiul, iar Iorga a arătat că o 1. asemănătoare despre recunoașterea prin inel se găsește și în legătură cu întemeierea Țării Românești (5, I, p. 15, 106). Pare probabilă o iradiere a acestei 1. din sudul Carpaților spre Transilvania, întrucât și părinții lui Ioan Corvinul erau originari din Muntenia. Mai grea devine rezolvarea genezei pe plan mai larg, supranațional. În o scamă de cazuri,

resortul e de natură poligenetică, faptul putând fi inventat în chip independent în mai multe locuri, generat în chip similar de același ansamblu de concepții. Facerea lumii din lutul scos din fundul apelor se întâlnește atât în cosmogonia populară de la noi (și din sud-estul european), cât și la unii indieni din America de Nord, la popoare care n-au avut în trecutul îndepărtat niciun fel de relații, încât asemănarea nu poate fi atribuită unui împrumut, ci unei poligeneze, posibilă pe o anumită treaptă de evoluție a duce la rezolvări similare. Unele 1. Înșă au circulat pe întinderi mari, vehiculate de negustori, pelegrini și mai cu seamă războinici care debitau cu plăcere ceea ce știau din patria lor și bănuiau a trezi interes. Ca să prindă rădăcini, narațiunea trebuia să impresioneze atât prin ineditul faptului, cât mai cu seamă prin urzeala plină de atracție a narațiunii. Studiul sumar al unor 1. migratorii a confirmat că numai 1. bine încheigate, solid construite, care conțin și o învățătură ce se potrivește în orice loc, se pot împământenii oriunde, dacă, potrivit nivelului ascultătorilor, sunt crezute a se fi întâmplat aieva într-un trecut nedefinit. Căci 1., prin însăși construcția ei explicativă, pretinde a fi crezută întocmai, fără rezerve. Ea e întotdeauna veridică, dezvăluitoare de adevăr, de fapte ce s-au petrecut cândva. De îndată ce nu i se mai acordă crezare, 1. decade de pe soclul ei, pierzându-și aureola de cheie explicativă a fenomenelor. Decăderea poate aduce cu sine uitarea, extirparea

din memorie, sau prefacerea narațiunii spre a se încadra în altă specie, de obicei în basm legendar sau în snoavă, specia mixtă indicând o fază de tranziție, (**v. Legile epice**).

4. **L.** pare a fi printre cele mai vechi specii. Atestată istoricește printre cele dintâi mărturii culturale ale trecutului îndepărtat, că a luat naștere încă în preistorie, odată cu primele întrebări ale omului despre cosmos și natura înconjurătoare. Zeii imaginați mai târziu și-au avut 1. lor care le comentau nașterea și atribuțiile. Multă vreme, 1. a avut o funcție cultică în ceremonialurile de venerare a zeităților și a altor forțe naturale și supranaturale. Un capitol de seamă al acestui ceremonial era alcătuit din relatarea isprăvilor zeului sau eroului venerat. Atari narațiuni au fost consemnate de preoți pentru a li se păstra mai nealterat caracterul sacru. Se poate închipui că și triburile abia diferențiate și-au povestit în narațiuni scurte isprăvile de seamă ale strămoșului comun, precum și unele întâmplări memorabile din viața colectivă. Când începe Herodot să le colporteze în bazinul oriental al Mediteranei, 1. diferitelor popoare erau deja încheigate, putând circula la distanțe mari, mai ales prin negustorii corăbieri din această parte a lumii. Se poate bănuși că în chip similar s-au păstrat de-a lungul veacurilor și multe din celelalte 1., unele cu caracter pur local, cu toate că nu au fost înregistrate de documentele literare ale vremii. Persistența unora îndreptățește atari

supoziții. Moartea zeului Pan, povestită încă de Plutarh în primul secol al erei noastre, s-a păstrat în numeroase variante în Europa nordică (Anglia, Germania, Scandinavia). **L.** despre sufletul celui adormit care părăsește corpul în formă de animal (șoarece, porumbel) și intră într-un munte unde dă peste o comoară pe care o dezgroapă când se trezește, a fost consemnată de Paulus Diaconus în sec. al VIII-lea, localizată la regele franc Guntram, pentru a fi culeasă și la noi de **P.** Ispirescu în varianta *Sufletul*, citată de Hașdeu în argumentarea teoriei sale despre originea onirică a basmului, având numeroase variante în Europa și India (AT 840 A). Hans Naumann îi explică marea răspândire prin poligeneză, credința despre sufletul încarnat în șoarece sau porumbel fiind general răspândită. **L.** despre înțeleptul Ahicar, cunoscută la noi din prelucrarea lui **A.** Pann, *Archirie și Anadam* și din câteva variante populare despre *Țara fără bătrâni*, răspândită în Europa și Asia răsăriteană, are o vârstă apreciabilă, după unii fiind de proveniență semitică (XLI, p. 102), după alții elină (LXVII a, p. 50). În transmiterea lor de la o epocă la alta, 1. au suferit adaptări pentru a fi în concordanță cu noile credințe și obiceiuri. Dumnezeu și Sf. Petru, călători pe pământ pentru a interveni în soarta oamenilor, au înlocuit în 1. mai vechi pe Jupiter și Mercur. O seamă de trăsături ale zeiței Demeter au fost acumulate de Maica Domnului, contaminarea fiind ușurată de similitudinea situației celor două mame

îndurerate după fiul răstignit sau fiica răpită de stăpânul subpământean Hades. Sf. Nicolae apare în 1. populare și ca patron al corăbierilor, el fiind cel care asigură bunul mers al navelor prin furtuni și alte calamități și s-a arătat că, sub acest aspect, el a preluat atributele lui Poseidon-Neptun (v. *Sânnicoară*). Mai neclară este originea celeilalte importante funcții a lui Sâmpetru de patron al lupilor care se hrănesc numai din ceea ce le dăruiește el, probabil o moștenire autohtonă, traco-dacă (v. *Sâmpetru*). Tot atât de spectaculoase sunt prefacerile suferite de Sf. Ilie în tradiția populară. Cercetătorii sunt unanimi în a recunoaște că el a preluat atributele lui Jupiter tonans și ale corespondentului său slav Perun, zeul suprem care stăpânea cerul cu trăsnetele și diriguia ploile (v. *Sântilie*). Acestea sunt atât de puternice, încât au izgonit aproape total faptele atribuite lui de Biblie. Unele 1. au o vechime atât de mare, încât par de-a dreptul moșteniri din primele veacuri ale epocii preistorice. Facerea lumii este închipuită de unele 1. a fi opera unor animale (broasca, ariciul) singure, dar cel mai adesea în tovărășia lui Dumnezeu. O viziune similară mai poate fi întâlnită numai în 1. cosmogonice ale popoarelor sălbatice, în care demiurgul este de obicei animalul totemic.

5. Repertoriul românesc de 1. are o întindere neașteptat de mare, cuprinzând vreo 5.000 tipuri dezvăluite până acuma în publicații. Numărul real trebuie să fie mult mai mare, dat fiind că fiecare

sat, apoi formă de relief mai însemnată trebuie să-și aibă 1. cu privire la origine sau la explicarea numelui. De altfel, 1. locale alcătuiesc grosul repertoriului semnalat până acuma. Numărul tipurilor excesiv de mare în comparație cu al celorlalte specii narative se explică în primul rând prin lărgimea tematică a 1. Ea oglindește întreg universul, de la elementele cosmice până la ultimele ființe și nenumăratele forme de relief. Nicio specie folclorică nu are o cuprindere tematică atât de întinsă, depășind prin sfera numenalului ghicitoarea, proverbul și cântecul propriu-zis care se apropie cel mai mult de bogăția 1. Practic, orice aspect al lumii vizibile, alături de ceea ce a imaginat omul în lumea numenală, poate face obiectul unui comentariu, pentru a fi încrustat într-o 1. cât de scurtă. Cele patru subspecii ale ei vădesc marea diversitate tematică (v. *Clasificare*).

L. etiologice explică facerea lumii (cosmosul, plantele, viețuitoarele), apoi geneza și caracteristicile diferitelor localități, forme de relief și altor elemente geografice. În cele despre facerea lumii se disting bine două straturi care au început să se amalgameze (v. *Facerea lumii*). Stratul mai arhaic pune facerea lumii pe seama unor animale, broasca și ariciul, cu care colaborează demiurgul, acesta având uneori un rol secundar. Cele mai multe 1. aparțin însă stratului mai nou, feluritele aspecte ale creației fiind rodul unei colaborări strânse dintre Dumnezeu și diavol.

S-a arătat că atare concepție dualistă a fost larg răspândită prin bogomilism, dar se poate bănuși că în memoria populară ea are o vechime mult mai mare, precreștină, din vremea expansiunii persane. Învățătura lui Bogomil a precizat numele celor doi demiurgi și a pus în circulație o seamă de elemente noi, fără a se putea delimita azi cât provine de la propovăduitorii sectei și cât este creat de imaginația populară în cadrul acestui sistem dualist. Colaborarea dintre Dumnezeu și diavol este inegală, cel din urmă creând numai partea perisabilă, materială, în vreme ce sufletul, animarea vin de la Dumnezeu, el reprezentând un potențial superior. Alteori, părțile rele, nocive sunt arătate a fi opera diavolului, pe când Dumnezeu a creat aspectele bune și frumoase. Viziunea antropomorfă domină cu putere, înșiși aștrii fiind concepuți ca ființe animate de pasiuni și gânduri, care se comportă în cariera lor cerească aidoma unor drumeți ce bat cu regularitate același drum. Sfârșitul lumii este imaginat în cadrul viziunii apocaliptice, dar cu o seamă de adaosuri populare care dau cu totul altă înfățișare versiunii sumbre din Biblie (v. *Sfârșitul lumii*), estompându-i teribilitatea și încadrând-o în aspirațiile populare spre o lume mai bună, lipsită de nedreptățile actuale. Stocul cel mare e alcătuit din 1. ce explică originea (și numele) elementelor geografice: ape (fântâni, lacuri, râuri, mare), dealuri, munți, drumuri, ulițe, insule, orașe, păduri, peșteri, pietre, poieni, coaste, platouri,

poduri, viroage, coline, râpe, sate, șanțuri, strâmtori, văi, piscuri de munți și căldări muntoase. În grupa onomastică, o seamă de 1. comentează numele de familie sau poreclele.

A doua subspecie, 1. mitologice se ocupă de ființele care prezidează soarta omului, de morți (strigori și stafii), apoi de celelalte ființe fantastice din natură (din apă, munți, mine, de pădure, aeriene, de noapte și de zi), vârcolaci și pricolici, diavol, vrăjitoare și șolomonari și de alte ființe fantastice (balauri, pitici, uriași) și plante miraculoase (iarba fiarelor), precum și de comori.

A treia subspecie, 1. religioase, au de asemenea o ramificație stufoasă de la figurile biblice până la mulțimea sfinților și a sârbă Lorilor de peste an. Influența livrescă e puternică, îndeosebi cea a cărților populare, dar se găsesc și multe aspecte apocrife, inventate de imaginația populară, adesea în dezacord cu doctrina creștină. Cele mai multe se referă la Sf. Petru (*v. Sâmfeetru*), figura centrală a hagiografiei populare, în care aspectele burlești, umoristice se întreș cu cele serioase care îl înfățișează ca paznic al raiului și patron al lupilor.

Ultima subspecie, 1. istorice, ilustrează aspecte din viața cărmuitorilor țării și a altor personalități care au impresionat masele populare (căpetenii de răscoale, haiduci). Memoria populară a reținut puține figuri de domnitori, de obicei una de fiecare provincie istorică, despre care circulă o mulțime de 1. Cea mai populară

figură în Muntenia este Negru-Vodă, însemnat prin numeroasele sale ctitorii, unele atribuite fictiv, care i-au întreținut mereu amintirea, confirmând observația că memoria populară păstrează mai îndelung numai ceea ce îi este sugerat de urmele materiale (construcții, detalii toponimice). El este descălecătorul țării și ctitor a numeroase cetăți, biserici și sate (v. *Negru-Vodă*). În Moldova, Ștefan cel Mare domină de departe celelalte figuri istorice, aproape total umbrite de el. El a rămas atât de viu în memoria populară prin biruințele sale strălucite împotriva cotropitorilor turci și tătari, dar mai cu seamă prin numeroasele construcții rămase de la el (v. *Ștefan cel Mare*). Cu prilejul – hramurilor numeroaselor mănăstiri și biserici zidite de el, figura lui era mereu evocată, întărind printre moldoveni faima lui de mare domnitor. În vremea mai nouă, Alexandru Ioan Cuza s-a arătat a fi cea mai populară figură, datorită în primul rând actului din 1864 prin care au fost împrăprietăriți clăcașii. **L.** populare insistă asupra conflictului lui cu boierii care nu voiau să renunțe la privilegiile lor feudale, arătând cum în cele din urmă aceștia au izbutit să-l detroneze și chiar să-l otrăvească (v. *Cuza Vodă*). În Transilvania, cel mai viu în amintirea populară a rămas Avram Iancu, simpatizat îndeosebi pentru desființarea iobăgiei, act pus pe seama lui, apoi pentru soarta lui de martir al cauzei românești (v. **A. Iancu**). Aici circulă și câteva 1. despre Matei Corvin, dar acestea sunt cunoscute și de

popoarele conlocuitoare, încât ele fac parte din stocul comun în care e greu de determinat contribuția fiecăruia.

6. Compoziția 1. se arată tot atât de simplă ca și cea a celorlalte specii narrative scurte, basmul despre animale și snoava. Cel mai simplu tip compozițional aduce în scenă un singur personaj pentru a-i indica însușirile specifice și modul de comportare în aspectele lui bătătoare la ochi. Compoziția se desfășoară liniar, fără suișuri și coborâșuri, ca o simplă însăilare descriptivă. Elementul narativ este firav, adesea redus la indicarea modului specific de a se manifesta. Lipsind al doilea personaj, lipsește și conflictul, atitudinea ostilă a ființelor negative fiind arătată în chip generic, ca o enunțare generală. Cuprinsul poate fi schematizat, redus la enumerarea unor atribute, așa cum se poate vedea în atâtea culegeri sub titlul de credințe sau superstiții. S-a arătat că graba unor culegători îmbinată cu neîndemânarea în a ancheta informatorul, au dus la comprimarea părții expozitive a 1. În câteva propoziții scurte, cu acțiunile personajelor legendare reduse la epitete (LXXXIX, p. 21 - 23). Scurtarea la o expunere simplă, rezumativă, se întâmplă și atunci când povestitorul popular a uitat motivarea faptului care a dus la forma actuală sau chiar la însăși geneza lui. Astfel, o 1. moldovenească relatează doar: „Albinele sunt făcute din lacrimile Maicei Domnului, când plângea după Domnul Christos” (v. *Albină*), fără să

mai arate ce anume a provocat acest salt de la lacrimă la o ființă vie și atât de simpatică. Cele mai multe 1. ce se încadrează în acest tip compozițional au o formă pur expozitivă, cu funcție descriptivă. „Strigoii au două inimi. Se fac din al 7-lea copil, unde sunt de-arându-l 7 feciori sau 7 fete. Ei nu mănâncă nici ceapă, nici usturoi și au coadă. Cât trăiesc, merg noaptea la lună nouă la hotar; iese pe cahlă la miezul nopții și se duc călare pe cociorvă de se bat cu melițele în loc de săbii, iar din gură tot zic: «Tai, ni tai, tai, ni tai», că altfel s-ar omorî. Niciodată să nu lași afară lopata, melița, că pe acelea se încalecă și se duc” (52, p. 863). Cele care relatează un caz particular sunt construite după același tipar compozițional: „Odată, niște oameni din Mihalcea au mers în pădure după lemne și au văzut într-un copac o femeie îmbrăcată până la brâu în roș și cu un steag [...] în mână; amenința încoace și încolo. Aceea era strigoaică, alunga ploaia. Au luat și au dus-o la cântălărie ș-au închis-o. Ea spunea că a trebuit să facă așa, căci a fost luat bani” (ibid., p. 860). Cele mai multe 1. se încadrează în al doilea tip compozițional, alcătuit din două scene sau secvențe. Acestea sunt separate prin momentul critic, nodul crucial al acțiunii din 1., contactul cu lumea numenală sau încălcarea interdicției care atrage după sine catastrofa. De obicei, scena care precedă momentul critic este mai dezvoltată, insistându-se pe larg asupra acțiunii, pe când cea de a doua care urmează după acest moment spre

a-i arăta consecințele, este mai scurtă, adesea redusă la o propoziție. La o vânătoare de mistreți, un vânător aude glasul unei ființe care prevestește moartea celui mai destoinic din cei 20 de ortaci. Ceilalți nu cred și după ce împușcă mistrețul, cel mai bun vânător se urcă ostentativ pe el pentru a demonstra că avertismentul s-a dovedit o minciună, dar cade în colții mistrețului și moare pe loc. În secvența anterioară e relatată o acțiune amplă: strângerea vânătorilor pe Valea Iadului, somnul noaptea, convorbirea celor două ființe misterioase, neliniștea celui care a auzit-o în contrast cu veselia celorlalți 19 vânători care se întremează cu „palincă”, îmbătarea lui ca să spună de ce este abătut, apoi vânarea porcului sălbatic și urcarea pe el a primului vânător. A doua secvență, care enunță catastrofa, e precipitată: „Și cum, ce face el, cade, și cade tocmai cu partea stângă pe colții porcului și să bagă colțu-n vânătoriu ș-acol & moare pe porc deasupra. Ș-atunci ș-or dat ei sama că ce-or auzit atunci noaptea o fost adevărat” (5, III, p. 246 – 247). Al treilea tip compozițional cuprinde trei secvențe, cea dintâi arătând antecedentele întâlnirii cu lumea numenală, a doua întâmplările la care e supusă victima umană intrată în imperiul ființelor fantastice, iar ultima consecințele, soarta finală a victimei. Un sărac ce trăiește numai în munte la vite râvnește să ducă o viață mai bună. Atunci apare diavolul cu care face cunoscutul contract: în schimbul sufletului, va avea parte pe această lume de toate plăcerile.

Urmează o viață de huzur vreme de două sute de ani până la termenul contractului, în partea finală se arată cum omul lucra în interiorul muntelui, îmboldit de biciul diavolului (5, III, p. 232 - 234). Aproape toate

1. care relatează descinderi pe tărâmul celălalt sau răpiri ale omului de către ființe fantastice sunt alcătuite după acest tipar compozițional. O seamă de 1. au o dezvoltare mult mai mare, uimind tiparul compozițional al basmului fantastic, cu excepția finalului care arată deznodământ tragic. **L.** celor doi luceferi se desfășoară întocmai ca basmele AT 566, 567, fiind o îmbinare ingenioasă a acestora, cu deosebirea că la sfârșit, fratele căsătorit îl omoară pe cel necăsătorit, crezând că i-a necinstit soția, iar când se convinge de nevinovăția lui, se aruncă și el în mare, sufletele lor prefăcându-se în doi luceferi (5, II, p. 365). O 1. despre originea soarelui și lunii nu e decât basmul despre copiii cu părul de aur (AT 707), dar la sfârșit, mama copiilor este prefăcută de impostoarea care era și vrăjitoare vestită, în lună „pe pânda cerului”, iar tatăl lor, mort de durere, este prefăcut de Dumnezeu în soare pe cer „blestemat... să nu-și vadă niciodată nevasta și copiii” (55, p. 27).

7. Forma 1. este mai simplă decât a basmului și a snoavei, narațiunea desfășurându-se cu intenție didactică, concentrată asupra miezului ei tragic sau spectaculos. Formulele în genere lipsesc, ca și alte categorii de exprimări

cristalizate, povestitorul ținând să redea cât mai explicit întâmplările care au dus la acel deznodământ. Faptul caracterizează mai cu seamă 1. din ultima vreme, când specia este în vădit declin, în urma procesului firesc de culturalizare care a arătat netemeinicia atâtor etiologii și caracterul fictiv al personajelor fantastice. Sub acest aspect, 1. constituie documente de niveluri culturale ale poporului din diferite perioade de timp. Dar 1. impresionează și prin universul lor poetic. Minte naivă care a explorat universul cu ochi de poet le-a încărcat cu imagini pline de putere expresivă. Alături de acuitatea neobișnuită a omului simplu de a pătrunde în tainele lumii înconjurătoare, de finețea observării, 1. mai stău mărturie de adâncă lui sensibilitate în fața fenomenelor naturii. **L.** închid în sine o întreagă lume poetică, de la licărirea misterioasă a astrelor, formele stranii ale peisajului, murmurul apelor, strigătele animalelor, cântecul și coloritul păsărilor, fragilitatea florilor cu variatele lor miresme până la decrepitudinea zidurilor ce se năruie, căptușite de mușchi și înduioșarea pentru faptele mari ale trecutului din care n-a mai rămas decât zgura amintirilor. O lume vie, puternic umanizată care captivează sufletul aplecat spre poezie, dar care dispare dinaintea măsurătorilor și formulelor instituite de știință.

Legile epice. Epica populară a stârnit mai mult interes printre cercetători decât celelalte genuri folclorice. Ea conținea numeroase vestigii

mitologice din primele veacuri ale indo-europenilor, alături de o seamă de întâmplări și trăsături care evocau lumea medievală, deosebit de scumpă romanticilor. La noi, descoperirea narațiunilor populare s-a petrecut sub aceeași egidă, detectându-se în ele ecouri ale mitologiei romane, începând cu primii culegători: frații Schott (1845), în mai mică măsură Alecsandri în notele despre balade, apoi A. Marienescu etc.

A. 1. **L.e.** au fost elaborate mai târziu, cel mai adesea ca simple tatonări sau deducții din conspectarea unui material limitat. Cel care a introdus noțiunea de **l.e.** în cercetarea basmului a fost folcloristul danez Axei Olrik în 1908, pornind de la unele observații ale folcloristului norvegian Moltke Moc, din cursurile sale de folclor, publicate însă postum (1914). Moe a stabilit următoarele **l.e.**, pornind de la datele elementare ale psihologiei umane, prin experiența istorică, până la contribuția personalității interpretului popular. Schema lor ar fi următoarea: **I.** Factori psihologici generali. 1) Dezvoltarea motivelor materialului epic, în care acționează impulsul de a da acestui material o formă plastică și impulsul de a-i da o desfășurare. 2) Dezvoltarea sub influența altor clemente și cicluri narative, îi care acționează impulsul de contopire și cel al creației prin analogie. În opoziție cu factorii 1 și 2 acționează impulsul compunerii și cel al descompunerii. **II.** Factori istorici. 3) Dezvoltarea sub influența unor criterii culturale modificate și

sub condiții istorice, schimbate fie în exterior (scenic, personaje, unelte etc.), fie în conținut prin raționalizare sau prefacere spre înnoire sau parodiere, în care acționează impulsul de adaptare și cel de retopire. III. Factori psihologici individuali: 4. Factori personali la interpreți și auditoriu (memoria, talentul, modul de interpretare etc.). Schema elaborată de Moe este orientată spre conspectarea materialului epic în sine, spre istoria motivelor și elementelor componente. Geneza acestora e fixată în „epoca gândirii mitice”, ceea ce a găsit în genere aprobare printre cercetători. Moe s-a străduit să codifice legile după care se prefăce materialul epic, dând naștere la puzderia de variante (XXXIII, I, p. 566). W. Berendsohn precizează sensul mai larg al unor formulări din această schemă. La dezvoltarea materialului epic (1) se înțelege și aspectul opus al scurtărilor și omiterilor, impulsul analogiei duce la asocierea motivelor asemănătoare, iar separarea lor din compunerile anterioare e datorată impulsului de descompunere. Prin condiții istorice se înțelege și răspândirea teritorială, de la un popor la altul, iar la procesul de adaptare și retopire e activ și cercul auditorilor. Schimbările în conținut nu se datorează numai raționalizării și parodierii, ci și influenței ideilor dominante, religioase, filosofice. Datorită prefacerilor narațiunilor, apar acele *motive oarbe*, resturi lipsite de înțeles din straturile mai vechi. La factorii personalității

trebuie adăugați și alții: stare materială, profesie, mentalitate, vârstă, sex (ibid., p. 567).

2. Antti Aarne a precizat că schimbările din basme se produc potrivit „anumitor legi ale gândirii și fanteziei”, care ar fi următoarele: 1) uitarea unui element; 2) opusă acesteia este amplificarea narațiunii prin elemente care inițial nu-i aparțineau. Aceasta poate merge până la contopirea unor basme diferite sau până la multiplicarea personajelor, îndeosebi până la trei; 3) compunerea prin analogie; 4) specializarea unei caracteristici generale și invers; 5) alipirea unor elemente străine prin schimbare, uneori prin contrast; 6) antropomorfizarea unor elemente și motive animaliere și invers (zoomorfizarea); 7) demonizarea unor isprăvi animaliere și invers; 8) transpunerea acțiunii la persoana I (egomorfism); 9) prefacerea în urma schimbării unui element component; 10) aclimatizarea în urma răspândirii în alte teritorii și 11) modernizarea trăsăturilor arhaice (I, p. 23 – 39). Legile deduse de Aarne din cercetările sale monografice asupra unor tipuri de basme, formulate mai empiric, concordă în cea mai mare parte cu cele ale lui Moe, fără să se acopere total. Aarne exagerează factorul uitare și trece cu vederea talentul transmitătorului folcloric care are un rol substanțial în configurarea variantelor, aspect neglijat de cercetătorii școlii finlandeze (istorico-geografice).

3. Axei Olrik pășește mai departe, având în vedere nu numai materialul epic ca atare, ci și

construcția epică, de aceea își numește **1.** e „Reguli de compoziție”, sau „formule de construcție”. Acestea ar fi: 1. Legea începerii și terminării; 2. legea repetării (gradată sau simplă); 3. legea acțiunii tripartite;

4. legea dualității scenice (în același timp nu acționează decât două personaje); 5. legea contrastului (a personajului principal cu cele secundare); 6. legea gemenilor (slabi și șterși ca personaje secundare); 7. legea echilibrului; 8. legea transpunerii în acțiune (unitatea obținându-se prin legătura cauză-efect); 9. legea ierarhizării (personajele se disting după caracter, soartă); 10. legea orânduirii progresive a basoreliefurilor, a acțiunilor principale în chip plastic; 11. legea logicii cu trăsături specifice (totdeauna orientată asupra acțiunii); 12. legea unității acțiunii și 13. legea concentrării asupra unui personaj principal.

L. **e.** stabilite de Olrik au stârnit îndoieli și opoziții. Deși au fost codificate ca proprii narațiunilor populare, ele se pot aplica totuși – cu unele excepții – și epicii culte. În propulsarea acțiunii mai intră în joc și alți factori (profețirea, porunca, prevenirea, interdicția, apoi înlocuirea noțiunilor abstracte prin concrete **ș.a.**). Preluarea de trei ori a acțiunii își are obârșia în practicile cultice, numărul făcând parte din cele cu valență sacră, încărcate de eficiență numenală. Unele legi se aplică numai basmului, începutul și sfârșitul basmelor diferă de cel al legendelor, îndeosebi al celor etiologice, în bună măsură și de cel al

snoavelor. Totuși încercarea lui Olrik s-a dovedit plină de urmări în cercetarea stilului folcloric: ele au deschis noi orizonturi în determinarea caracteristicilor stilistice ale speciilor și prin aceasta au contribuit la o mai evidentă delimitare a lor, dovedind că aceasta nu e numai de conținut, ci și stilistică. Atari caracteristici au îngăduit apoi o detectare mult mai sigură a amestecului livresc în colecțiile cu variante dubioase (XXXIII, I, p. 568 - 571). Cercetarea contemporană asupra mecanismului compozițional, asupra structurii narațiunilor populare își are punctul de plecare în observațiile lui Olrik, chiar dacă ele nu au în întregime valabilitatea unor „legi” și sunt adesea prea generale pentru a caracteriza cu pregnanță specificul popular.

B. S-a încercat și codificarea l.e. care determină formarea legendelor populare, dar cu mai puțin succes. Scurtimea, simplitatea lor îmbia de la sine către formularea unor principii care în cele din urmă au o valabilitate mult peste sfera legendelor, adesea de o generalitate excesivă, prin aceasta lipsită de eficiență științifică.

1. Așa se dovedesc a fi în parte l.e. generale, neretușate de autor, deduse din studiul legendelor popoarelor primitive de către Raoul Rosières: 1) legea originilor (pe aceeași treaptă de evoluție, cu același fel de gândire, se pot naște legende similare în mod independent); 2) legea transpunerilor (faptele unui erou sunt puse pe scama altuia mai simpatizat de masele populare)

și 3) legea adaptărilor (prin circulație în alte ținuturi, legendele se încadrează în noile condiții). Întâia și a treia sunt prea generale, potrivindu-se tuturor faptelor de cultură populară, abia a doua caracterizează îndeaproape narațiunea populară cu profil legendar.

2. **M.** Benigni a pășit pe un teren mai sigur când a încercat să determine regulile de modificare ale realității istorice în legende. Acestea ar fi: 1) megalosia, la rândul ei de trei categorii:

a) megalosia cantitativă (sau propriu-zisă), prin care ciocnirile dintre grupuri mici sunt transpuse sub forma unor războaie mari purtate de popoare vestite sau chiar de întreaga omenire; b) megalosia dramatizantă și e) megalosia simbolistă (un personaj devine simbolul unei calități și acumulează toate isprăvile care îl ilustrează); 2) archeosia, transpunerea în trecutul mult mai îndepărtat al unui fapt și 3) traumatosia, explicarea prin minuni a faptelor neobișnuite. Legile lui 3YI. Benigni se bazează pe resorturile psihologice ale omului din popor.

3. Arnold van Gennep a stabilit în manieră contrastantă următoarele legi prin care iau naștere legendele populare': 1) legea localizării și a deslocalizării; 2) legea individualizării și a desindividualizării; 3) legea temporării și a destemporării și 4) legea convergenței și a disocierii temelor. Aceste legi acționează fie separat, fie toate în același timp pentru elemente

diferite. Împrejurarea explică numărul impresionant de mare al combinațiilor pe care îl atestă variantele. Ele includ pe cele stabilite de **R. Rosières** (LXXXVIII, p. 277 - 294). Cea dintâi depășește totuși sfera legendelor: localizarea caracterizează pe alocuri și unele snoave despre proști, adesea ducând la rivalități brutale între satele unui ținut, iar legea convergenței și disocierii se potrivește tot atât de bine basmului propriu-zis, parțial și snoavei. Doar individualizarea și localizarea într-o anumită epocă definesc specificul legendei - în proză sau versificată - ca o specie cu precădere legată de un anumit loc sau timp, de un personaj important prin aureola adăugată de imaginația populară.

C. 1. S-au încercat precizări și în mecanismul transmiterii narațiunilor pe cale orală. **W. Anderson**, în monografia sa *Kaiser und Aht* (1923), a fost izbit de „stabilitatea extraordinară” a poveștilor orale și a explicat aceasta prin două împrejurări: a) „fiecare povestitor a auzit povestea respectivă de la antecesorii săi de regulă nu o singură dată, ci de mai multe ori” și b) povestitorul a auzit o poveste „de obicei nu de la o singură persoană, ci de la un șir întreg de mai multe persoane și anume în versiuni diferite” (IX, p. 22). În urma acestor împrejurări, versiunea e mereu corectată, readusă la tiparul ei, prin legea autocorectării (Selbstberichtigung). Anderson a avut în vedere numai narațiunile mai scurte, îndeosebi snoavele, care circulă mai des și sunt

povestite de mai mulți, încât la acestea se poate presupune că un povestitor le-a auzit de la mai mulți inși, eventual de la același de mai multe ori. Datele pe care s-a sprijinit au fost prea puține, de aceea el însuși conchide că „e ceva mai greu de a dovedi” a doua împrejurare – auzirea de la mai multe persoane – care e rară la basme. Cercetările noastre au confirmat constatarea mai veche că transmiterea narațiunilor lungi e apanajul câtorva inși, dotați cu o memorie neobișnuită, care rețin povestea, în proză sau cântată, dintr-o singură ascultare. Memorizarea a câte două versiuni ale aceleiași narațiuni nu se întâmplă decât excepțional (5, I, p. 20 – 22). Există o „autocorectare”, dar aceasta se petrece la povestitorii rutinați, care spun de mai multe ori de-a lungul anilor aceeași poveste: abia aceste repetări continue înlătură fluctuațiile și conservă schema narativă în tiparele ei firești. Mărturisirile povestitorilor anchetați verifică pe deplin această constatare, ilustrată și de experimentele de până acum (XCI, p. 459 – 461). **V. Experiment, Povestit.**

Lună. După o *legendă* a fost făcută de Dumnezeu, la propunerea diavolului, din cremenea și argintul aduse de acesta. „Dumnezeu a scapat și-a făcut luna-un om”, ca „să vadă oamenii și noaptea”. E ridicată pe cer de 7 draci, fiind rece, cu aripi de piatră scumpă (52, p. 27 – 28). După altă legendă, 1. provine din ochiul primei femei care a născut pe cei doi draci. Pe

când dormea, dracul cel șchiop îi scoate ochiul stâng care „a început a crește până ce nu l-a mai putut ținea și dându-i drumul, a zburat de s-a făcut luna pe cer” (ibid., p. 146). **L.** e femeie, soră cu soarele. E socotită sfântă, ca și soarele, „sunt ochii lui Dumnezeu care luminează pământul”. Unii i se închină când răsare, mai cu seamă la eclipse și la 1. nouă. **L.** nouă „e așteptată ca un semn de mare bucurie pentru sănătate și succes în afaceri” (LIII, p. 121 - 128).

„**L.** e bărbat și soarele femeie” (52, p. 614). De aceea, i se atribuie aventuri erotice. A furat fata mijlocie a unui om și a dus-o la curțile sale. Fratele ei a găsit-o „la miazăzi, unde trăia iarăși în bine, porțile și totul era de argint” (ibid., p. 155). Cel mai adesea, 1. e socotită femeie. Ea a fost pețită de fratele ei, soarele (**v. Soare**). Dumnezeu a împiedicat incestul, îndepărtându-i să nu se întâlnească. Soarele a fost pedepsit să lumineze numai ziua, iar **L.**, fiind mai mică, să lumineze numai noaptea, iar ziua „să-i fie rușine de fața soarelui” (LIII, p. 122). Ca să nu mai fie râvnită de fratele ei, soarele, Dumnezeu „a mânjit-o pe unele locuri, întunecând-o și făcând-o mai urâtă” (66, p. 107). Căsătoria incestuoasă a fost împiedicată de arici care a strâns mormane de pulbere la curtea soarelui ca să fie hrană cailor, întrucât Dumnezeu nu va mai da ploaie din cauza unei atari nelegiuiri. Soarele s-a răzgândit (LXII, p. 105 - 106). **L.** a fost fata unui pescar sărac, pețită de un pește care-i dă în schimb noroc la pescuit. Peștele soț nu era

decât soarele îmbrăcat în piele de pește care o alungă, apoi o blestemă să se facă

1., pentru că din cauza ei a murit mama lui (LXII, p. 20 - 22).

Petele din 1. au origini felurite. Cea mai răspândită legendă arată că în 1. stau doi frați (în unele variante Cain și Abel). Cel mic a omorât pe cel mai mare și acum îl poartă în spinare, ținându-i la nas o căldărușă în care îi curge sângele. Când căldarea se va umple, trei picuri vor cădea pe pământ și acesta se va aprinde (v. *Sfârșitul lumii*, LIII, p. 121). Cei doi frați din 1. ar fi doi mocani cu o mioară între ei care presimte omorul și-l previne pe fratele mai mic. Ca pedeapsă pentru omor. Dumnezeu le-a pus chipurile în 1. (LXII, p. 88). După altă variantă, doi frați s-au înjunghiat și din sângele lor a fost făcută 1. (52, p. 619). Unul era bogat, celălalt sărac și acesta a furat fân de la cel dintâi pentru a da la vite. Cel bogat l-a omorât cu țăpoiul.

Altă legendă arată că un frate a vrut să-l mănânce pe celălalt, dar Dumnezeu a intervenit, oprindu-l și punându-i în 1. (ibid., p. 620). Trei frați dau fiecare mălai unei văduve ca să se culce cu ei. Când află, încep cearta, apoi cei mai mici îl omoară pe fratele mai mare și „stau și azi în lună c-un ciubăr plin cu sânge sub cel mort” (ibid., p. 619). „Un cioban a înjurat căldura și lumina lunii, fiindcă nu i-a uscat opincile și obielele, ude de ploaie. Dumnezeu, supărat pe cioban, a pus petele din 1. ca o răzbunare pentru nesocotința lui” (LIII,

p. 122). În 1. s-ar afla un cioban invidiat de ceilalți ciobani pentru fluierul lui fermecat care atrăgea toate oile. Ca să-l scape de intrigă, Dumnezeu l-a ridicat în 1. (LXII, p. 93 – 96). În 1. ar fi un cioban leneș, azvârlit acolo de Dumnezeu pentru că le-a arătat drumul numai cu piciorul (81 a, p. 528). Petele din **I.** ar proveni din răzbunarea soarelui pentru că 1. n-a vrut să-l ia de soț. „Și de atunci și până astăzi, soarele trimite în toată luna racii și peștii mărilor de mănâncă pe soră-sa” (LXII, p. 62). La eclipsă, 1. e mâncată de sufletele oamenilor adormiți (12, I, p. 165).

În unele variante ale *basmului-legendă* AT 298, soarele, 1. Și vântul și-au disputat în fața lui Dumnezeu întâietatea. „Luna zicea că ea e mai mare”, dar soarele arată că lumina ei pălește pe lângă a lui (52, p. 401; **v. Soare**).

În câteva variante ale *basmului* AT 465, protagonistul dobândește ca soție pe fata 1. El fură aripile celei mai mici când vine la scădat. Boierul voind să i-o ia, îl trimite la 1. (**v. Sarcini de pierzanie**). Ajunge la soacră-sa cu basmaua miraculoasă dată de soție. Ginerele **I.** bate nevoia, apoi gerul (i-a degerat hrișcă) și vântul (i-a uscat griul) (52, p. 618). Fata 1. Îi e dată de Dumnezeu. Trimis de boierul gelos la tatăl lui pe cealaltă lume, ajunge la soacră-sa 1., unde bate soarele, gerul și bruma (ibid., p. 1033 – 1035). Un pescar se însoară cu fata 1., apoi e trimis la Dumnezeu. Îl îndrumează la ger, acesta la fratele său soarele care îl duce călare la Dumnezeu să-l invite la balul

împăratului (ibid., p. 967 - 968).

L. îndrumează protagoniștii plecați în căutarea unor ființe sau obiecte de preț. Voinicul căsătorit cu Frumoasa Lumii (AT 465) e trimis în cele din urmă după oul de aur. E îndrumat de bărbatul care purta vânturile la cel ce purta **I.**, iar acesta îl trimite la soare (LXXXIII, p. 280). Soția plecată în căutarea soțului căruia i-a ars pielea de porc (AT 425) trece întâi pe la muma 1., apoi pe la soare (41, I, p. 51 - 52). Petru Cenușotcă pleacă în lume să-și găsească nevastă. Un bătrân îl îndrumează spre Sfânta **L.** Aceasta îl trimite la o cetate, învățându-l să vegheze trei nopți ca să poată obține mâna fetei negre (34, p: 243 - 245).

Uneori, 1. e răpită de zmei, împreună cu soarele și celelalte constelații (**v. Soare**). De obicei, ea e liberată în lupta de la al doilea pod, de argint. Drăgan Cenușă se luptă cu zmeul cu calul de argint „de la miezu’ nopți până-n prânzu mare și l-o omorât cu tăt cu cal, ș-o dat drumul la lună” (5, I, p. 214). Un preot răspunde lui Dumnezeu că 1. are cearcăn „de vânt” și Dumnezeu îl face bivol, iar pe preoteasă bivoliță. Sluga popii răspunde că numai Dumnezeu „știe” de ce are 1. cearcăn și primește bivolii să lucreze cu ei 9 ani, când vor redeveni popă și preoteasă (LXII, p. 66 - 67).

Lungilă **v.** Tovarăși năzdrăvani ^ ’

Lup. După o *legendă*, a fost făcut de diavol „dintr-un boț de lut”, dar nu l-a putut însufleți. Îl dăruiește lui Dumnezeu care îi dă viață și îl asmuță împotriva diavolului pe care l-a mâncat

(99, III, p. 147). Sf. Petru este ocârmuitorul 1. Și ei nu au voie să mănânce decât ceea ce le dă el (v. *Sâmpetru*). O dată, un 1. a mâncat o măgăriță cu mânzul și de atunci Sf. Petru l-a blestemat să nu se sature niciodată și să nu mănânce fără învoirea lui. Nici oamenii sortiți a fi mâncați de 1. nu pot scăpa. Un astfel de om a scăpat de două ori, dar a treia oară un os al 1. mort îl lovește în frunte și îl omoară. Ciobanul, destinat de Sf. Petru a fi mâncat de un 1. șchiop, e luat de acesta chiar din mijlocul tovarășilor lui în timp ce dormeau (LIII, p. 546). Dumnezeu i-a rânduit să mănânce „o lighioană de o oca și jumătate”. El însă a mâncat „iapa și cârlana” și a fost blestemat să nu mai fie sătul până nu va „mânca pământ scos de cârțiță, din mușuroaie” (92, p. 19).

Un cioban s-a urcat într-un copac și a urlat ca 1. Dumnezeu l-a dat unui 1. șchiop să-l mănânce, care vine și-l trage de picior (25, p. 108).

În *basmele despre animale*, apare deseori în tovărășia vulpii, fiind mereu păcălit de aceasta. Îl face să-și vâre coada în lac după pești unde și-o rupe (AT 2), îi pune altă coadă de fuior, apoi îl momeste să sară peste un foc care îi arde coada (AT 2 C), iar când 1. prinde vulpea de picioare, aceasta îl face să creadă că trage de rădăcini (AT 5; v. *Vulpe*). Totuși, când vulpea vrea să-l mănânce, rostind ea mai întâi „lup-lupește „hâd nume”, 1. preia inițiativa și o mănâncă (5, I, p. 122). Animalele din casa babei (șoarecele, racul, cocoșul și oul) îl alungă pe 1. care povestește

înfricoșat cum cenușa (explozia oului) l-a orbit, țapul din apă (racul) i-a vârât coarnele în nas, șoarecele striga că-l ține, iar cocoșul îl amenința cu ciocanul (ibid., p. 141 - 142). Contractul cu drepturile fiecărui animal a fost dat de Dumnezeu

1., iar 1. l-a dat câinelui care l-a dat pisicii (v. *Pisică*) și de atunci 1. aleargă mereu după câine (ibid., p. 149). Când împarte cerbul mort cu ariciul, acesta îl pune să jure că a fost împărțire dreaptă. **L.** pune laba într-o cursă (76, p. 42 - 43; v. *Arici*). E păcălit de măgar când vrea să-l mănânce, momindu-l că ar fi bun vornic la sat. După ce îl ciomăgesc oamenii, un călugăr îi rupe coada (41, II, p. 13 - 15). Plăcându-i un mânz, întreabă iapa dacă nu e de vânzare. Iapa încuviințează, dar trebuie să-i citească prețul lui, scris pe potcoavă și îl omoară lovindu-l (5, I, p. 137). Ajută câinele îmbătrânit să-și recapete încrederea stăpânului (AT 101), dar e înșelat de câine. Îl invidiază pe acesta, dar după ce stă o zi în lanț, preferă libertatea (v. *Câine*). Purcelul lasă 1. să intre în căsuța din pădure ca să nu înghețe. Apoi îl opărește cu apă fierbinte și 1. fuge. Purcelul se suie într-un copac și când vin ceilalți 1. să se răzbune, îi sperie cu apa clocotită (AT 136; 4 a, 261, Dumbrăvița - Satu Mare). Omul pe care vrea să-l mănânce, îi promite că-i va aduce ghetă a doua zi, dacă îl cruță, dar aduce doi câini care omoară 1. (81 a, p. 493). **L.** prinde un purcel la stână și vrea să-l mănânce. Purcelul cere mai întâi să-l strângă de urechi, câinii îi aud guițatul și îl

alungă pe 1. (4 a, 225, Dumbrăveni-Suceava; AT 122 C). În absența caprei (sau a oii), intră în căsuță și mănâncă iezii (AT 123). Capra (oaia) se răzbună, făcându-l să cadă în groapa cu foc (sau vârandu-l în cuptor și silindu-l să vomite iezii). Uneori, vânătorul îl astupă pe 1. În vizuină cu un bolovan de neclintit (XV, p. 30 – 31). În basmul AT 118, 1. este ridicat în brațe de urs ca să zărească în pădure calul ce a dat scânteii din piatră, dar fiindcă spune că nu-l vede, ursul îl ridică mai sus, strângându-l până îl omoară: „tu numai l-ai văzut și ai murit, d-apoi dacă îl păzeai ca mine?” (102, I, p. 87 – 89). O bătrână surprinsă de I., ca să scape de el, îi promite trei capre. Când 1. vine să i le dea, bătrâna se baricadează în casă și 1. pleacă flămând (LXXIX, p. 24).

În unele variante ale poveștii cumulative AT 2030,. este solicitat să mănânce capra și amenințat cu pușca (5, I, p. 155).

În câteva *basme fantastice*, 1. e actant principal, adversar al eroului. Când băiatul plecat ca să evite uciderea părinților ajunge în Țara Lupului, intră servitor la mama 1. cu capul de oțel. I. vrea să-l omoare, dar băiatul e scăpat de cei trei câini ai săi (5, II, p. 386 – 394; v. *Câine*). Băiatul care nu poate strânge vitele ieșite din furnicile din perna dăruită e ajutat de un 1. năzdrăvan, cu condiția să nu se însoare, altfel 1. Îl va mânca. Ca să scape, voinicul intră servitor la mama 1. „o zmeoaică”, unde scapă de 1. cu ajutorul câinilor Nea-aude, Neavede și Nea-greul-

pământului (52, p. 194 - 195). Flăcăul sortit să fie mâncat de 1. e lăsat de acesta până în noaptea nunții. Când vine 1., pâinile de pe masă încep să spună povestea lor, de la arat până la coptul în cuptor „și o lecuță am crăpăt, crapă și tu! Atunci și lupul a crăpăt” (ibid., p. 189). Zmeul prefăcut în 1. ajută pe o femeie să nască în pădure, cu condiția ca dacă copilul va fi fată, să fie a lui. Copilul scapă de el împreună cu frații, aruncând obiectele care se prefac în obstacole (LXXXIII, p. 355 - 356). Diavolul se prefacă în 1. ca să răpună boul năzdrăvan (AT 511 A), dar e învins de acesta (ibid., p. 722).

L. apare și ca auxiliar al omului. După ce mănâncă calul voinicului, îl însoțește în întreprinderea de a aduce pe zâna de aur a mării care fura merele din copacul împăratului (AT 550). Când băiatul e prins furând colivia, 1. se prefacă într-un domn mare, iar coada într-o numeroasă suită și îl răscumpără. La întoarcere, 1. se prefacă într-o luntre plină de mărimi atrăgătoare, iar când voinicul e omorât de frații invidioși, 1. re apare și-l învie (81, p. 195 - 204). În altă variantă, voinicul plecat în căutarea hoțului merelor, întâlnește „un lup groaznic de mare și cu fruntea de aramă”. Acesta îi destăinuie că hoțul e împăratul păsărilor. Când eroul nu izbutește să fure „iapa cea sireapă”, 1., chemat în ajutor, răpește pe Zâna Crăiasă. Apoi 1. se prefacă în chipul acesteia și fuge ca mireasă de lângă împărat, în continuare, 1. se prefacă în „iapa cea sireapă”, păcălind pe al doilea împărat

(41, I, p.67). **L.** se arată recunoscător celui care l-a cruțat, lăsându-l în viață sau legându-i rana. Voinicul plecat să păzească trei nopți iapa babei Relea găsește în drum un 1. „stricat la un picior”. Îi leagă piciorul și 1. se vindecă, în a doua noapte, 1. adună toți 1. care hăituiesc iapa din munți până o prinde voinicul (79, p.57 – 59). Băiatul plecat la vânat cruță lupoaica, aceasta-i dăruiește un pui să-i fie câțel. Când zmeul vrea să-l mănânce, 1. aleargă cu celelalte animale și sfârtecă zmeul prefăcut în buștean (41, I, p. 288 – 291). Sora îndrăgostită de zmeu (AT 315) îl trimite pe frate să-i aducă lapte de lupoaică să-i fie de leac, el primește un pui pentru că le-a cântat minunat din fluier. Cu celelalte animale (vulpe, urs), 1. omoară zmeul, mai târziu e trimis la nunta fetei salvată de la balaur (AT 300). De bucurie, 1. „A sărit... șapte garduri, neică, parcă nici nu atingea”. Fata „îl pune la masă, îl pupă, mănâncă cu el dimpreună, cât mănă un lup: un bou, un bou și jumate și doi! Flămând” (5, I, p.190 – 191). Fata cea harnică a moșneagului lăsată singură la moară (AT 480), găzduiește „lupu tăvălit și plin de glod” pe care îl spală și îl piaptăne. A doua zi, trage căruța încărcată cu bogății, împreună cu iepurele, vulpea și ursul, până aproape de casa fetei (52, p.211 – 212). **L.** aleargă și după diavol să-l mănânce și e scăpat de un pescar pe care îl răsplătește cu un sac de bani (5, I, p.340 – 342). Mama Pădurii își preface un fir de păr din capul ei într-un „lup cu capul de fier” ca să omoare voinicul, dar acesta e

apărat de mioara năzdrăvană (52, p.1193).

Uneori, puterile zmeului se află într-un 1. din pădure: în

1. e un prepelicar, în acesta o prepeliță, în ea o cutie cu 3 gândaci (LXXXIII, p.674). Când mănâncă boul de la carul lui Păcală (Pepelea, Ianoș), e înjugat de acesta în locul boului, alături de urs, fiind îndemnați la mers: „Ho, Lupilă, haiț, Ursălă...” (5, III, p.18 - 20). Băiatul ascuns în butoi îi prinde coada și e tras de 1. până sar doagele butoiului (AT 1875; LXXIX, p.81).

În *snoave*, Păcală prinde 1. care i-a mâncat oaia și îl vâără într-un sac. Se duce apoi la un gospodar și pretinde că ar avea un berbec cu lână de aur și cere bani mulți ca să-l lase să-i mârlească oile. Lăsat între oi, 1. le omoară, apoi fuge (5, III, p.61 - 63). Un viorist vede un 1. Și se ascunde într-o groapă. **L.** vine până la groapă, el îi cântă, apoi 1. pleacă (52, p.651, S.5811). Omul care avea o capră, o varză și un 1. nu știa cum să le treacă pe puntea pe care putea duce numai câte una, fără să se mănânce în absența lui (AT 1579). Trece întâi capra, apoi 1., dar readuce capra, trece varza, apoi revine după capră (S. 5729). Românul convinge pe un Țigan să fure un berbec de la stână, dar acesta, când aude de 1., țipă atât de tare, încât trezește ciobanii care îl iau la bătaie (S. 5803). Țiganul ce se întoarce de la târg cu urciorul în spate, se sperie de șuierătura vântului în buza urciorului. Se împiedică și cade, iar urciorul îi vine peste cap: el crede că l-au încolțit

1. (S. 5807). Când vede un tufiș, crede că e 1. Și se aruncă asupra lui, iar zgârieturile le crede a fi făcute de 1. (S. 5808). Muzicantul ce se întoarce de la nuntă, se întâlnește cu un 1. căruia îi aruncă toate proviziile. Când crede că vrea să-l mănânce și pe el, cântă din vioară și 1. fuge (S. 5809). Altul cade într-o groapă unde era un 1. El cântă mereu la vioară, iar 1. urlă până a doua zi când e salvat de un pădurar (S. 5809 A). Un țigan face o groapă cursă în pădure în care cade un 1. Vrând să-l omoare, cade și el în groapă, unde imploră 1. să-l creadă că a venit să-l salveze (S. 5810). Un țigan spune că a văzut șapte

1., apoi le scade mereu numărul (S. 5813). Evreul întâlnește un 1. Și întinde bastonul ca și cum ar fi pușcă. Un vânător doboară

1., dar evreul observă că are de 20 de ani bastonul și n-a știut că e încărcat (S. 5816). Un țăran e înconjurat de 1. Și dă pușca soției să tragă în ci cu curaj, căci el a fost până acum destul de curajos (S. 5818). Un 1. vrea să bea apă din fântână, dar sluga popii îl aruncă în apă. E scos de un urs (S. 3.000, XVII a). Țiganul care vrea să fure o oaie, prinde în brațe un 1. pe care îl socotește oaie cu coada groasă (S. 5435). M

Maica Domnului. O legendă o arată a fi născută din „durere de inimă”, întrucât mama ei avea 7 ani, iar tatăl 77 ani. După altă legendă, a fost concepută din mirosirca și sărutarea unei frunze de păr. **M.D.** l-ar fi conceput pe Iisus sărutând o iconiță găsită într-o fântână. Nașterea

lui Iisus s-a întâmplat în grajdul lui Crăciun care a tăiat din cot mâinile soției lui, Crăciuncasa, pentru că a moșit-o. **M.D.** i-a vindecat îndată mâinile și a blestemat caii care tropăiau și ronțăiau să se sature numai la Ispas, binecuvântând boii care au stat liniștiți, încălzind-o cu aburul lor (48, p.6 - 57). Iisus a fost conceput mirosind o lămâie. **M.D.** a binecuvântat animalele din grajdul în care a născut pentru că au încălzit-o și hrănit-o: oile, porcii și vacile, iar caii au fost blestemați fiindcă au mâncat tot fânul în care ascunsese pe Iisus (52, p.39 - 40). **M.D.** a blestemat păianjenul care a întrecut-o în a toarce firul mai subțire (LVIII, p.8 - 9). Buruiana „palma Maicii Domnului” care vindecă boala grabnică a fost cunoscută și folosită mai întâi de **M.D.**, de aceea i-a rămas acest nume. Năvalnicul, un fecior agresiv, a fost blestemat de **M.D.** să se prefacă în buruiană folosită în farmecele de dragoste (ibid., p.28 - 29). Înainte de nașterea lui Iisus, copiii nu erau scăldați și le era corpul numai rană. După ce a scăldat **M.D.** pe Iisus, au vârat și celelalte femei copiii în scaldă și s-au vindecat imediat (52, p.325). Broatecul a luat naștere din inelul din capătul brâului pe care l-a pierdut **M.D.** (ibid., p.971). Albinele au luat naștere din lacrimile **M.D.** când plângea după Iisus (LIII, p.302; v. *Albină*). Căutându-l pe Iisus, a binecuvântat rândunicile care i-au adus vestea că va învia, dar a blestemat lemnarul pentru că i-a făcut o cruce grea și fierarul pentru că a făcut cuiele mari (LVIII, p.10 - 12). A binecuvântat de

asemeni ciocârlanul șchiop care l-a văzut pe Iisus răstignit și a fost lovit cu o piatră, precum și broasca ce l-a văzut răstignit, ca apa în care va sta ea să fie curată, iar la moarte să se usuce numai (48, p.154 – 155; v. *Broască*). Mănăstirea Gorovei a fost făcută acolo unde s-a arătat **M.D.** unei copile șchioape, blagoslovind pârâul de alături ca să fie apă tămăduitoare (52, p.926 – 927). Curcubeul este brâul **M.D.** pe care ea i l-a întins în fața mormântului apostolului Toma care nu credea. „Și de atunci Brâul Maicii Domnului, care l-a arătat lui Toma, se arată și acum pe cer ca un curcubeu” (48, p.307). Luna ar fi **M.D.**, soția lui Dumnezeu, care e cerul. După alte legende, **M.D.** e pământul și a intervenit mereu pe lângă Dumnezeu care vrea să prăpădească lumea: Rabdă, rabdă, zice ea, pe mine vezi cum mă taie și mă calcă și eu rabd; lasă-i să mai trăiască” (52, p.1239). Când soarele a vrut să izgonească vântul din lume, **M.D.** a intervenit, arătând foloasele vântului (ibid., p.401).

În *basme*, **M.D.** apare sporadic, totdeauna ajutând eroinelor să iasă din impas. Deține rol preponderent în versiunea bănățeană a basmului AT 710. Fata lemnarului sărac, juruită diavolului, este salvată de **M.D.** care o duce acasă, interzicându-i să descuie o cameră. Fata calcă interdicția și zărește pe **M.D.** vindecând rănilor lui Iisus și este dusă înapoi în pădure, mută. O întâlnește fiul unui împărat care o ia de soție. Când naște primul copil, **M.D.** vine și i-l ia, apoi

pe al doilea. Soția e condamnată a fi zidită de vie. **M.D.** îi aduce înapoi cei doi copii, redându-i vorbirea (81, **p.13** – 18). Într-o variantă a basmului AT 710+ 480, fata săracă e luată servitoare de **M.D.** ca să-i grijească animalele: o mătă, un cățel și un miel, cu interdicția de a se uita în alte 6 odăi ale ei. Fata calcă opreliștea, vede într-o odaie soldați morți, pe împăratul dintâi al lumii, soția și copiii lui și îi apar pete pe toate degetele. Surprinsă de **M.D.** cu pete pe degete, a negat călcarea poruncii și a fost alungată după ce i-a „plătit ce a fost al ei”. A doua fată nu se uită în camerele interzise, dar se abate pe un drum oprit, unde zărește un flăcău de care se îndrăgostește. Pusă la probă de **M.D.**, de-abia poate să ridice tablaua și e concediată. A treia fată nu calcă nicio interdicție, animalele spun că le-a îngrijit bine și o trimite după cele două fete. Primei fete îi dă o ladă din care ies șerpi și șopârle, fetei a doua îi dă altă ladă, jumătate cu aur și argint, jumătate cu șerpi și broaște mai mici și fata s-a măritat. Fetei a treia îi dă o ladă miraculoasă care la popasuri se umplea cu mâncări sau se prefăcea în palat și o ia de soție împăratul (52, **p.743** – 749). Într-o variantă bănățeană a basmului AT 709, **M.D.** redă vederile ficei orbită de mama vitregă geloasă (oglanda fermecată îi spusese că aceasta e mai frumoasă decât ea), conducând-o la o fântână ca să se spele cu apa tămăduitoare (81, **p.34** – 37). Uneori, ea dă sfaturi fratelui de cruce cum să prefacă stana de piatră în om (AT 516), stropind-o

cu sânge luat de la cei doi copii gemeni (99, IV, p.352). Într-o variantă a basmului AT 407, soția cu copilul în brațe urmărită de strigoi în biserică se prefăce în icoana M.D. cu fiul în brațe în altar. „De atunci se află în toate bisericile chipul Maicii Domnului cu pruncul în brațe” (81 a, p.436); v. *Legendă*.

Mama (Muma) Pădurii. Se mai numește *Știma pădurii*, *Vâlva codrului*, *Mușa* (LIII, p. 197) sau *Surata din pădure* (LXV, p.212). În *legende*, are înfățișare respingătoare, închipuită ca o femeie, adesea cât o casă sau o claie de fân, ori cât copacii cei mari din pădure. Trupul e uscat și gârbov, acoperit cu păr, picioarele ca de bou, dar foarte lungi, capul cât banița, cu părul până în călcâie. Ochii de asemenea sunt mari, cât o sită sau cât o strachină, dinții de o palmă sau chiar mai mari; se culcă pe-o ureche și cu alta se acoperă. E îmbrăcată în mușchi sau în haine de flori și frunze de copaci. Se poate prefăce în alte animale sau obiecte: bivoliță, iepure, cal, vacă, câine, gâscă sau claie de fân. De asemenea, se poate face oricât de mare sau de mică dorește să fie. Pe alocuri, M.P. e cel mai gros copac din pădure, sau o tufă sau vreo plantă cu trunchiul sau rădăcina în formă de om (LIII, p.198 – 199), sau chiar un „copac crăcuros”. Poate fi jumătate om, jumătate lemn sau jumătate bărbat, jumătate femeie (LXV, p.212). Locuiește în păduri, fiind stăpâna lor. E mai mare și peste fiarele din pădure, inclusiv șerpilor, broaștele (LIII, p.199); „dacă mușcă pe

cineva șerpele, nu-l primește înapoi” (52, p.867). Umblă prin păduri, de obicei noaptea, ziua stând ascunsă, când de umbletul ei vuieste pădurea, în genere, se arată tristă și posomorâtă, adesea plângând, mai ales când se taie copacii. Se crede că face rău oamenilor pe care îi întâlnește: îi rătăcește prin pădure sau îi alungă, se atârână de car încât nu-l mai pot duce boii, îi omoară chiar, iar cine îi răspunde, amuțește pe loc. Mai cu seamă pe copiii mici îi sperie când dorm, le ia somnul sau chiar îi pocește (LIII, p.199 – 200). Se mai crede că ar lua chiar copiii oamenilor și ar lăsa în loc „copii de ai ei, plângăcioși și urâți”. Ca să preîntâmpine aceasta, prin Transilvania mamele, silite să plece de lângă copii, lasă de pază mătura și foarfecele, iar prin Bucovina cleștele, vâtraiul și mătura (LXV, p. 223). Un om tăia lemne în pădure și e prevenit de mămăliga pusă la fript să fugă, că se apropie **M, P.** La întrebarea acesteia cine a țipat, mămăliga răspunde că ea, pentru că s-a ars pe foc (52, p. 181 – 182). Un cioban din Bucovina a văzut-o într-o noapte venind spre el șuierând „așa... de frumos, că nu era om pe fața pământului să șuiere așa... Era o femeie minunat de frumoasă, cu părul despletit... dar unghiile la mână și la picioare erau cala lup... Dar când s-a învârtit cu spatele, nu mai era femeie frumoasă, ci o cioată învelită în scoarță”. A trecut pe lângă o fată care spăla cămași și a amuțit după trecerea ei. Un vânător vrea să o împuște, dar pușca nu se descarcă și atunci scoate crucea din

sân. La văzul ei, **M.P.** a început să plângă în hohote „ștergându-și lacrimile cu părul despletit”, fiindcă se îndrăgostise de el, dar crucea a înspăimântat-o (LXV, p. 214 – 222). Se apropie noaptea de oamenii ce stau la foc cu pretextul „valeu, tare mi-i frig” și dispare numai la semnul crucii. Cu precădere momește fetele să vie la bordeiul ei la tors. O fată e prevenită de un șoarece să fugă pentru că **M.P.** s-a suit în pod să-și ascută dinții. Ajunsă acasă, încuie ușa și răstoarnă toate lucrurile ca să nu poată deschide ușa (ibid., p. 216 – 217). Surata din pădure momește altă fată să vină cu furca la ea. Când e prevenită de șoarece să fugă, **M.P.** o urmărește, fata aruncă peria ce se preface în pădure mare. **M.P.** roade pădurea, fata aruncă gresia care se preface în stâncă. **M.P.** o roade, dar când ajunge acasă, cântă cocoșii și ea e silită să se întoarcă (92, p. 36 – 37). **M.P.** a avut un război cu împăratul Pișcan Florea și i-a răpit nevasta, apoi l-a blestemat să se prefacă în grangur (99, III, p. 366). Prin Banat, se arată că, dimpotrivă, **M.P.** e prietenoasă cu copiii, ajutându-i când se rătăcesc prin pădure, sau când se află în vreun impas (80, p. 297).

În *basme*, **M.P.** e un personaj malefic. Apare obișnuit la popasul voinicului în codru. Siminoc plecat în căutarea fratelui de cruce, Busuioc (AT 303), se întâlnește cu **M.P.** pe care vrea s-o prindă. Ea se urcă în copac, apoi coboară la foc, vaitându-se: „— Aoleo, cum mi-e de frig... îmi

clănțănesc dinții”. Fiindu-i frică de câini, aruncă „o viță din cosiță” ca să lege câinii, dar Siminoc o zvârle în foc și astfel câinii o pot prinde (41, I, p.329 – 330). În multe variante, **M.P.** este stăpâna iepei năzdrăvane la care se slugărește anul de trei zile pentru mânzul cu mai multe inimi. Feciorul de împărat obține mânzul cu 9 inimi, după ce păzește iapa **M.P.** trei nopți cu ajutorul animalelor recunoscătoare (LXXXIII, p, 345), într-o variantă a basmului AT 333.

M.P. găzduiește fetița răătăcită, dar de îndată ce intră în bordei, se schimbă: ochii cât strachina, picioarele lungi, dinții cât secerea și o gură cât banița: Mari, maică, că multe am mai mâncat ca tine”. **M.P.** o mănâncă pe fată, lăsându-i numai capul în fereastră (LXV, p. 215 – 216). Mama vitregă trimite pe fata soțului să țeasă noaptea la o argea ca să o mănânce **M.P.** Fata ia cu sine și cocoșul. De câte ori vrea să o mănânce **M.P.**, fata îi spune povestea cânepii, apoi o ghicitoare, până când cântă cocoșul care o alungă. Tatăl fetei silește pe vitregă să-și trimită și fiica ci care e mâncată de **M.P.**, punându-i „mațele pe ușa argelei” (67, p. 314 – 317). Împăratul mărturisește lui Făt-Frumos din lacrimă că se teme de **M.P.** pe care n-a putut-o învinge, fiind silit să-i dea tot al zecelea copil al supușilor lui. Făt-Frumos o închide într-o piuă de piatră, dar **M.P.** fuge cu toată stânca. La sfatul fetei, Făt-Frumos schimbă locul buților cu apă și cu putere și izbutește să o vâre în pământ (32, p. 319 – 320). Într-o variantă a

basmului AT 425, **M.P.** vrăjește pe soțul în piele de șarpe după ce a plecat de la soție și îl prefăce în servitorul ei. Cămașa fermecată de Sf. Miercuri o apără pe soția ajunsă la el să nu-i sugă sângele **M.P.** (LXXXIII, **p.** 251 - 252). Într-o variantă a basmului AT 1137, **M.P.** vrea să mănânce pe cei doi frați, dar cel mai mic îi sparge ochiul cu un glonț. Apoi scapă toți trei ascunzându-se în trei piei de berbece (82, p. 151 - 153). În altă variantă, frații mai mari sunt mâncați de **M.P.**, scapă numai cel mic într-o piele de oaie după ce a orbit-o (52, p. 1192 - 1193).

În chip sporadic, **M.P.** se arată binevoitoare protagoniștilor din basme. Un băiat se vâra în bernevecii ei în timp ce **M.P.** dormea. Când îl găsește, băiatul spune că s-a născut din vântul ei. **M.P.** îl învață cum să prindă una din zânele ce se scăldau în lac (AT 400) cu care se va căsători (52, **p.** 705). Băet Sărac o ajută pe **M.P.**, dându-i să guste din azima de merinde. „După ce îmbucă de trei ori, ea se simți om ca toți oamenii, cu inima dreaptă și cu sufletul milos”. Apoi îi destăinuiește că sora lui e dusă pe celălalt tărâm și îl învață cum să obțină calul năzdrăvan de la faimoasa babă (83, II, p. 39 - 40).

În *snoave*, faima rea a **M.P.** e folosită pentru a motiva lenea femeilor. O nevastă leneșă pretextează că n-a tors mai mult, neavând rășchitor, iar când bărbatul se duce în pădure să-i facă unul, ea se ascunde ca **M.P.** și strigă: „Cine face rășchitoare muierea-i moare”. Omul renunță

la rășchitor. Mama unei neveste nemulțumite de soțul ei mai bătrân se ascunde în pădure ca

M.P. și spune soțului trimis să asculte ce îl va sfătui **M.P.** să-și îndrăgească nevasta (52 a, p. 60 - 62).

Marțolea **v.** Zile rele

Măgar. După o *legendă* la început a fost un mânz însoțind un cal. Trecând Dumnezeu pe lângă ei, le-a poruncit să-i facă loc. Calul a auzit și s-a ferit, dar mânzul nu. Când e certat, se dezvinovățește că n-a auzit și Dumnezeu l-a blestemat ca să-i crească urechile lungi să audă mai bine. Iar fiindcă rânji când simți urechile bălăbănindu-i-se, fu blestemat ca să rămână de râsul copiilor și să se hrănească numai cu ciulini și scăieți (4 a, 298, Bănești-Dâmbovița). O femeie a făcut pâinea duminică seara ca s-o trimită luni la coșă; Dumnezeu n-a lăsat-o, ea l-a blestemat, dar îndată s-a făcut „asină” (92, p. 67).

În *basmele animaliere*, la nunta animalelor, **m.** e poftit ultimul și el bănuiește că l-au invitat pentru că „ori n-au apă, ori n-au lemne”. Într-adevăr, cum îl zărește ȣapul-mire, îl trimite după „o sarcină de lemne și o saca de apă” (18, p. 60). Când e amenințat de lup că vrea să-l mănânce, **m.** îl convinge că oamenii vor să-l aleagă vornicul satului. La marginea satului, **m.** îl ia în spate, dar lupul fuge când sar oamenii la el (4 a, 255, Dumbrăveni - Suceava; **v.** *Lup*). Între animalele asociate care se opresc în bordeiul din pădure (AT 130) este și **m.** Când începe cocoșul să cânte, **m.**

cere să-i dea voie să zbiere și el. „Când a zbierat măgarul o dată, a răsunat pădurea. Cât ai clipi din ochi, un lup fu aci” (92, p.21 – 22).

În unele variante ale *basmului* AT 563, Dumnezeu dăruiește săracului un **m.** care, la comanda „măgar, baligă-te”, făcea aur (32, p.349). Fratele cel mai mic căruia fata împăratului îi ia prin vicleșug punga generatoare de bani (AT 566), dă peste un smochin din care gustând, „se pomeni deodată măgar”. Mai târziu, după ce mănâncă niște roșcove, „văzu că încet, încet, se schimbă și se făcu iară om” (41, I, p.240). Prefacerea în **m.** se întâmplă și după ce băiatul amâncat struguri negri (7, p. 75). Soția necredincioasă care răpește de la soțul ei obiectul miraculos (bici, pană etc.) și îl prefăce în animal (câine, pupăză, pisică, AT 449), este pedepsită în cele din urmă, împreună cu ibovnicii ei. După ce soțul redevine om, se întoarce acasă și răpește biciul fermecat. Când soția vrea să-l alunge, el „plesni și amenință asupra ei, care se făcu o măgăriță; mai plesni și asupra ibovnicilor ei și făcu din popă un catâr, din pârcălab un măgar și din țârcovnic o vacă” (41, I, p. 495). Uneori, **m.** se vădește un auxiliar de preț. Fata popii fugită de tatăl incestuos (AT 706 C), e urmărită de acesta și îi omoară copiii. Soțul ei o osândește să i se scoată ochii și să fie pusă pe un **m.** fără ochi. În pădure, **m.** o învață „să-mi spargi burta, să-mi scoți măruntaiele și să le arunci, ș-apoi să te culci în coșul meu”. Face întocmai și fata se pomenește că

vede, având copiii alături și locuind „în niște case de s-au fost învățând după soare” (86, p.127 - 128).

În *snoave*, **m.** servește drept etalon al prostiei. De aceea, cei care întreabă în bătaie de joc pe un om dacă el este prost sau **m.**, el răspunde că se află între cei doi (S. 5606), sau învățătorul e cel mai mare peste copiii **m.** (S. 5606 A). **M.** zbiară în uliță fiindcă și-a văzut frații: niște studenți (S.5606 B). Când doi se întâlnesc pe o punte, fiecare spune că evită să se întâlnească cu vreun **m.** (S.5642). Negustorul (sau farmacistul) afirmă în derâdere că vinde capete de **m.**, cel ce-a primit explicația constată că a mai rămas numai unul nevândut (S.5643). Când copiii salută pe omul cu **m.**: „bună ziua, tata măgarilor”, acesta răspunde „bună ziua, copiii mei” (S.5644). Cel luat în râs pentru urechile mari afirmă că ale lui sunt cam mari pentru om, dar ale celuilalt sunt prea mici pentru un **m.** (S.5645). O femeie vrea să-și cumpere un **m.**, dar altă femeie o sfătuiește să-și ia un bărbat, „că măgarul trebuie să-l duci de nas... bărbatu să ducă singur” (12, I, p.210). Morarul și fiul său sunt luați în râs de trecători când merg pe jos, când încalecă amândoi **m.** Și când îl călăresc pe rând (S. 4640).

Măr. Într-o *legendă* pământul se reazemă pe *mărul roșu*, care la rândul lui stă pe un pește. De sub mărul roșu izvorăsc toate apele pământului, „se împrășteie pe lume și iar înapoi acolo unde se întorc. Marea aceea unde-i mărul se cheamă

Marea neagră" (52, p.1002).

În *basme*, voinicul e prefăcut temporar în **m.** Într-o variantă a tipului AT 425, Sf. Duminică răsplătește soția plecată după soț pentru serviciile ei cu un **m.**: „acela era ficiorul” Sf. Duminici. Când îl scapă din sân, **m.** o călăuzește până la locuința soțului ei (52, p.447 – 448). Pentru a pedepsi pe impostor (AT 300) eroul se preface succesiv în cal, iar când acesta e tăiat, din picurii de sânge „răsări doi meri de aur”. Când sunt tăiați, din coaja lor se nasc doi rățoi care se prefac în eroul răzbunător {35, p.109). Uneori, din copiii îngropați de servitoarea geloasă (AT 707) răsar doi **m.**: „din băligarul unde fuseseră îngropați copiii, doi meri” au răsărit. „Coaja acestor meri era suflată cu aur, de lucea ca ziua, când noaptea era întuneric beznă” (41, I, p. 54). Din inima copiilor îngropați „crescură în curte doi meri, care aveau ramuri de aur și purtau mere de aur” (81, p. 50). Pentru a răzbuna moartea soțului, zmeoaica se preface în **m.** otrăvitor în calea eroului: „Uită-te colo ce măr mândru și frumos. Noi până nu mâncăm un măr din mărul cela, noi tot crăpăm”. Dar Drăgan Cenușă a „făcut cruce cu paloșu: s-o făcut tot sânge” (5, I, p.217). Prin degustare de **m.** soțiile pot concepe copii. Moșneagul plecat în lume pentru a găsi leac de faceri, primește de la un pustnic două jumătăți de **m.**, una pentru el, cealaltă pentru babă. Pe drum, moșul mănâncă din greșeală partea babei și pe dată naște „un puișor de copiliță” (59, p.193). Servitoarea mănâncă și ea

cojile **m.** Și naște un fiu ca al împărătesei care a mâncat **m.** (81 a, **p.656**). Dumnezeu și Sf. Petru dăruiesc finului lor „o sabie și două mere”. În timp ce băiatul crește, **m.** se transformă în doi boi care îl vor învia (**AT 300**) cu apă vie și apă moartă (**52, p.553**). **M.** au însușiri miraculoase. Unele pot genera coarne celui care le mănâncă (**AT 566**). Toderăș „dă de un măr mare cu niște mere roșii ca focul și ca pumnul de mari... mănâncă două, adecă cum le mănâncă, cum îi cresc două coarne ca la boii cei ungurești de mari și de răsucite” (**60, II, p.77**). În alte variante, atare **m.** au însușirea contrarie de a face să cadă coarnele, alternându-și atribuțiile cu perele miraculoase. Cei doi copii găsesc întâi pere căzute sub un păr de pădure. „Pe când le-a gătat de mâncat, le-a crescut niște coarne de nu-i rost a me pin pădure”. Mai departe, dau de un **m.** din care gustă două **m.**: „nu trec zece minute, le-a picat coarnele!” (**5, II, p. 358**). Alteori, **m.** are proprietăți curative. Fata pe patul de moarte pețită de trei frați e vindecată de cel mai mic cu o felioară din **m.** fermecat (**LXXXIII, p.777**). Un anumit **m.** poate reda vederile, dar numai zânele îl cunosc. Băiatul care le fură hainele (**AT 400**) o silește pe cea mai mare să-i arate acest **m.** (**LXXXIII, p. 281**). Deseori, mama (sau sora) necredincioasă (**AT 315, 590**) îndrăgostită de un zmeu, se prefacă bolnavă și pretinde să i se aduci **m.** de leac. Mama aparent bolnavă își trimite fiul a treia oară „să-i aducă măr din mărul roșu care era în mijlocul pădurii...” (**41,**

I, p. 473). El este trimis de mamă chiar în rai după **m.** de aur care făcea „mai voinic” pe cel care îl mânca (LXXXIII, p.662). Ramura de **m.** are însușirea de a învia pe cel omorât. Mama necredincioasă și-a trimis fiul după o ramură „dintr-un măr-dulumăr”, fiindcă are crengile „tăioase și se tot mișcă neîncetat”. La sfatul Ilenei Cosânzenei, eroul ia ramura la amiazi, când **m.** se odihnea și cu ea va fi înviat după ce va fi decapitat de zmeu: „... au luat smiceaua aceea de măr-dulumăr și lovind cu ea încetișor de vreo câteva ori trupul, pe loc au sărit Petrea voinicul drept în picioare” (79, p. 32). În chip similar învie fata împăratului Roșu pe Harap Alb din varianta lui Creangă. Cel mai adesea, învierea se face prin stropirea cu apă vie, dar **m.** redă graiul. Zâna reface pe erou din bucățele, îl învie, „dară surd și mut. Atunci îi dete să mănânce un măr de care adusese el și îi veni grai” (41, I, p.110). Ispășirea păcatelor comise de tâlhari poate fi atinsă numai prin udarea unei crengi de **m.** până va crește și va rodi **m.** (AT 756). Uneori, tâlharul trebuie să sădească cărbuni de **m.**: „Ia acești trei tăciuni și-i îngroapă cu vârful în sus, pe culmea cea de plai și să care de aice din vale în genunchi pân acolo apă cu gura să-i uzi și când vor odrăsli și vor face roadă, să știi că și Dumnezeu te va ierta” (52, p.1229). Spunând pe cine a omorât, cad toate **m.**, afară de trei (uneori două) din vârful, dar când mărturisește că și-a ucis părinții (și sora) cad și acelea. **M.** poate călăuzi pe erou când trebuie să

meargă la mari depărtări. Eroul e trimis de boierul ținutului să-i aducă „nu știu ce” pentru a-i putea lua soția frumoasă (AT 465). Aceasta îi dă un **m.** de aur: „el îți va face drum și te du la surorile mele”. Și acestea îi dau câte un **m.** de aur să-l călăuzească în continuare până la curtea balaurilor care aveau „nu știu ce”, unde „mărul i-a făcut drum de aur peste apă și el s-a găsit de cea parte la curtea balaurilor” (52, **p.**673). Fratele cel mare pleacă să-i aducă surorii „pasărea care cântă, pomul care cântă și fântâna care luminează”, iar sora îi dă un **în** „Să-l arunce și să meargă pe urma lui” (ibid., p.1014). De obicei, palatele zmeilor omorâți sunt prefăcute în câte un **m.** prin plesnirea biciului miraculos. Făt-Frumos „plesni de patru părți ale curților cu un bici, ce era după ușa în cui, care se făcu un măr frumos de aur” (41, **l.** **p.**166). Fata împăratului își alege soțul lovindu-l cu un **m.** În șiragul de pețitori care i se perindă. Trec toți fiii de împărat și de boier, apoi argații curții, dar fata nu lovește pe niciunul. Abia la urmă e adus și „argatul cel cheleş... și când trecu, fata-l lovi cu mărul”. Împăratul crede că e o greșeală și ordonă să se repete defilarea pețitorilor, dar de fiecare dată, fata îl lovește „tot pe cheleş” (35, **p.**51). Uneori, **m.** singur detectează pe tatăl copilului. Împăratul dă fiicei sale un **m.**: „la care s-a duce de-a dura mărul, acela va fi tatăl copilului” (52, **p.**961). Fata moșului alungată de vitregă (AT 480), în drumul ei, „au dat de un măr spinos și necurățat” care o

roagă „- Curățește-mă, drăguță, de crengile iestea spinoase și uscate, că ți-oi prinde și eu vreun bine odată”. La înapoiere, găsește în **m.** „Două mere de aur” pe care le ia cu sine. Fata babei refuză să-l curețe, dar la întoarcere, răzbită de foame și sete, se urcă în **m.** să culeagă două **m.** „Atunci mărul pică jos. Fata se coboară și când dă să le apuce, mărul țup încă și mai sus în măr. Fata babei repede după dânsule pe măr, dar mărul iarăși s-au dat jos”. Scena s-a repetat până când fata babei „au purces zbihuită așa mai departe” (79, **p.**210). Voinicul plecat în urmărirea fecioarei războinice (cf. AT 468) îngrijește în drumul său niște **m.** uscați care îl răsplătesc cu **m.** (LIII, **p.**535). În unele basme, împăratul are un **m.** de aur din care i se fură în timpul nopții de către niște zâne, prefăcute în păsări. Cea mai mică este prinsă, dar când fuge, dă voinicului un **m.** de aur ca semn de recunoaștere (LIII, **p.** 533). Uneori, un „pom” crește în curtea împăratului până în cer. Împăratul promite că-i va da fata și jumătate din împărăție aceluia care îi va aduce din acest pom un **m.**, o gutuie și o pară (ibid., **p.**531). Soția care a călcat consemnul e blestemată de soțul ei în piele de urs (AT 425) să nu poată naște până nu va sădi ramura de **m.** dată de el la plecare, „să-l uzi cu gura și când voi mânca eu din mărul lui, atunci îi naște pruncul” (52, **p.**955 - 956).

Metamorfoze. Apar frecvent în legende și în basmele fantastice, fie pentru a explica fenomene naturale, fie pentru a da o rezolvare plauzibilă

desfășurării conflictelor.

A.1. Există **m.** definitive, ireversibile, care au avut loc o singură dată, *illo tempore*, care caracterizează legenda propriu-zisă. Într-
o sumedenie de cazuri, cutare fenomen e pus pe seama unei schimbări de identitate, care s-a petrecut ca urmare a unui blestem. Baba care își maltrata nora trimitând-o în timpul iernii să-i aducă flori și să spele lâna neagră până va deveni albă, e prefăcută de Dumnezeu în stană de piatră în munții Almăjului, cu un izvor la picioarele ei (81, **p.**289 – 292; **v.** *Baba Dochia*). Omul care s-a îmbrăcat în cojoc ca să-l sperie pe Dumnezeu, e prefăcut de acesta în urs (LIII, **p.**547; **v.** *Urs*). Pentru că un frate a vrut să ia de soție pe soră-sa. Ileana Cosânzeana, amândoi au fost transformați în soare și lună pe cer și orânduți să nu se întâlnească niciodată (ibid., p.542; **v.** *Soare, Lună*). Femeia rea care și-a îndemnat bărbatul să tragă cu pușca în Dumnezeu, a fost prefăcută în cârțiță care nu se arată niciodată la soare de frica lui (22, **p.**8 – 9). Feciorul cel mare al unui împărat a fost blestemat de tatăl său să se prefacă în cuc, să nu-și mai întâlnească niciodată fratele, și „să vă strigați unul pe altul”, iar ouăle „să le clocească alte păsări”, (ibid., p.12; **v.** *Cuc*). Rândunica a fost o fată neascultătoare și clevetitoare, blestemată să se prefacă în pasăre care să-și facă cuibul prin podurile expuse la fum (81, **p.**298). **M.** are loc și în urma rugăminții celui care ajunge victima altuia și nu mai găsește alt mijloc de scăpare. Fata de

împărat, îndrăgostită de un cioban pe care l-a omorât tatăl ei, se roagă lui Dumnezeu să o facă „o turturică” și de atunci ea cântă la amiazi când se mulg oile „tur-tur-tur” (22., p.4). Fata frumoasă dusă la tătari în haremul unui pașă, fuge și tocmai când erau să o prindă soldații, „ea s-a prefăcut într-un izvor” (26, p.60 – 61).

2. În basme, **m.** definitivă se întâlnește numai ca pedeapsă. Astfel, soția necredincioasă care și-a prefăcut soțul în câine, e transformată împreună cu ibovnicul ei în doi boi puși la car ca să lucreze pe seama tuturor (5, II, p.87). Baba nesățioasă care vrea în cele din urmă să fie „Dumnezeiță” (AT 555), e prefăcută în pupăză, iar soțul ei în cuc (LXXXIII, p.847). Flăcăul ajuns popă, e prefăcut de Dumnezeu în cal pentru că a ajuns nemilos cu cei săraci și e dăruit unui ȋigan să transporte cărbuni (5, II, p.483; **v.** *Pedepse*). Ca un fel de pedeapsă pentru fata care n-a putut termina caierul de tors, mama ei se prefăce în vacă, fiindcă așa a fost învoiala în șezătoare: cine nu termină caierul, „să găsească pe mă-sa acasă vacă neagră” (86, p.318).

B. 1. **M.** provizorie, de durată limitată, este caracteristică basmelor fantastice. Ea e consecința unei pedepse sau a unei răzbunări și cel atins de ea scapă numai dacă un izbăvitor îndeplinește clauzele blestemului. Cazarchina a fost prefăcută din gelozie într-un monstru. „Eu am fost fermecată de-o fermecătoare din cauză că am fost prea frumoasă și m-a fermecat în halu care mă vezi: să

mânc câini, pisici, cai, oameni, ce mi-o ieși înainte... pân n-o păcătui un om cu mine încât să nu-l simț eu, fără nouă ani de zile, nici ziua, nici noaptea, nu mai am somn". Pentru că Ionică a scăpat-o de blestem, ea îl slujește „ca roabă” 9 ani (5, II, p.211). Uneori, **m.** impusă ca răzbunare are un termen pe care cineva, apropiat victimei, îl calcă fără să știe, prelungindu-l, cum se poate vedea în unele variante ale basmului AT 425. Soțul blestemat să stea ziua în piele de porc rabdă până ce „mai aveam trei zile și scăpăm de spurcatele astea de vrăji”, când soția îi arde pielea și îi reînnoiește chinul, căci „acum cine știe cât voi mai avea să port această scârboasă piele de dobitoc” (41, I, p.51).

2. **M.** provizorie e consecința călcării unei interdicții. Tuliman aude cele trei femei prevestind pe rând cum fiul împăratului și tânăra soție vor fi otrăviți de împărăteasă sau vor fi omorâți de un șarpe (AT 516). Ele blestemă pe rând pe cine le va divulga „vorba și sfatul... să se împetrească până-n genunchi”, a doua oară „să se împetrească până la subțiori” și a treia oară „să se-mpetrească până-n creștet”. Tuliman e prefăcut succesiv în stană de piatră și redevine om după ce e stropit cu sângele celor doi gemeni și în felul acesta el se va face „mult mai voinic și mai frumos de cum a fost” (99, IV, p.348 - 354).

3. Cel mai adesea, atare **m.** e provocată cu ajutorul unui obiect miraculos. Pana dăruită de împăratul vulturilor îl prefăce pe soțul înșelat în

câine și nu poate redeveni om decât numai când va ajunge el în posesia ei. Puterea de metamorfozare e într-atâta legată de această pană, încât însuși împăratul vulturilor care i-a dăruit-o nu-l mai poate prefăce în om, ci numai în pisică care „s-ajungă să pună mâna pe pană” (5, II, p.91). Câteodată, **m.** se întâmplă după o degustare. Uneori, efectele sunt cunoscute dinainte, de aceea, sora își previne pe rând fratele însetat: să nu bea apă din urmă de urs „că te faci urs și mă mânci”, apoi să nu bea nici din urmă de lup, dar a treia oară, fratele nu se mai poate abține și bea din urmă de cerb. „Cât ce-o beut-o... s-au schimbat într-un pui de cerb foarte frumos” (7, p.171 - 172). De obicei, **m.** se întâmplă pe neașteptate. Copiii flămânzi lăsați în pădure mănâncă pere. „Pă când le-a gătat de mâncat, le-a crescut niște coarne de nu-i rost a me pin pădure”. Dar după ce mănâncă mere, pe dată le cad coarnele (AT 566). Cu ajutorul acestor fructe se vor răzbuna pe fata împăratului care le-a luat obiectele miraculoase, recâștigându-le (5, II, p.358).

C. Autometamorfoza, prefacerea prin propria putere sau voință, e mai frecventă și mult mai adâncă, aducând în scenă transformări spectaculoase. Gama acestora e nespus de variată, atât în legende, cât și în basmele fantastice.

1. În *legende*, unele ființe fantastice cu însușiri malefice au această însușire de căpetenie de a se prefăce temporar în felurite ființe - sau

chiar obiecte – pentru a atrage victimele. **M.** se întâmplă printr-o întreită autorăsturnare, adică prin darea de trei ori „de-a curu-n cap” (LIII, p. 251). Cele mai numeroase și mai variate autometamorfoze se văd la draci care se pot preface după voie în câine, pisică, capră, cal, iepure, bivol, bou, porc, dar mai cu seamă în om, de la simplu copil până la boier „cu țilindru”, apoi în animale sălbatice, îndeosebi în muscă, apoi în alte lucruri inerte (piatră, foc, abur, fum, roată etc.) sau copaci (**v. Drac**). Toate acestea numai pentru a face rău oamenilor. Spiridușul se preface de obicei în monede sau scule și în felul acesta poate fi vândut, deși el are înfățișare de animal minuscul: șoarece, fluture, muscă, deget, copilaș foarte mic etc. (LIII, p. 176). Zburătorul când intră în casele cu fete, ia înfățișare de om, de „fință frumoasă”, atrăgătoare, adesea în chipul iubitului. Abia la plecare, redevine iar „pară de foc și se întei” (ibid., p. 191 – 192; **v. Zburător**). Priculiciul e un om care se poate preface în câine sau ogar, pisică neagră, lup, după ce se dezbracă și se dă de 3 ori peste cap, uneori după ce mai întâi își bea urina. Autometamorfoza se petrece numai noaptea (ibid., p. 239). În chip similar, strigoii se prefac în timpul nopții în câini, mai rar în alte animale, dându-se de trei ori „de-a curu-n cap” (ibid., p. 251; **v. Strigoi**).

2. În *basmele fantastice*, autometamorfoza e cel mai comod procedeu de a scăpa de urmărirea cuiva, sau dimpotrivă, de a putea lovi vrăjmașul cu

mai multă eficiență. Basmul AT 325 e un lanț de atari autometamorfoze, eroul învățând toate procedeele la însăși școala diavolului, iar conflictul fiind de fapt o întrecere în prefaceri. Elevii au învățat „cum să ne facem tot feliu de jigărăanii sălbatice, sau muscă, sau păianjen, sau vultur, sau tot feliu de lucruri”. Băiatul se preface întâi într-un cățel de aur pe care îl cumpără un boier, de la care fuge apoi. Când se preface în cal de aur, e cumpărat numai de diavol în chip de „boier c-o burtă mare”. Ca să scape, calul se preface în porumbel, diavolul în vultur care îl urmărește până în odaia unei fete de împărat, unde porumbelul redevine om. La nunta lor, diavolul revine ca muzicant șef de taraf, iar la plată, băiatul se preface în inel, apoi în boabe de porumb. Diavolul se preface cocoș ca să le mănânce, dar 3 boabe se transformă în vulpea care omoară cocoșul, ucenicul ieșind astfel învingător (5, I, p. 497 - 504). În alte variante, seria autometamorfozelor e diferită întrucâtva, băiatul prefăcându-se în taur, apoi în cal, pește, porumb, inel în degetul fetei, linte, om, pe când diavolul se preface în pește mare care aleargă după peștișor, apoi în călugăr ca să spovedească fata împăratului care îl avea pe voinic în inelul de pe deget și cocoș ca să mănânce linte (7, p. 167 - 169). Prefacerea se întâmplă prin simpla dare peste cap, fără ca să fie totuși obligatorie. Fugarii din casa zmeului (AT 313) se prefac pe rând în biserică și călugăr, apoi în pieptene și pădure, iar

la urmă în lac și rățoi (86, p. 21 - 22), sau în holdă și paznic, mănăstire putredă și călugăr bătrân, în final în două rațe pe un lac (5 a, p. 38 - 40), sau în turmă de oi și păcurar, mănăstire și călugăr bătrân, apoi în lac și rățoi (60, I, p. 37 - 41). Urmă galbenă, trădat de soția necredincioasă (AT 318), se preface în cal pe care îl cumpără amantul ei. Ea îl descoperă după ochi și îi cere decapitarea. A doua oară, Urmă galbenă se preface în porumbel care izbuteste să pună mâna pe paloșul miraculos cu care va pedepsi pe cei doi (60, V, p. 70 - 71). Drăgan Cenușă „s-o dat peste cap s-o făcut un șoarec” care intră la zmeoaică și fură „răclița” cu ochii tatălui său. Apoi în urmărirea lui Omu cât șchipou, din nou s-a dat „peste cap, s-o făcut un băiet de țâgan c-o scripă”, iar dracii „altu’ plângî, altu’ rîd &, altu’ giuca” (5, I, p. 216, 33). Tei-Legănat, ca să scape de răzbunarea lui Stati-cot, „o dat’ s-a dat peste cap, s-a făcut un purice” și s-a ascuns în poala fetei acestuia (ibid., p. 247).

Autometamorfoza țintește pedepsirea adversarului, mai adesea omorârea lui. Soțiile zmeilor uciși se prefac într-un măr „mândru și frumos” apoi într-o fântână, din care curge însă sânge de îndată ce Drăgan Cenușă a „făcut cruce cu paloșu” asupra lor (ibid., p. 217). Ca să-i pedepsească pe frații perfizi (AT 301), Zorilă se duce călare la nunta lui Sărilă, căruia „îi ștearsă o palmă zdravănă în văzul tuturor oaspeților”, iar când aceștia vor să-l prindă, calul se „făcu țărână, iar călărețul un copilaș jucându-se” cu țărâna.

Apoi îl pălmuiește pe Mezilă, iar când e urmărit, „calul se prefăcu într-o oaie neagră, iar călărețul într-un ciobănaș” (7, p. 185 - 186). Uneori, rigurozitatea rituală e păstrată întocmai, protagonistul dându-se de trei ori peste cap. Î, nvățat de Faurul pământului, Greuceanu „se dete de trei ori peste cap și se făcu un porumbel” și se așază în fața caselor zmeilor, apoi „se dete iarăși de trei ori peste cap și se făcu o muscă și intră în camera zmeilor” ca să poată spiona. Și fiindcă diavolul i-a furat paloșul, Greuceanu „se dete de trei ori peste cap, se făcu un buzdugan cu totul și cu totul de oțel” care se izbește de diavolul prefăcut în stâncă (41, 1, p. 187 - 191).

3. Autometamorfoza e practică de unele animale, apoi chiar de obiecte. Cele mai multe schimbări le realizează calul pentru a-și servi stăpânul (v. *Cal*). În fuga magică din casa demonului (zmeului), unele obiecte se prefac în obstacole menite să zădărnicească urmărirea fugarilor. Peria se prefacă în pădure deasă, „că n-aveai unde zvârli un vârf de ac!”, țeșala se prefacă în stâncă de fier, iar săpunul într-un „lac de apă mare” (5 a, p. 39 - 40). Corespondența dintre obiecte și metamorfozele lor nu e totdeauna constantă, pieptenele prefăcându-se în apă mare (86, p. 374), cu tea devenind munte, năframa „tău de lapte”, iar șuvița din părul fetei fugare „un codru înalt până-n vineția ceriului” (7, p. 118 - 119). Oglinda aruncată se prefacă în „munte răpos” (v. *Oglindă*). Palatele zmeilor care au răpit

fetele pot fi făcute într-un măr sau într-o nucă și aduse pe lumea albă unde redevin ce au fost, de obicei prin pocnirea dintr-un bici. Afîn plecat la Doamna Chiralina ajunge la râul de foc pe care îl trece pe bușteanul ielelor din mijlocul pădurii. După ce încalecă pe el și îi dă pîteni de trei ori, bușteanul „se prefăcu într-o căruță cu doisprezece cai de foc” și după trecerea râului, „căruța se prefăcu iar în buștean”. Apoi Afîn lovește „bușteanul de trei ori și se făcu un cerb de aur frumos” în care se vîră Dafîn pentru a intra în odaia fetei împăratului (32 a, p. 415 - 416).

4. Există o autometamorfoză mai adîncă, posibilă în urma omorării prin îngropare sau ardere. Copiii cu părul de aur (AT 707) îngropați de impotoare se transformă în brazi (meri sau nuci) cu crengile de aur. Prefăcuți în scînduri și arși în foc, se întele se prefac în miei sau păsări. După ce sunt tăiați, mațele scăpate pe râu se transformă iarăși în doi copii cu părul de aur care își spun povestea la curtea tatălui lor (5, II, p. 459). Împărăteasa aruncată în fântână se preface în pește de aur. Tăiat de impotoare, din solzul aruncat pe geam crește un nuc cu nuci de aur. Pus pe foc, o surcică e dusă de o babă și se preface în fața care a fost (ibid., p. 8 - 10). În variantele basmului AT 510, din împărăteasa îngropată de impotoare în fântână crește o răchită. Fratele ei își face o trișcă dintr-o ramură care își povestește pățania. Când impotoarea aruncă trișca la pămînt, ea se dă peste cap și redevine soția mai

frumoasă pe care nu o mai recunoaște împăratul (5, 1, p. 586 - 589). Fata blestemată de tatăl ei să se prefacă în pisică, cere binefăcătorului ci să o taie în bucăți și să o ardă cu un stângen de lemne, apoi să ia cheia din gura scroafei. Din foc într-adevăr ieși o scroafă cu cheia în gură, voinicul o bate până lasă cheia jos. Când deschide ușa palatului cu cheia, îi stă înaintea fata ce fusese blestemată să fie pisică (7, p. 91). Sihastrul „așa de bătrân, că-și rădica genele cu cârja” cere băiatului care i-a putut paște cele trei oi (AT 788) să-l arunce în foc, să-i ia ciolanele și să le presare cu buruienile aduse din câmpul cu florile, apoi să le stropească cu apă. A doua zi, în locul unde a lăsat ciolanele, băiatul „vede un domnișor tânăr și frumos, de nu te puteai uita la dânsul” care îi mulțumește pentru că l-a făcut „din bătrân-tânăr” (52, p. 1235).

Metoda geografică-istorică (sau finlandeză) urmărește determinarea originii și răspândirii unei povești prin studierea exhaustivă a elementelor sale componente.

1. S-a numit „geografică-istorică” pentru că variantele se află răspândite pe spațiul uman, la mai multe popoare și conspectarea lor s-a dovedit mai clară atunci când e urmărită în contiguitate teritorială; fiind un material cultural, el are și o vechime ce trebuie determinată măcar cu aproximația unei epoci istorice. I se mai spune „finlandeză” fiindcă au fost mai întâi cunoscute monografiile cercetătorilor finlandezi, care sunt și

cele mai numeroase. În fapt, metoca a fost practică independent în mai multe locuri, căci specificul materialului folcloric ducea de la sine la acest mod de studiere. Sugestii fructuoase au venit și din domeniul lingvisticii, unde cercetarea comparată urmărea studierea prototipului sau arhetipului, adesea neatestat în textele scrise, apoi a ramificațiilor arborescente la familia de popoare până la ultimele mlădițe dialectale. Cronologic, printre întâile monografii se numără *Povestea numerelor* (1879) a lui B.P. Hașdeu. În comparație cu cealaltă monografie a sa, *Balada „Cucul și turturica”*, aceasta e abia o schiță monografică, fiind mărginită doar la episodul cu întrebările și răspunsurile. Hașdeu omite cercetarea tipurilor diferite – cântec de stea, baladă, basm – în care apare acest episod final care l-ar fi ajutat în elucidarea vechimii tipului religios A și a celui laic B. El afirmă că tipul religios ar deriva din basmul (tip B) cu întrebări și răspunsuri, dar nu își fundează aserțiunea pe vreo demonstrație dedusă din analiza elementelor componente (XXXIV, p. 567 – 608). În chip independent a elaborat și L. Kolmacesvki studiul său despre eposul animalier în Europa apuseană și la slavi (*Jivotnâi epos na zăpade i «slavian*, 1882) în care a urmărit problematica în chip foarte asemănător cu Julius Krohn. Fiind scrise în limbi puțin cunoscute, monografiile lui Hașdeu și Kolmacevski au rămas necunoscute cercetătorilor de peste-hotare care au pornit numai de la

investigațiile finlandeze publicate în limba germană, începând cu cele ale lui Julius Krohn, socotit fondatorul școlii (și metodei) finlandeze. Acesta a stabilit metodologia cercetării monografice în coordonatele ei geografico-istorice în studiile sale despre *Kalevala* din anii 1883 - 1885. În domeniul basmului, metoda a fost aplicată de fiul său, Kaarle Krohn, în monografiile despre basmele despre animale *Bär {Wolf} und Fuchs* (1887, în traducere germană 1889) și *Mann und Fuchs* (1891). Cel mai sânguincios a fost Antti Aarne, autorul celor mai numeroase monografii.

2. Metoda geografică-istorică țintește stabilirea formei prime - prototipul sau arhetipul - a basmului din care provin toate variantele cunoscute, apoi a locului și a timpului când a fost creat, a formelor locale și a căilor de răspândire succesivă. Acest țel este atins prin respectarea câtorva norme metodologice: a) Cunoașterea tuturor variantelor, publicate sau manuscrise; dacă anumite țări sau teritorii mai întinse nu posedă variante, cercetătorul trebuie să fie edificat dacă situația provine din lipsă de culegeri sau din starea de fapt a repertoriului respectiv, în genere, în evaluarea ariei de răspândire, trebuie să se țină seama de diferența dintre repertoriul subiectiv - adică cel consemnat în publicații sau arhive - și cel obiectiv, adică existent măcar în vremea când s-au făcut culegerile. Deosebit de vătămătoare concluziilor s-a dovedit negarea existenței unui element component sau a unui tip

când ele totuși circulau la poporul respectiv, **b)** Studiarea variantelor trebuie coroborată în permanență cu răspândirea teritorială și cu vechimea istorică. Pentru ușurarea acestei examinări, variantele vor fi orânduite pe continente și familii de popoare, pe cât posibil în contiguitate geografică. Fiecare variantă primește o siglă, alcătuită din inițială familiei lingvistice (sau a continentului) și a poporului, urmată de cifra care indică numărul de ordine în repertoriul național stabilit de cercetător. Întrucât variantele diferă între ele, adesea cu stufozități greu de memorizat, ele sunt disecate în părțile lor componente: episoade, motive (sau momente), elemente. Orânduirea acestora în coloane orizontale cu indicarea prezenței (eventual a formei speciale) la felurile popoare în coloanele verticale dă puțința studierii lor amănunțite. În evaluarea lor, cercetătorul ține seama de câteva criterii deduse din specificul producțiilor folclorice. Forma primară e în genere **a)** cea cu cel mai mare număr de variante; **b)** cea cu aria cea mai întinsă; **c)** cea atestată în cele mai vechi documente; **d)** cea prezentă în variantele cele mai rotunjite; **e)** care pare cea mai naturală și mai logică; **f)** care nu poate fi împrumutată din alt tip; **g)** din care pot fi deduse toate celelalte forme locale; **h)** aria laterală conservă forma mai veche: dacă o formă se află răspândită pe o arie largă, iar alta pe o arie mai mică în interiorul celei dintâi, înseamnă că prima formă este cea veche, iar

cealaltă mai nouă, derivată din cea dintâi. Vechimea aproximativă se deduce din analiza conținutului și din dimensiunea și forma ariei de răspândire, coroborată cu întâile atestări documentare (literatura antică sau medievală), acolo unde acestea există. În genere, se concede că eu cât variantele se îndepărtează în spațiu și cu cât se scurge timpul, se diferențiază mai mult: distanța în spațiu și timp este întrucâtva proporțională cu mărimea schimbărilor ce le suferă variantele. După stabilirea formelor prime ale elementelor, se trece la reconstituirea narațiunii în totalitatea ei, forma primă a acesteia fiind alcătuită din suma formelor prime ale elementelor componente. O monografie de poveste are în genere următoarele capitole: a) formularea și delimitarea temei; b) istoricul cercetării ei; c) variantele literare, orânduite cronologic (tipărite sau manuscrise); d) variantele orale, așezate în ordine teritorială, cu siglele e «v expunzătoare etc.; e) considerații generale asupra variantelor ca vechime și răspândire; f) împărțirea în episoade, motive și elemente; g) stabilirea textului prototip; h) patria prototipului; i) epoca în care a fost creat prototipul; j) variantele locale (geneză și răspândire); k) căile de răspândire; l) contaminările cu alte elemente epice; m) influența variantelor livrești asupra celor orale; n) concluzii, cu schițarea istoriei basmului analizat. Ultimul capitol a fost înțeles felurit de corifeii școlii finlandeze. **K.** Krohn preconiza stabilirea

substratului care a generat narațiunea, concepția sau practica populară cu ansamblul ei de credințe, subliniind că abia după stabilirea formei prototipului, cu locul și timpul de geneză, căile de răspândire, „începe propriu-zis cercetarea basmului” (I, p. 56). Mai importantă este întrebarea *cum*, decât *unde* și *când* s-a născut produsul folcloric cercetat. Krohn enumeră în continuare câteva modalități genetice: crearea prin prefacerea sau contopirea producțiilor folclorice existente în repertoriul curent, trecerea dintr-o specie în alta, plăsmuirea noilor opere folclorice având la bază unele credințe populare care cu vremea ajung depășite și dispar din reprezentările curente, dăinuind doar în țesătura produsului folcloric, alături de crearea unor producții folclorice pornind de la structura unor visuri sau halucinații. Alte opere folclorice au sorginte realistă, oglindind condițiile istorice, cum ar fi în primul rând o seamă de legende și cântecele eroice. Exprimarea metaforică din unele producții folclorice, îndeosebi din proverbe, arc model permanent vorbirea zilnică a poporului, plină de imagini poetice. Materialul internațional e însușit de fiecare popor potrivit nivelului său cultural și talentului, dându-i pecetea caracteristică pe care cercetătorul o determină prin studierea comparativă a variantelor de la celelalte popoare (XLII, p. 152 - 164). **W.** Anderson, dimpotrivă, opinează că metoda geografică-istorică refuză cercetarea originii

elementelor din care a fost construit arhetipul, mulțumindu-se cu stabilirea formei acestuia și a locului și timpului când a fost creat. Adepții școlii finlandeze lasă explicarea fenomenelor care au generat o narațiune populară pe seama celorlalți specialiști (mitologi, psihologi etc.) (XXXIII, II, p.509). Atare separare a cercetării e arbitrară și neștiințifică, fiindcă și folcloristul e dator să urmărească fenomenele j>mă la obârșia lor: numai cunoașterea adâncită și globală poate genera perspectiva necesară pentru a întrevedea legăturile genetice din filiera atât de complicată a bunurilor culturale (I, p. 39 - 78; XLII, p. 16 - 167; XXXIII, v. II, p. 508 - 522).

3. Exemplul cercetătorilor finlandezi a fost urmat în scurtă vreme de alții și au fost date la iveală un număr impresionant de monografii ale unor narațiuni populare (v. *Cercetarea*). Cele mai de seamă, atât prin numărul mare de variante comparate, cât și prin minuțiozitatea analizei, sunt monografiile *Kaiser und AU* (1923) a lui W. Anderson, *Die Märchen von Klugen Rätselose* (1928) a lui J. de Vries și *The tale of Cupid and Psyche* (1955) a lui J. O. Swahn. Munca depusă a atins proporții nebănuite, cercetătorii cheltuind zeci de ani cu migala variantelor ce trebuiau traduse din atâtea limbi, apoi disecate în elementele componente și analizate comparativ pe un registru cu sute de claviaturi. Totuși rezultatele nu răscumpără imensul efort, pentru că investigațiile monografice nu au răspuns

mulțumitor marilor întrebări pe care le puseseră corifeii școlii finlandeze. O primă cauză a fost penuria materialului folcloric: trebuia mai întâi ca toate țările în care circulă basmele propriu-zise să dea la iveală repertoriul național din toate ținuturile cheie. Cercetătorii au semnalat mereu marele inconvenient provenit din lipsa materialelor din unele țări, îndeosebi din cele care au constituit o verigă intermediară în procesul de circulație. Puntea dintre India și Europa a rămas încă necunoscută datorită lipsei de colecții de povești din unele țări arabe din Orientul apropiat (Siria, Irac) și mai cu seamă din Persia. De asemenea, repertoriul unor popoare europene e cunoscut în proporții cu totul insuficiente. Situația ideală a consemnării tuturor variantelor de la toți informatorii care le povestesc nu va fi realizată niciodată și ea nici nu e necesară pentru elucidarea problemelor legate de geneză și răspândire. Există însă un număr minim de variante, greu de precizat fiindcă variază în funcție de vechimea și complexitatea narațiunii, care pot oferi cheia explicativă și pe care trebuie să le cunoască cercetătorul monografist. Acestea trebuie să provină din toate ținuturile care formează în sine o unitate culturală și să reprezinte toate subtipurile în care s-a ramificat tipul ancestral, pentru că numai în acest fel se pot întrevedea căile de împrumut și de transmisie, cu fluxul și refluxul lor, uneori destul de amalgamat, precum și parcelarea în unități cu un anumit profil

epic care vehiculează interpretări felurite. O monografie care operează cu variante sub numărul limită e destinată de la început a rămâne incompletă, cu conducerii alături de realitatea folclorică, oricâtă prudență și-ar acumula cercetătorul. Un exemplu elocvent îl oferă monografia lui W. Anderson despre femeia necredincioasă (*Der Schwank vom alten Hildebrand*, 1931). Între cele 188 variante, el a cunoscut abia două variante românești, ceea ce l-a dus la concluzia eronată că snoava ar circula numai în Transilvania. Procedând la o anchetă asupra tipului cu ajutorul corespondenților, Ion Mușlea a putut ajunge la 43 variante românești ale snoavei (LII, p. 182 - 222), repertoriul românesc fiind al doilea ca mărime, după cel german (80 variante). Aceasta a dovedit, mai întâi că snoava e cunoscută în toate provinciile românești, în al doilea rând că circulația snoavei din Franța, țara de origine după părerea lui Anderson, prin Germania, țările slave, iar din Ucraina la români și de aici la sârbi este mult mai verosimilă în urma întregirii lanțului de variante românești. Anderson nu cunoscuse nici variantele țărilor din vecinătatea noastră (Ungaria, Bulgaria, Turcia), dar între timp, au ieșit la iveală și câteva variante maghiare și turcești indicate de Thompson în ultima ediție a catalogului tipologic (LXXXVII, p. 405), încât ipoteza filiației ucraineni-români-sârbi e supusă revizuirii, în conformitate cu ceea ce atestă particularitățile variantelor

maghiare în raport cu cele cehe și germane. Încercarea de a ajunge la reconstituirea prototipului s-a dovedit, de asemenea, iluzorie la narațiunile complexe, pluriepisodice, după cum a rămas problematică reconstituirea formei primare a celor mai simple, alcătuite dintr-un singur episod. Dacă în lingvistică rigurozitatea legilor fonetice a permis atari reconstituiri plauzibile care pot explica filiațiile din marele trunchi indo-european, în folclor procedeul nu poate avea aceeași consistență, prefacerile și amalgamările putându-se desfășura fără să lase urme. De aceea, cercetătorul poate merge îndărăt pe calea reconstituirilor numai până la varianta din care provin cele cunoscute, deci la prototipul variantelor autentice. Nimic nu-l îndreptățește să-l considere pe acesta drept forma primă, întâia creație a plăsmuitorului folcloric în istoria tipului, întrucât aceasta a putut fi precedată de alte forme posibile, care între timp au dispărut fără putința de a le detecta. Reconstituirile au mai păcătuit și în urma criteriului, rău înțeles și aplicat, că forma primă trebuie să fi fost cea mai „naturală și mai logică”, ceea ce presupune că primii izvoditori au avut același orizont și aceleași înclinații creatoare ca cei contemporani (uneori ca și folcloristul care a judecat faptele după ceea ce i se părea lui mai „logic”, în conformitate cu raționalismul modern). Numai o intensă familiarizare cu gândirea preistorică și cu cea populară, potrivit stadiilor în care se eșalonează, poate servi ca punct de

plecare în atari elucidări și cu cât cunoștințele în acest domeniu au sporit, cu atât s-a văzut cât e de greu în a trece zidul spiritualității arhaice. S-a constatat că nu corespunde realității nici ipoteza corifeilor finlandezi, că fiecare element narativ a aparținut inițial numai unei narațiuni, fiind plăsmuit anume pentru contextul respectiv, de aici posibilitatea de a fi detectat unde a fost împrumutat din narațiunea originală. În fapt, creatorul popular a putut lua aceste elemente din reprezentările curente (creдинțe, concepții despre lumea înconjurătoare), sau din relatările mai simple (povestiri, legende), abia o parte fiind plăsmuiri anume pentru osatura cutărui basm.

În genere, cercetătorii văd ascensiunea de la simplu la complicat, de la cotidian la neobișnuit, deci de la legendă sau povestire la basmul complex și plin de minuni, în care și o seamă de elemente socotite „veridice” de mentalitatea arhaică au suferit transformări spre neobișnuit și contrastant. S-a crezut apoi de către inițiatorii metodei că după ce vor fi studiate monografic tipurile principale, va putea fi lămurită problema, atât de controversată, a originii basmului ca specie folclorică. Monografiile întreprinse nu au putut aduce însă nicio lumină, fiindcă o sumă de fapte individuale, oricât ar fi ea de mare, nu oferă viziunea întregului ca unitate și a ieșit la iveală necesitatea de a porni de la fenomenul viu, de la basmul din realitatea folclorică, pentru a-i studia legile de transmitere orală, cu prefacerile inerente

circulației. Atare cercetare trebuie îmbinată cu sondarea bazei etnologice și istorice care a generat specia și elementele componente. Ultimele cercetări, ancorate cu un capăt în realitatea folclorică, iar cu celălalt în lumea arhaică, așa cum e atestată la primitivi și în preistorie, au adus contribuții substanțiale la cunoașterea basmului popular, arătând care este calea fructuoasă a viitoarelor studii monografice despre povestea populară (XVI, p. 130 - 142, 159 - 180).

Miezilă v. Murgilă

Mit v. Legendă

Motan v. Pisică

Murgilă (Serilî), Miezilă și Zorilă sunt cunoscuți și sub alte nume: *De-cu-seară* (*De-cu-vreme*), *Miazănoapte* (*Miez-de-noaple*, *Noptilă*) și *Zori-de-zi*.

Legendele îi înfățișează felurit. Zorilă ar fi un bou care poartă soarele, pe când Murgilă un bou care „duce luna”. Zorilă e boul bălțat care „călătorește de la apus spre răsărit și ajută soarelui să urce pe tărâmul nostru”, în timp ce Murgilă e soțul lui „care face calea opusă și ajută soarelui să coboare pe tărâmul celălalt”. Zorilă și Murgilă se mai numesc cei doi boi care aruncă soarele cu coarnele lor de la apus la răsărit, sau „un fel de boi mari și puternici care se luptă amândoi”, învingând totdeauna Zorilă, sau „doi tauri frumoși care se gonesc unul pe altul, fără a se putea ajunge” (LIII, p. 223 - 224).

Mai frecvent, Murgilă, Miezilă și Zorilă sunt închipuiți ca cei trei purtători ai conacelor de noapte. Murgilă are puterea de a face noaptea mai lungă, iar Zorilă de a lungi ziua. Au înfățișarea unor oameni obișnuiți sau mari și puternici care se pot face nevăzuți. Ei sunt de obicei bărbați, pe alocuri însă femei, ființe supranaturale sau chiar zmei (ibid., p. 223). Ei călătoresc mereu de la răsărit spre apus. Cel ce merge foarte repede îi poate ajunge și îl poate vedea pe Miezilă „ca o bute hornonăind, hordo, hordo, înaintea omului” (LXV, p. 237).

Serilă, Miezilă și Zorilă sunt trei luceferi care luminează, cel dintâi seara, al doilea la miezul nopții și ultimul în zori. Ei au fost trei frați care s-au bătut de la o cămașă făcută de mama lor și cerul i-a despărțit pe vecie (LIII, p. 542).

Ei mai sunt închipuiți ca ființe silvestre cu înfățișări urâte care sperie pe oameni, uneori chiar „îi bat, îi omoară, îi mănâncă”. Pot fi văzuți ca oameni mari și urâți sau momâi felurite, oameni sau animale „mari ca niște clăi”. Îndeosebi Murgilă și Zorilă sunt arătați ca „niște flăcăi mari, gigantici, care cântă noaptea prin păduri; când întâlnesc vreun om, îi sar în spinare, îl dau jos și încep a râde; altceva nu-i fac”. Ei au putere numai până la cântatul cocoșilor, dar în alte părți se afirmă că „Zorilă și Murgilă veniau și furau fetele în zori și-n amurg” (LIII, p. 224).

În *basmelor fantastice*, Murgilă, Miezilă și Zorilă apar în rolul lor de a purta cele trei etape

ale nopții și protagonistul basmului îi leagă pentru a lungi noaptea, mai cu seamă în unele variante ale tipurilor 300, 302 și 303. Petrea Făt-Frumos, plecat în căutare de foc, întâlnește, pe rând pe Miezilă-miezdеноapte și pe Zorilă-zori-de-ziuă cărora le cere foc și fiindcă nu au, îi leagă de câte un copac. Cel dintâi se vaită „că rag vacile pin ocoale și ghițăii pin strungă”, al doilea „că-m rag oile în strungă și mieii pin stână”, dar Petrea Făt-Frumos se duce până la vâlvătaia zărită din vârful copacului și se întoarce cu foc, dezlegând pe Miezilă și Zorilă (5, I, p. 278 - 282). În chip similar, Călin-Nebunul pleacă spre zarea de foc din depărtare și leagă pe rând pe De-cu-sară, Miez-у-nopții și Zori-de-ziuă „că lui i-era frică să nu se facă ziuă”. La înapoiere, dă fiecăruia câte „o bucat’ de carne ș-o bucat’ de turtă”, dezlegându-i, iar De-cusară „era mai mult mort de când era legat” (32, p. 330 - 333). Crâncu, vânătorul codrului pleacă să aducă foc din muntele depărtat și e oprit pe rând de De-cu-sară, Miez-de-noapte și Decătră-ziuă, fără altă motivare decât „azi nu poți”. Crâncu îi leagă pe rând, apoi când se întoarce cu un tăciune, îi dezleagă pe cei trei (60, III, p. 42 - 43). Ei mai apar și ca trei frați îndemânatici, singurii în stare să readucă fata furată de diavol sau zmeu. Ei vin pe rând la mama lor, cerând „ceva să mănânc și eu să mă duc să-mi văz de serviciu meu”, fără să se întâlnească unul cu altul. Când împăratul anunță că i s-a furat fata, mama lor le gătește o cămașă din pânză uitată și

le dă să mănânce mâncare uitată, încât fiecare adoarme pe rând, așteptând să i se termine cămașa începută. Când se trezesc la ziuă, se iau la bătaie, până ce mama lor îi împacă, arătându-le că sunt frați și că trebuie să aducă fata împăratului. Dă-cu-sară era alergător neîntrecut: „când fugea, prindea capra din fuga cea mai mare, o jâpuia, o mulgea încât nu simțea, umplea burdufu și-i dădea drumu' tot vie”. Miez-de-noapte avea un auz neobișnuit: „dacă pui urechea la pământ, aud ce este și su pământ, și pă pământ. Miez-dă-noapte e tot în tăcere, nu mai mișcă niminea, dăcând eu, aud!” Zorilă-zori-de-zi era ochitor neîntrecut: „eu când trag cu arma, dacă e o lăcustă pă toarta cerului, și când oi trage cu arma, l-am făcut praf!” Cei trei izbutesc să scoată fata de la diavol fără să-i simtă și Dă-cu-sară o ia de soție, întrucât el a prins-o căzând din văzduh (5, II, p. 410 - 419).

Prin extensiune, Murgilă, Miezilă și Zorilă îndeplinesc atribuțiile altor personaje. Ei sunt trei frați, Serilă născut seara, Miezilă la miezul nopții și Zorilă dimineața (acesta numit și Aripă-frumoasă), care pleacă să readucă constelațiile furate. Aripă-frumoasă se luptă pe rând cu zmeii la pod, eliberează pe rând stelele, luna și soarele și cei trei frați primesc de soții fetele împăratului (60, III, p. 67 - 81). În altă variantă, cei trei frați, Sărilă, Miezilă și Zorilă sunt trimiși de împărat să-i aducă cheia raiului și lumina soarelui, iar cel care izbândește, va primi fata lui de soție. Fiindcă numai Zorilă era năzdrăvan, pleacă el, însoțit de

Miezilă cu condiția „să nu-l puie la nimică greu”. Zorilă înfrânge pe zmei și revine cu cheia raiului și lumina soarelui, rămânând urmașul împăratului (79, p. 99 – 107). Într-o variantă moldovenească a basmului AT 301 B, Sărilă, Miezilă și Zărilă sunt trei frați care îndeplinesc rolurile lui Strâmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră și a eroului principal din celelalte variante. Ei pleacă în căutarea celor trei fete ale împăratului, furate de zmei. Sărilă coboară pe tărâmul celălalt, omoară zmeii, revine cu fetele care sunt scoase cu „leagănul” de ceilalți frați, dar el e lăsat acolo, e scos de un corb și devine moștenitorul tronului, alungându-i pe cei doi frați trădători (3, p. 72 – 77). În altă variantă, Zorilă coboară după fetele furate pe tărâmul de jos, omoară zmeii și eliberează cele trei fete ale împăratului, fiind părăsit de De-cu-seară și Micz-de-noapte. E scos de o pajură căreia i-a salvat puii de la balaur și își găsește fiul porcar iar soția găinăreasă. Se mulțumește să-și alunge frații (86, p. 49 – 63).

Muscă. În unele *legende-snoavă*, se arată că în. ar avea ochii holbați de prea mult râs: se pune pe obrazul oamenilor, aceștia dau cu palma s-o omoare, dar ea scapă și ei se pălmuiesc. „Râd de mă prăpădesc, până ce mi se umflă ochii. Iată de ce sunt așa de înholbată” (47, p. 371). Ele preferă satele de munte, unde femeile „nu spală blidele cu zilele, iar ciuveiele (berbinți, budeie, găleți ș.a.) nu le spală cu săptămânile... din casă nu te scot niciodată”, pe când „la târg nu-i de noi... de trei,

patru ori pe zi te dau afară din casă" (ibid., p. 374).

În *basmele despre animale*, lăudăroșenia **m.** e pedepsită. Lăudându-se către un țânțar că face oamenii să se pălmuiască, e zdrobită de om, dovedind că bâzâie „nu de răs, ci mai degrabă de plâns" (47, p. 372; LXXIX, 288 *).

M. apare întâmplător și în unele *basme propriu-zise*. Puterile zmeului se află cu totul rar în două **m.** (AT 302), acestea locuind într-o rață etc. (60, III, p. 80). Eroul mic cât bobul – Degețel etc. (AT 700) – se preface în **m.** pentru a ieși din încurcătură. „S-a dat Michiduță de trei ori peste cap și s-a făcut musculiță", adăpostindu-se după o ciupercă, de unde sperie o ceată de hoți. Apoi intră în gâtul unul lup pe care îl torturează, în casa unui popă zgârcit, de unde ia toți sacii cu bani (18, p. 31; **v. Pitic**). Pentru ca eroul să poată ajunge în împărăția Arăpușchii, se preface **m.** dându-se de trei ori peste cap, la sfatul ciocârlanului pe care încalecă (85, p. 62). Ca să spioneze zmeoaica ai cărei fii i-a ucis în luptă, eroul se preface **m.**, „și se bagă pe gaura de la încuietoare și începu a zbura... Dragi nurorilor mele! prindeți musca aceea, căci ea v-a omorât bărbații voștri și feciorii mei" (60, III, **p.** '744; LXXXIII, p. 499, 547). Dumnezeu preface o herghelie de cai, o turmă de oi și o cireadă de vaci în **m.** pe care le vâra într-un corn și îl dă drept simbrie servitorului care i-a păscut 9 iepe (52, p. 1228). Cu totul sporadic, **m.** joacă rolul albinei de

a-l ajuta pe erou să ghicească fata cea mai mică a zmeului dintre cele trei, așezându-i-se pe nas (LXXXIII, p. 387).

În formulele inițiale, uneori e invocată drept mărturie a pseudoveracității: „De când se scria musca pe perete - Mai mincinos cine nu crede” (41, I, p. 51). N

Negru Vodă. 1. Înfățișat de *legende* drept întemeietorul Țării Românești. A venit din țara Făgărașului peste munți cu o ceată de voinici să alunge tătarii. Se stabilește la Câmpulung și nu se mai întoarce la Făgăraș.

2. A purtat multe războaie cu tătarii. La târgul de Sântilie din Câmpulung organizează masacrul tătarilor veniți ca de obicei după pradă (66, p. 50 - 51). Totuși, nu poate rezista repetatelor atacuri ale acestora și intră slugă la un crai de peste munți ca să-i păzească herghelia de iepe. Cere simbrie numai un mânz „flotocos și alb ca oaia” care avea aripi ascunse în păr, precum și haiducii închiși în temnițe. Cu aceștia atacă din nou pe tătari, având caii potcoviți „cu potcoavele d-andăratele” și-i alungă. La un nou atac, tătarii erau să-l prindă, dar **N.V.** se înalță în aer cu calul năzdrăvan și readuce oastea asupra lor, alungându-i peste graniță (65, p. 59 - 63). Din cetățile Jidova și Grădiște, tătarii au fost alungați de oastea lui **N.V.** în timpul nopții, folosind formule de recunoaștere. Simțind altă dată că tătarii înaintează pe cursul Dâmboviței, **N.V.** construiește un dig puternic din piei de bivoli prin

care a „oprit toată apa Dâmboviței”. Tătarii, crezând că e o cetate în fața lor, au atacat digul, spărgând pieile și au pierit înecați toți, gemând lângă satul numit, de atunci, Gemenea. Altă dată, **N.V.** a construit un zid prin care a barat Dâmbovița la Cetățeni, iar peste lac a întins un pod de piei de bivol la casele soției din Malu Doamnei. Tătarii năvălitori și-au pus tabăra chiar în albia secată, iar **N.V.** a ridicat stăvilarele, înecându-i pe toți (ibid., p. 67 – 80).

3. Uneori, **N.V.** a trebuit să fugă dinaintea tătarilor în cetatea Cetățuia. Fiindcă Dâmbovița avea apele mari, **N.V.** a întins peste ea un pod de piei de bivol și s-a adăpostit cu oastea la Cetățuia (66, p. 48 – 53). Silit de mulțimea tătarilor să fugă.

N.V. și-a ascuns soția după o stâncă pe malul Dâmboviței, iar el a trecut munții. Tătarii au găsit ascunzișul ci și doamna s-a aruncat în Dâmbovița, stânca numindu-se de atunci Piscul Doamnei (ibid., p. 47 – 48). Altă dată, **N.V.** a fugit spre Banat și a poposit în Obârșia-Cloșani. Acolo a tăiat pe paharnicul care îl rădea fiindcă i-a cerut simbria tocmai în pribegie. Un om l-a trecut în spate „legat la oichi” peste apele Cernei și, ca răsplată.

N.V. i-a dat hrisov de stăpânire asupra satului (39, p. 232).

4. Ca să populeze țara după ce a alungat pe tătari, **N.V.** a făcut un târg „de scule femeiești, dincoace de brazda Moldovei, ca să vie femei din Moldova”. În toiul târgului, voinicii s-au repezit și

și-au luat neveste moldovence. Când au venit moldovenii cu oastea să le elibereze, femeile n-au mai vrut să plece de la soții lor (65, p. 63).

5. Multe legende povestesc chinurile și moartea tragică a soției lui **N.V.** Ea își avea locuința în muntele Doamnele, de unde vorbea cu soțul din cetate „prin ajutorul buciumului” (ibid., p. 77 – 78). Ea a construit o biserică „de legea ei” în absența lui **N.V.** Aflând de întoarcerea lui, ea fuge și se îneacă în Râul Doamnei în dreptul satului numit de atunci Domnești (99, VI, p. 238 – 239). **N.V.** a ordonat distrugerea bisericii Sânt-Nicoară, zidită de soția lui, punând tunurile în bătaie înainte de a fi terminată (66, p. 54 – 55). Ca să nu fie prinsă de tătari, ea a fugit pe un afluent al Dâmboviței, numit de atunci Valea Doamnei, iar din Colțul Doamnei deasupra acelei văi s-a aruncat când i s-a părut că soțul ei a fost omorât de tătari (ibid., p. 55 – 56). S-a înecat în vreme ce se scălda cu voia lui **N.V.** (68, p. 31).

6. Lui **N.V.** i se atribuie o sumedenie de întemeieri de sate prin danii: Botești, Dobrești, Țigănești, Negrești, Zgripțești, Furești, Priboieni. În Domnești și-a făcut conac în trecerile sale de la Câmpulung la Curtea de Argeș (66, p. 51, 60). Mai numeroase sunt construcțiile ce i se atribuie: cetatea și palatul de la Cetățuia, biserica din Dragoslavele, cetatea din Dragoslavele, biserica din Corbi, mănăstirea Vierăș, cetățuia din Schitu-Golești (65, p. 64 – 82), mănăstirea Tătărești de pe Teleorman (66, p. 51), apoi mănăstirea Negru

Vodă și cetatea din Câmpulung, schitul și palatul din Cetățeni, cetatea din Rucăr etc. (68, p. XIX - 41). În toponimia regiunii Argeș-Dâmbovița se întâlnesc mai multe denumiri cu **N.V.** (66, p.56 - 60; 65, p. 67 - 85).

7. **N.V.** a adus porumbul din Țara Ungurească printr-o stratagemă: s-a dus acolo cu o sută de curcani pe care i-a îndopat cu porumb, iar la întoarcere i-a tăiat, scoțându-le boabele din guși pentru a le semăna (65, p. 66 - 67).

8. **N.V.** a avut frate pe Mircea Ciobănașul, fără să-l cunoască. Când **N.V.** dispune să ia o parte din turmă, iar două să le dea stăpânilor, aceștia se revoltă și Mircea îi decapitează. **N.V.** vrea să-l spânzure, dar Mircea îi arată dovezile de frate și e grațiat (65, p. 69 - 74).

9. De la **N.V.** ar fi rămas multe comori, ascunse încă în pământ. În cula din cetatea lui **N.V.** „A pus oale cu bani și peste ele a tencuit, ca să nu se cunoască”, iar în clopotnița din Schitu din Cetate „au fost comori”. De asemenea, în peștera din cetatea lui **N.V.** „sunt ascunse comorile lui Negru Vodă: felurite odoare, pietre scumpe, mai multe care de bani”. Dar locul unde sunt ascunse „nimeni nu-l poate ști” (65, p. 83 - 84). o

Oaie. După o *legendă*, o voia la început să dea o vadră de lapte, dar a cerut în schimb de la Dumnezeu ca atunci când va lovi ciobanul cu piciorul, acesta să moară. Dumnezeu nu s-a învoit, lăsând ciobanul să fie mai mare peste ele (52, p. 1174).

În *basmele despre animale*, o apare sporadic. Câteva variante ale tipului AT 123 au ca protagonistă o Ea are „trei fete (oițe)” care deschideau ușa numai la vorbele ei (35, p. 88). Uneori, o e năzdrăvană și închide ușa bordeiului în care se află cele două miele, cerându-le să deschidă numai la vorbele ei (86, p.366 – 367). Un om lasă în pădure o care nu i-a fătat șapte ani.

O. se prinde frate de cruce cu vulpea și cu lupul. Când lupul vrea să o mănânce, vulpea îl obligă să jure, cu laba într-o despicătură, unde rămâne prins (12, I, p. 532 – 533).

În *basme*, o o rămâne în urmă de turmă. Ciobanul îi zice „bâr, oaie și îi dete cu piciorul, oaia rămase îndată grea”. Peste nouă luni, naște un băiat năzdrăvan, Petre (AT 301 B). Zmeii îl omoară, dimpreună cu Sfarmă-piatră și Strâmbă-lemne. O. vede „batista picată cu sânge” și pleacă în căutarea lor. Îl învie întâi pe Petru, acesta cere să-i învie și frații de cruce, deși știa că atunci ea va muri. O. Îi învie și pe ei, apoi moare (4, p. 128 – 130). Dumnezeu și Sf. Petru prefac unica o a băiatului într-una năzdrăvană. La sfatul ei, seamănă pe luncă oasele mielului mâncat și acestea se prefac într-o turmă mare. Ducându-se la biserică, râde de diavolul ce întindea pielea cu dinții ca să poată scrie păcatele oamenilor și devine și el păcătos. O. năzdrăvană nu mai vrea să vâre o la strungă, el o înjură și ea devine însărcinată. Naște un copil năzdrăvan, Fiuțu Oii (60, III, p. 56 – 60). Un om sărac pleacă în lume cu

o o Fiindcă laudă toate lunile (AT 503), o devine năzdrăvană și e înconjurată de o turmă mare de o pe care ea „le mulgea, singură făcea brânză, singură le păștea, el ședea numai ca un sfânt” (52, p. 1192). Când ajunge cu turma la Mama Pădurii, aceasta frige pe cei doi frați mai mari (AT 1137). Cel mai mic scapă după sfaturile o năzdrăvane, ascunzându-se în piele de berbec, iar când Mama Pădurii face un lup de fier din firul ei de păr, o s-o luptă cu el și omul se întoarce teafăr cu turma (ibid., p. 1193). Un băiat izbutește să pască cele trei o ale unui sihastru, fiindcă sărută capul o decapitate care se prinde la loc și o învie. Drept recunoștință, o îl duce în lume, apoi revine la sihastru. Pentru că i-a păscut o, sihastrul îl dăruiește pe băiat cu cornul din care vor ieși cirezi de vite (ibid., p. 1232 – 1235). O. năzdrăvană își hrănește stăpânul, scuturând din ureche „o masă și i-o dat de băut și de mâncat la stăpănu-su”. Împreună cu celelalte animale năzdrăvane răpune balaurul din fântână (AT 300), apoi îndeplinește sarcinile grele primite de stăpân (v. *Probele pețirii*). Când stăpânul este tăiat în bucăți, o le adună și contribuie la învierea lui (5, I, p. 198 – 207). Pentru că fratele mai mic a ridicat în brațe o Țigaie, aceasta îl ajută să aducă iarbă și apă de pe lumea cealaltă și e răsplătit de stăpânul lor cu cornul abundenței (84, p. 37 – 40). Băiatul care a slujit un an de zile pe o mână de orz, o pierde la un popas, fiind ciugulită de un cocoș. Fiindcă un berbec îi omoară cocoșul, băiatul pleacă cu

berbecule, dar toți câți îi ating lâna, rămân prinși de el (AT 571). Abia când râde fata împăratului care nu mai răsese până atunci, se desfac toți cei lipiți de berbec (52, p. 1162 - 1163). Dracul (zmeul) momește copiii la curțile lui ca să le dea în schimb pe turma lor niște ● cu lâna de aur (AT 1137). Cel mai mic scapă vârandu-se în pielea unui berbec (5, II, p. 502 - 506). Unul din frații săraci dorește să aibă o turmă de ● (AT 750 D). Dumnezeu și Sf. Petru călători îi îndeplinesc dorința, căci mergând la locul indicat, află „o turmă mare de oi și numa a lui îs oile” (5, II, p. 481). Dar fiindcă ciobanul nu este ospitalier cu binefăcătorii lui, „oile zbrrr! se fac cioare și se înalță în văzduh... Ciobanul rămâne cu bâta în mână și cu buzele umflate” (60, IV, p. 74).

În unele variante ale basmului AT 563, Dumnezeu dăruiește omului sărac un miel care la comanda „scutură-te, berbecel... scoate numai aur din el; din lâna lui numai aur” (5, II, p.346). Temporar, actanții din basm sunt metamorfozați în miei sau berbeci. Copilul fugit cu soră-sa în pădure de tatăl canibal bea apă dintr-o urmă de berbec și se preface în berbec. După ce soră-sa este înecată de o servitoare care îi ia locul, berbecul îi ducea copilul în coarne ca să-l alăpteze (52, p. 1023 - 1024). În altă variantă, din copilul ars sare o scânteie în tărâțe și ● care le-a mâncat, a născut un miel cu lâna de aur. Un maș al mielului se preface în copil (ibid., p. 1024). Copiii cu părul de aur în peripețiile lor (AT 707) suferă și

metamorfozarea în miei. După ce au fost îngropați, răsar din ei „doi brazii de aur”. La instigarea impotoarei, brazii sunt tăiați și prefăcuți în scânduri, iar acestea arse. Două scânteii sar în făină și o care o mănâncă a făcut „un berbecuț și o micuță cu lăncic de aur”. Aceștia sunt tăiați, dar din două bucățele de mațe scâpate pe apă se nasc iarăși „un băiețuș și o fetiță cu părul de aur” (99, IV, p. 72 – 73).

În *snoave* Păcală cioban la o le cântă din fluierul fermecat încât joacă tot timpul în loc să pască. Când e trimis să le pască în interiorul unui loc îngrădit cu zid, Păcală le taie și le aruncă peste zid. Ca să facă stăpânului o cărare cu o călcătură moale și una tare, Păcală taie o și le așază alternativ cu spinarea deasupra și dedesubt (S. 3.000). Doi hoți vor să fure Țapul popii și banii din biserică. Dascălul îl duce pe preot cu sila la biserică și îl aruncă jos. Hoțul, crezând că e complicele cu berbecul, îi ordonă să-l jupoaie. Popa, îngrozit, fuge (S. 5839). Țiganul a primit de la naș o o pe care o duce de coadă. Un român îi spune că dacă o va chinui, oaia îl va bea. Când o începe să bea de durere, țiganul crede că vrea să-l bea și o omoară cu ciocanul (S. 5860).

Ochilă **v.** Tovarășii năzdrăvani

Ogar **v.** Câine

Oglindă. **O.** cu puteri miraculoase se întâlnește în câteva *basme fantastice*. Ea poate arăta unde se ascunde peștorul (AT 329; **v.** *Probele peșterii*). Fata împăratului posedă o o în

care putea vedea cele mai îndepărtate lucruri și ființe, văzute sau nevăzute, pe care i-o dăruise o zână la naștere (81, p. 84 – 85). Cel mai adesea, mama vitregă are o o care îi arată pe cea mai frumoasă femeie (AT 403, 709). De la ea, împărăteasa află că Naranza „seamăn pe lume n-are – nici sub lună, nici sub soare!” După ce e cruțată de călău și primită de zmei ca sora lor, o îi dă împărătesei același răspuns (89, p. 108 – 114). Vitrega află de la o că fata persecutată a scăpat de la moarte și are un copil; o preface în pasăre (42, p. 517). Uneori, o are puterea de a chema patru zmei care îl slujesc pe stăpânul ei. Băiatul a primit-o de la nașul său Hai-Hai din fântâna (AT 325), se uită la nevoie în ea și cei patru zmei apar dintr-odată pentru a-i îndeplini orice dorință (18, p. 40 – 43). Altă o e în stare să ia toată puterea voinicului. Aripă-frumoasă află că este un „viteaz mai mare” ca el, doar „îți arată o oglindă și-ți ia puterile și frumsețea” (60, III, p. 77). Dintre cei trei frați care pețesc pe fata împăratului, unul avea o o „Ce arăta pe cine doreai” (41 I, p. 522).

În unele variante, o s-o poate transforma în obstacol. Într-un basm aromân, fugarii fură din casa zmeului un urcior, un pieptene și o o când aruncă o înapoia lor, aceasta se preface într-un „munte râpos” (LXXXIII, p. 356). În alt basm aromân, fratele este momit de soacra asasină (AT 707) să aducă, între altele, și o la miei (ibid., p. 411). Saveș ajunge într-o țară unde o era necunoscută și oamenii „ca să se oglindească

aveau în casă câte-un ciubăr plin cu apă". Saveș primește pentru **o** cu care își încărcase corabia tot atât aur de la împăratul acelei țări (33, p. 73).

Ou. După o *legendă*, un **o** năzdrăvan era închis într-o ladă. Un om care-i știa însușirile, l-a scos din ladă și **o** „S-a făcut apoi soarele pe cer” (52, p. 420).

În *basmele despre animale*, **o**, apare ca personaj principal, alături de alte animale, pornite în călătorie (AT 130 și 210). Când înnoptează în casa străină, **o** s-o așază pe vatra focului, iar la venirea proprietarului, explodează și e socotit de acesta detunătură de tun (5, I, p. 140). Baba coace **o** pe vatră, lupul sare pe fereastră și se apropie de el, **o** explodează, orbindu-l cu cenușă (5, I, p. 141).

În *basme*, sporadic, **o** conține blestemul care a prefăcut orașul întreg într-o moară, unde a fugit soția în piele de broască (AT 402). Eroul spintecă boul năzdrăvan, apoi rața și ia cele două **o** când eroina trânteste unul de pământ, dispare blestemul. „Pe locul cela s-a făcut târg așa de frumos și o împărăție mare” (52, p. 991). Uneori, puterile zmeului (AT 302) se află în **o** (v. *Puteri*). Într-o lădiță de sub prag „se află trei ouă. Acele ouă sunt puterile mele” (3, p. 20). Balaurul intrat în tânăra soție (AT 507) a lăsat în ea trei **o** din care s-ar fi născut balauri. Piticul frate de cruce le scoate, salvând cei doi soți (86, p. 148). Pentru a-i lua soția frumoasă, împăratul îl trimite pe protagonist să-i aducă **o** de aur. Dar **o** sare din

ladă în capul împăratului, omorându-l pe loc (LXXXIII, p. 280). Bătrânul dăruiește voinicului un o în care se afla un cal năzdrăvan și haine (7, p. 139). Găina năzdrăvană ouă în fiecare zi și o scumpe sau de diamant (AT 567 v. *Găină*). O. fermecat din porumb preface zmeoaica în femeie obișnuită (52, p. 992).

În povestea cumulativă AT 2022 B, șoarecele sparge o babei. Aceasta începe să-l bocească și i se asociază la bocit pe rând poarta, scroafa, copacul, stiglețul și fântâna (52, p. 419). Iepurele năzdrăvan învață pe stăpânul lui să arunce în sus o găsit. „Când l-o aruncat, o vinit tri oameni de fier: Ce-i, stăpâne Constantine?” (5, I, p. 411). Voinicul plecat după Ileana Cosânzeana primește un o de argint, apoi un o de aur „când îl învârtea... între degete, îi sta gata calul înșăuat, gata cu paloșul și hainele de aur” (7, p. 140).

Finul refuză a primit ca dar de la naș. Acesta îl duce înapoi și-l pune sub cloșcă. Se îmbogățește succesiv, din puica ieșită agonisind porci, oi, vite pe care le dă apoi ca dar finului la nunta acestuia (52, p. 426 – 427). Unui flăcău îi vine norocul printr-un o luat de la niște copii care se certau pentru el. Un boier oferă o sumă enormă pentru el, deoarece aflase că tatăl băiatului era fratele lui și suma reprezenta partea lui de moștenire (82, p. 95 – 98).

În *snoave*, țiganul clocește un bostan despre care i s-a spus că ar fi o de cal. Ridicându-se de pe el, bostanul se rostogolește pe coastă și stârnește un iepure dintr-o tufă: țiganul crede că a fost mânzul ieșit din o clocit de el (52, p. 429). **p**

Pajură.

După *legende*, ea nu mai îmbătrânește niciodată, fiindcă a izbutit să fure crucea de la „fântâna lui Iordan”; când ajunge la 30 de ani, se duce și se scaldă în Iordan, reîntinerind (LIII, p. 293). Vulturii singuri se pot ridica până la vântul turbat, care însă îi doboară, aducând cu ei turbarea pe pământ (ibid., p. 144). Ei adulmecă înaintea lupului care n-ar avea miros, împărțindu-și apoi prada (52, p. 443). Inițial au fost copiii unei văduve. Hămesiți de foame, mâncau aluatul de pe lopată, iar mama lor i-a blestemat să se prefacă în **p** „Pe munții cei mai înalți” (44, I, p. 154).

Într-un *basn despre animale*, vulturul își înecă cei doi pui când îi promet că ei îl vor trece peste apă când va fi bătrân (AT 244 C*). Îl trece peste apă numai pe al treilea care nu promite, „că și eu voi avea copiii mei” (52, p. 443).

P. e pasărea puternică din *basmele fantastice*. Ea izbutește să răpească fete și să le ducă la mari depărtări. O **p.** din slujba unei babe fură o fată de împărat pe care o va elibera eroul care o silește pe **p.** să se dea în vileag: „eu aicea fac fete frumoase și feciori frumoși” (5, II, p. 320). La curțile **p.** se aciuează o fată fugită de fratele incestuos. Se împrietenește cu fata **p.** cu care apoi

fuge (7, p. 113 - 123). O **p.** uriașă are copii cu un zmeu, la urmă un copil cu un pământean pe care îl iubea mai mult decât pe ceilalți. Când acesta se însoară, **p.** îi persecută soția, dându-i sarcini grele (**v. Sarcini de pierzanie**), pe care ea le îndeplinește cu ajutorul soțului. La urmă, fug amândoi, păi urmărește, dar ei aruncă peria, cutca și pieptenele ce se fac codru, stâncă și apă. **P.** se înduioșează și-i binecuvântă să trăiască în pace (52, p. 444 - 445). O **p.** are o fată care se împrietenește cu o fată fugită de fratele său ce voia s-o ia de nevastă. Apoi amândouă fug de la curțile **p.** Aceasta le urmărește, fugarele aruncă cutea, peria și năframa. Scăpate de urmărire, fatap, aruncă în fântână pe cealaltă, apoi se îneacă și ea. Din ele cresc doi paltini (**LXXXIII**, p. 703). Un vultur răpește o fetiță ce plângea și o duce în cuibul său, unde o crește alături de puii lui, până ce devine mare și e pețită de fiul unui împărat (59, p. 194). În alt basm, el hrănește un copil lepădat într-un pom până devine flăcău (**LXXXIII**, p. 490). Un vultur uriaș rămâne singurul supraviețuitor dintr-un război cumplit al animalelor (**AT 537**). Silește pe un om să-l ducă acasă și să-l hrănească, mâncându-i toate vitele. Drept răsplată, îl duce în împărăția lui unde îi dă „nuca seacă dintre căpătăie”, din care pot ieși, la dorință, cirezi de vite (85, p. 21 - 30), sau un inel care îi îndeplinește orice dorință (5, II, p. 140). Fiindcă i-a dat de mâncare un bou, vulturul îl duce pe Trifon hăbăucul la tatăl șerpilor, sfătuindu-l să

ceară „mărgeaua de după măsă” care de asemenea îi îndeplinea orice dorință (60, I, p. 3 - 4). În mai multe basme, vulturul apare ca auxiliar de seamă al eroului. Uneori, printre animalele-cumnați (AT 552) se întâlnește și vulturul care îi arată unde se află nevasta furată de zmeu (60, III, p. 45 - 46). Cel mai adesea, **p.** scoate de pe tărâmul de jos eroul lăsat acolo de ortacii infideli (AT 301 B). Eroul omoară balaurul care îi mânca întotdeauna puii și drept răsplată, **p.** Îl scoate pe tărâmul de sus, după ce i-a pregătit o merinde fabuloasă: 12 care de carne și 12 cuptoare de pâine (79, p. 87), 18 burdufuri cu apă și 30 berbeci (61, p. 128) etc. La fiecare întoarcere a capului, eroul îi dă câte o dărabă de carne sau pâine. Aproape de ieșire, se termină proviziile și eroul își taie o bucată din tălpile picioarelor - sau și din pulpe și de la subțiori - și de atunci ar fi rămas corpul omenesc cu atari adâncituri. Uneori, **p.** vomită bucătura ultimă și eroul și-o lipește la loc (79, p. 87). În chip similar îl duce pe Solomon la cer, de unde ia un fluier de aur (52, p. 969). **P.** mai răsplătește pe erou pentru uciderea balaurului ce-i mânca puii, dăruindu-i un mânz năzdrăvan „de la iapa babei de la Breaza” (42, p. 552). Trei vulturi previn pe tovarășul mirelui de nenorocirile ce îl așteaptă (AT 516; 12, II, p. 152). Rareori, în vultur se află ascunse puterile zmeului (AT 302). Viliș viteazul îl învinge cu ușurință (81, p. 81). Într-o variantă a basmului AT 325, diavolul se prefacă și în vultur ca să poată urmări pe fostul

ucenic prefăcut în porumbel (LXXXIII, p. 378), sau ca să se poată coborî prin turnul înalt care a crescut în jurul copilului promis lui („neștiutul” de acasă) pentru că i-a ajutat tatălui să scoată carul (LXXXII, p. 224).

Un vultur răpește pe rând copiii împărătesei pe care-i ducea la vizuina lui (82, p. 14). Vulturul răsplătește pe erou cu o pană miraculoasă care îi îndeplinește orice dorință (AT 449). Când soția necredincioasă i-o dă ibovnicului care îl preface în câine, tot vulturul îl sfătuiește cum să o recapete, prefăcându-l în măt (5, II, p. 82). Incidental, vulturul șchiop e călăuza soției care își caută soțul (AT 425) până la curțile acestuia (52, p. 956). La moara Ilenei Cosânzenei **p.** duc făina. Când măcinișul era gata, „veneau de la curțile Ilenei, tot la două săptămâni opt pajure uriașe și se lăsau din zbor la moara din prăpăstii. Aci li se puneau la fiecare pe spate câte patru saci plini cu făină. Apoi se înălțau în sus și duceau făina la palaturile Ilenei” (59, p. 172). Uneori, vulturul ajută Cenușereasa să aleagă sacul de bob (79, p. 212). O **p.** vine mereu să mănânce pe un flăcău, dar e învinsă de o păuniță. La urmă, e omorâtă cu o buruiană (52, p. 1143). O **p.** ajutată de vulpe, lup și urs, răpește fata unui împărat pentru stăpânul ei, iar când aceasta e readusă la curtea tatălui, ea o răpește iarăși în zbor, apoi spionează din zbor manevrele armatei ce vrea să elibereze fata și o atacă cu bolovani (5, II, p. 221 – 229).

Păcală. **I.** Erou predilect al *snoavelor*

românești, cunoscut și sub alte nume: *Pepelea*, mai rar *Ivan* în Moldova, *Ianoș* în Transilvania. **P.** întruchipează istețimea populară: omul inteligent, cu inimă deschisă și în același timp abil să facă față situațiilor critice. El aparține pe cei asupriți, ajutându-i să scape de oprimări sau răzbunându-i fără cruțare. El e cores

ondentul în snoave al lui Făt-Frumos din basmele fantastice, **n** jurul lui **P.** s-au ciclizat o seamă de episoade, a căror înlănțuire are o slabă intenție biografică, deoarece ele pot circula și independent, așa cum le consemnează culegerile de snoave. Doar episodul cu împărțirea moștenirii părintești ocupă locul prim în înșiruirea narațiunilor, deși pe alocuri e înlocuit cu cel despre cei trei frați orfani în căutarea unui stăpân.

Ciclul **P.** (S. 3.000) începe de obicei cu împărțirea unei vaci, singura moștenire a celor trei frați. Decid să construiască câte un grajd și în care va intra vaca, la acela va rămânea. Cei doi frați își fac grajduri de bârne, **P.** face doar un umbrar de frunze și vaca e atrasă de acestea. El vinde vaca unui copac pe care îl taie și găsește la rădăcina lui o comoară din care ia numai prețul vacii. Frații revin și duc comoara, împart galbenii cu **>** banița împrumutată de la popa. Acesta îi spionează de la fereastră și **P.** îl omoară, apoi îl anină în pomul vecinului, de unde e doborât cu o lovitură. Vecinul crede că l-a omorât el și îl pune pe popă în căruța unui pescar (AT 1537). Acesta îl

aruncă jos și, crezând că l-a omorât el, îl așază pe o scândură să plutească. Niște vânători de rațe îl împușcă și popa cade în apă. Cei trei frați fug, **P.** luând cu sine râșnița sau ușa casei. Noaptea o petrec într-un copac din pădure, la poalele căruia vin niște hoți sau negustori. **P.** scapă râșnița (ușa), cei de jos fug speriați, lăsând bogățiile sau prada pe care le iau cei trei frați. **P.** ia sacul de tămâie pe care îl aprinde după ce se desparte de frați. Dumnezeu îl răsplătește cu un fluier sau cimpoi miraculos, la ale cărui sunete joacă atât oamenii, cât și animalele (AT 592). **P.** intră servitor la un bogat ca să-i păzească caprele. Ca să arate voioase, cum cerea stăpânul, **P.** le taie parte din buză, părând că vor să râdă. Apoi intră slugă la un popă care, în unele variante, batjocorește pe cei doi frați ai lui **P.**, făcând învoiala cu ei ca să i se taie nasul (sau trei fâșii de piele pe spinare) celui care se va supăra, sluga pierzând și simbria. E trimis la câmp cu o pâine și un caș din care să mănânce, dar să le aducă întregi: **P.** le scobește miezul, apoi lipește la loc coaja. Trimis cu oile să le pască „peste zid”, el le taie și le aruncă peste zid, sau le cântă din fluier, încât joacă mereu. Popa care îl pândea dintr-un măcăneț, se apucă și el la joc, rupându-și barba și hainele. Preoteasa joacă și ea în pod până cade și moare. În alte variante, **P.** face instrucție cu porcii, apoi cu caprele popii. Acesta îl pune să-i facă un pod de la biserică până acasă cu o călcătură moale și una tare, **P.** taie oile (sau caprele) și le așază

alternativ cu spinarea în sus sau dedesubt, sau jupoaie vitele și le întinde pieile. Popa îl lasă să facă ce face vecinul, el descoperă casa spărgând țiglele, apoi dă cu o bâtă în capul preotesei, omorând-o. Popa îl trimite în pădure după lemne, un lup și un urs îi mănâncă boii, **P.** îi prinde la jug și aduce cu ei carul. Trimis apoi la război, el omoară dușmanii, lovindu-i cu calul popii care moare din izbituri și e adus în spate acasă, unde e proptit în bâte. Popa mângâindu-l, îi înlătură o bâtă și calul mort cade pe - el, rupându-i un picior. **P.** e trimis apoi la moara dracilor cu saci <le cenușă să-i aducă făină. **P.** orbește pe un drac, spunând că - se numește „Singur cu „și scapă de răzbunarea celorlalți care, învinuiți că i-au schimbat griul cu cenușă, îi dau făină în loc.

P. e pus să gătească mâncarea, în care să nu lipsească pătrunjel și mărar, el taie cei doi câini cu acest nume și îi vâra în supă. Primește apoi ordin să „curețe” copilul în fașă, el îi scoate măruntaiele și îl atârână într-un par să se usuce. **P.** e trimis să împrăstie gunoiul din car acolo unde se va opri câinele. Cum acesta s-a culcat lângă un tău, **P.** aruncă tot gunoiul în apă. Ca să scape de el, popa se decide să fugă, dar **P.** se vâra în sacul cu cărțile. Noaptea la popas, popa crede că îl aruncă în apă „dar **P.** a schimbat locul cu fiul (sau soția) popii. Când află, aceasta, popa se supără și **P.** îi taie nasul (sau trei fâșii de pe spinare). În alte variante, el omoară preoteasa urcată în pom să cânte ca cucul, întrucât angajarea lui expira la

„cântatul cucului”. Plecat cu sacul popii, **P.** îl umple cu mușchi alb, apoi, întâlnind o nuntă, îi face pe nuntași să plece după lână, iar el se substituie miresei și noaptea fuge, legând în locul lui un țap. **P.** e arătat uneori căsătorit, dar își omoară copilul în scaldă, spărgându-i un buboi din cap și soția îl alungă, după ce mai întâi **P.** i-a făcut o seamă de lucruri pe dos (v. mai jos). Apoi își ia a doua soție, o văduvă bogată. Oamenii din sat, invidioși, i-o omoară. El o duce în căruță proptită ca vie până la oraș să-i dea în judecată. În drum, fiindcă nu ferește, un boier îi pălmuește soția, care cade jos. Crezând că a omorât-o, îi dă zece mii galbeni. Țăranii, aflând de atare bogăție, își omoară și ei nevestele și le duc la oraș, dar sunt bătuți. Ca să se răzbune, sătenii îl vâra într-un sac să-l înece, dar **P.** momește pe un cioban să-i ia locul, mințindu-l că el n-a vrut să fie primar. Când îl văd pe altă uliță cu o turmă de oi (sau ciurdă de vaci), se aruncă toți în apă ca să adune și ei vite. În alte variante, conflictul cu sătenii a izbucnit de la vaca de lemn a lui **P.** pe care au ars-o. **P.** a câștigat o vacă în locul celei de lemn, sătenii i-o taie, el pleacă cu pielea în lume și o vinde ca bună ghicitoare (AT 1535). Văzându-l cu atâți bani, sătenii își taie vitele, apoi se răzbună pe **P.** umplându-i curtea (sau casa) de gunoi (sau excremente) pe care **P.** îl duce în butoaie, iar la popas pretextează că i s-au furat banii împărătești și boierul îl despăgubește. Țăranii pleacă și ei cu excremente la târg, dar sunt bătuți și decid să-l

arunce pe **P.** în apă; acesta schimbă locul cu văcarul, ca mai sus. În cele din urmă, **P.** se preface mort ca să vadă ce zice lumea (sau ca să scape de Tândală cu care trebuia să mpartă banii). Noaptea, vin niște hoți în biserică, **P.** îi sperie și îi rămân lui banii. Dă creditorului numai 2 galbeni și hoții auzindu-l vorbind, cred că au înviat morții și fug mai departe.

Unele variante îl arată pe **P.** slugă la popa până vor urla lupii în vatră (S. 3002). Preteasa devenind ibovnica primarului (sau a dascălului), **P.** le dejoacă întâlnirile. În unele variante, el leagă boul cu un ștergar și preteasa crede că e ibovnicul ei. **P.** insistă să ducă restul de plăcinte (sau sarmale) dascălului care era tot la plug și mereu aruncă câte una. Apoi spune dascălului că popa știe de relațiile nepermise cu preteasa și îl avertizează să fugă. La înapoiere, **P.** minte pe popa că dascălul ar avea nevoie de topor, popa pleacă spre el cu toporul și culege plăcintele (sarmalele) de pe cărare. Dascălul – crede că culege bolovani să-l lovească și o ia la fugă. În cele din urmă, se declară vinovați și cer iertare popii. Alteori, **P.** pândește sosirea ibovnicului și sub pretexte vine acasă, înțepându-l cu aracii pe care îi aruncă în pod sau opărindu-l în cada cu lână. Apoi învață o femeie să vândi miere drept otravă și se preface mort împreună cu popa. Când aude ibovnicul urlând ca lupul, popa îl ia la bătaie. Îndrăgostit de fata unui bogat care nu vrea să i-o dea, **P.** îi vinde casă, păstrându-și doar un cui. În

cele din urmă, bogatul, exasperat, îi dă fata (S. 3017). Solicitat să păcălească, **P.** pretinde că și-a uitat „instrumentele” acasă și cere calul cu care nu se mai întoarce (sau căruța popii cu doi cai, lăsându-l să țină cu umărul povârnișul dealului să nu se răstoarne) (S. 3007). Slugă la un țăran, vinde din griul îmblătit pentru pâine și slănină; unge toate părțile căruței cu unsoare; ia cuiul de la roata căruței, apoi leagă roata de gâtul calului până ce cade mort (81 a, p. 599 – 600).

O seamă de isprăvi sunt săvârșite de **P.** în tovărășia lui Tândală (S. 3001), cu care se păcălește reciproc, apoi se întovărășesc să păcălească pe alții. Uneori, se păcălesc schimbând sacii în care ar fi lână și nuci (în realitate mușchi și nuci pădurețe). Păcălesc pe o femeie să pună ștevie din care ar crește o varză uriașă. Intră servitori la un popă, unul să pască vaca, altul să curețe grajdul. Vaca alerga mult și bălega imens, dar ei se păcălesc, schimbând locurile. Apoi fură banii popii și fug. Pe drum, **P.** fuge cu banii în pădure, Tândală îl atrage prefăcându-se că duce un car cu bani. Din nou **P.** fuge cu banii și se ascunde acasă într-o groapă, lăsând soției să spună că a murit. Tândală imită mugetul unui taur deasupra gropii și **P.** iese și în cele din urmă împart banii. Într-o seamă de variante, banii sunt storși de la oameni prin debitarea unor minciuni pe care al doilea le verifică, scornind altele similare (**v. Întrecere în minciuni**).

Prin extensiune, **P.** mai apare în variantele

altor tipuri. Uneori, el e înfățișat ca prostul care înțelege *ai litteram* sfatul soției sau stăpânului: unge cu grăsime toată căruța, nu numai osiile, pune caii mai mici înaintea căruței, iar cei mari în spatele ci (S. 3.000/136), fierul de plug îl pune în căciulă, acul de cusut în carul cu fân, slănina o ține legată de o ață, ogarul îl taie felii și îl pune în traistă, opărește copilul și cloșca, clocește ouăle în locul cloștii, pune căței Pătrunjel și Morcov în supă (49, p. 5 – 7). Alteori, urează pe dos, începând cu „două măsuri”, cât i-a spus soția când l-a trimis la moară (S. 3013). În unele variante, **P.** apare în locul hoțului iscusit care fură de la un boier boii din jug, calul și inelul nevastei (S. 3003), sau fură sacii de grâu, ajutat de Tândală (S. 3004). La târg, împreună cu Tândală (uneori cu Amăgeală), înșală pe un om (sau pe o femeie), spunând că vaca ar fi capră și o cumpără cu atare preț. Cel înșelat se răzbună, cel mai adesea cu căciula care ar plăti singură (AT 1539), sau cu vioara care ar învia morți, pe care le vinde cu preț ridicat (S. 3006). Alteori, **P.** ia locul prostului care face schimbul dezavantajos (AT 1415): boii pe o căruță, aceasta pe o secure, iar securea pe o cute (S. 3008), sau al celui care pretindea că a venit de pe cealaltă lume (AT 1540) și stoarce de la văduvă haine și bani pentru soțul ci (S. 3009), ori al celui care crede că va muri la a treia oprire a iepii și cumpără de la un birjar biciul învietoare din morți (AT 1313, **S.** 3014). În altă variantă, **P.** pretinde că i-a văzut pe popă și diac în rai mâncând și de

aceea a mâncat puiul din traistă (AT 1626) care trebuia să revină celui ce va avea visul cel mai frumos (S. 3016). Într-o seamă de variante ale snoavei AT 1300 C, **P.** este cel care deschide ochii soțului trimis după spumă de pe mare că soția stă cu ibovnicul (S. 3465; **v. Soție**). Într-o variantă a snoavei AT 1381, **P.** își părăște soția că a luat mai mult de 20 galbeni din comoara găsită la rădăcina copacului căruia el i-a vândut vaca. Soția lui pune afară came friptă, pâine și vin, spunând că provin din ploaie. La judecată, **P.** precizează că faptul s-a întâmplat când a plouat came friptă, pâine și vin și judecătorii constată că spune minciuni (8Ua, p. 670 – 671).

P. a trecut și în repertoriul clasei cultivate, o seamă de narațiuni despre el fiind de evidentă origine cultă. Unuia îi spune că și-a făcut cei trei fii: jupuiitor (medic), spărgător (avocat) și cerșetor (popă) (S. 3018). Păcălește pe brudarul cu barca să-l treacă pentru un sfat aducător de câștig: să nu se mai lase înșelat la fel (S. 3019). În biserică îl arde cu luminarea pe făt când umblă cu discul și culege toți banii în căciulă (S. 3020). **P.** avocat declară în tribunal că a semănat grâu fiert, ca să arate că din ouă fierte nu pot ieși pui, cum pretinde acuzatorul (S. 3023). Chemat la judecată, răspunde în doi peri (S. 3024, 3026), iar când ia locul judecătorului, condamnă pe cel cu moara de vânt să despăgubească femeia căreia vântul i-a împrăștiat făina în târg (S. 3025). Când e sfătuit de stăpân să nu facă lucrurile pe jumătate și e

trimis după doctor, el anunță și pe popa și pe dricar (S. 3029). Ca soldat, mănâncă noaptea gâsca friptă de unde cantonează, iar dimineața pretinde că totul a fost vis (S. 3030). Copil fiind, e crescut de o mătușă în pilde, **P.** le pune în aplicare în profitul lui (S. 3832). Când Tindală se face că nu-l cunoaște, **P.** spune că acesta e semn de moarte apropiată și obține imediat banii solicitați (S. 3033). La doctor cere ochelari negri ca să poată jeli (S. 3041), iar când e călcat de hoții care nu găsesc nimic, nu lasă femeia să țipe de rușine că e atât de sărac (S. 30+4). **P.** sărac, se justifică la comisariat că cerșește fiindcă focul i-a ars gospodăria (S. 3062), dar la casa de bilete nu vrea să stea de vorbă ca să precizeze până unde călătorește (S. 3063). Când are oaspeți și află că ar dori la urmă o cafea, el îi trimite să o bea acasă (S. 3064). După ce mănâncă la restaurant, soția simte o mare sete și **P.** explică: pentru că nota de plată a fost foarte sărată (S. 3069). Complimentează cerșetorul cu mâna întinsă pentru că a practicat aceasta vreme de 40 de ani (S. 3070). **P.** soldat se duce la teatru unde adoarme și se trezește tocmai când actorul declama că e acolo de 5 zile. **P.** sare speriat că a devenit dezertor, el având permisie doar de o zi (S. 3085).

II. Sporadic, **P.** apare și în câteva *basmi*, unde similitudinea istețimii protagonistului a putut genera contaminarea. În unele variante despre întrecerile în puteri cu zmeul (AT 1045 - 1149), **P.**

stoarce un butoi de bani de la cei trei zmei ca să nu le ducă lacul. Când zmeii vreau să-și ia banii, sunt înfricați de copiii lui **P.** că vor „carne de zmeu”. Apoi **P.** îi învinge în întrecerea de a se bate (cu făcălețul și cu prăjina), în fugă (cu iepurele „fratele mai mic al lui Păcală”), în luptă (cu „unchiul” lui **P.**, ursul) și în aruncarea tinichelelor (frații lui **P.** așteaptă pe nori tinichea „să învelească luna”). Iar când zmeii se urcă totuși în podul casei lui, el îi taie cu toporul (67, p. 192 – 195). Ca o ciudățenie trebuie semnalată și substituirea lui **P.** în rolul spinului din basmul AT 531. Nic-a Câmpului plecat spre nașul, său, este întâlnit de **P.** care se angajează ca argat, pentru ca la o fântână să-l silească să schimbe rolurile „să merg eu în locu tău la nănași-te... și sân da mia hainile tale... și io să ți le dau p-a melc” (XV, p. 250).

În grupa basmelor cu minciuni, **P.** devine protagonistul tipului AT 1875 dintr-o variantă probabil oltenească. Fiind închis într-un butoi, prinde coada lupului care și-a băgat-o în el. Lupul, speriat, fuge până se sparge butoiul, eliberându-l astfel pe **P.** (S.3.000/143).

Păsărilă-hăis-lungilă **v.** Tovarășii năzdrăvani

Pedepse. Personajele negative sunt pedepsite felurit, după gravitatea faptei și în concordanță cu profilul fantastic sau realist al speciei narative.

I. în *legozde*, forma de pedepsire cea mai uzitată este metamorfozarea definitivă, prefacerea vinovatului într-un animal sau obiect. Soarele și

soră-sa, pentru că au vrut să se căsătorească, au fost prefăcuți în doi aștri călători veșnici, fără să se mai întâlnească sau să se vadă unul cu celălalt (v. *Soare*). Hoțul care a furat caii (sau boii) lui Sâmpetru, a fost blestemat de acesta să se prefacă în pasăre care „să fie cobe rea și singur să-și spuie numele unde s-o afla” (v. *Cuc*). Baba Dochia pentru că și-a maltratată nora, trimițând-o să spele lâna neagră până se va prefăce în lână albă sau să-i aducă fragi în timpul iernii, e prefăcută într-o stâncă, după cum se poate vedea în diferite locuri din munții noștri (v. *Baba Dochia*). Omul de pe Bucegi ar fi un cioban răătăcit care a înjurat cumplit pe Dumnezeu că nu mai găsea drumul și pe dată a fost prefăcut în stâncă ce se vede și astăzi (50 a, p. 263). Popa lacom de bani s-a îmbrăcat într-o piele de bivoliță ca să sperie pe un sărac ce găsisese o comoară și să i-o ia, dar a fost prefăcut în bivoliță. De asemenea, cârțița provine din feciorul popii îngropat de acesta (v. *Popă*). Rândunica a fost fată de om bogat care a vrut să fie soția unui boier și pentru că a trădat argatului acestuia secretul scurteicii sale, a fost prefăcută în rândunică, gulerată cu roșu (LIII, p. 547).

Pedepsirea poate fi redusă la instituirea unei metehne permanente sau la expunerea permanentă a făptașului, ca să fie mereu pildă negativă. Fiindcă o zână a pretins că ea „și fără ajutorul lui Dumnezeu... îmi voi face un castel de aur”, castelul ei de pe dealul Huroi a rămas neterminat, numai dărâmături, în contrast cu

castelele din Hunedoara și Deva zidite de surorile ei „dacă” le va ajuta Dumnezeu (26, p. 55 - 56). Albina a fost la început albă, dar pentru că diavolul a observat că îl spionează, a lovit-o cu biciul peste mijloc: de atunci s-a înnegrit și s-a subțiat peste mijloc (80, p.283). La început, pământul era transparent, „tot ce era într-însul se vedea”, dar de când trupul lui Avei a fost acoperit cu buruieni, Dumnezeu a decis să devină întunecat (52, p. 157). Corbul a fost la început alb, dar fiindcă s-a opus ca Eva să încalece pe cal (sau fiindcă nu s-a întors la corabia lui Noc) a fost blestemat să devină negru (v. *Corb*). Puii tuturor animalelor umblă pe picioare din ziua întâia, exceptând copilul, deoarece la început Dumnezeu a zvârlit puii peste casă ca să cadă în picioare de ceea parte, însă femeia l-a prins pe al ei în poală. Atunci Dumnezeu a blestemat-o ca doi ani să-și poarte puiul în brațe, abia după aceea să poată umbla în picioare (94, p. 254). Fratele mai mare care a ucis pe cel mai mic a fost pus în lună să fie văzut cum îl poartă în spate, ținându-i căldărușa la nas ca să-i curgă sângele în ea (LIII, p. 121).

Ivirea sângelui este de asemenea semn de pedeapsă. Trădătorii care l-au vândut pe Horea, au aflat în pâinea scoasă din cuptor o bucată de sânge închegat, semn că au „vândut sânge nevinovat” (6, p.5; v. *Horea*). Sf. Duminică a muștrat femeia care a făcut pâine în ziua ei, încât atunci când a rupt din pâine, a curs sânge (52, p. 265). Un huțan care a împușcat anafura ca să aibă

noroc la vânat, a văzut cum a curs sânge din ea (ibid., p. 342). Spoliatorii săracilor sunt pedepsiți în acest fel: băutura de la sărac „se face sânge pe ceea lume și omul acela bea sânge”, întrucât cel sărac „poate n-a avut de sare în casă la copii și lui i-a dat” (ibid., p. 903).

II. în *basme*, pedepsele sunt mai variate, de la luarea vieții până la ispășirea cu lacrimi.

1. Cea mai frecventă este omorârea adversarului. Forma cea mai drastică este decapitarea, urmată de arderea cadavrului și împrăștierea cenușei. Mama Pădurii care a omorât pe fratele de cruce este dată la din, iar restul „ars în foc ș-o suflat în vânt” (5, I, p. 283). Surorile invidioase (AT 707) sunt pedepsite în chip similar: „le-a legat, le-a tocat, le-a ars și le-a suflat în vânt” (5, II, p. 458). Voinicul plecat după Frumoasa Lumii este trădat de o servitoare și Zăvod-Crai îl taie bucăți, apoi îl pune în desagi pe cal; acesta îl duce la cumnatul său care îl învie cu apă vie și apă moartă. Recăpătându-și sabia miraculoasă, ucigașul Zăvod Crai îi cere să procedeze la fel: „Să mă tai tot, bucățele, să mă bagi în desagi și să mă urci pe calul meu și să-i zici «Poartă-l mort pe unde l-ai purtat viu»”. Dar voinicul a găurit desagii, încât „ici pica un os, coala o vâni”, împrăștiindu-l „peste tot locul” (7, p. 128 – 129). Alteori, tăierea este treptată, însoțită de zvârlirea unei nuci. Soția trădătoare este ciopârțită „câte-o bucățică, unde cădea bucățica, arunca și-o nucă. Ca să nu moară dintr-odată, s-o pedepsească-n așa

fel încât a vrut să-l pedepsească ea pe el” (5, I, p. 569 - 570). De obicei, bucățile sunt vârate în sac împreună cu nucile, ca să cadă alternativ. Uneori, pedeapsa capitală constă în fărâmițarea prin alergarea cailor. Impostoarea (AT 707) este legată „de coadele cailor, împreună cu un sac de nuci, și le dă drumul să se ducă în lume, și unde cădea nuca, cădea și bucățica” (41, 1, p. 64). Se întâlnește mai rar chiar ruperea celui vinovat de către cai. Impostoarea soției este legată (AT 403) în cozile celor patru cai neînvățați să fie sfâșiată în bucăți (81, p. 194). Tot sporadică este rostogolirea adversarului în butoiul prevăzut cu cuie; cel care a pretins că a omorât balaurul e vârat într-un butoi plin cu cuie și rostogolit din vârful unui munte (ibid., p. 75). Fierberea în cazan este de asemeni aplicată impostorului care e aruncat în lapte clocotit (LXXXIII, p. 501). În chip similar, intrigantii de la curte cad în propria cursă, fiind și ei pârâți că ar rezista pe claia aprinsă care însă „i-a ars pe toți” (5, II, p. 166). Frații invidioși care au răpit pasărea miraculoasă și au vrut să-și piardă fratele năzdrăvan (AT 550) sunt condamnați de tatăl lor la spânzurătoare (81, p. 204). Zidirea vinovatului e întâlnită cu totul sporadic. Mama trădătoare care și-a orbit copilul (AT 590) este zidită într-o „cămară fără nicio răsuflătoare” (41, I, p. 475).

În administrarea pedepsei capitale apare și legea ordaliilor, îndeosebi în variantele basmului AT 301, pentru a fi pedepsiți frații de cruce

trădători. După ce Ion năzdrăvanul din lut este scos de pajură de pe tărâmul de jos și ajunge la curtea împăratului cu fetele dezrobite, el cheamă pe Strâmbă-lemne, Sfarmă-piatră și scutură-munții afară din palat și aruncă paloșul în sus, dar așa l-a aruncat, de stelele-i făcură loc, să nu le taie, și paloșul s-a dus tot în sus un scopot bun, apoi s-a îndreptat în jos ca fulgerul de iute și când fu jos, ciors! odată tăie trei capete de uriaș! apoi îl luă Ion în mână” (61, p. 131). Legea ordaliilor ia și forme mai ușoare, inofensive. Soția crede că cumnatul e soțul ei (AT 303) și el se vede silit să ceară ajutorul sabiei: „«- Pe cine nu va fi drept din amândoi, să-l cresteze sabia care stă în cui». Și îndată sabia sări și creastă pe fată la deget, și atunci crezu și ea” (41, I, p. 329).

Metamorfozarea în animale apare și în unele basme pentru a pedepsi vinovații. Uneori, prefacerea în animale este definitivă. Așa pățește soția necredincioasă cu amantul ei (AT 449) care sunt prefăcuți în vacă și bou prinși la car și dați oamenilor din sat să ducă piatră, gunoi, lemne, iar „mâncare numa o dată pe zi să le dați” (5, II, p. 92). În altă variantă, soția e prefăcută măgăriță, iar ibovnicii ei, popa în catâr, pârcălabul în măgar și țârcovnicul în vacă (41, I, p. 495). Servitorul care și-a trădat stăpânul e prefăcut în ogar (ibid., p. 433). Popa care este nemilos cu cei săraci, este prefăcut în cal și dat unui fierar să-și poarte cărbunii cu el (v. *Popa*). Câteodată, prefacerea vinovatului în animal este temporară, acesta

redevinind om după un răstimp de la un an până la 9 ani, în care și-a ispășit vina. Astfel, popa îmbuibat de grâu și plecat în căutarea mamei griului este transformat în bivol, dar după un an redevine om. Alt popă mincinos e prefăcut bivol timp de 9 ani (v. *Popă*).

O formă de ispășire a fărădelegilor multe este udarea unui băț de lemn sau a unui tăciune până ce va înverzi, va crește și va odrăsli fructe. Tâlharul care „între altele omorâse pe tatăl său, pemă-sa și pe soră-sa” este sfătuit să ia trei tăciuni de măr „și-i îngroapă cu vârful în sus, pe culmea cea de plai și să care de aice din vale în genunchi păn acolo apă cu gura să-i uzi și când vor odrăsli și vor face roadă, să știi că și Dumnezeu te va ierta”. Tăciunii se prefac în măr cu mere peste doi ani și tâlharul a început să înșire numele celor uciși și de fiecare nume cădea câte un măr. După căderea ultimului „și el s-a prefăcut în prav” (52, p. 1229 – 1230). După atâta caznă cu udarea bățului, lui Man-tâlhar îi „era roasă coatele la el dă sânge, jerunți la el”, dar bățul se prefăcuse în măr „încărcat dă pădureață mândre, coapte, galbene, numa atâta că nu picau jos” (28, p. 313). Vărsarea lacrimilor din abundență este pedeapsa acordată de obicei sorci și mamei necredincioase (AT 315, 590). Mama îndrăgostită de zmeul cu care au plănuit uciderea fiului, e închisă de acesta într-o odaie „și am să pun un ciubăr, când l-ai umplea de lacrimi, atunci ț-oi da drumul”. Când se întoarce după 9 ani,

„casa era plină de lacrimi, numai capul i se vedea și ea era ca o umbră, ar fi murit și nu putea, că n-o iertase el” (52, p. 913). În altă variantă, mama necredincioasă e închisă „dându-i o sarcină de fân să mănânce și 3 căzi să le umple cu lacrimi” (ibid., p. 1221). O formă înrudită este expunerea la muște după ce corpul a fost cufundat în miere. Sora îndrăgostită de zmeul cu care a vrut să-și omoare fratele, e prinsă de acesta și judecată sumar: „a băgat-o-ntr-un butoi cu miere și-a suit-o-ntr-un pom, care era mai înalt, acolo, și-a legat-o frumos și-a lăsat-o-n pomu ăsta” (5, I, p. 176).

Între formele de pedepsire ușoară se semnalează depozedarea spoliatorului de către cel împilat. Boierul hapsân care vrea să ia de la argatul său boii năzdrăvani (AT 532*) este scos afară „din curțile lui ș-îl țâpă în stradă”, fostul argat luându-i locul ca „moștenitoriu, și el o fo’ boier!” Fostul boier a sărăcit într-atâta, încât „n-o avut cină de o sară” (5, II, p. 105). Boierul își dă carul încărcat cu grâu și cei patru boi omului sărac care și-a dat vaca pe o pipă, pentru că nu l-a certat soția pentru atare schimb. De necaz, boierul „odată o picat în vatră, o amețit, ș-o picat în vatră, ș-o murit” (ibid., p. 514 - 515).

III. în *snoavă*, pedepsele sunt mai variate, potrivit cadrului realist în care se desfășoară acțiunea. Ele sunt cele curențe în viața de toate zilele. Cea mai des întâlnită este bătaia. Pe alocuri, nu lipsesc nici mutilările, îndeosebi în unele snoave obscene despre soția necredincioasă.

De asemenea, vinovatul este câteodată omorât (v. *Popă, Soție*). Tipică snoavei este păcălirea agresorului, ridiculizarea lui pentru a trezi râsete cât mai zgomotoase (v. *Păcală, Popă*).

Pește. După *legende*, pământul se reazemă pe patru stâlpi care stau pe un **p.**; „când peștele clatină din coadă, atunci și pământul se cutremură” (52, **p.141**). După alte legende, cei patru stâlpi ai pământului stau pe patru **p.** (LXVII, p. 25). Pământul e așezat pe patru **p.** mari „și peștii stau pe patru trestii și mai mari... când dau peștii din coadă, trestiile se cutremură și, cu dânsese, se cutremură și pământul nostru” (37, p. 69). Spre răsărit se află **p.** numit Începător „pentru că el începe toate celea ce au să le facă ceialalți părtași ai săi”, cel dinspre apus se numește Ascultător „pentru că el primește sfaturile Începătorului”, spre miazăzi se află Arătătorul „pentru că el conduce soarele și-i arată calea încotro să meargă”, al patrulea e Somnorosul „pentru că toată ziua doarme dus, iară noaptea, trezindu-se, conduce luna și stelele”. Când acești **p.** beau prea multă apă, pe pământ e secetă. „Începătorul și Somnorosul suflă pe câte-o n-are foc, iar pe cealaltă gheață, aducând zădufurile sau frigurile cele mari; din când în când își schimbă locul” (LXVII, p. 26). La început, pământul s-a rezemat pe patru **p.**, dar unul a fost înecat la potop. De atunci s-a aplecat pământul într-o parte și a năvălit apa pe el (50 a, **p.250**). **P.** arc șapte aripi de la începutul lumii. El a cerut lui

Dumnezeu: „dă-mi șapte aripi și dacă mă va prinde cineva, acela să mă puie de viu cu ochii pe foc”. Dar omul a învățat să-l prindă și de aceea îl și frige (99, III, p. 366). În mare se află un **p.** uriaș „pe care cresc buruiene, ca pe pământ”. Acela îl alungă pe diavol în mare și din lupta lor se nasc valurile (52, p. 1003).

În *basmele despre animale*, **p.** e întâlnit foarte rar. Somnul, deși are ochi mici, vede pericolul de departe (AT 253), pe când știuca are ochi mari, dar nu vede plasa întinsă și cade în ea (LXXIX, p. 26). **P.** încearcă zadarnic să-l convingă pe porc să intre în apă să se scalde; ca urmare porcul „rămâne un porc” (ibid.).

Grindeea e personaj principal în *basmul* cu același nume. Ea răsplătește cu aur pe bătrânul care o hrănea cu mămăligă și o apăra de copii, apoi cu mărgăritare și diamant. El aduce grindeea acasă și după un an de zile, aceasta se preface în față care îi face grădină de aur, animale de mărgăritar și curte de diamant. Din mulțimea de pețitori, alege pe feciorul unei văduve. După ce învinge pețitorii refuzați, flăcăul se retrage cu soția în fundul mărilor la împărăția părinților ci, lasă acolo pe fiul lor moștenitor, iar ei se întorc pe pământ (5, II, p. 34 – 50). Basmul nu e atestat în catalogul AT. Ca să răsplătească pe copilul care l-a aruncat în apă din undița tatălui său, **p.** se preface într-un om pitic care îl ajută pe băiat să găsească pietrele scumpe vărsate de un balaur, apoi să pețască fata împăratului din care ieșea

noaptea un balaur (AT 507 B) și să rămână urmașul la tron (86, p. 141 - 149). În altă variantă, soția prefăcută din **p.** Îi aduce soțului cantități uriase de **p.** În năvoduri și cheamă chiar pe împărat cu toată oastea la nunta lor. Împăratul acceptă dacă îndeplinește trei sarcini (**v. Sarcini**): să facă loc șes din două dealuri și să-i aducă pâine din grâul copt, să-i facă curte de diamant și să aducă pe Dumnezeu la nuntă (**v. AT 465**). Cele două sarcini le îndeplinește soția cu ajutorul diavolului, iar pe Dumnezeu îl aduce soțul ajutat de cumnată-sa rață și de calul cumnat (52, p. 662 - 665). Copilul unui pescar prinde în Dunăre o singură mreană care era zâna apelor și aceasta se prefăce în față ca să nu fie spintecată. Seniorul locului se îndrăgostește de ea și îi dă soțului ei sarcini extraordinare (AT 465) ca să-i ia zâna. Ea îl ajută pe soțul ei (60, V, p. 42 - 52). Cu totul sporadic, soțul apare metamorfozat în **p.** (în realitate, soarele s-a camuflat în **p.**; AT 425; XV, p. 51). Metamorfozarea temporară a omului în **p.** e rară. Băiatul ucenic al diavolului (AT 325) ca să scape de urmările acestuia se prefăce în **p.**: fostul ucenic devine plevușcă (porcușor) iar diavolul **p.** mai mare (81, p. 144). Fata înecată de impotoare (AT 408) se prefăce în doi **p.** de aur. Prinși și duși fostului ei soț, impotoarea îi arde. Din solzul zvârlit pe fereastră de o servitoare răsară un nuc sub fereastra împăratului, care este iarăși tăiat și ars, dar o surcică scăpată se prefăce noaptea în față înecată (5, II, p. 8 - 11). **P.** e

înfățișat ca auxiliar fidel al binefăcătorului său. Foarte des, el îl ajută pe erou la păzirea iepci năzdrăvane care de obicei în a treia noapte se prefacă în **p**. Când se gândește la el, **p**. ajutător apare și-l duce cu el. „Haidă cu mine. I băgată pe fundu' mării, i făcut un pește, că n-o mai găsești în veacu veacului. Și io astrâng toți peștii de pe mare ș-o pițig și musai să iasă-afară. Și-i pune frâu-n cap și pleacă înapoi de unde-ai venit” (5, II, p. 281). Flăcăul leneș eliberează un peștișor prins care îi face muncile dorite: cofele cu apă se duc singure, lemnele din pădure vin singure. Înjură fata împăratului care râdea de el să rămână însărcinată (AT 675). Cu ajutorul mărilor, el e declarat tatăl copilului. Puși într-un poloboc, flăcăul iese cu ajutorul **p**., croindu-și palate (52, p. 960 - 962). **P**. îi face chiar pod de aramă, apoi de argint și de aur, cu pomi și păsări de aur până la curtea împăratului socru (5, II, p. 383). Împăratul **p**. Îl ajută pe Solomon să coboare în fundul mării, cum fusese blestemat de maică-sa, aducând de acolo „mărgăritare, pietre scumpe” (52, p. 969). **P**. se numără printre puținele substanțe care au putere de germinație. Un pescar bătrân prinde o mreană de aur pe capul căreia scria că făina din oasele ei e bună pentru conceput copii. Baba lui face o cafea din acea făină, dă împărătesei să guste. Fiindcă a gustat și servitoarea, iar resturile au fost înghițite de o iapă de „o sută și cinci ani”, nasc toate trei ființe năzdrăvane: doi băieți „cu părul de aur” și un mânz năzdrăvan „tot numai cu

păr de aur” (5, I, p. 260 – 261). Alteori, eroul este născut din gustarea numai a ficatului unui atare **p.** unic: „este un pește în marea asta. Cine va prinde peștele cela... va face un copil din ficatul cela” (ibid., p. 383). Un **p.** mare are în pântece doi copii cu părul de aur, iar capul este dat unui cal care face doi mânji de aur și coada unui câine care naște doi câini de aur (81 a, p. 547). În unele basme, **p.** Înghit obiectele prețioase care cad în apă. Acestea pot fi recuperate prin prinderea și spintecarea lor, dar uneori le aruncă ei la cererea protagoniștilor. Fata îmbrăcată în băiat (AT 514) este ademenită în cele din urmă pe o corabie de zmeul răpitor. Disperată, ea aruncă inelul în apă, promițând că va vorbi cu zmeul când va găsi inelul. Zmeul îl află într-un **p.**, dar fata se preface rândunică (44, II, p. 87). Câinele și pisica readuc inelul (sau mărgeaua) miraculos dat de soția necredincioasă amantului ei (AT 560). La înapoiere, câinele scapă inelul în apă, acesta e înghițit de un **p.** Pisica umblă prin năvoadele unor pescari și găsește inelul în bășica unui **p.** (99, VI, p. 334). Alteori, pisica pierde mărgeaua, aruncându-se după un **p.**, iar câinele o află și o duce stăpânului (74, p. 32). Pisica amenință toți **p.** din mare că dacă nu-i găsesc inelul scăpat de ea, îi va omorî pe toți. Aceștia se pun să-l caute și-l găsesc îndată (LXXXIII, p. 640).

O mreană are în pântecul ei o covățică miraculoasă. Fratele cel mai mic care mâncase inima găinii năzdrăvane și găsea în fiecare

dimineată o pungă cu galbeni (AT 567), e constrâns de măiastră ostrovului să vomite obiectul miraculos. Rămas sărac, intră slugă la un pescar. Prinde o mreană în care află o „covățea mică de pietre”, care ori de câte ori o ducea la gură, „era plină de galbeni” (41, 1, p. 239). Preotul care nu poate absolve de păcate pe cel ce a păcătuit cu mama lui și a omorât 99 de popi, aruncă în apă cheia bisericii în care a încuiat pe păcătos (AT 674+756 C). După ani de zile, servitoarea găsește cheia într-un **p.** cumpărat din piață (5, II, p. 441 – 443).

Norocul ia uneori înfățișarea **p.** Un băiat sărac, neputând agonisi nimic, pleacă în căutarea norocului. La un pârâu, prinde un **p.**, dar când vrea să-l mănânce, **p.** spune „că e norocul lui”. Băiatul îl ține în traistă și se culcă. La sculare, vede o femeie lângă el care îl îndrumază să dea peste norocul lui (52, p. 673). Solzii de **p.** au puteri miraculoase. Fratele cel mic plecat în căutarea nevestei „vede niște solzi de la un pește pe jos”. Aceștia îi vorbesc și îl sfătuiesc: „la un solz de aceștia și-l pune sub limbă și te vei preface în ce poțtești” (ibid., p. 1191). Ficatul prăjit al unui **p.** uriaș mâncat de mire și mireasă apără pe mire de a muri în noaptea nunții, cum s-a întâmplat cu alți 7 predecesori la aceeași fată (81 a, p. 682 – 683).

Pisică. După o *legendă*, **p.** s-a născut din mănuașă (sau cârpa) pe care a aruncat-o Dumnezeu (sau Noe) ca să astupe gaura făcută în corabie de

șoarecele adus de diavol. „Mâța prinse șoarecele și-l mâncă. Iar satana ieși din mâță numai scânteii prin perii ei. Și de atunci mâța prinde șoareci și-i mănâncă, iar când o frece pe spate, lasă scânteii” (64, p. 469). În viclenia ei, **p.** mănâncă cu ochii închiși, ca pe lumea cealaltă să poată jura că stăpânul nu i-a dat de mâncare. Ea dorește ca să moară (sau să orbească) toți ai casei ca să le poată lua mâncarea din mână (LIII, p. 279). Din coada **p.** e făcută Eva. Ea a furat coasta lui Adam, Dumnezeu a prins-o de coadă, dar coada s-a rupt și **p.** a scăpat, încât el a fost silit să facă pe Eva din această coadă (ibid., p. 542). Uneori, motanul e strigoi ca și stăpânul său. Un strigoi pleca noaptea la hotar unde se întâlnea cu ceilalți și juca, iar motanul lui „era și el strigoi, el cânta din scripcă acolo”. Strigoiul îl denunță nevestei, iar motanul sare și-i scoate ochii, lăsându-l orb pentru că l-a divulgat (52, p. 865).

Porumbul avea odinioară știuletele înalt cât paiul, dar o femeie „a făcut batjocură de pâine” și Dumnezeu a vrut să-i ia tot rodul. A intervenit Maica Domnului care a prins cu mâna știuletele, cerându-i să-i lase „cât să fie pentru mâță și câne”. De atunci e știuletele mic (52, p. 166).

În *basmelor despre animale*, motanul se dovedește un mare viteaz după ce se căsătorește cu vulpea (AT 103). Copiii îi leagă șapte bricege de gât și el fuge în pădure unde se recomandă vulpii că ar fi „împăratul mâțelor cu șapte paloșe la grumaz”. Se căsătorește și se duc în vizită la

animalele puternice: leul, lupul și ursul, care fug speriate de motan (5, I, p. 126 - 128). Animalele pădurii când îl văd dând din coadă cred că „tot învârtește un iatagan și-ntr-o parte, și-ntr-alta și parcă ar spune că vrea să ne taie mai repede” (33, p. 110). Vrăbioiul s-a îmbătat din rachiul făcut de el și a căzut în noroi. Mâța a vrut să-l mănânce, dar vrăbioiul cere să-l lase să se spele. După ce s-a spălat, a zburat în pom (52, p. 914). Vrăbioiul care s-a îmbătat cel dintâi din rachiul făcut de diavol într-o urmă de vită, e prins de o **p.**: - „Lasă-mă să dorm mai întâi că sunt beat”. Apoi zboară pe gard și scapă (ibid., p. 396). Mănâncă șoarecele de câmp care îl crede împărat (AT 112, **v. Șoarece**). **P.** urmărește mereu un șoarece, amândoi închiși într-o găletușă de aur (42, p. 510). Motanul dresat să țină lumina la masă și să nu se atingă de bucatele de pe masă, uită toată învățătura de îndată ce zărește un șoarece după care se repede (79, p. 247). Dușmănia de moarte dintre câine și **p.** provine din neglijența **p.** care a pierdut „zapisul” animalelor în care acestea își aveau înscrise prerogativele lor. Inițial, zapisul a fost în păstrarea lupului; apoi a trecut la câine și pe urmă la **p.** pentru că ea locuia în casă și putea să-l păstreze mai bine. O dată, **p.** fugărită de băieți, sare peste foc și-i cade hârtia de sub coadă tocmai în foc, arzând cu totul (AT 200). De atunci, câinele o latră mereu: „Contratu-contratu! Contratu-contratu”, iar **p.** îi răspunde „O-arrs! O-arrs! face ș-o mutră urâtă” (5, I, p. 149). **P.** își bate joc de

câinele care îngheață afară fiindcă i-a fost lene să-și facă un bordei (41, II, p. 133; **v.** *Câine*). Când e învinsă de șoareci, pactizează cu aceștia (**v.** *Șoarece*).

Rareori, **p.** se află printre animalele alungate de stăpâni care se asociază în călătorie (AT 210). **P.** se ascunde după sobă și când lupul își vâra acolo capul, îl zgârie (18, p. 16 – 18). Se plânge leului că a rămas așa mică fiindcă o bat copiii în casă. Leul se convinge că omul e cel mai tare (AT 157; 12, I, p. 306). O **p.** dă cârciumarului să bea rachiu roșu și el se preface în motan. **P.** îl duce cu sine în pădure, unde devin amândoi oameni și se iubesc. Făcându-i-se dor de copii, cârciumarul se întoarce acasă, e recunoscut de copii și atunci femeia **p.** redevine iar **p.**, fugind în pădure (81 a, p. 600 – 601).

P. are rol de căpetenie în cunoscutul *basm Motanul încălțat* (AT 545). Își căpătuiește stăpânul pețind fata împăratului și silind văcarii să spună că toate cirezile sunt ale stăpânului ei, apoi arde în paie uriașii (sau zmeii), punând stăpânire pe curțile lor (5, II, p. 263 – 273). **P.** ia cu sine un copil din flori aruncat și îl crește, apoi îl trimite să pețească fata împăratului. Ea face peste noapte podul de cristal cerut de împărat. Mai târziu, băiatul căpătuit vrea s-o alunge, ea îi trage o palmă și pleacă în lume. **P.** prinde de pe apă toate pâinile pe care le arunca un băiat, îl învață apoi să ceară de la stăpânul **p** „Toarta de aur din degetul cel mic” al lui care îi îndeplinea orice dorință (AT

560; 51 a, p. 186). Cenușotcă intră servitor la o **p.** Aceasta îi cere numai ca în fiecare dimineață „să tai trei nuiiele din pădure și să mă bați mereu până voi sări pe ușă. Atunci să-mi deschizi ușa să ies”. După anul de trei zile, e răsplătit cu haine de aur. În al doilea an, e răsplătit de **p.** cu un cal năzdrăvan, iar în al treilea an o arde în foc și ea redevine fată de împărat (7, p. 88 – 91). Mâța năzdrăvană ajută pe fata moșului persecutată de vitregă să scape de Marți-sara pentru că i-a dat mâncare, dar pe fata babei care nu-i dă mâncare și o alungă, o lasă să fie omorâtă de Marți-sara (93, p. 160 – 163). După ce i se fură obiectul miraculos (în alte variante un inel sau o mărgea), **p.**, ajutată de câine, îl readuce stăpânului, făcând pe hoț să strănute (dându-i pe la nas coada îmbibată cu ardei) și să-l arunce astfel din nas (51 a, p. 186 – 190). Uneori, printre animalele sfinte la care intră servitoare fata cea harnică a moșului (AT 480) se află și o **p.** (52, p. 744). Sfânta Miercuri și Vineri sunt păzite de câte o **p.** rea de care Viliș Viteazul (AT 302) nu se teme totuși (80, p. 147). Șoarecii și șobolanii sunt pustiiți în țara unde **p.** era necunoscută până atunci. Ca răsplată pentru ospitalitate, eroul lasă „o turmă de mâți”, iar împăratul îi dă o corabie de galbeni pentru **p.** (33, p. 71 – 72). Zmeul are o **p.** năzdrăvană care îl anunță la întoarcerea de la vânat că pe nevastă-sa „au furat-o bărbatul ei de mai nainte” și îi spune că are chiar timp să aștepte până se va coace „mălaiu mărunțel” să facă păsă din el și să-l

mănânce cu lapte și tot îi va ajunge cu calul lui ((79, p. 55). Ca să spioneze sfatul zmeoaicelor, voinicul care a omorât zmeii se prefăce în motan „tare frumos și s-o băgat pe fereastră în casă” (12, II, p. 66).

Uneori, protagonistul se prefăce în **p.** pentru a izbândi. Pipăruș-Păr-Frumos plecat să aducă razele soarelui de la Zâna Dobrozâna, intră în palatul acesteia pe coș prefăcut în **p.**, îi omoară cele trei fete, ia razele soarelui și fuge (81 a, p. 519).

În *snoave*, **p.** apare incidental. Ea e numită *hârâiioare* de pedantul pentru care focul e *mângâiere*, aria *procopsealî*, apa *udeală* etc. Când **p.** duce cu coada focul în arie, stăpânul nu mai înțelege numele date de el și rămâne în pagubă (41, II, p. 75 – 77). În alte variante, **p.** e numită: *Prinde-tot*, *zgârietoare* etc. (S. 4685; AT 1562 A). Fata chioară ca să nu se dea de gol în fața pețitorilor, înscenează găsirea acului, dar când aceștia pun un caș pe masă, ea îl lovește crezând că e o **p.** (AT 1456; S. 3748). În alte *snoave*, fetele pețite sunt fonfăite și părinții le interzic să vorbească de față cu pețitorii, dar când **p.** se urcă pe masă, calcă interdicția (S. 3725). Un român păcălește pe un evreu sub pretextul că vrea să cumpere de la el niște **p.** pe care să le pună la plug, fiindcă nu are boi (S. 5586).

Pitic. P. apar sporadic în folclorul românesc. *Legende*le aproape nu-i cunosc. Au existat înainte vreme și oameni **p.** Cel mai mare era cât o doniță.

Un român ajunge într-un sat de **p.** Și se culcă. **P.** cred că e un deal și încep să-l sape, omul crede că l-au înțepat purecii. Caleașca cu caii lor o ia în mână. Îi cer să-i ajute în războiul cu alți **p.** ce veneau cu corăbiile. Românul le sfărâamnă corăbiile la mal. La plecare, ia un **p.** pe care îl vinde la un han, unde e așezat într-o firidă să fie văzut (66, p. 33 - 34). La minerii din Munții Apuseni au fost semnalati niște **p.**, „oameni micuți”, care aveau bărbi lungi și erau îmbrăcați tocmai ca băieșii în haine de lână neagră. Lucrau și ei la mine, având lămpi și târnăcoape în mâini. Între ei se ceartă și se bat în lupte violente. Cu băieșii sunt însă extrem de prietenoși. „Când soția minerului aude la miezul nopții trei bătăi în ușă, se scoală și plânge, căci aceste bătăi vin de la oamenii micuți și anunță mea Ttea bărbatului ei” (50 a, p. 251).

În *basme*, cel mai cunoscut **p.** e răutăciosul Barbă-Cot (**v.** *Statu-Palmă-Barbă-Cot*). E de asemeni cunoscut **p.** din basmul AT 700, care poartă numiri diferite: Nan din Găvan, Prichiduță, Michiduță, Neghiniță, Sdârcă, Pitic țânțariul, Ghemiș, Sfredeluș, Nuculiță, Petru Pipăruș etc. Prichiduță se ascunde în urechea bouului de unde îl îndeamnă la plug. Când paște boii, se adăpostește sub o frunză de tei, iar din urechea oii o conduce la ascunzișul tâlharilor, de unde le fură toate bogățiile, ajutat de tatăl său (86, p. 428 - 434). Nan din Găvan e cât o șchioapă, se adăpostește sub o ciupercă și e înghițit de o vacă. Batjocorind femeia care o mulgea, vaca e vândută unui

măcelar și el e lepădat cu mațele pe care le înghite un lup. Strigă din lup, acesta se sperie și fuge până crapă, iar Nan se întoarce la părinți (41, I, p. 525). Neghiniță e de-abia cât o neghină, dar mai are doi frați, unul de un cot, altul de o palmă. Tatăl îi omoară pe cei mai mari, dar Neghiniță scapă ascuns după mătură, apoi îi aduce o ploscă de vin și o pâine, furate de la hangiu și brutar. E înghițit și el de o vacă, apoi de un lup pe care îl sperie (49, p. 50 - 52). Alt Neghiniță e mai mic decât ghemul și e zămislit de urechea femeii ce-și dorea un copil. Tatăl îl vinde pentru bani și ajunge la împărat să-i fie sfetnic pentru că ghicea gândurile oamenilor, Când țipa în urechea împăratului, e înecat în fântână (LXXXIII, p. 180 - 181). Petru Pipăruș e mic cât un bob de mazăre, îl ajută pe bătrân la plug, mânând boii din urechea lor. Ajută apoi pe hoți să fure oi și rămâne să fie și el hoț (ibid., p. 181). Michiduță e un băiat obișnuit, dar se poate face cât o muscă. Fiind muscă, se culcă sub o ciupercă și sperie niște hoți, rămânându-i oaia și polobocul cu vin. E înghițit de un lup pe care îl sperie. Lupul se dă unei vulpi să-l caute în gâtlej, Michiduță scoate ochii vulpii, intră în casa unui popă zgârcit de la care ia bani, ascunde caii popii și se preface a ghici unde sunt ascunși. Apoi se duce să scape fata unui împărat fugită la diavoli. Se ia cu aceștia la trântă, Michiduță îi pune să se lupte cu „bunelul meu” ursul (AT 1071) și recapătă fata împăratului (18, p. 31 - 38). Pitic țânțariul e mare cât un cot și se

hrănește cu țânțari. Se poate preface în țânțar, e înghițit de un lup și de pe limba lui sare lângă niște hoți, îi sperie și le ia comorile, apoi omoară pe mama zmeilor (15, I, p. 49 - 52). Prichinduță născut din farmece se ascunde în urechea boilor pe care îi fură niște hoți. Ajunși la ascunzătoarea lor, el îi sperie, luându-le comoara (94 a, p. 96 - 98). Sdârca fură pe rând de la un sas pâinea cu covata, slănina și butoiul cu vin pe seama celor 12 hoți care râdeau de micimea lui. La urmă, țipă că nu el a furat, ci hoții și sasul îi prinde pe toți (81 a, p. 597 - 598). **P.** se întâlnește și în alte basme. Un **p.** se face frate de cruce cu un băiat alungat de acasă. Mai întâi, ia pietrele scumpe vomate de un balaur în vârful unui copac, pe care le împarte cu băiatul. Apoi păzesc împreună fata împăratului care mânca pe toți logodnicii și noaptea **p.** taie balaurul ieșit din fată. La urmă, îi mărturisește că el e împăratul peștilor pe care băiatul l-a eliberat din plasă (86, p. 141 - 148). Împăratul Piricot este mare cât „un copil de patru ani” și are o fată pe care o ține închisă, precum și pe pețitorii care vin. Constantin îi omoară puterile din balaur, eliberează fata și un pețitor și îl omoară (5, 1, p. 440 - 446). Fata moșului cea cuminte slujește, într-o singură variantă olteană, unor **p.**, slujba ei constând doar în a le aduna fragi (AT480). **P.** o răsplătesc cu darul de a-i cădea din gură la fiecare vorbă un galben, pe când fata babei care le mânca aproape toate fragile, e pedepsită ca la fiecare vorbă să-i cadă din gură o broască (XV, p. 60).

Popă. I. Apare în narațiunile populare, cu puține excepții, ca personaj negativ. *Legende*le reliefează lăcomia **p.** Bivolul provine dintr-un **p.** lacom de bani care s-a îmbrăcat într-o piele de bivol ca să sperie pe săracul ce găsisese un sac de bani și să i-l cedeze lui. Ajuns cu banii acasă, **p.** n-a mai putut lepăda pielea de bivol (52, p. 1253). În altă variantă, ca să-l sperie pe săracul ce găsisese comoara, **p.** s-a îmbrăcat cu o piele de țap, pe care n-a mai putut-o dezbrăca. „De atunci, popii îi zice țap” (99, II, p. 46 – 47). Alt **p.** lacom de pământ și-a îngropat fiul în țarina vecinului ca să spună că e pământul **p.**, dar când a deschis groapa, acesta se prefăcuse în cârțiță, rămânând de atunci mereu sub pământ (LXXIX, p. 89). Un **p.** se îmbracă în piele de capră, ca să poată fura, dar după un timp, **p.** nu o mai poate dezbrăca (81 a, p. 410).

Alteori, pedeapsa e temporară. Dumnezeu și Sf. Petru prefac doi preoți în bivoli pentru că se săturaseră de grâu și plecaseră să caute mama griului, dându-i unui om să care greutăți cu ei și să-i hrănească numai cu paie de grâu. După un an, au redevenit oameni (52, p. 254 – 255). Un **p.** e prefăcut bivol pentru că a „mințit că arc luna cearcăn de vânt”, dar după 9 ani redevine **p.** (LXII, p. 66 – 67). Un **p.** Și un diac sunt prefăcuți bivoli pentru că „tare urâseră biserica” și în sărbători mergeau la târg. Sunt dați fătului să lucreze cu ei la săraci un an, apoi redevin oameni (77, p. 3 – 6).

II. Lăcomia e trăsătura sa dominantă în o

seamă de *basme*. Feciorul unui sărac a cerut să fie **p.**, dar când a venit Dumnezeu cerșetor să-i dea ceva, l-a alungat din ogradă. Dumnezeu l-a prefăcut cal și l-a dat unui țigan să care cărbuni (5, II, p. 480 - 483). În unele variante ale basmului 563, nașul **p.** schimbă berbecele care se scutura aur, apoi masa care se deschidea „cu fel dă fel dă mâncăruri, fel dă fel dă băuturi, fel dă fel dă bănet” ca să se îmbogățească și mai mult. Finul le obține la urmă cu „bătulița” care bătea la comandă (ibid., p. 346 - 347). În basmul AT 785, un **p.** „Foarte năsălnic și hapsân” nu se împăca cu niciun dascăl. Dumnezeu se prefăce dascăl și **p.** mărturisește că el a furat trei crenguțe atunci când Dumnezeu destinează a treia grămadă de bani celui ce le-a furat. Dumnezeu l-a blestemat „că din viță în viță toți urmașii tăi... să se sature atunci când se va sătura calul de iarbă” (52, p. 1254 - 1255). Cu slugile se arată nemilos. Într-o variantă a basmului AT 301 B, un **p.** angajează două slugi la vaca pe care o are. Cel care curăța grajdul primea de la **p.** „La hiiecare lopată dă gunoi... câte-o palmă, zicându-i să dea mai repede că se face sară și nu-i grajdu curățat” (12, I, p. 369).

P. necuviincios e prefăcut de Dumnezeu în cal și dat unor săraci care îi scot un ochi. Peste un an, redevine **p.** (LIII, p. 537).

Mai des apare **p.** incestuos. De obicei, în variantele basmului AT 706, tatăl incestuos e **p.** Fata fuge și se îmbracă în lemn ca să scape de

urmărirea tatălui. După ce fata se căsătorește cu un împărat, **p.** Îi ucide copilașii, apoi îi vâă cuțitul cu sânge sub pernă ca să fie alungată de soțul ei (86, p. 123 – 127). Într-o variantă a basmului AT 510 B, fata cere întâi trei costume, de aramă, de argint și de aur, pe care **p.** incestuos le face îndată, fiind „bogat”, apoi ea fuge, își recrutează o armată de maimuțe cu care revine acasă și-l omoară pe **p.** (5, II, p. 145 – 147).

P. libidinos nu se poate reține nici în fața animalelor (**v.** *Urs*).

În alte ipostaze, **p.** arc rol secundar. În unele variante ale basmului AT 303 A, un **p.** are o sută de fete pe care le dă celui ce are o sută de feciori. **P.** e găsit păscând „doi țapi și două capre” în ziua de Paști (36, p. 84). Diavolul se preface în **p.** cu barba roșie pentru a cumpăra în târg pe ucenicul său prefăcut în cal (AT 325). Ucenicul își previne tatăl să nu-i dea și frâul, acesta uită și **p.** are putere asupra lui (LXXIX, p. 36). Adesea, fugarii din casa zmeului (AT 313) se prefac în mănăstire (**fata**) și în **p.** (băiatul), dar uneori fata se preface în „popă bătrân” (LXXXIII, p. 703). Hoțul iscusit vâă pe **p.** În sac sub pretextul că-l duce la rai, după ce a umplut biserica de raci cu luminări aprinse pe spate. E agățat cu sacul într-un pom, unde e bătut de argatul lui care îl recunoaște după țipete și îl eliberează (79, p. 265 – 266). Basmul AT 822 îl înfățișează ca ignorant și un cioban sau un servitor răspunde în locul lui la cele trei întrebări ale împăratului. Acesta îl pedepsește pe

p. să rămână cioban în locul lui (81 a, p. 537 - 538).

III. *Snoavele* îl înfățișează pe **p.** cu un cumul de defecte și slăbiciuni, depășind prin varietate majoritatea altor personaje negative.

Unele snoave relevă ignoranța **p.** În cele religioase. Măsoară astfel intervalul până la Paști prin boabele de cucuruz puse în buzunar, din care aruncă în fiecare zi câte una, iar când preoteasa mai adaugă un pumn, crezând că-i place să le ronțăie, își pierde șirul și spune credincioșilor că în acel an nu vor fi Paști (S. 3866).

Nu mai citește evanghelia cu Sf. Ștefan fiindcă sătenii o știu din anul precedent (S. 3869). Când diacul îi scoate semnul din evanghelie, nu mai știe cum să se descurce (S. 4062), iar când o picătură de ceară astupă un cuvânt, se înfurie și se reține de la cuvinte obscene (S. 4062 A). Când paracliserul e beat, el face numai jumătate de slujbă (S. 4063). Își ține luleaua pe masa altarului (S. 4066), dar episcopul îl sfătuiește să folosească o pipă cu coada mai lungă (S. 4067). La inspecția protopopului, nu știe glasul al 7-lea și îi dă vaca pentru a nu fi despopit, dar când preoteasa începe a se boci după vacă tocmai pe glasul al 7-lea, **p.** aleargă după protopop cântând glasul cerut și își reia vaca (S. 4078). În biserică, ține cartea pe dos, dar când cineva îi atrage atenția, răspunde că e stângaci (S. 4070). Când oamenii îl reclamă protopopului, **p.** promite jumătate din vitele ce le are psalmodiind și protopopul convinge pe oameni

că a auzit cea mai frumoasă evanghelie (S. 4982). Când îi cade un jar din cădelniță în cizmă, se trânteste pe spate și bate cu picioarele ridicate să-i cadă jarul, psalmodiind mereu (S. 3868). **P.** care nu știa carte, prohodea mortul singur în biserică, cântându-i doar: „Cât îi de la picioare până la cap, atâta-i și de la cap până la picioare și cât e de la cap până la picioare, atâta-i și de la picioare până la cap”, dar omoară pe omul care s-a prefăcut mort ca să-i spioneze ignoranța (52, p. 1258). La unii, prostia e funciară, de vreme ce face în pod două găuri, una mare pentru pisică, alta mică pentru puiul ei, deși preoteasa îi arată că și puiul poate intra pe cea mare (S. 4068). O seamă de snoave arată consecințele unor atari deficiențe: **p.** nu mai are autoritate, e neascultat, zeflemisit etc. Chiar protopopul nu e servit în farfurii la masa **p.**, acestea fiind destinate oaspeților de seamă: primarul, subprefectul etc. (S. 3234). Când predica e prea lungă, toți părăsesc biserica, inclusiv fătul care îl anunță unde i-a lăsat cheia (S. 3239). Când un cioban are nevoie să i se citească o slujbă, cei doi **p.** se iau la ceartă care să-l servească (S.3241). Cel ocărit că nu merge la biserică răspunde **p.** că după moarte va fi tot în biserică (S. 3250). Un țăran pretinde că iapa lui e mai cuminte decât **p.**, întrucât prin bătaie a dezvățat-o de nărav, pe când pe **p.** nu l-a putut dezbăra de nevastă-sa, deși l-a bătut mai mult (S. 3296).

Multe snoave reliefează înclinarea **p.** de a-și

exploata supușii, îndeosebi servitorii, aviditatea de pământ și lăcomia în toate, îndeosebi **p.** cu barbă roșie e temut pentru răutatea și lăcomia lui. De aceea, fratele lui Păcală îl ocolește, „că ești cu barba roșie și tata mi-o spus... să mă feresc de așa oameni, să nu dau peste bucluc” (33, p. 16). Când aude că frații lui Păcală măsoară banii cu banița, se duce să-i spioneze la geam, apoi îi angajează servitori cu condiția că cel ce se va supăra, se va alege fără simbrie și cu nasul tăiat (sau trei fâșii de piele tăiate pe spinare). **P.** îi înfometează ca să se supere și să-i mutilizeze, până ce îi va răzbuna Păcală (S. 3.000; **v.** *Păcală*). Recomandă vizitiului să bată caii s-o ia la trap, dacă nu s-au făcut **p.**, dar acesta răspunde că nu orice gloabă e bună de **p.** (S. 3133). Un **p.** ia cu puterea jumătate din averea unui țăran care e trimis pentru dreptate la primar, la subprefect, la judecător (S. 3236). El a acumulat atâtea bogății, încât poate supraviețui chiar dacă vor muri de foame 9 sate din jurul lui (S. 3237). Când diacul îi spune că vaca a lovit-o cu cornul pe vaca lui, **p.** cere să i-o plătească pe loc, dar când înțelege că vaca lui a fost aceea care a făcut dauna, răspunde că atunci când vine necazul pe om, nu mai e nimic de făcut (S. 3328). Doi **p.** lacomi se iau la întrecere: în ajun care va fugi mai repede, va primi colacul cel mai mare. Unul din ei cade și e întrecut de celălalt (S. 4974). Un **p.** nu consimte să asiste la împărțirea galbenilor celor 3 frați într-un ulcior decât dacă cei ce vor cădea pe patrafir să-i rămână lui. Când sparg urciorul, **p.** e

murdărit de excrementele ce curg (S. 4975). Cel ce înmormântează într-un an numai săraci se plânge de năpasta ce l-a lovit (S. 4977). Ca să ia mai mulți bani, spune solicitantului că înmormântarea după legea veche e fără slujbă și costă numai 4 lei, dar după legea nouă se face slujbă și se trag clopotele, dar costă 100 lei (S. 4979). E făcut **p.** cel care arată bani mulți episcopului (S. 4981). La pomeni, mănâncă pe rând de 18 ori, explicând că a fost sfințit să aibă „gură de lup și burtă de cal” (S. 4984). Când nu i se dă friptura, nu se ridică de la masă (S. 4987). Ia un sac de colaci de la pomeni pe care îi dă diacului să-i ducă, dar la cererea acestuia de a merge mai încet, **p.** Îl consolează că se va ruga lui Dumnezeu să-l ajute. A doua zi, **p.** are lucrători și se roagă lui Dumnezeu să lungească ziua. Diacul din altar răspunde să se îmbrace la câmp în două cojoace. **P.** asudă toată ziua (S. 4989, 5040). E nemulțumit când sunt colacii mici, dar când un om i-aduce unul care nu încapă pe ușa bisericii, **p.** Învinuește pe cei care au făcut, biserica așa mică (S.4990). Dă puțină mâncare servitorului, chiar dacă satul râde pe seama lui (S. 5041).

Câteva snoave prezintă pe un **p.** hoț. Se asociază cu diacul să fure candela de aur pe care să o vândă, urmând să spună apoi că hoții au devastat biserica (S. 5343). Când merge cu botezul, fură ce-i cade în mână, luând și dalta înroșită, pusă înadins, care cade din sacul diacului (S. 5392). Se lasă momit de cei doi cazaci care au

pariat că **p.** are 6 degete la un picior, oferindu-i cele 10 ruble dacă se descalță. Cei doi fug cu cizmele, lăsându-l desculț (S. 5404). Un **p.** fură topoarele de la săteni, care i-l fură pe al lui și după ieșirea din biserică se dă de gol (S. 5432). Trimite pe diac călare să fure un miel, dar acesta e prins de păgubaș care îi ia și calul **p.** (S. 5436). Împreună cu diacul mănâncă smântâna țiganului pusă spre siguranță în biserică, apoi ung icoanele Sf. Nicolaie și a Maicii Domnului ca să creadă că aceștia i-au furat-o (S. 5441; **v.** *Sânnicoară*). Când hoțul îl mituiește, **p.** se preface ghicitor (AT 1641) după ce primește jumătate din boul furat de dascăl (52, p. 1256).

Mai frecvente sunt relatările despre escapadele erotice ale **p.** Reproșează amantei că nu l-a vizitat, iar când dascălul îl amenință că îl va denunța, îl împacă promițându-i doi boi din cei patru (52, p. 1258 – 1259). Lasă însărcinată pe fata văduvei cu care s-a căsătorit, apoi spune că aceasta o privește numai pe ea (S. 3428). **P.** se îndrăgostește de cumătră lui, aceasta pune în locul ei pe preuteasă, care se descoperă după ce aude mărturisirea că din vina ei **p.** e infidel (S. 3430). Cînde surprins noaptea la amantă, se ascunde în cozină, unde încearcă să liniștească porcii (S. 3432), sau sare pe fereastră și cade peste diavolul care l-a adus pe bărbat (S. 3465). Împreună cu diacul și fătul e momit la o nevastă, unde bărbatul îl eliberează pe **p.** Și pe diac pentru o mare sumă de bani cu care femeia își cumpără

haine frumoase (S. 3466). Alteori, **p.** e vârat într-un butoi cu smoală cu care bărbatul femeii pleacă ca să arate oamenilor pe dracul pentru hani (S. 3469). Surprins la o nevastă, **p.** e pus de bărbat să râșnească până la ziuă (S. 3470). Momit de o nevastă, se întâlnește pe câmp în același loc cu diacul (S. 3470 C) sau mai întâlnește în ascunzătoare alți doi **p.** cu care va pieri împreună (S. 3471). La o întâlnire cu o fată, preoteasa îi fură hainele, iar când vine gol acasă, aceasta se preface a nu-l recunoaște și trebuie să stea în cocină până la ziuă (S. 3479). La o înmormântare, enumeră averea mortului din care acesta i-ar fi testat jumătate, spre disperarea văduvei, care la urmă e de acord să fie și ea luată de **p.** (S. 3505). Hoțul mărturisește în biserică că toți copiii cu părul roșu sunt făcuți cu **p.**, încât „până în sară a fost plină ograda popii de copii” (52, p. 1259).

Mai rar, **p.** e arătat a fi bețiv, încât chiar în timpul slujbei trimite pe servitor la cârciumar, dar i-aduce răspunsul că „David” nu-i mai dă pe datorie (S. 3130). În ajunul Bobotezii, amenință pe dascăl că dacă va fura și va mânca un porc fript, îi va smulge și lui aceeași parte din corp. Dascălul vâra degetul pe anusul porcului și scobește mereu mâncând, fiindcă **p.** nu cutează să se țină de cuvânt (S. 3111). Preoteasa care nu s-a recăsătorit și moare curând, îl caută la rai, după cum s-au înțeles pe patul morții, dar Sf. Petru îi spune că în zadar îl caută acolo, fiindcă popii nu intră în rai, îl va găsi numai la iad. Îl află cufundat până în gât

într-o mocirlă, dar **p.** o consolează că dedesubtul lui stă protopopul, iar mai jos ceilalți ierarhi (S. 4071).

Porumbel. În *legende*, el e o pasăre venerată, pentru că diavolul nu se poate preface în porumbel (LIII, p. 292). Are picioarele roșii din cauză că s-a așezat pe hoitul pe care îl mânca corbul trimis de Noe să vadă dacă au scăzut apele potopului (18, p. 11 - 12).

În *basme*, **p.** simbolizează uneori dragostea aprinsă. Fata ce a ajutat la desfacerea farmecului flăcăului prefăcut în șarpe se oprește cu acesta la un nuc în vârful căruia stăteau doi **p.** „Aceștia sunt dragostele noastre, a mea ș-a ta, după toate câte le-am răbdat s-au făcut hulubi și acuma se sărută și stau în vârf” (52, p. 448). Din oasele mamei Cenușeresei se nasc **p.** (AT 510) care o ajută pe fată la alegerea macului (44, II, p. 182 - 197), a sacului de mazăre (79, p. 213). Uneori, puterile zmeului (AT 302) se află în trei **p.** ce stau într-un mistreț (LXXXIII, p. 675). Frații lui Bucățică (AT 425) locuiau prefăcuți în **p.** Într-un palat în care sosește la urmă și soția eroului. **P.** se dau peste cap și devin „unsprezece tineri frumoși și chipeși”, iar după cernăncă, se prefac iar **p.** și-și iau zborul (86, p. 44 - 45). Împăratul **p.** ajută pe erou (AT 513 C) să aducă o cracă de la pomul din mijlocul raiului, dăruindu-i în schimb cele 100 corăbii cu grăunțe (41, I, p. 464 - 465). Ca auxiliar, **p.** mai apare în basmul despre ghicirea pielii cu care se îmbrăcase fata împăratului (AT

621). El e trimis ca mesager la părinții fetei să-i înștiințeze că ea trăia la diavol (LXXXII, p. 768). De asemenea, fiica împăratului răpită de diavolul ce se prefăce în șarpe (AT 653) anunță părinții despre soarta ei printr-un **p.** pe care îl luase cu sine (5, II, p. 406 - 407). Trei **p.** avertizează pe fratele mirelui (AT 516) ca mireasa să nu calce pe pământ (41, I, p. 481). Un **p.** călăuzește pe erou până la iubita lui îndepărtată, Floarea Florilor (86, p. 253). Uneori, eroul se metamorfozează în **p.** pentru a se feri de urmăritori sau pentru a se putea răzbuna. Soțul care a fost inițial în piele de porc (AT 425) se prefăce în **p.** „Ca să nu se lipească farmecele de el” (41, I, p. 55). Ca să poată pune mâna pe sabia fermecată, eroul trădat de soție (AT 318) se prefăce de obicei în rață, apoi în **p.**, după care se cațără zmeul. El se dă peste cap, redevine om și își reia sabia cu care îl ucide pe zmeu (60, V, p. 71). Zâna fugită de la soțul ei care i-a furat hainele (AT 400) se prefăce în porumbiță alături de cele două surori: „de vei cunoaște care-i a ta, cu muiere vei fi” (60, V, p. 60). Pentru a scăpa de câinii năzdrăvani, eroul se prefăce **p.** Și astfel pătrunde în casa lui Florea Floritu (28, p. 277). Ca să-și dovedească iubirea adâncă pentru fata năzdrăvană provenită dintr-o grindee, feciorul pețitor se aruncă, la cererea ei, de la al 99-lea etaj, dorind să se prefacă în **p.**, ceea ce se întâmplă, trecând astfel întâia probă (5, II, **p.** 43; **v. Probe**). Din oasele băiatului tăiat de vitregă (AT 720) „la șapte ani s-a făcut... un hulub” care își

spune în cântec pățania, divulgând crima, la urmă redevenind un flăcău care omoară vitrega (52, p. 1052). **P.** răscumpărat de un copil îl ajută mai târziu pe acesta. Când soția necredincioasă dă amantului ei veriga miraculoasă (AT 560), el pleacă în zbor până unde descoperă palatul soției fugite (7, p. 136).

Poveste. Termen generic popular care denumește toate speciile narative în proză provenite din tradiție: basmul despre animale, basmul propriu-zis, legenda și snoava. Doar în Oltenia și Muntenia prin **p.** se înțelegeau numai narațiunile scurte, deci basmul despre animale, legenda și snoava, în timp ce *basmul* denumea specia mai lungă, basmul propriu-zis. În vremea din urmă, se observă o tendință de nivelare a celor doi termeni și la povestitorii munteni până la a deveni sinonimi: „basmе, povești, tot una e”; „povestea cu bazmu e tot una” (5, I, p. 53, 109). Termenul **p.**, de origine slavă, avea în paleoslavă același înțeles ca și cuvântul *basn*, *basnă*, adică narațiune neveridică, fictivă. La popoarele slave, **p.** a căpătat sensul de „narațiune în genere, chiar o relație curat istorică, uneori roman, niciodată *basm*” (XXXV, p. 2600). Numai la sloveni *povest*, la cehi *povest*, la slovaci *povest* și la polonezi *powieł6* se folosesc și cu sensul de *basm*, alături de celelalte sinonime ale acestui termen (XIX, IV, p. 1 – 2; **v.** *Basm*). Hașdeu, mai târziu alți cercetători, au încercat să introducă în folcloristică termenul **p.** În accepția lui din

Muntenia și

Oltenia, adică „cu înțelesul de orice fel de narațiune, fie legendă, fie snoavă, fie anecdotă, fie „povestea vorbei”... în care nu ne întâmpină nimic miraculos sau supranatural”, în opoziție cu *basmul* în care „supranaturalul constituie un element esențial” (XXXV, p. 2601). Nevoia de a folosi o denumire pentru toate speciile narative în proză transmise din tradiția orală, iar pe de altă parte faptul că în terminologia populară din toate provinciile, exceptând pentru trecut Muntenia și Oltenia, tocmai **p.** e numele lor generic, a dus la întrebuintarea lui în acest sens, în opoziție cu *povestire*, care denumește numai narațiunile contemporane, relatări despre pățaniile povestitorilor în viață.

Povestire. 1. Denumirea populară e diversă, cea mai răspândită fiind cea de *întâmplare*. Regional se mai numește *patimă*, *pațâmă* (Transilvania sudică), *pățilă* (Maramureș), *pățanie* (Moldova și Muntenia). Termenul **p.** e livresc, fiind cel mai potrivit pentru a indica narațiunile contemporane, prin care povestitorii populari își comunică întâmplările mai de seamă din viața lor.

2. **P.** trebuie să fie tot atât de veche ca și omul ieșit din faza primitivă, când a simțit nevoia de a împărtăși și semenilor să-i unele fapte memorabile la care a fost părtaș. Specia a rămas însă în afara investigațiilor folclorice până către sfârșitul secolului trecut. Se poate ca prin arhivele cu materiale juridice să se afle multe **p.**

consemnate ca depuneri de mărturii ale împricinaților sau martorilor, în măsura în care scriitorul lor le-a redat cu oarecare fidelitate. Primele **p.** de la noi au fost stenografiate de frații Artur și Râul Stavri, *Din povestirile lui Ilie Pietrarul* (în *Povestea vorbei*, 1896 - 1897), din cele 4 narațiuni povestite de acesta una fiind **p.** Cel care va introduce specia în sfera investigațiilor, va fi Ovid Densusianu. Pornind de la constatarea că folclorul oglindește și viața contemporană, el dă la iveală, cel dintâi, „mărturisiri de ale țăranilor despre traiul lor, păreri asupra unor lucruri care-i privesc, amintiri istorice **ș.a.**”. care vor „putea folosi și celor care voiesc să cunoască mai de aproape viața, chipul de a gândi și simți al țăranului, nu numai așa cum îl răsfrâng, și prea vag, prea de departe, colecțiunile obișnuite de folclor. Multe din textele care se dau în acest volum pot fi socotite ca documente sufletești, culturale și, în parte, istorice, așa că, colecțiunea nu va avea numai interes lingvistic” (12, I, **p.** VI). Peste 3 ani, el va sublinia din nou importanța speciei, arătând a fi cu precădere prețioase „povestirile libere - singurele în care se poate vedea mai bine spontaneitatea lui sufletească” (*Folclorul - Cum trebuie înțeles*, 1909). Densusianu releva valoarea documentară a **p.**, dar la multe din cele cuprinse în volumele din 1906 - 1908 frumusețea literară depășește cu mult pe cea dintâi. Elevii săi vor publica numeroase **p.** În culegerile lor de texte dialectale

pentru a servi în primul rând ca documente de limbă. După 1949, în cadrul Institutului de folclor au fost culese **p.** prin înregistrare pe documentul sonor din care abia un număr restrâns au fost publicate în antologia din 1966 (5, III, p. 279 – 317). Cu toate acestea, investigațiile sunt departe de a fi exhaustive, **p.** notate de Densusianu și elevii săi, apoi cele înregistrate mecanic în vremea noastră fiind provocate de culegători, reprezentând o infimă câtimă din totalitatea lor. Specia ar putea fi cunoscută mai adânc în resorturile ei prin înregistrări sau stenografiei! continui de cei care asistă la prilejurile de povestit, împreună cu comentariile și reacțiile ascultătorilor.

3. **P.** este o narațiune contemporană, cuprinzând relatarea întâmplărilor din viața povestitorului, sau la care el a fost măcar martor. Ea se aseamănă cu legenda prin intenția ei de a dezvălui adevărul, fragmente din realitatea înconjurătoare. Dar, ca și aceasta, ea se abate pe alocuri de la acest canon, povestitorul având libertatea de a mai exagera unele aspecte sau chiar de a adăuga fapte inventate, neîntâmplute. Această libertate nu e fără limite, povestitorul trebuind să înfățișeze cele plătuite de el în culori verosimile, altfel riscă să fie considerat de auditoriu drept un mincinos, iar **p.** lui ca nefondată. **P.**, ca și legenda, trăiește numai atâta vreme cât e crezută a fi total veridică; de îndată ce suscită îndoieli, ea nu mai trezește niciun interes

printre ascultători.

Limitele veridicului la **p.** sunt aproximativ aceleași ca și la legende, potrivit nivelului cultural al colectivității respective. De aceea, în colectivitățile de grad arhaic, sunt socotite tot atât de veridice și **p.** cu fond superstițios, relatări despre întâlnirile cu unele forțe numenale. Acestea se aseamănă cel mai mult cu legendele, deosebirea constând în împrejurarea că povestitorul este acela care pretinde a fi intrat în legătură cu ființele fantastice etc.

P. a fost generată de nevoia elementară pe care a simțit-o omul încă din cele mai vechi timpuri de a comunica altora propria lui experiență, cu bucuriile sau durerile provocate de aceasta, cu neliniștile și aspirațiile prezente dintotdeauna în viața lui. Specia a avut deopotrivă o funcție de catharsis, de descătușare a sufletului prin dezvăluirea celor întâmplare, apoi una didactică, moralizatoare, de a oferi semenilor să-i o învățătură câștigată cu prețul acelei experiențe relatate. Cele două mobiluri au acționat probabil întotdeauna, ele fiind surprinse și la povestitorii contemporani ca având aproximativ aceeași pondere. Unii dintre cei care s-au specializat numai în **p.** ilariante, alegând în consecință numai temele care pot înveseli pe ascultători, s-au lăsat călăuziți numai de întâiul mobil, „distrarea” acestora, pentru a-i face să se despovăreze de apăsarea grijilor cotidiene. La câțiva, a putut fi surprins în subsidiar și orgoliul de a fi actant de

seamă în împrejurări atât de memorabile, vedetismul colcăind în germen și printre talentele rustice, chiar dacă cercul faimei nu poate depăși granițele unei colectivități. Fiind o creație contemporană, **p.** are o existență efemeră, stingându-se odată cu creatorii ei, sau cu dispariția ei din memoria lor. Se poate bănuir că unele **p.** au trecut în repertoriul colectivității, modificându-se pentru a deveni legende sau snoave. Creatorii populari anchetați concep chiar în acest mod geneza speciilor epice tradiționale, îndeosebi a basmului și a snoavei: la început, cele relatate au fost „petrecute” de cineva, au fost deci **p.**, care, cu vremea au trecut în patrimoniul colectivității, „și la urmă o ajuns poveste” (5, I, p. 29 - 30). Dacă supoziția poate fi acceptată teoretic, până acuma investigațiile folclorice nu au putut semnală atari cazuri, dat fiind că investigarea speciei e cu totul recentă și încă nu pe toată întinderea registrului ei.

4. Tematica **p.** se arată tot atât de variată ca și experiența povestitorilor care îi dau viață. S-a observat totuși că rezonanța ei e oarecum invers proporțională cu banalitatea întâmplării relatate: cu cât faptul este mai neobișnuit, mai „memorabil”, cu atât **p.** suscită un interes mai viu. De aceea, povestitorii debitează în întâlnirile lor cu precădere întâmplări ieșite din comun, rarități pe care nu le oferă viața de toate zilele. Așa se explică locul covârșitor pe care l-au luat printre povestitorii din Transilvania și Moldova nordică **p.**

despre primul război mondial. Vremea petrecută mai bine de patru ani prin tranșee, în condițiile aspre ale traiului militar, având mereu spectacolul atâtor orori și mutilări, a impresionat din cale afară sufletul popular. Cele trăite s-au înscris ca o obsesie de care puteau scăpa numai prin povestirea ei unui cerc cât mai larg, repetând **p.** ori de câte ori se semna un auditoriu nou. Foștii soldați povesteau aproape invariabil scene din război și din spatele frontului. Ponderea lor a fost atât de mare, încât unii povestitori au abandonat repertoriul tradițional de basme pentru a povesti cu precădere întâmplări de pe front și din captivitatea îndelungată ca prizonieri de război. Predilecția pentru faptul ieșit din comun se vede și la cei mai tineri care n-au participat la acest război și care povesteau totuși amintiri din viața de cazarmă, care aducea o experiență nouă, atât de diferită de cea rurală, mai ales când povestitorul nu părăsise satul pentru a căuta de lucru. Din viața de toate zilele, povestitorii aleg cu precădere pățaniile lor izbitoare: întâlnirile cu animalele sălbatice de pradă, reliefând curajul cu care au fost înfruntate, mai ales acelea care în ochii lor luau proporțiile unor adevărați monștri.

5. Forma **p.** e mai puțin artistică decât a speciilor tradiționale, lipsind aici cizelarea colectivă care se materializează în unele formulări cristalizate și în dialoguri spumoase, îndelung revizuite. Ea e pe deplin tributară talentului povestitorului care îi dă viață. Multe au ca atare

numai o valoare documentară, de mărturii ale psihologiei populare și a anumitor stări dintr-o perioadă dată. Au fost surprinse însăși **p.** Însăilate cu măiestrie, adevărate opere literare. Acestea captivează de la început prin improvizația spumoasă, verva care pare fără sfârșit, amestecul umorului cu autoironizarea și o seamă de cuvinte rare, dar suculente. Multe **p.** deosebit de frumoase se pot citi în culegerea antologică condusă de **O. Densusianu** (12, I - II), cu formulări atât de închegate și de incisive, încât par a fi elaborări cizelate de rânduri de oameni, nu de un singur ins, din păcate prea puțin luate în seamă de cei porniți în căutarea frumosului folcloric.

Povestit. Fenomen cultural ce presupune prezența unui auditoriu. În cazuri extreme, acesta poate fi redus la o persoană ascultătoare, cum se întâmplă uneori la snoave și legende. În cadrul familiei, se spun și basme unui copil de către o persoană matură, de obicei bunicii.

A. 1. **P.** se desfășura cu precădere în toiul unor munci care, prin specificul lor, nu erau stingherite, dimpotrivă stimulate. Se povestea cel mai mult la desfăcutul porumbului; - „la ghijat de porumb, la disfăcat de păpușoi”, după unele denumiri regionale - toamna, după ce acesta era cules și așezat în coșare. Seara, în case sau în șuri, la lumina lămpilor sau a felinarelor, se strângeau ai casei împreună cu o seamă de vecini lângă grămada de păpușoi, căci munca se desfășura de obicei în grupuri, sub formă de

ajutor reciproc sau prin plată. Pentru ca munca să decurgă mai cu spor și să fie alungat somnul, povestitorii prezenți își depănau perind din repertoriu (5, I, p. 16 - 17). Gazda casei se îngrijea de obicei ca să aibă printre lucrători și un povestitor iscusit care să fie ascultat cu plăcere. Pe valea Hârtibaciului (Transilvania sudică), aceasta era ocazia principală de **p.**, căci și copilul doritor de povești era consolată: „așteaptă până la desfăcutul cucuruzului” (81 a, p. 305). Se spun povești în șezătorile de tors, organizate mai cu seamă în timpul iernii. Grupurile fiind alcătuite cu precădere din tineret, **p.** alterna cu cântatul și cu dansul, executat de flăcăi și fete la sunetele unui fluier. Prin Oaș, se povestește și la sapa porumbului, în grup restrâns, adesea la doi inși. **P.** se desfășoară apoi în clipele de răgaz: la moară, în așteptarea rândului, la piuă, sau chiar în călătorie, mai cu seamă pe jos. Ciobanii povestesc cu asiduitate la stână, „vara când mulgi oile, api spui câte-o poveste până mulgi stâna tăta. Sara nu pre, că-i noaptea mică vara”; „pe la oi, când eram copil mic, mă sile păcurarii să spun”. În Bihor, se spun multe povești în timpul priveghiului funebru. Aici sunt preferate poveștile lungi, dar și hazlii, provocatoare de râsete zgomotoase, care anulează nota funebră a prilejului, indicată numai de prezența mortului (5, I, p. 17).

2. Ocaziile de **p.** exterioare satului sunt de asemeni numeroase. Se povestește mult, până în zilele noastre, în cabanele lucrătorilor forestieri.

După sfârșitul zilei de muncă, stânjenarii se arată cu totul dispuși, mai ales în serile lungi de iarnă, să asculte narațiuni de toate categoriile. Când se nimerea între ei vreunul cu un repertoriu mai bogat, era chiar stimulat la **p.** cu tutun sau băutură. S-a povestit mult în cazărmi și cantonamente. În dormitor, seara se desfășurau uneori adevărate întreceri de **p.** sub însăși supravegherea gradaților. Întâlnirile de sub arme au prilejuit un schimb intens de repertoriu, iar în lagărele de prizonieri sau în armatele multinaționale chiar între repertoriile unor popoare diferite. Unele basme – *Ivan Turbincă* (AT 330), *Trei capre albe* (AT 561) etc. – poartă pecetea vizibilă a vieții de soldat și par a fi create în lumea cazărmilor, ca o descătușare de viața posacă și grea. Mediul militar din fosta Austro-Ungarie a înlesnit și împrumutarea unor formule de verificare a atenției ascultătorilor (**v. Basm**). Timpul petrecut în închisori a favorizat de asemenea desfășurarea **p.** În clipele de răgaz, încât unii povestitori au memorizat – cu acest prilej cea mai întinsă parte a repertoriului lor. Cercetările mai noi au scos la iveală și existența **p.** prin spitale, unele basme fiind transmise în timpul convalescenței printre cei mai interesați (*ibid.*, p. 17 – 18).

3. În cadrul familiei, **p.** este mai restrâns, întrucât și copiii iau parte la întrunirile celor maturi ca să asculte povești. În – chip sporadic, bunicii, uneori și părinții, obișnuiesc să spună

povești celor mici ca să-i adoarmă mai repede sau să stea cuminți. 'Când copiii sunt bolnavi, **p.** e folosit ca un prilej de a le aduce ușurare, la nevoie, somnul recuperator. **P.** numai în familie e în genere un semn de declin, căci repertoriul este alimentat aproape numai de colecțiile de povești (ibid., p. 18).

4. Snoavele și legendele sunt povestite și în unele cazuri speciale. Cele dintâi se spun și atunci când cineva se află într-o situație, similară cu cea satirizată de narațiune. În atare prilej, povestitorul constată similitudinea („Tu ești (sau faci) ca ăla care”...) – dintre cazul individual și cel tipizat în snoava pe care o povestește spre ilustrare, sau numai o amintește când e convins că interlocutorul o cunoaște. Asocierile dintre cazurile particulare din viața cotidiană și cele tipizate în snoave se fac după conținut, dar uneori și după alte criterii, similare legilor contaminării – din folclor. Astfel, snoava despre spuma de mare (AT 1360 C; **v. Soție**), era rechemată la mulsul oilor la stână, prin spuma – care se ridica deasupra laptelui, cea despre popa care a furat barda înfierbântată de scoaterea unui tăciune etc. Legendele sunt povestite atunci când discuția din grup alunecă asupra unui aspect ce este comentat sau explicat de vreuna din cele cunoscute printre cei prezenți. Legendele care povestesc urmările nefaste ale unei încălcări sunt spuse cu scop preventiv atunci când se semnalează unii necunoscători ai obiceiului (ibid., p. 18 – 19). Un

povestitor făgărășan arăta că își amintește poveștile „numa așa când vine câti-un sfânt...; tot sfântu are o poveste... și tot omu', că și la oamenii din sat le mai face lumea câte-o poveste-așa... ș-apăi când vorbim, mi-aduc aminte” (14 a, p. 7).

B. 1. Poveștile sunt memorate cu precădere în copilărie și adolescență, când memoria este neobișnuit de receptivă. Anchetarea provenienței poveștilor culese în ultima vreme atestă cum majoritatea covârșitoare au fost învățate în copilărie. Unii povestitori au subliniat contrastul dintre facilitatea memoriei infantile și nereceptivitatea acesteia la maturitate. „Da acu să-mi spuie altu' cât mi-ar spune... nu mai intră în cap dăloc”. Cel mai adesea, povestea era reținută în memorie după o singură ascultare, oricât ar fi fost de lungă și stufoasă. Toate mărturisirile povestitorilor anchetați concordă asupra învățării dintr-o singură ascultare, fiind vorba în genere de inși talentați, cu predispoziție vizibilă pentru producțiile narative. „Îmi spunea bunicu' meu și nu-mi luam capu' dă lângă el până mi-o spunea, și dimineața o știam, dacă-i capu' bun”. După unii povestitori talentați, audierea repetată a aceleiași narațiuni ar produce numai confuzii, probabil din cauza diferențelor aduse de dispoziția improvizatorică: „dac-ascult de două ori, numa te călmăcește de cap”. Anchetele au pus în lumină contrastul între ușurința de a memoriza din auzite și greutatea de a învăța o poveste prin lectură. Un cititor asiduu de povești și cărți populare constata

că învățase o poveste „o dată numa dac-am auzit-o, dac-am fost tânăr. O rămas tipărite dacă le-am prins. Aste din cărți purure citesc, da nu mi-aduc aminte”. Un alt povestitor matur formula mai sugestiv „din carte am învățat, da nu le-am prins”, iar altul tânăr făcea următoarea paralelă între cele două modalități de memorizare: „dac-o citeam de două ori, o spuneam la perfecție, da dac-o ascult o dată, o prindeam, da la citit nu”. Păstrarea în memorie este apoi ușurată de povestirea narațiunilor la feluritele prilejuri, prin repetare lăsând urmemai incisive în memorie. În felul acesta, povestitorul își fixează mai bine unele formule specifice narațiunii, mai cu seamă pe cele create de el, împreună cu o seamă de termeni mai expresivi „aleși după dibuiri repetate. Mărturisirile unor povestitori sunt: elocvente: „Io știi de ce nu le-am uitat? Că băieții sara la stână mă punea să le spun, eu le-am repetat mereu”. În felul, acesta, procesul de șlefuire acționează și pe plan individual, atunci când povestitorul este talentat, în echilibru cu celălalt proces de variere care tinde să reînnoiască narațiunea prin oseamă de aspecte luate din contemporaneitate sau din repertoriul tradițional (5, I, p. 20 - 23, 107; **v. Legile epice**).

2. Memorizarea poveștilor este uneori selectivă, dar la cei mai mulți se manifestă fără preferințe. Aceștia din urmă rețin cam tot atâtea basme cât și snoave. Cei deosebit de talentați au avut însă o receptare selectivă. Gh. Zlotar (**Fundu**

Moldovei - Suceava) și **I. Duroi** (Bughea de Sus - Argeș) au învățat numai basme propriu-zise, cel dintâi fiind însuși creator a 4 basme noi (cu unele motive tradiționale), dar nu au reținut nicio snoavă, cel de al doilea motivând aceasta „că mi-e rușine de lume”. Dimpotrivă, Gh. Rădoiaș (Bătrâni-Prahova) învățase peste 100 de snoave, dar niciun basm fantastic (în repertoriu avea doar două basme nuvelistice), mirându-se el însuși de această stare: „nu știu cum s-a făcut că n-am putut să prinz niciuna”, nici în copilărie, întrucât „dacă le-aș fi știut atunci, le-aș ști și-acuma”. Capacitatea de memorizare variază după dotarea povestitorului. Gh. Zlotar și **I. Duroi** cunoșteau fiecare câte 40 basme fantastice, lungi, pe alocuri neașteptat de complicate, care ar alcătui câte un volum masiv. De la **P. Puț** din Desești-Maramureș s-au putut imprima în 1961, 85 narațiuni, basme și snoave cam în aceeași proporție numerică, povestite când informatorul avea 77 de ani. Repertoriul cel mai întins l-ar fi avut Sânziana Tlona din Boșorod-Hunedoara care știuse 117 povești, basme și snoave, din care n-a mai putut povesti în 1951 decât 62, restul fusese uitat (ibid., p. 23). Se poate admite că au existat povestitori cu repertorii mai întinse, printre cei cu o memorie excepțională, cum au fost unii cântăreți ca Petrea Crețu Șolcanu, lăutarul Brăilei, de la care **G. Dem. Teodorescu** a notat 15.000 versuri, sau unii gustari sârbi care știau câte 90 balade alcătuite din 80.000 versuri. În Irlanda, prof. Duileargă a

mai întâlnit un povestitor de la care a cules aproximativ 200 narațiuni felurite (basmе, legende, snoave) când acesta avea 70 de ani (XCI, p. 280 – 281, 460).

C. 1. Urme ale funcției cultice, rituale a **p.** s-au mai păstrat la noi numai în nordul Moldovei și Transilvaniei până pe la începutul secolului nostru. Se credea că **p.** În anume condiții aduce cu sine nașterea unei oi năzdrăvane. Astfel, dacă ciobanul putea spune în fiecare seară o poveste diferită de când se dau berbecii la turmă și până la fătarea primului miel, „atunci a face oaia un miel năzdrăvan – spune bătrânii – să poată ști tăt ce-ai să păți”, în Maramureș fiind vorba de „o oaie oacheșă” care poate făta mielul năzdrăvan. Repertoriul ciobanului se cuvine a fi destul de întins, aproximativ 100 de narațiuni felurite. Pe la sfârșitul secolului trecut, e semnalată în Maramureș cu această funcție numai *Povestea Maicii Precista* (căutarea lui Iisus). Spusă de păcurar „în toată seara și dimineața de când se mârlesc oile și până ce fată, între mielusei va avea unul năzdrăvan, care va umbla tot în fruntea oilor” și îi va spune „câte primejdii vor trece în acel an peste oi și alte lucruri mari îi mai spune, dar numai la cântători în noaptea de Crăciun și în noaptea de Paști când e deschis cerul. Asemenea va avea și acea muiere fiu năzdrăvan care va zice povestea aceasta cu toată inima, ca să fie primită” (48, p. 282). Mai vie a fost funcția apotropaică a poveștilor, care, spuse seara, puteau îndepărta

ființele numenale de a se apropia de acea casă. „Era un obicei, pe când eram eu băiet, c-o zis așe, că să spui trei povești, c-apăi ele se prind de mână și se-mvârt roată-mprejurul târlii aceleia unde ești și nu s-aprochie lucru cel rău acolo, poți dorm. Aș**<b** crede. Unu spunea trei povești, fiecare-nt-o sară, cu rându” (5, I, p. 16). După o atestare mai veche, narațiunile trebuie să fie mai lungi, adică basme fantastice care ar fi eficiente mai cu seamă împotriva diavolului. „De aceea zice că e tare bine să spui povești încheiate, lungi, sara, că e ca și cum ai spune o rugăciune. Dumnezeu cu povestea ceea înconjoară casa de 3 ori și nu se poate apropia nicio necurățenie” (52, p. 1204). Se credea astfel că „unde se spun povești în casă, acolo e Dumnezeu. Ori să plătești un sălindari la biserică, ori să spui o poveste, e tot una” (ibid., p. 1241). În ținutul Suceava-Botoșani, se credea că cele 3 povești se fac „trei pări de foc și apără casă, de nu se poate nimene apropie de ea. De aceea... ți-i pomană dacă te duci la un om pe noapte și spui povești” (94, p. 18 – 19). Sau se prefac într-o „roată de foc” care „era strajă” împrejurul casei, încât diavolul nu se mai poate apropia de ea (52, **p.337**). Pe alocuri în Bucovina se credea că e suficientă o singură poveste. „Cu o poveste bine spusă și frumos încheiată se înconjură casa de 3 ori, ca o pavăză, de nu poate niciun rău străbate”. De aceea, „celui ce spune povești îi iartă Dumnezeu păcatele” (LV, II, p. 149). Prin Maramureș, funcția apotropaică a dispărut mai de

mult, deoarece vârstnicii anchetati își mai aminteau vag: „spune că dacă spui povești, nu s-apropie nimic de tine: Fata Pădurii, să spunt” (5, I, p. 16). S-a semnalat o singură interdicție cu privire la **p.**: să nu se spună povești ziua „căci i se rupe cămeșa” povestitorului, fără să poată fi elucidată legătura dintre ele (LV, II, p. 149).

2. În zilele noastre, **p.** are mai cu seamă rostul de a ajuta desfășurarea muncii. Alungind oboseala și somnul, cei adunați pot lucra mai bine, sau veghea, de aceea se spun povești „să nu le fie somn cât stau, și care lucră-n casă, să poată lucra, de torc femeile”. În Maramureș, se folosește chiar o formulă anume pentru alungarea somnului: „Ciont și vasalie! Și nimic să nu mai fie! – strigi când vezi că adoarme omu’, și odată să trezește” (5, I, p. 14).

3. Concomitent, **p.** are rolul important de a descătușa sufletele, prin atmosfera de voieșie și ilaritate pe care o creează. Catharsisul narațiunilor a fost relevat de o seamă de povestitori: „O dăsfacere de inimă așa, mai uiți dă ale rele, mai râzi cu tovarășu’ care te nimerești”, „că mai râde omu’ de hăle năcazuri”; „că omu’ să mai deșteaptă, i place și dacă-i amărât mai uită și el. Chiar și cum, dacă-l doare – dacă nu-l doare rău – mai uită, că n-aude vorbe rele, îi mai ușor”. O povestitoare din Hațeg preciza mai plastic: „Când ne cură sudorile pă față, mai uităm și de osteneală și de foame” (ibid. p. 19 – 20). „Știi că omu’ și dacă are v-o durere, minten îl faci de râde”

(14 a, p. 11).

4. **P.** are și o pronunțată funcție didactică și moralizatoare. Narațiunile expun o experiență de viață îndelung acumulată, oferind ascultătorilor o inițiere și o lecție de comportare. Unele dezvăluie misterele lumii înconjurătoare, fiind bine venite celor care „nu e introduși în lume, se mai gândește și el cum era odată”. Poveștile sunt spuse „ca pentru idee de oameni prăpădiți ca aceștia să nu mai urmeze lucrurile rele”. Ca atare, se povestește „pentru traiu vieții: cel ce nu-mvață din poveste, nu-mvață nici din cea ce vede cu ochii”. Ele ajută îndeosebi pe copii nu numai să descifreze tainele vieții, ci și pe cele ale paginilor tipărite. Căci „copiii care sunt mai deștepți trage esențialul: – dacă mergi p-o calc bună, ai găsit bine, dac-ai făcut rău – căutăm un fel de educație, și copilu’, cetind o poveste, să-nvață să citească mai bine”... (5, I, p. 20, 107).

Probe

Probele băiat-fată. Se întâlnesc în basmul AT 514, când fata travestită în băiat e bănuită a fi femeie. Leoaica supune fata prefăcută în Ionică Făt-Frumos la trei încercări. În prima noapte, „o să vă aștern la amândoi în grădină pe două stebile de flori. La sculare, dacă florile vor fi veștede, să știi că e fată, d-or fi vesele, e băiat”. Calul o învață ca spre ziuă să se dea de-o parte ca să cadă rouă pe flori să nu se ofilească. A doua oară, o duce la un târg „numai cu lucruri femeiești”, dar la sfatul Ceriului, Ionică se arată interesat de „postavuri,

arcuri și săgeți de oțel, paloșe și sulițe tăioase...” A treia oară, leoaica face un iaz cu apa din fântână ca să se scalde, dar calul soarbe apa și leul rămâne în nămol, încât Ionică nu se mai poate îmbăia (89,. p. 140 – 141). Fata schimbă buchetul de flori cu al voinicului, derutând pe mama acestuia, iar când e plimbată printre flori, se arată interesată de cai. A treia oară, în cămara cu armele, fata alege „o sabie cam ruginită, dară cu fierul ce se încovoia de se făcea covrig” (41, 1, p. 21 – 22). Alte probe de ghicire a sexului: a) sărirea unui pârleaz, pe care fata îl sare „sprinten ca un voinic”; b) ducerea la vie, unde fata nu culege cu lăcomie, ci cere să fie spălați strugurii și aduși pe o tipsie; e) ducerea în pădure, unde e întrebată de ce e bun copacul, fata răspunde că e bun de făcut care, nu de fuse cum se aștepta zmeoaica (LXXXIII, p. 531 – 535). Învie, comportarea poate fi alta: „de va lua strugurii cei de pe jos, va fi femeie, de va lua de pe sus, bărbat”. Fata e prevenită de cățeaua năzdrăvană și se comportă ca băiat. Proba următoare, să stea pe iarbă, „și de va fi iarba tologită sub ea, e fată” e trecută de asemenea cu ajutorul cățelei care „a îndreptat în sus iarba și el n-a putut cunoaște” (52, p. 680). Busuiocul vârât sub perna fetei devine dimineța mai uscat decât cel de sub perna feciorului de împărat (56, p. 202).

Proba curajului. Are loc în câteva basme, îndată după plecarea protagonistului, de obicei în basmele AT 514 și 531.

1. Împăratul Alb hotărăște să dea împărăția celui care a „îmbiat, văzut și pățit câte dânsul”. Fiul său cel mai mare se decide să îndeplinească el această cerință și pleacă încadrat de două compănii de soldați, „una înainte, alta înapoi și el în mijloc”. Tatăl lui se preface balaur la podul de aramă și, de frică, toți se întorc. Fiul mai mic, Constantin, la sfatul unei babe, pleacă cu hainele și armele și calul „din holtie” ale tatălui său și la podul de aur vrea să taie balaurul, dar acesta îl oprește „că io-s taică-te” (7, p. 2 - 8). În alte variante, tatăl se îmbracă în piele de urs (XV, p. 66) sau se preface „o mămuiață”, îmbrăcându-se doar „cu un cojoc păcurăresc” de care se sperie fiii cei mai mari (ibid., p. 266 - 267).

Alteori, tatăl se preface „căpățână de cal mort” care strigă la apropierea fiului mai mare „mănânc cap de om”, săltându-se în sus. Dar cel mai mic pleacă cu calul năzdrăvan și armele din tinerețe ale tatălui. Acesta amenință căpățână de cal care „se făcu nevăzută”. A doua oară, tatăl se preface în „nor albastru care venea spre el întocmai ca și când ar fi vrut să-l înghiță”, dar la amenințarea fiului dispare și se arată ca om, convins că fiul lui va birui zmeii (4, p. 119 - 121).

2. Proba se desfășoară cu mai mult temei când cel plecat e fată travestită în băiat (AT 514). Fiindcă împăratul nu are feciori, cele trei fete se decid pe rând să meargă „la Roșu-mpărat, ca să-i slujească”. Tatăl lor se îmbracă „într-o piele de urs” și le așine calea la podul de aramă, cele două

mai mari se sperie și se întorc la curte, dar fața cea mai mică, sfătuită de o babă să îmbrace hainele de mire ale tatălui și să-i ia sabia și calul lui de mire, izbutește. La podul de aramă, tatăl prefăcut urs se dă înapoi intrând „sub pod”. La podul de argint, tatăl se preface în lup care se ascunde iar „su pod” când vrea fata să-i taie capul. La podul de aur, tatăl se presphimbă în „bălaur cu noo capete” și se dă pe față, lepădând „pielea de șarpe”, convins că ea va izbândi (5, II, p. 158 - 161).

Probe de înțelepciune. Se întâlnesc cu precădere în basmele nuvelistice AT 875, 877, 922.

1. Fata își dezvăluie înțelepciunea prin îndeplinirea unor sarcini aparent imposibil de rezolvat. Împăratul (boierul, judecătorul) cere fetei istețe să vină la curtea lui în feluri contrastante: „nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe alături de drum, nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici cu vânat, nici fără vânat, nici cu cămașă, nici fără cămașă”. Fata se duce călare pe un măgar, atingând cu picioarele de pământ, pe șanțul drumului, îmbrăcată într-o plasă, iar dedesubt o cămașă numai croită, cu doi iepuri alături care fug de câinii împăratului (86, p. 105 - 700). Înalte variante, darul e formulat felurit: „să-i aducă în mână trei minciuni și o nimică” și fata duce într-o oală trei vrăbii care zboară înaintea împăratului (LXXXIII, p. 928) sau „nici cu cinste nici fără cinste” și fata aduce o vrăbie prinsă între

două blide care zboară când împăratul caută cinstea (60, IV, p. 29 - 30). Fata călărește uneori pe un țap sau câine. Fata isteată își ajută tatăl să aducă dobânda cerută de boier pentru împrumutul dat „trei sute de cașcavale și trei sute de păstrămioare”. Ea adună în pripă o turmă de 150 oi și 150 berbeci de la care poate strânge cele cerute (67, p. 56 - 57). Fata isteată învață și pe argatul trimis de boier să-i vândă 100 berbeci cu o sută de lei într-o jumătate de an și să-i aducă pe deasupra alți 100 berbeci: să vândă lâna lor cu 100 lei, apoi berbecii cu 100 lei și la toamnă să cumpere 100 cârlani cu 100 lei pentru a-i duce stăpânului (79, p. 216 - 217). În unele variante, istețimea fetei este verificată prin probe suplimentare. Boierul îi mai cere:

a) din tortul de pe un fus să-i facă un rând de haine și să-i îmbrace toată curtea. Fata îi trimite fusul să-i facă din el instrumentele necesare țesutului (vătale, stative, suveică, țevi). Boierul doar simulează facerea lor, înscriind niște creștături pe fus, iar fata face de asemenea niște haine din pânză foarte rară; b) să clocească ouă fierte și să-i aducă pui. Fata seamănă sămânță fiartă și arată imposibilitatea, e) Să facă ciorbă și friptură din piatră (sau să jupoaie piatra și să-i aducă pielea uscată). Fata cere să-i înjunghie piatra, d) Să-i peticească o oală. Fata cere să i-o întoarcă pe dos, fiindcă petecele se pun pe dos. e) Să scoată toată apa dintr-un lac. Fata îi trimite câlți cu care să astupe râurile care se vărsau în lac

(5, II, p. 528 - 533).

2. Istețimea e verificată mai cu seamă prin întrebări, unele din ele mostre tipice de sofisticare. Variantele enumeră câte trei, rareori patru întrebări, a căror sumă e următoarea: a) Ce e mai gras; b) mai iute; e) mai bun; d) mai dulce; e) mai moale; f) ce zboară fără aripi; g) ce mănâncă, fuge și fură ca lupul; h) ce se aude departe; i) ce e scump și rar; j) ce e mai tare; k) ce e mai frumos; l) cât e de la cer la pământ; m) ce înseamnă patru țin pe opt, dar opt nu pot ține pe patru. Bogatul dă următoarele răspunsuri greșite, care scot însă la lumină avuția lui și orgoliul său nemăsurat: a) porcul (berbecii sau boii) lui; b) armăsarul (sau calul) lui, fulgerul, iepurele; e) judecata boierului; d) mierea (dulcețurile) lui; e) patul cu perne (dricalele, puful); f) piatra; i) banul; j) taurul lui; k) apa din fântâna lui. Fata săracului dă răspunsurile corecte: a) pământul; b) gândul (sau soarele, iepurele, vântul); e) Dumnezeu; d) pământul (sau somnul, graiul omenesc, laptele mamei); e) palma la căpătâi; f) zăpada; g) omul între 20 - 30 ani; h) tunetul și minciuna; i) tinerețea; j) furnica; k) soarele; l) cât e de la pământ la cer; m) patru luni de vară în care rodesc toate bunătățile și opt luni neproductive din restul anului.

3. Fata isteată dă pețitorilor câteva răspunsuri pe care aceștia nu le pot descifra (AT 877). Tatăl e plecat „să schimbe numele la grăunțe” și la întoarcere, dacă vine de-a dreptul,

zăbovește, dacă ocolește, vine mai degrabă (a plecat cu griul la moară, drumul de-a dreptul trece pe la crâșmă unde tatăl are obiceiul să se oprească). Mama face din două babe o nevastă („din două cămăși vechi una nouă”). Fratele vânează iepuri, „pe cei împușcați acolo îi lasă, da pe care îi scapă, îi aduce acasă” (prinde pureci) (50, p. 81 – 83). Înalte variante, se mai arată sora care „plânge în cămară râsul cel de astă vară” (a rămas însărcinată). Ea a fost găsită „negrijită” fiindcă are „casa fără urechi” (fără câine), iar tatăl întârzie dacă vine de-a dreptul, fiindcă trebuie „să desgrădească și să îngrădească”, apoi să se apere și de câini, dar pe ocolite vine „pe drum bătut și nempiedicat”. La sfârșit, pețitorii se recomandă: Gârlă, Loză și Boz, la care fata arată că sunt cunoscuți și de ea și de tatăl ei, întrucât „în gârlă te pui, de loză de ții și cu bozul îți ștergi dosul” (79, p. 220 – 221).

4. Istețimea porcarului (ciobanului, țăranului) se reliefează mai puternic prin contrastul cu mintea redusă a sfetnicilor împărătești sau a popii care nu pot răspunde la întrebările împăratului (AT 922). Întrebările sunt felurite, mai frecvente fiind următoarele: a) Cât prețuiește împăratul; b) în cât timp poate fi înconjurată lumea; e) care-i gândul în care sunt greșit. Popa nu știe să răspundă, dar ciobanul (porcarul) le dezleagă pe rând:

a) 29 lei (Iisus a fost cumpărat cu 30 lei); b) în 24 ceasuri ca soarele; e) că vorbește cu popa

Onofrei, în realitate cu porcarul Gloanță (sau popa Ion din Porcești, dar porcarul Ghelasic din Trifești) (90, p. 144 - 153). Mai rar, împăratul întreabă pe călugări: a) Câte stele sunt pe cer; b) în cât timp înconjoară un om Moldova; e) „încotro stă Dumnezeu cu fața și ce face în ceasul acela Dumnezeu?” Ciobanul răspunde: a) stele pe cer cât păr pe măgarul lui; b) într-o zi și o noapte călare pe un cal bun; e) Dumnezeu stă cu fața „în toate părțile” și „la masă întinsă, cu făclii aprinse” și dorește „ca să fiu eu pe un ceas, în scaunul acesta împărat”. Și ciobanul decapitează pe împărat, luându-i locul (52, p. 677 - 679). Cojocarul divulgă generalilor pentru bani tâlcul conversației cu împăratul: a) șase țin pe trei = șase luni de vară țin pe cele trei de iarnă; b) soarele e tot sub fereastră = copilul său e de zece ani (15, I, p. 111). Alteori, întrebările pe care trebuie să le dezlege miniștrii împăratului se referă la starea precară a țăranului: a) „Depart-e-i depărtele?” - „Până-ntre coamele boilor” (= vede numai până la coamele boilor); b) „Târziu-te-ai sculat” - „I-a șaptea oară” (= ține pe a șaptea nevastă, murindu-i celelalte șase soții); e) dacă poate mulge trei berbeci - Dacă e „strungașu bun” (= dacă poate stoarce bani de pe cei trei sfetnici ai împăratului) (5, II, p. 554 - 557). Împăratului care ara cu un plug de aur moșneagul îi răspunde că acesta „de n-a ploua în luna lui mai, nu-i vrednic nicio coajă de mălai”. În consecință, împăratul vinde plugul de aur și cumpără o moară

lângă curtea sa (60, IV, p. 28 - 29). Împăratul mai întreabă câte plante sunt în lume = câte rădăcini (81 a, p. 537).

5. Dracul pune 7 până la 10 întrebări cu intenția de a nu putea fi dezlegate, pentru ca să-și poată lua copilul juruit. La întrebări răspunde Dumnezeu ce poposise în gazdă. Ce este Unu? - fântâna sau luna. Doi?

— Doi ochi. Trei?

— Casa cu trei fete (sau casa cu trei ferestre, sau „trei picioare în prilostire” sau „carul nu poate merge cu trei roate”). Patru?

— Carul cu patru roate. Cinci?

— Mâna cu cinci degete. Șase?

— Fluierul cu șase găuri (sau plugul cu șase boi). Șapte? - „Unde-s șapte frați să nu te amesteci în trebile lor” (sau casa cu șapte fete, șezătoare deplină). Opt?

— Plugul cu opt boi (casa cu opt feciori e puternică). Nouă?

— Casa cu nouă fete rămâne nemăturată. Zece? - „Iuda să crăpe în zece”, după care diavolul plesnește de necaz (LXXXIII, p. 357 - 358; 95, p. 33 - 36). În unele variante, răspunsurile la cele 12 întrebări sunt teologale, scoase din doctrina creștină (XXXIV, p. 567 - 569; 52, p. 83 - 85). Sau: unu = în sat sunt mai mulți oameni de unu și în pădure mai multe lemne de unu; opt = omul cu opt feciori nu se teme a fi bătut; nouă = cu nouă purici a vrut diavolul să-l înșele pe acel gospodar (81 a, p. 684 - 685).

Probele pețirii. În basme, sunt frecvente încercările la care sunt supuși pețitorii pentru a-și dovedi vrednicia, adeseori cu gândul ascuns de a fi refuzați, de aci și dimensiunile extraordinare ale sarcinilor. Aceasta se întâmplă atunci când viitorul mire provine din rândurile de jos sau e un om în formă animală (AT 425).

1. Mai des întâlnită e facerea unui pod în timpul unei nopți. Uneori, podul se cere a fi împodobit cu pomi de aur și păsări de aur. Împăratul cere băiatului posesor al inelului miraculos (AT 560) să-i facă „de la voi de la bordei și până la mine la palat un pod de aur cu două rânduri de meri pe o parte și cu două pe altă parte și la mine la scară un măr cu mere de aur și o cloță cu 14 pui de aur să se plimbe de la noi până la voi, iar la voi în locul bordeiului o casă de sticlă să se întoarcă după soare. Toate astea să le facă mâine în zori de zi, iar de unde nu, unde îi stă capu', îi va sta și picioarele”. Băiatul le execută cu ajutorul inelului (51 a, p.188). Adesea, împăratul cere viitorului ginere construirea a trei poduri în trei nopți succesive. Mai întâi, el vrea „un pod de aramă și cu pomi și cu flori pe el: una să înflorească, alta să îmbobocească și în capul podului să fie doi berbeci tot de aur, să se bată în capete, iar podul să lege palatul împărătesc cu casele moșului ce luase șarpele de suflet”. A doua oară, îi cere „un pod de argint și cu pomi și cu flori pe el: una să înflorească, alta să îmbobocească, și în capul podului să fie doi țapi tot de argint să se

bată în capete". După aceea, împăratul mai cere „pe d-asupra ălorlalte două poduri, unul tot ca ele, dar să fie de aur, și în loc de berbeci și de țapi să fie tauri" (86, p.358 - 359). În altă variantă, împăratul solicită a treia oară „o pereche de case în văzduh, care să se mute după soare și în locul ălor două poduri de aramă și de argint, să facă unul de aur" (ibid., p. 182). Variantele mai oferă și alte obiecte sau construcții: o mănăstire de ceară (sau o biserică de matostat cu o sută de popi), șosea de aramă și de argint, curte și vale de aur sau de argint, palat cu o cișmea de aur, palat, grădină cu grajduri și trăsuri de aur (XV, p. 52 - 53).

2. Mai spectaculoase se înfățișează probele extraordinare săvârșite de pețitor cu ajutorul tovarășilor năzdrăvani. Grupul pețitorilor e vârat într-o odaie de aramă care este înroșită cu ajutorul a 38 de focuri ațâțate cu foiul. „Iacă pe la miezu' nopții, că prinde-a roși casa. Strigau tot că crapă di căldură, și nu mai pot, ard cu tătu!" Solicitat de Drăgan Cenușă, Gerilă trage „cu narea cea di ger, o pus gheața di doi stânjâni pl, casă. Ci s-o furnicat înti că li-i cald, a doilea că crapă di frig! HĽ! ți-o făcut cum o foz mai bini di stat di jucat în cărt!" Apoi împăratul le oferă o masă, „cam di 20 di kilometări de lungă: cară cu pâni, vagoane cu pâni, bihuliță, boi, vite tăiete și buți di vin". Fomilă și Setilă execută pe dată. „Când s-o dat Foamitea, o-nghițât cu vagon, cu pâni, cu cară, cu ci-o fost, cu boi, cu tătuli! în tri

ceasuri, o lins cu limba pe gios. Setilă-așă di strașnic o supt poloboacili cu vin, c-o sărit o doagă-n cea capăt di lume, ș-o doagă în ista capăt di lumi!" Și fiindcă nu s-au săturat, se duc la împăratul: „— Mai dă-ne, înălțate-mpărate!

— V-a mai da Dumnezeu, că-i mare și puternic, că m-ați sărăcit cu tătu!" - împăratul cere apoi să se ia un ciur plin de apă „să-l poarte împregiuru lumii plin, și și mi-l aducă înapoi iară plin". Sarcina este executată întocmai de către Vânt. Probă înrudită cu aceasta este aducerea unei cofe de apă în întrecere cu baba împăratului. Pleacă Vântul cu baba care pe drum îl momește să-i caute în cap și îl adoarme pe un „ciolan di zmau". În felul acesta, baba îl întrece până ce Ochilă prinde de veste și solicită ajutorul lui Pușcă-tânțari. Acesta trage cu o săgeată de „i-o sărit ciolanu cel di zmau di su cap" și Vântul câștigă întrecerea, nu fără a-i aplica babei un picior, încât „o sărit baba di tri stânjâni în sus" (5, I, p. 224 - 228). În altă variantă, împăratul cere să-i aducă „haina de mireasă" a fetei care se afla într-un oraș din altă împărăție, în întrecere cu „o babă vrăjitoare". Vasilică trimite pe Strepedele pământului care e adormit de babă la o fântână. Vede-tot îl descoperă, iar Stânginul pământului „îndată l-a stânginit de câteva ori de a sărit ca un purece de zdravăn și raita băiete! Cât ai bate în palmi fu la cusutoarea, unde baba chiar suia treptele" pe care o îmbrânțește și imediat sosește la împărat cu haina (61, p. 165 - 166). Împăratul

mai cere lui Țugulea să facă „să nască într-o noapte 50 de femei sterpe!” Proba este îndeplinită cu ajutorul vrăjitorului care „intrând în cămarile femeilor, bomboni la fiecare câte ceva din gură, și pe fiecare le lovi ușor cu toiagul pe spinare, apoi ieși. Una după alta ele născură până dimineată” (41, 1, p. 278 - 279). Împăratul îi mai cere să păzească în trei nopți iapa năzdrăvană a unei babe din țara lui. În prima noapte, iapa se prefăce mreană și e prinsă cu ajutorul lui Setilă: acesta bea toată apa și mreana rămâne pe uscat... în noaptea a doua, iapa se prefăce stea pe cer de unde e culeasă de Lungilă. În ultima noapte, iapa se prefăce iar pește în fântână care e secătuită de Setilă și iapa e prinsă (XV, p. 70). În cele din urmă, când fata pețită se ascunde după lună, e zărită de Ochilă care solicită intervenția lui Lungilă: „— Ia-ntinde tu mâna-aia lungă de vezi”. Lungilă o prinde și o aduce pe pământ, dar fata zboară din nou, ascunzându-se după soare. Lungilă de-abia o ajunge cu mâna, „atâta fu de sus” (XV, p. 294 - 295). Când dracul se opune să cedeze fata împăratului pe care o furase între timp, pețitorul face, la cererea împăratului, până la casa diavolului „o cale ferată de aur”, se duc toți „c-on tren tăt de aur” și îl nimicesc: Foamea dă cu maiul „de 99 de măji” și face un „șăs din dealu ăla”, iar „Setea sloboade-o vale mare cât un Murăș, și - îi îl, și nu s-alege nimic, nici de că-și, nici de dracu’, nici nimica” și pețitorii se întorc cu fata (5, I, p. 352 - 353). Împăratul se opune în cele

din urmă și pune armata în linie de luptă. Peșitorul cere răgaz 3 zile, în care timp Lungul își face un bici „din 100 de cară de fuioare” și se așază în fața armatei împăratului „cu un picior pe un deal, cu celălalt pe alt deal”. Largul s-a așezat „cu spatele către armata împăratului”, iar cel cu ochii mari „se uita către cătane cu ochii lui cei mari ca roțile de tilcaga de plug; cătanele văzându-l, de frica lui tremurau ca trestia de vânt, fugiră cu toții-n spatele Largului”. Împăratul se vede constrâns să-i dea fata (77, p. 13 – 14; **v. *Tov, năzdrăvani***).

3. Probele constau uneori în aducerea unor lucruri de preț. Îndeplinirea lor se face cu ajutorul animalelor recunoscătoare și mai cu seamă a calului năzdrăvan. Împăratul a aruncat inelul fetei în mare și cere peșitorului să-l găsească. „A scos solzul și a venit peștele, care i-a găsit inelul”. În a treia zi, împăratul îi cere să-i aducă „mărul cel de viață lungă”. Cu ajutorul penelor de corb, băiatul cheamă corbii care „i-au adus mărul de i l-a dat împăratului, iar împăratul i-a dat fata și l-a pus pe ginerile său împărat” (52, p. 850 – 851). Împăratul Verde dă de știre „că cine va putea aduce trei lemne mari din pădure deodată va primi jumătate din împărăție și fata împăratului” (42, p. 515). Nic-a Câmpului e trimis de împărat să-i aducă „verdețuri de la grădina cu zânele”. Sfătuit de balaur, își face un bici din 12 piei de bivol cu care lovește pe rând zânele și fiecare „au stat un ceas moartă” în care timp, el „ș-o luat verdețuri dă care i-o trăbuit lui, dă care i-o plăcut” (XV, p. 252 –

253). Ionel trebuie să aducă împăratului „niște pietre nestimate” de la cerbul din pădure (94 a, p. 157), dar Arap Alb e trimis chiar după pielea zmeului plină de pietre prețioase. Calul îl duce la baba pe care o miluise la plecarea de acasă și ea îl sfătuiește cum să se ascundă de privirea lui ucigătoare. În cele din urmă, Arap Alb trebuie să aducă „apă vie de uni să bat munți-n capete”, dar calul lui pleacă singur împreună cu calul împăratului. Singur acesta izbutește să ia apă vie „pintră bătaia” munților și calul lui Arap Alb îl convinge să i-o dea lui (XV, p. 283 - 292). Împăratul Verde mai cere pețitorului să fure salba împărătesei și inelul împăratului, apoi o salbă încuiată într-o ladă, iar la urmă să arunce înapoi buzduganul zvârlit de împăratul Roșu ca să-l omoare (14 a, p. 24). În altă variantă, tatăl fetei mai cere să i se aducă lemne dintr-o pădure în care stăpânea un balaur cu 24 de capete. Sfătuit de o babă de la curte, băiatul face 24 de zauri într-un copac în care intră cele 24 de capete ale balaurului ca să-l soarbă pe el și rămân ținute acolo pentru a putea fi tăiate apoi cu sabia (94, p. 56). De asemenea, pețitorului i se mai cere să aducă trandafiri din grădina șarpelui, sau balaurul însuși din pădure, sau o scroafă puternică ce amenința împărăția (XV, p. 68).

4. Pețitorii mai sunt puși să realizeze unele performanțe care reclamă mare îndemânare. Cel mai adesea, ei trebuie să aleagă: păsatul de cenușă, griul de mei, macul de in sau nisip (XV, p.

68), sau mai multe soiuri amestecate: grâu, porumb, mei și ovăz „di tute vipturle” care trebuie alese „până mâne dimineață” (56, p. 11). Sarcina este îndeplinită cu ajutorul furnicii recunoscătoare. Arap Alb aprinde „aripa de furnică și vine-o furnică”. Aceasta le cheamă pe celelalte „ș-atâtea furnici or venit, că n-or avut tăte să ieie câte-o boambă, să-l aleagă! Ș-or făcut două grămăz, una la o parte, una la altă parte, le-o lăsat acolo și ele s-o dus în treaba lor” (XV, p. 280). Împăratul „șărpesc” cere lui Nic-a Câmpului ca cele trei girezi de grâu „mâne dimineață să hic treierate, fiecare pusă la locu’ lor și să-mi faci pitărie-m poartă să-mi dai pâne caldă să mănânc”. El îndeplinește proba cu ajutorul furnicilor, șoarecilor și corbilor recunoscători care vin în număr atât de mare, încât „nu le-au ajuns să ieie câte-on hir dă grâu dă pă spic... că n-a avut dă unde. Și jireada a rămas tăt întreagă cum era clădită”. După alesul grâului, „împăratu albinesc i-a făcut pităria-n poartă, dă să coce pâne. Dimineața când s-a sculat, era pâne caldă să mănânce” (XV, p. 257). De obicei, probele cultivării sunt eșalonate în trei nopți succesive. În prima noapte, împăratul Roșu cere pețitorului să prefacă un munte în șes, să scoată pădurea și să planteze vie, iar dimineața să-l servească cu vin fiert. În a doua noapte, voinicul trebuie să prefacă șes alt munte pe care să-l cultive cu grâu, dimineața să-i aducă împăratului pâine caldă, iar în ultima noapte să-i facă un palat „atârnat de un

fir de păr de toarta cerului", după care obține fata (42, p. 507). Atari probe sunt mai frecvente în basmele în care se urmărește pierderea protagonistului (v. *Sarcini de pierzanie*). Fata pețită de tatăl său cere 'cămăși extraordinare pentru a evita incestul. Popa, fiind bogat, îi poate face fiicei sale trei haine de aramă, argint și aur, dar atât de mici, „încât fieșcare să fie într-o coajă dă nucă încheiat”. Totuși fata fuge și se ascunde într-o haină de lemn (5, II, p. 146). În altă variantă, împăratul incestuos trebuie să-i aducă fiicei sale o haină de argint, de aur și de diamant, iar la urmă una din piele de păduche, îmblănită cu piei de purece (81, p. 19 – 20).

5. O seamă de probe pun la încercare istețimea pețitorului, împăratul Galben își dă fata numai aceluia care poate spune fiicei sale „o ghicitoare fără să o ghicească ea”. Un băiat preface în ghicitoare întâmplarea lui: tatăl i-a otrăvit calul ca să-l lase pe drum, apoi au murit vulturii și cei 12 hoți care au mâncat din cal, adică „Un mort a omorât doi și doi a omorât doisprezece”. Fiica nu poate ghici și e dată de soție băiatului (86, p. 81 – 86). În altă variantă, fata încearcă să momească pe fratele de cruce al fiului de împărat, luat de acesta ca „cociș”, ca să afle răspunsul, dar uneltirile ei și ale împărătesei sunt date la lumină și pețirea anulată (63 a, p. 139 – 141). Dintr-o întâmplare întrucâtva similară este dedusă o ghicitoare cu care un cioban a câștigat mâna fetei împăratului. Mama lui i-a dat un colac

otrăvit din care a murit cățeaua ce-l însoțea, apoi trei corbi. În drum, a găsit și o vacă moartă cu vițelul fătat de jumătate pe care l-a mâncat ciobanul (99, III, p. 31 – 32). Basmul nuvelistic AT 850 înfățișează fata de împărat cu însemne astrale pe ea și numai cine i le va putea ghici, îi va obține și mâna. Un cioban care o vede scăldându-se într-un râu, îi poate spune împăratului „fata măriilor voastre are soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în cei doi umeri” (41, I, p. 213). Mai adesea, fata e momită de porcarul împăratului să-și ridice rochia până la genunchi, apoi până la brâu și până la gât, încât el a putut ghici că are soarele în piept și luna cu stelele pe spate (99, III, p. 202 – 203). Semnele fetei sunt trădate de un pește miraculos: soarele pe piept, luna în spate, stelele în ochi și spicele de grâu pe coaste (81 a, p. 550). Un om bogat promite fata celui care va ghici că scurteica ei e făcută din pielea păduchelui crescut pe capul lui. Fata divulgă taina unui argat ca acesta să o spună boierului, dar el o peștește pentru sine (LIII, p. 547). Mai des întâlnită este ghicirea fetei pește dintre similarele ei. Împăratul Verde își gătește fiica și servitoarea amândouă într-un „port, ciuciulite una ca alta” și cere spinului „să-mi alegi care-i fata me și care-i slujnica”. Arap Alb descoperă pe fiica împăratului cu ajutorul crăiesei albinelor care se așază pe fruntea ei (XV, p. 293 – 294). Cel mai adesea, peșitorul trebuie să aleagă fata dintre surorile ei cu care seamănă leit, rareori dintr-o păpușă de

lemn care îi seamănă în chip izbitor (ibid., p. 68). La ghicirea miresei ajută, în formă de muște, cele trei zile sfinte, Miercuri, Vineri și Luni (52, p. 196). Zâna fugită de Parsion poate fi obținută de acesta numai dacă o poate ghici din cele trei porumbițe. Parsion se ajută numai de privirea lui ageră și porumbița redevine nevastă ca înainte de fugă (60, V, p. 60). În chip sporadic, pețitorul trebuie să mai rezolve și alte întrebări: a) ce fel de vin bea împăratul (amestecat cu sânge curs din nasul unui lucrător când îl băga în butoi), b) la două bețe nivelate la strung care este capătul dinspre tulpină (la sfatul calului, le bagă în butoiul cu apă și capătul de la tulpină se așază în jos, fiind mai dens, iar cel de către vârf rămâne deasupra), c) din ce neam se trage împăratul Roșu (copil din flori în absența tatălui plecat la război, adică „îi strâns cu grebla și cu furca di pin sat”) (v. *Soție*: XV, p. 286 – 289).

6. Cu totul sporadic se întâlnesc și probele de ascundere. În unele episoade cu tovarășii năzdrăvani, fata se ascunde de mai multe ori, iar împăratul cere pețitorului să-i păzească „fata mea într-o noapte să nu o fure”. În prima noapte, fata se ascunde la țărmul mării, a doua oară după lună, dar de fiecare dată e găsită de Lungul (77, p. 12 – 13). Se întâlnesc în variantele basmului AT 329 probe inverse, pețitorul trebuind să se ascundă. Fata împăratului va accepta de soț pe cel care se va putea ascunde fără să fie găsit de ea cu ajutorul oglinzii miraculoase (v. *Oglindă*). Numai porcarul

împăratului izbutește. Mai întâi, e dus de vulturul recunoscător sub aripă deasupra unui nor întunecat, dar e zărit și chemat de fată; a doua oară, peștele recunoscător îl duce în fundul mării, unde iarăși este zărit de fată. Apoi uriașul din pădure îl preface în trandafir pe care îl pune în părul fetei și ea nu-l mai poate zări, pețitorul câștigându-i mâna (81, p. 84 - 90). Aleodor e prefăcut de peștele recunoscător în cosăcel pe fundul mării, apoi în pui de corb, dar fata lui Verdeș împărat îl zărește cu occeanul și îl cheamă. A treia oară, tăunele recunoscător îl preface într-o „lindină și-l ascunde chiar în coada fetei”, unde nu mai poate fi văzut cu occeanul și fata se dă biruită (41, I, p.42 - 44).

Probele puterii. În basme, eroul trebuie să-și dovedească puterea în anumite împrejurări pentru a se vedea dacă va putea face față sarcinilor viitoare.

1. Aceasta se întâmplă uneori când voinicul atinge pragul bărbăției. Voinic-de-codru a primit de la nașul său o sabie și o pușcă miraculoase care să-i fie date numai atunci când va fi în stare „să smulgă-un copaci din pământ cu rădăcini cu tăt”. Întrucât creșterea lui e miraculoasă - „când o fo’ de-o zi, o fo’ ca altu’ de nouă...” - la vârsta de un an, „o smuls oarece cătură-o fost din pământ, cu rădăcini cu tătu”, încât mamă-sa îi dă armele primite de la naș (5, I, p. 368). Craiovisin, fiul vacii e trimis, la 6 luni, de mamă-sa să scoată un copac din pământ „numa cu mâinile și să-l întorci cu

rădăcina-n sus și cu vârful-n pământ". Băiatul îl scoate, dar nu-l poate întoarce și mamă-sa îl mai alăptează 6 luni. După aceea, izbutește să-l întoarcă cu rădăcinile în sus (12, I, p. 370).

2. Alteori, protagonistul basmului e pus la încercare după ce a pornit la greaua sarcină ce și-a asumat-o. Cei o sută de frați plecați în căutarea surorilor lor răpite de diavol, sunt opriți de un ciurdar care îi înștiințează că numai atunci pot izbândi când vor putea mânca 99 boi fripți, 99 cuptoare de pâine și să bea 99 buți de vin. Toți cei o sută au putut consuma doar „un piciorag tăț și o jumăta dă pită și doară tri litre de vin”. Cu toate că sunt sfătuiți să se întoarcă, ei continuă drumul și un cioban îi supune la a doua probă: să mănânce 99 berbeci fripți.

99 cuptoare de pâine și să bea 99 buți de vin. Și de data aceasta nu consumă mai mult și cu toate că sunt sfătuiți să se întoarcă, ei continuă drumul până ce un stăvar îi supune la a treia probă: să încalece un armăsar de 99 ani cu 9 inimi „și să învâртеască dă tri ori lumea roată”. Ei se sperie de el și iarăși își continuă drumul, dar sunt toți omorâți de răpitorul surorilor. Fratele lor mai mic, Măzaran Văsălică izbutește să îndeplinească probele. „Le câte-un picior dă bou, *shiol* Gata! I-aruncă ciontu colo. Altu' pă dincoace. Câte-o pită o băgat o dată, câte-o bute a turnatu-n el”. După ce termină, mai cere, întrucât „aia numa-o bucătură o fost”. La fel trece și probă a doua la turma de oi, iar la urmă încalecă armăsarul cu

care ocolește „dă tri ori lumea roată cu el, o și picat calu-n stavă ș-o murit: crepat inimile-n el. Măzăran a luat inimile și le-o mâncat tăte, dă noază și nea dă ori o fo' mai tare decât cum o fost”. El va izbuti să-și elibereze cele

100 de surori și cei 100 de frați (5, I, p. 463 - 471). În chip similar, cei trei frați plecați să-și elibereze surorile furate de zmei sunt puși la încercare de moșneagul de la herghelia de cai. Acesta îi dă primului un fuior să-l ia în mână „și io am să-l aprind di capăt: dacă-i hi în stare șâi fugi roată șâi încungiura herghelia as de cai de tri ori cu fuioru, atunci pos să meri după surorile tale și dacă nu, ti pot întoarei înapoi”. Fratele mai mare și mijlociul abia fug jumătate din drum „și la giunătați s-o aprins fuioru ș-o ars tăt” și sunt sfătuiți să se întoarcă, dar ei continuă drumul și sunt omorâți de zmeu. Cel mai mic, Busuioc Verde, izbutește să treacă proba cu succes: începe să alerge cu fuiorul aprins „și când o-neungiurat de tri ori herghelia cu cai, din fuga care-o fugit el, o-nghețat tăț cail pl, loc, ș-o-nghețat și fuioru în mână la dânsu!” El izbutește să-și elibereze surorile (ibid., p. 297 - 300).

3. Uneori, proba se desfășoară sub forma unei lupte. Cârlijie plecat după surorile date noaptea la geam unui necunoscut (AT 552), vrea să străbată până la Florea Floritu care a „strigat la răsărit și s-o-auzit la scăpătat”, dar cumnații îl opresc pe rând pentru a-și „măsura puterile”. Cârlijie învinge în luptă dreaptă pe zmeii cumnați

care îl îndrumează, al treilea zmeu dăruindu-i un cal năzdrăvan și astfel ajunge la Florea Floritu pe care îl scapă de Mama Ciumii (28, p. 273 – 277).

Purice. După o *legendă*, **p.** ar fi luat naștere din cenușa de năpârcă pe care a ars-o Noe. Diavolul sfredelise corabia și numai năpârca izbutise să astupe găurile cu coada ei. Drept răsplată, a cerut lui Noe câte un om pe zi, dar acesta a aruncat-o în foc. De atunci, **p.** sug oamenii „ca împlinire a făgăduinței lui Noe” (47, p. 406). După altă legendă, el ar fi fost un om „puternic și neîntrecut în frumusețe” care „tot sare și joacă de dimineața până seara și de seara până dimineața”. Neascultând porunca lui Dumnezeu de a se muta de lângă sătenii lui, a fost blestemat să se facă **p.:** „Pe cât ai fost de frumos și de zdravăn, pe atâta de amărât și de negru să fii – stare să nu ai”... (47, p. 413).

În *basmele despre animale*, își râde de ochii holbați ai muștei și îi explică acesteia că e atât de „îmbulzit, ghebos” (47, p. 371) deoarece „toată noaptea ridic ca robul la butuci și la bolovani și-i duc peste oameni ca să le fac drum mare pe spinare” (99, V, p. 222).

În *basma*, foarte rar, eroul se preface în **p.** pentru a se ascunde de Stati-Cot (AT 301 B). Îndrăgostindu-se de fiica acestuia, la sfatul ei Tei legănat „s-a dat peste cap, s-a făcut **p.** S-a băgat la fată în fi... rii ei”. Peste noapte, redevine om, taie capul lui Stati-Cot, apoi se preface iar în **p.** ascunzându-se în același loc pentru a scăpa de

urmărirea capului. „Îl căta capu’ pe Tei Legănat, se trântea de toate ulucile, de toți pomii, să dea de el”. După ce moare capul lui Stati-Cot, eroul se preface iar om (5, 1, p. 247). În alt basm, eroul se ascunde de „striga cea mare a cetății” prefăcându-se în **p.** Și vârându-se în gura calului „într-o măsea borțoasă”, unde striga nu-l mai caută de frică (7, p. 8). El se preface de asemeni în **p.** pentru a putea fura cămașa zmeului (AT 328): îl înțeapă pe acesta până leapădă cămașa la ușă (42, p. 515). **P.** e un auxiliar al eroului în pețirea fetei împăratului, alături de alți tovarăși năzdrăvani (AT 513). El îl ajută la alegerea fetelor după vârstă: „am să mă bag în sân, întâi la cea mai mare și pe care îi vedea-o scărpinându-se, să pui mâna pe dânsa tu, cel mai mare; pe urmă m-oi duce la cea de după dânsa și tot așa la toate” (52, p. 877).

4. În formulele inițiale ale basmelor, **p.** confirmă inexistența minciunii: „Că nu vi-s dator a minți – Ca un purice a plesni”. Alteori, el e invocat drept mărturie a timpilor fabuloși: „... de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești” (41.

I. P5).

Puteri. A. 1. În basmul popular, eroul sau adversarii lui au adesea o **p.** extraordinară. De multe ori, adversarul zmeu este de neînvins din cauza **p.** care le are undeva în afară și eroul îl poate învinge numai după ce află sediul acestora (AT 302). Secretul e trădat de soția zmeului care

dorește să fie și ca eliberată din această căsnicie forțată. Stratagema stă de obicei în a simula vreo boală, prilej de a-l încerca pe zmeu cât de mult o iubește. Zmeul minte de două ori, spunând că **p.** lui s-ar afla în unele lucruri din casă sau din curte. Mai întâi, mărturisește că **p.** lui „îs în stâlpul porții”, iar a doua oară că ar fi „în dranița căsî” (5, I, p. 328). Uneori, el reacționează violent, dând o palmă femeii curioase, apoi îi destăinuie că **p.** lui ar fi în mătură, apoi în stâlpul porții. Ca să-l convingă că ea îl iubește într-adevăr, zugrăvește mătura și o mângâie, zugrăvește stâlpul și îl încununează cu un lanț (ibid., p. 312), sau așază toate averile din casă pe stâlp sau pe draniță, încât la întoarcere „zmău o crezut că arde curtea lui” (ibid., p. 328). Zmeul pretinde că **p.** i-ar fi în „vătrariu”, apoi în mătură (79, p. 63 – 64). Alteori, zmeul dă cu batista pe la nasul femeii și aceasta uită cele spuse, reținute însă de eroul prefăcut „pasăre la dânsa-n sân” (ibid., p. 271). În realitate, **p.** zmeului se află în niște gărgăuni care stau într-o prepeliță, aceasta într-un broscoi, iar acesta într-o „poarcă” ce șade ascunsă într-un heleșteu și care poate fi învinsă numai după ce Petrea Făt-Frumos primește de la fata popii „o prescură ș-un păhăruț de vin” (5, I, p. 290). **P.** zmeului se mai află în balaurul din lacul de lapte acru, în balaur fiind 24 de gărgăuni a căror gâtuire provoacă moartea zmeului (ibid., p. 271), sau în 24 „bumbușori roș” ce se află într-un „gărgăun strașnic mare” dintr-un heleșteu (ibid., p. 313).

Ele mai pot fi în trei gândaci ce stau într-un cocoș, acesta într-un iepure, acesta într-un porc din lacul de lapte dulce (35, p. 52), sau în trei gândaci dintr-o prepeliță închisă într-o cutie de plumb din vârful unui munte (41, I, p. 479 – 480), sau în doi gândaci dintr-un chițcan, dintr-o scroafă (ibid., p. 519). Alteori, **p.** zmeului rezidă în viermi: 12 viermi în 12 ouă, într-o rață, într-un porc, într-un zmeu „îi frati-meu” dintr-un tău „în marginea lumii” (5, I, p. 329), în trei viermi dintr-o prepeliță, dintr-un iepure, dintr-o scroafă, „într-o lacoviște de lapte dulce” (41, I, p. 223 – 224), cei trei viermi putând fi într-o „cutiuță” dintr-o prepeliță ce se află în mistrețul din ostrovul cel mare (82, p. 170). **P.** se află numai într-un vultur din lacul de lapte (81, ' p. 81) sau într-un paltin „mare și înalt” dintr-un ostrov (79, p. 64 – 65). Uneori, **p.** zmeului stau în două muște într-o rață, într-un iepure, într-un urs dintr-o peșteră (60, III, p. 80). Incidental, ele se află și în obiecte: într-o „flueriță” dintr-o albină, într-un „bongar”, într-un porc năzdrăvan din ostrovul din mijlocul mării (LXXXIII, p. 422). Unele variante din Transilvania și Moldova nordică localizează **p.** zmeului în ouă: în trei ouă dintr-o lădiță de sub pragul casei (3, p. 20) sau în ouăle unei rațe de la o zmeoaică (42, p. 513). Oul se află succesiv într-un hulub, într-un iepure, într-un berbec, într-un bou, într-o ladă dintr-un fag mare. Când gustă din acest ou, zmeoaica broască e dezlegată de farmec „s-a făcut frumoasă și bună, n-a mai fost zmeoaică” (52, p. 992). Variantele

românești alcătuiesc puntea de legătură între versiunea asiatică, caracterizată prin localizarea **p.** Într-o pasăre sau insectă, și între cea europeană, în care **p.** se află într-un ou (LXXXI, **p.56**) dominând cele care arată **p.** zmeului în insecte (gărgăuni, gândaci, bongari etc.). Viermii ar constitui în schimb o formă intermediară între ou și insectă.

2. Uneori, **p.** sunt situate într-o parte a corpului. Ca o formă intermediară poate fi privită existența **p.** În inima zmeului, decât că aceasta nu se află în zmeu, ci departe într-un paltin (79, p. 64). Ele stau „în cei trei dinți pe care îi mai are” zmeoaica.

De aceea, în trei zile succesive „când vine zmeoaica și-l sărută... Pescăruș... îi trăsnește una... de-i sare un dinte” (67, p. 139).

3. **P.** eroului se află ascunse în sabia miraculoasă, îndeosebi în basmul AT 302 **B.** Când paloșul lui Busuioc Verde este aruncat de babă în mare și se înfige „cu mânunchile drept până-n pământ”, în același timp stăpânul lui „o murit pl, pat”. Zmeul cel mai mic se cufundă în mare și-l scoate, atunci „și Busuioc Verde o-nvi & t”. Sabia lucrează la comanda simplă: „Pălușălu meu! Ieși afară și zboară-i capului și fâ1 tot bucățele” (5, **I.**

307 - 309). Uneori, sabia cu **p.** e ascunsă la adâncimi mari.

n palatul subteran, cu intrarea îngropată, se află 99 săbii. „A d-a suta e dasupra, scrie «Ciudă-

dă-Obilă!» Numa... cu paloșu meu poa' să-mi ia sufletu', da alta nu!" (5, II, p. 199). De obicei, sabia năzdrăvană este dăruită de Dumnezeu și Sf. Petru ca nași. Cu ajutorul ei, Chipăruș bun viteaz omoară balaurul din fântână (AT 300), dar impostorul îi fură sabia în timp ce dormea și îl taie în bucăți. Chipăruș poate pedepsi soția trădătoare și ucigașul numai recăpătându-și sabia prin metamorfozare (AT 318), din surcică de păr devenind om (52, p. 553 - 555). Uneori, nașii dăruiesc finului și o pușcă: Voinic de codru primește la botez „o pușcă ș-o coardă” pe care să i le dea părinții când va fi „stăpân să smulgă-un copaci din pământ”. Cu ajutorul sabiei decapitează toți zmeii din acea țară (5, I, p. 368 - 377). Arăpușca rămâne fără paloșul năzdrăvan „femeie ca toate femeile, dar cu el în mână prăpădește lumea de o vrea” (86, p. 37). Lupta se poate desfășura numai între paloșe. Tuliman se întâlnește cu feciorul de împărat și vor să decidă „care din noi poate fi stăpân și care slugă”. Pentru aceasta, își aruncă amândoi paloșele în sus. „A ieșit de zece ori mai puternic paloșul lui Tuliman decât al feciorului” (99, IV, p. 300).

4. **P.** mai pot fi situate în apă și în unele alimente. Ciută nevăzută n-a fost învins niciodată, pentru că îndată ce „intră în casă, mai întâi se bagă după cuptor și de-acolo ia o ulcică cu leacuri și toată o bea, iar de leacurile acelea atâta se întărește, de-ar bate și zece ca voi”. Pipăruș Petru și Florea înfloritul beau ei „leacurile” și îl răpun pe

Ciută nevăzută (60, V, p. 37). Moșneagul care l-a crescut pe băiatul juruit diavolului îi dă la plecare să bea dintr-o sticlă, după care se simte „de tri ori mai tare”, iar după ce bea și dintr-o damigeană, băiatul crede că „de-ar avea munții ăsta o toartă, eu l-aș învârti cu vârvu în gios!” Mai departe, vindecă piciorul unui leu care îl răsplătește dându-i să înghită trei peri din coama lui și să înghită balele, după care îi „pare că nu-i nimeni mai tare pe lumea asta!” și se poate lua la luptă cu zmeul (5, I, p. 321 - 324). Petru găsește la Zâna Zorilor „pe masă un colac alb și moale, frământat cu lapte de căprioară... Acesta era colacul puterii” (83, I, p. 42).

B. 1. În recuzita basmelor fantastice se întâlnesc și alte obiecte cu însușiri miraculoase care îl ajută pe erou în luptele cu adversarii și în câștigarea soției furate. Mai cunoscute sunt cele trei obiecte pentru care se certau cei trei draci, neînvoindu-se la împărțirea lor (AT 518): scufia (căciula) ce face nevăzut pe purtător, biciul (bastonul) care petrifică și papucii care trec peste orice obstacol. Ionică îi trimite pe cei trei draci pe câte un munte ca să le dea primului venit, dar el îi petrifică pe toți cu biciul (33, p. 139). Unele variante mai aduc alte obiecte cu atari însușiri: un covor pe care „punea cât de multă greutate și dacă îl ridica după pământ de o palmă, se înălța sus și se ducea ori încotro vrea”, apoi un baston cu care „învia mortul de 7 ani, dacă îl punea încruciș pe mormânt” (35, p. 22). În locul căciulii (pălăriei) care face nevăzut, se întâlnește mantaua cu aceleași attribute (81, p. 150 – 151), sau o frunză (52, p. 1067). Sporadic apare „o pungă în care găsea orice-i trebuia: o cămașă prin care nimeni nu putea trece și un pistol, pe care întorcându-l de trei ori în jurul capului nicio meteahnă nu-l putea lovi” (41, 1, p. 520). În variantele basmului AT 330, eroul primește de la Dumnezeu și Sf. Petre, pentru bunătatea lui, o turbincă (un sac sau o tabacheră) în care putea deține pe oricine – chiar pe Sf. Petru și îngerii din rai – apoi un băț care bate la comandă, o pungă și o lulea aprinsă care nu se mai termină niciodată și cărți de joc mereu câștigătoare (XV, p. 40 – 44).

Bastonul (cârja) care bate la comandă apare și în variantele basmului AT 563, cu ajutorul ei săracul recăpătându-și de la popă (sau cârciumar) celelalte două daruri miraculoase: calul (berbecul, măgarul) care se bălega bani și masa ce se umplea singură de mâncări și băuturi. Uneori, eroul câștigă mai multe obiecte miraculoase cu ajutorul unuia singur (AT 569). Cu „mărișcuța de la căpătâiu patului” primită ca răsplată, săracul ia bota care bătea singură, iar cu aceasta cetera care învia din morți (5, II, p. 370 – 374). În alte variante, cu „buriașul” (butoiașul), voinicul ia și o măciucă ce bătea la comandă, sau cu pietricica de sub limbă e dobândită sabia ce decapita, iar cu moara de piper o nuia ce omora (ibid., p. 379 – 380). Variantele basmului AT 560 dau la iveală un inel (sau o mărgea, piatră) care îndeplinește orice dorință. Cu ele, voinicul își clădește un palat fără pereche. Pentru că a slujit o babă, aceasta îi dă lui Petru un lămpaș pe care îndată ce îl aprinde, apar trei capre: „Ce ți-i voia, stăpâne?” Ele execută orice însărcinare. Când nu aprinde toate cele trei „lumini”, ci numai una, apare numai o capră năzdrăvană (5, II, p. 327 – 338). Alteori, lampa execută dorința eroului (AT 561) fără intermediari (52, p. 1180). O mulțime de soldați pot ieși din cornul primit de Toderăș (AT 566) dacă se suflă la un capăt, iar dacă se suflă pe celălalt capăt „se vor face cătanele nevăzute” (60, II, p. 70 – 71; v. *Fluier, Vioară*). R

Rață. După o *legendă*, e pasăre din neamul

broaștelor, căci unde pică sânge de **r.**, se ivesc broaște (LIII, p. 290). După altă legendă, **r.** a fost la început o fată orfană. S-a îndrăgostit de ea căpetenia unei bande de hoți. Vrând să scape de el, fata a fugit, dar văzând că e zadarnică fuga, a implorat ajutor. Dumnezeu a prefăcut-o în **r.** (44, II, p. 385).

Într-un *basm despre animale*, **r.** nu se lasă păcălită de vulpe. **R.** înoată pe apă, vulpea o cheamă aproape să-i admire frumusețea, dar ea nu se lasă momită și invită pe vulpe să se apropie. Aceasta intră în mâl și se îneacă (52, p. 1025).

În *basmelor propriu-zise*, **r.** joacă un rol secundar. Mama alungată pe rând de cei trei fii ai ei e ajutată de o **r.**, ouându-i în fiecare dimineață un ou de aur, iar seara un ou de argint. Cei trei fii cer și ei de la **r.** ouă de aur și de argint, ea îi momeste în fundul apei unde îi țintuiește, făcându-și cuib pe capetele lor. Mama lor renunță la ouăle ei de aur și argint, cerând **r.** să-i elibereze fiii (62, p. 25 - 27). Deseori, eroii apar vremelnic transformați în **r.** (sau rățoi). Soția împăratului înecată de servitoarea geloasă care îi ia locul, se prefăce în **r.** (AT 403). Ca să alăpteze copilul, **r.** cu penele de aur redevine femeie, apoi iar intră în iaz

P

refăcută în **r.** până la demascarea impoștoarei (52, p. 1023). rupărâteasa care naște trei copii cu părul de aur (AT 707) este înecată de servitoarea geloasă și se prefăce în **r.** Când este prinsă de împărat, i se scoate boldul din cap și

redevine femeie (ibid., p. 1017). Flăcăul și fata fugari de la casa zmeului (AT 313, **v. Metamorfoze**), ca să scape de urmărirea zmeoaicei, se prefac în **r.** Și rățoi umblând pe un lac. De multe ori, rățoiul calcă interdicția de a se uita la baba-zmeoaică și aceasta îi ia ochii pe care îi readuce însă fata. După ce scapă de zmeoaică, redevin oameni și se căsătoresc. Uneori, numai flăcăul fugar se prefacă în **r.**, pe când fata devine lac (LXXXIII, p. 703; 41, I, p. 420). Eroul ucis de împăratul ce i-a luat soția trădătoare (AT 318) se prefacă în cele din urmă în **r.** Și rățoi care fug pe țărm, „s-audat de trei ori peste cap, s-au făcut Minea la loc, teafăr și sănătos”, care pune mâna pe sabia năzdrăvană și se răzbună (86, p. 365 – 366). În altă variantă, **r.** provine din spuma de pe eroul metamorfozat în cal când e dus la junghiere (41, I, p. 521). În unele variante, puterile ascunse ale zmeului (AT 302) se află în **r.** (sau rățoi), aceasta în alt animal etc. Aripă-frumoasă spintecă ursul, apoi iepurele și **r.** În care erau două muște (60, III, p. 80). O **r.** Înghite inelul unei cucoane și se plânge că îi este „tare greu”. Bucătarul care știa limba animalelor o taie și îi scoate inelul (52, p. 850). Soția-șarpe căreia bărbatul i-a ars pielea, pleacă în lume și face două **r.** de ipsos, blestemându-l ca atunci să se mai întâlnească amândoi când cele două **r.** vor oua (52, p. 1040). Un argat aruncă simbria de trei galbeni într-un iaz din care ies trei **r.** de aur. Le dă fetei împăratului pe trei fire de păr care chemau calul năzdrăvan

(ibid., p. 1158).

Într-o variantă a *snoavei* despre hoțul iscusit, se povestește că un om legase o pungă goală de gâtul unei **r**. Aceasta intrase în apă și fiul unui împărat se oferă să o prindă el. Se dezbracă și intră în apă, dar în acest timp omul îi ia hainele și dispare (52, p. 1025 - 1026). Într-o variantă despre soția necredincioasă (S. 3458), feciorul prinde o **r**. care ar putea ghici unde sunt ascunse mâncările destinate ibovnicului. O vinde soțului cu un preț bun (52, p. 1026).

Sarcini de pierzanie. În basmele fantastice - îndeosebi în tipurile AT 313, 465, 502, 590, 650, 725 - protagoniștilor le sunt date de către cei care îi persecută (stăpânii lor, zmei, diavoli) sau de împărații rivali niște sarcini anume imposibile pentru a putea fi omorâți sau deposezați de soție sau împărăție. Îndeplinirea lor se va face întotdeauna cu ajutorul supranatural al unor ființe (iubit, iubită, soție sau rudele acestora) cu puteri miraculoase.

1. Unele **s**. apar fără ordine distinctă în basmele AT 313, 465, exceptând-o pe cea de a treia care în variantele tipului AT 465 e întotdeauna fatală stăpânitorului, în timp ce în variantele basmului AT 313 aceasta nu poate fi îndeplinită și protagonistul scapă de obicei prin fuga magică, ajutat de iubita lui, cu care se va căsători. Soția care își caută soțul, soarele îmbrăcat în piele de pește (AT 425), cade în stăpânirea babei Cloanța, mama soarelui, care

vrea să o mănânce. Ca să aibă pretext, îi dă porunci: a) să secere, să treiere un lan de grâu și să-i aducă colaci pe când vine ea; b) să-i aducă fluierul de la cățeaua cu dinții de fier. Soarele o ajută (LXII, p. 21 - 22). Făt-Frumos este trimis de diavol la zmeii din castelul de sub pământ să le fure o sabie tăioasă, trei mere de aur și o lampă. La sfatul glasului din inelul fermecat, Făt-Frumos reține lampa cu care va scăpa de diavol (53, p. 76 - 77). Ghesperița dă Piciului: a) un câmp să fie arat într-o noapte, semănat cu grâu, iar dimineața „când m-oi scula, să-mi dai pâine caldă să mănânc”; b) „să-mi faci pe coasta aia ce se vede colo o vie; să-mi pui butași de viță, să se prindă, să facă struguri, să-i culegi, că-i calci și vinul să fie pus în buțile pe care le vei face tot până mâine”; e) să-i prindă iepurele albastru din pădure și să i-l aducă gătit, dar iepurele „să fie nici trecut de fript, nici cu mustul crud în el”. Piciul săvârșește însărcinările cu ajutorul fetei Ghesperiței care are un bici miraculos ce strânge dracii „ca frunza și ca iarba de mulți” (41, I, p. 415 - 418). Leder capătă de la diavol trei porunci: a) până dimineața „în locul muntelui să fie un câmp întins și lan de grâu. O parte din grâu să înflorească, o parte să rodească, să fie mașini care să treiere, iar tu să vii la mine cu un snop de spice și cu o pâine caldă”; b) iazul din fundul râpei „până mâine dimineață să fie secăt și în locul lui să faci o grădină cu fel de fel de pomi care să rodească, care să înmugurească, care să înflorească”, și să-i aducă

„un coș cu poame”; e) diavolul se va preface în cal de învățat la călărie, care e bătut de Leder cu lopata și buzduganul; d) acele din „cele trei coșere” de la poartă care parte „n-au vârf și parte n-au urechi” până dimineată „toate să fie întregi”. Primele trei’s. sunt îndeplinite cu ajutorul și sfatul ficei diavolului, Lădunca, a patra’s. nu o mai pot îndeplini și Leder și Lădunca fug de la diavol (99, IV, p. 16 – 43). În chip similar, Mei Ion primește de la zmeoaică trei’s.: a) să-l învețe la călărie pe zmeul prefăcut într-un „costrus de trei ani”; b) să-nvețe de asemenea pe zmeoaica prefăcută în iapă; e) „să-mi aduci o bucățică de nor, că mie-mi trebuie numaidecât de-o vrajă”. Primele două sunt îndeplinite cu sfatul ficei lor, Lodinta, care îl previne că părinții ei s-au prefăcut în cal și iapă, a treia’s. e încercată de ea cu cornul miraculos, la sunetul căruia se strânge o turmă de animale care fac o piramidă: „s-o urcat animală peste animală, și pasăre peste pasăre, și animală peste animală, și când o fost aproape-aproape, s-o năruit jos, n-o putut”. Neputând-o îndeplini, Mei Ion și Lodinta fug (5 a, p. 33 – 36). În afară de cultivarea grâului în munții cu păduri și de aducerea iepurelui „de pe cealaltă lume”, Miriuță mai trebuie să facă peste o apă „un pod de aur cu ostrețe înalte”, între două grădini cu copaci „înfloriți pe care să cânte tot felul de păsări; coaja copacilor să fie ca aurul și floarea toată ca argintul” și cu două fântâni cu „ghizdelele și cupele de aur”. Miriuță face holda și podul cu ajutorul fetei diavolului, dar aducerea

iepurelui este imposibilă și cei doi fug (99, V, p. 234 - 240). În unele variante, două's. nu pot fi îndeplinite. Dacă Suta Ion poate face vie cu struguri copti pe un munte acoperit de brazi cu ajutorul Zorinei, fiica zmeului, care cheamă cu biciul miraculos numărul nesfârșit de draci ce se apucă de lucru, celelalte două's. nu le mai poate îndeplini: **b)** un râu cu miros de vin și gust de rachiu care, băut, să dea văpăi din gură; **e)** să aștearnă peste ogradă nisip de 7 stânjeni, dar cât o muchie de cuțit. Suta Ion și Zorina fug (49, p. 42 - 45). Rareori, cele trei's. sunt împlinite, a treia fiind facerea unei mori care „să umble fără apă și să macine fără a băga bucate în coș, și să cadă de pe moară făina în casă pe scoc și să-i aducă pâine proaspătă mâne la prânz” (7, p. 166). Soțul invidiat pentru nevasta frumoasă (AT 465) primește în unele variante's. similare, exceptând pe cea de a treia. El trebuie să facă grădină cu pomi dintr-un deal, în a doua noapte să treiere stogurile de grâu fără să le strice, „ci să-mi alegi dintr-însele numai firul pinilor nenvăscut, curat și să mi le faci vravuri, dară fiecare felu de pâine deosebi” (79, p. 158 - 160). Mulțimea variantelor prezintă alte's. periculoase: aducerea pieptenului de aur de la moara împăratului Galben; dezgroparea luntrișoarei de aur de la râpa îndepărtată (LXXXIII, p. 390); aducerea tuturor animalelor sălbatice (81 a, p. 513), aducerea inelului mamei împăratului de pe lumea cealaltă (49, p. 35); aducerea coroanei tatălui mort (81 a,

p. 512); facerea unui pârau pe dinaintea curții (52, p. 666); aducerea unui „harmasar din fundul mării”, apoi a unui „vier din fundul mării” (ibid., p. 672); „până mâne dimineată să-mi aducă de pe iazul cu pești, cozonac de grâu la cafea” (ibid., p. 674); facerea unui „lac cu lapte dulce, să se trezească în huitul valurilor și pe fereastră să fie un pahar de lapte nici rece nici cald” (ibid., p. 832); să aducă „vaca cea din mijlocul mării care-i c-un corn în ceri și cu altul în pământ, s-o mulgă” și să bea „cafeaua cu lapte de la ea”, după aceea „clavirul care cântă singur” (ibid., p. 1039 – 1040); facerea unei biserici de ceară cu preot de ceară (LIII, p. 535); aducerea unei vaci din târg care se fete în acea noapte, iar vițeaua fătată să fete în aceeași noapte un vițel „să-mi aduci popricaș din el la dimineată”. Soția îl anunță dimineata „că-i vițălu de două luni!” (5, II, p. 30). Ion este trimis a doua oară „pl, lumea neagră” ca să aducă „dă la baba ce re cheptinile și tersala” cu care să-și pieptene și să-și țesale calul (ibid., p. 126 – 127). Dar cea de-a treia’s. – de obicei cea mai grea – îi va fi fatală celui invidios, întrucât îndeplinirea ei îi va aduce moarte. Băiatul aduce lădița cu oul de aur care sare îndată în capul împăratului la deschidere, omorându-l pe loc (LXXXIII, p. 280). Soțul aduce omul de fier cu care dorea să se lupte împăratul și omul de fier îl omoară (49, p. 35). Ion aduce pe cei trei oameni de fier care se așază la masa boierului invidios, „scaunele se fac bucăți” și oferă boierului să mănânce și el „criță” și oțel; se

mulțumesc apoi să-l avertizeze că va sfârși rău (52, p. 1039 - 1040). Petre, ginerele lui Vizor, craiul șerpilor, e trimis a treia oară de boier să-i aducă de pe cealaltă lume coroana tatălui lui, întrucât „este foarte scumpă”. Petre o aduce împreună cu o „pușculiță cu apă” cu care îi face stană de piatră pe boier și servitorii lui (60, II, p. 55 - 63). Cel mai adesea, soțul e trimis a treia oară să-l aducă pe Dumnezeu la masa împăratului (boierului). Uneori, pedeapsa e blândă, împăratul fiind doar alungat de pe tron și înlocuit cu cel invidiat pentru soție (52, p. 675), dar de obicei Dumnezeu îl pedepsește cumplit. Mai întâi, îi pretinde să găsească o vacă de a fâta „și să fete o vițea și vițeaua fătată iarăși să fete o vițea și vițeaua aceasta încă să fete o vițea și tocmai de la vițeaua aceasta să mulgă lapte”, apoi să semene mei, să-l culeagă copt „și să-mi facă lapte cu păsat”. Fiindcă nu poate îndeplini cererea, boierul și cu servitorul intrigant sunt prefăcuți de Dumnezeu în două stane de piatră (79, p. 163 - 164). Boierul cere să-i fie aduse de la Dumnezeu „bitușa să mă culcu-n le, și să-mi deie doi ca și ș-o oală de jintiță”, dar Dumnezeu îi cere să-i aducă „popricaș” din vițelul fătat în aceeași noapte de mama lui și fiindcă nu poate îndeplini cerința, curtea lui e prefăcută cenușă de un foc uriaș (5, II, p. 30 - 32). Alteori, Dumnezeu îl decapitează pe nașul ce râvnea să ia pe fina cea frumoasă (LIII, p. 535). În unele variante moldovenești, soțul invidiat e trimis a treia oară să aducă pe *Măi ce, nu știu*

ce, du-te-ncolo, dracu' știi ce, vină-ncoace, nu știi ce, care să cânte la balul împăratului. Purtat de ciocârlanul năzdrăvan, Ion aduce pe *Măi ce*, care e o „broscuță atât de micuță cât o urnă ta' de țigare” și care cântă neîntrerupt la balul împărătesc trei zile și trei nopți, încât au murit toți „din jocu cât o giucat” (5, II, p. 129 – 135). La cântatul lui *Nu știu-cine*, cei de la curtea boierului invidios „au jucat, păn au crăpat cu toții, căci n-au știut cum să-i zică să stea” (52, p. 1042). În altă variantă, din lădița adusă de „oare unde, în care era nu știu ce” iese o oaste care îl omoară pe împărat (ibid., p. 673). Boierul îl trimite pe soț tocmai la lună ca să moa Ră, dar aceasta era soacra lui (ibid., p. 618) sau îl trimite cu o scrisoare la tatăl lui pe lumea cealaltă ca să afle „cum îi e”, dar socrii lui, luna și soarele, îl lasă în locul lor și el, văzând „cum boierul aleargă după femeia lui”, îl trăsnește (ibid., p. 1035). Pajura ce vrea să-și omoare nora pământeană, o pune mai întâi să umplă „un poloboc cu lacrimi”, a doua oară să-i umplă „casa cu frunze”. Apoi nora fuge împreună cu soțul (ibid., p. 444).

2. Mama necredincioasă care se îndrăgostește de zmeul captiv, se înțelege cu acesta să-și piardă fiul pentru a nu mai avea pbstacole în dragostea lor (ĂT 590), El o povățuiește să-i dea's. periculoase. Mama i se preface bolnavă și cere, ca să se însănătoșeze, să mănânce „zămă de pui de pasăre măiastră”, a doua oară să mănânce „carne de purcel lins

prelins”, a treia oară să-i aducă „apă moartă de la fântâna moartă”, a patra oară să-i aducă „apă vie din fântâna cea vie”, și la urmă „o smicea... dintr-un măr dulumăr”. Petrea Voinicul îndeplinește’s. după sfaturile Ilenei Cosânzene, care îi schimbă alimentele aduse cu altele inofensive, folosind pe cele aduse de Petrea la învierea lui (79, p. 24 - 32).

3. Baba care a prins copiii părăsiți în pădure îi trimite pe rând să aducă cămașa de aur a zgripturoaicei, apoi cămașa cu soarele în piept și la urmă pasărea lainică din puțul care împietrea pe orișicine. Numai sora a putut-o aduce, înviindu-și fratele (LXXXIII, p. 410). Sora, instigată de o babă, cere fraților să-i aducă numai cămașa babei din sfârcurile mării, apoi pe sora Crivățului care îi împietrește (ibid., p. 407).

4. Împăratul cotropitor folosește ca pretext de cuprindere a împărăției vecine neputința de a rezolva’s. din ce în ce mai grele (AT 725). El trimite astfel împăratului vecin un băț rotunjit la strung să-i afle care este capătul de la tulpină și cel de către vârf. Numai voinicul închis în turn poate oferi dezlegarea: să vâre bățul într-un butoi cu apă și partea dinspre tulpină, mai densă, se va așeza spre fund, iar celălalt va rămâne deasupra (61, p. 50), sau să-l arunce în sus și va cădea mai întâi partea de către rădăcină (81, p. 57). A doua oară, împăratul agresiv trimite celui vecin trei mânji identici ca mărime, formă și păr, dar de vârste diferite, să le ghicească vârsta. Numai

voinicul știe să propună să li se dea trei coveți cu ovăs, jăratec și lapte dulce, din primul gustând cel mai bătrân, din lapte cel mai tânăr (61, p. 50 – 51), sau să li se dea trei ciubere cu grăunțe, fân și lapte (55, p. 107) sau cu ovăz, orz și grâu (50, p. 115), sau numai fân și lapte, cel mai mic alergând la lapte (81, p. 59). Împăratul Roșu trimite împăratului Verde „o oală de pământ spartă, cu porunca ca-n trei zile să-i puie petec”, dar voinicul zidit în turn îl sfătuiește să-i restituie oala pentru a fi întoarsă pe dos, „că cine o mai văzut să pună petecul pe față” (7, p. 145 – 146). A treia's. e cea de a săgeta „bumbul de pe vârful cetății” (61, p. 5), sau să tragă două lovituri de tun, una când împăratul își bea cafeaua, a doua când își trage „păpucul” (50, p. 116 – 117), sau să afle la ce oră s-a sculat în ziua de Paști, la ce oră s-a dus la biserică și la ce oră a dus întâiul pahar la gură, cu porunca de a-i lovi pocalul din mini (81, p. 60). Voinicul cere să se construiască un turn înalt din care pândește cu ocheanul scularea împăratului pentru a da loviturile de tun sau a-i lovi pocalul din mână. În altă variantă, împăratul cere să i se construiască un castel „care nici pe pământ să se razime nici de cer să s-atingă”. Voinicul face un palat pe care îl leagă de picioarele a 9 vulturi (55, p. 107 – 108). Rareori, a treia's. e ghicirea cui i se potrivesc cele trei fire de păr; voinicul din turn arată că sunt otrăvite (81 a, p. 587 – 588).

5. Pentru a se debarasa de servitorul care îi dejoacă planurile, popa decide să-l trimită în

locuri de unde nu s-ar mai putea întoarce. El umple trei saci cu cenușă și trimite pe Pepelea la moara dracilor, „că de acolo cu bună seamă nu s-a mai întoarce, că dânșii nu pricep șaga”. Pepelea însă se întoarce cu făină de grâu și păpușoi, după ce a orbit pe cel care-i punea broasca pe slănină din frigare (79, p. 15 – 17). Sluga e trimis de popă în pădurea plină de mistreți cu merinde la porcarul fictiv „da de să potopuri”, dar el aduce toți porcii sălbatici „la popa în ocol”. E trimis apoi după lemne în pădurea cu lupi și urși care îi mănâncă boii, el se întoarce cu carul tras de un urs și un lup (5, II, p. 422 – 424).

6. Servitorii invidioși de la curtea împăratului pârăsc pe fiul împăratului că s-ar fi lăudat să săvârșească isprăvi grele, cu gândul ascuns de a-i cauza moartea. Într-o variantă a basmului AT 514, ceilalți fii de împărat pârăsc pe fata travestită în flăcău că s-a lăudat a aduce: curmale din grădina ursului, armăsarul din stepele Scharii, apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete și zimbrul cu pietre nestemate și cu soarele în frunte. Fata le îndeplinește pe rând cu ajutorul calului năzdrăvan. La urmă, ca să-i pedepsească, ea insinuează împăratului că pârătorii ei s-au lăudat că pot stinge focul de pe o clăie de fân numai „cu poveștile” și astfel ard toți (5, II, p. 162 – 166). Variantele basmului AT 502 înfățișează o gamă mai variată de atari's. Fiul de împărat s-ar fi lăudat că poate aduce: o căruță de trifoi verde în miezul iernii, perechea păpucului Ilenei

Cosânzenei, fiica lui Tata Florilor, iar la urmă că poate ghici semnele fetei mai mici a împăratului (soarele în piept, luna în spate, luceferii pe genunchi; 61, p. 42 - 46), sau cireșe coapte iama, apoi fragi și mure și construirea unui pod de aur „peste nouă țări și peste nouă mări”, iar lângă pod pomi cu poame de aur (67, p. 239 - 240), iar uneori, alături de mure și de struguri din pădurea zânelor, să fure „cântarea zânelor” (55, p. 42 - 43). **Toate-s.** inventate de invidioși sunt înfăptuite de fiul împăratului cu ajutorul omului de flori pe care l-a eliberat el. Într-o variantă a basmului AT 328, ȝiganul impostor părăște pe fiul împăratului pe care l-a silit să-i fie vizitiu că s-a lăudat să aducă calul zmeului care vrea să fure fata împăratului, apoi șaua calului acestuia și la urmă chiar pe zmeu „prins și fericat”. Fiul împăratului le îndeplinește, ajutat de Voinicul Florilor eliberat de el (79, p. 74 - 77).

Serilă **v.** Murgilă

Setilă **v.** Tovarăși năzdrăvani

Sfarmă-piatră **v.** Tovarăși năzdrăvani

Sf. Duminică, Sf. Luni, Sf. Miercuri, Sf. Vineri, Sf. Sâmbătă **v.** Zile sfinte

Sfârșitul lumii. Se numește de obicei „vremea de apoi”, mai rar „coada veacului” sau „vremea palmășoaii”. Se crede că **s.** 1. va fi „foarte aproape”, sau peste 30 - 40 ani, sau peste 100 - 200 ani, sau în anul 2000 (LIII, p. 155). Lumea s-ar fi sfârșit dacă n-ar fi intervenit mereu Maica Domnului (52, p. 257) sau îngerii care „se roagă

lui Dumnezeu să ne mai lese un an, ca să ne iaie sama de e cu adevărat că suntem așa de răi" (ibid., p. 154), sau Sf. Petru care cere amânare până la anul 2000 (ibid., p. 1290).

1. Se va cunoaște după unele semne prevestitoare. Se vor comite nelegiuiri (judecăți nedrepte, fii bat pe părinți sau îi omoară, se fură mult, legături incestuoase), va pieri rușinea (tinerii nu se sfiesc de bătrâni, bătrânii se însoară cu fete mari, iar flăcăii cu femei bătrâne, „tâlharul și curva va avea cinste în lume mai mult decât cei onești"). Bogații vor fi mai asupritori cu săracii, vor fi mori la toate vadurile și crâșme la toate răspântiile, arăturile vor fi pe lângă sat (LIII, p. 156), toate haturile vor fi arate, iar oamenii se vor înmulți ca ciupercile și se vor mânca între ei, neavând destulă hrană (LX, p. 10). Va fi foamete mare, cutremure de pământ, războaie, stele cu coadă, „va fi lumea a neamțului, va cădea frunza bradului" (LX, p. 20). **S.** 1. va fi anunțat și de unele cataclisme cosmice, prin ciocnirea unor stele: „când Sfredelul va cade drept în Comoară, atunci aurul și argintul se vor vărsa pe toată fața pământului și va fi vremea d-apoi" (XXXV, p. 1337). Cu 3 sau 7 ani înainte **de a.l.**, nu se vor mai naște oameni, fiind ei atât de mulți „încât nu se va putea număra", iar oamenii vor fi „toți cu știință, toți meșteșugari". Scara valorică va fi răsturnată: „toți cei bogați vor săraci, iar cei săraci și scăpătați se vor îmbogăți, cei cu titluri înalte vor cădea, se vor înjosi, iar cei de jos se vor ridica...

cei buni se vor face răi, iar cei care au fost răi prin supunere, ascultare și silință se vor face buni, adecă tâlharul și curva... vor ajunge a fi de cinste în lume, iară cei de cinste și buni vor lua locul acestora" (LIII, p. 156). Oamenii de la 's. 1. vor fi mici „ca niște știuleți de păpușoi, se vor trudi câte 12 să îmblătească un snop de grâu într-un cuptor și tot câte 12 vor căuta să întoarcă oul de găină cu drugii" (LX, p. 11). S.l. ar fi aproape „fiindcă soarele încălzește puțin și mulți își închipuie că soarele-și pierde lumina sa" sau pentru „c-a ieșit car fără boi (trenul)" (LIII, p. 156).

2. S.l. e închipuit ca un război general: se vor bate toate popoarele, „atâtea oștiri și rezbele vor fi, că se vor roade rădăcinile copacilor de copitele cailor", se vor ucide unii pe alții, până va rămânea un singur împărat, o turmă și un păstor. Atunci Iisus va lua „împărățiile de la toți împărații și are să se facă - el împărat a toată lumea". Oamenii vor întineri, devenind toți de 30 sau 32 de ani (LIII, p. 157). După altă legendă, la 's.l., împăratul uriașilor, Constantin, cufundat cu oastea lui sub apă, va ieși pe pământ și va birui pe toți împărații, rămânând singur stăpânitor „cu oamenii lor" care din uriași au devenit atât de mici, „că vor îmblăti 12 într-un cuptor" (52, p. 31, 1288).

3. S.l. este uneori reprezentat ca o stăpânire a diavolului. După ce dracul a fost ținut în iad, Dumnezeu i-a promis că va avea și el „jumătate de împărăție pe lume... dară tocmai la sfârșitul lumii; atunci 30 de ani întregi ai să fii numai tu stăpân".

Atunci diavolul va căuta să-și câștige adepți, dar cei credincioși lui Dumnezeu vor rezista. Pe aceștia dracul „i-a munci, i-a pune să care pietre și să facă poduri, podurile vor fi cu cuie pe ele și i-a pune să treacă cu picioarele goale, să-i înfrice ca să i se dea”, însă ei „nu se vor teme, vor trece și le va fi moale ca pe paie sub picioare, și-i va pune să treacă prin foc și cei ce vor trece le va fi rece, ca și cum n-ar fi foc”. Atunci diavolul va da secetă schimbând apa în apă și argint, iar pe oameni îmbiindu-i cu „ud de-al lui și de cal”. Cine va bea, va fi al lui. Dar perioada - de stăpânire a diavolului va trece repede, întrucât „acei 30 de ani vor fi ca 30 de zile, ziua are să fie ca ceasul, iar ceasul ca minuta” ’ (52, p. 936 - 937). În vremea stăpânirii de 33 ani a diavolului, Dumnezeu va umbla doar cu o prescură și un pahar de vin din care se vor sătura cei credincioși, ispita trecând repede, întrucât „anii vor fi ca zilele și ceasurile ca clipitele” (ibid., p. 1292). Stăpânirea diavolului va fi definitivă și consecința va fi potopul... Când se va înrăi lumea, Dumnezeu va lăsa pe Iuda înlănțuit să „roadă furca pământului cu totul”. Atunci pământul se va scufunda cu totul sub apă, iar soarele va răsări de la apus și va apune la răsărit, toate mergând îndărăt (LX, p. 18). De teamă ca Iuda să nu roadă piciorul pe care e rezemat pământul, poporul îi serbează ziua (LIII, p. 159).

4. După alte legende, **s.l.** va fi provocat de stăpânirea balaurului uriaș sau a scorpiei. Balaurii închiși în cer și stăpâniți de Sf. Gheorghe vor veni

pe pământ „și atunci vor pieri oamenii, de chin și de sete” (52, p. 29). Scorpia care a fost legată de Sf. Gheorghe în fundul mării va ieși la **'s.l.** „și va popri apele”. Aceasta se va întâmpla „când vor fi hotarele tăiete”, arate și semănate (ibid., p. 1287 – 1288).

5. Cele mai multe legende înfățișează **'s.l.** ca un nou potopcare va avea loc prin foc. Acesta va fi precedat de o seamă de calamități. În urma războaielor, sângele va curge gărlă „de va. Înota calul în sânge ca în apă”. La **'s. l** „Va răsări în șesul Sibiului un măr cu mere roșii și când mărul va fi ca butucul roșii, de gros, atunci va fugi calul din Sibiu până în Deva prin sânge până în chișiță cu frâul după el și nu se va afla cine să-l prindă”. Vor apare păsări cu ciocul de fier (sau de foc) care vor chinul oamenii, sugându-le sângele sau chiar omorându-i (LIII, p. 157). Atunci „o să iasă boieri alghi cu ciocu' dă hier, cari-o să ciocănească lumea ca ghionoile copacii” (12, I, p. 242). Stelele na vor mai lumina și vor cădea, luna va fi scăldată în sânge, potop de apă și păcură (sau numai de apă). „Toate jivinile din pământ vor ieși la suprafață. Păsările ce zboară vor cădea înnădușite pe pământ, peștii vor ieși din apă”. Apoi va dispărea apa de pe pământ, urmată de o mare foamete. Atunci va apărea Anticrist (sau Antihârs, Antihârț) care va domni 3 ani, căutând să-i chinuiască pe oameni cât mai mult (LIII, p. 157). El e fiul unei: fecioare urâte (sau a unei femei cu tare monstruoase) care va, crește „într-o zi ca-ntr-o

săptămână”, încât la 3 ani „va fi om, mare, cu mustăți și cu barbă ca toți oamenii” (LX, p. 25). Îru locul apei, va ieși pe pământ numai aur și argint sau bani. Anticrist va umbla prin lume cu poloboace cu apă (sau cu urină) sau cu urciorul gol ca să stâmpere setea oamenilor. Cine va bea, nu se va sătura și va fi vândut lui (LIII, p. 158). Anticrist va oferi oamenilor balegă sau putregai de copaci ca să-și stâmpere foamea, iar cei ce vor gusta, vor fi ai lui (LX, p. 45). În schimb, Iisus (Maica Domnului sau Sf. Ilie, Sf. Ion) va umbla numai cu un corn de prescură și un pahar de vin și credincioșii care vor gusta, nu vor mai simți foame și sete. După altă legendă, Sf. Toader va veni cu coliva pe pământ pentru a sătura pe oameni (LIII, p. 158). Diavolul „cel mare” legat de un munte, va ieși la’s.l. „și va ascunde toate izvoarele, toate apele sub o piatră și n-are să rămâie de băut decât păcura și leșia ce o fac femeile vinerea și în sâmbetele morților, precum și după bobotează cele două săptămâni” (52, p. 938). Dumnezeu va trimite pe Sf. Ilie să se lupte cu Anticrist. Sf. the va fi rănit (sau decapitat) și sângele lui va cădea pe pământ, aprinzându-l (LIII, p. 158). Ca să prevină calamitatea, lupta dintre Sf. Ilie și Anticrist se va desfășura pe pielea unui bou tăiat de evrei la sfârșitul lumii care „paște o falce de iarbă pe zi și bea un iaz”. Totuși în pielea bouului este „o bortică cât un vârv de ac” prin care va curge o picătură de sânge ce va aprinde pământul. În altă variantă, Sf. Mihail va fi băgat de diavol

într-o piele de dihor și prin găurile ei va curge sângele lui care va da foc pământului (52, p. 1292 - 1293). După alte legende, sângele incendiator va fi cel ce va curge din găleata fratelui ucis din lună: când aceasta se va umple, 3 picături vor cădea pe pământ, aprinzându-l. Pământul se va topi „și munții vor curge ca rășina” (LIII, p. 158 - 159), căci va arde pe o adâncime de 7 stânjeni „și s-a face șes cum a fost înainte de potopuri” sau de 9 stânjeni „până ce va da de curat” (52, p. 1292). Focul va cădea în făurar și va arde pământul de 9 coți (LX, p. 58). Apoi pământul va fi curățat prin ploaie sau printr-un vânt puternic care va mătura toată cenușa (LIII, p. 159); „va veni vântul cu doi feciori ai lui și vor sufla cenușa în mare, iar pământul va rămânea alb curat”. După stingerea focului, „cele 12 vânturi vor sufla să facă din cenușă o movilă și va sta așa 7 zile. În ziua a șaptea, va trece pe deasupra Sf. Ilie și va trâmbița și toate sufletele oamenilor vor ieși din movilă în chip de oi și de capre. Oile le-a despărți Dumnezeu ș-or fi a lui Dumnezeu, le va lua la dânsul în rai, iar caprele a celui necurat, le va lua și le va duce la el în iad” (52, p. 1292 - 1293). Cei dreپți vor fi puși de Dumnezeu la bine, iar cei păcătoși vor fi puși să treiere la spini și la cioburi de sticlă, nebăuți și nemâncați, vor fi purtați prin noroaie etc. Atunci vor fi pedepsiți jefuitorii „care astăzi mănă și beau ca lipitorile de baltă de pe spinarea lor - atuncea și numai atuncea va căpăta cel nedreptățit dreptatea cuvenită” (LIII, p. 159).

După arderea pământului, o ploaie mare îl va spăla „și unde crește urzica, va crește portocalul și în locul bozului va crește chiparosul” (LX, p. 59).

6. Uneori, s.l. e pricinuit de un vânt puternic care va mătura toate de pe pământ. El va sufla atât de tare, încât „va duce boul până la mare”, „are să ridice pe oameni ca pe pene”, „are să ieie și părul de pe vite și cu acel vânt are să meargă toată suflarea ce va mai fi vie la judecată care a se ținea la mijlocul pământului” (LIII, p. 158).

7. După s.l., pământul va fi populat din nou. Decât că oamenii aceia vor fi „mititei ca găzele”, „cât jumătate de deget, că 12 vor rostogoli un ou, așa are să le pară de greu – și 12 vor îmbiați într-un cuptor” (52, p. 1289 – 1290). Oamenii vor fi atât de mici, încât „or întoarce 12 cu drugii un ou de găină” sau „se vor sui cu scara în pelin” (LIII, p. 159), „cât degetul cel mare, dar au să fie tari, că vor ținea pe un om de-al nostru pe palmă”. După unele legende, acești pitici vor fi blajinii, „oamenii cei cuvioși și plăcuți lui Dumnezeu, care nouă băteau mălai într-un cuptor. Aceia au fost la începutul lumii înainte de urieși și tot ei vor veni și după noi”. După ce pământul va arde până „va fi neted ca masa”, Dumnezeu îl va întoarce „cu cea parte deasupra, cu blajinii, care 12 rădică un ou” (52, p. 1294). Omenirea de după potop „nu va avea nevoie nici să mănânce, nici să bea și nu va fi așa de păcătoasă ca cea de astăzi” (LX, p. 75). Ya fi o lume „fără păcate”, cu „o altă populație care în

veci, fără muncă și osteneală, va trăi fericită”, o lume „mai blândă și milostivă ca cea de astăzi”, deoarece „oamenii nu vor mai avea trebuință de mâncare, vor petrece mai mult viață îngerească”. Atunci „va fi un timp în care nu vor mai fi jupoiți de ciocoi și boieri și nu vor munci pentru toți și să fie batjocuriți de toți”, când „și ei vor putea face cu boierii ceea ce fac boierii acum cu ei” (LIII, p. 159). După o legendă bucovineană, viitorii stăpânitori ai pământului vor fi diavolii, care l-au stăpânit și la început, dar oamenii înmulțindu-se, i-au izgonit. La's. 1 „Va fi peste tot apă și după ce se va usca, va rămânea lumea iar” diavolilor atât de mici, „că 12 la un loc ar face cât un om” (52, p. 484).

Sâmpetru. I. Cel mai popular dintre sfinți, e socotit în *legende* cel mai apropiat de Dumnezeu, fiind sfătuitorul lui permanent. E închipuit a fi portarul raiului, unde primește numai oamenii buni. Acolo ține în sânul său copiii mici, hrănindu-i „cu lapte dat cu lingurița” ca să nu li se mai facă dor de mamele lor. O dată a pierdut cheile raiului și Dumnezeu l-a bătut (LIII, p. 380 - 381). La naștere a fost ursit să fie sfânt, dar să nu se poată naște până ce tatăl său nu-i va făgădui de soție pe Zâna făr' de tată. A treia ursitoare a hotărât ca **S.P.** să-și omoare tatăl, fiindcă acesta a ascultat cuvântul ursitoarelor (LXV, p. 12 - 13). Un om ajunge cu balonul la poarta raiului și **S.P.** îi arată raiul: în odaia întâia copii nebotezați ce plângeau, în a doua copii mai mari care se jucau. Caută apoi

un negustor de vinuri și îl găsesc în casa unde erau numai oameni bețivi, iar în altă casă numai bucătărese care parte găteau, parte se băteau cu polonicele (52, p. 925 - 926). O dată, e lăsat de Dumnezeu să-i țină locul o zi și o noapte. Un sărac își lasă capra singură pe câmp, urându-i: „Dumnezeu să te păzească”. **S.P.** aleargă după ea nădușind. Când o prinde, îi rupe din coadă, rămânând de atunci caprele cu „numai un semn de coadă”. Apoi se roagă de Dumnezeu să nu-l mai lase în locul lui (LVII, p. 131 - 133). **S.P.** e trimis iscoadă pe pământ să vadă ce fac oamenii. Fiind roade bogate, toți oamenii beau și se veseleau.

S.P. își petrece cu ei și întârzie 4 săptămâni. La întoarcere, îi spune lui Dumnezeu că numai o femeie săracă îl pomenea. Dumnezeu dă în anul următor secetă și **S.P.** aduce vestea că toți oamenii îl pomenesc (ibid., p. 129 - 130). Fiindcă un om nedreptătea pe un orb, măsurând mălaiul numai pe fundul blidului, în vreme ce lui și-l pune plin, **S.P.** îi dă o palmă zdravănă (92, p. 66). Îl roagă pe Dumnezeu să facă pe toți oamenii bogați, dar când își face casă, nu se mai găsește niciun lucrător (81 a, p. 411). La început, **S.P.** mânca mult, Dumnezeu l-a adormit, i-a scos mațele și le-a zvârlit pe o răchită. După aceea, nu i-a mai fost foame. Din mațele lui **S.P.** s-a făcut porumbelul (52, p. 253). **S.P.** e trimis în iad să răscumpere sufletele oamenilor. Intră slugă la diavol 3 ani. Vara când se scaldă în mare, diavolul lasă zapisul pe țărm și el se cufundă în fundul mării, iar **S.P.**

fură zapisul și fuge la rai. Diavolul aleargă să-l prindă, îl ajunge tocmai la poarta raiului și-l prinde de un picior, rupându-i din talpă. De atunci au oamenii piciorul scobit (LVII, p. 142 - 144). După altă legendă, din picurii de sânge care au curs atunci din piciorul lui S.P. s-a născut aiul (usturoiul), întrucât S.P. s-a văietat „Ai, doamne” iar Dumnezeu l-a mângâiat: - „Taci, Petre, că și acela va fi de vreun folos” (64, p. 457 - 458). Altă dată, călătorind cu Iisus prin iad, adoarme acolo și se pomenește înconjurat de draci. Ca să scape, se prefăce că vrea să facă o mănăstire și dracii îl îmbrâncesc afară (LVII, p. 127 - 128). În vremea când era pe pământ, a hotărât să trimită femeii pe la creștini să-i cheme la o adunare. O femeie numită Călugărița, se lăasă momită de diavol prefăcut într-un „domnișor” și trădă planul S.P. Acesta o caută și o blestemă să se prefacă într-o insectă, numită călugăriță (47, p. 497 - 500). Perele din care a vrut să mănânce S.P. s-au prefăcut în stelnițe de pere, insecte urâte și grețoase (ibid., p. 422). Insecta din scoarța brazilor căzuți, numită țigâi sau țigâinat, s-a născut din sulhacul cu care S.P. își desfunda pipa, pe care el l-a aruncat o dată mânios (ibid., p. 88 - 89). În vremea când era pe pământ, S.P. fiind bolnav, trimite niște babe după buruieni de leac „în țara sârbească”. Ele au întârziat mult, zărindu-se pe când S.P. își da sufletul; le-a blestemat să se facă stei de piatră, cum se văd și astăzi (LVII, p. 127).

S.P. e mai mare peste grindină (piatră). E serbat 3 zile „pentru că el trei zile a fiert piatra în cer, ca să nu le strice oamenilor, de aceea piatra e mărunțică și rară cu picături calde de ploaie”. El o orânduiește împreună cu Sântilie, cei doi sfinți „poartă nourii, ploaia, piatra”... „Când se aude piatra forcotind, atunci Sf. Petru o fierbe... Sf. Ilie dă foc și Sf. Petru fierbe piatra în cer” (52, p. 802 - 803).

S.P. este stăpânul lupilor (v. *Lup*). El are putere peste ei, le încleștează gura, când se necăjește pe ei chiar 40 de zile, apoi le rânduiește pe cine să mănânce. Vitele destinate lupilor **S.P.** le înseamnă „cu puțină roșată sau sânge în frunte”. Când lupii se strâng și urlă, **S.P.** coboară din cer în mijlocul lor pe un cal alb și „începe să rupă codri dintr-o pâine care nu se mai isprăvește și aruncă la fiecare lup”, sau le împarte prescură ori „niște boabe de năut” sau „niște semințe” care le „taie foamea”, încât lupii pot răbda mai multe zile. Pentru lupul rămas flămând **S.P.** ursește un om sau o vită. Lupii nu pot mânca decât ființele destinate lor de **S.P.** (LIII, p. 381 - 383). **S.P.** a poruncit unui lup să mănânce un cal pintenog. Stăpânul simțind, i-a uns pisiorul cu balegă, dar **S.P.** i-a poruncit să-l mănânce pe stăpân. Altui lup **S.P.** îi poruncește să mănânce numai o litră dintr-un cal, dar lupul l-a mâncat tot, dezvinovățindu-se că n-a avut alt cântar decât gura (LVII, p. 148 - 150). Un om sortit de **S.P.** să fie mâncat de lup scapă de două ori, dar a treia oară un os al lupului

mort îl lovește în frunte, omorându-l pe loc. Un cioban care a pândit întâlnirea **S.P.** cu lupii află că a fost orânduit să fie mâncat de un lup șchiop. Ciobanul se păzește mereu, dar noaptea e luat de lupul cel șchiop din mijlocul tovarășilor lui (LIII, p. 546). Un om, numit Cucu, i-a furat caii într-o noapte. Ca să-i poată găsi, Dumnezeu i-a dat lui **S.P.** lupii drept câinii lui, iar ca să vadă prin pădure, Dumnezeu i-a dat licuricii. Negăsind caii, **S.P.** l-a blestemat să se facă pasăre (LVII, p. 144 - 145; v. *Cuc*).

II. în *basme*, **S.P.** e arătat a fi însoțitorul lui Dumnezeu (uneori Iisus) în călătoriile lui pe pământ. El îndeplinește rolul de sfătuitor sau de cel care prilejuiește explicarea hotărârilor luate de Dumnezeu (v. *Dumnezeu*). Rareori e actant singur. Un evreu sărac, auzind că Dumnezeu dă însutit celui ce dăruiește ceva la biserică, dă un pui de găină, singura lui avere. Neprimind nimic, pleacă la Dumnezeu și se întâlnește cu **S.P.** care îl face „doftor”. Îl ia cu sine la o femeie bolnavă pe care **S.P.** o taie bucăți, apoi o înviază sănătoasă. Ca plată, **S.P.** ia o pâine și un ou, iar evreului îi dă o ladă de galbeni, apoi se despart. Evreul se duce la fata unui împărat pe care o taie fără să o mai poată învia. **S.P.** îi vine în ajutor și ia aceeași plată (52, p. 322). Într-o variantă, **S.P.** locuiește pe pământ într-o cetate de pe muntele de argint, unde voinicul îl întreabă de locuința celei promise la naștere, Raura Lună. **S.P.** nu știe și îl trimite la Sf. Duminică (7, p. 151). Când călătorea pe

pământ, s-a prins cumătru cu un om. Auzind de la Iisus că nu va ploua în acea vară, **S.P.** îl sfătuiește să lase locurile pârloagă. Cu toate că n-a plouat, cerealele s-au făcut din belșug și **S.P.** se plânge lui Iisus de pățania cumătrului, acesta îl îndeamnă să cosească miriștea, obținând mai mult grâu ca alte dăți (LIII, p. 547). În altă variantă, cumătrul e învățat să ardă paie cosite de pe miriște și se alege cu mormane de grâu. Sătenii lacomi dau și ei foc stogurilor netreierate și nu se aleg cu nimic (LVII, p. 130 - 131). Când se pune să secere în locul celui ce le aduce apă, întrece pe toți ceilalți 40 secerători, apoi dă un fir de busuioc celui cu apa să-l pună lângă copilul lui și se preface într-un copil întru totul asemănător (7, p. 17). **S.P.** trimite lupii să mănânce boii unui flăcău orfan. Mai târziu, flăcăul intră slugă la rai și dimineața când duce apă lui **S.P.**, îi rupe un picior, amintindu-i că aceasta e plata pentru boii mâncați de lupii trimiși de el (81 a, p. 648). Un flăcău nu poate cosi o livadă până la prânz, apoi amiazi și seară, cum s-a angajat. Scoțând din fântână pe sora soarelui, se căsătorește cu ea. O dată, soarele îl lasă în locul lui pe cer. La prânz, vine la el **S.P.** cu mâncare, dar omul îl ia la bătaie, crezând că el e acela „care nu m-ai îngăduit atuncea să mântui de cosit ș-am rămas flămând”. **S.P.** fuge. A doua zi, vine soarele în locul lui și **S.P.** nu mai îndrăznește să se apropie de el cu mâncarea, spunându-i că se teme că va fi bătut ca ieri (52, p. 439 - 440). Când călătorește cu Dumnezeu pe pământ, se revoltă

împotriva hotărârii acestuia de a căsători flăcăul leneș cu fata harnică și decide „mă duc să-i dau o palmă, orice-ar fi, dacă e vorba așa!” Dumnezeu îl previne însă: „pentru o palmă să nu iei două” (AT 822 + 791). Peste câțiva ani, găzduiesc la fata căsătorită cu cel leneș. Acesta vine acasă beat și îl ia la bătaie pe **S.P.**, apoi când iese afară, **S.P.** roagă pe Dumnezeu să schimbe locul și este din nou bătut (5, II, p. 488 - 490).

III. într-o seamă de *legende-snoave*, **S.P.** e înfățișat cu slăbiciunile unui om de rând, cu efect ilariant. **S.P.** avea drăguță o pescăriță care o dată a prins atât de mult pește, încât nu l-a putut vinde într-o zi întreagă. Ca să o îmbuneze, **S.P.** a instituit postul lui care să dureze până ce drăguța lui își va vinde tot peștele. Astfel postul lui a rămas mereu în vigoare (81, p. 296). Postul lui ar data din vremea când călătorea cu Sf. Pavel pe pământ. Poposind la o crăsmă cu oameni veseli, se antrenează și ei la joc până noaptea târziu. Ca pedeapsă pentru că au fost ispitiți la joc, **S.P.** a instituit postul lui (LVII, p. 114). Postul lui ar fi instituit de când **S.P.** a fost acuzat pe nedrept că ar fi furat niște opinci care s-au găsit apoi în traista păgubașului. Drept pedeapsă, a instituit postul ce-i precede ziua (LIII, p. 546). Trecând pe lângă o crăsmă, **S.P.** vrea să intre printre bețivi, deși Dumnezeu se împotrivește. Ca să-l pedepsească, Dumnezeu îi face, fără știrea lui, o vioară în spate. Văzând-o bețivii, îi cer să le cânte și când **S.P.** neagă că ar fi lăutar, e luat la bătaie

(ibid., p. 537). După ce cântă și joacă după vioara lui S.P., recruții din crâșmă îl bat, încât abia se poate târî afară, blestemând ca să plouă totdeauna la încorporarea lor (81 a, p. 410 - 411). E bătut de cătane pentru că a băut rachiu de la diavol și s-a îmbătat (52, p. 915). Fiindcă s-a îmbătat rău din rachiuul vândut de diavol la iarmaroc, S.P. e rânduit de Dumnezeu ca pe lumea cealaltă să judece el pe bețivi „pentru că și el a fost beat” (ibid.). O babă care a avut șapte bărbați și șapte rânduri de copii se duce în cele din urmă la rai. S.P. o oprește, dar că îi spune versuri glumețe și în cele din urmă Dumnezeu îi spune să o primească în rai, ca pe una care „copiii și casa ș-a pus la cale și pe o mulțime de oameni i-a miluit și i-a fericit” (ibid., p. 1265 - 1266). (S. 5584). Trimite însă în iad pe cel care s-a căsătorit a doua oară, bine știind din prima ce înseamnă căsătorie (S. 3411). **V. Legendă.**

Sânnicoară. **I.** în *legende*, e unul din sfinții de seamă care are însărcinări diverse. El călăuzește soarele pe cer, străjuind în partea de miazănoapte a cerului ca să nu se abată într-acolo, spre miazăzi fiind paznic San Toader (LVIII, p. 157). S.N. a fost trimis să-l iscodească pe diavol cum se va putea recăpăta zapisul prin care oamenii morți erau ai lui. S.N. a așteptat 30 de ani la poarta iadului până ce diavolul i-a spus că numai cel născut din duh sfânt îl poate scoate de la el (52, p. 37).

S.N. este stăpânul apelor și al corăbierilor. El apără și ajută pe cei ce umblă pe ape (LIII, p. 408

- 409). Un om care trecea o apă înotând era să se înece. Se ruga de Maica Domnului să-l ajute, dat tot mai tare se cufunda. Când a cerut ajutorul lui **S.N.** imediat a fost deasupra apei. Tot **S.N.** ar fi oprit apele când a fost potopul, ca să nu înece corabia (52, p. 886).

S.N. e milostiv cu cei săraci, ajutând văduvele și orfanii, dăruindu-le bani. El ajută însă și pe hoți. Ajută mai cu seamă fetele sărace, dându-le bani ca să se mărite. Celor orfane le aruncă pungi cu galbeni pe fereastră (LIII, p. 409). Un om sărac are trei fete și e silit să le trimită în lume ca să câștige bani, vânzându-se. **S.N.** aruncă fiecărei fete în ajunul zilei când trebuia să păcătuiască câte o pungă cu 150 galbeni. A treia oară tatăl l-a pândit la geam și i-a sărutat picioarele (LVIII, p. 170 - 171).

S.N. ajută și pe soldați în război (LIII, p. 409). El are mare putere, căci „la Sf. Neculai se roagă oastea când merge la bătălie, că Sf. Neculai șede călare pe tun”. De aceea, îl serbează până și turcii (52, p. 717 - 718).

II. în câteva *basme*, **S.N.** apare ca auxiliar al protagoniștilor. Într-un basm bucovinean (AT 402+302), fiul mai mic al unui împărat se căsătorește cu o broască care noaptea își lepăda pielea. El i-o aruncă în foc, iar nevasta fuge prefăcută în cioară. Soțul pleacă în căutarea ei și ajunge la mare unde îl trece **S.N.** cu o barcă și îl conduce la moara soției lui, învățându-l cum să prindă blestemul soției (52, p. 988 - 991). În alt

basm (AT 363) **S.N.** ajută pe cel ce cinstește icoana lui. Un om sărac nu are decât icoana **S.N.** pe care o zălogește unui cârciumar pentru o pâine. Un flăcău o răscumpără ca să nu se mai joace copiii cârciumarului cu ea. **S.N.** apare în chip de moșneag la flăcăul care îi cumpăraseră icoana și îl învață cum să păzească trei nopți în biserică unde flica împăratului apărea ca monstru și mânca santinelele. După a treia noapte, **S.N.** atinge cu bățul monstrul care redevine fata împăratului, arătând că el a fost moșneagul sfătuitor (LVIII, p. 159 – 167). Un om sărac care nu mai avea decât icoana **S.N.** o vinde unui turc, pretinzând că „păzește casa și toată averea”. Turcul pleacă de acasă, lăsând totul descuiat în paza icoanei **S.N.** Niște hoți aud pe turc lăudându-se că icoana l-a păzit de furturi și îl jefuiesc. Turcul nu se supără, crezând că **S.N.** a adormit și pleacă, lăsând ușile deschise. Hoții vin din nou, vor să fure și icoana, dar se pomenesc ținându-și locul până îi prinde turcul (ibid., p. 167 – 170).

III. în câteva *legende-snoave*, **S.N.** este zeflemisit. Un țigan cu oi multe pune laptele în altar, la sfatul preotului. Mai târziu, popa și dascălul fură laptele, după ce au uns sfinții pe la gură cu smântână, îndeosebi pe **S.N.** Țiganul crede că sfinții i-au mâncat laptele și îi probozește, mai ales pe **S.N.**: „— Și tu, ghiuj bătrân, nu ți-a fost rușine de ceialalți? Păcat de barba ta cea albă” (52, p. 1257 – 1258). Baba care dă buzna în rai e luată la întrebări de **S.N.**, dar ea îl

batjocorește. „Dacă ești **S.** Neculai - Bate-te-n dos c-un mai!” (ibid., p. 1266). Preoteasa care n-avea copii se roagă lui Dumnezeu să-i împlinească dorința. Soțul ei îi apare ca Sf. Petru și o anunță că va veni **S.N.** să-i facă un copil, ea primește cu bucurie vestea, dar preotul îl ia la bătaie pe intrusul camuflat în **S.N.** (S. 3470 E). O țărăncă ce și-a pierdut banii e sfătuită să se roage **S.N.** ca să-i ajute să-i găsească, dar ea nu mai are nădejde că **S.N.** îi va restitui (S. 3253). **Y. Legendă.**

Sântilie. I. în *legende*, el este stăpânul norilor și al ploii, al tunetului și al vânturilor. E închipuit alergând pe nori cu o căruță trasă de cai de foc. Tunetul ar fi produs de huruitul căruței lui pe cer, iar fulgerele sunt scântei din potcoavele cailor lui sau din biciul lui. **S.I.** trăsnește pe oamenii păcătoși, dar mai cu seamă pe diavoli. Săgeata trăsnetului lui e în trei dungi, sticloasă și intră în pământ de 9 stânjeni. La 9 ani, iese pe pământ și e bună de vindecăt junghiurile (LIII, p. 389 - 394). La naștere, **S.I.** a fost sortit să-și ucidă părinții. Când se întorcea odată acasă, diavolul îl minte că soția lui doarme cu altul. Fără să se mai îndoiască, taie capetele părinților care veniseră la el și dormeau în șură (52, p. 519 - 520). În alte variante, **S.I.** își ucide nevasta și părinții sau numai pe tatăl lui. Se pocăiește și cere lui Dumnezeu să-i dea trăsnetul ca să-i pedepsească pe draci pentru că l-au ispitit să facă această crimă (LUI, p. 546). După ce și-a omorât părinții pentru că l-au necăjit, s-a făcut cioban pe munte.

După trei ani, vine în sat și omoară pe omul care îi furase pe soră-sa, apoi Dumnezeu îi dă sarcină să-l urmărească pe diavol cu trăsnetele și fulgerele (12, I, p. 238). Pentru că și-a omorât părinții, e trimis de Dumnezeu slugă la diavol. Acesta îl trimite în pădure după lemne, **S.I.** simulează că leagă cu o sfoară toată pădurea, dracul crede că vrea să-i aprindă casa și renunță la lemne (AT 1046). A doua zi, îl trimite după apă și **S.I.** simulează că sapă toată fântâna, dracul se sperie și renunță (AT 1045) (81 a, p. 373; **v. Întreceri în puteri**). **S.I.** e șchiop, după alte legende paralizat de o mână și de un picior, de aceea are putere mai mică în trimiterea fulgerelor și trăsnetelor. Când era sănătos, tuna de crăpau munții, se despica cerul și pământul, se stârpeau femeile și animalele, sau se mișca până și scaunul lui Dumnezeu. Acesta l-a blestemat „- Uscați-s-ar mina” și de atunci a paralizat. În alte legende, **S.I.** are numai un ochi și e chiar surd, de aceea trăsnește mai rar fiindcă nu aude când îi poruncește Dumnezeu să trăsnească (LIII, p. 396 - 397).

S.I. a văzut pe un om furând făină din sacul unei văduve cu 5 copii la îndemnul diavolului. **S.I.** a trăsnetit atât de tare în diavol, „că 7 ani de-a rândul s-au stârpit animalele și femeile de pe fața pământului. Maica Precesta s-a speriat și ea din acel trăsnet și a blestemat pe **S.** Ilie să i se usuce mâna dreaptă”. De atunci, trăsnește numai cu stânga (92, p. 63). **S.I.** lovește cu trăsnetul pe

diavolul prefăcut om care dă bani unui om în schimbul sufletului lui (52, p. 522). **S.I.** era cărăuș și dracul i-a stricat căruța. **S.I.** a cerut lui Dumnezeu să-i dea putere peste diavoli, primind tunul (ibid., p. 787) pe care l-ar fi luat de la început la porunca lui Dumnezeu ca să răstoarne dracii care voiau să se suie până la cer, grămădind munți peste munți (ibid., p. 12). Dumnezeu l-a trimis slugă la diavol ca să-i fure zapisul prin care „omul viu este jumătate al lui Dumnezeu și jumătate al diavolului și mort este al diavolului”. La scaldă, dracul a intrat în lac și Dumnezeu a înghețat lacul ca să nu poată ieși diavolul. **S.I.** a fugit în acest timp cu zapisul la cer, dar aproape de cer l-a prins pe **S.I.** de talpa piciorului, rupându-i came, care lipsește și astăzi, iar omul a rămas al lui Dumnezeu (38 b, XIV, p. 76, Cucuieți-Teleorman). În altă variantă, diavolul a pus paznic al zapisului o coțofană pe care n-a mai crezut-o la urmă și **S.I.** a putut fugi cu el. Ca răsplată, Dumnezeu l-a pus mai mare peste draci (LVII, p. 192 - 193). La început, Dumnezeu nu avea sfinți, pentru că niciun om n-a avut curajul să se arunce în mare și să se lupte cu diavolul. Numai **S.I.** s-a aruncat cu căruța și cai și de atunci Dumnezeu i-a dat tunul împotriva dracilor (52, p. 302).

5.1. este văr cu vântul și cu focul. Când vântul și focul au pornit să-și încerce puterile, Dumnezeu l-a trimis pe **S.I.** să-i supravegheze, dar el s-a întovărășit cu ei și Dumnezeu i-a luat o mână și un picior (ibid., p. 402). El conduce piatra

(grindina) împreună cu Sâmpetru, el „dă foc și Sf. Petru fierbe piatra în cer” (ibid., p. 803) „S. Ilie orânduiește cu piatra, el rădică gheața în nouri de sub pământ și în cer merg lăstopane de gheață întregi pe nouri, dar **S. Ilie** umblă cu căruța și c-un mai tot o sfarmă, iar arhanghelul Mihail merge înainte cu sabia și tot

O taie”. **S.I.** are un paloș cu două tăișuri „cu unul de aur și cu unul ascuțit. Când lovește cu cel de aur dă mană, când cu celălalt, dă piatră” (ibid., p. 792).

5.1. a fost pus o dată de Dumnezeu să-i țină locul. El vede pe stăpânul ariei cum fura grâu din grămada lucrătorului care

I se părea mai mare decât a lui. La a treia baniță, **S.I.** intervine și îi dă cu banița în cap. Dumnezeu l-a certat că nu a fost mai îngăduitor, fiindcă el vede mult mai multe nedreptăți și nu se revoltă (LIII, p. 546).

La sfârșitul lumii, când va apărea Antihârț pe pământ, Dumnezeu îl va trimite pe **S.I.** să se lupte cu el (**v. Sfârșitul lumii**). El va fi învins și Antihârț îi va tăia capul. Sângele lui **S.I.** va cădea greu pe pământ, provocând cutremur și pământul se va aprinde (LVII, p. 197 - 198). Lupta se va da pe o piele de bou ca sângele să nu curgă pe pământ. Totuși, în piele este o bortă „cât un vârv de ac” prin care va curge o picătură din sângele

5.1. Și ea va aprinde pământul și va arde pe o grosime de 7 stânjeni (52, p. 1292).

II. în unele **basme-legende**, narațiunile

despre omorârea părinților de către **S.I.** s-au contaminat cu cea despre tâlharul păcătos (AT 756 C). După ce **S.I.** și-a omorât cu sabia părinții (și soția), el se duce în pustie să-și ispășească păcatele. Dumnezeu îl înștiințează că va fi iertat când va sădi putregaiul și îl va uda cu apă cărată cu gura în coate și genunchi. În alte variante, e învățat să ude un tăciune până ce va face două mere (părinții lui), sau o ramură de măr până va face două mere ca să le dea lui Dumnezeu (LIII, p. 537). În altă variantă, după crimă, **S.I.** s-a spovedit, dar abia al 40 - le-a preot i-a dat canon să care 9 ani lemne într-o vale, apoi să le dea foc și el să se arunce în vâlvătaie. Dumnezeu îl salvează (LVII, p. 180). După omorârea părinților, **S.I.** a decapitat mereu preoții ce îl spovedeau, abia un schivnic l-a încuiat în chilie și a aruncat cheia în iaz.

5.1. a stat acolo 40 ani la o masă citind, mâncând dintr-o pâine și bând dintr-o cană cu apă ce nu se mai terminau. După 40 de ani, oamenii au găsit cheia și un înger i-a poruncit să facă foc și să se ardă, dar un înger l-a dus la Dumnezeu care i-a dat o „pușcă să împuște în draci”. Când a împușcat a treia oară „trei zile și trei nopți au curs pe pământ, încât n-a rămas niciun drac în cer” (52, p. 521).

Într-un basm, **S.I.** distruge cu grindină holda unui flăcău orfan. Mai târziu, acesta intră slugă în rai. Când aduce apă și **S.I.** întinde mâna după ea, servitorul i-o rupe, amintindu-i că aceasta e plata

pentru holda distrusă de grindina trimisă de el (81 a, p. 648). **V. Legendă.**

Snoavă. 1. Numele popular al speciei & **poveste**, folosit aproape peste tot la noi, generic care înglobează și celelalte specii narative în proză (**v. Poveste**). În Muntenia, ea e denumită **snoavă**, termen adoptat și în folcloristică, azi în vădit regres: „**Znoavele** o un cuvânt mai vechi, **poveștile** au ieșit acum pe urmă” (5, I, p. 45 – 46). În vremea din urmă, prin Moldova nordică și Transilvania nord-vestică, termenul **basm** a ajuns să desemneze’s., narațiunile glumețe, adică cele „de răs” (ibid., p. 109). În trecut, în Moldova’s. mai erau numite **jitii** și **taclale**, azi se pare ieșite din uz. **Jitie** înseamnă pățanie, șir de întâmplări, reliefând deci caracterul realist al’s. Specia a mai fost denumită la plural **palavre** sau **bazaconii**. În Moldova nordică se folosește denumirea **bălăcărele**, împrumutată probabil din limba ucraineană. A mai fost atestată denumirea **polojăanii** în Transilvania nordică, cunoscută, se pare, și în Moldova, după cum ar indica titlul unei colecții din Vrancea alcătuită de **S. Hâmea**. În Țara Oașului, se folosește și termenul de **trufe**, venit probabil din maghiară, unde verbul cu această rădăcină înseamnă a glumi, dar cuvântul este, se pare, romanic la origine, căci jongleurii francezi mai foloseau denumirea **trufe** pentru fabliau, iar în vechea italiană **truffa** avea sensul de glumă, pălăvrăgeală, cu același sens trecând și în spaniolă. La pădurenii din Hunedoara, **s.** mai

erau numite **șozâi**, adică fapte hazlii, care provoacă ilaritate, cuvânt de origine maghiară. În Muntenia s-a mai folosit termenul **păcălituri**, atestat de colecția Fundescu, iar în Oltenia e cunoscut și cel de **dafie**, plural **dăfii**, dat la iveală de colecția **R. Codin-Tuțescu**, împrumutat din limba sârbă (**davija**). Răspândit în toate provinciile țării e numele **glumă**, iar pe alocuri, sub influența orașelor, a pătruns și cel de **banc**, corespunzător germanului **Witz**, care a ajuns sporadic și în Maramureș, în folcloristică, specia a fost denumită felurit. Mai întâi, a fost denumită **anecdotală**, atestată în **Efemeridele** lui **D. Iarcu**. În 1867, **B.P. Hașdeu** distingea **anecdota**, alături de **tradiție** și **basm** (35, p. XI), dar mai târziu va semnală și termenul **snoavă**, diferit de anecdotală și legendă (XXXV, p. 2601). Denumirea **anecdotală** s-a generalizat în tratatele de istorie literară și manuale. Cea de **snoavă** va fi introdusă în folcloristică de **M. Gaster** (XXXI, p. 149, 158, 159) pentru a diferenția specia de nuvelă și poveste. Cuvântul derivă din slavul **iznoavă**, care înseamnă narațiune nouă, inedită, adică întocmai ca și cuvântul grecesc **anecdotală**, al cărui decalc pare a fi. Analogia ne duce mai departe la termenul romanice **novela** care denumea inițial categoria acelorași narațiuni noi, necunoscute, pentru ca apoi prin Boccaccio să evolueze spre noua specie cultă cunoscută sub acest nume, denumită de Jolles și **nuvela toscană** (XXXIX, p. 227). Astăzi, folcloristica de la noi a reținut,

alături **de a.**, și denumirile **glumă** și **anecdotală** pentru niște subspecii strâns înrudite ale **'s.**, cum se va arăta mai jos.

2. **S.** s-a bucurat de mai puțină vază decât legenda și basmul. Urmele ei în literatura clasică greco-latină sunt foarte firave, fiind atestate numai deprecierile de care se învrednicea la scriitorii vremii sub genericul **aniles fabulae** (povești băbești), care de fapt denumeau toate speciile narative în proză. În literatura medievală însă, **s.** s-a bucurat de mare considerație. Faimoasele **fabliaux**-uri, acele **contes á rire en vers**, colportate de jongleurii medievali, au fost pretutindeni bine primite, la curțile nobiliare și prin piețele târgurilor. Acestea nu erau decât prelucrarea, uneori destul de stângace, a **'s.** populare, care circulau de multă vreme pe cale orală deopotrivă printre țărani și târgoveți, soldați și negustori ambulanți, pelerini și marinari. **S.** trece apoi într-o sferă mai înaltă, stând la baza nuvelisticii renaștentiste prin prelucrările lui Boccaccio și Chaucer, marcând începutul literaturii narative în limba națională. Odată cu deșteptarea interesului pentru literatura clasică a antichității, **s.** rămâne treptat pe seama păturilor populare, împreună cu vechile **fabliaux**-uri, denumite acum **fabellae ignobilium** (XIV, p. 371), adică poveștile celor necultivați din straturile de jos. Folcloristica incipientă, dominată de vederile romantismului, nu se va interesa **de a.**, pe primul plan aflându-se balada și mai cu seamă

basmul fantastic. În colecții se strecoară însă în subsidiar **și s.**, cum se vede chiar în cea a fraților Grimm din 1812, care, alături de basme, dă la iveală și un număr apreciabil **de a.** La noi, colecția fraților Schott conține **'s.** cam o treime, între care și 13 episoade din ciclul Păcală. Întâia colecție în limba română a lui **T. Stamati, *Pepelea...*** aduce la lumină câteva **'s.** despre faimosul personaj, chiar dacă în sudarea lor prelucrarea e vizibilă, prezidând intenția de a da operă literară. Broșura lui **M.V. Stănescu** Arădanul din 1860 (87) publică, între cele 7 narațiuni, și 2 **s.** (căciula care plătește singură și femeia lecuită de lene de bărbatul înnebunit când bea apă pe nemâncate). Colecția lui **I.C. Fundescu** din 1867 dă de asemeni la iveală 10 ***păcălituri***, alături de cele 12 basme, sporite simțitor în edițiile următoare. Cele două broșuri ale lui **P. Ispirescu** din 1873 și 1874, ***Snoave sau povești populare*** vor să dea la iveală numai **'s.**, dar printre ele se află și 4 basme despre animale, mărturie indirectă a confuziei adusă de o terminologie neprecisă. În culegerile ulterioare, **s.** va apărea alături de basme, dar pe alocuri se văd și câteva colecții, de obicei de proporții modeste, care conțin numai – sau cu precădere – **s.**, alcătuite de Gr. Sima lui Ioan, Sextil Pușcariu, **D. Stănescu, E. Baican, I. Nădejde, T. Pamfile.**

D. Furtună, **C. Rădulescu Codin, Ion Adam, Șt. Tutescu, L. Costin** etc. (LXXX, **p.** XV-XXIV).

3. **S.** e o narațiune scurtă, de obicei alcătuită dintr-un singur episod cu intenții satirizante

despre fapte din realitatea de toate zilele, în care dimensiunile realiste sunt exagerate doar cât îngăduie limitele verosimilului. Propriu' **s.** este declanșarea râsului, ca satirizează glumind, stârnind ilaritate. Satira din snu e vehementă, nu provoacă indignarea ascultătorului, fiind puternic îmbibată de acea bonomie care îl convinge că viciile semnalate sunt profund omenești, adică ieșiri reprobabile, nicidecum acte criminale. Când defectul semnalat pare a-și atinge apogeul, urmează pedeapsa firească prin care se restabilește echilibrul moral al colectivității. Această pedepsire este astfel canalizată, încât auditoriul să fie cuprins de un râs irezistibil, căci o' **s.** povestită fără să fie aplaudată în final prin râsete este o narațiune imperfectă ce nu și-a atins țelul. Întrucât snoava pândește deficiențele omenești, în centrul atenției stă totdeauna personajul negativ. Acțiunea e dezvoltată doar cât e necesar pentru reliefarea metehnei și pedepsirea ei. Personajul pozitiv are rol secundar, el acționează doar pentru a-i da protagonistului negativ prilejul de a-și dezvălui tara caracteristică sau pentru a-i aplica în final corecțiunea cuvenită. Când semnalarea deficienței se poate face și mai simplu, prin acțiune directă sau simplă portretizare, personajul pozitiv lipsește, actant rămânând numai cel negativ, singur sau cu mai mulți din aceeași categorie. **S.** care povestește despre scoaterea lunii cu cârligul din fântână sau gârlă aduce în scenă numai pe un prost, în alte

variante trei proști ce se asociază, prin aceasta sporind efectul ilariant. De aceea, în snumărul sporit al actanților e cel mai adesea un procedeu estetic augmentativ. Se întâlnesc totuși's., așa numitul ciclu al lui Păcală, în care în centrul atenției se află personajul pozitiv, faimosul erou atât de iubit de straturile populare. În unele subtipuri, Păcală (sau corespondentul său) este răsplătit cu îmbogățirea fabuloasă sau chiar cu succesiunea la tronul împărătesc, tipice basmului propriu-zis, dar aceste variante aparțin speciei mixte basm-snoavă. Atari interferențe sunt frecvente în folclor. Trăsături de a., scene ilariante se află presărate și prin basme, după verva de moment a povestitorului, după cum în unele episoade despre Păcală apar câteva elemente supranaturale, ca fluierul care face să joace pe oricine (v. *Fluier*), biciul cu puterea de a aduna unele sălbăticiuni, moara dracilor, unde aceștia îi schimbă cenușa pe făină, sacul de tămâie găsit (v. *Păcală*). În genere, s. e o narațiune scurtă, adesea înfățișând un singur moment al acțiunii, cât e destul pentru a-i surprinde meteahna protagonistului. Într-o seamă de a., epicul e chiar absent, acțiunea fiind înlocuită printr-un dialog între un personaj, care are doar funcție interogatorie, și protagonistul caricaturizat. Acestea sunt cele mai apropiate de glumă și anecdotă, parte din ele greu de orânduit într-o subspecie sau alta. În atari cazuri, trebuie detectat mobilul care a generat narațiunea și ori

de câte ori poate fi surprinsă o urmă de caricaturizare, de înfierare a unor apucături, ne aflăm în domeniul's. Căci dacă am încerca să detectăm după metoda lui Jolles (XXXIX) - care a omis însă's. dintre formele simple ale literaturii - ce preocupare inerentă spiritului uman de pretutindeni stă la baza's. ca specie literară, am vedea că ea e generată de înclinarea omului simplu de a surprinde ceea ce bate la ochi, de a caricaturiza orice trăsătură sau înfățișare neconformă cu obiceiurile cercului său restrâns în care își duce viața. Oricine vine din afara familiei și mai cu seamă a comunității respective, e privit cu neîncredere, cu ostilitate și spionat în toate manifestările lui și orice nu e conform cu normele curente celui ce observă, e zeflemisit, îngroșat spre caricatură și acoperit de râsete. Această înclinare e adânc sădită în om, căci ea se manifestă încă de timpuriu. Oricine „străin” poate fi ținta amuzamentelor, de la cele nevinovate, până la cele însoțite de acțiuni cu urmări nefaste. În concepția populară de anumit grad, „străin” începe să fie cel ce aparține altei familii, într-o ierarhie ce continuă cu exponenții satelor învecinate (pe alocuri chiar în cadrul aceluiași sat între „joseni” și „suseni”) până la cei de altă naționalitate. Existența poreclelor se reazemă pe aceeași înclinare de a spiona aspectele caricaturale, rizibile, la semenii ce depășesc cadrul familiei, existentă în anumit grad și în cercurile cultivate, iar unele's. nu sunt decât

explicarea unor atari porecle. Sub acest aspect, **și s.** se lasă a fi localizată felurit, nu în aceeași măsură ca legenda, dar preocuparea poate fi surprinsă pe plan regional, variantele căpătând o fizionomie neașteptată. Oricum localizarea **în se** un fenomen accidental care poate fi omis fără a știrbi nimic din eficiența caricaturizării. Prin obiectivare sporită, observarea critică a fost adâncită, putând fi detectate metehnele mai grave ale ființei umane în diferitele ei ipostaze sociale.

Corolarul criticării este pedeapsa pe care și-o atrage protagonistul negativ ca o încheiere firească a celor întâmplare. Se întâlnesc **'s.** În care pedeapsa este fictivă, ea nu e resimțită de cel în cauză fiindcă ea constă doar în râsetele auditoriului, în această categorie se înscriu de obicei **'s.** care nu au decât personajul negativ, dar pe alocuri atare ridiculare e prezentă și în **'s.** În care personajul pozitiv participă la acțiune în opoziție cu cel ce va fi înfierat. Trăsăturile negative sunt vizibil îngroșate, caricaturizate, pentru a li se evidenția mai pregnant latura ilariantă. În alte **'s.**, personajul satirizat nu este absolvit numai cu râsetele provocate de actele lui deșănțate, el suportă și o pedeapsă, cel mai adesea corporală, aplicată de actantul pozitiv (**v. Pedepse**). Pe alocuri, această pedeapsă este capitală, ea constând fie în omorârea, fie în mutilarea celui care a greșit. Ciudățenia **'s.** stă tocmai în faptul că uciderea sau mutilarea sunt asociate cu comicul, fiind înserate într-un context

ilariant, destinat a provoca râsetele ascultătorilor. Din acest punct de vedere, asistăm în unele 's. la un comic macabru care a trezit nedumeriri și mai cu seamă reprobări printre cititorii moderni. Cum se poate râde de faptul că Păcală omoară pe popa și îl aruncă într-o baltă, taie caprele și le așază, una cu spinarea în sus, cealaltă cu spinarea în jos, pentru ca podul să fie alcătuit dintr-o călcătură moale și una tare, ucide copilul mic al popii, scoțându-i măruntaiele ca să le curețe, ucide câinii Cimbru și Mărar pentru ca să le bage cozile în supă etc. În altă 's. (AT 1537), amantul soției este omorât și pus la ușa altuia, apoi purtat de 5 - 6 ori pe la alții, fiecare crezând că el e ucigașul. În altă 's. amantul surprins este mutilat, iar la moartea lui, amanta este silită de soț să bocească în mod patetic, ținând urechea mortului la cap drept floare de doliu (s. are de obicei variante obscene). Exemplele de acest fel sunt fără îndoială depășite de mentalitatea contemporană, ele reprezintă rămășițe din epocile anterioare, fiind fructul viziunii arhaice despre lume. Lectura narațiunilor hazlii culese de la popoarele așa-zise primitive oferă numeroase întâmplări ce se încheie cu acest soi de comic macabru, dovadă neîndoielnică de arhaismul unui atare gust care trezește repulsii la cititorul contemporan neinițiat în fazele culturii populare, de la întâilc ei începuturi.

4. Subspecii ale 's. pot fi considerate *gluma* și *anecdota*, cu care e strâns înrudită. La prima

vedere, cele două par a fi sinonime, după cum ar confirma și părerea curentă. Prin *glumă* (germ. *Witz*) se înțelege narațiunea care se încheie printr-o poantă menită să scoată în lumină mintea scânteietoare a protagonistului. Întreg efortul creator e concentrat asupra acestui *moț d'esprit* în care stă reușita glumei. Cu cât vorba de duh este mai neașteptată și exploatează înțelesuri mai nebănuite de nimeni, cu atât gluma devine mai strălucitoare și mai captivantă. Gluma are la bază înclinarea omenească de pretutindeni de a specula sensurile felurite ale unor cuvinte, jocurile omonimiei, apropiind în acest scop cuvinte care în uzul firesc nu se asociază niciodată. Gluma țintește să desfacă tocmai ceea ce în limbajul obișnuit a ajuns deplin închegat, cristalizat și să jongleze cu noile sensuri rezultate din asocierile inedite pentru ascultători, prin ocurile de cuvinte care stârnesc râsete irezistibile (XXXIX, p. 248). Narațiunea e de obicei redusă, expunându-se doar un singur moment, uneori repetat pentru fiecare din cei doi sau trei protagoniști, gluma situându-se sub acest aspect la periferia speciilor epice, în vecinătatea legendelor pur expositive (v. *Legendă*). Se admite că ea e mai nouă, vlăstarul modern al's., cu toate că e atestată și în antichitate, apoi în Renaștere și în predicile barocului. Gluma este cea mai sensibilă la inedit, poate fi gustată numai o dată, a doua ascultare ucide surpriza și efectul este de cele mai multe ori nul. De aceea, interlocutorul modern are grijă să

afle în prealabil dacă se știe cutare „banc”. În vremurile mai noi, gluma a devenit apanajul aproape exclusiv al orășenilor și al păturilor cultivate, ea fiind răspândită prin calendare și almanahuri, îndeosebi prin unele periodice, unde își are colțul rezervat cu strictețe. Gluma livrescă se îmbină cel mai adesea cu ilustrația care de obicei înlocuiește narațiunea din varianta orală. Când desenul e ingenios, poanta câștigă enorm în incisivitate. Colecțiile folclorice au scos la iveală puține glume, iar cele mai multe se referă la împrejurări exterioare satului, de obicei la lumea cazonă. Se poate bănuî că mare parte din ele sunt creații citadine, răspândite apoi prin viața militară și prin publicații până în mediul sătesc. Cele din viața școlarilor sunt aproape în întregime creații culte. Culegerile din ultima vreme au surprins prezența masivă a glumelor citadine și printre săteni, cu toate că nu s-au făcut până acum consemnări sistematice care să urmărească epuizarea repertoriului de glume existent. Din această cauză, nu se pot face supoziții plauzibile asupra stărilor din trecut privind circulația glumelor de origine livrescă.

Distincția dintre **’s**. Și glumă nu e întotdeauna clară. La prima vedere, narațiunile scurte care se încheie cu o replică ilariantă pot fi considerate glume. Dar dimensiunea epicului nu poate alcătui singură un criteriu determinant în această delimitare. La frontiera dintre cele două specii, firul călăuzitor trebuie căutat în poziția

creatorului față de personajul care dă replica neașteptată. Dacă narațiunea urmărește să pună în lumină ingeniozitatea, mintea scilpitoare a actantului, avem în față o glumă; dacă însă îndărătul acestei replici se ascunde prostia sau viclenia care tinde să acopere o deficiență, poziția satirică a plăsmuitorului e evidentă și ca atare narațiunea respectivă e o'**s**. De pildă, în sdespre țiganul leneș, totul e redus la dialogul: Măi țigane, mâncare-ai caș?

— Cât dă vrăjmaș!

— Dar urdă!

— Cât dă multă!

— Dar la oi duce-te-ai?

— Apoi amu mai zică și altul că eu am grăit destul". Replica este neașteptată, ingenioasă, atât că ea nu revelă o minte scânteietoare, ci viclenia celui pus în încurcătură, care, pentru a nu-și da lenea în vileag, recurge la acest răspuns ilariant, totuși caracteristic pentru aversiunea lui față de muncă. **S.** e satirică și abia în al doilea rând comică, pe când gluma e în primul rând ilariantă și abia în subsidiar cu intenții satirice. *Anecdota*, folosită multă vreme pentru a denumi'**s.**, are în chip curent același înțeles ca și gluma. S-a convenit în zilele noastre ca prin anecdotă să se înțeleagă gluma în care actanții sunt personalități cunoscute (XIII, p. 207). De astă dată, replica spirituală are consecințe caracterologice mai adânci fiindcă ea țintește portretizarea persoanei aduse în scenă. În acest scop, e ales tocmai

momentul reprezentativ în care omul ilustru își dezvăluie felul de a fi, poziția față de evenimentul cu pondere importantă în biografia sa. Inițial, în acest chip a fost concepută anecdota, adică o istorie a culiselor, căci întâiul autor, Procopiu din Caesarea, ne-a dat în ale sale *Anecdota* istoria secretă, abundentă în desfrâu și crime, a curții bizantine. Era o anexă a istoriei oficiale, scrise, mai exact, reversul ei. Fiind legată de oamenii mari, anecdota se apropie sub acest aspect de legenda istorică, uneori chiar confundându-se cu ea. În colecțiile de legende se întâlnesc numeroase narațiuni cu caracter anecdotic, uneori greu de definit ca specie. Mai mare apropiere se vede față de glumă. Întrucât anumite vorbe de duh din glumele obișnuite sunt puse pe seama unor oameni mari, iar parte din replicile spuse de aceștia în anumite împrejurări cunoscute au devenit anonime, fiind înserate în urzeala altor glume, relațiile dintre anecdotă și glumă se arată foarte strânse, una sfârșind în cealaltă și invers. Cu toate acestea, asemănările nu se datoresc întotdeauna unei influențe de la o specie la cealaltă, acestea putând izvorî din creații independente prin poligeneză.

5. Sceneria și detaliile realiste ar indica o vârstă tânără, **s.** părând a fi o creație mai nouă. După unele păreri, narațiunea de proporții mici, foarte rar depășind întinderea unui episod, ar fi inaptă pentru lungă dăinuire în timp, ceea ce nu se poate susține, o poveste simplă putând dura tot

atât cât una complexă (LXXXVI, p. 188), dacă nu chiar mai mult. Dar tocmai simplitatea oferă mai puține puncte de sprijin pentru elucidarea vechimii, genezei și răspândirii, uneori pe întinderi neașteptat de mari. Narațiunile complexe, cu mai multe episoade, oferă mai multe posibilități de a li se descifra istoria de-a lungul vremurilor. Cel mai greu de decis e atunci când narațiunea e simplă, dintr-un singur motiv și cel mai ușor e cazul narațiunii complicate, observa A. Wesselski (XCII, p. 16). Când atestările se urcă până în antichitate, istoria motivului poate fi clădită pe un teren mai sigur, dar numărul acestora e redus. Câteva ne sunt cunoscute din literatura budistă, iar din *Odiseea* episodul orbirii lui Poliphem de către Nimeni care în variantele noastre a devenit Singur eu (v. *Păcală*). Este ciudat faptul că acest episod homeric are două răsfrângeri în repertoriul folcloric, pe de o parte în basmul despre uriașul orbit (AT 1137) de al treilea frate care scapă în blana berbecelui (v. *Uriaș*), pe de alta în sdespre Păcală la moara dracilor care-i schimbă cenușa în făină, având comun cu *Odiseea* numai orbirea cu frigarea și numele „Singur eu” al păcălitorului. Disocierea lor pare să confirme existența celor două narațiuni folclorice independent de versiunea lui Homer care probabil le-a îmbinat într-un singur episod de configurație legendară. Hierocles din Alexandria din secolul al VI-lea a consemnat în *Philogelos* un „Witz” despre grecul bogat care sigilase amforele

cu vin pentru a nu-i fi furat. Sclavii le găuriseră pe la fund și sugeau vinul; la sfatul unui prieten de a verifica dacă nu curge vinul pe la fund, bogatul îi răspunde: Prostule, nu dispăre partea de jos, ci cea de sus!” Narațiunea apare și la unii predicatori din perioada barocă, iar la noi a fost consemnată în 10 variante (S. 3102), dar se pare că e de proveniență livrescă, tradusă și colportată de calendare și ziare locale. Numeroasele snoave din cărțile de *fabliaux* nu ușurează rezolvarea problemei, deoarece în multe cazuri aceste variante livrești au pătruns în repertoriul folcloric, izgonind sau modificând variantele orale anterioare, dacă au existat cumva, iar termenul *a quo* poate fi mutat numai cu mari probabilități dincolo de aceste documente literare medievale, eventual orientale. Fragilitatea argumentelor ce pot fi deduse dintr-o singură narațiune simplă nu a împiedicat pe cercetători să întreprindă cercetări monografice asupra tipurilor de a. A. Aame a studiat’s. despre omul care pretinde a veni de pe lumea cealaltă (AT 1540), având ca prim punct de sprijin prelucrarea ei literară din secolul al XVI-lea. În variantele apusene și nordice, cheia acțiunii rezidă în confuzia Paris-paradis, în limbile nordice capitala Franței fiind înlocuită prin alți termeni care se aseamănă fonetic cu cuvântul scandinav sau finic ce denumește paradisul. În variantele din sud-estul Europei, se arată doar că escrocul pretinde a veni de pe lumea cealaltă. Aame conchide că snoava a fost creată în vestul Europei,

de unde s-a răspândit spre răsărit, dar constatarea că versiunea orientală este mai simplă, deși mai neomogenă pe aria de răspândire, îl face să lase nerezolvată problema originii (V, p. 61 - 107). Pornind de la ipoteza că forma mai simplă e neapărat mai veche, **K.** Krohn îi atribuie's. AT 1540 o origine indiană, sprijinindu-se în plus și pe faptul că următorul escrocului nu bănuiește capcana ce i-o întinde acesta (XLIII, p. 157 - 159). Problema rămâne însă nedecisă tocmai pentru că simplitatea acțiunii nu oferă punctele de sprijin necesare. Versiunea orientală s-a putut naște independent de cea occidentală, deoarece ideea de a pretinde că păcălitorul vine de pe cea lume putea fi izvodită de la sine, dată fiind simplitatea ei, fără să fie nevoie de confuzia creată de termenii foneticește asemănători paradisului. Variantele românești ocupă un loc intermediar, conținând și episodul cu următorul păcălit să sprijine o salcie ca să nu cadă în fântână sau trimis în altă direcție, care caracterizează versiunea occidentală, prin aceasta mărinde semnele de întrebare pe care le ridică cele două ipoteze ale cercetătorilor finlandezi. **W.** Anderson a studiat's. AT 1306 C (**v.** *Soție*) despre soția necredincioasă ce-și trimite soțul după spumă de mare. Ea a fost dramatizată în Occident încă din secolul al XV-lea, iar bâlina rusă cu această temă despre negustorul Terente a fost scrisă în secolul al XVIII-lea. Anderson conchide că's. a fost creată în Franța medievală de unde s-a răspândit în

restul Europei, sprijinindu-se pe două elemente arhaice păstrate numai în varianta literară cea mai veche: ajutătorul este negustor ambulant de găini, apoi afirmația lui că în coș duce un mare clapon (VIII, p. 278 - 302). Dar cele două elemente reprezintă prea puțin pentru a face plauzibilă ipoteza amintită. **M.** Haavio a studiat's. AT 1696 despre prostul ce urează pe dos (v. *Păcală*). Variantele sunt atestate pe o arie mai largă, din Japonia și Europa până în America, iar varianta literară cea mai veche provine din China secolului al V-lea, tradusă probabil din sanscrită. Faptul că în India a fost consemnată o variantă în secolul al III-lea î.e.n. și că episoadele comune se găsesc și în Europa, îl determină pe Haavio să-i atribuie origine indiană (XXXII, p. 209 - 224). Simplitatea elementelor din care e alcătuită narațiunea oferă puțin temei supozițiilor amintite, în genere, monografiile despre cele trei's. s-au bazat pe prea puține variante folclorice, unele țări fiind foarte slab reprezentate în urma penuriei de culegeri. Însuși **M.** Haavio se întreabă în monografia sa cum se poate explica legătura dintre variantele nordice, îndeosebi estoniene și finlandeze, cu cele grecești și răspunsul nu putea fi satisfăcător atâta vreme cât el nu cunoștea variantele românești și bulgărești. Asemănarea îndepărtată, bazată doar pe o idee poetică generală care se poate întruchipa felurit în atâtea plăsmuiri nu poate constitui un indiciu de filiație, atari clișee poetice putând fi generate în chip

independent în locuri și timpuri diferite. Odinioară, **M.** Gaster studiind's. despre țigani care și-au mâncat biserica, îi găsea originea într-o legendă arabă din nordul Africii în care se relata despre un idol pe care l-au mâncat apoi cei ce l-au făcut. Concordanța e prea îndepărtată, vagă pentru a face plauzibilă vreo filiație, cele două creații putând fi generate în chip independent. Nici aserțiunile lui **S.** Mangiuca despre originea italiană a lui Păcală nu mai pot fi acceptate de critica folclorică. Se observă cu ușurință că chiar în

variantele citate de el, **s.** românești despre Păcală se aseamănă mult sau mai mult cu cele grecești decât cu cele italienești, încât autorul se vede silit să emită ipoteza că's. grecești ar fi împrumutate de la aromânii din Macedonia, Tesalia, Epir și Albania (**L**, p. 115). Colecțiile de povești aromâne dovedesc însă că faptele s-au petrecut invers, multe din ele asemănându-se în chip izbitor cu cele grecești, dar îndepărtându-se vizibil de forma celor românești. Dacă ipotezele emise de cercetările monografice cu privire la originea's. sunt sortite a fi fragile din cauza simplității acțiunii și personajelor, ele putând fi generate și spontan în ținuturi diferite, folosul lor e altul. Aceste studii, înfățișând configurația variantelor pe o arie foarte întinsă, pun în lumină asemănările și deosebirile, pline de învățăminte cu privire la soarta's. Pe același teritoriu se întâlnesc

subtipuri diferite, care nu pot fi explicate decât prin enorma putere de circulație a **s**. Alături de glumă, **s**. e specia cea mai aptă a călători cu ușurință până la depărtări mari. Narațiunea fiind scurtă și simplă, nu lungă și stufoasă ca la basmele propriu-zise, înfățișând apoi scene din viața cotidiană și nu ciudățenia unor aspecte locale ca majoritatea legendelor, ea poate fi memorizată ușor și povestită fără eforturi, iar faptul că e compusă în proză, o face aptă a fi tradusă fără greutate în orice limbă. Împrejurarea nu trebuie pierdută din vedere în cercetările comparative și ea explică de ce **s**. popoarelor europene care au viețuit în legături mai strânse se aseamănă uneori până la identitate.

6. Repertoriul nostru facețios s-a revelat neașteptat de întins. Colecțiile de până acum au scos la iveală circa 4.000 tipuri, din care vreo 3.000 publicabile, alături de cele 200 tipuri de glumă, cum se poate vedea în recentul catalog tipologic (LXXX). Tezaurul românesc de **a**. se arată cam de trei ori mai mare decât cel ucrainean, socotit până aci cel mai bogat în această parte a Europei. Zestrea deosebit de bogată trădează înclinarea funciară a românului spre satiră. Ea poate fi o moștenire din tradiția latină, de la poporul despre care Quintilian exclamase: „satira tota nostra est!” Românul a cultivat însă **s**. În primul rând ca pe o armă puternică împotriva greutăților vieții și a împălărilor din lăuntru și din afară. Râsul, voioșia

exuberantă au fost mijloace de rezistență, procedee sănătoase de a mări puterea sufletească generatoare de optimism și de încredere în viitor. Bogăția repertoriului facețios infirmă imaginea falsă ce se crease despre poporul român, veșnic plângăreț și plecat în fața vicisitudinilor istoriei sale zbuciumate care i-ar fi sădit drept dominantă sufletească fatalismul. Abundă în folclorul nostru și accentele elegiace, dar acestea reprezintă doar o parte din zestrea lui spirituală, mai puțin decât ceea ce s-ar putea numi reversul medaliei. În fond, veselia și tristețea sunt atât de inerente vieții umane, încât numai teoretizări unilaterale au putut duce la hipertrofierea celei din urmă.

Cuprinderea tematică a **'s**. Îmbrățișează tot câmpul vieții în resorturile ei sociale și psihologice (**v. Clasificare**), de aci și bogăția simptomatică a repertoriului. Pe prim plan se reliefează cele ciclizate în jurul lui Păcală, întruchiparea istețimii populare. Cât de mult a fost iubit de masele populare se vede din cele 250 variante despre el, depășind oricare altă **'s**. din câte se cunosc până acum. El nu e singular, căci popoarele au creat pretutindeni o figură centrală care să simbolizeze istețimea și să lupte cu această armă împotriva asupritorilor de toate categoriile. Corespondentul lui Păcală în folclorul germanic este faimosul Till Eulenspiegel, cunoscut și la noi din traduceri fragmentare încă de pe la începutul secolului trecut, în folclorul sicilian e Giufi, în cel arab Goha, iar în cel turcesc Nastratin Hoge. În

genere, întâmplările puse pe seama acestora sunt altele, abia în puține cazuri se întâlnesc episoade comune datorate împrumuturilor folclorice pe cale orală sau livrescă. Toți aceștia sunt dotați cu inteligență și îndrăzneală și acționează numai în interesul celor oropsiți. În jurul lor s-au ciclizat mai multe narațiuni menite a le reliefa și mai mult calitățile. De aceea, încercările de a identifica vreo figură istorică din care ar fi crescut aceste tipuri folclorice s-au dovedit zadarnice. Despre Nastratin Hogeia s-a crezut multă vreme că el ar fi trăit pe vremea lui Tamerlan, nepotul lui Gingis Han. În vremea din urmă, s-au făcut încercări de a-l situa cu un secol mai devreme, dar aserțiunea se bazează numai pe coincidență de nume, ceea ce constituie un argument cu totul caduc (XXXVII, p. 21 - 25). Chiar dacă personajul istoric ar fi autorul unora din isprăvile ce i se atribuie, este cert că el a atras asupra-și multe alte narațiuni din circuitul oral, aidoma lui Novac din epica populară balcanică. Procesul de cumulare se surprinde și astăzi în sdespre Păcală, unde se poate observa cum unele variante au protagoniști anonimi, în vreme ce altele l-au adopta: pe Păcală. Adesea, el acționează în cuplu cu un alt exponent al istețimii populare, numit Tândală, foarte rar Amăgeală, Ion etc. În colecția lui M.V. Stănescu Arădanul se vede al treilea asociat, înșală. În's. ciclizate în jurul lui Păcală se disting două fațete ale acestui protagonist: alături de un Păcală isteț care dejoacă uneltirile stăpânilor, apare un Păcală

redus mintal care înțelege cuvintele cum nu trebuie sau comite stupidități de neînchipuit. În fapt, cele două aspecte contrare în firea lui Păcală-Pepelea nu sunt decât rămășițe dintr-o concepție vădit arhaică, la noi de mult depășită, potrivit căreia eroii predilecți din narațiunile populare erau înfățișați aci sclipitori la minte, aci imbecili de grad maxim. Astfel, în narațiunile indienilor din America de Nord despre eroul păcălitor (corb, coiot, ființă umană sau chiar demiurgul creator), acesta se arată când isteț, când prost din cale afară (LXXXVI, p. 319). Alături de acest strat arhaic care a permis îmbinarea celor două firi diametral opuse, se observă în ciclul lui Păcală și un strat modern de proveniență citadină, înfățișându-l la judecătorie, la doctor etc. Procesul de extindere a personajului Păcală a depășit sfera's., el fiind actant în unele variante despre dracul (zmeul) păcălit (v. *Drac, Zmeu*). Adversarii lui Păcală, pedepsiți de el în chip similar după legea talionului, se recrutează dintre vârfurile comunităților rurale. Cel mai adesea, Păcală pedepsește pe preotul spoliator (v. *Popă*). Alte's. Îl înfățișează pe Păcală în opoziție cu întreaga comunitate a satului (v. *Păcală*). Creatorul popular, prin generalizare excesivă, a închipuit un sat alcătuit numai din proști care se arată mereu intrigați de prosperitatea lui Păcală ce se sprijină pe o gospodărie modestă.

Alte's. despre conflictele dintre stăpân și slugă scot în relief ingeniozitatea celui din urmă în

a-l păcăli pe cel care îi poruncește. Tocmai când stăpânul se crede în culmea puterii, sluga îi aplică corecțiunea cuvenită. Astfel, boierul se închipuie la târg și se plimbă fălos, când țiganul servitor îi dă un ghiont zdravăn, scuzându-se că în târgul cu multă lume nu se poate ști de unde vine lovitura, iar când caii sunt mâncați de lupi, boierul duce șeile în spate, pe când servitorul numai mantalele ușoare etc. Cel mai adesea, stăpânul este ars cu replica usturătoare a servitorului sau lucrătorului cu ziua, sau este păcălit prin exploatarea sensului ambiguu al dispozițiilor primite. Cele mai multe **'s.** se referă la relațiile dintre proprietarul de pământ și servitor, abia câteva oglindesc conflictele din mediul meșteșugăresc dintre patron și ucenic, parte din ele de origine cultă.

S. din a doua categorie, relațiile de familie, sunt cam tot atât de numeroase ca și cele din categoria precedentă. **S.** despre relațiile părinți-copii, frați-surori și alte rudenii sunt puține și în bună măsură de proveniență cultă. Spre deosebire de basm, în care relațiile de familie ocupă un loc central, **s.** spionează cu precădere întâmplările din afara familiei. Cele mai multe se referă la relațiile dintre soți. Tema predilectă acestei grupe este amorul extraconjugal, adăugându-se cuplului familial cel de al treilea personaj, amantul sau amanta, care adesea deține rolul principal. Mai numeroase sunt **'s.** despre peripețiile soției necredincioase (**v. Soție**). Pedepsele aplicate soției infidele sunt acerbe, ieșite de mult din uz,

moștenite din practica medievală. Aceste's. reflectă poziția inferioară a femeii din epocile anterioare, îndeosebi din cea feudală. S. despre bărbații căutători de aventuri erotice sunt mult mai puține și localizate aproape numai la preoți (v. *Popă*). Disproporția dintre cele două grupe confirmă originea lor masculină, ca de altfel a întregii specii. O seamă de a. aduc în scenă tipul femeii încăpățânate care nu cedează nici în fața evidențelor din permanent spirit de opoziție. Altele ridiculizează femeia arțăgoasă și rea, veșnic înclinată să găsească la toate cusururi. S. despre relațiile dintre naș și fin, destul de numeroase, au aproape toate ca actant pe ȝiganul fin care caută să exploateze în toate chipurile ospitalitatea prescrisă de tradiție ca datorie de onoare a nașilor. Narațiunea se încheie aproape invariabil cu păcălirea finului neobrăzat, doar în unele's. viclenia acestuia rămâne biruitoare.

A treia categorie de a. referitoare la deficiențele psihologice cuprinde marca majoritate a tipurilor românești, reprezentând cam două treimi din stocul publicabil. Jumătate dintre ele au ca temă prostia omenească în feluritele ei ipostaze. În genere, ele tratează două trepte ale prostiei. Cea mai de jos oglindește prostia de grad absolut, neverosimil, și aici creatorul popular iese din dimensiunile verosimilului pentru a o hipertrofia peste limită. Exagerarea prostiei la atari dimensiuni e o rămășiță din mentalitatea arhaică, învecinată cu cea care a creat basmele

fantastice, unde însușirile sunt de asemenea exagerate la grad maxim și ea devine în smai curând un procedeu de a declanșa hohotele de râs decât șarjarea unui cusur omenesc. Pe a doua treaptă apare prostia de grad verosimil, extrasă din cazuistica umană, în care dimensiunile satirizate reamintesc pe cele din realitatea cotidiană, chiar dacă exagerarea, procedeu estetic pretutindeni folosit, îngroașă trăsătura portretistică a protagonistului satirizat. Prostia se manifestă fie prin acțiuni, fie prin replici deocheate, acestea din urmă învecinate cu gluma propriu-zisă. Unele din acestea sunt ecouri ale cărților cu scare au circulat intens în evul mediu și în Renaștere. Altele au variante apropiate în literatura orientală și la câteva li se atribuie origine orientală, cum ar fi 's. AT 1430, versificată la noi de A. Pann în *Planul simigiului*, prezentă și în *Pancialanira*, apoi 's. AT 1240 despre prostul care își taie craca de sub picioare, trecută și în zicătorile propriu-zise, precum și AT 1250 despre prostul de care se țin și alții cățărându-se în copac și care cad când cel dintâi scuipe în palme (LXXXVI, p. 192 – 196). S. despre bărbatul prost sunt și aici sensibil mai puține decât cele despre femeia proastă. Cusurul apare absolutizat în variantele despre bărbatul care scoate apa cu ciurul, apoi cu furca și se sperie de umbra lui, sau despre cei ce aruncă nucile cu furca, sparg zidul să scoată carul, cară lumina cu oborocul, îmbracă izmenele sărind în ele din pod etc. Prostia

feminină se desfășoară într-o gamă mai îmbogățită, de predilecție în cadrul muncilor gospodărești care revin femeii. Uneori prostia este asociată cu limbuția, ca în sdespre ploaia cu cârnați (pești, broaște etc.) sau cu alte deficiențe, cu precădere fiziologice (chioară, gușată etc.). Prostia hiperbolizată se întâlnește în sdespre femeia care pune slănină pe varza din grădină, cerne făina deasupra fântânii etc. O parte din spun în relief neînțelegerile iscate din pricina ambiguității unor cuvinte în două limbi diferite. Unele din ele au pătruns și în repertoriul citadin, cum sunt cele despre *caldul* nemțesc, despre *Vaisnit* etc. Câteva provin însă din mediul cărturăresc: mocanul la cafenea, țăranul la teatru, meșterul care nu e pesimist, ci tinichigiu etc. O parte din aceste 's. satirizează meșterii nepricepuți sau improvizați, cum e cea despre sfârâiacul fierarului, povestită de Creangă, sau cea despre ciobanul invidios pe morar cu care schimbă pentru o noapte.

După prostie, locul preponderent îl ocupă lenea, unde protagonistul e de obicei sluga. Cele despre femeia leneșă sunt în genere mai incolore. Mai izbutite se vădesc 's. În care lenea se dezvăluie în văzul pețitorilor. Zilele săptămânii botezate a fi toate sărbători din cântecul popular cu această temă au trecut și în sdespre femeia leneșă, ilariante prin ingeniozitatea cu care e motivată sfințenia lor. Mai răspândită e 's. despre femeia care înscenează ca bărbatul să audă că va

muri dacă-i va face rășchitor (**v. Cânepă**), atestată în 32 variante. Lenea aduce cu sine și murdăria, tratată într-un număr restrâns de tipuri.

Puțin mai numeroase sunt '**s.** despre bețivi. Unele au o răspândire mai largă, inclusiv mediul citadin, multe din ele fiind de proveniență cultă și cu doza de haz sub limita unei '**s.** reușite.

Hoția e privită contradictoriu în '**s.** În unele, ea e apreciată admirativ, hoțul iscusit fiind ținta elogiilor. Altele o consideră, dimpotrivă, ca o apucătură reprobabilă care se cuvine a fi înfierată și chiar pedepsită. Divergența semnalată provine din existența a două straturi, cu două concepții opuse în mentalitatea populară de pretutindeni. Narațiunile care istorisesc admirativ despre hoțul iscusit reflectă concepția arhaică din vechimea îndepărtată, atestată de basmul nuvelistic transmis de Herodot, *Comoara lui Rampsinit* (AT 950; **v. Basm**), când iscusința de a fura era o îndemânare de invidiat. Vechimea acestor narațiuni e confirmată în parte și de numărul mare de variante, provenite din toate provinciile țării. **S.** AT 1525 despre hoțul care fură calul din grajd, îmbătând servitorii, apoi inelul din degetul soției boierului etc, prezintă în cele 25 variante detalii care conferă tipului o stufozitate neobișnuită, unele din ele contaminându-se și cu basmele despre zmeul (dracul) păcălit în întreceri. Tot atât de răspândită e și **s.** AT 1529 despre hoții ce fură un cal (sau măgar) prin substituirea unuia, proprietarul animalului crezând că e la mijloc

vreun farmec. Cealaltă grupă a's. despre hoțul prins și pedepsit are ca protagonist favorit țiganul sărac și flămânzit. Adesea, el fură în tovărășia unui român care îl păcălește (v. *Întreceri în speriat*). O mulțime de a. relatează despre furtișagurile preotului de sat (v. *Popă*).

S. despre mincinoși sunt mai puține, având ca erou predilect vânătorul care se laudă cu isprăvi fictive. Mult mai realizate sunt cele despre întrecerile în minciuni (v. *Întreceri în minciuni, Păcală*).

Lăcomia ocupă un loc mai restrâns în tematica's. Protagonistii cei mai frecvenți sunt preoții (v. *Popă*) și țiganii. În schimb, zgârcenia e arătată a fi apanajul altor categorii, în primul rând a grecilor negustori, a sașilor, apoi a preoților. Comicul acestora este estompat, pe alocuri forțat, de aceea ele nu se bucură de răsunetul celorlalte's. cu intriga bine condusă și cu replici scânteietoare. Celelalte deficiențe umane sunt tratate periferic, într-un număr restrâns de tipuri, unele împrumutate din repertoriul citadin.

7. Compoziția's. este în genere simplă ca și a basmului despre animale și a legendei, dar uneori ajunge până la cea complicată a basmului propriu-zis. Primul tip compozițional cuprinde's. scurte, în care se narează doar o scenă, un moment, eventual repetate dacă sunt doi sau trei actanți. În acesta se încadrează aproape toate glumele și anecdotele. De obicei, s. cu această alcătuire aduc în scenă numai personajul negativ. Fricosul ce se

întoarce singur de la târg cu ulciorul pe umăr, se sperie de şuierul produs de vânt în gura acestuia, o ia la fugă, cade și îi vine traista peste cap. Crezând că l-au încolțit lupii, exclamă: – Mâncațimă, că tot al vostru sunt eu! Când apare și personajul pozitiv, acesta are un rol șters, adesea un simplu interogator care însășilează dialogul revelator al cusurului satirizat. Un om înșiruie în târg toate metehnele calului pe care l-a adus spre vânzare și la întrebarea mirată a cumpărătorului de ce l-a mai adus la târg, el răspunde: ca să vadă lumea cu ce se chinuiește el! Acțiunea se încheie de obicei printr-o replică plină de duh, nu asistăm la vreo coercițiune sau pedepsire a personajului negativ.

Al doilea tip compozițional cuprinde **s**. construite în sistemul binar, cu două scene, două acțiuni încheiate, în care cea de a doua este replica celei dintâi. Se arată astfel cum, mai întâi personajul negativ înșală, păcălește, păgubește etc, pe cei din jur, iar în partea a doua cum păcălitorul este înfrânt, primind și pedeapsa cuvenită. Argatul, angajat la sapă sau la coasă, mănâncă o dată prânzul, amiaza și cina, apoi pleacă, motivând că după cină nu a lucrat nici la tatăl său. În ziua următoare, stăpânul îl lasă flămând toată ziua, iar seara îl ghidește de prune sau zer, apoi îi dă mâncările bune care îi trezesc reflecția: mâncările fură bune, numai n-a știut nana a le pune... Uneori, păcălitorii pot fi mai mulți, în opoziție cu unul singur care îi pedepsește

în partea a doua acțiunii, ca în sdespre bătrânul care pleacă la târg cu o vacă și e convins succesiv de trei escroci că vaca e numai capră și vândută lor ca atare (AT 1539; **v. Vacă**). Readus la realitate, bătrânul pune la cale scena cu căciula care plătește singură pe care o vinde escrocilor la un preț mai mare decât valoarea unei vaci. Cele mai multe **s.** se încadrează în acest tip compozițional, care poate fi considerat caracteristic **s.** propriu-zise, căci în el se întâlnesc nu numai cele mai numeroase, dar și cele mai izbutite tipuri ca realizare estetică.

Al treilea e tipul compozițional serial, cuprinzând **s.** cu mai multe acțiuni, dar subsumate aceleiași idei călăuzitoare. Numărul scenelor (acțiunilor) nu e nici fix, nici limitat într-un fel oarecare. Repertoriul **s.** cu această constituție e cu totul redus față de cele din primul și mai cu seamă al doilea tip compozițional. La noi mai cunoscute sunt **s.** AT 1536 despre cadavrul ucis de mai multe ori (**v. Păcală, Soție**), cea despre prostul care urează mereu pe dos (**v. Păcală**), apoi cea despre bărbatul care pleacă în lume să găsească mai proști decât nevasta lui (AT 1430 A). Povestitorul popular are la îndemână mai multe posibilități de a exploata comicul de situație, care trece aici înaintea celui de caracter, încât poate lungi, eventual micșora numărul scenelor. Totuși, un număr minim există și aici, fiind nevoie de cel puțin trei situații, după tehnica tripartită tipică basmului propriu-zis, dar peste acest număr

povestitorul are îngăduința de a mai purta personajul prin alte întâmplări din aceeași categorie.

Ultimul tip compozițional e cel ciclic, în care isprăvile sunt grupate în jurul personajului pozitiv de tipul lui Păcală. Episoadele sunt numeroase și ele se desfășoară liniar, mereu pe orizontală, fără ca eroul principal să însumeze un cumul de calități prin care să se producă saltul calitativ, cum se întâmplă în basmul propriu-zis. De aceea, atât numărul cât mai cu seamă ordinea episoadelor în înlănțuire sunt extrem de variabile, fiecare povestitor având puțința de a le mânui după dispoziția de moment și după facilitatea memoriei. Chiar episodul inițial poate lipsi, deoarece Păcală nu are nevoie de prezentarea originii sale modeste pentru a acționa cum îl arată *s. populare*. De altfel, începutul lui Păcală e înfățișat în două ipostaze: ca al treilea frate care participă la împărțirea unicei moșteniri, sau ca slugă la popă pentru a-și răzbuna frații batjocoriți și schingiuiți de acesta (*v. Păcală*). Fiecare episod conține desfășurarea unei acțiuni bine rotunjite, fiind urmărită de la început până la sfârșitul ei plauzibil, după care eroul se mută pe alt teatru de activitate. Adesea, câte un element este exploatat de povestitor pentru a constitui puntea de legătură între episoade. Astfel, Păcală e arătat cum pleacă cu sacul în care a fost cărat de popă pentru ca să-l umplă cu mușchi de pe copaci cu care întâmpină cortegiul nupțial. Nici episodul

final nu aduce o încheiere plauzibilă a șirului de aventuri, de aceea variantele se încheie felurit, cel mai adesea narațiunea putând fi continuată cu alte episoade. Fenomenul ciclizării mai ia și alte aspecte. Unii povestitori obișnuiau să înlănțuie mai multe **s.** diferite care tratau aceeași temă. Atari grupări rămân totuși artificiale, lipsind coagulantul care să le dea consistența necesară și ca atare nu pot trece în succesiunea respectivă în repertoriul ascultătorilor, fiind numai apanajul individual al creatorului ciclului.

Câteva narațiuni aparținând speciei mixte basm-s. se desfășoară după tiparul compozițional specific basmului propriu-zis. În unele variante despre Păcală, eroul e urmărit din copilărie, când e prezentat ca un Cenușotcă tipic, săvârșește câteva acțiuni care îl pun în legătură cu împăratul și acțiunea se încheie cu răsplătirea lui cea mai înaltă prin căsătoria cu fata împăratului și succesiunea la tron. Acțiunea se desfășoară în cadrul realist al satului, isprăvile fiind identice cu cele din alte variante, iar elementul fantastic minim, de obicei biciul fermecat care supune sălbăticiunile pădurii, prezent și în alte variante. Eroul însă are o forță herculeană (5, III, p. 7 - 39). Episoadele sunt mult mai puține decât în tipul **de a.** ciclică, dar se însumează într-o linie puternic ascendentă, stadiul eroului din episodul inițial fiind în vădită opoziție cu cel din final, iar episoadele intermediare conlucrează la acest salt prin dezvăluirea clementelor necesare spre a

impulsiona acțiunea în grad maxim.

8. Forma 's. concordă în genere cu tipul compozițional pe care îl îmbracă. Narațiunea fiind simplă și scurtă, cu contur realist, aidoma celui din viața cotidiană, stilul e lipsit de podoabe, ținând la o formulare cât mai clară și exactă. În unele, apare ritmul tripartit caracteristic basmului propriu-zis, acțiunea fiind repetată de trei ori pentru fiecare protagonist, dar acestea sunt puține. Formulele inițiale, mediane și finale tipice basmului propriu-zis lipsesc. Doar incidental unii povestitori le folosesc prin extindere abuzivă, caracterul forțat al împrumutului fiind evident, întrucât cadrul acțiunii e cel obișnuit, cunoscut din realitatea contemporană, fără să mai aibă nevoie să fie izolat printr-un cadru, aidoma basmului. Totuși, s. se arată sensibilă la formulări cristalizate, deosebit de pregnante, care să plasticizeze tarele personajelor. Mai cu seamă replica finală, asupra căreia este concentrat întreg efortul creator, e topită în formulări pe deplin șlefuite, lapidare, în același timp expresive ca și proverbele. Unele 's. cu profil etiologic se încheie chiar cu atari proverbe. Un nesocotit vinde boii ca să-și prăsească porci mulți, dar aceștia mor toți de boală, afară de un purcel, pe care îl jupoaie, iar din piele își face o căciulă, explicând celor din jur: - Așa cap, așa căciulă! (5, III, p. 158 - 159). Aceste replici finale trebuie spuse cu o anumită intonație, multe impresionând prin felul cum sunt împărtășite ascultătorilor de către povestitorii

talentați, care știu exploata această caracteristică. Dramatizarea joacă un rol de primă mână în's., mimica și mai cu seamă intonația prin care se imită felul dea vorbi al personajului satirizat constituind elemente indispensabile în plasticizarea situației date. Sub acest aspect, s. poate fi definită, alături de glumă și anecdotă, ca poezia replicii finale, neașteptată și totodată sclipitoare în fulgurația ei de o clipă. Unele circulă pe o arie largă, fiind cunoscute și de cei care de obicei nu povestesc's. tocmai datorită incisivității lor expresive. Popa rămas fără cal din aventurile lui erotice îl întreabă pe diacul mesager: „— No, diece, diece! N-ai văzut cumva pe mehehe?

— Ee, văzut-am pe dracu' să te le!" (5, III, p. 107). Ciobanul care a schimbat cu morarul, e prins cu cămașa de piatra morii și învârtit, încât se miră singur: Noa, cum mă joacă!" (92, p. 48). Țiganul im provizat cioban prinde lupul în brațe și, crezând că e oaie, îl dezmiardă: „— Bâr, șutică, bâr, comică, bâr, lănoasă, bâr, lăptoasă, bâr la Maica Precista" dar când îl zgârie: „— Bâr la dracu' să te ia!" {ibid., p. 9). Țiganul ghiftuit de naș cu prune și zer exclamă când vede mâncările bune: „— O, Doamne, nasule! Mâncăril-ăștea o fost discul di bune, numa nașa nu ți-o știut pune: să fi curicit, apăi să fi brânzuit, apăi să fi plăcintit, apăi să fi lăptuit, apăi să fi zăruit, cui drac i-ar mai fi trebuit!" (63 a, p. 162). Amantul ascuns sub pat este alungat de pretinsul descântător cu formula „- Fugi, lipitură - Că te ard cu stropitură!" (5, III,

p. 145). Amantul plecat la armată spune fetei îngrijorate că va avea grijă de copilul din flori: „Cel de sus!”, la care omul ascuns deasupra lor răspunde înțepat: „Ține-l-a dracu’!” (ibid., p. 223). Țiganul trimis de stăpân să vadă dacă e vreme de cărat paie sau de tăiat nuiele, răspunde că „Vremea afară-i murgă / Cu coadă lungă, lungă / Nourile printre stele / Nici de paie, nici de nuiele / Cum îi mai bun de ședere!” (38, p. 69). Parte din aceste replici s-au desprins **de a.** respectivă și circulă independent, fiind rechemate de unele întâmplări din viața de toate zilelele cărora li se potrivește adagiul respectiv. O scamă **de a.** au apoi în corpul lor înserate strofe de cântece sau de strigături care le fac deosebit de ilariante. Femeia care juca cu amantul a început să strige, prinsă de euforia momentului: Hăp, hop, hop! Că omu’ mi l-am trimis la spumă di pă mare / Și pă mine nici haia nu mă doare! Hop, hop, hop!” Urmează însă replica fatală a celui care le cânta: „la să dezleg și io sacu/ Să v-arăt pă dracu’!” (5, III, p. 130 - 131). Au stârnit ecou mai cu seamă **s.** În care sunt cântate versuri pe glasuri bisericești în chip parodistic, prin care hazul ascultătorilor ajungea la paroxism.

Soare. I. După *legende*, **s.** s-a născut dintr-un ou. Un om avea un ou în ladă și în absența lui, un vecin „ce știa” „i-a dat drumul și din acela s-a făcut apoi soarele pe cer” (52, p. 420). După altă legendă, **s.** provine din ochiul drăcoaiței care a născut primii diavoli. Ea a descoperit fiului ei

șchiop „că ochiul ei cel drept dacă l-ar slobozi cineva în focul din muntele lor, ar lua atâta foc în sine încât ar ajunge pentru a încălzi și lumina toată lumea”. Dracul a așteptat până ce a adormit și „i-a scos ochiul și l-a aruncat în gura cea de munte și de acolo a ieșit soarele nostru luminos” (ibid., p. 146). **S.** a fost la început „un tânăr foarte frumos și cuminte ș-a făcut treabă lui Dumnezeu”. Ca răsplată, Dumnezeu l-a făcut **s.** „Și l-a pus să lumineze peste toată lumea” (ibid., p. 590). Când Dumnezeu a împărțit cu diavolul constelațiile, acesta din urmă a ales **s.** Și ca să nu-l ardă, și-a făcut două aripi „făcând cu ele vânt peste toată lumea” (ibid., p. 147). E socotit „fință bărbătească... E un bărbat așa de frumos, că fața lui luminează toată lumea. Pentru frumusețea lui îl ține Dumnezeu în cer” (LIII, p. 117). Alții socotesc **s.** a fi „fata lui Dumnezeu” sau „femeie și luna e bărbat”, sau „soarele e și femeie și bărbat. Vara când se scoală dimineața, e femeie și iama când se scoală târziu, e bărbat”. Mai de mult umblau pe pământ **s.** Și luna, dar de când o femeie a aruncat gunoi în calea lor, „ei s-au suit la cer” (52, p. 590, 588). **S.** merge pe cer de la răsărit la apus; până la amiazi, e tras de un bivol puternic, de 2 sau de 20 bivoli „căci merge în sus, mai încet, adică la deal”. De la amiazi până la asfințit de un iepure șchiop sau de cai. La amiazi și la asfințit, **s.** stă și mănâncă un corn de prescură și bea un pahar de vin (LIII, p. 117). Sântoader stă de pază cu cei 12 cai ai săi ca **s.** să nu fugă repede spre

asfințit, silindu-l să se ridice pe boltă la amiază (81 a, p. 352). După ce apune, pe la jumătatea nopții, **s.** ajunge la casa mamei lui care îi „dă cămeși curate ș-apoi se duce de se scaldă în mare și toată noaptea se spală de tot răul și de toate relele câte le vede, până iese curat. Soarele de aceea dimineața e roș, că iese din scăldătoare”. „Soarele dimineața când se scoală, e copil de 7 ani cât îmbla toată ziua și vede răutățile ce se fac pe lume, până sara capătă o barbă albă până la brâu. Mă-sa îl scaldă în lapte dulce și el iar se face copil” (52, p. 588 - 589). După alte legende, **s.** este scos din scăldătoare și ridicat pe cer de 77 draci care „cum îl scot afară, toți cad arși și a doua zi vin alții în loc” (ibid., p.27; **v. Drac**). **S.** e „scaunul lui Dumnezeu, acolo e raiul”, de aceea „omul păcătos la soare nu se poate uita” (ibid., p. 1239). **S.** e socotit în consecință sfânt, pentru că **s.** Și luna „sunt ochii lui Dumnezeu care luminează pământul”, pentru că **s.** luminează și încălzește pământul și pentru că nu are niciun pic de răutate, încălzind deopotrivă orice vietate. Dar când e nor, oamenii zic: „S-a mâniat Sf. Soare pe noi, nu vrea să ne mai lumineze”. Unii i se închină când răsare sau apune (LIII, p. 118 - 120). Lângă **s.** stau trei stele apărătoare și Antihârț care vrea să mănânce luna și **s.** „Atunci când se întunecă luna sau soarele, acele trei stele îl apără, îl trag” (52, p. 1142). **S.** s-a luptat cu vântul ca „să-l prăpădească, să rămâie soarele singur”. A intervenit Maica Domnului care i-a arătat

foloasele vântului în lume (ibid., p. 401).

S. a manifestat și înclinații erotice. Cea mai cunoscută este iubirea sa cu soră-sa luna. **S.** a vrut să o ia în căsătorie, dar Dumnezeu i-a prefăcut în constelații în două locuri diferite ca să nu se întâlnească. După alte variante, Dumnezeu a încuviințat cererea de căsătorie a **'s.** cu condiția să poată prinde luna, și, ca să nu se întâmple nelegiuirea, i-a pus să fugă unul ziua, altul noaptea. Când a vrut să se căsătorească cu soră-sa luna, „s-a îmbrăcat cu lumina celorlalte stele. De atunci stelele îi tot cer lumina lor și el nu le dă decât foarte puțin în timpul nopții” (LIII, p. 117 – 118). În altă variantă, ca să evite incestul, Dumnezeu a prefăcut pe sora soarelui în piatră ascunsă într-o fântână, care va fi norocul unui flăcău ce o va lua de soție (52, p. 439). **S.** și-a luat totuși soție, furând fata cea mai mare a unui om. Plecat în căutarea ei, fratele a găsit-o „la răsărit, în fericire mare, în curțile de aur ale soarelui, unde erau porțile de aur, patul de aur, lingură și totul de aur” (ibid., p. 155). În genere, iubitele **'s.** au sfârșit Lragic. Fata unui împăiat de care s-a îndrăgostit **'s.** e ajutată de o babă să ajungă la el, dar mama **'s.** a blestemat-o să se prefacă în ciocârlie (LXII, p. 42 – 44; **v. Ciocârlie**). Lia, fica unui împărat, e pețită de feciorul vântului, dar ea se îndrăgostise **de a.** Și s-a rugat să fie prefăcută în ciocârlie (ibid., p. 44 – 49). Altă fată de împărat îndrăgostită **de a.** e dusă în tărâmul lui de împărăteasa norilor, dar mama **'s.** o face floare al

cărei chip „să semene cu chipul soarelui”, floarea's. (ibid., p. 49 – 56).

II. în puține *basme-legendes*, s. intervine în viața erotică a unor fete. S. îmbrăcat în piele de pește se arată unui pescar promițându-i pescuit bogat dacă îi va da fata cea mai mare, dar aceasta nu e încântată de viața în palatul lui, deși noaptea's „Lepăda pielea cea de pește, de se făcea om” și se întoarce la părinți. La fel s-a întâmplat cu fata mijlocie a pescarului, dar cea mică i-a vărsat apa cu care se. Își adormea soția și s. o alungă. În drum, fata cea mică ajunge la mama's. care vrea să o mănânce, dându-i sarcini de pierzanie, dar's. prefăcut băiat o ajută. De mânie, mama's. crapă și el o face pe fată lună pe cer (ibid., p. 20 – 22). La rugămintea unei mirese, s. face ziua mai mare ca să-și gătească cămașa. Întârziind mult, mama's. blestemă pe miri să moară când vor îmbrăca cămășile (52, p. 609 – 610). S. e mereu supărat fiindcă a rămas neînsurat. Odată, a furat fata unui împărat de care se îndrăgostise un năzdrăvan, argat la împărat. Acesta se duce la's. Și intră argat, iar în lipsă-i, descuie odaia unde o ținea închisă și o aduce pe pământ cu voia ei: Ia-mă, a zis ea, că nu mi-i drag, măcar că-i soare și-i așa de frumos!” De atunci a rămas's. supărat (ibid., p. 608 – 609).

Într-o variantă a basmului-legendă AT 298, s., luna și vântul își dispută întâietatea în fața lui Dumnezeu. S. arată că el e mai mare decât luna, lumina ci pălind pe lângă a lui, e mai mare și

decât vântul, fiindcă de îndată ce dă el o ploaie, „te faci îndată cârlig” (ibid., p. 401).

III. în câteva variante ale *basmului* AT 425, **s.** este protagonistul principal care se căsătorește cu o fată. Fiindcă ziua el era invizibil, fata, învățată de mama ci, îl privește noaptea cu o luminare. Un picur de ceară cade pe ochii’**s.** care o blestemă să nu-l vadă până nu va rupe „o părche de opinci de fier și o bătă de oțel” (97, I, p. 30). În alte variante, mama’**s.** se opune împăcării până ce noră-sa o imploră în genunchi sau îi îndeplinește sarcini grele (52, p. 601 – 604). Într-o variantă a basmului AT 707, împărăteasa care a făcut cei doi copii cu părul de aur e prefăcută de impostoare în luna de pe cer. Împăratul a murit de dorul ei și Dumnezeu l-a prefăcut în spe cer (LXII, p. 15 – 19). La o nuntă, mireasa era atât de frumoasă, încât la amiazi’**s.** „A stat în loc, a lăsat razele singure să ardă cât au vrut”. Mama lui l-a dojenit „c-a ars atâta lume” și a doua zi se duce în locul lui „și când a văzut-o, a și întins razele și a luat-o”. Mirele pornește călare până la’**s.**, unde e tocmit argat. **S.** îl trimite în locul lui cu razele pe cer și acesta bate pe rând pe Sâmpetru, Sântilie și pe mama’**s.**, pentru că i-au răpit mireasa. **S.** o eliberează și mirele o duce pe cal (52, p. 607 – 608). În alte basme, **s.** Și luna devin nașii fetei moșneagului (AT 480) luată în căsătorie de feciorul împăratului (ibid., p. 594).

Uneori, **s.** se arată un auxiliar prețios al protagoniștilor din basme. În unele variante ale

basmului AT 425, soția plecată în căutarea soțului dispărut pentru că i-a ars pielea de porc, ajunge la mama's., unde „era s-o pață, fiindcă soarele cam mirosise a om de pe altă lume”. Mama's. l-a liniștit însă, dar a trimis-o pe soție la vânt, întrucât's. nu poate străbate cu razele prin desișurile pădurii unde i s-a ascuns soțul (41, I, p. 52 – 53). Petru Făt-Frumos plecat în căutarea Ilenei Cosânzenei, ajunge în cele din urmă la Sf. Duminică. Aceasta îl conduce la fiul ei's., coborât la amiazi în pivniță „ca să nu se topească”, care îi destăinuie că Ileana Cosânzeana „locuiește într-o n munte de glajă înde om pământean nu poate să calce” (34, p. 261 – 262). Voinicul Hărălui trimis de boier să-i aducă răspuns de la tatăl său mort, e călăuzit de a. pe cealaltă lume până la iad (36, p. 17 – 19). Băiatul căsătorit cu zâna ce se scălda în lac și invidiat de împărat (AT 465), e trimis de acesta să-i aducă oul de aur. La urmă, e ajutat de bărbatul care purta's. Și dobândește lădița cu oul de aur (9, p. 56). În două variante ale basmului AT 709, s. răspunde mamei geloase că fica ei e mai frumoasă decât ea (LXXXIII, p. 758 – 759). Alteori, s. se oprește în drumul său să admire pe cei doi copii cu părul de aur (AT 707). Cei „doi Feți-Logofeți era așa de frumoși și așa de străluciți, cât și soarele au stat o bucată în loc de i-au privit, căci, câtă lume au luminat el încă nu dăduse de o mândreață așa de mare!” (79, p. 113).

S. joacă un rol pasiv, șters, în alte basme. Mai cunoscut este furtul constelațiilor de către zmei.

Împăratul promite „jumătate din împărăție și fata cea mai mică” celui ce le va aduce. Voinic de plumb ajunge în pivnița zmeilor, unde într-o butie ferecată se aflau închise’s., luna și stelele pe care le eliberează (3, p. 5 – 13). Când zmeii fură’s., luna, luceferii și ochii împăratului, fiul cel mai mic, Drăgan Cenușă, se luptă pe rând cu cei trei zmei la podurile de aramă, argint și aur, cel din urmă având’s. captiv (5, I, p. 213 – 217). Voinicul invidiat pentru soția frumoasă (AT 465), fata lunii, trage scaunul pe care ședea’s. Și acesta cade jos, pentru că nu l-a îngăduit să termine căpița de fân (52, p. 1035). Cenușotcă pândește noaptea la holda păscută și prinde la miezul nopții pe cei trei cai stricători: al’s., al lunii și al vântului. Caii sunt eliberați după ce își dau frâiele cu care pot fi chemați la nevoie (LXXXIII, p. 737).

Soție. 1. Cel mai des apare în narațiunile populare soția necredincioasă, infidelitatea fiind socotită trăsătura ei dominantă.

Legende explică aceasta prin actul creației inițiale. Eva ar fi fost făcută din coada unui drac care a furat de la înger coasta lui Adam din care trebuia să-i fie făcută soția. Dracul fuge cu coasta lui Adam spre iad și abia la întoarcere îngerul izbutește să-l prindă de coadă, de care trage până o rupe și o duce apoi lui Dumnezeu care o prefăce în femeie (LXIV, p. p. 88 – 89). În alte variante, Eva a fost făcută din coada pisicii care în chip similar a furat coasta lui Adam și Dumnezeu a prins-o de coadă, rupându-i-o. Eva ar fi fost făcută

de-a dreptul de diavol, pe când Dumnezeu a făcut numai pe Adam (LIII, p. 542).

Câteva *basme* relevă opoziția dintre protagonist **și s.** lui necredincioasă. Rol precumpănitor are ea în basmul AT 318. Fiul împăratului învins lingusește **s.** Învingătorului și o convinge să-i fure cele trei obiecte miraculoase prin care a câștigat lupta: pistolul care îl apăra împotriva oricui, cămașa prin care nu poate trece nimeni și punga în care găsea orice dorea. Soțul decapitat este înviat de binefăcătoarea lui și se preface în armăsar de aur, decapitat din nou la dorința fostei **s.**, dar mai târziu sub formă de rață își ia înapoi lucrurile și omoară pe cei doi (41, I, p. 520 – 521). Cel mai adesea, **s.** Îl trădează unui zmeu de care se îndrăgostește. Urmă-galbenă decapitat de zmeu e înviat de fratele său și se preface cal pe care îl cumpără zmeul. Fosta **s.** Îl recunoaște după ochi și-i cere decapitarea. A doua oară, Urmă-galbenă se face porumbel, recăpătându-și paloșul cu care omoară pe cei doi (60, V, p. 66 – 72). O babă este convinsă de socrul lui Chipăruș să afle de **la sacestuia** în ce-i stau puterile. Ea îi schimbă sabia fermecată cu alta, apoi Chipăruș este tăiat bucăți de împăratul socru și înviat de boii năzdrăvani. Se preface în cal, cumpărat de fostul socru, decapitat la revelația fostei **s.** „Aista nu-i cal, aista-i Chipăruș”. Servitoarea îngroapă o bucățică de carne din care crește un păr, iar din surcica aruncată de ea în grădină se face Chipăruș care îi omoară pe cei doi,

căsătorindu-se cu servitoarea care l-a ajutat (52, p. 554 - 555).

Zâna căsătorită cu băiatul pământean i se arată necredincioasă, întrucât la primul prilej îl părăsește, fugind în țara zânelor. După câțiva ani, la o nuntă **s.** zână uimește pe nuntași cu jocul ei, pretinzând că ar juca și mai frumos dacă ar pune pe cap cununa luată de soțul ei ca să nu mai poată zbura. De îndată ce soțul îi dă cununa, ea zboară, spunându-i să o caute dincolo de râul de foc (81, p. 149 - 150). Alteori, ea trezește admirație prin cântecele sale și convinge cumnații că ar cânta și mai frumos, dar „glasurile îmi sunt cusute în pieptarul lui

Parsion”. Acestea erau aripile luate de soț cu care ea zboară, spunând să fie căutată de fostul soț „la cetatea nevăzută și neauzită” (60, V, p. 56 - 57). Trădarea se întâmplă uneori chiar în noaptea nunții. Minunând prin jocul ei, ea pretinde că ar juca „și mai mândru dacă mi-ar da Făt-Frumoas păioara”. De îndată ce are păioara, zboară, spunând soțului să o caute „la curțile lui Filingat, la fântâna de mărgăritar” (33, p. 136 - 137). În basmul AT 449, **s.** necredincioasă, instigată de amantul ei, fură pana fermecată (sau biciul miraculos) prin care își procura orice dorea și îl preface pe soț în câine, apoi în pupăză, porumbel sau pisică. În ultima ipostază, fostul soț își recapătă obiectul miraculos și pedepsește **s.** necredincioasă și pe amantul ei, prefăcându-i în animale de muncă (5, II, p. 69 - 88). În basmul AT

532*, **s.** e instigată de ibovnicul ei să afle puterea soțului: boii care au arat câmpul de aramă, din care apoi au răsărit doi pomi. Soțul e alungat (67, p. 279 - 281). În alte variante, **s.** îl decide pe soț să-și omoare boii năzdrăvani la îndemnul tatălui ei, dar Petrea se răzbună cu ajutorul merilor crescuți din boii săi (55, p. 119 - 120). În basmul AT 560, fiica împăratului care avea amant un arap servitor la curtea tatălui ei, fură mărgeaua miraculoasă a soțului și dispare cu arapul. Câinele și pisica îi readuc mărgeaua, iar cei doi sunt alungați (60, V, p. 11 - 14). Văcarul, ginerele împăratului, poruncește inelului readus de cățea și pisică să fie aduși cei doi amanți cu tot palatul, în patul în care se aflau, ca să-i vadă și socrul lui înainte de a-i decapita (99, VI, p. 335). Diavolul prefăcut în „cavaler frumos” o momește pe snecedincioasă să-i dea inelul miraculos cu ajutorul căruia eliberează pe fostul soț de la închisoare. Acesta o pedepsește pe fosta **s.** să plângă alături de sora lui necredincioasă „pân la sfârșitul lumii” (52, p. 700 - 701). În basmul 566, fata împăratului pețită de Toderăș îi ia întâi punga care genera mereu galbeni, iar după nuntă îi schimbă cornul din care ieșea oaste nenumărată și îl alungă de la curte. El își recapătă cele două obiecte miraculoase după ce a tăiat coarnele familiei împăratului crescute din gustarea mărului (60, II, p. 74 - 80). În tipul învecinat AT 567, **s.** necredincioasă este convinsă de amantul ei, învățătorul copiilor, să taie găina miraculoasă,

apoi să-și omoare copiii ca să poată recupera părțile de găină mâncate de aceștia (5, II, p. 356 - 357). Ca pedeapsă, **s.** necredincioasă și învățătorul sunt prefăcuți în stane de piatră (41, I, p. 237). În basmul AT 670, **s.** vrea să afle de ce a răs soțul ei, chiar dacă trădarea secretului implică moartea lui. El se pregătește de moarte, făcându-și sicriul și plătind popii „provodu cel mare”, dar în ultimul moment aude sfatul cocoșului să-și bată’**s.** Și scapă astfel de moarte (5, II, p. 438 - 439). Când împăratul cere pețitorului Harap Alb să-i ghicească „din ce neam îs io făcut”, află din chiar gura mamei lui că e „strâns cu furca și cu grebla din sat”, în vreme ce tatăl lui era plecat la război (XV, p. 289 - 290). În variantele basmului AT 810 A, ca soțul să fie convins că’**s.** lui mai are o coastă (sau două) de drac, necredința ei e probată de însuși soțul, nerecunoscut de ea, care o momește la o întâlnire, sau de diavolul slugă, prefăcut în episodul final în călugăr, soldat (ofițer) sau fecior frumos. În alte variante, **s.** chiar și-a câștigat un amant de care știe numai diavolul servitor. Furtul copilului dezvăluie totul **și s.** e supusă operației finale prin care diavolul îi scoate coasta de drac (ibid., p. 84 - 85). În chip similar e plasticizat și sfatul din basmul AT 910: „nevasta pă credință să n-o iei”. La o nuntă, soțul se prefăce în „aghiotant turcesc” și soacra lui o convinge pe nevastă să se dea turcului pentru bani. Soțul o îmbată, apoi fură copilul, iar’**s.** Și soacra mint că acesta a ars odată cu casa aprinsă

de ele (5, II, p. 535 - 552). În alt subtip, unul din sfaturile plătite este „să nu mâi acolo unde-i cârșmariul bătrân și cârșmărița tânără, că mare primejdie te paște”. Boierul nu ține seamă de acest sfat al însoțitorului care are prilejul peste noapte să audă înțelegerea crâșmăriței cu ibovnicul ei ca să-și omoare bărbatul, bănuiala crimei urmând să cadă asupra boierului. În acest scop, ibovnicul fură cuțitul boierului și taie capul crâșmarului (79, p. 235 - 236).

Snoavele despre infidelitatea 's. sunt mult mai numeroase. Unele relatează încercările bărbatului de a o verifica. Astfel, ea e trimisă la moară și el o pândește dintr-un copac, lăsând să cadă securea lângă ea la întoarcere, ceea ce o face să vorbească singură despre cele întâmplate cu morarul (S. 3433). Soțul se înțelege cu un jandarm să se prefacă mort, cu care prilej iese la iveală că ea e gata să se mărite, contrar înțelegerii (S. 3434). El trimite porcarul acasă sub pretextul că 's. i-ar fi bolnavă și o surprinde cu bucatele gătite și cu amantul vârat sub pat (S. 3436 - 7). În timpul nopții, soțul se travestește în amantul ei și sub pretext că vrea s-o răpească în Turcia, o poartă toată noaptea în jurul satului cu râșnița în spate (S. 3449). Când bărbatul inventează ordinul că fiecare om să aibă două neveste, s. lui protestează, spunând că nu e loc de două, dar când apoi o anunță că ar fi ordin ca fiecare femeie să aibă doi soți, ea se arată bucuroasă (S. 3455). S. care tăia câte o găină pentru amant pune vina

pe uliu, dar bărbatul pândește și-i descoperă, omorându-i pe amândoi (S. 3457). Ca să-și poată întâlni amantul, **s.** se preface bolnavă și își trimite soțul după spumă de pe mare să se lecuiască. În drum, soțul e luat de Păcală în sac și adus acasă unde își surprinde soția cu ibovnicul (S. 3465). Bănuindu-și'**s.**, bărbatul îi spune că orbește cel ce mănâncă găină neagră. Femeia îi dă numai găini negre, el se preface orb și o surprinde cu amantul (S. 3467). Amantul își anunță venirea printr-un semnal și când este surprins de bărbat, pretextează pe rând că a făcut pariu cu alții asupra lungimii grajdului etc, până ce soțul e încuiat afară **și s.** se preface a nu-l mai cunoaște, iar când vine însoțit cu popa, îi arată că ea doarme cu „soțul” în casă (S. 3474). Ea îl face chiar pe soț să guste murdării în prezența amantului ascuns în pod la gura hornului: se preface bolnavă și-l trimite după leacuri la o femeie cu care era înțeleasă, apoi îl silește să guste din ele, sub pretext că ar fi amare (S. 3480). Cel mai adesea, **s.** iese din încurcătură, știind să exploateze pretextul oferit sau inventat de ea. Când duce mâncare bărbatului la câmp, dă carnea amantului, iar soțului numai zeama, pretextând că a fugit speriată de diavol și a sărit carnea din oală (S. 3513). Cea care are trei amanți, îi face să vină în aceeași zi, ultimul răzbunându-se pe cei doi (S. 3514). Soldatul care vrea să omoare amantul'**s.**, e oprit de aceasta fiindcă amantul e tatăl copiilor (S. 3444). Când soțul invită mai mulți la masă, ea

găsește modalitatea de a-i speria ca să rămână numai ea cu amantul pentru a mânca friptura (S. **3468**). Ca să evite bănuielile soțului care a văzut amantul ieșind din casă, **s.** cere ajutorul unei vecine. Aceasta aflând că au mâncat seara varză roșie, îi spune soțului că și ea vede dublu de câte ori mănâncă atare varză (S. **3475**). Își trimite soțul după apă, apoi se încuie în casă cu amantul, iar a doua zi îl alungă de acasă fiindcă a întârziat atâta cu apa (S. **3478**). Când soțul observă noaptea că sunt 6 picioare în pat, **s.** Îl face halucinat și îi descântă cu căldarea în cap, dând timp amantului să fugă (S. **3486**). Ca să poată înfrânge bănuiala soțului, amantul vine îmbrăcat turcește și soțul se ascunde sub pat, de unde poate constata că și femeile au de suferit de pe urma turcilor (S. **3494**). Crezând că își va convinge soțul că nu-l va mai înșela, ea îi propune să boteze cei 4 purcei, de unde află că a doua oară el nu îi va mai trece cu vederea infidelitatea (S. **3497**). Ca să se poată întâlni cu amantul, cel care cere găzduire e încuiat afară, dându-i-se să țină de capătul tortului de depănat (S. **3499**). Când e încuiată afară de soțul bănuitor, ea pretextează că vrea să se înece și după ce iese soțul să împiedice tentativa, îl încuie ea afară (S. **3502**). Uneori, **s.** infidelă se dă singură de gol sau e divulgată de alții. Sluga popii aude cum preoteasa se va întâlni cu dascălul, semnul de recunoaștere fiind boul tărcat și pune un ștergar peste bou. El duce dascălului sarmalele rămase pe care le aruncă pe

drum și îl anunță că popa știe de cele petrecute. În cele din urmă, **s.** o ia la fugă ca să scape (**S. 3512, v. Păcală**).

2. **S.** credincioasă este zugrăvită în câteva *basme* care pun în lumină chinurile și eforturile îndelungate pentru a-și regăsi soțul. Tema este prezentă îndeosebi în basmele în care e răpită de către un zmeu sau de alt monstru. Făt-Frumos răpune pe zmei, apoi pe împăratul lor pentru a ajunge la fata lui Roșiu împărat. Fiind omorât de Jumătate de om trimis de tatăl fetei, Făt-Frumos e înviat de mama lui, apoi cere'**s.** să afle în ce stau puterile tatălui ei, apoi pleacă cu ea la casele lui (**35, p. 21 - 26**). Zmeul răpește în ziua nunții mireasa. Soțul o găsește și ea, la sfatul lui, află că puterile zmeului stau în porumbeii dintr-un plai, omoară zmeul și își readuce'**s.** acasă (**LXXXIII, p. 675**). Ca să-l înșele, zmeul se preface într-un om înglodat în tăul din drum care cere ajutor să fie scos. În timp ce soțul a coborât din căruță, zmeul îi ia locul, ducându-i'**s.** O poate readuce numai cu un cal năzdrăvan, la sfatul'**s.** (**5, II, 275 - 285**). Zmeul eliberat de Ionică Făt-Frumos îl alungă din curtea Ilenei Cosânzenei. Ea îl învață să se ducă la o babă spre a se sfătui și în cele din urmă descoase zmeul ca să-i afle puterile pentru a putea scăpa de el. Cu calul năzdrăvan el răpește'**s.** de la zmeu (**59, p. 178 - 190**). În basmul AT 425, **s.** trebuie să-și caute soțul fugit pentru că a încălcat interdicția, zărindu-l la luminare sau arzându-i pielea de animal. Ea pleacă să-l caute și „atâta ci

s-o dus până s-o rupt și straili di pl, dânsa". Îl regăsește cu ajutorul zilelor sfinte (5, II, p. 58). **S.** care avea darul de a lăsa bani în culcușul ei își îmbogățește soțul, fiul unui împărat. La intriga unei babe că bogățiile ar proveni de la amantii's., el o decapitează. Ea genera bani și fiind moartă și ajunge, aruncată cu sicriul, până la palatul soțului unde învie și devine secretarul soțului, iar după un an se recunosc și se reiau (52, p. 963 - 965). În basmul AT 882, soțul pariază pe averea sa cu un prieten că acesta va dormi cu's. Se ascunde în dulap și e introdus în odaia ei, unde o spionează la baie și-i află semnele, furându-i un inel pe care prietenul îl dă soțului. Ea ajunge frizer la împăratul unde se dă în vileag înșelăciunea. Vinovatul e decapitat, iar cei doi soți își iau averea (ibid., p. 966). În altă variantă, **s.** intră în armată și ajunge maior, luându-și ordonanță pe fostul soț, de la care află cele întâmplare după 5 ani. Urmează împăcarea (74, p. 10 - 15). Un cârciumar vrea să înșele's. credincioasă după ce soțului i-a luat toți banii, pariind că cele trei pisici vor ține luminările neclintite. Ea izbutește cu trei șoareci să facă pisicile să arunce luminările și recâștigă banii, își eliberează soțul și pe cei care pariaseră ca el (81 a, p. 477 - 481). Un altul pariază pe averea soțului că poate lua inelul's. Cum aceasta nu se lasă momită, străinul mituiește servitoarea care noaptea îi fură inelul. Soțul își alungă's., dar la niște manevre aude din gura înșelătorului cele întâmplare, își reia averea și **s.** (ibid., p. 560).

Câteva *snoave* ilustrează de asemenea fidelitatea *'s*. În înțelegere cu soțul, femeia invită seara pe feciorul popii. Drept pedeapsă, e pus să râșnească până dimineața un sac de grăunțe (52, p. 219). În același chip sunt invitați în aceeași seară popa, cantorul și diacul care scapă din mâna soțului., răscumpărându-se cu bani mulți (S. 3466). Popa, boierul și vechilul sunt invitați de asemeni la *'s*., unde bărbatul îi închide într-un butoi cu smoală. A doua zi, el ia bani de la cei care vor să-l vadă pe diavol (S. 3469, 3515). Țiganul ce vrea să-i fie amant e ascuns după cuptor, spunând soțului că ar fi vițelul care a supt tot laptele. Acesta îl bate, prefăcându-se că nu-l vede (S. 3470 A). *S.* ia popii țapul, apoi calul cu care a trimis pe diac după țap (S. 3470 B). Cei trei popi ce vin pe rând la ssunt ascunși în coșul căminului, unde soțul îi omoară făcând focul, sau cad într-o bute cu apă, înecându-se (S. 3471). *S.* se substituie fetei de care se îndrăgostise soțul și îl face să revină acasă fără haine, apoi îl bate și îl închide în grajd (S. 3479).

Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Personaj caricatural și diabolic, e tipul sadicului care savurează durerea provocată victimelor sale. Numele ce le poartă subliniază disproporția dintre trupul minuscul și barba lungă: Tarta-cot-barbă-d-un-cot, „o stârpi tură de om cu barba de un cot, cu trup cu tot” (41, I, p. 506), „Tartăcot, barbă d-un cot, călare p-o jumătate de iepure șchiop” (86, p. 19), „Stati-cot palma picioru' cu barba cât grapa,

cu dinții cât grebla și cu ochii cât roțile de la plug, călare pe o jumătate de iepure" (LXXXIII, p. 561), „Omul cât cotul, cu barba cât cotul, pe un iepure schiop călare, cu căpăstrul de chitoare, răzimându-se într-un pai de secară" (60, III, p. 62), „Omuțul cât sciopul cu barba cât cotul... un omuț numai cât un prunc, cu o barbă lungă de tărăia după el"... (61, p. 120), „Staticot cu barba de șapte coți" (81 a, p. 540). „Titicot, cu barba d-un cot, încălțat în găuâci de ouă" (5, I, p. 483), „Salcotea cel din lumea zmeilor cu o barbă de 99 de stânjeni" (34, p. 278), „Bărbăciu-Măciuc" (XV, p. 104). El are locuința pe tărâmul de jos, unde este chiar împăratul diavolilor, „faraonu cel mai mare" (5, I, p. 233).

1. Vine pe pământ la coliba lui Tei-Legănat și a tovarășilor lui (AT 301 B) ca să le mănânce bucatele. El e arătat ca o ființă ce locuiește de preferință în copaci, căci „venea și se suiant-un arvune, într-un copac", de unde spiona când e gata mâncarea, apoi pornea la atac. „Stati-cot se da jos d-acolo-i punea mâna în vârful capului, îl trântea cu gura-n jos, se puneă cu curu' pe el și mânca tot ce-a gătit ăla"! (5, I, p. 244). Alteori, apariția lui de slăbănog e în contrast enorm cu forța lui herculeană. Vine ca un „moșneag: - Hăăă I Hăăă! Voinice: treci-mă pragu la tindă!" Când Drăgan Cenușă refuză să-i împlinească rugămintea, el trece singur pragurile tinzii și ale casei, apoi se dezlănțuie: „He-he-hci! Cum are să mănânce moșneagu carnea de la un voinic tânăr

de pe piept!" Drăgan Cenușă îl culcă însă la pământ „și i-o pus cazanu pe chept ș-o mâncat carne de la dânsu de pe chept". Apoi despică un carpen „care bate cu crengile în naltu cerului" și îl vâra cu barba și cu mâinile în crăpătură. Statu-palmă smulge însă copacul din rădăcină și pleacă cu el în barbă pe tărâmul de jos „și pe unde o mârș, ca cum ar fi arat cu tractoriu, așa era o urmă de mare!" Drăgan Cenușă îl urmărește și îl află pe „înălțatu împărat" cu „un ochi i plânge și unu-i râde, și cu o mânecă suflecată și una ba" și sub pretextul că vrea să taie carpenul de la barbă, îl decapitează (ibid., p. 230 - 234). Capul lui e însă năzdrăvan, căci îl urmărește pe Tei - Legănat după ce l-a decapitat, „se trântea de toate ulucile, de toți pomii, să dea de el", abia după aceea moare de-a binelea (ibid., p. 247). Salcotea moare de frica lui Agheran, care îi taie apoi barba și o ia cu sine „pentru că era făcătoare de minuni" (34, p. 283). Staticot este rănit de glonț la lacul de lapte unde se scălda (81 a, p. 540). „Barba-de-un-stat-cot, călare pe-un iepure șchiop" arc o măciucă miraculoasă care omoară la comandă, iar „alt Barbă-de-un-stat-cot călare pe-un iepure șchiop" are o râșniță în care este „atâta oaste, câtă frunză și iarbă". Băiatul cu morișca fermecată face schimb pe rând cu ei, apoi îi omoară, recuperându-și obiectele schimbate (52, p. 818).

2. Uneori, el este însă mai puternic decât voinicul care a răpus pe zmei. Măzăran Văsălică, în timp ce se întorcea acasă cu Mândra Lumii, îl

întâlnește pe Titicot care „vene pin mijlocu drumului. Nu-l ferește”. Titicot se înfurie și declară: „Io nu feresc niciun pas” și „odată l-o și omorât Titicot cu barba d-un cot pă Măžaran Văsălică” (5, I, p. 483).

3. În chip excepțional, Statu-palmă are atitudine amicală față de oameni. Astfel, „Staticot palmă-picior cu barba cât grapa, cu dinții cât grebla și cu ochii cât roțile de la plug, călare pe o jumătate de iepure” dă fiului mai mic al împăratului Roșu un toiag cu care să poată răzbate prin negura deasă din lumea zmeilor (LXXXIII, p. 422). În alt basm (AT 537+313), Tartacot ajută băiatului să vâre înapoi vitele ce ieșiseră din nuca fermecată, scoțând „dintre firele bărbii un bicișor numai cât degetul ăl mic și plesni de trei ori din el. Cum plesni, cum intrară toate vitele în nucă, nuca se închise la loc...” (86, p. 19). Chiar într-o variantă a basmului AT 301 B, unde el a fugit cu copacul în barbă, îl sfătuiește totuși pe Tei Legănat cum să iasă de pe tărâmul de jos, unde l-au lăsat ortacii perfizi, indicându-i să omoare balaurul ce mânca puii pajurei (3, p. 69). Varianta denotă o întunecare a semnificației personajului.

Strigoi. Numiți și *strig*, *strigă*, *muroni*, *priculici*, sunt de două feluri: vii și morți.

1. **S.** vii sunt oameni sortiți de la naștere a fi's. Ei se nasc din părinți rudenii (frați, veri, nepoți, nași, fini) sau provin din cei zămisliți în sărbătorile mari sau în ajunul lor, sau chiar din

părinți atei, din oameni răi, din cei cu nasul și obrazul roșu. Copiii întorși de la țată încă devin's. De asemenea, din copiii de același sex, al șaptelea sau al doisprezecelea devine's. Ei se nasc cu o piele roșie pe cap (tichie, căiță) pe care o mănâncă îndată. Dacă moașa rupe tichia, copilul nu se mai face's. Ei mai au și coadă. Căița îi poate face nevăzuți, iar în coadă le stă puterea, care, după moarte, se mută în inimă. S. fac rău oamenilor, răspândind boli, luând sporul vitelor și mana câmpurilor, sau puterea bărbaților. Au de asemeni puterea de a poci oamenii, luându-le o mână sau un picior și mai cu seamă de a-i deochea. Ei „mănâncă cu ochii inima” celui pe care-l deoache, sau i se vâără în pânțe unde îi suge sângele, iar omul slăbește și moare. Mai răpesc fete mari la morminte unde le mănâncă. Sunt's. de mai multe feluri: de uscat, de apă (se prefac în cârcei și prind pe ce: ce se vâără adânc), de lapte, de bucate, de ouă, de foc, de ploi, de pești, care rod inima omului sau a vitelor, iar strigoaicele sunt pe vite, pe stupi, pe cereale. Cei de ploi leagă ploile provocând secetă și nu mai plouă până când se scaldă's. Cei ce iau mana de la vite și cereale, pot fi alungați cu buciumul, precum și ungând cu usturoi ferestrele, ușile, hornurile, pereții, apoi vitele pe frunte, copite, coarne. De asemenea, oamenii mănâncă usturoi ca să nu se apropie de ei sau de melițele și râșnițele lor (LIII, p. 244 - 250). S. nu se pot îneca, indiciu pentru a fi recunoscuți, iar când mor strigoaicele, plouă două săptămâni.

Ele provocau secetă la cererea celor care le plăteau (52, p. 859 - 860). Ei umblă mai cu seamă în ajunul Sângeorzului (Mâneacătoarea) și în noaptea Sf. Andrei (29 - 30 noiembrie), prefăcându-se de obicei în animale, cu precădere în câine și pisică, mai rar în bou, cocoș, berbec, cal, lup, găină, porc, gândac sau broască. În acest scop, se dau de trei ori „de-a curu-n cap” și iau formă animală, umblând astfel în timpul nopții până la cântatul cocoșilor, când redevin oameni, dându-se din nou de 3 ori peste cap. În timpul peregrinării nocturne, sufletul's. părăsește corpul și ia formele amintite. Merg la distanțe mari, călare pe meliță, mătură sau poloboc și se întâlnesc în anumite locuri, de preferință la răspântii, unde redevin oameni și se bat cu limbi de meliță, ciomege, coase, piue, îmblăcii etc., însă fără a se lovi sau răni. Se bat astfel până se umplu de sânge, dar imediat se vindecă și se împacă. Învingătorul devine mai marele lor. Lupta ține până la miezul nopții sau cântatul cocoșilor și cine nu se întoarce până atunci, crapă. Se relatează că o strigoaică ce tocmai năștea, a trimis pe bărbatul ei la adunarea's. care era tocmai la capătul pământului. La sfârșit, el a greșit comanda de plecare pe meliță și a venit pe jos un an de zile. Altă strigoaie trimite soțul în locul ei călare pe feciorul popii, s. prefăcut în cal. El folosește o sabie în loc de limbă de meliță și taie mai mulți's., precum și urechea calului. A doua zi, fiul popii apare cu urechea tăiată. Un om prins de a. la Sf.

Andrei participă la lupta lor, dar în loc să zică: „Pălesc dar nu rănesc” etc., el zice „Rănesc, ologesc, șchiopătez, chiorăsc” și rănește pe spână la cântatul cocoșilor, când s-a întors, în noaptea Sf. Andrei, un om înnoptează la o văduvă strigoaie. O vede ungându-se cu unsori și încălecând pe boloboc cu o limbă de meliță în mână. Omul s-a vârât și el în butoiul fără fund și a ajuns în țara unde se făcea „chiperul cel bun”. Acolo, el taie’s. cu o sabie, iar la plecare culege chiper. Strigoaia îl previne dimineța că’s. tăiați vor muri. La o șezătoare ținută într-o cârciumă pustie, vin și doi băieți care aveau picioarele ca fusele. Băieții și fetele fug când află aceasta, rămâne însă o fată adormită pe care o găsesc a doua zi sfâșiata (LIII, p. 251 – 256). O strigoaică făcea păsat cu lapte pe ger și când servitorul ia capacul de pe oala cu păsat, îngheață cei din casă, omățul ajungând până la pod. Altă strigoaică prefăcea ucenicul în cal, umblând cu el în drumurile ei. Sfătuit de o babă, ucenicul se preface că doarme și pune el căpăstrul în capul femeii, prefăcând-o în iapă și potcovind-o. A doua zi, e recunoscută după potcoavele de la mâini și picioare. Un flăcău se unge și el cu unsorile stăpânei lui și o urmărește în noaptea Sf. Gheorghe până într-o țară de unde aduce „mere și păpușoi de copt”. Un altul se vâră în știubeiul cu care călătorea strigoaică, dar la înapoiere nu bagă de seamă plecarea ei și rămâne să vină pe jos. „Șapte ani i-au trebuit pân s-a înturnat înapoi

acasă!" Un flăcău face rămășag că înnoptează la trei fete strigoaice, luându-și ca apărare usturoi și o turtă de orz. O babă îl sfătuiește să nu ia nimic de la ele și astfel scapă (52, p. 860 – 867).

2. **S.** morți provin din copiii care mor cu tichia roșie pe cap, din copiii morți nebotezați, din copiii nelegitimi, lepădați, din cei care sug după ce au fost înțărcați, din copiii care plâng în pânțele mamei lor, din copiii mamelor care au făcut farmece sau au furat „un lucru și l-au ascuns la spate”, dar mai des din morții nepăziți, peste care (sau pe sub care) trece un animal nefast: pisică, câine, găină, șoarece, mai rar alte ființe. Pentru a împiedica aceasta, animalul e prins, omorât, ars și îngropat cu mortul. **S.** mai pot proveni din oamenii cu coadă la naștere, sau cărora le crește după ce mor. Copiii născuți astfel scapă dacă li se taie coada cu o părăluță. De asemenea, se fac **s.** oamenii răi (hoți, afurisiți etc.), cei spânzurați, fermecătorii, vânduții diavolului, oamenii roșii, frații născuți în aceeași lună, pricolicii. Ei revin noaptea sub diferite forme, de obicei în chipul avut în viață. Se recunosc prin aceea că au picioarele ca fusele, sau de cal, au fața roșie din cauza sângelui supt. Se pot preface însă în câine, pisică, porc, capră, muscă, cocoș etc. Ies din mormânt printr-o gaură și movila are o surpătură. Mormântul mai poate fi recunoscut printr-un armăsar negru sau un gânsac, care refuză să treacă peste el. Ei ies din mormânt pe la miezul nopții, adesea cu sicriile în cap și umblă pe la case

și răspântii, făcând rău oamenilor, pe unii chiar sugrumându-i, aducând ciuma și holera și alte boli la vite. Momesc mai ales fetele mari la mormintele lor, unde le mănâncă. **S.** provenit din mortul peste care a trecut un animal, își omoară toate rudeniile. „Suflând pe fereastră la casa lor, tot trage sufletul la câte unul din neam, până îi isprăvește pe toți și apoi se mută la altă casă, tot din neamuri”. Ei mănâncă inima oamenilor sau animalelor, sau le sug sângele. Puterea lor stă în inimă. Se întorc în mormânt la cântatul cocoșilor sau când toacă în cer. Dacă întârzie, crapă, sau pot fi omorâți. Ca să împiedice prefacerea în **'s.**, mortul e „dres” în mai multe feluri: i se pun pietre, mei și alte boabe în toate orificiile, iar în coșciug fâcălețul, 9 pietricele, măceș, rogojină, sau i se pune usturoi în gură și în anus, sau îi bagă în gură usturoi, cuie, ouă clocite. De asemenea, îi pun pe piept o cruce de măceș sau îi vâra o pană de lemn în inimă. Se mai fac 9 păpuși de busuioc ce se pun în sicriu împreună cu vin, tămâie, ou, cui de fier, nisip și rug. Se îngroapă cu el ființele care au trecut peste (pe sub) el, iar după ce-l îngroapă, se înfig mai multe fuse în mormântul lui și se presară mei de acasă până la mormânt. Dacă moare cineva dintre rubedenii, i se bate mortului un par cu vârful înmuiat în usturoi drept în inimă, dar mai adesea mortul e dezgropat și i se fierbe inima în vin sau e străpunsă cu o undrea, sau e spintecat cu un cuțit, tăiat bucăți și îngropat din nou sau aruncat să-l mănânce fiarele. Uneori, mortul e ars, sau numai

inima lui. Alteori, oamenii se afumă cu ficații lui, i se pune usturoi (și tămâie) în gură și în alte orificii. Noaptea, ei umblă ca **și s.** vii, bătându-se la întâlnirile lor cu limbi de meliță, topoare, coase etc., pe la răspântii, poduri și locuri pustii. Când cântă cocoșii, se întorc în mormânt. Vizitează de predilecție șezătorile, momind fetele la mormântul lor. Oamenii se apără, ca și **de a.** vii, ungând ușile, ferestrele, hornul, gura sobei, crăpăturile, apoi vitele cu usturoi, iar cei urmăriți de ei și prin întoarcerea lucrurilor din casă cu susul în jos. Se relatează despre **un s.** ce a fost dezgropat și prefăcut în firimituri date fiarelor. Un **'s.** vine la șezătoare și fata lângă care stă îl urmărește până la o biserică părăsită, unde îl vede mâncând dintr-o mână de om și bând sânge. Fata e urmărită **de a.**, dar o salvează tatăl ei care îl înțeapă. Altă fată scapă de **un s.** dându-i să țină valul de pânză care se tot desfășoară, iar de alt **'s.** Ținând ușa zăvorâtă până la cântatul cocoșilor (LIII, p. 257 - 269). **S.** dezgropați au trupul întreg, iar din inima spintecată curge sânge curat. Un bătrân **'s.** e găsit la dezgropare „șezând turcește și roșu-roșu, para focului, că mâncase aproape un neam întreg, și voinic, și când au vrut să-l scoată, s-a înconștrănit cu ei”. Uns, din Văgiulești-Mehedinți e detectat printr-un armăsar alb care nu vrea să-i sară peste mormânt. Soțul mort devenit **'s.** revenea la soția lui în Vălenii de Munte pe care o mușca, omorându-i noul bărbat. O fată din Boureni-Dolj a avut un copil care plângea în pântecele ei și a încetat după

ce i-a promis toate vitele familiei Ionică. Copilul a murit nebotezat și fata l-a îngropat în argea, de unde ieșea noaptea și omora vitele. Un om îl urmărește, apoi îl dezgroapă, găsimd „copilul viu, nevătămat, sculat în capul oaselor”. A fost tăiat, fiert în vin, apoi îngropat din nou. Un **s.** vine la o fată. Fratele ci o învață să-l silească să se spele pe picioare, apoi să-i lege de haină ața de pe un ghem și să-l urmărească. Fata vede că flăcăul avea picioarele ca de găscă și reci ca gheața. **S.** o răpește călare până la mormânt, unde o omoară (31 a, p. 7 - 20). Un tânăr însurățel pleacă la socri cu soția în car și pe drum se preface „într-un mânz roșu cu capul de om” care se repede s-o mănânce. Nevasta se apără cu o secure, lovindu-l după ureche. În pădure, el se ascunde și redevine om, dar cicatricea l-a trădat. Un altul se prefăcuse lup și umblase în haită 13 ani până ce a fost încolțit de câinii unor ciobani, când a cerut ajutor (LXV, p. 147 - 148). Doi moșnegi mor pe rând. Baba strigoaică revenea ca muscă și pe obrazul căruia se așeza, murea. Moșneagul după moarte se prefăcea în ogar și venea la copii să le sugă sângele, omorându-i pe toți. Trei **s.** colindă casele, dar pot intra numai acolo unde seara nu s-au spus rugăciuni și sug sângele, adunându-l și într-o cană. O lehuză scapă **de a.** prefăcut în moașă, recunoscut după picioarele subțiri și păroase, prin întoarcerea lucrurilor din casă (ibid., p. 168 - 171).

În *basme*, **s.** aduc aceleași rele oamenilor din

jurul lor. În tipul AT 307, mireasa moartă se scoală noaptea din sicriu și mănâncă santinelele. Împăratul promite împărăția celui care va putea-o păzi. Un soldat, învățat de un moșneag, se ascunde în două nopți după icoane, a treia noapte în sicriu, apoi îi străpunge inima cu sulița. Ea redevine fată și se căsătorește. Moșneagul o despică, scoate șapte zmei din ficatii ei, o coase la loc și o învie, scăpând-o de a mai fi strigoaie (8, p. 19). Mai cunoscută e tema Lenore ce apare și în proză (AT 365). O fată iubea un flăcău care a murit între timp. În dorința ei puternică, flăcăul a apărut pe un cal alb și o duce la cimitir. Fata nu vrea să intre în groapă și îi dă capătul unui val de pânză, în timp ce ea fuge în căsuța din ograda bisericii unde era un mort pe masă. Ea zăvorește ușa și întoarce lucrurile. **S.** cheamă în ajutor mortul, dar tocmai când acesta ajunge la ușă, cântă cocoșii și cei doi **'s.** cad morți (82, p. 59 - 61). În altă variantă, mai apropiată de baladă, Constantin care a insistat pe lângă mamă să-și mărite fata în depărtări, e blestemat de ea să n-aibă odihnă până ce nu i-o va aduce. Constantin iese din mormântul care se preface armăsar, iar pânza cărare albă și luminoasă până la sora lui. Când ea află că fratele era mort, moare și ea, iar mama înnebunește (60, IV, p. 60 - 68). În basmul AT 407, fata e sortită de ursitoare s-o ia **un s.** Dacă e lăsată afară din casă până la 18 ani. Călcând interdicția, la o șezătoare vine un flăcău **'s.** care o cere de soție. Fata moare înainte

de ziua logodnei și e scoasă din casă prin perete. Din mormântul ei crește o floare care e luată de un împărat și pusă în pălărie. Noaptea, floarea redevine fată și e prinsă de el spre a se căsători (5, I, p. 591 - 601). În alte variante, **s.** revine după căsătoria ei cu împăratul și pot scăpa de el numai înfigând o frigare ascuțită în mormânt, care cauzează o puternică explozie (31 a, p. 25 - 26). Un copil sărac se ascunde în groapa unui **s.** plecat și la întoarcere îl silește să-i dea un cazan de bani. Apoi se tocmește cu un împărat să-i apere țara **de a.** ce-i răpea ostașii. Când **s.** vine ca un moșneag, copilul îl momește să facă o gaură în grindă, apoi îi prinde mâna și o leagă, ținându-l pe loc. Împăratul îi dă fata (ibid., p. 10 - 15).

Strâmbă-lemne, **v.** Tovarășii năzdrăvani

Șarpe. După *legende*, el a fost la început om, dar fiindcă a înșelat pe Eva, Dumnezeu l-a blestemat să fie **ș.** A avut la început aripi și picioare, dar după blestem i-au căzut, fiind sortit „să se târâie ca funia”. El a fost făcut de drac, de aceea pielea lui e piele de drac. Diavolul l-a făcut din degetul lui să-i fie „un ajutor” (52, p. 833). Unii **ș.** se fac din melci și aceștia își poartă casa în vârful cozii (LIII, p. 288). A vrut să-și facă cuibul în brad, dar l-a alungat luna și fiindcă a vrut să o muște, ea l-a blestemat să fie omorât de om. La început, **ș.** nu mușca, dar a fost învățat de diavol de când soția lui Noe l-a ascuns pe acesta (52, p. 834 - 835). Dumnezeu a strâns toate viețuitoarele vătămătoare, le-a închis într-un sac și le-a dat

omului să le arunce în mare. Omul a fost curios să vadă ce este în sac și ele au ieșit, împânzind pământul. Fiind prea mulți ș., s-au sfătuit să plece în alte ținuturi și s-au urcat toți într-o corabie care i-a dus în țările de peste mare (ibid., p. 846 – 847). Există și ș. buni care păzesc casa. Fiecare casă are un astfel de ș. Și devine atât de familiar, încât mănâncă laptele din blid cu copiii casei (LIII, p. 288). Ș. poate conferi omului darul de a înțelege limba animalelor. Aceasta se poate obține gustând din ș. alb fiert de 7 ori în șapte ape sau numai fript. Cine fierbe ș., când gustă a treia bucățică din el și zice niște cuvinte, poate întineri sau îmbătrâni după dorință. Cine se unge cu untură de ș., se poate transforma în orice. Aceasta se obține dând foc copacului în care se află un ș. (52, p. 849 – 851). Negustorii fac venin cu ajutorul ș. Prind oameni pe care-i dau ș. să-i muște, apoi îi spânzură pe cei mușcați cu gura în jos, din care curge mereu venin (ibid., p. 841). Unii ș. pot face aur, dar cine îi pândește când îl urzesc, moare imediat (LXXIX, p. 90). Ș. se adunau la o tufă și torceau un fir de aur dintr-un bulgăre de aur. Un țăran se duce să-l ia, dar ș. Îl mănâncă (81 a, p. 488).

Într-un *basm despre animale*, ș. Înghețat e luat de om și încălzit la sân. După ce se dezgheață, îl mușcă pe binefăcător, omorându-l (52, p. 840). Ș. e trecut apa de un țăp (sau câine), pe care apoi vrea să-l mănânce (AT 133 *). După ce au ajuns la țărm, țăpul îl convinge să se dea jos de pe el ca să

se măsoare în lungime. Țapul îl omoară cu coarnele (41, Ii, p. 127 - 128). Ș. este scos de sub o piatră de un om, dar după ce se vede salvat, vrea să-l mănânce (AT 155). E scăpat de o vulpe care cere ș. să arate de unde a fost scos de om (41, II, p. 137 - 140).

Eroul sau eroina din unele *basme* apar temporar sub formă de ș. În variantele tipului AT 425, cel mai adesea flăcăul este prefăcut în ș. Bătrânii fără copii adoptă întâia ființă întâlnită. Ș. începe să crească, apoi trimite părinții să pețescă fata împăratului. Ea îi aruncă pielea în foc și e blestemată să nu poată naște până nu-i va atinge el mijlocul cu mâna, întrucât mai avea puțin timp ca să se împlinească blestemul de a sta ziua în piele de ș. (XV, p. 51 - 57). Băiatul înfiat de un boier e sortit să ia soție o șerpoaică împreună cu o avere imensă. Ea e atât de mare, încât poate fi dusă numai de un cal cu șapte inimi, înfășurată de două ori în jurul ei, cu capul și cu coada legate pe șa. În timpul nopții ea devine femeie. Bărbatul îi aruncă pielea în foc și va fi invidiat pentru frumusețea ei (5, II, p. 25 - 27). Băiatul plecat în lume, întâlnește o fată frumoasă în vârful unui stog ce se aprinsese. El o salvează cu o prăjină, dar fata „se dă peste cap de vr-o trei ori și când ajunge lângă dânsul se face șarpe și se încolăcește după gât cu gura la gura lui”. El o duce așa pe cal un an până ajung la curțile ei într-o pădure. Acolo, ș. redevine femeie, împlinindu-se blestemul părinților de a fi purtată de un voinic un an de zile.

După ce o mai slujește un an, primește de la o fată trei obiecte cu puteri miraculoase: o sabie, o cămașă și o pungă (52, p. 826 – 827).

În opoziție cu ceea ce se arată în basmele despre animale, **ș.** se dovedește a fi recunoscător băiatului (sau omului) care îl salvează de la moarte. **ș.** cules din drum la rugămintea lui, îl previne pe salvatorul lui de primejdia ruperii florilor din câmpul cu florile și de cârciuma cu cele trei fete **e.** ei omorâseră frații, iar la un râu se face pod ca să-l poată trece călare (81 a, p. 636). Pentru că l-a scos de la copii și l-a hrănit până a crescut mare, **ș.** Îl duce pe băiat la părinții lui, învățându-l să ceară de la aceștia inelul din deget. Cu ajutorul lui execută podul cerut de împăratul căruia îi pețise fata. Mai târziu, cu ajutorul inelului își face un cal năzdrăvan cu care învinge oastea dușmană. Este identificat de socrul său abia după a treia luptă după basmaua cu care i-a legat rana (AT 314). Mai târziu, femeia îi fură inelul (52, p. 819 – 821). **ș.** răscumpărat de Pahon de la copiii care îl chinuiau, îl duce în țara **ș.** unde tatăl lui e împărat, învățându-l să-i ceară ca răsplată „mărgeaua de sub limbă” care îi poate îndeplini orice dorință. Cu ajutorul ei pețește fata împăratului, care însă îi fură mărgeaua și o dă amantului ei (AT 560). Pahon o recapătă cu ajutorul câinelui și a pisicii (60, V, p. 4 – 14). **ș.** uriaș ce nu putea înghiți cerbul din pricina coarnelor, răsplătește pe ciobanul care l-a ajutat cu fata lui pe care ziua o ține în formă de **ș.** La

sfatul unei bătrâne, mama lui aruncă pielea de **ș.** În foc. Boierul locului vrea să i-o ia, cerându-i să facă lucruri extraordinare (**v. Sarcini de pierzanie**, AT 465), dar craiul **ș.** le îndeplinește (60, II, p. 41 – 63). Omul care ajută **ș.** să înghită broasca, este dăruit la cererea lui cu „o pietricică s-o puie sub limbă și astfel putea ști ce vorbesc animalele”. Află astfel pe rând că îi va muri berbecule, buhaiul, armăsarul, apoi că va muri și el și la pomana lui se vor sătura câinii (4 a, 255, Dumbrăveni-Suceava). Ciobanul care salvează **ș.** din copacul ce ardea e răsplătit cu învățarea limbii animalelor (AT 670). Dacă va divulga cuiva că înțelege limba animalelor, va muri imediat. Soția curioasă îl silește să se decidă să-i spună, dar cocoșul îl sfătuiește la timp cum să procedeze (5, II, p. 427 – 439). Darul de a înțelege limba animalelor se poate transmite prin simplă suflare. **Ș.** salvat din foc „s-a rădicat și i-a suflat în gură de trei ori și-i zice: – Du-te! El a rămas nazdravan”. Râde auzind cum vorbesc florile, află niște bani într-o scorbură de la două păsări ce se certau. Spune însă soției cum i-a aflat și moare îndată (52, p. 848 – 849). **Ș.** mai ajută prin știința lor de a detecta iarba de înviere. Fata fugită de tatăl incestuos, e urmărită de acesta până ce izbutește să-i taie mâinile și picioarele. Ea vede un **ș.** Înviindu-și cei doi pui cu o iarbă pe care o culege apoi și ea; recăpătându-și mâinile și picioarele și înviindu-și copiii uciși (LXXXIII, p. 702; **v. Iarba fiarelor**).

Ipostaza de **ș.** nu are numai un caracter vremelnic ce durează până la împlinirea blestemului, ci poate fi o formă perpetuă de expiere. Fiul unui împărat care necinstește fata unui pădurar e pus de aceasta să jure că dacă se va cununa cu alta, cununa de pe capul lui să se prefacă în **ș.** În jurul capului, care să-l sugă. Scapă de **ș.** numai după ce mărturisește că a călcat jurământul și se căsătorește cu fata pădurarului (52, p. 836 - 838). Înghițirea unui **ș.** constituie o formă de răzbunare izvorâtă din credința că **ș.** poate intra pe gură în corpul omului adormit. Surorile invidioase dau celei mai mici o cană de apă cu un pui de **ș.** Acesta crește mereu în pânțele fetei. Alungată de tatăl său, niște ciobani o ajută să vomite șarpele, ținând-o cu gura deschisă deasupra unei căldări cu lapte fiert (86, p. 193 - 198). Mama vitregă vâra un **ș.** În cana cu apă a fetei, care e alungată de tatăl ei, crezând-o însărcinată. **Ș.** iese singur când fata e adormită (81, p. 29 - 31).

În unele variante ale *snoavei* despre ghicitorul improvizat care ghicește numai din întâmplare (AT 1641), uneori știința acestuia e verificată cu un **ș.** Cei care îl supun la probă au ascuns un **ș.** În buzunar și el trebuie să ghicească. Întrucât ghicitorul se numea **Ș.**, din autocompătimirea lui deduc că a ghicit (S. 4650).

Șoarece. După o *legendă* a fost creat de diavol ca să găurească arca lui Noe. Văzând pericolul, Noe și-a smuls un zmoz de păr din cap

ca să astupe gaura. De atunci sunt oamenii pleșuvi (52, p. 20). După alte variante, însuși diavolul s-a prefăcut în ș. ca să roadă corabia lui Noe (LXI, p.144), sau balele lui s-au prefăcut în ș. (ibid., p. 145). Ș. provin dintr-un bărbat și o femeie care, nerecunoscători că au fost îmbogățiți de Dumnezeu (AT 563), au vrut să-l omoare. I-a blestemat să devină ș. (52, p. 945). Sufletul omului se preface uneori în ș. Un om a văzut un ș. ieșind din gura altui om ce dormea și s-a dus până la un copac, apoi s-a întors înapoi în gura omului. După ce omul s-a trezit, a povestit că a visat cum se ducea la un copac unde era o comoară. Caută amândoi la copacul acela și găsesc o comoară (52, p. 946). Un ș. alb iese de la o mină din Roșia Montană și „se ridică în două lăbuțe” în fața unui miner, anunțând prin aceasta o vână bogată în aur (43, p. 150).

În *basmele despre animale*, ș. este de obicei subordonat celorlalte animale sau chiar păcălit de acestea. În grupul animalelor plecate în călătorie (AT 210), ș. Își face culcușul în gunoiul de după ușă, de unde intrusul este amenințat de strigătul lui pițigăiat: „Ți-ți-ți; ți-ți-ți” pe care îl interpretează ca însemnând „Țâți-ține-l, mă!” (5, î, p. 141 - 142). În celălalt tip înrudit (AT 130), uneori mâtul prinde patru ș. la căruță pentru a pleca în lume. Ajunși la moara pustie a dracilor, ei îi sperie pe aceștia strigând din pod: „Staț-staț, încă merem și noi cu-a noastre bote, ș-apoi i-om da!” (ibid., p. 138 - 140). Doi ș. găsesc o nucă de

la care se ceartă. O vulpe îi împacă, dându-le fiecăruia câte o jumătate de coajă, în timp ce ea mănâncă miezul, „partea mea pentru că am împărțit” (ibid., p. 133). Ș. de sat momește ș. de câmp să vină la locuința lui, unde sunt mai multe bunătăți și îl convinge să facă schimb (AT 112). Dar „împăratul” (pisica) îl mănâncă de îndată (ibid., p. 135). Uneori, ș. scapă totuși din gura pisicii: obiectându-i că mănâncă nespălată, pisica aleargă să se spele, în timp ce ș. fuge în pădure (76, p. 23 – 24). Trei familii de ș. se solidarizează împotriva pisicii din casă și o înving, făcând un armistițiu ca să nu-i mai atace, iar ei să se ascundă de îndată ce vine stăpânul ca să n-o creadă pe ea leneșă (4 a, 261, Dumbrăvița – Satu Mare). Doi bătrâni fără copii înfiază un ș., botezându-l Săvuică. Plecând ei la biserică, lasă pe Săvuică să gătească păsatul. Fiindcă au căzut câțiva stropi pe el, Săvuică s-a înfuriat și s-a aruncat în păsat, înecându-se (LXXXIII, p. 912). Ș. înecat este bocit apoi în altă variantă în chip comic de mai mulți în șir (AT 2022): moșul, baba, coțofana, fata la fântână, împărăteasa (care își frânge piciorul și moare) și împăratul care se călugărește (ibid., p. 913). În povestea cumulativă (AT 2030), ș. e fugărit de o pisică pentru ca acesta să roadă pușca.

Deseori, ș. ajută protagoniștii *basmelor fantastice*. Fiind răscumpărat de la niște copii, ș. îl ajută pe flăcău să-și recapete inelul miraculos pe care soția lui necredincioasă l-a dat arapului

ibovnic (AT 560) (LXXXIII, p. 638). În alte variante ale tipului, pisica silește pe împăratul **ș.** să scoată inelul din nasul ibovnicului (ibid., p. 639), sau îl silește să-l arunce prin strănutare (3, p. 411). Constrâns de pisică, **ș.** roade lădița în care e ascunsă pietricica miraculoasă, o ia și o dă câinelui să o ducă la stăpânul lor întemnițat (74, p. 31). Pipăruș Petru (AT 552 + 315 A) este prevenit de un **ș.** să fugă, deoarece Mama Pădurii s-a dus în pod să-și ascută dinții (60, III, **p.38**). Fata plecată la Mama Pădurii e prevenită de un **ș.** să fugă, deoarece Mama Pădurii s-a urcat în pod să-și ascută dinții să o mănânce. Fata fuge și Mama Pădurii caută să prindă **ș.**, fără să izbutească (LIII, p. 532). Un **ș.** Îl povățuiește pe voinic să ia mânzul în care baba a vârat toate inimile celorlalți (5, II, p. 313 - 314). **Ș.** îl ajută pe Cenușotcă să nu adoarmă la paza holdei de grâu (AT 530) și chiar îi dă căpestrele cailor de aramă, apoi a cailor de argint, iar a treia noapte a cailor de aur (5, II, p. 234 - 239). Fiindcă Nic-a Câmpului a descărcat douăsprezece care de porumb în țara șoricească, **ș.** Îl vor ajuta să scoată tot griul din snopi într-o noapte și să-l vâre în saci (XV, p. 255 - 257). Uneori, puterea zmeului se află într-un **ș.** În care trăiesc trei viermi pe care eroul îi ia cu sine (LXXXIII, p. 609). Fata eliberată de la un monstru dă salvatorului, drept recunoștință, o găletușă de aur în care o pisică urmărea la nesfârșit un **ș.** (42, p. 510).

Șolomonar **v.** Balaur.

Ștefan cel Mare. 1. De mic s-a arătat cu însușiri năzdrăvane. Era mic de stat, dar „de 7 palme-n frunte”. La 15 ani, a ucis un urs „fără să aibă ceva în mână”, apoi se lupta cu 30 de oameni „deodată, fără să se teamă c-a fi bătut”. Era totdeauna însoțit de un înger care îl călăuzea, iar în bătălii „totdeauna de-a dreapta lui era un arhanghel cu o sabie de foc și piereau vrăjmașii câte de zece pași înaintea lui Vodă” din cauza acesteia (90, p. 13 – 15).

2. Lui **Ș.** i se atribuie unele isprăvi miraculoase. Aproape de Șiret a săgetat duhul cel rău în formă de nălucă „care a șamanat numai sfadă și nevoie în omenime”. A înviat peștele mâncat cetind mereu din cărți asupra oaselor lui. Înainte de moarte, a însemnat pe o hartă soarta tuturor popoarelor din Europa „adică dacă va fi slobod ori nu și anume cărui popor are să fie supus”. Harta a încuiat-o într-o ladă pe care a îngropat-o în Suceava, iar cheia a aruncat-o. Toate popoarele știu de existența ei și se tem să o dezgroape (ibid., p. 22, 92, 122, 01).

3. A purtat multe războaie. Unele le-a câștigat prin șiretlicuri strategice. În bătălia cu ungurii de la Baia, „s-a suit într-un arin” și ungurii au trecut pe sub el, iar după ce ei s-au pus pe petrecere în Baia, **Ș.** s-a coborât și a tăbărât cu oastea asupra lor. La Războieni, a fost învățat de sihastru să așeze pe câte un deal o turmă de o mie de oi și una de mieii acestora, o cireadă de o mie de vaci

și alta cu vițeii lor, împrejurul turcilor aflați în vale. La semnalul de începere a luptei, animalele au început a zbiera, mieii și vițeii alergând spre mamele lor, iar în urma lor ostașii lui Ș. Turcii fug înspăimântați. În lupta de la Vamița împotriva tătarilor, Ș. a ocolit oastea lor de trei ori cu un fuior aprins, dăruit de sihastru. Din fuior s-a iscat un fum greu care s-a lăsat peste tătari, întunecând lumina, încât tătarii s-au omorât între ei, „că se tăiau și se omorau ca chiorii”, în altă luptă cu tătarii, Ș. zărește un nor de furnici și dă ordin ostașilor să țină fiecare câte un snop aprins în sulită. Furnicile care au căzut peste tabăra lui, au ars toate, dar cele căzute peste tătari „i-au mușcat așa de tare, încât i-au prăpădit cu totul”. La Vultureni, pe valea Berheciului, tătarii se întăriseră în niște râpi. Ș. a adunat o ciurdă mare de vite cu clopote și le-a fugărit spre tabără lor. Tătarii s-au speriat și au fugit (ibid., p. 50, 82, 133, 187, 188). În alte lupte, Ș. a fost ajutat de Sf. Procopie, Dimitrie, Onofrei și Gheorghe (ibid., p. 84, 135, 138).

4. Câteva fapte de largă circulație folclorică sunt puse pe seama lui Ș. Un cămătar împrumută bani unui țăran pentru o oca de carne din trupul lui. La împlinirea termenului, se duc la judecată la Ș., care admite clauza cămătarului, cu condiția să taie din datornic exact o oca de came, „nici mai mult, nici mai puțin”. Cămătarul renunță (AT 890). Ș. dă unui popă să-i dezlege trei întrebări: 1) cât prețuiesc eu?; 2) în cât timp ar putea străbate

lumea de la un capăt la celălalt și 3) care-i gândul în care e greșit? În locul popei, răspunde porcarul satului care e înălțat de Ș. episcop la Rădăuți (ibid., p. 36, 144). Altă dată întreabă pe cei 12 boieri din suită să-i explice răspunsurile unui moșneag: 1) s-a sculat târziu (i-au murit copiii); 2) se fac bucate dacă cele trei galioane pe mare sunt pline pe jumătate (dacă va fi vreme potrivită vara); 3) să tundă 12 berbeci (să ia bani de la cei 12 boieri) (66, p. 67 – 69, AT 922). Ca să poată intra în cetatea soției sale Catelina de la Cotnari, Ș. închide ostași în 48 de buți. După ce soția deschide porțile ca să intre carele cu buțile de vin, ostașii ies și ocupă cetatea. Trecând pe la Valea Mare-Bacău, Ș. a lăsat un inel în cofița cu apă a unei fete când i-a dat să bea. Când fata a ajuns mare, Ș. a cerut întâi inelul, apoi fata de soție (90, p. 151, 10, 20).

5. Ș. a construit multe biserici și mănăstiri. La unele, alegerea locului s-a făcut după anumite indicii. Ș. a tras cu arcul și unde a căzut săgeata, a construit pristolul mănăstirii Putna. În chip similar, unde a căzut săgeata arcului său a fost clădită episcopia Hușilor și mănăstirea Tazlăului. După alte legende, locul mănăstirii Putna a fost ales de Ș. la un paltin uriaș în care ardeau „o mulțime de lumini” și se auzeau cântări de îngeri, sau acolo unde a zărit trei luminări arzând. I se atribuie bisericile și mănăstirile din localitățile Hărmășești-Suceava, Stroești-Suceava, Probata-Suceava, Hârlău-Iași, Doamna-Botoșani,

Dimăcheni Botoșani, Dorohoi-Botoșani, Dealu Nou-Bacău, Valea Mare Bacău, Socola-Iași, Țibănești-Vaslui, Dobrovăț-Vaslui, Cetatea Neamțului-Neamț, Biserica ni-Neamț, Măscătești-Neamț, Pângărați-Neamț, Războieni-Neamț, Tazlău-Neamț, Bistrița-Neamț, Pătrăuți-Succava, Zamca-Suceava, Volovăț-Suceava etc. (ibid., p. 52, 68, 74, 93, 311 - 315).

6. O sumedenie de sate au fost întemeiate de **Ș.** sau de ostașii săi pe care i-a răsplătit cu moșii. Date toponimice legate de **Ș.**

se găsesc într-o mulțime de localități: Topile-Iași, Podu înalt Vaslui, Chițan-Vaslui, Pungești-Vaslui, Bozieni-Neamț, Țepu Galați, Codru Cozminului, Cotnari-Iași, Botoșani, Dumbrava Roșie-Neamț, Grumăzești-Neamț, Badeuți-Suceava, Galatalași, satele Negrilești, Tulnici, Păulești, Spinești, Bârsești, Năruja, Nereju și Budești din Vrancea, Voiținel-Suceava, Vârfu Câmpului-Botoșani, Hodora-Iași, Ungureni-Vaslui, Grănicști-Botoșani, Sângerii-Iași, Braniștea-Galați, Oroftiana de Sus-Botoșani, Soveja-Vrancea, Șoldănești-Succava, Huși-Vaslui, Tazlău-Neamț, Mănăstioara-Suceava, Ștefănești-Botoșani, Rîpile-Bacău, Mitocu Dragomirnei-Suceava, Cârjoaia-Iași, Târgu Frumos-Iași, Bahnari-Vaslui, Avrămești-Vaslui, Stroiști-Suceava, Șoimărești-Suceava, Comândărești-Botoșani, Grumăzoaia Vaslui, Dolhești-Vaslui, Moșna-Vaslui, Deleni-Vaslui, Bibirești Bacău, Crăciunești-Vaslui, Bârzești-Vaslui, Dărmănești-Bacău, Grozăvești-

Galați, Perchiu-Galați, Vultureni-Galați. Tâvădărești Galați, Cudalbi-Galați, Vaslui, Gârceni-Vaslui, Păiseni-Suceava, Corlăteni-Botoșani, Portarii de jos-Vaslui, Mircești-Vaslui, Românești-Iași, Onești-Bacău, Negrilești-Vaslui, Broșteni-Suceava, Tuțcani-Neamț, Sipeni-Galați, Conțăști-Răzăși-Iași, Ciuru-Botoșani, Deleni-Iași, Căpuțești-Vaslui, Pâhna Veche-Vaslui, Vinețești-Vaslui, Pustiana-Bacău, Săcuieni-Bacău, Săcărești-Iași, Oșești-Vaslui, Valea Satului-Vaslui, Dobrovăț-Vaslui, Brusturi Suceava, Lețcani-Suceava, Borzești-Bacău, Vericoi-Suceava, Cișmeaua-Botoșani, Șipotele-Iași, Dimăcheni-Botoșani, Hodoralăși, Cârjoaia-Iași, Bădiuți-Botoșani, Bogdana-Bacău, Ardeoani Bacău, Războieni-Neamț, Adjud-Vrancea, Șuleta-Vaslui, Scheia Vaslui, Golești-Vaslui, Dărmănești-Neamț (ibid., p. 51 - 324).

7. Înainte de a muri, **Ș.** și-a împlântat sabia într-un perete și a lăsat urmașilor să se supună numai aceuia care va putea scoate sabia împlântată de el „pe patul morții”. Toți dușmanii care au intrat în țară și-au încercat puterile, dar niciunul n-a izbutit. De aceea „n-a fost Moldova în veacuri cotropită”. La moartea sa, **Ș.** s-a înălțat la cer „cu trup cu tot”. Când a murit, a ars o luminare pe mormânt 3 zile și nimeni n-a putut-o stinge. „În rai, sufletul lui Ștefan stăpânește toate sufletele câte-s acolo și în iad; și mai are puterea de a descoperi și a omorî pe hoții care fac moarte de om”. Sufletul lui coboară uneori pe pământ. În

1877, „duhul lui a cârmuit și a povățuit oștirea noastră” împotriva turcilor. Calul lui e liber, „paște de una prin păduri, dar cine-l poate prinde!” Se crede că va veni iar pe pământ „calare pe calul lui și cu sabia în mâna dreaptă... dar atunci trebuie să fie mare năcaz pe neamul nostru”. El nu vrea să fie război, „dar când l-a răzbi mila de traiul nostru între străini, are să scoată vârful sabiei de 3 degete afară din mormânt și are să se încaiere la război toți împărații de pe fața pământului, că atunci are să fie războiul cel mare. Locul războiului are să fie pe valea cea mare de pe apa Moldovei la Șese băi și atâta vărsare de sânge ce-ar să fie acolo, încât caii are să înnoate până-n coame în sânge omenesc” (ibid., p. 202, 16 – 19).

Teoria agnostică a fost elaborată de J. Bedier în studiul monografic *Les fabliaux* (1893). Respingând aserțiunile nefondate ale teoriilor anterioare (mitologică, indianistă, antropologică), Bedier își deduce teoria nu atât din examenul materialului, cât din felul-metodologic de a-l analiza. El pornește de la ceea ce el numește „forma ireductibilă” a unei narațiuni, care corespunde în bună măsură noțiunii de tip folcloric. Această formă ireductibilă e partea permanentă a narațiunii, căreia nu i se mai pot adăuga decât elemente secundare, accidentale. „Într-un cuvânt, se poate reduce anumită versiune a unei povești la o formă ireductibilă: acest

substrat ultim va trebui să treacă în chip necesar în toate versiunile existente, sau chiar imaginabile, ale narațiunii; e în afară de puterea spiritului omenesc de a-i suprima o iotă. S-ar repovesti narațiunea vreme de o mie de ani și această formă esențială s-ar menține imuabilă” (XIV, p. 187). El adaugă că o poveste nu s-a putut transmite sub această formă abstractă, schematică, notată de el prin $o >$, ci prin adăugarea unor elemente de circumstanță care să-i dea înfățișarea concretă într-o comunitate dată, adică varianta vie are forma $<o - f a, b, e, d$ etc., acestea din urmă alcătuind partea schimbătoare și trecătoare. Necesitatea ierarhizării elementelor componente fusese subliniată și de profesorul său, **G.** Paris: „E neapărată nevoie să se facă distincție într-o poveste între elementele care o alcătuiesc în chip real, și detaliile care nu sunt decât accesorii, recente și fortuite” (ibid., p. 200). Dar Bedier deduce această „formă ireductibilă” dintr-o singură variantă, prin generalizare extremă (actanții denumiți prin specia sau categoria largă căreia îi aparțin, situațiile indicate de asemenea prin categoriile respective). Transpunând metoda filologică de cercetare a filiației manuscriselor asupra variantelor folclorice, el afirmă că „este imposibil ca doi povestitori independenți să plăsmuiască același detaliu accesoriu în același loc, fantezia creatoare fiind un act spiritual tot atât de individual ca și eroarea”, pentru ca în notă să-și atenueze aserțiunea, admitând că „un același

element accesoriu, în anumite cazuri poate fi închipuit de doi povestitori independenți" (ibid., p. 188). În practică, el va admite în analiza variantelor că prezența unui element secundar comun indică neapărat o filiație. Dar, întrucât examenul variantelor e de prisos, deoarece „forma ireductibilă” poate fi dedusă dintr-o variantă, iar în continuare, numai această „parte constitutivă, organică” poate revela „secretul originii sale” (ibid., p.255), rezultă că problema originii devine insolubilă, fiindcă tocmai „formula ireductibilă” oglindește idei generale, întâlnite pretutindeni și în toate timpurile. Silogismul e simplu: „Ceea ce trăiește sau apare ca viabil pretutindeni și în toate timpurile, poate fi creat într-un loc oarecare și vehiculat indiferent unde. Or aceste povești trăiesc sau apar ca viabile pretutindeni și în toate timpurile. Deci, ele au putut fi create într-un loc oarecare și să fie transpuse oriunde” (ibid., p. 257). Deci, „problema originii și propagării poveștilor este insolubilă și zadarnică”. Nu se poate ști nici locul, nici timpul când au fost create poveștile, mai mult, „este indiferent de a ști sau a nu ști, întrucât ele nu sunt caracteristice nici unei epoci speciale” (ibid., p. 254, 74). El admite că metoda comparativă ar fi eficace numai pentru studiul legendelor istorice și pentru ceea ce s-ar putea denumi „povești etnice”. Atitudinea agnostici a lui B[^]dier a avut urmări negative în cercetarea poveștilor populare, îndeosebi în Franța și la noi. S-a văzut că ea provenea dintr-o

cunoaștere unilaterală a folclorului, întrucât B6 dier cercetase numai snoavele versificate din manuscrisele medievale, fără iluminările care puteau veni din familiarizarea cu repertoriul folcloric viu și cu legile lui specifice. Modul de a deduce „forma ireductibilă” dintr-o variantă este defectuos, fiindcă tipul folcloric nu poate fi decât suma folclorică a variantelor, adică nucleul elementelor comune considerate în forma lor generică. Variabilitatea este o lege esențială a creației folclorice și diversitatea care rezultă trebuie să se oglindească și în schema abstrasă. Există și variante care nu aduc nimic nou în conturarea tipului, dar cercetătorul nu poate ști niciodată înainte care ar fi acestea, de-abia conspectarea sumară din perspectiva totalității lor îi arată indicele valoric. A presupune că există o „formă ireductibilă” este o generalizare valabilă doar la unele narațiuni simple și scurte care au avut o circulație mai restrânsă. Narațiunile lungi se înfățișează adesea cu atâtea oscilații în tipul abstras, încât cercetătorul trebuie să le defalcheze în subtipuri, „forma ireductibilă” fiind o himeră după care aleargă zadarnic folcloristul. Chiar la producțiile de factură mai simplă materialele arată o oscilație a variantelor în diferite stadii intermediare care pe nesimțite fac trecerea la alt tip. Procedul lui B6 dier de a omite elementele particulare, accidentale, în elucidarea genezei este de asemenea greșit, întâi din considerentul logic că „forma ireductibilă” e o abstracțiune

existentă numai în mapele folcloristului, plăsmuitorul inițial i-a dat o formă anumită, cu detalii luate din contemporaneitate. S-a dovedit că uneori acestea se păstrează în chip anacronic și sunt un indiciu prețios în descifrarea originii. Cercetările monografice au arătat apoi cum din examinarea atentă a modului cum se îmbină aceste elemente accidentale în raport cu aria lor de circulație, modificările pe care le suferă atât partea „ireductibilă”, cât și configurația lor în feluritele îmbinări oferă o cheie spre detectarea originii și căilor de răspândire (XIV, XXXIII, I, p. 22 - 24).

Teoria antropologică a fost elaborată la sfârșitul secolului trecut de către etnologii și folcloriștii englezi. La baza ei stau două constatări fundamentale: în basme se întâlnesc elemente și aspecte primitive, preistorice, iar unele narațiuni se întâlnesc în toate continentele, ceea ce nu se poate explica prin împrumut. Aspectele au fost semnalate cu multă vreme înainte. În lucrarea *De l'origine des fables* (1758), Fontenelle susținea că poveștile „absurde” din mitologia greacă provin dintr-o epocă anterioară, de la sălbatici, păstrate de greci prin puterea tradiției. Narațiuni etiologice de tip primitiv se întâlnesc în folclor datorită aceleiași stări de spirit care a generat explicări similare „la tropice sau în ghețurile veșnice”. În acest scop, el compară miturile peruvienilor cu cele ale grecilor și constată o similitudine evidentă (XIV, p. 617 - 621). Frații

Grimm, surprinși de asemănările unor detalii narative la popoarele îndepărtate de familia indo-europeană, au explicat aceasta prin poligeneză. „Există situații care sunt atât de simple și de naturale, încât ele revin pretutindeni, după cum există idei, care sunt generate ca de la sine. În consecință, e posibil ca în diferite țări să fie create aceleași povești, sau foarte asemănătoare, în chip independent unele de altele” (XIX, V, p. 239). Aceste indicații au rămas fără urmări până ce etnologul E.B. Tylor, examinând materialele etnografice adunate între timp, a conturat legile gândirii primitive, introducând și în acest domeniu conceptul evoluției organice din biologie. A. Lang a aplicat doctrina la studiul miturilor și basmelor. Semnalând existența a o seamă de „aspecte barbare, cum ar fi canibalismul, magia, animale care vorbesc” și că poveștile variază ca nivel cultural după gradul de civili - zație al popoarelor care le dețin, el conchide că întâmplările din miturile eline, similare cu cele din poveștile frecvente în Finlanda, Samoa, Zululand, sunt de obârșie populară străveche și au fost prelucrate literar în *Odiseea* etc. Lang situează geneza acestor elemente narative în perioada preistorică, mai exact în cea numită de el „sălbăticie”, caracterizată prin: nomadism, unelte de lemn și de piatră, concepție animistă, cultul strămoșilor și a spiritelor pădurilor și fântânilor, totemism (XLIÎ a, p. 31 - 32). În folclor, atari supraviețuiri s-au păstrat datorită puterii de persistență și atitudinii

conservatoare a straturilor populare. Asemănările pe arii atât de întinse, la popoare care n-au venit niciodată în contact, se datoresc identității stadiului cultural. Lang subliniază că „fiind dată o stare similară de gust și fantezie, pot lua naștere credințe similare, detalii similare, povești *similară* în chip independent în regiuni îndepărtate unele de altele. Știm că modele similare, artă similară (compară olăria astecă și miceniană în British Museum), au putut fi elaborate deci independent, în același chip au putut lua naștere mituri cosmice similare, povești similare, ghicitori similare, proverbe similare, obiceiuri și instituții similare” (LXXXVI, p. 381 - 382). Aserțiunile adeptilor teoriei antropologice cu privire la geneza independentă în diferite locuri a detaliilor, a motivelor și a narațiunilor scurte s-au dovedit plauzibile și au fructificat cu succes cercetările ulterioare. Poligeneza nu mai poate fi însă admisă la narațiunile lungi și complicate, cum sunt basmele propriu-zise. Însuși A. Lang distinge situația lor aparte: „Dar această asemănare care există între spiritele sălbaticilor din toate țările și de la toate rasele nu poate deloc explica răspândirea universală a intrigilor lungi și complicate și a seriilor de situații încurcate cu dibăcie. În fața acestor legende lungi, găsite pe la popoare atât de îndepărtate între ele, presupunerile rămân neputincioase, cel puțin până în prezent” (XLIII a, p. 39). În genere, adepții acestei teorii (J.A. MacCulloch. E.S.

Hartland, J.G. Frazer) au dat puțină atenție răspândirii prin circulație a unor narațiuni mai complicate, unde poligeneza nu mai putea fi total plauzibilă. Cercetătorii de mai târziu au acceptat părerea că basmele propriu-zise au fost răspândite din anumite centre, dar nu poate fi surprins mecanismul acestei circulații. E nevoie de captarea înțelesului, semnificației fiecărei narațiuni în contextul în care trăiește, precum și de sondarea mai adâncă a legilor de creație, pentru a delimita ceea ce vine din a percepție de ceea ce aduce simpla asociație. Teoria antropologică înfățișează realitatea etnologică prea schematizat. Cultura unui popor este rezultatul unei dezvoltări istorice, în urma unor influențe felurite, încât paralelismul dintre două popoare îndepărtate este eficient numai în ceea ce privește ideile generale. Teoria antropologică mai subestimează rolul circulației bunurilor culturale care a avut loc și în faza tribală și a dat puțină atenție așa-numitelor „arii culturale” în cadrul cărora s-au dezvoltat mai multe popoare în urma unor condiții economico-istorice similare. Dar ea a pus în lumină atâtea aspecte din evoluția miturilor și basmelor populare, ferind cercetările de vederile unilaterale ale școlilor mitologice și indianiste. Sondările mai amănunțite la unele triburi rămase în faza sălbăticiei, îndeosebi cele ale lui Franz Boas (1940), au confirmat multe aserțiuni: înclinarea de a închea noi narațiuni din elemente vechi; ceea ce circulă și este

împrumutat, este elementul, motivul simplu. La popoarele primitive, aceste elemente sunt îmbinate cu multă libertate, ele nu dau naștere decât uneori la narațiuni care să circule înche'gate. Șablonul, tiparul de modelare oarecum constantă apare numai în basmul de tip european, deci pe o treaptă culturală destul de evoluată. S-a alunecat și la arhaizări exagerate, atribuindu-se o vechime prea mare unor basme. Vechimea elementului component nu coincide decât uneori cu vechimea tipului, basmul putând fi mult mai nou decât unele credințe și practici preluate de creatorul lui din tradiție (LXXXVI, p. 380 - 390, XXXIII, v. I, p. 79 - 80; XLIII a, p. 27 - 44; XLI, p. 1 - 41).

Teoria indianistă se deosebește mai întâi de cea mitologică și naturistă prin faptul că socotește basmul popular ca un împrumut livresc din epopeile indiene. În locul transmiterii prin moștenire, preconizată de cele două teorii, ea introduce în știința basmului transmiterea prin circulație pe arii întinse. Originea orientală a narațiunilor fantastice a fost susținută de mai multă vreme, dar fără cortegiul argumentelor care să o impună cu evidența necesară. Încă în 1670, episcopul Daniel Huiet credea că literatura fabuloasă este creația popoarelor orientale (India.

Persia, Siria, Arabia și Egiptul). Traducerea colecției *mie și una de nopți* a răspândit în sec. al XVIII-lea părerea că arabii ar fi creatorii narațiunilor fictive. În 1816, Silvestre de Sacy

publică lucrarea *Calila et Dimma ou les fables de Bidpai en arabe* în care strecoară afirmația că aceste apologuri sunt create în India. Elevul său Loiseleur-Deslonghamps scrie un studiu despre această problemă, *Essai sur les fables indiennes et sur leur introduction en Europe* (1848). Cel care o pune în circulație, dându-i strălucirea cuvenită, este orientalistul Theodor Benfey în studiul introductiv de la traducerea germană a *Pantchatantrei* (1859). El nu a plecat de la anumite idei generale, ci de la notele în care semnală variante paralele printre basmele europene. Ele au sugerat două constatări importante. Cea dintâi îi arăta că fabula animală a fost creată în Grecia antică, puține tipuri fiind izvodite în India. Aceasta se vede în conținutul lor: pe când în fabulele lui Esop animalele acționează în concordanță cu caracteristicile lor, fabulele indiene tratează animalele în chip abstract, ca niște oameni mascați în animale. De asemenea, în cele indiene intenția didactică domină cu exclusivitate și au la bază credința indiană în migrația sufletelor. A doua mare constatare se referă la basmele propriu-zise care ar fi în majoritate de origine indiană. Argumentele sunt deduse din conținutul lor și din examenul literaturii antice. Absența unor atari narațiuni în literatura greco-latină ar dovedi inexistența lor la popoarele antice din Europa. Strânsa legătură dintre om și animale – adesea până la intimitate familială – poate izvorî numai din doctrina budistă.

Îndeosebi recunoștința animalelor, în opoziție cu omul nerecunoscător și cu necredința femeii, poartă pecetea vizibilă a budismului. Descoperirea în același an de către Laboulaye a originii budiste a legendei creștine despre Iosaphat (Varlaam și Ioasaf) a sprijinit cu noi argumente teoria indianistă. După Benfey, circulația basmelor spre Europa s-a făcut în epoca istorică, după secolul al X-lea și pe cale literară, prin traduceri succesive ale epopeilor indiene. Foarte puține basme au venit înainte de această vreme pe cale orală, prin negustori și călători. Cele mai multe au venit pe două căi: prin sud (Persia-Arabia-Balcani-Italia și Spania) și prin nord (Tibet și China, de aici la mongoli care le-au adus în Europa). Cea dintâi s-a datorat islamismului în efervescență care a căutat să cucerească India, de unde a preluat tezaurul de narațiuni prin traducere în persană, arabă, apoi în ebraică, greacă și latină, Imperiul bizantin, Italia și Spania fiind zonele de contact cu Europa. În Tibet și China au ajuns odată cu răspândirea budismului, de unde le-au preluat apoi mongolii care stăpâneau până în Europa răsăriteană. În peregrinarea lor, poveștile au suferit ușoare adaptări la specificul național, dar fondul s-a păstrat cu tenacitate. Investigațiile monografice trebuie să confirme originea indiană a prototipului variantelor europene. Cei mai de seamă adepți ai lui Th. Benfey, Reinhold Köhler în Germania și Emmanuel Cosquin în Franța, au semnalat un număr impresionant de variante europene care ar

proveni din India. Cosquin a atenuat aserțiunile lui Benfey în două aspecte: mongolii ar fi avut un rol mult mai redus în propagarea poveștilor, iar basmele egiptene, recent descoperite, arată că India nu e patria exclusivă a tuturor basmelor. La noi, adepții de seamă ai teoriei indianiste au fost Moses Gaster și Nicolae Iorga. Cel dintâi, corectându-l pe Benfey, crede că basmele ar fi produse moderne, multe dezvoltate din nuvele și povestiri „pe care poporul cu încetul le-a schimbat în *basme*, înzestrând pe eroii acelor povestiri, cu trăsături fantastice și cu facultăți supranaturale luate, sau din credințele vechi, sau din cercurile litera turei *apocrife și romantice*” (XXXI, p. 545). Această origine nuvelistică ar explica nu numai vârsta lor destul de recentă, ci și marea asemănare a variantelor de la diferitele popoare. Iorga socotea India drept „patria miraculosului”, drumul de împrumut fiind prin „Orientul asiatic” care „a transmis Europei prin Bizanț... și asemenea povestiri”. „Confundarea fabulei animale cu viața omenească, extragerea formulelor înțelepciunii din pățaniile prostiei sau din înfrângerile nebunilor ne-ar trimite mai mult în India, ca și tot ce se ține de împărăția nesfârșită a miracolelor”. Dar trăsătura eroică ar fi de origine persană: „Tot ce e dovadă de vitejie și de suferință, de statornicie în neînfrânta urmărire a țelului pare să indice către Persia regilor veșnic luptători și a mândrilor, nobililor cavaleri păstrători de cuvânt din jurul lor” (*Istoria*

literaturii românești, I, p. 67 - 68). Teoria indianistă a câștigat numeroși aderenți, o seamă de monografii ale unor tipuri semnalând variante în literatura indiană, dar ea a trezit rezerve care treptat i-au infirmat generalizările excesive. Ea pornea de la început cu o eroare de metodă: confunda datarea variantei livrești cu vechimea tipului ca atare. Cercetători ai literaturii scrise, ei au trecut cu vederea că variantele folclorice au fost consemnate târziu, și mai cu seamă incidental, până în secolul al XIX-lea, dar ele au circulat încă din vechime, multe din epoca preistorică. Au existat împrumuturi reciproce între folclor și creația cultă, nu numai într-un singur sens, de la modelul cult la varianta populară, cum susțineau promotorii acestei teorii (R. Kohler a ajuns la faimoasa formulare, total unilaterală: „poporul nu produce, el numai reproduce”). Cercetările au arătat apoi că *Panciatantra* e o creație mai târzie și mai cu seamă un tratat de politică, pe când budiștii propovăduiau tocmai dezinteresul pentru aceasta. Creatorul ei s-a inspirat din repertoriul folcloric, preluând basmele despre animale pentru a le prefăce în fabule. Dar argumentul decisiv l-au adus basmele descoperite în Egiptul antic și în Babilonia, cu mult mai vechi decât cele atestate în literatura indiană, datând dintr-o epocă în care nu se întrevea nicio legătură între India și Egipt. S-a văzut apoi că asemănările semnalate erau de multe ori fortuite, diferențele covârșind, existând prea puține basme

comune Indiei și Europei. Ultima ediție a catalogului internațional de povești conține o seamă de basme indiene care n-au corespondent în Europa, unele prezentând doar o asemănare tematică, vagă. În India, basmul este înfloritor și iubit ca în nicio altă țară, unele tipuri își au obârșia aici, dar ea nu poate fi patria tuturor – sau a majorității – basmelor. În multe cazuri, asemănările stau în cumpănă cu deosebiri, de aceea opiniile cercetătorilor oscilează, unii înclinând spre obârșia indiană: **K.** Krohn, în opoziție cu autorii unor monografii, consideră India a fi patria tipurilor cercetate (XLIII). Cercetările au arătat că India a transmis europenilor o seamă de narațiuni, dar altele provin din celelalte părți ale Europei (XIV, p. 67 – 125; XIX, V, p. 249 – 253; LXXXVI, p. 376 – 379).

Teoria mitologică a fost elaborată de frații Grimm pentru a explica originea basmelor. Ea are la bază cele două constatări fundamentale deduse din conținutul și din aria de răspândire a basmelor. Ele au un substrat mitic, adică resturi din credințele străvechi exprimate în imagini poetice. Acest substrat mitic „se aseamănă unei pârțicele de piatră prețioasă sfărâmată, care zace împrăștiată pe pământul năpădit de iarbă și flori și pe care o poate descoperi numai o privire ascuțită. Semnificația i s-a pierdut de mult, dar ea este încă simțită și dă basmului conținutul său, în timp ce satisface totodată plăcerea naturală pentru miraculos, căci ea nu este niciodată un simplu joc

de culori a unei fantezii fără conținut” (XIX, V, p. 244). Elementul mitic se întinde cu atât mai mult, cu cât mergem înapoi, fiind singurul conținut al poeziei străvechi. Examinând basmele potrivit gradului lor de asemănare, **W. Grimm** observă că granița basmelor e cea a trunchiului indo-german, iar înrudirea lor se conturează „în cercuri din ce în ce mai restrânse în jurul teritoriului germanilor, întrucâtva în același raport, în care descoperim în limbile popoarelor acestora partea comună și partea specifică” (ibid.). Prezența basmelor similare la unele popoare neindo-germanice se explică prin împrumuturi: variantele arabe provin din surse indiene. Asemănările se eșalonează întrucâtva proporțional cu distanțele de la aria indo-europeană: foarte mari asemănări se observă între basmele germane și cele slave, evidente și la basmele indiene și persane, întrucâtva perceptibile în basmele tibetane și finlandeze, apoi în cele ale beciuanilor din sudul Africii. Corespondențele dintre vechile mituri indo-europene și basmele popoarelor respective nu au putut fi stabilite, întrucât nu se cunoaște mitologia străvechilor indo-europeni și această lipsă a fost fatală teoriei mitologice. Nu poate fi plauzibilă deducerea unui repertoriu atât de întins și variat dintr-o mare necunoscută. Netemeinicia s-a văzut de îndată ce unii adepți de mai târziu au încercat stabilirea unor filiații dintre personajele din basme și zeitățile întrucâtva similare din mitologia scandinavă sau greco-romană. Acestea au

compromis și partea validă a teoriei, cum se poate vedea la noi în încercările lui Atanasie Mariescu (v. *Cercetarea*). Îmbogățirea cunoștințelor cu privire la credințele populare de pe tot globul și familiarizarea cu basmele altor popoare au permis reevaluarea teoriei mitologice în aspectele ei pozitive. Cel mai de seamă adept contemporan, folcloristul suedez C.W. von Sydow, a preluat-o, aducându-i câteva corectări substanțiale. Basmul nu mai poate fi explicat ca un mit destrămat care, pierzându-și conținutul, a devenit narațiune cu caracter distractiv. Von Sydow consideră însă că basmul fantastic - *chimeraiul* în terminologie proprie - este o moștenire indo-europeană. Punctul de sprijin îl caută în gradul mare de asemănare dintre variantele celtice și slavice, germane și slavice etc. „A fost o vreme când toți indo-europenii vorbeau rudimentar aceeași limbă și de asemenea aveau comune alte tradiții care mai târziu s-au dezvoltat în oicotipuri separate” (LXXXI, p. 56). Examinând unele basme, el distinge un grup de oicotipuri asiatice și altul de oicotipuri europene, un oicotip slav și unul indo-iranian, sau un oicotip slav alături de unul teutonic și altul, mult îndepărtat, indian. El conchide că s-ar putea distinge oicotipuri satem și oicotipuri kentum, potrivit celor două grupe mari lingvistice. În formarea acestor oicotipuri, von Sydow întrevește chiar un strat mai vechi, al băștinașilor preindo-europeni: particularitățile repertoriului irlandez s-ar explica prin persistența

tradiției preccitice (LXXXI, p. 237), iar diferențele dintre repertoriul mediteranean și cel din nordul Alpilor s-ar datora stocului de basme deținut de populațiile preindo-europene din zona mediteraneană (ibid., p. 191). Von Sydow exagerează în două direcții. El susține în chip categoric că „basmelor nu emigrează” (LXXXI, p. 58), afirmație contrazisă de el însuși pe alocuri, susținând de exemplu că ungurii au luat basmele de la slavi și români, finlandezii de la suedezi și ruși etc., precum și atunci când critică exagerările teoriei indianiste, susținând că „narațiuni complet independente pot fi compuse în țări diferite” (ibid., p. 197). El exagerează apoi în chip evident când micșorează prea mult repertoriul de basme fantastice al unor popoare, cum ar fi arabii, deținători prin excelență ai narațiunilor de tip realist (*novelate* în terminologia autorului). Basme fantastice au și alte popoare din Africa și Asia a căror existență nu se poate explica prin împrumuturi de la indo-europeni. Ele se diferențiază de cele europene într-atât, încât unii au susținut că indienii, africanii n-ar avea basme în sensul european al termenului, demonstrând că basmul a putut fi creat în mai multe părți ale lumii pe o anumită treaptă de dezvoltare și această geneză independentă explică deosebirile de conținut și mai cu seamă de stil. În vremea din urmă, teoria mitologică în forma ei corectată este acceptată de cercetători ca ipoteza de lucru. Chiar un sceptic – care crede că basmele europene

descind din variantele livrești prin traduceri și adaptări – Albert Wesselski, admite temeinicia ei: „Nu mai credem că toate basmele ar fi supraviețuiri ale unei credințe comune din timpurile îndepărtate, dar suntem convinși că mitologiile au exercitat o mare influență asupra basmului” (XCII, p. 66). Basmul nu a luat deci naștere prin transformarea mitului decadent, ci prin crearea unor narațiuni în care noțiunea de miraculos și de putere supranaturală era desfăcută de zeități și percepută de fiecare ca o relatare independentă de vechile mituri. Pe acest făgaș se îndreaptă ultimele cercetări, în strânsă corelație cu datele etnologice, îndeosebi cu cele furnizate de istoria religiilor.

Teoria naturistă, de natură filologică, derivă din teoria mitologică. Pe urmele indicațiilor fraților Grimm, ei scrutează vechea literatură indiană pentru a găsi acolo izvorul basmelor populare. Prin cercetări de filologie comparată, ei caută să descopere filiațiile dintre vechile zeități indiene și personajele mitologice ulterioare. Explicația lor este ingenioasă, dar s-a dovedit total absurdă. Max Müller, adânc cunoscător al poemelor vedice, pleacă de la premisa că în vremea când indo-europenii nu se despărțiseră, în epoca „mitopeică”, foloseau un limbaj neobișnuit de colorat, metaforic și denumeau mai multe fenomene sau obiecte prin aceleași imagini poetice. Când, mai târziu, aceste denumiri au fost restrânse la un singur obiect sau fenomen, ele au

atras asupra acestora și caracteristicile celorlalte fenomene cuprinse în aceeași omonimie. Această „boală a limbajului” a dat naștere la mitologie: simplele denumiri ale fenomenelor naturale s-au transformat în relatări despre personaje mitice, *nomina* devenind *numina*, întrucât vechile semnificații se pierduseră. Prin despărțirea din trunchiul comun, ramurile indo-europene au dus cu ele aceste mlădițe mitologice, dezvoltându-le în continuare. Menirea folcloristului filolog e de a urma drumul parcurs de evoluția semantică spre origine pentru a găsi semnificația primară, singura adevărată, care se ascunde sub numele personajelor din mitologii și basme. **M.** Müller considera miturile străvechi ca denumiri voalate ale corpurilor cerești cu ipostazele lor – soarele, aurora, crepusculul – în vreme ce **A.** Kuhn și **W.** Schwartz vedeau în ele fenomenele meteorologice: furtuna, norii, fulgerul, focul etc. În acțiunile personajelor din basmele populare ei pretindeau că se pot întrevedea urmele acestor fenomene astrale sau meteorologice. Câteva exemple relevă cât de fanteziste erau explicațiile lor: lupul din *Scufița roșie* este soarele care urmărește prea frumoasa auroră (după altă interpretare, lupul ar fi personificarea nopții, Scufița roșie, lumina solară, iar vânătorul, un zeu solar); Psyche din *Amor și Psyche* este aurora care se ascunde la apariția soarelui etc. **M.** Müller, **A.** Kuhn și **W.** Schwartz au avut o seamă de adepți, mai proeminenți fiind **C.W.** Cox și Angelo de

Gubernatis. Aserțiunile celui din urmă au făcut epocă la vremea lor, contribuind la discreditarea totală a acestui sistem, cu toate că au fost citați ca precursori însuși Socrate și Euripide, care explicau miturile cu elemente grosolane prin pierderea sensului de odinioară al cuvintelor. Deficiența teoriei rezidă mai întâi în însăși baza de pornire care s-a dovedit greșită: *Rigveda* nu e o creație străveche indiană, cum presupuneau **M.** Müller și adepții săi, ci o operă mult mai târzie, elaborată de teologi cu scopuri didactice evidente. Îngustimea ci se vede și din aserțiunea categorică a lui **M.** Müller că basmele nu circulă, numai se moștenesc. Din toate strădaniile școlii naturiste au rămas valabile câteva filiații etimologice ca Dvaus-Zeus-Tius; Parianya-Perkunas; Blaga-Bog; Varuna-Uranus etc. Și observația lui **W.** Schwartz că figurile mitologice din repertoriul folcloric au o vechime mai mare decât zeitățile din mitologiile epocii istorice (XIX, v. V, p. 252 - 256, XLIII a, p. 22 - 26, LXXXVI, p. 371 - 375).

Teoria onirică s-a conturat în mai multe variante, unii cercetători necunoscând partea elaborată de ceilalți. Ea a fost sugerată de greutatea de a explica geneza unor motive de basm din reprezentările primitivilor. Cel dintâi care a dedus basmul din visuri a fost **E.** Clodd în lucrarea, rămasă necunoscută, *Myths and Dreams* (1885). La scurtă vreme, **L.** Laistner încearcă să explice geneza basmului din vis (*Das Räthsel der Sphinx*, 1889). El credea că visurile și

interpretările lor ar oferi cheia pentru explicarea tuturor basmelor și legendelor. Premisa era total greșită, întrucât Laistner considera povestirea visului drept cea dintâi și deci cea mai veche narațiune. El avea în vedere numai visul de groază, coșmarul. Tot atât de unilateral explica basmul și școala psihanalitică: Freud credea că basmul e produs al dorințelor din vis, iar adepții săi i-au redus sfera la visurile erotice cu dorințele refulate (XLIV, p. 35 - 36). B.P. Hașdeu întrevedea filiația vis-basm în paralelismul caracteristicilor lor. În studiul său, *Basm* (1893), el pleacă de la constatarea lui Schopenhauer că omul ar poseda „pentru vis un deosebit organ” („Traumorgan”). Viața omului pendulează între „realitatea vegherii și realitatea somnului”. În consecință, „restrângerea somnului în veghere, este *basmul*, care constituie pentru om literatura visului”. Hașdeu nu citează nici pe Clodd, nici pe Laistner, pe care nu-i cunoștea, ci tocmai pe Hypatia din școala neoplatonică din Alexandria, „ultima rază a filosofiei antice”. Ea susținea „că originea miturilor este în vise”. Dar argumentarea lui pornește de la caracteristicile similare ale visului și basmului care ar fi: 1) formele hiperbolice în vis și basm; 2) visul și basmul sunt crezute ca adevărate; 3) spațiul se șterge; 4) de asemenea timpul; 5) zborul e un mijloc frecvent de locomoție; 6) omul stă alături de zâne și sfinți; 7) omul se luptă cu monștri; 8) nu există deosebiri de limbă; 9) metamorfozele cele mai „extravagante”

sunt un fenomen firesc; 10) suferințele și nenorocirile se încheie printr-un deznodământ plăcut, banchet sau nuntă. Hașdeu conchide: „Nu se poate găsi un singur element al *basmului*, care să nu-și aibă obârșia în vis” (XXXV, p. 2605 - 2613). Aserțiunea se vădește cu totul exagerată, iar demonstrația rămâne neconvingătoare, asemănările dintre vis și basm fiind doar întâmplătoare. Pare totuși plauzibil ca unele elemente ale basmului să fi fost făurite sub influența reprezentărilor din visuri. În acest sens e orientată și demonstrația de in ai târziu a lui Fr. von der Leyen. Credința în veracitatea visului, importanța lui pentru omul primitiv arată că reprezentările onirice nu au putut rămâne fără urmări în creațiile poetice arhaice. Ca atare, unele motive din basm par a deriva din visurile mai dramatice. Între acestea ar fi: pata de sânge care nu se mai spală de pe cheie (*Barbă albastră*), sarcinile imposibile date pețitorilor (să închidă ușa care se deschide mereu, să stingă lumânarea care iar se aprinde, alegerea semințelor amestecate într-o movilă mare într-un scurt timp etc.), ființele și obiectele care se feresc de trecător (pomul ce-și ridică ramurile cu fructe, pasărea moartă care învie și zboară când e atinsă de om etc.), călătoriile pe tărâmul celălalt, revenirile morților printre vii (*Lenore*), muncile lui Sisif, întrebările de nedelegat care aduc moartea celui întrebat, iubitul prezent noaptea și dispărut la ziuă (*Psyche și Cupido*) (XLIV, p. 35 - 41). Apropierile sunt

discutabile, dovadă și faptul că von der Leyen și-a retractat câteva dintre ele în ediția a III-a (schimbarea copiilor de către zâne sau pitici care lasă în locul celor sănătoși niște monștri incurabili). Se pierde din vedere că atari motive au putut fi create de fantezia omului pentru a mări contrastul, o modalitate estetică atât de caracteristică basmului. În genere, cercetătorii s-au arătat rezervați față de filiațiile din vis ale unor motive de basm (XXXV, III, p. 2605 - 2613; XLIV, p. 33 și urm.; XCII, p. 35 - 37; XIX, v. V, p. 259; LXXXVI, p. 385 - 386).

Teoria ritualistă s-a dezvoltat din cea antropologică, în strânsă dependență cu îmbogățirea cunoștințelor despre religiile primitive și populare. Legătura dintre unele specii narative și practicile cultice a fost semnalată de A. van Gennep. Legenda religioasă făcea parte integrantă din cult, iar recitarea miturilor și legendelor „era ea însăși un rit esențial al diferitelor ceremonii” (LXXXVIII, p. 15), căci numai ea îi conferea eficacitatea dorită. Funcția povestitului îmbrăca roluri multiple. Alături de recitarea cultică, se practica povestirea pentru a învinge oboseala, pentru a avea succes la vânat sau în expedițiile războinice. După A. van Gennep, povestitul a avut un caracter utilitarist, mai pronunțat la începuturile omenirii și mai estompat la societățile evolute. Acest aspect permite o cronologizare a speciilor în ordinea apariției lor. Cele mai vechi ar fi miturile și legendele, stadiul

intermediar ar fi reprezentat prin basmul despre animale, iar ca apariție ultimă basmul propriu-zis care ar avea numai funcție estetică. Observând societatea australiană, el relevă rolul dominant al cultului totemic, de aici numeroasele narațiuni despre animalul totemic. Scara stabilită de **A.** van Gennep e prea rectilie, fiindcă cercetările au arătat că și povestirea basmului propriu-zis poate îndeplini în unele comunități anumite funcții cu caracter ritual (alungarea duhurilor rele, obținerea unor rezultate bune la vânat etc.). Dar se vedește plauzibilă schema evolutivă de la mit la basm prin pierderea treptată a funcției cultice a unor narațiuni care au fost inițial mituri și legende totemice. Plină de învățăminte este și constatarea sa că în folclorul australian, forma narațiunilor e instabilă, aceeași narațiune putând deveni după plac mit, basm despre animale sau basm propriu-zis (**LXXXVIII**). Hans Naumann atribuie rolul preponderent în formarea unor motive epice cultului morților și îndeosebi fricii de cei morți. Teoria ritualistă va primi o generalizare excesivă prin studiul lui **P.** Saintyves despre poveștile lui Perrault. El nu se îndoiește că basmele sunt de fapt mituri „care sunt cel mai adesea comentariile sau ilustrările unui ritual” (**LXXVIII**, **p.** XVIII). Cinci din basmele lui Perrault ar fi „narațiuni anumite pentru a justifica, a face iubite și practicate ritualuri sezoniere” (ibid.), în vreme ce alte patru basme ar fi fost la origine rituri de inițiere (de ex. *Motanul încălțat* un ritual de

încăunare), iar ultimele două (*Griselidis, Les Souhairs ridicules*) niște apologuri religioase, în fond tot „niște povești rituale, pentru că și ele la origine comentează niște precepte religioase a căror învățare constituie o parte a ceremoniilor sacre” (LXXVIII, p. XXIII). Demonstrația lui Saintyves rămâne însă suspendată, lipsită de verosimilitate, prin faptul că ritualurile presupuse nu sunt dovedite, negăsindu-se până acum narațiuni cultice care – să relateze întâmplări similare cu cele din variantele respective din colecția Perrault. Dar indicația lui de a căuta legăturile dintre basme și unele practici rituale s-a arătat fructuoasă. O seamă de cercetări etnologice asupra anumitor practici religioase și narațiunile popoarelor primitive au scos la iveală dependența unor clemente epice de unele reprezentări cultice. Problema a fost reluată în ansamblu și aplicată la basmul european de V.I. Propp în studiul postbelic *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*. Cercetarea nu trebuie segmentată la cutare clement, cum s-a făcut de obicei, ci pornit de la o bază mai largă, de la instituțiile trecutului. Se vedește că „basmul trebuie comparat cu instituțiile sociale ale trecutului și că tocmai în ele trebuie căutate rădăcinile lui” (LXXI, p. 10). Printre acestea, un rol de căpetenie l-a avut religia. Ca atare, „basmul trebuie comparat cu obiceiurile și riturile pentru a defini care sunt motivele ce provin din cutare rituri, precum și pentru a stabili care este raportul dintre

respectivele motive și rituri” (ibid., p. 15). El surprinde cazuri în care e evidentă „deplina concordanță dintre datină și rit, pe de o parte, și basm pe de alta” (ibid., p. 12), dar cel mai adesea înțelesul este înnoit în basm. De data aceasta, „ritul își păstrează integral formele, dar i se atribuie în basm o semnificație și o interpretare diametral opuse” (ibid., p. 14). Metoda nu îl ferește întotdeauna pe cercetător de soluții arbitrare, neconcludente. Corespondența dintre un rit și un element de basm nu înseamnă totdeauna filiație genetică, în basm intervine și fantezia creatoare, care poate plăsmui, în cadrul unui sistem de gândire dat, o seamă de acte care să aibă asemănare cu unele practici. Plăsmuirea basmului nu s-a realizat numai prin „copierea” realității, trebuie să se admită și inventivitatea creatoare. Aspectul este deosebit de evident în elementele contrastante care acționează în basm, în a căror geneză intenția estetică a deținut primatul. „Nu toate aspectele pot fi explicate prin prezența unor anume instituții ale trecutului” – avertizează însuși Propp (ibid., p. 11). Nu toate apropierea genetice semnalate de Propp pot fi primite fără rezerve. Între altele, râul (sau lacul) ca obstacol în basm nu trebuie neapărat să provină din reprezentările despre călătoria mortului, deoarece râul (lacul) este un obstacol și în viața cotidiană, cu atâtea repercusiuni în relațiile dintre riverani (LXXXVIII, p. 13 – 42; LXXI, p. 3 și urm.; LXXVIII, p. XVII-XXIII, pass.;

LXXXVI, p. 386 - 388).

Tândală v. Păcală

Tovarăși năzdrăvani. **A.** Sunt oameni care au câte o însușire dezvoltată la proporții neverosimile, uneori cu o construcție anatomică prin care sunt predispuși la acea deformare miraculoasă. Ei nu joacă niciodată roluri principale, fiind numai auxiliari ai eroului principal care îi întrebuințează, cu puține excepții, numai în pețirea unei fete de împărat (**v. Probele pețirii**). Ca atare, episodul cu **t. n.** (AT 513 A) se întâlnește în felurite tipuri, cu precădere în AT 531, mai rar în celelalte (AT 300, 301, 303, 313 etc.), pe când în repertoriul european, el e arătat a se îmbina îndeosebi cu AT 514.

1. **Flămânzilă** (Flămându-l, Foametea, Fomilă, Foametea Pământului) este omul care nu se poate sătura niciodată. În drumul lui, eroul vede „24 de pluguri ara, ș-un moșneag înapoi mânca brăzdili și tot striga: - Arați, arați, că-s flămândă” (5, 1, p. 222 - 223). În alte variante, el e înfățișat mâncând cuptoare de pâine, „un om cărui îi ara 99 de pluguri, 99 de oameni semănau, în 9 zile grâul se cocea, 99 de oameni coseau, 99 de cai treierau și dau la 9 mori de măcinat și apoi la 99 de cuptoare îl coceau și dânsul mânca și striga mereu că i-e foame” (4, P. 125).

2. **Setilă** (Setosul, Setea Pământului) e corespondentul lui Flămânzilă. Capacitatea lui de îngurgitare e enormă, întrucât și gura lui e neînchipuit de mare: „un om c-o falcă-n cela capăt

de mare, și cu o falcă în ista capăt de mare... Când sorbe o dată, sorbe toată marea, ș-apâi mai sta șapte ani până se strânge și iar o bel" (5, I, p. 222). Alteori, eroul dă peste „o apă mare, care mâna o moară cu 12 pietri, din jos de moară sta un om cu gura căscată și câtă apă cădea de pe jilipuri, toată o bea și tot striga: Vai, că mor de sete!" (61, p. 183). Setea Pământului stă ascuns sub pământ, înaintea morii, așteptau degeaba „oamenii toți cu disăgile în cârcă”. Voinicul îl scoate la suprafață prin descântec: „se dede și descântă ceva acolo. Iacă iese Setea pământului, un om'mare, ș-îl ie cu el" (5, I, p. 350 - 351).

3. *Ochilă* vede până la capătul lumii, adică până „în fundul mării și în naltul cerului" (8, p. 93). Se mai numește și Uită-n lume, fiindcă vedea în toată lumea și pretindea că n-are unde să mai privească (LXXXIII, p. 548). El e tot un om, dar „cu un ochiu cât luna și cu unu ca la ăialalți oameni" care mereu strigă „vai de mine și de mine... cine nu vede, eu nu văd!" (XV, p. 276). În alte variante, el are numai „un ochi cât o sită și el nu vedfe nimica dzâua, el numai noaptea vede când se punfe, vede-n lună, se uita și vede-n lună" (ibid., p. 165). Câteodată, văzul extraordinar este dublat de un auz similar. Drăgan Cenușă vede „un om: tot punfe urechea la pământ și iar-o lua! Tot pună urechea la pământ, și iar o lua" fiindcă Ochilă asculta „cum crește ovăsu". El are doi ochi în față și unul deosebit în ceafă: „Cu doi ochi dorm, și cu unu mă uit! Și eu văd și pe lumea asta,

și pe cealaltă lume” (5, I, p. 220). Ochilă se distinge nu prin văzul ascuțit, ci prin capacitatea de a-și mări ochii după voie: „... eu când mă mâniu, mă uit cu ochii care se fac ca roțile la tileaga cea de plug și când mă vede stăpânul fugе de mine” (77, p. 12).

4. Țintaș fără greș este *Pușcă-țânțari*, *Țintilă* sau *Păsărilă-hăis-Lungilă* (Păsărilăți-lungilă). „Dacă era pasărea după soare sau după lună, el acolo trage cu săgeata ș-o pușca” (5, I, p. 221). El „prinde păsările din zbor și le mănâncă”. Îndemânarea lui е dublată de cea de a se întinde până la lună (XV, p. 165) întocmai ca Lungilă, alteori cumulează și atributele lui Ochilă: „un om mare numai cu un ochi în frunte și c-o pușcă pe umăr” care este Țintilă (6, 1, p. 184). Țugulea întâlnește pe un om cu un arc: „iaca un țânțar а ajuns tocmai la vântul turbat și voi să-l dobor d-acolo cu săgeata mea” (41, I, p. 275).

5. *Lungilă* – sau *Lungul* – е uneori personaj distinct: „un om cu o mână cât ajungea la marginea lumii „haialaltă era ca la ăialalți oameni” care striga mereu că el n-are mâini (XV, p. 276). În alte variante, capacitatea lui rezidă în а se putea lungi după voie. De aceea, nu е ținut slugă de nimeni, „că eu, dacă mă supăr, mă întind până-n naltul cerului cu casa gazdei cu tot” (77, p. 12).

6. *Lățilă* îi corespunde întrucâtva lui Lungilă. „P-ăsta, când se lățea, puneа mână după lună. Mai rău ca satelitul de astăzi, аșa se lățea el de rău!”

(94 a, p. 159). Varianta bihoreana îl arată similar cu Lungul, dar cu însușirea dispusă pe întinderea orizontală: „... dacă mă mâniu, mă fac așa de larg de casa gazdei din toate cheotorile se despică” (77, p. 12).

7. Cel care aleargă repede, *Fuge-în-lume*, e reprezentat felurit. Uneori, el este Vântul care „de șapte ani de când mă-nvârt roată cu bota asta și n-am unde s-o zvârl” (5, I, p. 221). Într-o culegere nesigură, Vânturașul e zugrăvit în concordanță cu atributul său colic, deoarece mâna cu suflul său 24 de mori (XV, p. 137). Cele mai multe variante îl arată cu pietre de moară legate de picioare și luându-se la întrecere cu iepurele. Strepedele pământului e „un jumătate de om și avea la picior legată o piatră mare de moară și totuși așa fugea de tare, încât un iepure nu se putea feri de el, aci aci era să-l calce, iar jumătatea de om striga cât putea: Hi, vită leneșă! și bietul iepure fugea cu limba scoasă” (61, p. 163).

8. În unele variante, căpetenia tovarășilor năzdrăvani e *Gerilă* (Gerul, Ghețilă, Zgriburilă), întâlnit de pețitor la începutul sau la sfârșitul călătoriei. El consumă o cantitate enormă de lemne cu focurile care îl înconjoară din toate părțile. „Iacă un om acolo... un foc cu șapte care de lemne și în șapte locuri câte șeptezăci de care de lemne arde acolo. Și el în mijlocul lor acolo și striga de-acolo: - Vai de mine și de mine! Cine moare de frig! Eu mor de frig!” (XV, p. 275). Ipostaza lui moldovenească reprezintă o culme.

Drăgan Cenușă vede „24 de stânjâni de lemne, arde, ș-un moșneag învârtit de 12 ori pe lângă foc, ș-a 12-lea oară i-ajunge capu' pe picioare”. Se teme de el și se ascunde cu ceilalți tovarăși năzdrăvani „cu capu' su cojoc la moșneag. Când s-o-ntins moșneagu o dată înainte, Dumnezeu ști câte hectare de pădure-a rupt! Și când a pușcat moșneagu o b... munții s-o cutremurat, și văile s-o tulburat și pădurile-o picat!” Când dă cu ochii de ceilalți, e cuprins de duioșie: „He-he-hei! Mulțamăsc lui Dumnezeu Sfântu, că dintr-o b... mi-o dat Dumnezeu opt ficiori lângă mine. Ai avut noroc, Drăgan Cenușă, că-ai venit cu bine, dar să fii venit cu rău, nu știu zău cum era! De-acum haideți cu mine, că io-s cârma înainte”. Când ajung la mare, moșneagul „o trras cu narea cea de ger, o-nghețat marea ș-o trecut dincolo peste mare” (5, I, p. 223). Dar Gerilă are cealaltă n-are de foc cu care dezgheață pe loc apa înghețată „cu narea cea de ger” (ibid., p. 228).

9. Cu totul rar apare în câteva variante tovarășul care are o mare putere de a germina. El e un fel de Păsărilă „un om care nu știu ce tot bombănea el din gură și când amenința cu toiagul ce ținea în mână, pe dată se făcea câte o sută de păsărele” (41, I, p. 275). Lui îi corespunde „Omul-Drăgostilă, care se drăgostea cu Vântul și se văiera: cu cine să mă mai drăgostesc?” (LXXXIII, p. 555). Mai explicit apare în varianta inedită din Bughea de sus-Argeș, *Țugun*, unde năzdrăvanul are un phallus enorm cu care găurește pământul,

văietându-se „N-am ce-ngăuri!” (XV, p. 77).

10. Semnalați de obicei numai în câte o variantă mai apar: Stânjenul pământului, un „om care stânjenea pământul și striga: – Vai, că nu mai am ce stânjeni” (61, p. 163), Scutură-munții „un flăcău ținea doi munți în palmă și se juca cu ei ca și cu două mere” (LXXXIII, p. 502) numit uneori Azvârlă-n-lume (ibid., p. 348), omul de fier ce mergea zburând și omul ce putea ridica o pădure legată (XV, p. 137). O raritate este și omul care are „un sul mare de car”: cu vârful putea sparge cerul, iar cu capătul prăpădi pământul (8, p. 93). Numărul tovarășilor năzdrăvani asociați de protagonist variază de la doi până la șapte, în unele variante el fiind ajutat și de insectele recunoscătoare (albină, furnică). După îndeplinirea probelor cerute de tatăl fetei pețite, tovarășii năzdrăvani se întorc la locurile lor. Drăgan Cenușă însuși îndeplinește această ultimă datorie față de ei: „Pe fiecare de unde l-o luat, acolo l-o lăsat” (5, I, p. 228). Alteori, sunt răsplătiți cu avuțiile celui despuiat: „... voi duce-vi-ți, mă, unde vreți cu banii, și eu mă duc cu mireasa” (ibid., p. 353).

Originea lor orientală (indiană) a fost relevată de unii cercetători. Foarte probabil ei oglindesc o seamă de performanțe șamanice și yoghinice, unele atestate în timpurile moderne. **B.** Mai există ortaci infideli cu o forță extraordinară ce sunt învinși de voinicul plecat în lume și se prind frați de cruce prin jurământ. De obicei, aceștia sunt

doi, Strâmbă-lemne și Sfarmăpiatră, dar în unele variante li se mai adaugă câte unul. Uneori sunt înlocuiți de Serilă, Mezilă și Zorilă (v. *Murgilă...*).

1. *Strâmbă-lemne* (Cârnă-lemne, Cujbă-lemne) se ocupă cu îndoitul copacilor. „Se suia-n vârful copaciului și-și da drumu' jos, și rămânea lemnul strâmb!” (5, I, p. 241). El poate atinge dimensiuni impresionante: „un ometeu cât un deal și numai cu un ochi în frunte, și omul acela apuca copacii de vârf tot câte doi odată și-i făcea gânj la pământ” (61, p. 118). Cârnă-lemne este „un om atât de gros ca un munte și de înalt de ajungea cu capul în nori... se văieta că nu mai sunt lemne drepte în pădure și că nu mai are ce lucra”... (34, p. 274).

2. *Sfarmă-piatră* (Freacă-pietri, Sparge-piatră) e și el „un ometeu cât un munte” care „sta cu picioarele crăcite peste părau și tot lua bolovani în palme și-i zdrumica, cum desfaci cucuruzii, și sfărâmurile toate cădeau în apă de tulburau apa” (61, p. 119). În unele variante, el îl întrece pe Strâmbă-lemne, fiind „un om de zece ori mai nebleznic, mai groaznic și mai înfricoșat decât Cârnă-lemne. Aiesta ținea două steanuri de piatră, unul într-o mână și celălalt într-alta și le izbea de oaltă de tot bine se sfărmau, iar bucățile săreau în depărtare de 3 poște” (34, p. 375). Dar adesea e un om obișnuit „care spârgea pietre” (94 a, p. 43).

3. *Clatină-munți* (Leagănă-munți, Bate-munți, Tulbură-apă, Apă rea) apare numai în unele

variante. El se remarcă prin dimensiunile sale de colos, stând „c-un picior într-un munte și cu un-nt-altu. Îi clătina munții su picioare” (5, I, p. 243). Bate-munții-n-capete îi depășește, fiind „un om pe de 10 ori mai nebleznic decât Sfarmă-pietri și pe de 100 ori ca Cârănă-lemne”. Agheran zărește „doi munți mari, mai mari decât Găina... numai ce se bat în capete” (34, p. 276).

Scutură-munții e fratele lui Sfarmă-piatră și se arată „un uriaș grozav... se juca cu doi munți ca și cu două mere” (61, p. 120). Cei care se apropie de el „nu se mai pot ținea în picioare, că muntele se clătina sub ei, ca și când ar fi călcat pe pe un sloi de gheață”... (60, III, p. 62).

După ce se prind frați de cruce, se așază într-o colibă în pădure, unde se îndeletnicesc cu vânătoria. Rămâne pe rând câte unul să gătească, dar vine Statu-Palmă-Barbă-Cot și le mănâncă mâncarea. Numai voinicul (Tei Legănat, Agheran Viteazul, Făt-Frumos, Dunăre Voinicul etc.) îl poate înfrunta, prinzându-l cu barba în despicătura unui copac pe care acesta îl smulge și fuge (v. *Statu-Palmă*). În mai puține variante, ei se luptă cu zmeii (sau dracii). Uneori, ei sunt omorâți, dar înviați apoi de mama protagonistului la rugămintea acestuia. Plecați pe urmele lui Statu-Palmă sau a fetelor furate de zmei, numai Tei Legănat are curajul să coboare pe tărâmul celălalt. După ce eliberează fetele, se întoarce cu ele la locul de ascensiune pe pământ, unde îl așteptau frații de cruce. Aceștia scot fetele, dar

când vine rândul său, Tei Legănat „au legat o piatră de capătul funiei și au lăsat s-o tragă în sus” pe care ei o lasă să cadă (79, p. 85) sau aruncă „o piatră de moară pe gaură, să-l facem pulbere, să-i pierdem rostu lui” (5, I, p. 250). Când el revine pe pământ, Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră deveniseră „ciocoi”: băiatul voinicului „păzea porcii ciocoilor și pe mă-sa băiatului o pusese după curci” (12, I, p. 378). Uneori, soția lui primește mâncare la un loc cu „un zăvoaz mare. Când lua din strachină, prepelițaru-o lua... o rupea de piept”, iar copilul porcar păzea o scroafă care „nu intră în coteț până n-o pup în bumbăreață” (5, I, p. 255). Soții cei infideli sunt pedepsiți, de obicei după legea ordaliilor (v. *Pedepse*). Incidental, Strâmbă-lemne și Freacă-pietre nu trădează pe Dunăre Voinicul fiindcă lupta cu Tarta-Cot se petrece pe pământ, încât la urmă ei împart frățește avuțiile acestuia (41, I, p. 508).

Într-o *legendă* despre Piatra Teiului, Scaraoschi „se prinse tovărășie într-o noapte cu Sfarmă-piatră, cu Strâmbă-lemne și cu Noureanu ca să aducă potop în țara Moldovei. Scaraoschi și Sfarmă-piatră se urcară pe vârful Ceahlăului, iar Strâmbă-lemne și Noureanu pe Dealul Doamnei”, de unde pornesc potopul. „Strâmbă-lemne se izbi peste codri... vâjâind și sucind copacii cei mai înalți... Sfarmă-piatră... începu a repezi stâncile de pe vârful munților, încât nu se mai auzea nici în cer nici pe pământ” (26, p. 37 – 38). Autenticitate dubioasă...

Tradiții v. Legendă

Țânțar. La origini, după o *legendă*, el a fost Pic-împărat, un cârmuitor vestit de rău. Luptându-se cu soarele și cu Maica Domnului, cade în apă și e prefăcut de Dumnezeu în **ț.** care evită soarele. După altă legendă, el a întârziat la adunarea animalelor și Dumnezeu i-a dat ca să se hrănească „darul suptului”. Țânțăroaica a fost nemulțumită să sugă numai ierburi și copaci și a cerut și sânge, Dumnezeu i-a îngăduit, dar să moară după aceea (47, p. 314 – 316). După o legendă-snoavă, **ț.** s-ar fi înfățișat ca lăutar să cânte lui Sânpetru și Sâmedru în umbra unei păduri, ca să capete „vreun bacșiș”. Sf. Dumitru îl invită să-i cânte de ziua lui: „— Ehe!... de ziua ta, mi se moaie coardele!” (47, p. 316).

În unele variante ale *basmului despre animale* AT 157, **ț.** este acela care îl convinge pe urs că omul este ființa cea mai puternică. Mai întâi, **ț.** îi arată că el este mai puternic decât ursul (sau leul), izbutind să-l supere până se declară învins, sau să-i sugă sânge fără să observe. Omul e însă mai tare, întrucât „numa degetul pune pe tine, te omoară. Și pe mine tot degetul pune și pe toți ne omoară”. Apoi stau la pândă. Trece un copil: „— Aista-i om?

— Nu - zice - numa va fi”. Trece un bătrân: „Nu-i om... Numa o fost om”. Vine un pădurar care lovește ursul cu sabia tăindu-i o ureche, apoi descarcă-n urmă-i pușca, pârlindu-l cu alicele. La sfârșit, ursul recunoaște că omul e mai tare (5, I,

p. 147). Un **ț.** iernează în urechea unui bivol și primăvara iese, mulțumindu-i. Bivolul rămâne impasibil: Nici nu știu când ai intrat, nici nu știu când ai ieșit” (69, p. 151 - 152). **Ț.** explică purecelui și muștei că e așa de slab pentru că în furtună „eu singur mă lupt cât pot și țin copacii să nu cadă” (70 p. 49).

În *basme*, **ț.** năzdrăvan de la Marea Albă fată la șapte ani un mânz năzdrăvan. Pipăruș Petru se duce până acolo și așteaptă până ce **ț.** fată un mânz „abia îl vedeai, așa era de mic. Dar pe câți pași făcea, pe atâta tot creștea”, până atinge dimensiunile normale (7, p. 156).

Ț. este un auxiliar al eroului. Fiindcă e dus din nisip în pădure, el îl ajută pe Făt-Frumos, alungind din pădure cele șapte iepe ale babei năzdrăvane (32, p. 324). Iar într-o poveste mincinoasă apare „un **ț.** schiop, treiera la bob într-un vârf de plop” (67, p. 184). u

Uriaș. După *legende*, **u.** (numiți pe alocuri jidovi) au populat pământul înaintea oamenilor. Ei aveau dimensiuni enorme. „Capul unui uriaș era cât un munte”, iar picioarele „cât poloboacele și nu călcau decât din munte în munte” (LXV, p. 157). **U.** (sau jidovii) ar fi venit după dispariția căpcăunilor. „Cei mai piperniciți din ei aveau capul cât hârdăul, ochii mari cât dovleacul, mâinile cât puțineile, iar dinții ca fiarele plugului. Erau așa de puternici, că puneau un picior pe un munte și altul pe celălalt, se apucau cu mâinile de torțile cerului și când hâțâneau și hogiau, se

cutremura pământul” (66, p. 26). **U.** aveau „capu’ ca hârdău al de cinci vedre, ochii ca taerile, mâinile ca puțineele, picioarele ca uleie, deștele ca mosoarele, unghiile ca secerile, dinții din gură ca fiarele plugului... Noiăștia d-acum suntem pe lângă jidovi ca niște muște mititele” ’ (LXXXIV, p. 196). Supoziția lui Șăineanu că sinonimia uriaș-jidov s-ar explica prin intermediul cazărilor, un popor turanic convertit la mozaism și locuind în Rusia meridională în sec. VII – XI, apoi contopit cu tătarii, nu e plauzibilă, ea datorându-se influenței biblice, întrucât și în Biblie sunt menționați **u.** ca populând pământul pe vremea potopului (ibid., p. 204 – 207). Oasele mari găsite în pământ sunt atribuite de popor **u.** De asemenea o seamă de cetăți. În Moldova, trei **u.** aveau trei cetăți: Țețina, Stânca și cea de pe dealul Oclu. În cea dintâi a domnit Țețin, împărat păgân. Era atât de bătrân, „că-și rădica sprâncenele cu cărjele”, dar avea privirea ucigătoare, căci dacă „se uita la oastea dușmanului, pe loc toți mureau” (52, p. 480, 709). Zidurile din Radomir și Piatra, jud. Olt, sunt rămășițe din construcțiile **u.**, ca și cetatea Jidovina din Poienar – Argeș și Jidova din Schitu Golești de lângă Câmpulung (LXXXIV, p. 198 – 200). În Transilvania, zidurile de pe Jidovu de lângă Zlatna ar fi din vremea **u.** (ibid., p. 201). Cetățile din Deva, Hunedoara și Uroiul ar fi clădite de trei fete de **u.** Primele două au fost terminate, deoarece fetele au invocat ajutorul lui Dumnezeu, pe când a treia, semeață, a pretins că va termina

cetatea Uroiului cu sau fără ajutorul lui Dumnezeu și, de aceea, zidurile s-au dărâmat (etimologie populară: Uroi < urui (dărâma) (26, p. 55 – 56). În alte variante, fetele de **u.** au construit cetățile din Deva, Călanul Mic și Uroi (50 a, p. 232). Unele stânci desprinse sunt atribuite mâniei **u.** În satul Caragelele din județul Buzău se află „o piatră cu forma de om și care a fost azvârlită din munte de o fată de urieș” (XXIII **b**, p. 188). Stânca Detunata ar fi trupurile **u.** petrificați pentru că unul din ei și-a omorât fiul îndrăgostit de o zână (26, p. 47 – 49). În vârful muntelui Prislop din Dragoslavele-Argeș se află un colț de stâncă, pe care l-a aruncat un **u.** după fiul său ca să-l oprească de la o întâlnire amoroasă (LXXXIV, p. 195). În Vlădaia-Mehedinți, un stei de piatră a fost rupt și luat de o fată de **u.** În poală să-l ducă la câmp. Într-un deal, i s-au rupt baierile de la opreguri și stânca a rămas acolo (66, p. 30). Muntele Retezatul a rămas proprietatea unui fiu de **u.**, pe când muntele Poiana Ruscăi a surorii lui. Aceasta, invidioasă că muntele ei e mai mic, a aruncat cu fierul plugului în fratele ei, dar din fericire n-a lovit decât vârful muntelui, pe care l-a retezat, de unde și numele. La Crivadia, pe Strei, peretele de zid de pe mal ar fi construit de **u.** (jidovi) (50 a, p. 250 – 252). Foarte răspândită este legenda despre fata care a găsit niște oameni arând și i-a luat în poală împreună cu boii și plugurile, considerându-le jucării (AT 701). Părinții o trimit îndărăt să-i lase la locul lor, „că ăștia sunt oamenii care au să moștenească

pământul de acum înainte” (LXV, p. 158 - 160). Unele legende îi înfățișează dușmănoși oamenii: răpeau fetele care nu se mai întorceau (ibid., p. 161 - 162). În genere, sunt arătați prietenoși cu oamenii. Unul a vrut să lege prietenie cu un român și l-a invitat la ospăț. **U.** s-a mirat văzându-l cum suflă în bucatele prea fierbinți, dar s-a dezgustat când a venit la el în curte și l-a văzut iarna suflând în mâini să se încălzească, fiindcă a rămas cu convingerea că omul are două suflete, din gura lui ieșind „și rece și fierbinte” (66, p. 28 - 29). O comportare ambiguă o are **u.** miner din munții Abrudului. În toate vinerile umblă prin minele Transilvaniei, unde face fel de fel de pozne: golește gălețile, stinge lămpile, sfărâmă uneltele și mai ales omoară cu suflarea sa pe toți cei ce se plâng de el. Totuși uneori ține partea minerilor împotriva superiorilor lor: unuia din Roșia i-a răsucit gâtul, pe altul l-a aruncat de pe Detunata, iar unuia din Brad i-a zdrobit capul cu genunchiul. Ajută îndeosebi pe minerii răătăciți, turnându-le ulei în lămpile stinse. Dar toți cei ajutați sfârșesc rău dacă povestesc cele întâmplate (50 a, p. 265). **U.** s-au stins de mult, răpuși de „buba cea neagră” și unele movile nu sunt decât mormintele lor în care au îngropat comorile. Noaptea, din acestea ies focuri mari, dar comorile lor nu pot fi dezgropate de oameni (66, p. 29 - 33). După alte legende, **u.** au fost închiși în niște munți mari, de unde nu vor putea scăpa decât la sfârșitul lumii (LXV, p. 165). Ei ar fi pierit odată cu potopul, ca

pedeapsă că deveniseră „grozav de răi” (66, p. 31 - 32).

U. apar în puține *basme*. Într-o variantă a tipului AT 301, feciorul mai mic al împăratului care pleacă să-și elibereze cele trei surori și mama furate de zmei, se prinde frate de cruce cu Munte-Vânăt, care e atât de mare, încât stă cu capul la umbra unui copac iar „picioarele ajungea la soare”. U. se luptă cu zmeul cel mai puternic și eliberează pe fata cea mai mică pe care o va lua de soție. La masă, cere împăratului socru să-i gătească „nouă cuptoare de pâine, nouă buți de vin și nouă de rachiu și nouă bivoli grași”. Nu poate intra pe poarta curții până nu dă rămă partea de sus, iar la masă dă cu oasele în capul socrului și-l omoară (5, II, p. 205 - 319). În alt basm, u. Ciudă-dă-Obilă „cât un munte” ucide cu o palmă orice voinic și nu poate fi răpus decât aflând în ce îi stă puterea: o sabie ascunsă în palatele lui subpământene. Când e tăiat, hoitul lui de-abia încape pe „nouă care mocănești”. O fată de împărat fusese blestemată să se transforme într-un monstru uriaș cu „ghearele ca secera, ciocu’ ca toporu, n-are ce pregusta din tine într-o gheară” care se hrănește odată cu „sute și mii de suflete, le mănâncă de nu rămâne” (ibid., p. 197 - 210).

În câteva variante ale basmului AT 400 - 413, u. ajută pe protagonist să ia în căsătorie zâna ce se scâldea în lacul învecinat. U. dormea în jurul focului și când băiatul alungat de vitregă îl strigă

„tată”, îl adoptă și-l învață să vâneze, apoi cum să fure cununa zânei, fără să se uite îndărăt (81, p. 147 – 149). Băiatul care păzește nucii, ajunge în pădure la un foc unde sta un **u**. Crede că e un deal și se vâra în anusul lui la adăpost, dar e aruncat departe de vântul **u**. Și spune că e feciorul lui: „Uriașul îl ia și-l pune în palmă” ca să-l privească (79, p. 34 – 35). Parsion ajunge noaptea la un foc la care sta un **u**. adormit. Se culcă în mâneca uriașului, apoi e adoptat de acesta și îl învață cum să fure aripile zânelor ce vin să se scalde în tăul de lapte dulce fără să se uite îndărăt. Când soția zână fuge, fratele **u** „Care era împărat peste toate fiarele pădurilor”, apoi sora lui, crăiasa păsărilor, îl ajută să ajungă la cetatea zânelor (60, V, p. 54 – 59). Un băiat orfan intră cioban la un **u**. căruia ielele îi luaseră inima. Sub pretextul de a face alt fluier, ciobanul momește ielele să vâre mâinile în crăpătura lemnului, silindu-le astfel să-i restituie inima **u**. Mogârzea (41, 1, p. 361 – 365). Unu, extrem de lung, cu un ochi cât luna în frunte, păzea hotarele împărăției zorilor (83, p. 34 – 35). **U**. antropofag se întâlnește cu totul sporadic în unele variante ale basmului AT 1137. El se duce în timpul nopții la cei trei ciobani, implorându-i să-l lase la foc. Îi duce la curțile lui și îi mănâncă pe cei doi mai mari, dar cel mic îl orbește turnându-i unsoarea încinsă în unicul ochi și scapă, ascunzându-se în pielea unui berbec (25, p. 102 – 104). Alt **u**. antropofag este închis prin viclenie într-un sicriu și omorât de ȣiganul care se lăuda că

a omorât 100 suflete dintr-o lovitură (81 a, p. 522 - 523).

Urs. Socotit în *legende* „dinele lui Dumnezeu”, el a fost inițial om. Un fecior și o fată de popă s-au îmbrăcat într-un cojoc și s-au apucat de mormăit ca să-i sperie pe Dumnezeu și Sf. Petru. Au fost blestemați să rămână **u.** (LIII, p. 282, 547). Dracul a sfătuit pe un morar să se îmbrace „c-un cojoc întors pe dos” și să mormăie sub podul peste care trecea Dumnezeu. Acesta „l-a blagoslovit că așa să rămâie și pe loc s-a prefăcut urs” (52, p. 10). La început, avea coadă lungă și a fost sortit de Dumnezeu să se hrănească cu zmeură, mure, rădăcini, miere. Neștiind ce sunt acestea, îl roagă pe Sf. Petru să i le arate pe rând. Când ajung la un stup în pădure, **u.** nu se mai sătura de miere și o albină întărâtată mușcă pe Sf. Petru. Acesta se supără și trage de coada **u.** până o rupe, fără să-l poată clinti de la miere, apoi îl trage de urechi până ce se rupseră. De atunci a rămas așa „chiul și ciont” (4 a, 271, Simian-Mehedinți). Un polonez își râde de postul românilor care țin atât de strict vinerea. Un român îl duce să-i arate vinerea la vizuina unei ursoaice. Speriat de ea, polonezul imploră scăpare, „că ți-oi posti și sâmbăta”. De atunci ar posti polonezii sâmbăta (52, p. 273). **U.** fură femeii și trăiește cu ele. Alungă toate relele de la casa unde joacă (boli, drac, farmece) (LIII, p. 282). Se răzbună pe cei care nu-i țin ziua lui (1 august).

Un om a adus lemne în ziua lui și i-a mâncat

u. patru oi: de atunci îi ține ziua, de teamă „că-l măncă și pe el”. O femeie a fost atacată de **u.** pentru că ducea lemne (25, p. 197). Se arată recunoscător celor care îl ajută. Unui cioban care i-a scos din picior „un spine mare” ursoaica i-a adus un berbec, apoi o oaie (ibid., p. 118) sau un stup (70, p. 32 – 33). La poarta iadului străjuiesc Darie și Por prefăcuți de draci în **u.** (99, III, p. 3).

În *basmele despre animale*, **u.** e de obicei animalul păcălit de cei mai slabi ca el. Vulpea îl ademenește să-și vîre coada în apă ca să prindă pește (AT 2). Apoi îl convinge să meargă la o nuntă, unde e bătut de nuntași și la o moară, unde intră printre curele și e omorât (5, I, p. 116). În tovărășie cu lupul și cu vulpea, găsește o puțină cu miere, pe care o mănâncă vulpea, plecată dintre ei sub pretextul că e chemată nașă (AT 15), botezându-și finul „lins, pe lins...” Apoi e convins de vulpe că lupul a furat mierea și îl omoară (92, p. 16 – 17). Când vrea să mănânce boii omului plecat după lemne (AT 154), vulpea îl sfătuiește pe om cum să momească **u.** ca să se lase legat cu lanțurile ca să poată fi omorât (5, I, p. 143 – 145; **v. Vulpe**). În câteva variante ale tipului AT 123, **u.** mănâncă iezii caprei, dar e pedepsit de aceasta prin căderea în groapa cu jăratec (XV, p. 30 – 31; **v. Lup**). În basmul AT 118, **u.** e întrecut de cal în producerea scânteilor lovind piatra cu piciorul, începe să-i fie teamă și se angajează să-l păzească în timpul somnului (102, I, p. 87 – 89). În basmul AT 101, **u.** este păcălit de un rus să roadă

pietricele în loc de alune, apoi e prins cu ghearele în teasc ca să fie bărbierit, încât începe să se teamă de om (99, VII, p. 228 – 231). Omul e mai tare **decât o** (AT 157). Ca să se convingă, țânțarul (sau vulpea) îi arată pe rând un copil care „va fi” om, un bătrân care „a fost” om și un vânător care îl frige cu alicele (v. *Țânțar*). **U.** prinde un om și se apucă să-i sape groapa cu ghearele. Omul izbutește să-l omoare cu o piatră (99, VIII, p. 304). E spintecat cu coamele de un cerb, apoi e lecuit de acesta fiindcă a ușurat nașterea cerboaiței (52 p. 954)...

În *basme*, uneori, **u.** e un om blestemat să fie **u.** o perioadă anumită. Un **u.** cu față de om găsește pe tatăl celor trei fete trimis de ele să le aducă haine sau un buchet de flori. **U.** fusese fermecat să stea așa 10 ani, putând fi salvat numai dacă o fată se va îndrăgosti de el (AT 425 C). Cea mai mică se îndrăgostește de el, eliberându-l de blestem și moarte (42, p. 510). Fiica unui împărat naște un **u.** Când devine mare, se căsătorește cu o fată care „l-a sărutat și-a zis că-l iubește”. De atunci, se prefăcea noaptea om. Fiindcă ea divulgă secretul, el nu-și mai poate scoate seara pielea de **u.** Și pleacă, blestemând-o să nască doar când va mânca el mere din ramura de măr udată de ea cu gura (52, p. 955 – 956). Prin împerechere cu omul, ursoaica naște un băiat cu o putere extraordinară (AT 650). Un popă însărcinează o ursoaică, iar băiatul e trimis de ea la tatăl lui pe care îl va recunoaște după afecțiunea pentru sculele de

tâmplar „dragile mele și sculele mele, că iacă le mai văd o dată!” Popa caută să se scape de el, dându-i însărcinări grele (5, II, p. 421 – 425; **v. Sarcini de pierzanie**). În alt basm (AT 301 B), ursoaica e agresivă cu popa, fiind cuprinsă de un erotism subit și după nouă luni naște un băiat care „de la brâu în jos era urs, iară de la brâu în sus, era trup de om, frumos de n-avea păreche pe lumea cu soarele”. Își recunoaște tatăl după frâul și potcapul lăsate la ursoaică (94, p. 123 – 124). Incidental, Dumnezeu e arătat venind călare pe un **u**. Când flăcăul invidiat de împărat pentru soția frumoasă e trimis a treia oară să-i aducă pe Dumnezeu (AT 465), acesta „a venit călare pe un urs la împăratul” (52, p. 676).

În multe basme, **u**. este un auxiliar de căpetenie al voinicului, în o seamă de variante ale tipului despre omorârea balaurului (AT 300) sau ale surorii (mamei) necredincioase (AT 315), **u**. se numără printre „câinii” eroului, fiind de obicei căpetenia lor. Uneori, el este dăruit viteazului de Dumnezeu, dar cel mai adesea e recrutat de acesta când îl cruță de moarte. Trimis de soră-sa, prefăcută bolnavă, să-i aducă lapte de ursoaică, aceasta îl avertizează: „— O-ho-ho, nu mă-mpușca! Vino-ncoa’ să-ți dau lapte, c-ai plecat să-ți răpui capu’, n-ai plecat după leacuri!” și îi dăruiește un „cățaluș”. Zmeul prefăcut butură este sfârtecat în bucăți de animale, iar la nunta fetei împăratului cu impostorul, **u**. Își croiește drum până la mireasă care îl recunoaște cu bucurie și îl dăruiește cu

„doi boi țapeni” (5, I, p. 170 - 192). Uneori, numai **u.** izbutește să-și facă drum printre oameni până la nunta împărătească (7, p. 210). Când stăpânul este decapitat, **u.** Împreună cu vulpea și cu lupul iau iarba miraculoasă de la un șarpe cu care îi lipsesc capul tăiat, iar cu apa vie luată de la o babă îl învie (81, p. 73). **U.** e îngrijit de fata harnică a moșneagului (AT 480). Rămasă singură în moară, fata se pomenește că „intră ursul în moară; da tăvălit, da dupuros și plin de scai!” îi cere să-l spele și să-l pieptene „că Ț-oi sta într-o mână de ajutor”. În timpul nopții, un flăcău o încarcă de daruri, pe care i le duce cu căruța **u.**, ajutat de vulpe și iepure (52, p. 211 - 212). Copilul cu părul de aur (AT 707) e aruncat de impotoare între **u.**, unde este alăptat și crescut de o ursoaică (52, p. 1010).

În basmele despre dracul (zmeul) cel prost, **u.** apare ca animalul cel mai puternic. Ca să-l învingă pe adversar, eroul îl pune să se ia la trântă cu moșul (tata sau strămoșul) său, **u.**, care îl învinge pe zmeu (XV, p. 96, **v.** *Întreceri în puteri*). Ca să încerce curajul fiilor să-i (sau al fetelor ce se oferă să meargă îmbrăcate voinicește), tatăl le aține calea la un pod, îmbrăcat de obicei într-o blană de **u.**, sau se preface de-a dreptul în **u.** Când pleacă fata călare „ta-său, pe altă parte - era năzdrăvan... se duce la un pod de aramă și-i iese-nainte urs!” (5, II, p. 158). În piele de **u.** se ascunde fata pe care voia s-o ia de soție tatăl ei (41, I, p. 426). Calul năzdrăvan cu care voinicul va izbuti să se

urce în foișorul unde era așezată fata de împărat pentru pețitori este uneori „îmbrăcat într-o piele de urs și frâul într-o piele de șerpe” (79, p. 40; **v. Cal**).

U. e supus și de om. În basmul-snoavă despre Păcală (**Ianoș, Pepelea**) trimis după lemne în pădure, un **u.** vine și-i mănâncă un bou. La plecare, Ianoș pocnește din bici și „toți urșii se strânsesă grămadă acolo, lângă el”. **U.** vinovat e prins la jug. Împreună cu lupul și duc carul încărcat până la casa popii (5, III, p. 17 – **20**).

În *snoavele* vânătoarești, **u.** este în centrul atenției lăudăroșilor. Un vânător pretinde că ar fi văzut un **u.** cu o coadă de 6 **m**, dar când i se atrage atenția că **u.** n-are coadă, se rectifică, spunând că avea doar un smoc de păr (**S. 4922**). Un vânător pândește **u.** și-l prinde de labele de dinainte, ținându-l strâns și cerând celui alt vânător să-l împuște, dar acesta fuge. A doua zi, acesta se duce din nou în pădure, refuză să tragă, dar acceptă să-l țină de picioare. Celălalt pleacă, lăsându-l să-l țină și el tot atâta timp de picioare (**S. 5575**). Un om aduce cu căruța un **u.** mort, spunând soției că e ucis de el. Ca să-l încerce, soția unge geamurile cu brânză și noaptea vin o mulțime de câini. Ea îl convinge că au venit frații **u.** omorât de el să-i ceară socoteală. El mărturisește atunci că nu l-a omorât și o roagă să le comunice celor de afară „că mort găsit, mort luat” (52, p. 649, **S. 5853**). Un om pretindea că a văzut doi **u.** bătându-se cu atâta strășnicie, încât

până la urmă din amândoi n-a rămas decât un smoc de păr (S. 4917). Într-o poveste mincinoasă, se susține că un om ar fi găsit într-un cuib 6 ouă de **u**. atât de grele, că de-abia le-a putut duce cu carul. Le-a clocit o scroafă și au ieșit 4 curcani din ele (S. 4925). Țiganul care se laudă că va scăpa satul de un **u**. ce strica porumbiștile, fuge de îndată ce îl zărește (S. 5801). Un **u**. e omorât cu ciomagul, crezându-se că ar fi vițel (S. 5802). Prins de o ursoaică, ursarul se roagă să se vadă scăpat (S. 5804). Tufișul e luat de fricos drept lup sau **u**. (S. 5808). Noaptea, crede că cățeaua lui **cu**. Și cade jos până dimineața, când cățeaua se scoală de pe el lătrând (S. 5821). Doi prieteni se întâlnesc cu un **u**. Unul se suie în copac, celălalt se prefacă mort și spune apoi celuilalt că **u**. i-a șoptit că adevăratul prieten se cunoaște la nevoie (S. 5842). Sluga popii sparge lemne, iar **u**., ca să-l ajute, vâra laba în crăpătură, dar abia și-o scoate. Apoi dezleagă vulpea spânzurată și scoate lupul aruncat în puț (S. 3.000, XVII-a).

Ursitori. În *legende*, se mai numesc și ursoaice, ursite, albe, fecioare sau zâne. Ele sunt trei la număr, dar pe alocuri șapte sau nouă (LXV, p. 1 - 2). **U**. ar fi „duhuri sfinte trimise de Dumnezeu spre a ursi pe copiii născuți chiar în seara a treia”. Ele sunt femei „foarte frumoase, cu veșminte albe ca zăpada. Una e șchioapă” (LIII, p. 427 - 428). Fiecare din ele urează ceva noului născut, dar „cum zice cea de a treia - șchioapa - așa este norocul, sau ursita copilului” (38 b, XI, **f**.

442, Găuri-Vrancea). În chip incidental se întâlnesc și bărbați cu funcția de a ursi, trei mocani (LXV, p. 16). În noaptea a treia, sunt așteptate cu masă gătită pe care se află pâine (pogace), apă sau vin, uneori și miere, semințe, sare, din care vor gusta **u.**, apoi bani „să le trateze pentru a ursi bine”. Le aude numai moașa, după alte legende nu le mai aude nici moașa de când a călcat una interdicția de a divulga hotărârile lor (LIII, p. 428). Ceea ce menesc ele, se împlinește, întrucât nimeni nu are puterea de a schimba hotărârea lor. Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru au mas la o casă unde **u.** cea mai mică a decis ca băiatul născut să se înece când va fi mire. Cei doi sfinți caută să împiedice hotărârea și schimbă calul cu al mirelui, dar acesta este totuși înecat (LXV, p. 13 – 14). Numai rugăciunile repetate ale părinților fac ca să nu fie trăsnet copilul lor pe o stâncă (25, p. 233).

În *basme*, cuvântul **u.** se împlinește întocmai. Destul de răspândit este basmul despre boierul care doarme în casa unui sărac tocmai când vin **u.** care decid ca noul născut să ia fata boierului (AT 930). Ca să împiedice împlinirea ursirii, boierul cumpără copilul și îl leapădă, dar e luat și crescut de ciobanii de la turma boierului. Când e mare, e trimis cu o scrisoare de boier la soția lui ca să-l omoare, dar Dumnezeu și Sf. Petru îi schimbă scrisoarea, cerând să fie căsătorit cu fata boierului. În cele din urmă, boierul e împușcat de paznicii viei, puși anume să-l omoare pe ginerele

său (60, I, p. 11 – 20). Alteori, copila nou născută e sortită a fi nora împăratului (AT 930 A). Împăratul cumpără fata și o leapădă, dar e luată și crescută de doctorul lui. Împăratul o ia din nou și o dă pe Dunăre într-o ladă închisă care e prinsă de morarul împăratului. După un timp, împăratul o află și o trimite la sora lui, dându-i un inel cu care să vină la curtea lui peste zece ani, iar dacă îl va pierde, va fi omorâtă. La împlinirea termenului, sora împăratului fură inelul, iar împăratul îl aruncă în Dunăre, dar fata îl găsește într-un pește pe care îl gătea și se căsătorește cu fiul împăratului (61, p. 9 – 16). În alte variante, ciobanul care dormea în casă este sortit să ia de soție pe noua născută. Acesta o fură și o înfige într-un par. Fata scapă, fiind rănită doar la un sold. Când devine mare, e pețită de ciobanul care a furat-o (LIII, p. 539). **U.** decid și legături incestuoase. Astfel, ele sortesc noului născut ca să se însoare cu mama lui (AT 931). Moașa destăinuie mamei copilului și aceasta îl trimite în țări îndepărtate. Rămânând văduvă, mama lui e pețită de mulți, dar îl acceptă numai pe fiul ei (25, p. 232). Uneori, copilul e sortit să-și omoare tatăl și să se însoare cu mamă-sa. Cuvântul **u.** se împlinește și băiatul se desface de căsătoria incestuoasă, plecând în alte locuri la sfatul **u.** (81 a, p. 531 – 534). Alt copil este sortit să se înece în fântâna din curte când va împlini 16 ani (AT 934 A). Părinții astupă fântâna, dar copilul e găsit mort într-o gaură de șoarece ce ducea la puț, sau se

îneacă pe pânza cu care fusese acoperită fântâna (LIII, p. 539), sau moare sub spinii de pe fântâna astupată (LXV, p. 14 - 15), sau îi cad capul și mâinile pe capacul fântânii, în prezența moșului care a auzit **u.** (81 a, p. 617 - 618). Alteori, **u.** decid ca noul născut să moară trăsniț la 18 ani. Părinții îl închid într-o casă de fier, dar tocmai când casa e trăsniță, copilul ieșise în grădină, scăpând (LIII, p. 539). De obicei, **u.** decid soarta celor născuți cum a fost traiul lui Dumnezeu în ziua aceea: când muncește toată ziua la pădure și doarme în bordeiul pădurarului, urează celor născuți să „aibă partea noastră din astă seară”. Când se oprește de mas la curtea unui împărat, decide ca noii născuți să „aibă traiul nostru din seara asta” (LXV, p. 9 - 10). Un om sărac află că a fost sortit să fure și Dumnezeu îl trimite tocmai la **u.**, de unde fură bani, devenind bogat (ibid., p. 15). Un împărat salvează copilul pe care fata împăratului voia să-l omoare la naștere. Dracul îi prezice că acest copil îi va lua averea și împărăția. Împăratul îl aruncă într-o fântână și e crescut de un pădurar. Când a ajuns flăcău, s-a băgat argat la curte și împăratul, aflând cine este, îl trimite la diavol să afle care e ceasul mai mare. La înapoiere, se îmbogățește dezlegând întrebările, scapă de diavolul ce voia să-i dea tunul în spate și băiatul trimite pe împăratul care rămâne mereu cu tunul în spate (52, p. 797 - 799). Copilul născut de o babă e sortit de a treia **u.** șchioapă să fie luat de vântul turbat când va împlini 9 ani. Deși e ținut la

o adâncime mare într-un palat anume construit, vântul turbat îl duce în munții turbați. Acolo reușește să desfacă de farmec o împărăție împietrită (5, I, p. 544 - 551). **U.** previn părinții să nu lase fata afară din casă până la 18 ani. Când are 17 ani, se duce la o petrecere în vecini și o pețește feciorul unui zmeu. Fata moare (ibid., p. 591 - 593). Cele 12 fete ale unui împărat au fost dăruite de u „Cu patima jocului” (AT 306) și sortite „să nu se poată mărita până nu se va găsi cineva” care să le ghicească soarta ursită și să se îndrăgostească de cineva. Argatul de la grădinărie descoperă unde se duc noaptea la joc și se căsătorește cu cea mai mică (41, I, p. 198 - 206). Băiatul născut cu cartea în mână e sortit de întâia să fie „un Făt-Frumos”, de a doua, să fie răpit de duhurile rele la 12 ani, să ajungă împărat de a treia. E răpit de diavolul prefăcut călugăr, dar fiindcă acesta nu-i poate smulge cartea din mână, e aruncat în munți. Nimerește apoi la un împărat a cărui fată fusese ursită să nu se mărite decât cu cel ce va petrece o noapte cu ea, iar până atunci toată împărăția să fie moartă. Băiatul priveghează, citind din carte și scapă țara de blestem (ibid. p. 87 - 92).

Uneori, hotărârea **u.** poate fi ocolită. Băiatul, căruia acestea îi spun în vis că își va omorî părinții când va împlini 20 de ani, pleacă în lumea largă până ajunge în Țara Lupului, de unde scapă cu ajutorul câinilor năzdrăvani (5, II, p. 386). Împăratul Roșu a fost ursit ca după moarte un

zmeu să-i mănânce trupul scos din mormânt. Fiul cel mai mic izbutește însă să răpună pe zmeu și să împiedice îndeplinirea hotărârii (LXXXIII, p. 345). Se semnalează și **u.** binevoitoare în alte împrejurări. Un fecior de împărat își aruncă mireasa în râu. Fratele mut al **u.** le roagă să o salveze și ele dăruiesc fata salvată cu frumusețe, pentru că din cauza ei fratele lor și-a recăpătat graiul (ibid., p. 998).

Vacă. După o *legendă*, diavolul a „făcut vaca cu uger” (52, p. 24). Vițeaua dăruită generează un pârau de vin pe lumea cealaltă din care beau mereu donatorul și proprietarul (52, p. 890).

Într-un *basn despre animale*, **v.**, prinsă la jug, dă dreptate șarpelui care s-a încolăcit pe gâtul omului ca să-l mănânce (AT 155), pentru că oamenii nu au „credință... Stăpânului meu i-am făcut șapte boi și n-a vrut să mai cumpere unul, m-a pus pe mine în jug. Eu, bătrână, nu pot ține cu ei și tot pe mine mă bate” (92 p. 52).

În *basme*, Dumnezeu și Sf. Petru însuflețesc copilul de lemn al unui moșneag și dăruiesc finului o **v.** neagră. Fiindcă moșneagul avea avere, lasă **v.** să plece în lume. După ce copilul crește, caută **v.** dăruită de nași. **V.** îl îndeamnă „vără-te în urechea mea cea dreaptă, că am doi juncani care sunt ai tăi”. În afară de ei, **v.** mai fătase vite „câtă frunză și iarbă” care rămân băiatului (52, p. 1137 – 1138). Sânpetru dăruiește unui copil o **v.** de la care obține o „cireadă întreagă”. Înainte de a

muri, **v.** Îl sfătuie să vândă celelalte vite, exceptând doi boi năzdrăvani (41, I, p. 519). **V.** dăruită de Dumnezeu finului este crescută de un ciurdar până copilul crește și pleacă în căutarea ei. El vinde toate vitele prășite între timp, oprindu-și numai **v.** năzdrăvană și vițeaua ei năzdrăvană. **V.** îl îndeamnă să are cele două jugăre de aramă ale împăratului (AT 532*) ca să obțină fata lui și moștenirea tronului. Fata îi trimite mâncări cu somnifere. Fiindcă nu se trezea, **v.** Îl aruncă cu coamele îndărăt și căderea îl deșteaptă. Când soarele s-a apropiat de asfințit fără ca **v.** să termine de arat, vițeaua împinge soarele cu coarnele înapoi spre răsărit. Împăratul îi dă zestre cât pot trage cele două **v.**, el încarcă toată visteria și abia când se urcă și fata în car, **v.** face semn că e destul. La sfatul **v.**, băiatul își face o masă cu picioarele din coarnele **v.** (81, p. 91 – 96). Un popă are o **v.** năzdrăvană care „ziua trebuia să alerge peste nouă hotare și noaptea se băliga nouă care”. Fiindcă păzitorul ei o înjură, **v.** se pierde în lume și naște un băiat năzdrăvan.

La despărțire, **v.** Îi dă un inel, iar băiatul o batistă: trei picături de sânge pe ele vor anunța moartea unuia. Băiatul se prinde frate de cruce cu Strâmbă-lemne și Freacă-pietri (AT 301 B). În lupta cu zmeii, sunt răpuși toți. **V.** îi învie pe toți trei, dăruindu-le cele trei vieți ce le avea și ea moare (12, I, p. 368 – 373). Junca năzdrăvană contribuie cel mai mult la omorârea balaurului alături de celelalte patru animale: „când s-o

repezit o dată și când i-o bufnit un cap la balaur, s-o-ndoit în două” (5, I, p. 201). **V.** mai provine și din metamorfozarea unei femei. La o șezătoare, fetele decid ca aceea care nu-și termină caierul, să-și găsească mama prefăcută în **v.** neagră. O fată nu îl poate termina și își găsește mama făcută **v.**, care îi deschide ușa cu cornul. Noua mamă vitregă o persecută, dându-i mâncare puțină, dar **v.** neagră o sfătuia „să ia cornul ei al drept, să sufle în el și așa găsea într-însul câte bunătăți toate”. Vitrega descoperă faptul și decide să o taie. Fata îi îngroapă oasele. Când vitrega dă fetei să aleagă porumbul din cenușă, **v.** neagră o trimite la horă cu hainele de aramă, apoi și un stol de găini ca să aleagă porumbul (AT 510). În zilele următoare, **v.** neagră o ajută să aleagă orzul, apoi meiul prin vrăbii, dând fetei sale haine de argint și de aur (86, p. 318 - 323). Băiatul împăratului care a eliberat pe moșneagul de aur (AT 502) e trimis, la instigările impostorului, să aducă **v.** de aur cu vițelul de aur. Moșneagul de aur îl ajută (LXXXIII, p. 501). Între sarcinile grele (**v.** *Sarcini de pierzanie*), date celui cu soția frumoasă cu intenția de a-i fi luată, apare în unele variante aceea de a cumpăra o **v.** de-a fâta, care să facă o vițea, iar vițeaua un vițel, toate în aceeași noapte, pentru ca dimineța să ducă boierului „popricaș” din acel vițel (5, II, p. 30).

În *snoave*, **v.** se întâlnește în ciclul Păcală. Cei trei frați moștenesc o singură **v.** ce va fi atrasă de frunzarul lui Păcală și rămâne proprietatea lui.

El o vinde unui copac pentru 20 lei. Pe drum o mutilează, tăindu-i pe rând picioarele, urechile și coamele. E urcată cu funia pe casă ca să pască fir de iarbă crescută pe mușchi. Păcală își face o **v.** de lemn pe care i-o dă ciurdarului să i-o pască, dar acesta i-o bagă în foc (S. 3.000). Înainte de proces, împricinații dăruiesc „mandatarului” un topor și o **v.** Cel cu toporul, văzând că e gata să piardă procesul, îi reamintește să facă dreptate „ca și cum ai tăia cu toporul”, dar „mandatarul” precizează că „a trecut vaca peste topor și i-a tăvălit toporâștea” (52, p. 574 – 575). Trei impostori îl fac să creadă pe cel venit cu o **v.** În târg că aceasta nu e decât o capră (AT 1539). În cele din urmă.

aceștia sunt păcăliți de victimă (S. 3006). Păcală (sau un om sărac) își vinde **v.** pe o capră etc. (AT 1415). Pariază că nu va fi certat de soție (S. 3008A). **V. Bou, Păcală.**

Veghere. În *legende*, **v.** e legată de păzirea comorilor (V. *Comori*). Craiul Bela s-a ascuns cu tot aurul ce-l strânsese într-o peșteră, la care a astupat apoi intrarea cu pietre. Un om a intrat în ziua de Rusalii și l-a găsit pe Bela „schimbat în piatră” dar „șezând la masă, cu capul rezemat pe mâini”. În această stare păzea totuși comoara strânsă, căci omul n-a putut lua niciun galben (26, p. 8 – 9). Comorile lui Pinteza Viteazul dintr-o peșteră sunt păzite de un om viu, un „moș bătrân”, care, „șade la o masă, și cu pipa, și fuma”. O femeie duce bani câți încap în zadie, dar

paznicul o avertizează că dacă nu-i va ști folosi, va trebui să-i restituie. Ceea ce s-a și întâmplat, căci într-o marți seara, vine un berbece la fereastra femeii și cere să ducă banii de unde i-a luat (5, III, p. 270 - 271). Alte comori sunt păzite cu aceeași grijă de un șarpe de ceară așezat la intrarea în peșteră, care e „făcut ca să umfle, să sufle, să facă frică la om, ca să nu ia nime banii ei a de acolo” (ibid., p. 275 - 276). Prin v., omul se poate apăra de strigoi. Ucenicul unui fierar, a cărui soție e strigoaică, stă treaz noaptea, simulând că doarme și când ea vrea să-i pună căpăstrul în cap ca să-l facă cal, el sare și-l pune ei, prefăcând-o în iapă și mergând cu ea la întâlnirea strigoilor (52, p. 862). Un soldat care se spânzurase, venea nopțile și tulbura pe ceilalți. Un soldat păzește singur noaptea cu luminări aprinse și citind la rugăciuni. Vine cel spânzurat și-i cere să ardă grinda de care s-a spânzurat „și să dai cenușa pe apă și atunci noi mai veni”. Se face întocmai și soldații n-au mai fost tulburați (ibid., p. 1167).

În *basmele fantastice*, v. e eficientă împotriva ființelor vrăjmașe a căror putere piere odată cu cântatul cocoșilor. Cel mai adesea, prin v. e învinsă puterea diavolilor (v. *Drac*). Variantele basmului AT 330 arată cum dracii sunt prinși în tolba fermecată, bătuți și eliberați după ce promit că nu vor mai călca acel palat (sau moară). Uneori, dracii vor să ducă și pe copilul promis. Soldatul de pază cere „tri cărți și tri lumini ș-o uiagă dă pălincă”, precum și o pereche de cărți.

Dracii sunt vârați, pe rând în „străituță”, iar la ziuă bătuți și eliberați (5, I, p. 520 - 522). În altă variantă, dracii sunt siliți să umple odaia cu bani „și lucruri scumpe”, dar ei pier la cântatul cocoșilor (52, p. 1222). Voinicul născut cu cartea în mână sortit de ursitoare să fie răpit de duhurile rele, scapă numai citind în carte în biserică. Diavolii vin în trei nopți în formă de ceață, apoi de lilieci și bufnițe, în a treia noapte diavolul în chip de călugăr răpește copilul, dar fiindcă acesta nu lasă cartea din mână, e scăpat de diavol într-o prăpastie, de unde ajunge la o țară împietrită de un fermecător. Veghind noaptea cu cartea în mână, toată țara învie și el e ales împărat (41, I, p. 87 - 92). Orașul împietrit de draci e izbăvit de voinicul care se duce la palatul împăratului și veghează trei nopți cu luminarea luată de la omul de fier, făcând un cerc de creță în jurul său. El nu vorbește nimic, deși diavolii vin cu muzică și petrec. După întâia noapte, fata împăratului are capul alb și-l îndeamnă să nu vorbească nici în nopțile următoare. În a doua noapte, dracii se prefac în tatăl și mama lui, dar el tace și a doua zi, fata e albă până la brâu. În a treia noapte, voinicul vede căzând din pod pe rând un picior, o mână și tot trupul care se întregește într-un om mare ce vrea să-i ia luminarea, dar tocmai cântă cocoșii și dracii pier. Tot orașul a înviat (52, p. 1188). Un împărat semeț a fost pedepsit de Dumnezeu să fie împietrită toată țara lui, iar cele patru fete să fie date diavolilor. Acestea sfătuiesc pe cei patru

soldați să vegheze fără să vorbească. Noaptea, fetele vin trimise de diavoli să-i momească, ei rezistă și la ziuă fetele negre au fața albă. Fiindcă în a treia noapte trei soldați glumesc cu fetele, împietresc toți, iar fetele înnegresc și pot fi scăpate de fiul caporalului care n-a călcat interdicția (79, p. 149 - 153). Un oraș a fost împietrit de o babă fermecătoare, iar fata împăratului prefăcută în capră. Fiul unei văduve veghează trei nopți citind într-o „cärtică”, de pe care nu și-a luat ochii, cu toate că a fost izbit și trântit. A doua zi, capra era până la brâu fată, iar după a treia noapte, orașul a înviat. Dar baba oferă flăcăului două mere și când acesta despică unul, orașul devine iarăși împietrit și fata capră care îi spune să se ducă „la un păr spânzură și la unu razâmă”. Aici își găsește soția și copilul și la întoarcere, orașul învie din nou, iar fermecătoarea e omorâtă (5, I, p. 537 - 542). Un împărat blestemă cele trei fiice să stea șapte ani într-o biserică și să le ia de soții cei ce le vor scoate de la diavoli după împlinirea blestemului. Trei frați se duc în biserică și noaptea se luptă în săbii, încât diavolii nu-i pot alunga. După cele trei nopți, fetele scapă, dar fiindcă fratele cel mic a băut apă din polobocul dracului, fetele iar cad sub blestemul de șapte ani. Cei trei frați revin după șapte ani și prin trei nopți de veghe scapă fetele de blestem (52, p. 647 - 659). Un băiat ajunge într-un oraș împietrit. Un corb îl povățuicete cum să vegheze trei nopți „să nu joace dracii” dându-i o pană care îi putea

alunga. În a patra zi, orașul înviase (ibid., p. 698). Crâșma unui neamț era invadată la lună nouă de diavoli cărora le lăsa masa plină de mâncări și băuturi. Un om sărac se pune paznic pentru a câștiga el mâncările și băuturile. Pe la miezul nopții, cad din pod două picioare care se duc să se încălzească la foc, apoi trupul și capul care se lipesc iarăși la un loc, dar paznicul îl taie cu sabia (61, p. 105 - 108). În chip similar se comportă zâna care vrea să-l sperie pe Ioaneș măsarul, care e plecat în lume să învețe „ce e frica și urâtul” (AT 326). O zână prefăcea în piatră toate sentinelele. Când Ioaneș veghează, zâna aruncă din pod câte un picior, apoi corpul și la urmă capul. Ioaneș îi dă o palmă încât zâna învie și vrea să-l momească cu aur. La cântatul cocoșilor, zâna a căzut moartă și a dispărut, iar sentinelele au înviat (60, IV, p. 10 - 13). Pata împăratului după moarte devora soldații puși de pază (AT 307). Un sergent învățat de Dumnezeu se pune de pază cu un sac de mere și altul de nuci pe care le împrăștie în biserică și el stă nemișcat în strană. Fata mănâncă nucile și merele până la cântatul cocoșilor, când fuge în coșciug. În a doua noapte, sergentul se ascunde în clopotniță, iar în a treia în pistol, unde nu se poate apropia de el. Fata nu mai poate ajunge la sicriu când cântă cocoșii și diavolul a părăsit-o, lăsând în urmă „o putoare” de nesuportat. Împăratul îi dă fata de soție (86, p. 187 - 190). Altă fată avea într-însa un balaur care noaptea îi mânca bărbatul. Un pitic veghează noaptea, taie

balaurul și scoate cele trei ouă ce le fătase în ea (AT 507 B). Împăratul dă fata binefăcătorului (ibid., p. 147 – 148). Socrul care râvnește nora a adus un șarpe fermecat ca să-i mănânce fiul în prima noapte. Cazarchina veghează noaptea și îl omoară (5, II, p. 215 – 216). Viitorul soț se obține uneori prin perseverență în **v**. O fată intră în niște curți mari, la care porțile se închid imediat, formând „un zid înalt până la cer”. Într-o odaie, găsește un mort cu o cârtică pe care scria: „cine va citi șapte ani de zile de-arându-l, mortul acela se va scula și pe acea care va citi, a lua-o de soție”. O roabă țigancă îi ține locul în vremea din urmă și e luată soție de boierul adormit, iar fata devine servitoare (52, p. 568 – 570). Dumnezeu îl sfătuiește pe băiatul răătăcit prin munții pustii să se culce lângă un bolovan și să nu vorbească nimic. Noaptea, iese din piatră o fată frumoasă care încearcă să-l ispitească, apoi să îl lovească cu biciul. În a treia noapte, băiatul se culcă în locul fetei cu gura în jos până la răsăritul soarelui. Prin aceasta, a dispărut farmecul asupra acelei țări și fata îi dă o basma pe care, scuturând-o pe la fiecare bolovan, acesta se prefăcea în palat locuit (5, I, p. 548 – 553).

În basme, apare și **v**. simplă, fără implicațiile vreunui farmec sau blestem. Chiar în unele variante ale basmului AT 400, voinicul păzește la iazul în care se scăldau niște rațe. La sfatul lui Dumnezeu, în a treia noapte, ca să nu mai doarmă, băiatul veghează, între spini și fură cămașa celei

mai mici, care era fata lunii, devenindu-i soție (52, p. 1031 – 1033). Cornul din care ies „cătane de va fi greu pământul de ei” (AT 567), este obținut de fratele cel mare, în timp ce veghea în pădure să nu i s-a fure armele de vânătoare, de la niște necunoscuți ce veneau cu o căruță în chip similar, mijlociul primește punga din care nu se terminau banii, iar Toderăș „dopul” care făcea nevăzut pe cel ce-l lua în cap (60, II, p. 70 – 73). La părul împăratului, de unde niște păsări cu cioc de fier furau toate perele, poate veghea numai fiul cel mic, trezit de șoarecele recunoscător. Astfel poate prinde pe Mândra Lumii „cu cozi de aur” (5, II, p. 168 – 169). În chip similar, cei trei frați orfani păzesc holda să prindă pe cel ce opășuna. Numai cel mic, înconjurându-se de spini să se înțepe când adoarme și ajutat de un șoarece care îi dă căpestrele cailor năzdrăvani, îi poate prinde în trei nopți succesive: caii de aramă, caii de argint și de aur (ibid., p. 234 – 240).

Vioară. După *legende*, a fost făcută de diavol și ca să nu fie găsită de cineva, „a ascuns-o într-o capră. Cum mergea ea cu coada bârligată, un țigan zărește gâtul scripcii și-o trage afară” (58 a, p. 103). „Numai borțile la scripcă, ca să răsunе nu le-a fost făcut” dracul. După alte legende, nu i-a știut face călușul. A fost prima creație a diavolului, dar fără să poată cânta. De-abia Dumnezeu a știut să o perfecteze, făcându-i găuri în cutia de rezonanță sau ridicându-i coardele pe căluș (52, p. 9). Motanul strigoi cântă din **v.** la adunarea

strigoilor ca să joace (ibid., p. 865). O mamă și-a blestemat copilul, până va scoate glas din lemn uscat. Băiatul face o **v.** din brad și cântă, iar mama ridică blestemul (50 a, p. 266).

V. miraculoasă este prezentă în câteva *basme*. Printre obiectele fermecate (AT 569) apare și **v.** care poate învia pe cei morți. Oastea răpusă este înviată de finul împăratului cântând din **v** „Pingă care oaste că a trece, tot se scoală și se șterge la ochi...

și zice că numa a dormit” (5, II, p. 379). Băiatul căruia tâlharul îndrăgostit de sora trădătoare i-a scos ochii, obține de la Sf. Duminică o **v.** cu care să-i recapete. Ea îl îndeamnă să cânte „la poarta talbariului, că din scripca asta când îi cânta și pietrele s-or muia și ți-or da ce-i cere”, dar el să ceară numai ochii (52, p. 559). Într-o variantă a basmului despre mama necredincioasă îndrăgostită de zmeu (AT 590), fiul ei își cheamă în ajutor animalele recunoscătoare, cântând din cele trei ceteruice pe care le are (42, p. 907). Vistierul Ilenei Cosânzene are o **v.** pe care voinicul i-o ia la sfatul calului. Când trage cu arcușul pe **v.**, „curțile și toată bunătatea se făcură mere, pe care le duseră la împăratul Verde” (7, p. 13). Într-o variantă a basmului AT 592, un băiat primește de la Dumnezeu pentru milosteniile lui o **v.**, care face pe oricine să joace. La un ospăț la care el a invitat tot satul, cântă din **v.** până ce toți cad la pământ. Un popă joacă într-un măracine până își rupe hainele (81 a, p. 446 - 447). **V.** poate stâmpăra

dorul aprins, de aceea Pipăruș Petru primește de la moșneagul binefăcător și o **v.** Când el ajunge în câmpul cu dorul, „îl lovi un dor de satul lui... dar așa dor, de mai cădea de pe cal... Atunci îi vine în minte că are o ceterî”, din care începe să cânte „și pe loc îi pieri tot dorul” (60, V, p. 34 – 35). Ca să-și recapete vinele furate de zmeul îndrăgostit de mama necredincioasă (AT 590), băiatul e sfătuit de Sf. Duminică să se prefacă un ceteraș și să spună zmeului că are corzile din vine de om. El se duce și le cântă, dar când zmeul juca mai aprins cu mama lui, rupe corzile **v.** și-i cere să-i dea vine de om. Căpătându-și vinele lui, Sf. Duminică i le pune la loc (7, p. 69).

Într-o *snoavă*, cel păcălit de trei derbedei care i-au luat vaca drept capră (AT 1539) îi înșală la rândul lui, pretinzând că **v.** lui ar învia oameni morți. Ei cumpără **v.** la un preț mare, se duc acasă și își ucid soțiile ca să le învie cu **v.**, dar nu mai izbutesc (S. 3006).

Vâlvă. După *legende*, e o ființă umană – bărbat sau femeie – dotată cu puteri supranaturale pentru a apăra teritoriul unui sat de grindină și furtuni. Investirea cu atari puteri apotropeice o face Dumnezeu prin zâne (miluite), trimițându-le la omul ales în acest scop. Dacă el refuză cumva, zânele îl „ologesc... orbesc, muțesc sau îi fac alt rău”. **V.** trebuie să alunge norii de grindină care amenință hotarul satului. Urmează de aci conflicte cu **v.**

satelor vecine. Se iau la luptă în aer, căderea

lor pricinuind vârtejurile. Omul **v.** e luat în aer de îndată ce se ivește furtuna. Atunci el „e cuprins de un somn teribil... nu știe nimic de el. Puterile-i ies din corp, se înalță apoi sus în cer. Acolo sus își ia forma de nor și se preface, după cum e insignia hotarului său: unele în rac, altele în cal, pisică, bou, om, femeie, lup etc. Adecă se formează în atmosferă un nouraș în formele amintite” care înlătură norul de grindină (52 a, p. 63 - 64). În munții Apuseni, fiecare mină avea **v.** ei, „un fel de ființă divină care supraveghează și distribuie aurul prin băi”. Ea e invizibilă, se arată însă „celor mai curajoși”. E înaltă și se poartă „îmbrăcată ca și băieșii, însă cu haine mai frumoase decât ale lor; are șteart (lampă de baie) în mână și ciocănește ca și ei prin baie”. Mina fără **v.** devine neproductivă (34, p. 40 - 41). Pe alocuri, fiecare casă are **v.** ci „aia păzește casa”; e „neagră și gura mare și are creastă în cap” (58, p. 11). Moșii cred că **v.** locuiește prin locuri stâncoase, neumblate de oameni. Doi flăcăi au ajuns într-un astfel de loc și făcând foc, au auzit „un zgomot asurzitor, ca de viori, clarinetă, gurdună” scos de **v.** locului (96, V, p. 163).

În *basme*, **v.** e o ființă potrivnică eroului. **V.** pădurii îl atacă pe voinic pentru că a rupt flori și ia forme contrastante, foarte probabil izvodite de Slavici: „cap n-are, dar nici fără cap nu **e.** Prin aer nu zboară, dar nici pe pământ nu umblă. Are coamă ca și calul, coarne ca cerbul, față ca ursul, ochii ca dihorul și trupul e de toate, numai de

ființă nu”. Lupta durează trei zile până ce voinicul izbutește să-i arunce frâul în cap și **v.** se făcu „un cal... cel mai frumos din lume”. Ea fusese un cal blestemat de Sf. Miercuri să se facă în **v.** La pădurea de argint, voinicul se luptă cu **v.** prefăcută în negură, apoi la pădurea de aur cu **v.** „Cu capul dinapoi și cu coada dinainte, cu ochii în piept și cu pieptul în frunte” și sunt prefăcute în cai (83, p. 14 - 21). Ioaneșmăsarul se luptă cu **v.** care petrificase toți soldații împăratului. Ca să-l înspăimânte, își aruncă din pod câte un picior, apoi corpul și la urmă capul, dar Ioaneș le pune pe un scaun. O învie dându-i o palmă. A doua zi, soldații au înviat și **v.** a dispărut (60, IV, p. 10 - 12).

Vânt. 1.1. În *legende*, a fost creat de Dumnezeu ca să rupă pânza țesută de păianjenul demiurg deasupra copacilor ca să obstrueze lumina soarelui (52, p. 396 - 397). A fost făcut de Dumnezeu ca să crească grâul semănat (ibid., p. 404). După altă legendă, **v.**

a fost creat de diavol ca să se apere de arșița soarelui pe care-l luase în stăpânire, prin cele două aripi cu care își făcea **v.** „Fratele său l-a învățat să taie fiecare aripă în două și să lei nfigă în cele patru părți ale pământului, căci singure vor face vânt între ele și va fi mai bine. Diavolul a făcut cum l-a învățat și astfel s-a făcut vânt” (ibid., p. 147).

2. **V.** este închipuit a fi om roșu „peste tot”, copil zburdalnic care „are suflarea prea mare”, un

flăcău blestemat de părinți să se izbească de maluri și copaci, un flăcău frumos, un moșneag care suflă, sau un sfânt. Locuiește într-o peșteră legat în lanțuri, în nori, în iad, într-o cetate cu ziduri până la cer, dar cel mai adesea într-o gaură din pământ sau într-un butoi la marginea pământului. Ca să nu iasă, e astupat cu un deget, un cep, sau un șomoilog de paie. **V.** începe să bată când moșneagul de pază slăbește cepul sau ia șomoilogul de paie, sau când bate cu cârja în pământ. După alte legende, **v.** bate când suflă cei patru flăcăi (oameni sau îngeri) din colțurile lumii, când vrea moș Crivăț, când îi dă drumul Dumnezeu, sau când se bat sufletele morților sau balaurii de vânt cu cei de ploaie. A fost văzut „umblând pe câmp, prin holdă cu picioarele pline de sânge și straiete rupte. Atunci sunt furtuni și vâртежuri mari. Când stă, se zice că mamă-sa îl scaldă în lapte dulce și se odihnește” (LIII, p. 145 – 149). „Vântul e om; când șuieră tare, atunci el țipă, că se zgârie în măcăcinii de prin gard” (52, p. 404). **V.** e om cu aripi: avea două, dar Dumnezeu i-a luat una ca să nu prăpădească lumea. A avut 12 feciori, dar Dumnezeu i-a omorât ca să nu distrugă lumea (ibid., p. 397). Vântoica e soția sau sora lui, care e „mai amarnică”, e „mânioasă” pe **v** „Că el nu suflă destul de tare și se duce ea în locul lui” (ibid., p. 402). „Vântul e sfânt; e tare bun. Pe dânsul e păcat să-l blastămi; ba încă când auzi că vâjâie tare și e furtună, să te rogi la Dumnezeu să-l ierte, căci el tare se ruga prin garduri și crengi,

dar trebuie să-și facă slujba lui" (ibid., p. 405). **V.** e un „fecior frumos” neînsurat, care caută mereu pe Ileana Cosânzeana ce i-a fost răpită. „Și acum când își aduce aminte de ea, colindă prin lume să o găsească și atâta umblă, până cade jos de obosit și atunci se domolește” (XXXI a, p. 95). Simion Stâlpnicul care ține cerul și pământul e și stăpânul **v.** Fiindcă i-a murit un copil, s-a mâniat pe Dumnezeu și n-a vrut să mai dea **v.** În lume. Toate intervențiile au fost zadarnice până ce cocoșul l-a convins să nu mai fie supărat, întrucât și lui i-a luat Dumnezeu, atâția copii (52, p. 413 - 414). **V.** ar fi cei 12 feciori ai Sf. Duminici.

„Cei 12 feciori ai Sf. Duminici cutreieră lumea întreagă, văd tot ce se petrece în lume, iar întorcându-se acasă, spun mamei lor tot ce se petrece în lume” (XXXI a, p. 95). După altă legendă, **v.** ar fi înger blestemat de Dumnezeu „pentru neascultare... să rățăcească în lume și să se lovească de toate câte îi cad în cale., chiar și firul de iarbă să-i fie un dușman. De atunci rățăcește prin lume și plângând se roagă de babele ce-s cu frica lui Dumnezeu să-i ungă ranele cele-a căpătat de loviturile cele multe”... (ibid., p. 96). Soarele a voit să-l izgonească din lume luându-se la luptă cu el, dar Maica Domnului i-a împăcat, convingându-l pe soare că **v.** aduce mari foloase (52, p. 401). **V.** poate fi rănit de cuțit. Un om a dat cu cuțitul în vânt pentru că i-a împrăștiat grâul când îmblătea. Apoi omul a nimerit în pădure la curțile **v.** Și l-a găsit șchiop, cu cuțitul în

şold. **V.** i-a cerut să-i scoată cuţitul din picior (ibid., p. 405). O babă şi-a blestemat feciorul „ca numai vânturile să-i ştie de frică”. Feciorul a dispărut şi baba l-a găsit într-o casă „în inima pământului” unde era „mai mare peste vânturi” (XXXI a, p. 100).

3. Aventurile erotice ale **v.** sunt neglijabile. Împăratul **v.**, care apare sub formă de şarpe, se îndrăgosteşte de fata de împărat plecată spre curţile soarelui. Fata profită de îndrăgostirea **v.** pentru a ajunge la soare (LXII, p. 53 – 56).

II. Foarte răspândit este *basmul-legendă* AT 298 despre disputa asupra întâietăţii dintre soare, ger şi **v.** Omul (fata) mulţumeşte numai **v.**, pentru că de soare nu se teme dacă bate **v.**, iar de ger, dimpotrivă, dacă nu bate **v.** (92, p. 24 – 25). O femeie spune bărbatului că îi e drag „ca vântul cel din postul Sâmpietrului”. Bărbatul o omoară, dar la prăşit în postul Sâmpetrului se convinge că soţia avusese dreptate (LXIII, p. 29 – 30). Totuşi în altă dispută, **v.** este mai slab ca soarele, întrucât când acesta dă ploaie, **v.** se face „cârlig” (52, p. 401; **v.** *Soare*). O babă dusă de noră în pădure nu se teme de ger, dar când apare **v.**, baba îl roagă s-o cruţe, „că eu mai vreau să trăiesc”. Un băiat se duce iarna în pădure şi taie lemne numai în cămaşă. Gerul nu-l poate alunga, dar **v.** a suflat numai o dată şi băiatul a fugit (ibid., p. 400).

III. **I. V.** are rol secundar în unele *basme*. În câteva variante ale basmului AT 552, **v.** vine noaptea la geam şi peţeşte fata mai mare a unui

boier. Mai târziu, el îl ajută pe cumnatul său să-și regăsească soția răpită de zmeul captiv (79, p. 49 – 52). **V.** ia în căsătorie fata unei babe. Fratele cel mai mare, apoi cel mijlociu, plecând în căutarea ei, ajung la palatele **v.** În pădure. **V.** le dă calul lui să meargă la podul de aramă unde să-i dea o dimerlie de jăratec. Cei doi se tem și-i dau cărbuni stinși și calul nu vrea să mai meargă. Fratele cel mic dă calului jăratecul prescris și trece podul de aramă în cealaltă lume, unde dă peste Dumnezeu și Sf. Petru ca doi moșnegi sfădindu-se cu diavolul de la stăpânirea lumii. Când s-a întors, **v** „S-a făcut om pentru treaba ce i-a făcut-o cumnatul său” (52, p. 406 – 407). În altă variantă, **v.** ia de soție fata unui sărac și o duce în rai. Sora mijlocie o găsește în rai, dar fiindcă a furat, n-a mai putut intra în rai. Sora cea mică se conformează sfatului și când vine acasă, face un „praznic mare”, la care vine și **v**, să o ducă în rai (ibid., p. 407 – 408). În unele variante ale basmului AT 563, **v.** ia toată făina din căușul unui sărac. Acesta pornește întins cu un șomoioag de paie să astupe „borta vântului”. Dumnezeu îl abate din drum, dându-i pe rând o nucă, un măgar și o cârjă (32, p. 348 – 349). Omul pornește la **v.**, care i-a luat căpițele. Îl părtinește mama **v.**, „o șerpoaică mare, încolăcită de sobă” care îl convinge pe **v.** să-l despăgubească, dându-i un berbec ce se scutura galbeni, apoi o masă și a treia oară o măciucă cu care își redobândește darurile schimbate de crâșmar (52, p. 411 – 412).

2. În alte basme, **v.** e auxiliarul

protagoniștilor. Cu totul sporadic apare **v.** printre tovarășii năzdrăvani în locul celui ce întruchipă iuțeala la fugă. Drăgan Cenușă îl întâlnește învârtindu-se în loc cu o botă: - „De șapte ani de când mă-nvârt roată cu bota asta și n-am loc une s-o zvârl” (5, 1, p. 221; **v.** *Tovarășii năzdrăvani; Probele pefirii*). **V.** îl ajută să se însoare pe flăcăul blestemat de maică-sa „atunci să se însoare, când l-o însura vântul”. **V.** îl duce în spate până la o adunare de oameni mulți, arătându-i să ia fata „cu ștergar pus costeșet de la umăr înspre brâu, aceea-i ursita ta”. Apoi îi duce pe amândoi la mama flăcăului (52, p. 408). **V.** prefăcut cal ajută pe feciorul cel mic al împăratului alungat de acasă să se urce pe muntele negru la fata împăratului (AT 530) pentru că a servit bine pe cei doi moșnegi (ibid., p. 409 - 410). Într-o variantă a basmului AT 402, împăratul pune surorile la întrecere care va coase mai frumos fața de masă. Broasca „taie pânda cu foarfecele bucăți, o aruncă în glod și zice: „vântule, ploaie și gerule: să-mi coaseți fața de masă cea mai frumoasă!” Când a scos-o, nu se putea lucru mai frumos” (ibid., p. 987). Flăcăul însurat cu Frumoasa Lumii e ajutat și de omul ce poartă **v.** să aducă lădița cu oul de aur (LXXXIII, p. 280). **V.** îndrumează de asemenea pe Arghir să-și găsească pe „prea frumoasa Ileana” (XXXI a, p. 95). Voinicul Hărăului trimis de boier pe ceea lume să-i aducă răspuns de la tatăl său, e călăuzit mai întâi de **v.** care îl duce până la locuința soarelui (36, p. 16 - 17). Soția plecată în

căutarea soțului dispărut pentru că i-a ars pielea de porc (AT 425) poate fi îndrumată la ascunzișul lui abia de **v.** Mama lui o ascunse, apoi **v.** Îi spuse „că bărbatul său locuia într-o pădure mare și deasă, pe unde nu ajunsese toporul încă”, unde trăia singur. Mama **v.** Îi dă la plecare o găină ca să-i păstreze oscioarele din care își va face scara necesară, arătându-i cum să-l găsească luându-se „după drumul robilor” (41, 1, p. 53). Mama **v.** de primăvară îl primește pe feciorul de împărat plecat în căutarea doamnei Chiralina, ascunzându-l să nu fie omorât de fiul ei, „un flăcău frumos, cu păr lung de aur, cu aripi de argint și cu un băț în mână, împletit cu tot felul de ierburi și flori”. El destăinuie cum se poate ajunge la curțile Chiralinei, folosind la trecerea gârlei bușteanul ielelor și prefăcându-se apoi în cerb de aur ca să o fure (3, p. 270 - 271). Cenușotcă pândește noaptea holda păscută și prinde cei trei cai: al soarelui, al lunii și al **v.**, care își capătă libertatea în schimbul celor trei frâie cu care pot fi chemați la nevoie (LXXXIII, p. 737).

Vântul turbat. După *legende*, s-a iscat din lupta dintre diavol și bărbatul femeii care a murdărit cerul cu necurătenia unui copil. Dumnezeu a ridicat cerul sus și bărbatul femeii a pornit să se ridice la Dumnezeu. La jumătatea drumului, dracul i-a ieșit în cale și s-au încăierat la luptă. Din acea încăierare s-a născut „o vijelie mare” care durează până acum, numită **v. t.** (LXIII, p. 43).

V. **t.** e cel mai puternic vânt, având în el și germenul turbării. E vântul cel mai de sus, deasupra celorlalte, aproape de cer. Câteodată se coboară mai jos și face să turbeze oameni și animale. „Dacă s-ar pogori pe pământ, ar sufla și părul de pe vite”. Până la el nu se poate ridica decât ciocârlia, dar ea îndată turbează și cade moartă pe pământ. Animalele care o mănâncă turbează și ele. După alte legende, doar vulturii ajung până la **v. t.**, dar cad și ei turbați (LIII, p. 142 – 144). Sf. Filofteia a fost luată de un vârtej ca s-o urce la cer. Când vârtejul a ajuns la **v. t.**, a scăpat-o și ca a căzut moartă, moaștele păstrându-i-se la Curtea de Argeș (LXIII, p. 44).

În unele *basme*, **v. t.** își vădește însușirea de obstacol împotriva celor ce ajung în regiunea lui. Piciu ciobănașul pornit să se urce pe pomul cu vârful până la cer, ajunge fără greutate până la **v.t.** „Când ajunse la vântul turbat, scoase o bardă, o înfipse în copaci bine și se puse pe dânsa să se odihnească nițel. Scoase apoi un colț de prescură de îl mănăcă și un pahar de vin de îl bău”. Apoi începu ascensiunea „dară mai cu greutate, căci vântul turbat îi muia puterile” (41, I, p. 414). Fiul unui împărat născut dintr-un bob de piper e blestemat de baba căreia i-a spart cele două tigve cu apă: „— Lua-te-ar mama vântului turbat care a luat și pe surorile tale”. După ce omoară pe zmeii care îi răpiseră surorile, e urmărit de mama zmeilor de care nu poate scăpa decât atunci când calul lui „se înalță până la vântul turbat și intră în

cetatea omului de flori". Pețește fata acestuia cu ajutorul tovarășilor năzdrăvani (35, p. 7 - 16). Feciorul de împărat plecat în căutarea doamnei Chiralina (AT 516) este ajutat în drumul său și de „muma vântului turbat”, de unde pleacă mai departe la muma vântului de primăvară: „o femeie înaltă și tânără și frumoasă”, al cărei fiu îl povățuiește cum să ajungă la țintă (3, p. 270).

Vladimirescu, Tudor. 1. Când era slugă la boierul Glogoveanu, a fost trimis de acesta să vândă niște vite unui grof în „Țara Nemțescă”. Pe drum, le-a vândut altuia mai scump, reținând diferența de preț la insistențele celeilalte slugi a lui Glogoveanu. Mai târziu, acesta îl părăște stăpânului, dar T.V. se apără, arătând că a procedat cum a fost sfătuit de sluga mai veche a lui, pe care a pălmuit-o în fața lui. Sluga l-a pârât pe T.V. la divanul domnesc. Fiindcă toți boierii îl urau, poate fi salvat numai de o doamnă care îl scoate din divan.

2. T.V. se întoarce în Gorj, unde se pregătește să înfrunte pe greci și pe turci, punând pe câțiva panduri să construiască cetăți. Alungă pe greci și pe turci până la Cheia, având printre panduri „chiar femei îmbrăcate ostășește”. După înfrângerea grecilor și turcilor, rămâne vătaf al plaiului (39, p. 241 - 243).

3. În Cloșani, a vrut să zidească o mănăstire în Vârfu Boldului, unde ar fi îngropat bani. Invazia turcilor i-a zădărnicit planul. T.V. și-a ascuns „țoalele” în Peșterea Vacilor din Cloșani. Turcii au

prins pe un „chieier” de al lui și l-au silit să le arate unde sunt ascunse averile lui T.V. Acesta a intrat pe o gaură și a ieșit pe alta, fugind peste munți, de unde a revenit după 20 de ani. Turcii l-au așteptat zadarnic trei zile la intrarea în peșteră.

4. T.V. s-a logodit cu sora lui Iancu Jianu, dar chiar în noaptea logodnei, fanarioții i-au răpit logodnica, unul din ei prefăcându-se în cerșetor. Ea izbutește să scape și povestește fratelui ei cele întâmplate. Acesta se face haiduc de codru ca să-i pedepsească pe fanarioți și pe turci pentru răpirea surorii lui (39, p. 237 – 243).

5. Pandurii urmăriți de turci au scăpat, mituindu-i cu câte un irmuluc de aur sau scoțând podina din biserica în care fuseseră închiși. Turcii aveau „mai mult necaz pe popi și pe olteni, că din ei se făcea miliția” (66, p. 99 – 101).

Vulpe. După o *legendă*, a fost sortită de Dumnezeu de la început să fie animalul cel mai viclean și prin aceasta să poată păcăli pe celelalte mai tari ca ea (99, VIII, p. 114).

V. este cel mai frecvent actant în *basmele despre animale*. Ea apare aici în trei ipostaze: a) animalul cel mai șiret care păcălește pe celelalte; b) păcălită de animale mai mici și mai slabe și e) ținând partea omului când acesta e atacat de unele animale. a) Ca să fure peștele din căruță, v. se face moartă în drum și e aruncată de om în căruță, de unde împinge pe rând toți peștii jos, pe care îi culege apoi (AT 1). Păcălește în continuare

lupul (sau ursul), spunând că i-a pescuit cu coada în lac. Lupul (sau ursul) procedează la fel, le îngheață coada și când trage, se rupe (AT 2; **v. Urs**). Ca să-l consoleze, **v.** Îi face o coadă de fuior, apoi, ca să-l păcălească din nou, se întrec la sărirea unui foc. Coada de fuior se aprinde și lupul (sau ursul) rămâne din nou fără coadă. Ca să scape de răzbunarea acestuia, **v.** se ascunde într-o vizuină. Lupul vâra botul (sau un cârlig) și trage de ce apucă: când prindea de o rădăcină, **v.** se văieta „aoleo piciorul meu”, iar când o apuca de picior, striga: „sâc, sâc, sâc, că apucași de rădăcină, nu de piciorul meu” (AT 5). În cele din urmă, lupul se dă bătut și pleacă (4 a, 291, Frățila Vâlcea). Alteori, fugărită de urs, spune unor plugari că el e turbat și-i învață să se ascundă și să latre ca copoii, iar unul să-i arate că e o vânătoare de urși și nu poate scăpa decât în butura unui soc. Ursul intră acolo și e omorât de oameni (4 a, 264, Aluniș-Olt). În alte variante, ursul e momit de **v.** să meargă la o nuntă, unde nuntașii îl bat, apoi la o moară, unde e omorât de curelele mașinilor (5, I, p. 116; **v. Urs**). Când lupul scapă de bătăile nuntașilor, **v.** Îl convinge să facă împreună „o jucărie de care să nu mai fie”. Sapă amândoi o fântână adâncă, apoi lupul e momit să sară în ea și e astupat de **v.** cu bolovani (77, p. 7). În basmul AT 30, lupul este păcălit de **v.** care îi prezintă oaia rătăcită drept o verișoară de a ei pe care o poate vedea la mănăstire, conducându-l pe lup la o capcană unde va fi prins de vânători (99,

IX, p. 215 - 216). În povestea cumulativă despre șoarecele ce fuge „unde nu e nici moarte, nici bătrânețe”, căruia i se asociază pe rând iepurele, **v.**, lupul și ursul încep să mănânce „pe cine-o fi mai mic”. Când îi vine rândul **v.**, ea păcălește lupul și ursul, învățându-i să-și vâre coada în lac, unde ar fi scăpat găinile furate de ea de la „un rumân”. Le îngheață cozile și le rup trăgând. După ce ursul fură trei stuți, **v.** pretextează că e chemată nașă și mănâncă o jumătate de stup (AT 15). Spune că l-a botezat pe fin „Lin-prelins pe jumătate”. A doua oară, mănâncă tot stupul, spunând că i-a dat finului numele „Lins-prelins cu fundu-n sus”. Apoi îl părăște pe lup că ar fi mâncat el toată mierea (67, p. 317 - 319; **v.** *Lup, Urs*). Numai **v.** poate păcăli mielele ca să-i deschidă, vârandu-și coada prin crăpătura ușii (AT 123), întrucât acestea „crezură că este mama lor”. **V.** cheamă pe lup și pe urs ca să le mănânce împreună (35, p. 89). Păcălește pe corb, adulându-l (**v.** *Corb*), **b**) Cu toată șiretenia ei, **v.** este păcălită. Ariciul, deși știe numai o minciună, o învață cum să scape din capcană (AT 33; **v.** *Arici*). În întrecerea la alergat cu racul (AT 275), acesta o păcălește, agățându-i-se de coadă și sărind la cârmirea ei, încât se află dincolo de țintă (**v.** *Întreceri la fugă*). Când mănâncă puii ciocârliei pentru că s-ar afla pe ogorul ei, e alungată de ogar. Ascunsă în vizuină, își pedepsește coada pentru că a împiedicat-o la fugă, scoțând-o afară. Ogarul care pândea la gaură, o scoate de coadă

afară și o omoară (99, V, p. 330; **v.** *Câine*). Șiretenia ei e inferioară altora. Uliul are numai o minte, pe când **v.** Îl sfidează că ea ar avea șapte minți. Încolțită de vânători, ea se ascunde în vizuină cu uliul alături, iar când aceștia încep să sape vizuina, ea spune pe rând că are șase, cinci minți, iar la urmă niciuna. Uliul o învață să stea dincolo de el ca să atragă asupra lui atenția vânătorilor. În acest fel, ea reușește să fugă, iar uliul să zboare (52, p. 443). Se căsătorește cu motanul care se dovedește mai puternic decât lupul, mistrețul și ursul (AT 103; **v.** *Pisică*). Cocoșul se lasă adulat ca să-i cânte și e prins de **v.**, dar o păcălește când ea îi arată dinții frumoși, zburând pe cracă (**v.** *Cocoș*). **V.** cere veveriței să-i dea și ei caș, aceasta o momește să se arunce în fântână, spunând că acolo există și ține astfel cașul ca să se oglindească în apă. **V.** sare și se îneacă (4 a, 261, Dumbrăvița-Satu-Mare). Cioara prinsă de **v.** o convinge că înainte de mâncare trebuie să se spele, reușind în felul acesta să scape (101, III, p. 185).

e) Uneori, **v.** ajută pe om. Când ursul asaltează omul ca să-i mănânce boii (AT 154), **v.** Îl învață succesiv cum să pună ursul prefăcut buștean în car, să-l lege cu lanțurile și să-l omoare (**v.** *Urs*). Conform înțelegerii, omul dă „două găini vulpii, s-o plătit de ea, ș-o rămas cu boii” (5, I, p. 144 - 145). În alte variante, omul se arată perfid, căci aduce în sac câinii în loc de găini care alungă **v.**, sau își învață copiii să latre ca să sperie **v.**

(ibid., p. 145). Șarpele salvat de om de sub bolovanul care îl astupase vrea să-l mănânce pe acesta, ursul și calul îi dau dreptate, numai **v.** Îi ține parte, convingându-l pe șarpe să intre din nou în gaura de unde fusese salvat (AT 155). Omul astupă șarpele (41, II, p. 139 - 140). Omul nerecunoscător aduce în sac un ogar în loc de găini, dar **v.** nu se mai lasă momită (38, p. 89 - 90). În lăcomia ei, **v.** a mâncat prea mult și nu mai încape prin spărtura gardului. Abia după ce stă postind șase zile devine iarăși subțire și poate ieși din grădină (LXXIX, p. 21). **V.** își crește puii în via lăsată în paragină, fără să se teamă de planurile stăpânului de a o curăța (AT 93), dar când acesta decide să dea foc bălărilor, ea își sfătuiește puii să părăsească locul (41, II, p. 42 - 43).

În *basme*, rareori eroul e fermecat să petreacă în formă de **v.** El scapă de blestem și redevine om de îndată ce îi dă vulpii din mâncarea lui. Drept răsplată, ea îl însoțește în călătoria lui (XXXIII, II, p. 280 - 281). Frații plecați să aducă „pasărea măiastră de pe tărâmul celălalt” (AT 550) sunt împietriți de **v.** Împotriva căruia asmuțaseră ogarul. Cel mai mic ascultă rugămintea vulpoiului: „... lasă-mă să mă încălzesc și eu la focul tău... Dă-mi și o bucată de pâine și un pahar de vin”. A doua zi, vulpoiul redevine om, deoarece fusese blestemat să fie vulpoi până va avea cineva milă de el (41, I, p. 255 - 256). Temporar, ucenicul diavolului (AT 325) se prefacă în **v.** ca să scape de urmărirea acestuia. Diavolul

metamorfozat în cocoș se apucă să mănânce ucenicul prefăcut în boabe de porumb, dar fata împăratului aruncă trei boabe în spinarea cocoșului. „Atunci se preface în vulpoi și ia, rupe gâtu' la cocoș” (5, I, p. 504). Un fecior de împărat plecat să aducă „pasărea cu pene de aur” care să cânte în biserica recent zidită de tatăl lui (AT 550), în drumul său îngroapă pe un spânzurat care nu-și putuse plăti datoriile. Sufletul acestuia se transformă în **v.** Și îl ajută pe voinic, prefăcându-se în cal care îl sfătuiește cum să prindă pasărea, apoi îl învie când frații invidioși îl omoară, aruncându-l într-o fântână (LXXXIII, p. 547).

Într-o seamă de basme, **v.** Îndeplinește rolul animalului recunoscător, câteodată singură, dar cel mai adesea în tovărășia altor două animale (mai adesea lupul și ursul). Fiindcă vindecase pe drum o **v.** rănită, Prâslea e ajutat de aceasta să ia colivia cu „pasărea măiastră”, iar mai târziu să răpească pe Zâna Zorilor, prefăcându-se în față. Apoi ca să evadeze de la zmeul ce le luase pasărea, **v.** se preface în armăsar înaripat și zboară până la alt împărat. Acolo, **v.** Îl scoate pe Prâslea din groapa în care îl aruncaseră frații invidioși (LXXXIII, p. 416). Voinicul răpus de sora necredincioasă după instigările zmeului (AT 315) e înviat de o **v.** la sfatul unei coțofene ca să-l stropească cu trei picuri de sânge. **V.** momește coțofana să se apropie „că n-auz bine”, o prinde și „rupându-i gâtul, pică trei picături de sânge peste stăpânul lor și învie” (41, I, p. 295 – 296). În unele

variante ale basmului AT 545, **v.** este aceea care peștește pe fata împăratului Verde pentru băiatul care a cruțat-o când fura varză, omorând apoi zmeii ca să le ia averile și palatul pentru tână pereche (81 a, p. 595 - 597). Împreună cu iepurele, lupul și ursul (sau numai cu lupul și ursul) scapă pe stăpân de zmeul care voia să-l mănânce (AT 315). Lăsat de zmeu să-și cânte „un cântecel de când era tinerel”, acesta strigă din vârful copacului: „Uu! N-aude, N-a vede, N-a greul pământului și ușorul vântului, cățelușii mei, că vă piere stăpânul” (41, I, p. 290). După ce Ion Taler se întoarce la nunta fetei pe care o scosese de la balaur (AT 300), **v.** se duce și ea la masa mare a nunții. „Ea, țâști! drept în brațele fetii. O ia fata, o pupă, c-o cunoaște și stă cu ea la masă” (5, I, p. 189). O **v.** ajută pe stăpânul său să răpească fata unui împărat, ajutată de o pajură, un lup și un urs. În acest scop, ea prinde ursul și lupul la plug, iar ea ține de coarne și ară lângă curtea împăratului. Fata curioasă se apropie și e răpită de pajură. Când vine împăratul cu oaste să-și reia fata, se adună o mulțime de **v.**, lupi și urși care îi zădărnicesc înaintarea (5, II, p. 221 - 229). Voinicul plecat să-și readucă soția furată de zmeu, întâlnește o **v.** care „se trăgea ca vai de zilele ei”. El vrea să o împuște, dar **v.** se roagă: „nu mă omori, decât dacă poți ceva face pentru mine, îmi fă. Și la urmă din sclăbia ta, te gândește la mine, că eu ți-oi face un mare bine”. În a treia noapte, iapa babei e prefăcută în cloșcă cu pui „în casă,

după oamenită”. **V.** chemată în ajutor se urcă la găini în pod ca să le cârăie și să atragă baba în pod. În acest timp, voinicul prinde iapa-cloșcă (5, II, p. 278 - 282). Rămasă singură la masă, fata moșului cea harnică (AT 480) curăță și piaptănă o **v.** care venise „scarmanată și târmozită” de la niște găini. A doua zi, împreună cu ursul, lupul și iepurele duce căruța încărcată cu daruri a fetei până aproape de casa ei (52, p. 211 - 212). Cei doi feciori ai unui împărat pleacă să pețească fata împăratului Verde care rupea în fiecare noapte câte o pereche de ghetete (AT 306). În timpul popasului, o **v.** le cere mâncare, ei o alungă și ea îi blestemă să nu izbutească în calea lor. Într-adevăr, niciunul nu poate spune câte ghetete a rupt fata în acea noapte și sunt întemnițați. Cel mai mic dă mâncare **v.** Și aceasta îl povățuiește cum să pândească fata și îi obține mâna. La înapoiere, fratele cel mic este omorât de frații săi, dar **v.** adună toate oscioarele și îl învie cu apă vie (42, p. 512). **V.** convinge zmeul păcălit de sărac (AT 1015 - 1049, 1149) că ea mănâncă mămligă de pe masa celui care l-a învins. Când se duc amândoi, se sperie de copii și fug, iar zmeul omoară **v.** (7. P-214)...

În *snoave*, ghicitorul improvizat care descoperă din întâmplare furtul inelului împărătesei (sau a unui mărgăritar), e verificat la urmă cu o **v.** ascunsă într-un sac, ca să o ghicească (AT 1641). Pus în încurcătură, el vorbește cu sine „Vulpe, Vulpe” și curtenii cred că

a ghicit (S. 4650). Un vânător se laudă că a văzut o **v.** cu coada de trei coți. La nedumeririle celorlalți, el o lasă mai scurtă, dar nu mai puțin de un cot, chiar dacă l-ar lua dracul (S. 4922). Sluga popii prinde **v.** care mânca cireșele și o spânzură. E eliberată de urs (S. 3.000, XVII a).

Vultur **v.** Pajură Z

Zburător. 1. Cunoscut și sub numele de zmeu, lipitură, ceasul rău, crasnic, are înfățișare de om, „un tânăr înalt și subțire” sau „chipul, arătarea, fantoma” unui flăcău sau bărbat (LIII, p. 189). El mai apare și în forme care îl apropie de zmeu, cu care e confundat pe alocuri. Astfel, el poate fi „un fel de zmeu, al cărui corp este în formă de șarpe mare (balaure), care zboară pe sus, e roșu ca focul, umblă mai mult noaptea, lăsând scântei în urma sa” (38 b, VII, f. 162, Coșereni-Ialomița). Cel mai adesea, el este piriform, apărând „în forma unui sul de foc lung, având cap de om” (ibid., II, p. 35, Bâsca Chiojdului-Buzău), „o ființă de foc în forma unui stâlp sau a unui șarpe” (ibid., IX, f. 290, Mățău-Argeș). Poate apărea și ca o „stea lungă care vine deasupra casei”, sau chiar ca „o pasăre cu aripi și umblă prin tot corpul omului”. El își are geneza în dorul erotic, de aceea uneori **z.** apare sub forma ființei iubite, în „chipul, arătarea” ei, care „se face” uneori și vizibil, jucând chiar în horă. Se naște din „dragoste fără seamăn”, mai des din dragoste neîmpărtășită, care se poate preface într-un „șarpe sau balaure care vine... noaptea”. **Z.** se poate naște însă și din frică sau

spaimă, ori din supărare sau „voie rea”, din urât, dar și din bucurie mare (LIII, p. 190). În Transilvania, se credea că **z.** e de fapt diavolul care ia această înfățișare piriformă pentru a intra pe coșurile caselor la femeile îndrăgostite. În toate satele au fost semnalate nu numai fete, ci și femei în vârstă care se plâneau de vizitele lui și deveniseră slabe, palide și smintite (50 a, p. 252). În timpul zilei, stă prin scorburile copacilor. Cine dă foc unor atari copaci, găsește „un fel de untură” bună de leac, în primul rând împotriva **z.** (38 b, IX, f. 290; Mățău-Argeș). În timp ce arde focul, zmeul îl strigă pe om pe nume și dacă acesta răspunde, focul se stinge și zmeul scapă (ibid., XI, f. 134, Râjlețu-Vierosu-Olt). Solzii lui însă, care sunt că ai peștelui, rotunzi și albi, nu ard în foc decât amestecați cu ceară în ziua de Panteliul Mare. **Z.** stă ascuns ziua „îmbutoarcă de nuc ori de alun”, întrucât „nu-i este permis de la Dumnezeu a vedea lumina soarelui” (ibid., XVIII, f. 159, Maidan-Caraș-Severin).

2. **Z.** acționează numai noaptea. Înainte de a intra în casă, el ia înfățișarea unui om sau a unei femei, dar cel mai adesea se lasă pe coșul casei în formă de șarpe de foc, sul de foc sau stea. În casă, ia înfățișarea iubitului (sau iubitei) și petrece cu persoana vizitată. Dezlănțuirea erotică e plină de patimă, fiindcă **z.** nu se mulțumește numai să glumească și să sărute, ci strânge în brațe cu putere, mușcă, bate sau chiar frige, câteodată până ce o omoară (LIII, p. 192). Ființele sunt

chinuite de **z** „Până când e aproape să-i prăpădească” (38 **b**, IX, **f.** 290, Mățău-Argeș). **Z.** „intră pe coșul caselor unde are ca amantă pe vreo nevastă sau fată (sau și bărbat, dacă e zmeoaică) și o chinuiește toată noaptea, zobind-o, pupând-o, mușcând-o și altele” (ibid., VII, **f.** 162, Coșereni-Ialomîța). „Se petrec între dâșii aceleași fapte ca între doi amorezați reali sau între bărbat și femeie, cu deosebire că o mai mușcă așa de mult, încât a doua zi corpul ei este numai vinețele. În afară de aceasta, e și galbenă la față... ca ceara, încât după un timp, lumea o cunoaște... că are zburător” (ibid., II, p. 152, Mărăcineni Buzău). Cel vizitat de **z**. Își pierde cunoștința. Un flăcău stând cu o fată ce avea **z**., o vede moartă lângă el, iar o „pară roșie de foc” intră pe ușă „și începe a se vâri în gură, până se istovește și fata se scoală”. Repetându-se întâmplarea în altă seară, flăcăul întoarce fata cu capul în locul picioarelor, iar para umbla mereu pe picioare și nu putea intra. Ivindu-se zorile și fata fiind tot moartă, o readuce în poziția inițială și fata se trezește „foarte spăimântată și trudită”, prevenindu-i să nu mai facă așa, „căci un minut să mai fi stat, aveam să te și omor” (ibid., XV, **f.** 91, Bârlad-Vaslui). Scenele erotice se petrec în vis, în timpul somnului, adesea fără să-și dea seama că e vizitată de cineva, sau să fie văzut **z** „Numai de ea” dacă în odaie mai sunt și alții. În zorii zilei, pleacă ieșind pe coș, prefăcându-se în „pară de foc și scânteii”, iar uneori „trăsnește și șuieră”. Ființa

vizitată de **z.** are urme de mușcături pe corp și se simte mereu obosită, slăbește tare, devine palidă, pare că a bătut-o cineva. Uneori pare zăpăcită, tristă sau indispusă, iar în somn tresare, visează urât, e cuprinsă de fiori și tremurături. Se poate întâmpla ca să înnebunească sau să moară. Adesea în timpul zilei cel bântuit de zmeu „de dorul lui umblă numai în fugă, ca să-l găsească, și face la umbra vreunui arbore diferite gesturi amoroase”. I se pare că vede pe cel iubit „înaintea sa, mergând amândoi în orice parte ar voi, însă nu vorbește nimic; cu toate acestea îi satisface orice dorință” (LIII, p. 192 - 193).

3. Împotriva **z.** se apără astupând noaptea coșul casei, sau toate găurile și intrările. Se mai pun patru cuțite încrucișate în gura coșului sau se trage cu pușca. Se dă foc copacului în care locuiește **z.** ziua. De asemenea, povestirea visului l-ar putea îndepărta. Se poate apăra împotriva zmeului (**z.**) cel care poartă „baier dă zmeu”. Acesta e un brâu de viță sălbatică care trebuie să stea 40 de zile la jugul a doi boi „frați dintr-o mumă”. Apoi se coase la cămașă sau la haină „și nu mai vine zmeu la el” (58, p. 300). Cei bolnavi sunt tratați cu buruiana „zburătorului” sau cu alifii preparate din solzi de **z.** sau din smoală de la moară, însoțite de descântec. Dacă bolnavul nu e tratat la timp, **z.** i „se suie în cap și prinde urechi”, aducându-i moartea (LIII, p. 193 - 194; **v. Zmeul**).

Zile rele. **A.** După *legende*, *Marțolea* sau *Marți-seara* este închipuită a fi femeia care vine

„în diferite forme” la femeile care torc în seara zilei de marți, sperindu-le sau trântindu-le de garduri și de pereți (38 b, XVII, f. 321, Cugir-Alba). Marțiseara era cea mai temută. O dată a venit la o femeie care „a fost copt... fuioarele marți seara” cu gândul să-i coacă copilul. Altă femeie a învățat-o să întoarcă lucrurile din casă. Ea a uitat cofa care i-o deschis și Marțolea a pus torturile la fiert împreună cu copilul, dar a fugit când mama copilului a strigat de la geam „Săriți... că ard munții Canagalilor” (52, p. 276 - 7). Marțolea aduce și alte chinuri femeilor care torc în ziua ei: le sperie, le ia caierele și le aruncă în foc, le zgârcește degetele, le orbește, uneori chiar le omoară (LIII, p. 206). Marțolea distribuie grindina dintr-un săculeț, „spunând niște cuvinte din gură” (52, p. 805).

Într-un *basm* crișan, fata moșului persecutată de babă e silită să toarcă marți seara singură într-o casă. Fata și-a luat cu sine mîța năzdrăvană. La miezul nopții, apare Marțolea, dar fata, învățată de mîță, cere să-i aducă o jachetă cu fire de aur, apoi o rochie de mătase cu fire de aur, până au venit zorile. Dimineața, baba invidioasă decide să trimită pe fiica ei în marțea următoare. Ea nu vru să dea și miței din pogace, încât Martolea intră și o ia pe fată la joc până ce cade jos moartă (93, p. 160 - 163).

B. 1. Tot atât de temută este și *Joimărița*, asemănătoare cu Marțolea, cu care se confundă (LII, p. 227 - 228, 36). E cunoscută în sudul țării,

Oltenia, Muntenia, Moldova sudică, apoi Banatul și sudul Transilvaniei. Închipuită de obicei ca o femeie „stăpână a câlților și a linei netoarse” al cărei rol era de a pedepsi femeile leneșe care n-au terminat torsul cânepii până la Joia Mare. Are înfățișare urâtă, „înaltă cât un arbore și groasă cât o bute”, îmbrăcată în negru, dar foarte zdrențăroasă. Poate umbla și ca gândul, uneori prefăcută în „negură, bivol, câne”. Poartă cu ea o troacă sau o căldare cu jăratec, la brâu cuțit și ciocănele de fier. Vine noaptea, mai ales joi spre vineri, uneori numai înainte de Paști, pe la fetele și femeile leneșe ca „supraveghetoare a torsului cânepii”, pedepsind pe cele care n-au terminat, sau n-au tors bine. Pedepsele sunt felurite: ia furca și fusele, arde câlții nelucrați, arde sau pârlește degetele femeilor leneșe, le bate unghiile cu ciocanele de la brâu, ba chiar le omoară. Femeile se apărau aprinzând paie și cârpe prin case, sau gunoi prin curte (LUI, p. 201 – 203). Joimărița a venit la o fată în noaptea de Joi mari și a întrebat-o: „— Câții, câții, tors-ai câlții”. Fata a răspuns: „Tors, tors, tors!” Joimărița a controlat în pod și a mai găsit un fuior și a ciopârțit mâinile fetei (LXV, p. 103 – 104). O femeie leneșă a scăpat de Joimărița strigând că ard casele Joimăriței, iar a doua oară istorisind povestea cânepii până ce cântă cocoșul, când Joimărița dispare în ciudată (LIII, p. 542).

2. După ce a slăbit credința în Joimărița, a luat naștere reprezentarea ei dramatică. În Joia

mare, o femeie se deghiza în Joimărița și umbla pe la case, dând foc câlților găsiți prin pod. Mai răspândit e obiceiul umblatului cu Joimărița de către copii, care în noaptea de Joia mare colindă pe la case și întreabă dacă au tors câlții, cerând „două ouă-neondeiete”. Amenință că ard cânepa netoarsă sau pârlesc fata și capătă câte un ou (LIII, p. 204 – 205).

3. Cu totul sporadic, Joimărița e reprezentată ca o ființă identică cu Marțolea pedepsind „femeile care lucrează joi seara spre vineri” (LXV, p. 108). O femeie care a tors joi seara până la miezul nopții este asaltată de Joimărița, care vrea să o mănânce friptă. Femeia scapă prin stratagema cunoscută: nu știe cum să stea pe lopată ca să fie zvârliti în cuptor și cere Joimăriței să-i arate. Ea se așază pe lopată și femeia o azvârle în cuptor, omorând-o (LIII, p. 543).

Joimărița e considerată „una din foarte puținele, poate unica figură demonică românească” (LII, p. 237).

Zile Sfinte. **I.** 1. Sunt considerate sfinte în *legende* Lunea, Miercurea, Vinerea și Duminica. Cu totul sporadic apar ca sfinte și celelalte zile, dar ele se manifestă aproape întotdeauna ca pedepsitoare ale celor care lucrează în seara zilelor, sau dimpotrivă, pentru că nu au lucrat (**v. Zilele rele**). Sf. Luni, Miercuri, Vineri și Duminică sunt „niște femei îmbunătățite și sfinte și Dumnezeu le-a dat săptămâna pe mâinile lor”. Ele locuiesc „în locuri necunoscute” sau pe cealaltă

lume în „chilii făcute lângă niște biserițe, puse sub «patronul» numelui lor. Chilia și bisericuța sunt înconjurate cu un zid foarte înalt. Ele miluiesc pe săraci cu câte un corn de prescură și un pahar de vin. Sfânta trăiește singură în veci” (LIII, p. 218 - 219). Ele au fost făcute la început de primii oameni, după intenția lui Dumnezeu. „În ziua întâi a făcut pe Duminică, fată; apoi pe Luni, bărbat; pe Marți iar bărbat pe Miercurea femeie; pe Joi bărbat, apoi pe Vinerea iar femeie, precum și pe Sâmbăta ca să aibă oamenii sfinți, zile” (52, p. 23).

2. Cea mai mare peste toate este *Sf. Duminică*. Ea e „o doamnă mare, la care se închină toate zilele săptămânii și de la care primesc, ordine ce să facă fiecare. Ea mănâncă o dată la 7 zile, petrecând în rugăciuni”. Se poartă îmbrăcată în haine albe și ajută pe oameni. E socotită „sora cea mai mare a celorlalte zile sfinte”. Ea ar fi „zgâriată, împunsă, sângerată... tăiată toată” pentru că unii oameni lucrează în ziua ei. Oamenilor care n-au postit, ci „au mâncat de fruct, li se arată în chip de femeie cu picioarele de găină și îi sfătuiește să nu mai mănânce. Dacă nu fi se arată în realitate, li se arată în vis” (LIII, p. 219 - 220). Ziua ei se serbează de când au vizitat-o Dumnezeu cu Sâmpetru și au vrut să ridice viața căzută jos. Sf. Duminică i-a oprit însă și atunci Dumnezeu a decis să i se serbeze ziua (ibid., p. 546). Sf. Duminică povățuiește pe Sântilie unde să-și poarte trăsnetele. În casa ei se

află „o măsuță și un scaun și pe masă o oglindă, iar înaintea oglinzii stă un sfeșnic cu luminare. Sf. Ilie când are să trăsnească undeva, vine aici și se sfătuiește cu Sf. Duminică. Prin oglinda ceea se uită în lume, de vede tot ce fac oamenii; și dacă au hotărât să trăsnească pe cineva, ia sfeșnicul cu luminarea în mină și amenință asupra oglinzii, în acel loc, și în același moment a și trăsnit... Dar până ce nu se sfătuiește cu Sf. Duminică, nu face nimic” (52, p. 805; **v. Sântilie**). O femeie leneșă care ținea toate sărbătorile, la moarte n-a avut cămașă. Trecând prin casa ei zilele sfinte și sărbătorile, toate au zis că ar fi iertat-o dacă ar fi lucrat în ziua lor „numai să nu fi stat moartă goală”. Numai Sf. Duminică a fost împotrivă. „Ba eu n-aș fi iertat-o, dacă ar fi tors în sărbătoarea mea” (ibid., p. 266).

3. *Sf. Vineri* e cea mai importantă după Sf. Duminică, pe alocuri chiar „cea mai mare sau mai sfântă zi”. E considerată protectoare a femeilor, îmbrăcată în alb (sau în negru). E închipuită a fi bătrână și slabă, „fiind cea mai bătrână” dintre surorile ei și poate fi văzută „zgâriată, sângerată și împunsă, pentru că lucrează femeile în ziua ei”. Animalele sălbatice sunt „copiii ei” și e mai mare peste păsări. Toate animalele o ascultă „căci are grijă de ele”. Ea ajută îndeosebi pe călători și spune oamenilor în vis cum să se vindece de boli. Dacă lucrezi însă în ziua ei, „te arde, pe tine sau pe copii, te bagă-n ceaonul cu rufe, strică ce-ai lucrat, vine noaptea, te pedepsește” (LIII, p. 221 -

223). Sf. Vineri pedepsește mai cu seamă femeile care torc în seara zilei ei. În o seamă de variante se relatează cum apare lângă femeia care lucrează în chip de babă care vrea s-o ajute. O vecină o sfătuiește cum să scape de ea. Femeia revine acasă și țipă că arde „Dealul Galileului”, sau „casa bojei pe dealul Galariului”, sau „ard cășile Sf. Vineri cu văpăi”. Sf. Vineri fuge îndată spre locuința ei, iar când vede că a fost amăgită, se întoarce la casa femeii să se răzbune. Aceasta s-a baricadat în casă, răsturnând toate lucrurile. Sf. Vineri le solicită pe rând să-i deschie ușa, dar nu pot, fiind întoarse pe dos. Numai opaițul pornește spre ușă, dar se sparge (LXV, p. 117 - 123). Sf. Vineri pedepsește de asemeni pe femeile care cântă în ziua ei (52, p. 275). Ea prefăce în nevăstuică pe soția leneșă a unui om care a plecat disperat în lume. Întâlnindu-se cu Sf. Vineri, aceasta îi spune că i-a prefăcut nevasta în nevăstuică „șuiață și frumoasă” care fuge când vede furcă și caier (71, p. 111 - 112). Se povestește că Sf. Vineri a găsit un om arând cu un plug cu 12 boi și i-a luat în poală (LIII, p. 223). Sf. Vineri a tors cele trei care de cânepă date de împărat soției sale să le toarcă într-o noapte, fiind lăudată de mama ei c-ar toarce pre? mult (81 a, p, 385). În altă variantă a basmului AT 501, Sf. Vineri, Șf. Sâmbătă și Sf. Joi ajută fetei să toarcă într-o noapte o căruță de cânepă, cu condiția să le cheme la nuntă (ibid., p. 554 - 556).

4. Sf. *Miercuri* numită și „purtătoarea

apelor", „furca pământului” sau „ziua Maicii Domnului” e considerată „mai sfântă ca alte zile”. Se poartă îmbrăcată în alb, fiind „foarte bătrână, slabă și necăjită”. E bună la inimă, ajută pe călători și sfătuiește în vis împotriva bolilor, dar pe cei ce lucrează în ziua ei îi blestemă să rămână ca ea. Ajută pe cei ce postesc, iar celorlalți li se arată „în chip de femeie cu picioare de găină și te sfătuiește să nu mănânci de dulce”. Poate fi văzută „zgâriată, împunsă și sângerată pentru că unele femei lucrează în ziua ei”. Sf. Miercuri dă de asemeni „demâncare sălbătăciunilor” (LIII, p. 220 – 221). Sf. Miercuri pedepsește femeile ce lucrează în seara zilei ei. O femeie fierbea „o jurebie de tort” într-o miercuri seara și apare Sf. Miercuri deghizată ca femeie care o trimite după o căldare de la moașă. Aceasta îi destăinuie că necunoscuta e Sf. Miercuri și o învață cum să scape. Femeia a strigat „pe coș: lili cum arde Ardealul”. Sf. Miercuri a fugit acasă, iar femeia a întors obiectele din casă, uitând însă un ciob. Sf. Miercuri apare cătrănită văzându-se înșelată și cheamă pe rând obiectele să-i deschidă. Nu poate porni decât ciobul care se sparge și el (51 a, p. 191). La altă femeie, leșia din albie a început să fiarbă și să joace, până ce femeia și-a cerut iertare (81 a, p. 384).

5. Pe alocuri, și Sf. Luni se răzbună împotriva femeilor care fac leșie în ziua ei. O femeie scapă de ea numai după ce strigă: ajutor! arde muntele Sinai! Sf. Luni fuge să stingă focul (81 a, p. 383).

II. 1. Zilele sfinte joacă roluri secundare în câteva *basme*. Fata moșneagului cea cuminte (AT 480) intră servitoare la Sf. Vineri în majoritatea covârșitoare a variantelor, mai rar la Sf. Duminică. Într-o singură variantă, fata, alergând după ghem, ajunge la Sf. Sâmbătă care o pune să-i îngrijească lighioanele. Ea e răsplătită cu lada cea mai urâtă, dar plină de bogății (haine de aur, galbeni sau vite nenumărate), pe când fata leneșă a babei primește o ladă plină de pietri sau de lighioane care o sfâșie (XV, p. 60 - 61). Sf. Duminică are un flăcău, Ioniță, pe care l-a blestemat să fie 7 ani șarpe pentru că „n-a mers la biserică în ziua ei, ci la joc”. Băiatul în chip de șarpe peștește totuși fata unui sărac, persecutată de vitregă (AT 425). Pentru că ea a aprins lumina să-l vadă, feciorul Sf. Duminici a dispărut. Apoi i s-a făcut milă de jalea soției și „s-a dus la prietenele lui, Sf. Vineri, Sf. Miercuri și Sf. Luni să le roage să se îndure de dânsa și să-i ajute, s-o învețe ce să facă ca să-l găsească”. Zilele sfinte sfătuiesc soția să se ducă la Sf. Duminică cu flori și să-i facă curat în casă în timp ce ea e la biserică, iar ca răsplată să ceară „mărul din mâna dreaptă - acela era ficiorul ei” (52, p. 446 - 447). Într-o variantă a basmului AT 318, Sf. Duminică ajută pe Dunăraș, trădat de mama lui și omorât de zmeu care l-a pus pe cal „tăiet bucățele”, înviindu-l cu apă vie și apă moartă, întrucât băiatul „umbla întotdeauna la dânsa”. Apoi îl învață cum să-și recapete sabia miraculoasă, prefăcându-se în pasăre. „După aceea s-a înturnat și-a trăit în

dragoste cu Sf. Duminică 3 ani". Pe el l-a luat Dumnezeu la cer, fiindu-i fin, dar Sf.' Duminică a fost pedepsită „pentru păcatul ei arde în foc 'până la sfârșitul lumii" (52, p. 911 - 913).

2: Zilele sfinte acționează ca auxiliare ale protagonistului într-o mulțime de basme. Chiar Tei-legănat plecat pe tărâmul celălalt în urmărirea lui Șchiopul-cu-barba-cât-cot (AT 301B) trece pe rând pe la chiliile Sf. Luni, Vineri și Duminică care îl ospătează. Sfintele au câte o fată: a Sf. Luni era „foarte frumoasă", a Sf. Vineri „și mai chipeșă", dar a Sf. Duminici le întrecea. Pe aceasta o pețește Tei-legănat și Sf. Duminică „i-au dat-o bucuroasă", iar pe celelalte două le ia pentru Sfarmă-piatră și Strâmbă-lemne (79, p. 84 - 85).

Într-o variantă a basmului AT 403, băiatul plecat în căutarea celei promise de mama lui, ca să nu plângă, trece pe la Sf. Miercuri, Vineri și Duminică, care îi dau câte un măr de aur ca să-l dea fetei la fântână după ce a băut de la el (81, p.189 - 190). În altă variantă, Sf. Luni, Vineri și Duminică îi dăruiesc flăcăului pentru că le-a curățat odăile câte un căpăstru de aramă, argint și aur care, scuturate la nevoie, aduc un cal de aramă, argint sau aur să-l servească (81 a, p. 413 - 415). De asemenea, Păr plecat în căutarea fratelui Măr, e găzduit de Sf. Duminică care îl învață cum să se apere de bătrâna zmeoaică ce l-a petrificat pe fratele lui, dându-i și câteva picături ca să nu se lege de el „nicio vrăjitură" (60, IV, p. 53 - 55). Omul cu 100 de copii (AT 303A) fugit în

lume de groaza lor este căutat de băiatul cel mai mare. Acesta trece pe rând pe la Sf. Luni, Miercuri și Vineri, care n-au știut unde să-l îndrepte, abia Sf. Duminică i-a arătat cum să ajungă în rai unde era tatăl lui, dându-i un galben să-și cumpere „bolduri” împotriva somnului ce i-l va provoca „mirosul florilor și versul păsărilor” (52, p. 1267). Petru plecat după Ileana Costânteana promisă de mama lui când plângea, trece pe la Sf. Miercuri în lipsa căreia face curat în casă. Ea îl răsplătește cu un frâu de aramă care chema un cal, trimițându-l la Sf. Vineri care-i dă un frâu de argint. Ajunge la Sf. Duminică al cărei fiu, soarele, îi spune că fata căutată era pe muntele de sticlă. Sf. Duminică îi dă și ea un frâu de aur cu care chema calul de aur (34, p. 260 – 262). Mai des apar sfintele în variantele basmului AT 400. Plecat în căutarea zânei, Făt-Frumos poposește pe rând pe la Sf. Luni, Sf. Marți, Sf. Miercuri, Sf. Joi, care îi dau pe rând o tichie care îl făcea nevăzut, papuci ce trec peste orice apă, bici ce îndeplinește orice dorință. Cea din urmă, Sf. Vineri îi dă un ciocârlan să-i fie călăuză la locuința zânei (LIII, p. 533). Sf. Duminică dă un cal voinicului plecat după Rora cea frumoasă care cunoaște drumul până la cele 12 zâne ce o țineau în palat, apoi îl învață cum să obțină mânzul năzdrăvan cu opt picioare cu care va putea-o răpi (81 a, p. 388 – 389). Voinicul plecat după fiica a noua mame trece pe la Sf. Miercuri, Vineri și Duminică care îi dau o perie, o cute și un ciocan de fier cu un război, învățându-l

cum să le arunce în urma sa împotriva zmeului urmăritor, pentru a se preface în pădure, munte de piatră și gard de fier. În altă variantă, Sf. Miercuri, Vineri și Duminică îl dăruiesc cu câte o pâine de fier, argint și de aur care, aruncate în sus, se făceau orice dorea (LXXXIII, p. 371 - 373). Ionică Făt-Frumos plecat la Mama Ciumei să-i păzească iapa pentru mânzul năzdrăvan ca să-și readucă pe Ileana Cosânzeana răpită de zmeu, trece pe la Sf. Miercuri care-i dă un cal să-l călăuzească la Sf. Vineri, „soră-mea”, care-i dă de asemeni un cal cu care ajunge la Sf. Duminică, care îl sfătuiește cum să păzească iapa și să aleagă mânzul năzdrăvan (59, p. 181 - 182). De asemeni, în cele mai multe variante ale basmului AT 425, soția plecată în căutarea soțului fugit pentru că i-a ars pielea de animal (sau l-a picurat cu luminarea) trece pe la zilele sfinte, cel mai adesea pe la Sf. Miercuri, Vineri și Duminică, care îi dăruiesc obiectele de preț cu care să-și răscumpere cele trei nopți ce le va dormi lângă soțul ei: fus, furcă, caier (sau vârtelniță și stativă) de aur, o cloșcă (o rață), două mere de aur, o masă de aur, doi porumbei, un purcel, toate de aur, sau o nucă de argint, de aur și pestriță din care va scoate câte un rând de haine, o cămașă și un caier de pânză de păianjen, apoi opinci și toiag de fier. Într-o variantă, Sf. Miercuri o ajută cu un descântec. Ultima sfântă îi arată amănunțit cum să se comporte la locuința fostului soț pentru a dejuca uneltirile rivalei sau ale mamei lui. Într-o variantă,

soțul căutat, Sf. Dumitru e chiar fiul Sf. Duminici (XV, p. 54 - 55). Lupul cu capul de fier fură mireasa flăcăului căruia i-a ajutat să vâre fiarele în cornul fermecat (AT 511 A). Băiatul pleacă s-o caute și trece pe la Sf. Miercuri care îi dă „două cocuri de pâine”, unul să-l mănânce, altul de ajutor, trimițându-l la „soru-mea” Sf. Vineri care-i dă de asemenea două pâinișoare. Sf. Duminică îi dă și ea două pâinișoare, precum și un brâu care se făcea punte peste orice apă. Din cele trei pâini ies câinii năzdrăvani, Vede-bine, Aude-bine și Ușor ca vântul-greu ca pământul, care îl vor ajuta împotriva lupului cu capul de fier (60, III, p. 32 - 35). Într-o variantă a basmului AT 302, Viliș Viteazul plecat după fata împăratului răpită de zmeu, trece pe la Sf. Miercuri care îl îndrumează la Sf. Vineri, aceasta la Sf. Duminică care îi dă un vultur șchiop să-l călăuzească la locuința zmeului (81, p. 78 - 79). Săracul, plecat la pasărea neagră care i-a mâncat vitele (AT 569), trece pe la Sf. Luni, care-i dă o turtă de merinde care nu se mai termina, îndrumându-l la Sf. Miercuri, aceasta la Sf. Vineri, apoi la Sf. Duminică, care îl învață cum să aprindă o pană de la pasărea neagră și să-i ceară două scândurele din cutia de argint. La înapoiere, Sf. Duminică îi arată cum din scândurelele puse cruce se face o masă încărcată cu bunătăți și un arap ce îndeplinește orice dorință (82, p. 84 - 87).

Uneori, zilele sfinte ajută pe voinic să ghicească mireasa dintre alte două fete

asemănătoare. Sf. Miercuri, Vineri și Luni se prefac în „trei muște” și se apropie de fruntea miresei, încât voinicul „a găcit și s-au cununat” (52, p. 196).

III. în *snoave*, un ȝigan este convins să omoare Miercurata care ar locui o vizuină, pentru a scăpa astfel de post. Ursul din vizuină îl lovește cu laba amețindu-l și ȝiganul a postit de atunci miercurile și vinerile (81 a, p. 306).

Zână **v.** Iele, Ileana Cosânzeana

Zmeu. I. Ființă reprezentată complex în imaginația populară. *Legende*le și povestirile îl înfățișează asemănător cu balaurul, sau, dimpotrivă, cu zburătorul. În basmele culese recent, adesea **z.** sunt socotiți similari sau identici cu diavolii (**v.** *Balaur, Drac, Zburător*).

1. **Z.** ar reprezenta ultima etapă a evoluției șarpe-balaur-z. Șarpelui care n-a văzut om vreme de 7 ani, îi cade coada, îi cresc picioare și suge o vacă. Dacă 7 ani, nu mai e văzut de om, devine balaur, „iar după alți 7 ani se face zmeu: îi iese foc din gură și capătă coadă șuvăită, vânăta și la coadă capătă două steaguri, de o parte și de alta și aripi ascuțite. Cu aripile înoată, iar cu limba, cu focul lui zboară în nouri” (52, p. 840). **Z.** poate proveni din balaurul care a supt la vacă neagră. Au aceleași atribuții acvatice ca și balaurii, dar locuiesc de preferință în copaci. „Norii când se duc să bea apă din mări, sorb din întâmplare zmei”. În nori, **z.** se iau la luptă, producând fulgere, care ar fi scânteii din capul lor „de

cremene" sau din coadă, sau din buzduganele cu care se bat. Focul ce cade din lupta lor, se face jos cărbune de pământ. Mai bun este sângele de **z.**, cu proprietăți curative. Ei sunt specializați: **z.** al ploii, al secetei sau al vântului și cel învingător impune ploaie sau secetă (LIII, p. 182 - 183). Cel de la răsărit e de ploaie, cel de la apus de secetă. Un **z.** căzut jos avea gura „roșie și lungă cât ograda... Duhul lui era așa de puternic că, când se răsufla, trăgea toate lucrurile din casă pe horn, pe ferești și pe uși". Când a venit un nor, s-a ridicat cu el (52, p. 804).

2. **Z.** e o ființă aeriană cu atribute fantastice: varsă foc prin gură, umblă „cu o falcă-n cer și cu alta-n pământ", iar pe cap poartă o piatră nestemată care luminează „ca soarele" (LIII, p. 184). E dominat de erotism, de aceea ocupația de căpetenie este furtul fetelor frumoase. La hori și nedei, ei se lasă în zbor pentru a le răpi, adesea coboară cu înfățișare de flăcăi atrăgători. La nedeia de la Cornul Petrii, jud. Mehedinți, au venit doi tineri „foarte frumoși, cu haine frățuțești (ardelenește) pe ei, împodobiți și cu aur și cu pălării negre în cap, noi, se prind în horă, joacă foarte frumos". Seara, iau cu ei două fete pe care nu le-a mai văzut nimeni de atunci (38 b, IX, p. 10 - 11, Baia de Aramă, jud. Mehedinți). La nedeia de pe muntele Sf. Ilie din Țara Loviștei au venit doi **z.** din Negoiu care și-au ales „două fete ale mai frumoase din horă și le-a luat pe sus și le-a dus în vârful Negoifului", unde le-au chinuit până aii

murit. În zorii zilei, **z.** a fost zărit ca un animal lung de 4 - 5 **m**, cu coadă de pește, acoperit cu păr, iradiind lumină și vărsând foc din gură (91, p. 13). În timpul jocului, un **z.** fură fata luând-o pe sus. A ținut-o la casa lui într-un deal și au avut doi copii. Ea a venit o dată la părinți cu copiii și unul de doi ani l-a trântit pe bunic. Apoi au dispărut (58, p. 79). În timpul furtunilor, cad prin păduri și oamenii îi hrăneau „cu lapte de capră roșie până se îndreptau ei”, când zburau, lăsând galbeni și lire în locul unde au zăcut (ibid., p. 231). Un flăcău a găsit un **z.** care l-a întrebat dacă-i frumos. Flăcăul i-a răspuns că e foarte frumos, dar îl strică coada „că-i prea lungă, parcă e de câine”. **Z.** s-a supărat și i-a poruncit să-i dea cu toporul după cap, apoi să se întâlnească peste un an. „Rana de la cap s-a - vindecat, dar cea de la inimă nu”, a constatat zmeul și l-a omorât pe flăcău (38 **b**, XIV, p. 448, Samova Tulcea, AT159B). **Z.** ar fi „ca și oamenii, numai cât au putere mare”, iar „zânele sunt femeile zmeilor” (52, p. 1243).

Oasele dintr-o peșteră din Zărand ar fi oasele **z.** care au fost trăsniți de Dumnezeu pentru blasfemiile lor (26, p. 50 - 52).

Îl.1. În *basme*, **z.** e prin excelență ființa îndrăgostită de fetele oamenilor, îndeosebi de cele ale împăraților pe care le răpește la curțile lui, situate prin păduri îndepărtate sau pe tărâmul celălalt. Prevenit, împăratul își ține fetele într-o casă fără ferestre, dar **z.** sparg zidul, le fură și le duc pe celălalt tărâm. Voinicul coboară, îi învinge

în luptă și readuce fetele (AT 301 A). În cele din urmă, el se căsătorește cu fata cea mai mică (LIII, p. 530 - 531). O singură dată: baba păzitoare îngăduie fetelor împăratului să iasă în grădină și vin „niște nori groși și negri” și „zmei călări pe cai cu aripi” care le răpesc. Sunt eliberate de Zorilă (86, p. 56 - 62). Lupta cu ei e dificilă fiindcă se pot face invizibili. Învățat de fata de împărat să scuipe de trei ori, Băiet sărac îl poate vedea: pe **z.**, și astfel îl răpune (83, II, p. 59). **Z.** captiv și eliberat (s-a făcut frate de cruce) se îndrăgostește de sora sau mama voinicului cu care pune la cale uciderea lui (AT 315 - 590). Flăcăul e ajutat de câinii năzdrăvani și de Sf. Vineri (Sf. Duminică) care rețin apa vie și apa moartă pentru a-l învia. În cele din urmă, **z.** se preface în buștean (buturugă). La ordinul lui Busuioc, câinii rod buturugă „de-o făcură câlți”, în vreme ce ficatul și inima **z.** sunt fripte pentru a fi mâncate de mama trădătoare care e orbită cu ele (86, p. 112 - 120). În o seamă de variante, **z.** e captiv și voinicul se înduioșează de rugămintea lui de a-i da apă. Atunci **z.** se umflă de pocnesc cercurile de pe butoi și fură zâna care îl ținuse închis (sau fata stăpânei lui). Fata poate fi readusă numai cu ajutorul calului năzdrăvan, obținut de la iapa babei năzdrăvane (18, p. 54 - 59). **Z.** eliberat prin cofa de apă care îi dă puterea de a se desface din legăturile care îl ținutau, fură soția eliberatorului. **Z.** poate fi răpus numai după ce prin lingușeli femeia răpită de el află în ce îi stau puterile (AT 302). Acestea îi stau în inima

vârâtă într-un paltin dintr-un ostrov. Soțul o ia și o strânge în mâini până poate fi decapitat (79, p. 51 – 65, **v. Puteri**).

În o seamă de basme, **z.** se arată o ființă răufăcătoare. Calamitățile pricinuite sunt concordante cu puterile lui extraordinare, împăratul care calcă moșiile **z.** suferă represalii crunte: **z.** fură luna, soarele și celelalte constelații, precum și ochii împăratului pe care „l-auadus împărăteasa de mână”. Fiulcelmaimide readuce, învingând pe rând la podurile de aramă, de argint și de aur pe cel mare care ținea captive luceferii și stelele, pe cel mijlociu care deținea luna și pe cel mai mic care avea soarele. Ochii tatălui sunt furați din casa zmeoaicei. Ca să se răzbune, fetele se prefac în fântână otrăvită și în măr otrăvit, dar când Drăgan Cenușă face cruce cu paloșul asupra lor, „s-o făcut tot sânge”. Zmeoaica este răpusă înghițind „o bombă de 99 de măji” înroșită în foc (5, I, p. 209 – 219). O zmeoaică i-a luat vinele lui Tugulea, lăsându-l olog din copilărie. Cu ajutorul unui chimir miraculos dat de o zână, se face muscă și își ia vinele. La înapoiere, răpune în luptă cei trei **z.** gineri. Soțiile lor se prefac în struguri, pruni și fântână care, înțepate cu sabia, varsă „sânge negru ca păcura” (41, I, p. 268 – 273). Un alt **z.** se hrănește numai cu sânge vomat de fete. Venea la bordeiul acestora din pădure „călare pă cal ca un duclpal și cu ghici de foc în mână”. Așeza o albie mare, apoi pune fetele cu gura pe ea și când el trosnea cu biciul de foc, ele vărsau

„sângele dă frică. Zmeul bea sângele și pleca” (12, 1, p. 372). Ca să răzbune omorârea celor trei fii din trei fântâni, mama lor se preface într-o babă cerșetoare care momeste pe voinic să-i pună desagii pe cal. Aproape de coliba ei, calul nechează și câinele urlă, **z.** aruncă trei smicele pe voinic, cal și câine, petrificându-i (81 a, p. 550). **Z.** „bea toată apa din izvorul” unor ciobani. Voinicul îl răpune cu ajutorul câinilor năzdrăvani (60, IV, p. 39 – 40). Ei orbesc pe moșnegii care au scăpat oile pe moșia lor. Petru Firicel îi silește să restituie ochii, prinzându-i cu mâinile într-o despicătură de stejar, sub pretext că-i va învăța să cânte la fluier tot atât de frumos ca și el (81, p. 68 – 69). Soțul fugit intră văcar la un împărat și trece cu vitele în pădurea **z.** Se luptă cu el, voinicul izbutește să-l trântască și să-i răpească avuțiile strânse (LXXXIII, p. 250). Când cei 99 de frați se întorc cu cele 100 de neveste și poposesc pe locul interzis, **z.** Îi eliberează în schimbul fratelui mai mic. Zmeoaica încearcă pierderea lui, cerânu-i munci grele sau imposibile: să îmblânzească **z.** prefăcut cal și zmeoaica prefăcută iapă și să aducă o bucată de nor pentru o „vrajă” (v. *Sarcini de pierzanie*). El fuge cu altă fată captivă, se prefac în holdă și paznic, mănăstire și călugăr, apoi aruncă obiectele ce se fac obstacole. După moartea zmeoaicei, se reîntorc la **z.** care îi primește cu bunătate (5 a, p. 32 – 41). Împăratul învins de vecinul său obține ajutorul craiului **z.** Împotriva acestuia în schimbul copilului care se va

naște („ce n-ai acasă”). Acesta se îndrăgostește de fata captivă. O bătrână de asemeni captivă îi „farmecă” și astfel pot scăpa de urmărirea **z.** (60, I, p. 31 - 42). O împărăteasă naște în fiecare an câte un copil, dar venea „o zmeoaică nevăzută de om pământean și îl ducea”. Un om prefăcut în câine de soția necredincioasă (AT 449) o atacă, luându-i copilul, iar pe zmeoaică „o înzgărdai și o sugrumai” (7, p. 109 - 110). Un **z.** venea noaptea la magazia unui împărat și-i omora toate santinelele. Fiul cel mai mic al unei văduve vine de pază (**v. Veghere**) cu două viori și cu un scaun de fier, prevăzut cu două găuri. **Z.** își exprimă dorința de a-l învăța la vioară (AT 1159), voinicul îl momește să-și vâre mâinile în găurile scaunului de fier pentru a-i îndrepta degetele strâmbe și îl țintuiește, imobilizându-l până dimineața când vine împăratul (7, p. 213). **Z.** e stăpânitorul a 360 de zâne prefăcute în păunițe pe care le ține în strictă supraveghere. Voinicul a cărui zână a fugit (AT 400) și-o poate recăpăta numai dacă o ghicește dintre semenele ei (5, I, p. 540 - 541). **Z.** dorm la curtea lor în jurul unui foc. Pentru că Petrea Făt-Frumos a dezlegat pe lutele pământului de la pociumbul de fier, e silit de ei să le ajute să fure pe fata împăratului Verde. Petrea merge înainte și sapă o groapă după ușă, cerând să intre câte unul, „care cum intra pe ușă, îi tăie capu’ și pica în groapă”. Doar ultimul **z.** scapă cu o jumătate de cap (5, I, p. 279 - 281). Cei doisprezece feciori ai unui împărat sărăcesc și

intră slugi în țara **z.** Cel mai mic, Duluman, e năzdrăvan și îi oprește pe frați să guste din mâncarea gătită de **z.** din carne de om, apoi să joace cu cele 12 fete ale **z.** care i-ar fi omorât. Noaptea lasă 12 păpuși de paie în locul lor care sunt decapitate de **z.** Și fug cu caii **z.** Duluman intră slugă la un împărat și e pârât de celelalte slugi că s-a lăudat să aducă calul, apoi cămașa, apoi pe însuși **z.** (AT 328). Duluman se face mic în urechea calului **z.**, a doua oară purice pe cămașa **z.** care o lapădă. Ca să-l aducă pe **z.** **f** Duluman pleacă cu un car, unelte de butnar și cercuri de oțel.

În pădure, cere **z.** să-i ajute la facerea butii în care va fi închis Duluman și îl momește pe **z.** să intre în ea să o încerce. Butea e strânsă cu cercuri de fier și **z.** dus la împărat (42, p. 515). Uneori, baba care are iapa năzdrăvană, e o zmeoaică (ibid. p. 513). **Z.** se vădește a fi și un fel de fință ctonică, avându-și locuința „aco-n pământ, cine ști unde-afund”. sub o „lespede mare de piatră”. În fiecare zi, **z.** subpământeni cer zece oi din turma împăratului. Voinic de codru ține de lespede de piatră de pe locuința lor și nu pot ieși decât câte unul, cum îi lasă el. Îi decapitează pe rând și „câmpu o fo' numa sânge”, iar ei răcnesc atât de tare, „de oile s-o prăvălit pă gios” (5, I, p. 370 – 377).

2. Mult mai rar **z.** are purtări, amicale față de oameni. Fata împăratului fără băieți se duce să aducă „inelul lui Iordache zmeul”. Ea este ajutată

de o cățea ce se preface în cal. **Z.** o încearcă să vadă dacă fata travestită în fecior e băiat sau fată, iar la ultima – scalda în apă – ea îi fură inelul și fuge. **Z.** se îndrăgostește de ea și o ia de soție (52, p. 679 – 681). Feciorul unui împărat găsește un **z.** luptându-se cu un cioban și ascultă rugămintea **z.**, omorându-l pe cioban. Învățat de un moșneag, feciorul cere de la **z.** numai pe sora lui de soție. Aceasta „era o bălăuroaică blăstămată ca să fie așa pân ce s-a mărita”. La nuntă redevine „cea mai frumoasă femeie, iar din bordeiul acela a făcut palat” (52, p. 831). **Z.** cumnat care își ceruse soția pe fereastră (AT 552) îl primește cu bucurie pe fratele soției, făcându-l administratorul averilor. După ce cumnatul său e decapitat de un rival și așezat în desagi, **z.** Îl învie ca să-și recapete nevasta (7, p. 125 – 129). Fata persecutată de vitregă (AT 709) ajunge la curțile **z.** care o rețin să le fie „soră”, făcându-i deasupra palatului lor „trei foișoare de sticlă, care se învâртеau după soare” ca să locuiască singură. Când vitrega o omoară cu cerceii otrăviți, **z.** Îi scot cerceii, înviind-o, iar când e otrăvită cu cofeturi, ei se luptă cu voinicul venit să o ducă la curte (89, p. 109 – 116). **Z.** răsplătește pe om cu bogății dacă își va aduce tovarășul său, credincios (AT 824). El vine cu soția care îl trădează, a două oară cu dinele care îl apără (50 a, p. 252). Băiatul primește de la nașul său Hai-Hai (AT 325) o oglindă, în care dacă se uita, apăreau patru **z.**: „ce vrei stăpâne? Pământul să-l răsturnăm, ori lumea

s-o prăpădim?" Ei îndeplinesc orice dorință a stăpânului oglinzii (18, p. 43). **Z.** ajută unui om să iasă cu carul, dar cere în schimb să-i ghicească vârsta. Soția lui își prinde pene.

de găină pe tot corpul (AT 1091) și **z.** Își spune singur vârsta când constată că n-a mai văzut astfel de găină (5, II, p. 515 - 516).

3. În grupa mare a basmelor despre dracul (**z.**) cel prost (AT 1030 - 1169), adversarul păcălit de voinic este, în marea majoritate a variantelor românești, **z.**, dracul apărând într-un număr restrâns de variante. **Z.** cu puteri extraordinare, dar extrem de naiv, este învins de om prin șiretenie. Adesea, învingătorul lui este un țigan care, omorând o sută de muște dintr-o lovitură, se laudă că a omorât o sută de suflete dintr-odată și e angajat slugă la **z.** (XV, p. 96, **v.** *Întreceri în puteri*). La urmă, când **z.** îi duce banii acasă, e înfricat că îi va pune pielea în locul draniței căzute și **z.** fuge. Cel mai adesea, **z.** e înspăimântat de corul copiilor învățați de tatăl lor „să tot ascuță custurile pe piatră și să strige: Mi-a mânca de came de zmeu” (84, p. 134 - 138).

Zorilă **v.** Murgilă BIBLIOGRAFIE

A. Studii și tipologii

I. Aarne, Antti, Leit jaden der vergleichenden Märchenfetschur. **g**, Hamina, 1913.

Suomalaisen Tiedeakatemia Kustantama (F.F.C. 13), IV - f87 **p.**

II. Aarne, Antti, *Die Tiere auf der Wanderschaft*, Hamina, 1913, Snemalaisen

Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. 11), V - f 174 p.

III. Aarne, Antti, *Übersicht der Märchenliteratur*, Hamina, 1914, Suomalaisen Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. H), IV - f 76 p.

IV. Aarne, Antti, *Der Tiersprachenkundige Mann und seine neugierige Frau*.

Hamina, 1914, Suomalaisen Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. 15), IV + 83 p.

V. Aarne, Antti, *Der Mann aus dem Paradiese in der Literatur und im Volksmunde*, Hamina, 1915, Suomalaisen Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. 22), 111 p.

VI. Aarne, Antti, *Der reiche Mann und sein Schwiegersohn, Vergleichende*

Märchenforschung, Hamina, 1916, Suomalaisen Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. 23), 195 p.

VII. Aarne, Antti, *Die magische Flucht*, Helsinki, 1930, Academia Scientiarum Fennica, 165 p.

VIII. Anderson, Walter, *Der Schwank vom alten Hildebrand*, Dorpat, 1931, XIV + 329 p.

IX. Anderson, Walter, *Zu Albert Wesselski's Angriffen auf die finnische folhloristische Forschungsmethode*, Tartu, 1935 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis, B. Humaniora, XXXVIII), 52 p.

X. Andrejev, N.P., *Die Legende von den zwei Erzsündern*, Helsinki, 1924.

Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 54), 136

p.

XI. Andrejev, N.P., *Die Legende vom Räuber Madej*, Helsinki, 1927, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 69), 335 p.

XII. Azadorvsky, Mark, *Eine sibirische Märchenerzählerin*, Helsinki, 1926.

Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 68), 70 p.

XIII. Bausinger, Hermann, *Formen der „Volks poesie“*, Berlin, 1968, Erich Schmidt Verlag, 291 p.

XIV. Bédier, Joseph, *Les fabliaux. Études de littérature populaire et d'histoire littéraire du moyen âge*, V-a édition, Paris, 1925, Librairie ancienne Édouard Champion, VIII + 499 p.

XV. Bârlea, Ovidiu, *Poveștile lui Creangă*, București, 1967, Editura pentru literatură, 319 p.

XVI. Bârlea, Ovidiu, *Metoda de cercetare a folclorului*, București, 1969, Editura pentru literatură, 326 p.

XVII. Beckel, Otto, *Die deutsche Volhssage*, Leipzig und Berlin, 1914, B.G. Teubner, zweite Auflage, IV - f 122 p.

XVIII. Boggs, Ralph S., *A comparative survey of the folktales of ten peoples -*, Helsinki, 1930, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 93), 14 p.

XIX. Boite, Johannes und Polivka, Gecrg, *Anmirhungen zu den Kir, der-ur. e Hausmärchen der Brüder Grimm*, I - V, Leipzig, 1913 - 1932, Dieterich' sehe Verlagsbuchhandlung Thecdor Weicher (t. Î: VIII + 556 p; t. îi v + 566 p; t. III:

VIII + 624 p; t. IV: VI + 487 p; t. V: VI + 305 p).

XIX a. Candrea, I.A., *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, București, 1928, Editura Cultura Națională, 185 p.

XX. Caracostea, Dumitru, - Bârlea, Ovidiu, *Problemele tipologiei folclorice*.

București, 1971, Editura Minerva, 342 p.

XXI. Cartojan, Nicolae, *Cărțile populare în literatura românească*, vei. I, Epoca influenței slave, București, 1929, Editura Casei Școlare, VIII + 276 + XV p.; vol. II, Epoca influenței grecești, București, 1938, Fundația pentru Literatură și Artă, 450 p.

XXII. Chițimia, Ion C., *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, 1971, Editura Minerva, X + 429 p.

XXIII. Christiansen, Keidar Th., *The tale of the two travellers or the blinded Man, a comparative Study*, Hamina, 1916, Suomalaisen Tiedeakatemian Kustantama (F.F.C. 24), 194 p.

XXIII a. Ciușanu, Gh. F., *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914, Socec el. Co, XIV - f434 p.

XXIII b. Densusianu, Nicolae, *Dacia preistorică*. București, 1913, 1072 p.

XXIV. De Vries, Jan, *Die Märchen von klugen Rätsellösern*, eine vergleichende Untersuchung, Helsinki, 1928, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 73), 439 p.

XXV. De Vries, Jan, *Betrachtungen zutn*

Märchen besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos, Helsinki, 1954, Suomalainen Tiedekatemia (F.F.C. 150), 184 **p.**

XXVI. Dumitrescu, Al. **T.**, *Ler împărat* în *Revista de istorie, arheologie și filologie*, XII (1911), p. 357 - 395, XIII (1912), p. 305 - 381, XIV (1913), p. 13 - 16, XV (1914), p. 226 - 227.

XXVII. Eliade, Mircea, *Aspects dus mythe*. Paris, 1963, Gallimard, 249 **p.**

XXVIII. Eliade, Mircea, *De Zalmoxis a Gengis-Khan*, Paris, 1970, Payet, 252 **p.**

XXIX. Frazer, James George, *The golden bough* a study în magic and religion, abridged edition, London, 1922, Macmillan and Co. Limited, XIV + 756 **p.**

XXX. Frazer, James George, *Le folhlore dans l'ancien Testament*, Paris, 1924, Paul Geuthner, IX + 447 **p.**

XXXI. Gaster, Moses, *Literatura populară română*, București, 1883, Ig. Haimann, XII - **f** 605 **p.**

XXXI **a.** German, Traian, *Meteorologie populară*, Blaj, 1928, Tipografia seminarului greco-catolic, 171 **p.**

XXXII. Haavio, Martti, *Kettenmärchenstudien*, Helsinki, 1929 - 1932, I, II, Suomalainen Tiedekatemia (F.F.C. 88 - 89), 224 **p.** + 160 **p.**

XXXIII. *Handwörterbuch des deutschen Märchens*, **B.**I, Berlin und Leipzig, 1930/1933, Walter de Gruyter et Co, VI + 659 **p.**, **B.** II, Berlin,

1934/ 1940, Walter de Gruyter et Co, 698 p.

XXXIV. Hașdeu, Bogdan Petriceicu, *Cuvente den bătrâni II Cărțile popora ; ne ale românilor* în secolul XVI În legătură cu literatura poporană cea nescrisă, studiu de filologie comparată, București, 1879, XLVI 767 p.

XXXV. Hașdeu, Bogdan Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, București, 1886 - 1898, Socec, v. I-IV, LIX - f 3253 - f XXIX + CCLXXXVI p.

XXXVI. Honti, Hans, *Volksmärchen und Heldensage* Beiträge zur Klärung ihrer Zusammenhänge, Helsinki, 1931, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 95), 63 p.

XXXVII. *Internationaler Kongress der Volkserzählungsforscher in Kiel und Kopenhagen* Vorträge und Referate, Berlin; 1961, Walter de Gruyter et Co., VIII + 474 p.

XXXVIII. *IV internațional Congress for folk-narrative rescarch in Athens*. Lectures and Reports, editor Georgios A. Megas, Athens, 1965, XVI + 615 p.

XXXIX. Jolies, André, *Einfache Formen*, zweite unveränderte Auflage, Darmstadt, 1958, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 272 p.

XL. *Kontinuität*. Geschichtlichkeit und Dauer als volkskunliches Problem, Berlin, 1969, Erich Schmidt Verlag, 187 p.

XLI. Krappe, Alexander H., *The Science of folklore*, London, 1930, Methuen et Co., XXI + 344 p.

XLII. Krohn, Kaarle, *Die folkloristische Arbeitsmethode*, Oslo, 1926, **H.** Aschenhoug et Co., IV + 168 **p.**

XLIII. Krohn, Kaarle, *Übersicht über einige Rezultate der Märchlienforschung*, Helsinki, 1931, Suomalainen Tiedeakatemia, 184 **p.**

XLIII **a.** Lang, Andrew, *Mythes, cultes et religion*, traduit par **L.** Marillier, Paris, 1896, **F.** Alcan éditeur, XXVIII + 683 **p.**

XLIV. Leyen, Friedrich von der, *Das Märchen*, Leipzig, 1911, Verlag von Quelle et Meyer, 154 **p.**

XLV. Leyen, Friedrich von der, *Volkstum und Dichtung*, Jena, 1933, Eugen Diederichs Verlag, 189 **p.**

XLVI. Lüthi, Max, *Das europäische Volksmärchen*, 2 Auflage, Bern, 1960, Francke Verlag. 132 **p.**

XLVII. Lüthi, Max, *Märchen*, Stuttgart, 1964, Auflage, **J.B.** Metzlersche Verlagsbuchhandlung, X - |102 **p.**

XLVIII. Lüthi, Max, *Volksmärchen und Volkssage*. Zwei Grundformen erzählender Dichtung, Bern, 1961, Francke Verlag, 203 **p.**

XLIX. Mackensen, Lutz, *Der sângende Knochen*. Ein Beitrag zur vergleichenden Märchenforschung, Helsinki, 1923, Suomalainen Tiedeakatemia (**F.F.C.** 49), VI + 174 **p.**

L. Mangiuca, Simeon, *Calendariu iulianu, gregorianu și poporalu român...* cu comentariu pe 1882, Oravița - Brașov, 1881, Editura autorului, 150 **p.**

L **a.** Mannhardt, Wilhelm, *Wald-und Feldkulte*, I - II, Darmstadt, 1963 (= ed: II-a 1905), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, XX + 645, XLVIII - j359 **p.**

LI. Marian, Simeon Florea, *Sărbătorile la români*, vol. I Cîrnilegile, București, 1898, Editura Academiei Române, VI + 290 **p.**, vol. II Păresimile, București, 1899, Editura Academiei Române, III - f310 **p.**, vol. III Cîncizecimea, București, 1901, Editura Academiei Române, III 4346 **p.**

LII. Mușlea, 'Ion, *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. II, București, 1972, Editura Minerva, p. 185 - 237.

LIII. Mușlea, ' Ion - Bârlea, O vid în, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București, 1970, Editura Minerva, 634 **p.**

LIV. Naumann, Hans, *Deutsche Volkskunde in Grundzügen*, Leipzig, 1935, Verlag von Quelle et Meyer, - 154 **p.**

LV. Niculiță Voronca, Elena, *Studii în folclor*, vol. I, București, 1908, tip. **G.A.** Lăzăreanu, ÎI + 303 **p.**, vol. II, Cernăuți, 1912, tip. Gutenberg, XV + 464 **p.**

LVI. Olrik, Axel, *Ragnarök Die Sagen vom Weltuntergang*, Berlin und Leipzig, 1922, Walter de Gruyter et Co., XVI + 484 **p.**

LVII. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile de vară la români*. Studiu etnografic. București, 1910, Socec - Sfetea, III + 235 **p.**

LVIII. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile de toamnă*

și postul Crăciunului. Studiu etnografic. București, 1914, Socec - Sfetea, 217 **p.**

LIX. Pamfile, Tudor, *Crăciunul*. Studiu etnografic, București, 1914, Socec - Sfetea, 252 **p.**

LX. Pamfile, Tudor, *Sfârșitul lumii după credințele poporului român*, Bârlad, 1911; Biblioteca revistei Ion Creangă, 76 **p.**

LXI. Pamfile, Tudor, *Povestea lumii de demult după credințele poporului român*, București 1913, Socec - Sfetea, 187 **p.**

LXII. Pamfile, Tudor, *Cerul și podoabele lui* după credințele poporului român. București, 1915, Socec - **P.** Suru - Sfetea, V + 202 **p.**

LXIII. Pamfile, Tudor, *Văzduhul* după credințele poporului român, București, 1916, Socec - Sfetea - **P.** Suru, I + 181 **p.**

LXIV. Pamfile, Tudor, *Diavolul invrdibitor al lumii* după credințele poporului român, București, 1914, Socec - Sfetea, 128 **p.**

LXV. Pamfile, Tudor, *Mitologie românească I Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916, Socec - Sfetea - **P.** Suru, IV + 401 **p.**

LXVI. Pamfile, Tudor, *Mitologie românească II Comorile*, București, 1916, Socec - Sfetea - **P.** Suru, I + 71 **p.**

LXVII. Pamfile, Tudor, *Mitologie românească III Pământul* după credințele poporului român, publicație postumă, București, 1924, Cultura Națională, 61 **p.**

LXVII **a.** Paudler, Fritz, *Die Volkserzählung von der Abschaffung der Altentötung*, Helsinki,

1937, Academia Scientiarum Fennica, 70 p.

LXVIII. Philippon, Ernst, *Der Märchentypus von König Drosselbart*, Greifswald, 1923, Suomalainen Tiedakatemia, 101 p.

LXIX. Propp, Vladimir I., *Morfologia della fiaba* con un intervento di Claude Lévi-Strauss e una replica dell'autore, Torino, Giulio Einaudi editore, X + 230 p.

LXX. Propp, Vladimir, I., *Morfologia basmului*, în românește de Radu Nicolau, studiu introductiv și note de Radu Niculescu, București, 1970, Editura Univers, XXXV + 167 p.

LXXI. Propp, Vladimir, I., *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, trad. de Radu Nicolau, prefață de Nicolae Roșianu, București, 1973, Editura Univers, XIX + 494 p.

LXXII. Ranke, Kurt, *Die zwei Brüder*. Eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung, Helsinki, 1934, Suomalainen Tiedakatemia (F.F.C. 114). LXXIII. Roberts, Warren E., *The tale of the kind and the unkind girls*, Berlin, 1958, Walter de Gruyter et Co., 164 p.

LXXIV. Rörich, Lutz, *Märchen und Wirklichkeit*, zweite erweiterte Auflage, Wiesbaden, 1964, Franz Steiner Verlag, 320 p.

LXXV. Rörich, Lutz, *Sage*, Stuttgart, 1966, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 78 p.

LXXVI. Rösch, Erich, *Der getreue Johannes*. Eine vergleichende Märchenstudie, Helsinki, 1928, Suomalainen Tiedakatemia (F.F.C. 77), 216 p.

LXXVII. Roșianu, Nicolae, *Stereotipia basmului*, București, 1973, Editura Univers, 247 p.

LXXVIII. Saintyves, Paul, *Les contes de Perrault et les récits parallèles*, Paris, 1923, Librairie critique, XXIII + 624 p.

LXXIX. Schullerus, Adolf, *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes zusammengestellt von*, Helsinki, 1928, Suomalainen Tiedekatemia (F.F.C. 78), 99 p.

. XXX. Stroescu, Sabina Cornelia, *La typologie bibliographique des facéties roumaines*. București, 1969, éditions de l'Académie de la R.S. de Roumanie, t. I, II, XXXVIII + 1767 p.

T XXXI. Sydow, Care Wilhelm von, *Selected papers on folklore* published on the occasion of his 70111 birthday, Copenhagen, 1948, 61 p.

V XXXII. *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, Editura pentru literatură, 749 p.

1 XXXIII. Șlineanu, Lazăr, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...* București, 1895, editat de Academia Română, XIV + 1114 p.

I XXXIV. Șiineanu, Lazăr, *Studii folclorice. Cercetări în domeniul literaturii populare de...* București, 1896, Editura librăriei Socec, VII + 248 p.

I XXXV. Taylor, Archer, *The black Ox a study*

in the history of a folk-tale by... Helsinki, 1927, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 70), 91 p.

LXXXVI. Thompson, Stith, *The folktale*, New York-Chicago-San Francisco Toronto-London, 1967, Holt, Rinehart and Winston, Inc., X + 510 p.

I. XXXVir. Thompson, Stith, *The types of the folktale* a classification and bibliography Antti Aarnes Verzeichnis der Märchentypen, Helsinki, 1964, Suomalainen Tiedeakatemia (F.F.C. 184), 588 p.

I XXXVIII. Van Gennep, Arnold, *La formation des légendes*, Paris, 1917, Ernest Flammarion éditeur, 326 p.

LXXXIX. *Vergleichende Sagenforschung* herausgegeben von Leander Petzold t, Daimstadt, 1969, Wissenschaftliche Buchgescuschaft, XII + 430 p.

XC. *Volkstiberlieferung* herausgegeben von Fritz Harkort, Karel C. Pecters und Robert Wildhaber, Göttingen, 1968, Verlag Otto Schwartz et Co., VII + 542 p.

XCI. *Wege der Märchenforschung* herausgegeben von Felix Karlinger, Darmstadt, 1973, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, XVI - j489 p.

XCII. Wesselski, Albert, *Versuch einer Theorie des Märchens*, Reichenberg i. B., 1931, Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus, 204 p.

B. Colectii

1. Adăscăliței, Vasile: *Cuza Vodă în tradiția populară*, București, 1970.

Editura Eminescu, 295 p.

2. Alexici, G., *Texte din literatura poporană română*, vol. I, Budapesta, 1899.

Editura autorului, p. 219 – 270.

3. *Antologie de literatură populară*, vol. II, București, 1956, Editura Academiei

R.P.R., 514 p.

4. Arsenie, Theodor M., *Noua eolleeefiune de basme sau istorii populare culese și prelucrate de...* ed. Întâiu, București, 1872, 172 p. (Basmelor din acest volum sunt reproduse în formă abreviată în *Colecțiune de basme și povești populare. Ileana Cosinziana*, București, 1891, Librăria H. Steinberg, 160 p., la care am făcut referirile).

4 a. *Basme despre animale și legende*, ms. În Arhiva de folclor din Cluj.

5. Bârlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, București, 1966, Editura pentru literatură, vol. I 610 p., vol. II 586 p., vol. III 519 p.

5 a. Bârlea, Ovidiu, *Petrea Făt-Frumos*, București, 1967, Editura pentru Literatură, 351 p.

6. Bârlea, Ovidiu – Șerb, Ion, Horea și Iancuân tradițiile și cântecele poporului.

București, 1972, Editura Eminescu, XXIX + 185 p.

7. Boer, D., – Stănescu Arădanul, M.V., – Cacoveanu, Șt., *Povești din*

Transilvania, ms, sub tipar, XVI + 218 p.

8. Bota, Ioan, *Povești bătrânești* adunate de pe sate și iar sătenilor date, vol. I, Orăștie, 1923,

I. Moța, 96 p.

9. Bota, Ioan, *Culegere de cele mai frumoase povești*, ed. II-a, Brașov, 1910

Editura Ciurcu, 144 p.

10. Botezan, S., *Pipăruș Păiru*. Poveste poporală, ed. II-a, Brașov, 1922.

Editura Ciurcu, 16 p.

11. Câmpeanu, Ilie, *Finul sfântului Ion*. Trei povești din popor, Sibiu, 1940.

Editura Astra, 95 p.

12. Candrea, I.A., - Densusianu, O.

— Speranția, Th., *Graiul nostru*. Texte din toate părțile locuite de români, București, Editura Socec, vol. I, 1906, IX + 553 p., voi, li, 1908, III + 218 p.

13. Candrea, I.A., - Densusianu, O., *Din popor*. Cum grăiește și simte poporul român, București, f.a., Editura Alcalay, 197 p.

14. Capidan, Theodor, *Meglenoromânii II* Literatura populară la meglenoromâni.

București, 1928, Cultura Națională, VII + 220 p.

14 a. Cazan, Ion, *Drăguș. Literatura populară*, București, 1947, Institutul de științe sociale, IX + 90 p.

15. Cătană, George, *Poveștile Bănatului* culese din gura poporului de... Gherla.

1893, tom. I 118 p., t. II 150 p.

16. Cătană, George, *Povești populare din Banat* culese din gura poporului de...

Brașov, 1908, Editura Ciurcu, partea I 104 p.,

partea II-a 111 **p.**

17. Cătană, George, *Din lumea poveștilor*, Caransebeș, 1924, 168 **p.**

18. Cedru, Mira, *Legende și povești*, **f.** 1. [1929], 87 **p.**

19. Ciorbea, Laurențiu, *Două turturele de aur* poveste populară, Gherla, 1895.

Editura Aurora, 40 **p.**

20. Ciorbea, Laurențiu, *Apa tinerețelor și alte povești populare*, Brașov, 1904.

Editura Ciurcu, 98 **p.**

21. Cohuț, Cornelia - Vulpe, Magdalena, *Graiul din zona „Porțile de fier”*.

București, 1973, Editura Academiei **R.S.R.**, XLV + 393 **p.**

22. Costin, Lucian, *Legende*, Timișoara, 1927, Cartea Românească, 16 **p.**

23. Costin, Lucian, *Mărgăritarele Banatului*, Timișoara, 1925, p. 76 – 138.

24. Creangă, Ion, *Opere*, ediție critică de **G.T.** Kirileanu, București, 1939.

Fundația pentru literatură și artă, 377 **p.**

25. Densusianu, Ovid, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, Editura

Socec, VIII – **f** 350 **p.**

26. Densusianu, Ovid, *Tradiții și legende populare*, București, **f.** a... Editura

L. Alcalay, 92 **p.**

27. Dogariu, Domețiu, *Angheluș fecior de împărat* poveste. Brașov, **f.a.**, Editura

Ciurcu, 8 **p.**

28. Domokos, Samuel, Vasile Gurzău magyar is romannyehit mészéi, Budapest.

1968, Akadémiai Kiadó, 393 p.

29. Dumitrașcu, N.I., *Busuioc* Povești oltenesti. București, f.a., 135 p.

30. Dumitrașcu, N.I., *Moșteniri* Povestiri, legende și amintiri istorice, Craiova.

1926, 80 p.

31: Dumitrașcu, N.I., *La moară* Povești de... Balș, 1932, 80 p.

3 Ia. Dumitrașcu, N.I., *Strigoii*. Din credințele, datinile și povestirile poporului român, București, 1929, Cultura Națională, 29 p.

32. Eminescu, Mihai, *Opere VI Literatura populară*, ediție critică îngrijită de

Perpessicius, București, 1963, Editura Academiei R.P.R., 755 p.

32 a. Filimon, Nicolae, *Opere*, vol. I, București, 1957, Editura pentru literatură, 433 p.

33. Florini, Alexandru, *Povesti populare*, București, 1904, Editura autorului.

226 p.

34. Frâncu, Teofil, - Candrea, George, *Românii din Munții Apuseni {Moșii}*.

București, 1888, Gr. Luis, ÎI + 303 p.

35. Fundescu, Ion C., *Basme, orații, păcălituri și ghicitori* adunate de: ... ed. II-a.

București, 1870, Editura Soccec el. Co., XIV + 156 p.

36. Furtună, Dumitru, *Izvodiri din bătrâni*. Povești din poporul satelor. Vălenii de Munte,

1912, tip „Neamul românesc”, - 159 p.

37. Furtună, Dumitru, *Vremuri înțelepte. Povestiri și legende românești*, București, 1913, Socec - Sfetea, VI + 95 p.

38. Furtună, Dumitru, *Cuvinte scumpe. Taclale, povestiri și legende românești*.

București, 1914, Socec - Sfetea, - V + 144 p.

38 a. Gorovei, Artur, *Credinți și superstiții ale poporului român*. București, 1915, Socec et Co., VI + 465 p.

38 b. Hașdeu, Bogdan Petriceicu, *Răspunsurile la chestionarul lingvistic* vol. I - XVIII, ms. 3418 - 3436.

39. Gregorian, Mihail, *Folclor din Oltenia și Bănatul răsăritean*, București, 1967.

Editura pentru literatură, p. 221 - 243 (în seria *Folclor din Oltenia și Muntenia*, vol. I).

40. Iorga, Nicolae, *Contes roumains transposés en français par...* Paris, f. a.

ÎI +.137 p.

41. Ispirescu, Petre, *Opere*, vol. I, București, 1969, Editura pentru literatură.

XCV + 589 p., vol. II, București, 197 - 1, Editura Minerva, 815 p.

42. Jarnik, Ioan Urban, - Bârseanu, Andrei, *Doine și strigături din Ardeal*, ediție de A. Fochi, București, 1968, Editura Academiei R.S.R., p. 506 - 526.

43. Macavei, Gheorghe, *Istoria băișagului de aur*, ms, dact., 171 p.

44. Marian; Simeon Fl., *Ornitologia poporană*

română, Cernăuți, 1883, **R.** Eckhardt, **t...** I, V + 438 **p.**, **t.** II, 423 **p.**

45. Marian, Simeon FI., Tradiții poporane române din Bucovina, București.

1895, Imprimeria statului -, 368 **p.**

46. Marian, Simeon FI., *Răsplata - Povești din Bucovina* adunate de... Suceava.

1897, 109 **p.**

47. Marian, Simeon FI., Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor.

București, 1903, Editura Academiei Române, IV + 595 **p.**

48. Marian, Simeon FI., *Legendele Maicii Domnului*, București, 1904, Editura

Academiei Române, I + 345 **p.**

49. Măldărescu, Ion **C.**, *Din șezători*. Basme culese de... București, 1889, 53 **p.**

50. Morariu, Leca, *De la noi*. Povești bucovinene, ed. III-a, Cernăuți, 1920.

Editura Glasul Bucovinei, 135 **p.**

50 **a.** Milller, Friedrich, *Siebenbilrgische Sagen*. Neue, enveiterte Ausgabe von Misch Orend, Göttingen, 1972, Verlag Otto Schwartz et Co., XXXV + 509 **p.**

51. Murnu, Iulia, *A post odată*. București, **f.** a... Editura Fundația culturală re gală, 159 **p.**

51 **a.** Nicolaescu Plopșor, **C.S.**, *Monografia jud. Dolj*, vol. II, **p.** III-a, Craiova.

1944, p. 175 - 191.

52. Niculiță Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român* adunate și așezate în

ordine mitologică. Cernăuți, 1903, Isidor Wiegler, vol. I – III, 1296 **p.**

52 **a.** Novacovici, Emilian. Din Comoara Banatului. Folclor **p.** II-a, Oravița.

1926, tip. **E.** Desits, 90 **p.**

53. Pamiile, Tudor, *Feți Frumoși de odinioară*. Povești, București, **f.a.**, Editura

L. Alcalay, 131 **p.**

54. Pamiile, Tudor, *Firișoare de aur*. Povești și legende din popor, București, **f.a.**, Editura **L.** Alcalay, IV + 80 **p.**

55. Pamiile, Tudor, *Graiul vremurilor*. Povești, Vălenii de Munte, 1909, tip.

„Neamul Românesc”, 187 **p.**

56. Papahagi, Pericle, *Basme aromâne*. București, 1905, Editura Academiei

Române, XXVII – 748 **p.**

57. Papahagi, Tache, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925, Cultura Națională, LXXXIII + 240 **p.**

58. Petrovici, Emil, *Texte dialectale*, Sibiu-Leipzig, 1943, Muzeul limbii române

— Otto Harrassowitz, XIV + 370 **p.**

58 **a.** Pârvescu, Pompiliu, *Hora din Cartai*, București, 1908, 195 **p.**

59. Pompiliu, Miron, *Literatură și limbă populară*, București, 1967, Editura pentru literatură, LXIV + 414 **p.**

59 **a.** Popa, Traian, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, Tg. Mureș, 1932, tip. Corvin, 322 **p.**

60. Pop Reteganul, Ion, *Povești ardelenesti*

culese din gura poporului, ediția

II-a, Brașov, 1912, Editura Ciurcu, partea I, VIII + 80 p., p. II-a, 80 p., p. III-a, 88 p., p. IV-a, 80 p., p. V-a 79 p.

61. Pop Reteganul, Ion, *Povești din popor*, Sibiu, 1895, 16 + III p...

62. Pop Reteganul, Ion, *De la moară*, Povești și snoave, vol. I Se la moara din sus, Budapesta, 1903, Tip. Poporul român, 32 p.

63. Pop Reteganul, Ion, *Legende, povestiri și obiceiuri românești*. București.

1943, Editura Casa Școlilor, 187 P-63 a. Popovici, Iosil, *Die Dialekte der Munten und Pădureții im Hunyader*

Komitat, Halle, 1905, Verlag von Max Niemeyer, XI 168 p.

64. *Povesti, snoave și legende*, București, 1967, Editura Academiei R.S.R.

489 p.

65. Râdulescu Codin, Constantin, *Din trecutul nostru*. Legende, tradiții și amintiri istorice, București, f. a... Editura Cartea Românească, 208 p.

66. Ridulescu Codin, Constantin, *Legende, tradiții și amintiri istorice* adunate din Oltenia și din Muscel, București, 1910, Socec et Co., XV + 136 p.

67. Rădulescu Codin, Constantin, *Îngerul românului*. Povești și legende din popor. București, 1913, Socec - Sfetea, XXXI + 384 p.

68. Rădulescu Codin, Constantin, *Muscelul*

nostru, Câmpulung, 1922, Gh. **N.**

Vlădescu, CXXXIV + 172 **p.**

69. Rădulescu Codin, Constantin, *Calde zmeuleu-paraleu* și alte povești, legende, pilde, snoave din popor. București, 1926, Editura Ancora, 159 **p.**

70. Rădulescu Codin, Constantin, *Nevasta leneșă* și alte povești, legende, pilde, snoave din popor, București, 1926, Editura Ancora, 175 **p.**

71. Rădulescu Codin, Constantin și Mihalache **D.**, *Sărbătorile poporului*.

București, 1909, Editura Academiei Române, 122 **p.**

72. Rusu Cimpeanu, Simeon, *Povești ardelenesti*, Gherla, 1928, 39 **p.**

73. Sala, Vasile, *Craiul pruncilor*. Poveste, București, **f.** a... Editura Noastră.

32 **p.**

74. Sala, Vasile, *Cei doi gropi*. Povești cu haz. București, **f.a.**, Editura Noastră.

32 **p.**

75. Sala, Vasile, *Cei doi frați*. Povești, București, **f.** a... Editura Noastră, 48 **p.**

76. Sala, Vasile, *O sulă de frați și o sută de surori*. Povești, București, **f.** a...

Editura Noastră, 48 **p.**

77. Sala, Vasile, *Comoara cu poveștifrumoase*, București, 1939, Editura Noastră.

16 **p.**

78. Savin, Petru Gh., *Snoave din popor*,

București, 1926, Editura Casa Școalelor, 104 p.

79. Zbiera, Ion al lui G., *Povești populare românești*. Din popor luate și poporului date, Cernăuți, 1886, Editură proprie, VII + 324 p.

80. Schott, Arthur und Albert, *Walachische Märchen*, Stuttgart und Tübingen.

1845, I.G. Cotta'scher Verlag, XVI + 384 p.

81. Schott, Arthur und Albert, Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat.

Märchen, Schwänke, Sagen, București, 1971, Kriterion Verlag, 335 p. 81 a. Schullerus, Pauline, *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale* gesammelt, übersetzt und eingeleitet von... în *Archiv des Vereines für siebenbtirgische Landeskunde*, Neue Folge, 33 er Band (1906), p. 302 – 692.

82. Sevastos, E.D.O., *Povești*, Iași, 1892, Editura Șaraga, 203 + 11 p.

83. Slavici, Ioan, *Povești*, București, f.a., Editura Cartea Românească, vol. I 225 p., vol. II 196 p.

84. Speranția, Theodor D., *Din lumea lui Spulberă Vini*, f. a... Editura Ancora. 283 p.

85. Stăncescu, Dumitru, *Basme culese din gura poporului*, București, 1892, lg. Haimann, XX + 366 p.

86. Stăncescu, Dumitru, *Sora Soarelui*. Basme culese din popor, București.

1970, Editura Minerva, XLV + 489 p.

87. Stănescu Arida nul, Emericu Basiliu,

Proza populara Povesci culese și corese de... t. I, Timișoara, 1860, **M.** Hazay, XII + 26 **p.**

88. Șoltescu, Ion, *Carte de basme, descântece, ghicitori, colinde, maxime, proverbe și superstițiuni*, culese de... București, [1902] 96 **p.**

89. Teodorescu, **G.** Dem., *Basme române*, București, 1968, Editura pentru literatură, XXXI - f261 **p.**

90. Teodorescu Ivirileanu, **S.T.**, *Ștefan Vodă cel mare și sfânt*, ed. III-a sporită.

București, 1924, Editura Casa Școlilor, 360 + VIII **p.**

91. *Texte dialectale. Muntenia*, I, București, 1973, Editura Academiei **R.S.R.**

XLVII - f478 **p.**

92. Tuțescu, Ștefan St., *Taina ăluia*. Proză, snoave și povești hazlii. Piatra

Neamț, 1906, tip. Mathilde **C.** Gheorghiu, 116 **p.**

93. Ugliș - Delapecica, Petre, *Poezii și basme populare din Crișana și Banat*.

București, 1968, Editura pentru literatură, XVI + 367 **p.**

94. Vasiliu, Alexandru, *Povesti și legende*. București, 1927, Cultura Națională.

263 **p.**

94 **a.** Vrabie, Gheorghe, *Basmul cu soarele și fata de împărat*, București, 1973, Editura Minerva, XXXI 341 **p.**

95. Vulpescu, Mihail, *Povești din satele noastre*, București, 1943, Editura Casa

Școlilor, 171 **p.**

C. Periodice

96. *Anuarul Arhivei de folclor*, I - VII (1932 - 1947), Cluj-București-Sibiu.

254.4250.4215.4267.4216.4425.4200 **p.**

97. *Comoara satelor*, I - V (1923 - 1927), Blaj.

98. *Grai și suflet*, I-VII (1923-1937), București,
373.4424.4477.4423.4

4-'398.4408.4357 **p.**

99. *Ion Creangă*, I - XIII (1908-1921), Bârlad.

100. *Izvorasul*, I - XXI (1919 - 1940), Bistrița-Mehedinți.

101. *Șezătoarea*, I-XXV (1892 - 1929), Fălticeni.

102. *Tudor Pamfile*, I-V (1923-1928), Dorohoi.
CUPRINS

Cuvânt înainte 3

Albină. 5

Amecdotă **v.** Snoavă

Apă - apă vie - apă moartă... 8

Arici 11

Baba Dochia 13

Babă 16

Balaur 23

Basm despre animale 28

Basm propriu-zis 41

Berbec **v.** Oaie

Bou 83

Brad 86

Broască: 87

Cal 89

Cămașă 97
 Cățea **v.** Câine
 Cerb 99
 Cercetarea poveștilor 101
 Ciocârlan **v.** Ciocârlie
 Ciocârlie 113
 Câine 115
 Cânepă 119
 Clasificarea poveștilor 120
 Clatină-munți **v.** Tovarăși năzdrăvani
 Cocoș 139
 Comori.' 141
 Copac 143
 Corb 145'
 Cuc 147
 Cuza Vodă 148
 Dafin 152
 Drac 152
 Dumnezeu 163
 Experimentul folcloric -. - . 17.1
 Fabulă **v.** Basn despre animale
 Facerea lumii 174
 Făt-Frumos 178
 Fântână 181
 Flămânzilă **v.** Tovarăși năzdrăvani
 Fluier.' 183Furnică 185
 Găină 187
 Gerilă **v.** Tovarăși năzdrăvani Glumă **v.**
 Snoavă
 Greier 188
 Horea 189

Iancu, Avram 191
 Iapă 193
 Iarba fiarelor 19".
 Iele 196
 Iepure 199
 Ileana Cosânzeana 201
 Întreceri. Întrecere în căratul apei cu ciurul
 203
 Întrecere în cântat 203
 Întrecere în cusut 204
 Întrecere în fugă 204
 Întrecere în joc 204
 Întreceri în minciuni 204
 Întrecerea în mâncat 207
 Întrecerile în puteri 207
 Întrecere în speriat 212
 Întreceri în tors 212
 Joimărița v. Zile rele Lățilă v. Tovarăși
 năzdrăvani
 Legendă 213
 Legile epice 227
 Lună 231
 Lungilă v. Tovarăși năzdrăvani
 Lup 234
 Maica Domnului 239
 Mama (Muma) Pădurii 241
 Morfolea v. Zile rele
 Măgar 244
 Măr 245
 Metamorfoze 248
 Metoda geograică-istorică (sau finlandeză)

Miezilă **v.** Murgilă Mit **v.** Legendă Motan **v.**
Pisică

Murgilă (Serilă), Miezilă și Zorilă 261

Muscă 263

Negru Vodă 265

Oaie 268

Ochilă **v.** Tovarăși năzdrăvani Ogar **v.** Câine

Oglindă 270

Ou 271

Pajură 273

Păcală 275

Păsărilă-hăis-lungilă **v.** Tovarăși Dăzdrăvani

Pedepse 281.

Pește 285

Pisică. 289

Pitic 292

Popă 294

Porumbel 299

Poveste 300

Povestire 301

Povestit 304

Probe. Probele băiat-Țată 310

Proba curajului 311

Probe de înțelepciune 312

Probele pețirii 315

Probele puterii 321

Purice 323

Puteri 324

Rață 329

Sarcini de pierzanie 331

Setilă **v.** Tovarăși năzdrăvani Sfarmă-piatră **v.**
Tovarăși năzdrăvani

Sf. Duminică, Sf. Luni, Sf. Miercuri, și. Vineri,
și. Sâmbătă **v.** Zile

Serilă **v.** Murgilă sfinte

Sfârșitul lumii 337

Sâmpetru 342

Sânnicoară 346

Sântilie 348

Snoavă 350

Soare 370

Soție 374

Statu-Palmă-Barbă-Cot 380

Strigoi 382

Strâmbă-lemr. e **v.** Tovarăși năzdrăvani

Șarpe 388

Șoarece 391

Șolomonar **v.** Balaur

Ștefan cel Mare 393

Teoria agnostică 397

Teoria antropologică 399

Teoria indianistă 401

Teoria mitologică 404

Teoria naturistă 407

Teoria onirică 408

Teoria ritualistă 410

Tândală **v.** Păcală

Tovarăși năzdrăvani 412

Tradiții **v.** Legendă

Țințar 417

Uriaș 419

Urs 422
Ursitori 426
Vacă 430
Veghere 432
Vioară 435
Vâlvă 436
Vânt 437
Vântul turbat 441
Vladimirescu, Tudor 442
Vulpe 443
Vultur **v.** Pajură
Zburător 448
Zile rele 450
Zile Sfinte 452
Zână **v.** Iele, Ileana Cosânzeana
Zmeu . 457
Zorilă **v.** Murgilă
Bibliografie 464
Tiparul executat sub comanda
nr. 1/1533 la

Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”.
str. Grigore Alexandrescu **r.r.** 89 – 97.
București.
Republica Socialistă România